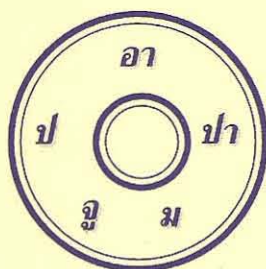


พระวินัยปิฎก ๑

ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์

๐๐๐ ๑๕๔



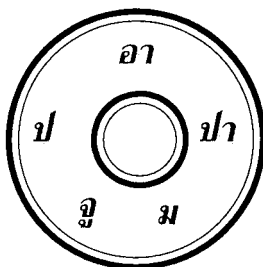
แสง อุดมศรี

เรียบเรียง

พระวินัยปิฎก ๑

ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์

๐๐๐ ๑๕๕



แสง อุดมศรี

เรียบเรียง

พระวินัยปิฎก ๑

ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์

๐๐๐ ๑๕๔

ISBN 974-91337-9-x

แสง อุดมศรี : เรียบเรียง

พิมพ์ครั้งแรก : กรกฎาคม ๒๕๔๖

จำนวนพิมพ์ : ๒,๐๐๐ เล่ม

สมบูรณ์ เฟ่งพิศ : พิมพ์

ชาติปรีชญ์ ห้วยหงษ์ทอง : พิมพ์

ลักษณะปกกานต์ สุขพินิจ : รูปเล่ม

พิมพ์ที่ บริษัท ประยูรวงศ์พรินท์ติ้ง จำกัด ๗๘ ถนนเทศบาลสาย ๑
แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กทม. ๑๐๖๐๐
โทร. ๐ ๒๔๖๕ ๔๓๐๐-๑, ๐ ๑๔๔๐ ๔๓๐๐
โทรสาร ๐ ๒๔๗๒ ๑๐๘๕
Email : preecha@email.com

คำนำ

พระวินัยปิฎก ๑ เป็นวิชาแกนพระพุทธศาสนาอีกวิชาหนึ่ง ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกำหนดไว้ในหลักสูตรปริญญาตรี “พุทธศาสตรบัณฑิต” เพื่อให้พระนิสิตทั้ง ๔ คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ ได้ศึกษาเสมอเหมือนกัน

การศึกษาเนื้อหาสาระของพระวินัยปิฎก ๑ ซึ่งประกอบด้วยพระวินัยปิฎก ๓ เล่ม คือพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒ และพระวินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ ซึ่งเป็นพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑-๓ ให้จบภายในเวลา ๑ ภาคเรียน (ประมาณ ๑๖ สัปดาห์ หรือ ๓๒ ชั่วโมง) นับว่าเป็นปัญหาและอุปสรรคทั้งต่ออาจารย์ผู้บรรยายและพระนิสิตผู้เรียนมาโดยลำดับ เพราะพระวินัยปิฎกทั้ง ๓ เล่มนี้มีเนื้อหารวมกันถึง ๑,๘๔๑ หน้า และพระวินัยปิฎกแต่ละเล่มก็มีสาระสำคัญที่ควรศึกษาเป็นจำนวนมาก กอปรด้วยพระไตรปิฎกเป็นหนังสือชุดขนาดใหญ่ ๔๕ เล่ม ไม่สะดวกที่พระนิสิตจะซื้อหามาอ่านได้ด้วยตนเอง และห้องสมุดก็ไม่อาจให้บริการได้อย่างเพียงพอ

ในปีการศึกษา ๒๕๔๑ ข้าพเจ้าได้รับมอบหมายจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้ร่วมบรรยายวิชาพระวินัยปิฎก ๑ อีกสัปดาห์ละ ๔ ชั่วโมง ควบคู่กับการบรรยายวิชาการปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นวิชาที่บรรยายประจำติดต่อกันมาทุกปีการศึกษา ทำให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคดังกล่าวได้เป็นอย่างดี จึงได้เรียบเรียง**พระวินัยปิฎก ๑** ตามเค้าโครงรายละเอียดประจำวิชาที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้ โดยใช้พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสส ทั้งภาคภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นหลักในการเรียบเรียง เพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเองในฐานะผู้บรรยายและพระนิสิตในฐานะผู้เรียนเป็นสำคัญ

แต่การเรียบเรียงก็ดำเนินไปได้เพียงเฉพาะพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ หรือพระวินัยปิฎกเล่มที่ ๑ เท่านั้น เพราะต้องแบ่งเวลาให้สมดุลกับการบรรยายวิชาการปกครองคณะสงฆ์ไทยอีกสัปดาห์ละ ๑๐ ชั่วโมง และในขณะเดียวกันนี้ก็ยังมีงานสำคัญที่สุดในชีวิตอีกส่วนหนึ่งในฐานะเลขานุการคณะกรรมการบริหารโครงการชำระ

[๒]

พระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนาที่มหาวิทยาลัยแต่งตั้งให้เป็นผู้ร่วมรับผิดชอบงานแปล และจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อพิมพ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ และพิมพ์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลสมัยฉลองสิริราชสมบัติ ๕๐ ปี โดยมหาวิทยาลัยได้ทูลเชิญ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นประธานอุปถัมภ์โครงการฯ นี้

การแปลพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังกล่าวนี้นี้เป็นการแปลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาสภมหาเถร) ในสมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรมสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และองค์ทูตีสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งคณะสงฆ์ไทย เป็นผู้ริเริ่มให้ดำเนินการตรวจชำระและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มไว้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ๓ ประการ คือ :-

๑. เพื่อสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ผู้ทรงสถาปนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้เป็นสถานที่ศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง สำหรับพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย

๒. เพื่อให้มีพระไตรปิฎกฉบับที่สมบูรณ์ และมีปริมาณเพียงพอต่อการศึกษาและค้นคว้าของพระนิสิตและนักเรียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. เพื่อให้เป็นอนุสรณ์มหามงคลสมัย ๒๕ พุทธศตวรรษ

ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาสภมหาเถร) ได้ปรารภให้คณะผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ครูอาจารย์ พระนิสิตและนักเรียนแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทราบมาโดยลำดับว่า พระไตรปิฎกเป็นงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่สูงส่งและสำคัญที่สุด ถ้ามหาวิทยาลัยสามารถดำเนินการตรวจชำระและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มแล้วแปลเป็นฉบับภาษาไทยได้สมบูรณ์ครบถ้วน ก็จะช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา และเสริมสร้างเกียรติภูมิของมหาวิทยาลัยให้แผ่จรไกลออกไปทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศอย่างแน่นอน

แม้งานแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ จะสำเร็จสมบูรณ์ครบถ้วนทั้ง ๔๕ เล่มเรียบร้อยแล้วตั้งแต่วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๒ โดยมีความหนาทั้งหมด ๓๒,๔๕๐ หน้า จัดพิมพ์ทั้งหมด ๖,๐๐๐ ชุด และนับเป็นหนังสือเล่มได้ ๒๗๐,๐๐๐ เล่ม ซึ่งทุกท่านต่างก็ได้ประจักษ์ผลของงานส่วนนี้อย่างแท้จริง ดังที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาสภมหาเถร) เคยปรารภไว้ทุกประการแล้ว

แต่การเรียบเรียงพระวินัยปิฎก ๑ กลับหยุดชะงักไป จนกระทั่งข้าพเจ้าขอโอนย้ายออกจากตำแหน่งอาจารย์มารับผิดชอบงานของโครงการชำระพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนา เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๓ เพียงอย่างเดียว จึงทำให้การเรียบเรียงวิชาพระวินัยปิฎก ๑ ต้องหยุดชะงักและค้างคาไว้เพียงแค่นั้น ต่อมาปีการศึกษา ๒๕๔๕ มหาวิทยาลัยได้เชิญข้าพเจ้าให้กลับไปช่วยบรรยายวิชาพระวินัยปิฎก ๑ อีกครั้ง จึงเป็นเหตุให้ต้องตัดสินใจเรียบเรียงพระวินัยปิฎก ๑ ต่อจากที่ได้เรียบเรียงค้างไว้ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ๒ ประการ คือ เพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่ตนเองในฐานะผู้บรรยายและพระนิสิตในฐานะผู้เรียนเป็นเบื้องต้น และเพื่อเอื้อประโยชน์ให้แก่อาจารย์ผู้สอนพระปริยัติธรรมและพระภิกษุสามเณรตลอดจนพุทธศาสนิกชนผู้สนใจใฝ่ศึกษาโดยทั่วไปอีกด้วย ส่วนการจัดพิมพ์นั้นได้แบ่งออกเป็น ๒ เล่ม คือ :-

พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ ประมวลเฉพาะสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้สำหรับภิกษุ ๒๒๗ สิกขาบท

พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยภิกขุณีวิภังค์ ประมวลเฉพาะสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้สำหรับภิกษุณี ๓๑๑ สิกขาบท ซึ่งจะได้เรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มในโอกาสต่อไป

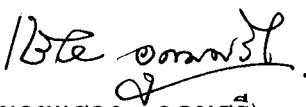
บัดนี้การเรียบเรียงพระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ เสร็จสมบูรณ์สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่อาจารย์ผู้บรรยายและพระนิสิตผู้เรียน ตลอดจนบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้สนใจใฝ่ศึกษาโดยทั่วไปแล้ว โดยจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มสวยงามด้วยการเรียงพิมพ์คอมพิวเตอร์ของนายสมบุรณ์ เพ็งพิศ และนายชาติปรีชญ์ ห้วยหงษ์ทอง สองเจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล และการจัดหน้าวรรคตอนของคุณลักษณะพสุกานต์ สุขพินิจ รักษาการงานคอมพิวเตอร์ โครงการชำระพระไตรปิฎกและคัมภีร์พุทธศาสนา มหาวิทยาลัย

[๔]

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ จักรวรรดิไทยทั้ง ๓ ท่านด้วยความจริงใจไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ถ้าหากความดีอันเป็นบุญกุศล ที่จะพึงบังเกิดมีจากการเรียบเรียงพระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ เพื่อมุ่งเอื้อประโยชน์ดังกล่าวนี้ ข้าพเจ้าขอน้อมอุทิศเพื่อเป็นกตัญญูตถะคุณแด่หลวงพ่อบุญคุณพระครูนิพนธ์ธรรมคุณ (เดชบุญเถร) ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดในการบรรพชา และพระเดชพระคุณพระมหาโพธิวงศาจารย์ (อินทโชติเถร) ผู้ให้กำเนิดในการอุปสมบทแก่ข้าพเจ้า และท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาสภมหาเถร) ซึ่งเป็นพระมหาเถระที่ยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตนด้วยการอุทิศร่างกายและสติปัญญาสร้างสรรค์งานพระพุทธศาสนา อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลนานัปการมาตลอดชนมายุ จนกลายเป็นรากฐานอันมั่นคงและตำนานแห่งประวัติศาสตร์ให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ทุกหมู่เหล่าได้เดินตาม และสืบสานต่อไปตราบนานชั่วกัลปาวสาน พร้อมทั้งขอน้อมอุทิศแด่บิดามารดาผู้ให้กำเนิด ครูอาจารย์ และบรรดาปิตุชนผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกท่าน เพื่อทราบและอนุโมทนาสืบไป

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า พระวินัยปิฎก ๑ ว่าด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ คงมีส่วนช่วยเอื้อประโยชน์แก่อาจารย์ผู้บรรยายและพระนิสิตผู้เรียน ตลอดจนบรรพชิตและคฤหัสถ์ผู้สนใจศึกษาพระวินัยปิฎกโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี ส่วนความบกพร่องที่จะพึงบังเกิดมี ทั้งที่ได้พยายามดำเนินการทุกอย่างด้วยความรอบคอบแล้วก็ตาม ข้อเสนอแนะและเมตตาธรรมจากท่านผู้รู้ทั้งหลาย คือสิ่งที่ข้าพเจ้าปรารถนาและขอน้อมรับด้วยความจริงใจและขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง


(นายแสวง อุทุมศรี)

๑๖๑/๕๓๙ หมู่บ้านบุปผาสวรรค์ ซอย ๙
ถนนจรัญสนิทวงศ์ ๒๗ เขตบางกอกน้อย
กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทร. ๐-๒๔๑๘ ๑๑๕๐

สารบัญ

คำนำ	(๑)
------	-----

บทที่ ๑
เวรัญชกัณฑ์

บทนำ	๑
โครงสร้างของพระวินัย	๒
อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิธมาจาริกาสิกขา	๕
ความหมายของคำว่า “พระวินัย”	๖
คำที่เป็นไวยากรณ์ของคำว่า “วินัย”	๗
อานิสงส์การเรียนพระวินัย	๘

เวรัญชกัณฑ์

ข้อกล่าวหาของเวรัญชพราหมณ์	๙
พระดำรัสอธิบายแก้ข้อกล่าวหา	๑๐
องค์คุณแห่งวิชา ๓	๑๒
พรหมจรรย์ที่ดำรงอยู่ได้ไม่นานและดำรงอยู่ได้นาน	๑๔

บทที่ ๒
ปาราชิกกัณฑ์

๑. ปฐมปาราชิกสิกขาบท (๑)	๑๙
ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม	
๒. ทุตติยปาราชิกสิกขาบท (๒)	๔๒
ว่าด้วยการลักทรัพย์	

[๖]

๓. ตติยปาราชิกสิกขาบท (๓)	๕๗
ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์หรือข่มามนุษย์	
๔. จตุตถปาราชิกสิกขาบท (๔)	๖๘
ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม	
บทสรุป	๘๐

บทที่ ๓

สังฆาติเสสกัณฑ์และอนียตกัณฑ์

สังฆาติเสสกัณฑ์

๑. สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท (๕)	๘๓
ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน	
๒. กายสังสัคคสิกขาบท (๖)	๙๐
ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม	
๓. ทุฏฐุลลวจาสิกขาบท (๗)	๙๙
ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง	
๔. อัตตกามปาริจริยสิกขาบท (๘)	๑๐๕
ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน	
๕. สัณฺญจิริตตสิกขาบท (๙)	๑๑๐
ว่าด้วยการพูดชักสื่อ	
๖. กุฎฐิการสิกขาบท (๑๐)	๑๒๑
ว่าด้วยการก่อสร้างกุฎฐิ	
๗. วิหารการสิกขาบท (๑๑)	๑๒๙
ว่าด้วยการก่อสร้างวิหาร	

[๗]

๘. ปฐมทฤษฎโทสสิกขาบท (๑๒) ๑๓๒
ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษ ข้อที่ ๑
๙. ทุตติยทฤษฎโทสสิกขาบท (๑๓) ๑๓๖
ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษ ข้อที่ ๒
๑๐. สังฆเภทสิกขาบท (๑๔) ๑๔๑
ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน
๑๑. สังฆเภทานุวัตตสิกขาบท (๑๕) ๑๔๖
ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติดามและกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์
๑๒. ทุพพจสิกขาบท (๑๖) ๑๔๙
ว่าด้วยภิกษุเป็นควาญาก
๑๓. กุลทุสสกสิกขาบท (๑๗) ๑๕๑
ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล
- บทสรุป ๑๕๕

อนียตกัณฑ์

๑. ปฐมอนียตสิกขาบท (๑๘) ๑๖๑
ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง
๒. ทุตติยอนียตสิกขาบท (๑๙) ๑๖๕
ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง
- บทสรุป ๑๖๗

[๘]

บทที่ ๔

นิสสัคคิยกัณฑ์

๑. จีวรวรรค

๑. ปฐมกฐินสิกขาบท (๒๐) ๑๗๑
ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๑
๒. อุทโทสิตสิกขาบท (๒๑) ๑๗๘
ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ
(ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๒)
๓. ตติยกฐินสิกขาบท (๒๒) ๑๘๕
ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๓
๔. ปุราณจีวรสิกขาบท (๒๓) ๑๙๐
ว่าด้วยการให้ชักจีวรเก่า
๕. จีวรปฏิบัติคณสิกขาบท (๒๔) ๑๙๒
ว่าด้วยการรับจีวร
๖. อัญญาตกวิญญัตติสิกขาบท (๒๕) ๑๙๖
ว่าด้วยการออกปากขอจากคฤหัสถ์ผู้มีปัญญาดี
๗. ตตุตตริสิกขาบท (๒๖) ๑๙๙
ว่าด้วยการออกปากขอจีวรมากเกินไป
๘. อุปักขฏสิกขาบท (๒๗) ๒๐๑
ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร
๙. ทุตติยอุปักขฏสิกขาบท (๒๘) ๒๐๔
ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร ข้อที่ ๒

๑๐. ราชสิกขาบท (๒๙)	๒๐๕
ว่าด้วยทรัพย์เป็นค่าจิวรที่พระราชาเป็นต้นให้ทูตนำมาถวาย	
บทสรุป	๒๑๑

๒. โกสียวรรค

๑. โกสียสิกขาบท (๓๐)	๒๑๕
ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยใหม่	
๒. สุทธกาฬสิกขาบท (๓๑)	๒๑๘
ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยใหม่โดยใช้ขนเจียมดำล้วน	
๓. เทวภาคสิกขาบท (๓๒)	๒๑๙
ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยโดยใช้ขนเจียมดำ ๒ ส่วน	
๔. จัณพัสสิกขาบท (๓๓)	๒๒๑
ว่าด้วยการเก็บสังฆัตถิโว ๖ ปี	
๕. นิสีทนสังฆตสิกขาบท (๓๔)	๒๒๔
ว่าด้วยการทำสังฆัตถิโยสำหรับรองนั่ง	
๖. เอฬกโถมสิกขาบท (๓๕)	๒๒๗
ว่าด้วยการรับขนเจียม	
๗. เอฬกโถมโธวาปนสิกขาบท (๓๖)	๒๒๙
ว่าด้วยการให้ชักขนเจียม	
๘. รูปียสิกขาบท (๓๗)	๒๓๑
ว่าด้วยการรับรูปิยะ	
๙. รูปิยสังโฆหารสิกขาบท (๓๘)	๒๓๔
ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนรูปิยะ	

[๑๐]

๑๐. กยวิกยสิกขาบท (๓๙) ๒๓๖
ว่าด้วยการซื้อขาย

บทสรุป ๒๓๘

๓. ปัตตวรรค

๑. ปัตตสิกขาบท (๔๐) ๒๔๑
ว่าด้วยบาตร

๒. อุณปัญจพันธสิกขาบท (๔๑) ๒๔๔
ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง

๓. เกสัชชสิกขาบท (๔๒) ๒๔๔
ว่าด้วยเกสัช

๔. วัสสิกสาฎกสิกขาบท (๔๓) ๒๔๔
ว่าด้วยผ้าอาบน้ำฝน

๕. จีวรอัจฉินทสิกขาบท (๔๔) ๒๔๗
ว่าด้วยการให้จีวรแล้วชิงเอาคืนมา

๖. สุตตวิญญัตติสิกขาบท (๔๕) ๒๔๙
ว่าด้วยการออกปากขอด้าย

๗. มหาเปสการสิกขาบท (๔๖) ๒๖๑
ว่าด้วยการสั่งช่างหูกทอจีวร

๘. อัจเจกจีวรสิกขาบท (๔๗) ๒๖๓
ว่าด้วยอัจเจกจีวร

๙. สาสังกสิกขาบท (๔๘) ๒๖๗
ว่าด้วยเสนาสนะป่าที่น่าหวาดระแวง

๑๐. ปริณตสิกขาบท (๔๙)	๒๗๐
ว่าด้วยการน้อมลาภ	
บทสรุป	๒๗๓

บทที่ ๕
ปาจิตติยกัณฑ์

๑. มุสาวาทวรรค

๑. มุสาวาทสิกขาบท (๕๐)	๒๗๘
ว่าด้วยการกล่าวเท็จ	
๒. โอมสวาทสิกขาบท (๕๑)	๒๘๑
ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี	
๓. เปสฺสุณฺณสิกขาบท (๕๒)	๒๘๔
ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด	
๔. ปทโสธัมมสิกขาบท (๕๓)	๒๘๕
ว่าด้วยการสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ	
๕. สหเสยยสิกขาบท (๕๔)	๒๘๘
ว่าด้วยการนอนร่วมกัน	
๖. ทุคฺคยสหเสยยสิกขาบท (๕๕)	๒๙๑
ว่าด้วยการนอนร่วมกัน ข้อที่ ๒	
๗. ธัมมเทสนาสิกขาบท (๕๖)	๒๙๓
ว่าด้วยการแสดงธรรม	
๘. ญฺฐาโรจนสิกขาบท (๕๗)	๒๙๗
ว่าด้วยการบอกอุตฺตริมนุสฺสธรรมที่มีจริง	

[๑๒]

๙. ทฎจุลลาโรจนสิกขาบท (๕๘)	๓๐๐
ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ	
๑๐. ปฐวีขณนสิกขาบท (๕๙)	๓๐๓
ว่าด้วยการขุดดิน	
บทสรุป	๓๐๕

๒. ภูตคามวรรค

๑. ภูตคามสิกขาบท (๖๐)	๓๐๙
ว่าด้วยการพราภูกตคาม	
๒. อัญญาทกสิกขาบท (๖๑)	๓๑๒
ว่าด้วยการกล่าวกลบเกลื่อน	
๓. อุชฌาปนสิกขาบท (๖๒)	๓๑๖
ว่าด้วยการกล่าวให้เพ่งโทษ	
๔. ปฐมเสนาสนสิกขาบท (๖๓)	๓๑๙
ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๑	
๕. ทุติยเสนาสนสิกขาบท (๖๔)	๓๒๒
ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๒	
๖. อนุปัชชสิกขาบท (๖๕)	๓๒๔
ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง	
๗. นิกกัณฑนสิกขาบท (๖๖)	๓๒๖
ว่าด้วยการฉุดลากออก	
๘. เวหาสกุฎฐิสิกขาบท (๖๗)	๓๒๙
ว่ากุฎฐิชั้นลอย	
๙. มหัลลิกวิหารสิกขาบท (๖๘)	๓๓๑
ว่าด้วยการสร้างวิหารหลังใหญ่	

[๑๓]

๑๐. สัปปาทนสิกขาบท (๖๙)

๓๓๔

ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต

บทสรุป

๓๓๕

๓. โอวาทวรรค

๑. โอวาทสิกขาบท (๗๐)

๓๓๙

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณี

๒. อัถถังคตสิกขาบท (๗๑)

๓๔๕

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ดีวงอาทิตย์อัสดงแล้ว

๓. ภิกขุบุปฺปสยสิกขาบท (๗๒)

๓๔๗

ว่าด้วยการเข้าไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่สำนัก

๔. อามิสสิกขาบท (๗๓)

๓๔๙

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส

๕. จีวรทานสิกขาบท (๗๔)

๓๕๑

ว่าด้วยการถวายจีวร

๖. จีวรสิพพนสิกขาบท (๗๕)

๓๕๓

ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี

๗. สังฆิธานสิกขาบท (๗๖)

๓๕๔

ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน

๘. นาวาภิรฺหณสิกขาบท (๗๗)

๓๕๘

ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน

๙. ปริปาจิตสิกขาบท (๗๘)

๓๖๐

ว่าด้วยการฉันทินิพนหาบทที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม

[๑๔]

๑๐. รโหณิสัชชสิกขาบท (๗๙) ๓๖๔
ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ
- บทสรุป ๓๖๖

๔. โภชนวรรค

๑. อาวสธปิณฑสิกขาบท (๘๐) ๓๗๑
ว่าด้วยการฉันภัตตาหารในที่พักแรม
๒. คณโภชนสิกขาบท (๘๑) ๓๗๔
ว่าด้วยการฉันคณโภชนะ
๓. ปริมปรโภชนสิกขาบท (๘๒) ๓๘๑
ว่าด้วยการฉันปริมปรโภชนะ
๔. กาณมาตุสิกขาบท (๘๓) ๓๘๗
ว่าด้วยมารดาของนางกาณา
๕. ปฐมปวารณาสิกขาบท (๘๔) ๓๙๑
ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหาร ข้อที่ ๑
๖. ทุตติยปวารณาสิกขาบท (๘๕) ๓๙๔
ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหาร ข้อที่ ๒
๗. วิกาลโภชนสิกขาบท (๘๖) ๓๙๖
ว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล
๘. สันนิธิการกสิกขาบท (๘๗) ๓๙๘
ว่าด้วยการสะสมโภชนะ
๙. ปณีตโภชนสิกขาบท (๘๘) ๓๙๙
ว่าด้วยการออกปากขอโภชนะอันประณีต

[๑๕]

๑๐. ทันทโปนสิกขาบท (๘๘)	๔๐๒
ว่าด้วยการรับประทานอาหารนอกจากน้ำและไม่ชำระฟัน	
บทสรุป	๔๐๔

๕. อเจลกวรรค

๑. อเจลกสิกขาบท (๘๐)	๔๑๒
ว่าด้วยนักบวชเปลือย	
๒. อุยโยชนสิกขาบท (๘๑)	๔๑๔
ว่าด้วยการส่งกลับ	
๓. สโภชนสิกขาบท (๘๒)	๔๑๖
ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซงในที่ที่มีคน ๒ คน	
๔. รโหปฏิจันนสิกขาบท (๘๓)	๔๑๙
ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง	
๕. รโหนิสัชชสิกขาบท (๘๔)	๔๒๐
ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ	
๖. จาริตตสิกขาบท (๘๕)	๔๒๑
ว่าด้วยการเที่ยวสัญจรไป	
๗. มหานามสิกขาบท (๘๖)	๔๒๖
ว่าด้วยพระเจ้ามหานามศากยะ	
๘. อุยยุตตเสนาสิกขาบท (๘๗)	๔๒๙
ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ	
๙. เสนาวาสสิกขาบท (๘๘)	๔๓๒
ว่าด้วยการพักแรมอยู่ในกองทัพ	

[๑๖]

๑๐. อวยโยธิกสิกขาบท (๙๙)	๔๓๔
ว่าด้วยการไปดูสนามรบ	
บทสรุป	๔๓๖

๖. สุราปานวรรค

๑. สุราปานสิกขาบท (๑๐๐)	๔๔๑
ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย	
๒. อังคุลิปโตทกสิกขาบท (๑๐๑)	๔๔๔
ว่าด้วยการใช้นิ้วมือจิกัน	
๓. หัสสรัम्मสิกขาบท (๑๐๒)	๔๔๖
ว่าด้วยการเล่นน้ำ	
๔. อนาทริยสิกขาบท (๑๐๓)	๔๔๘
ว่าด้วยความไม่เอื้อเฟื้อต่อคำตักเตือน	
๕. ภิงสาปนสิกขาบท (๑๐๔)	๔๕๐
ว่าด้วยการทำให้ตกใจ	
๖. โชติกสิกขาบท (๑๐๕)	๔๕๒
ว่าด้วยการก่อไฟผิง	
๗. นหานสิกขาบท (๑๐๖)	๔๕๕
ว่าด้วยการสรงนํ้านอกสมัย	
๘. ทุพพัณณกรณสิกขาบท (๑๐๗)	๔๖๐
ว่าด้วยการทำจิ๋วใหม่ให้เสียสี	
๙. วิกัปปนสิกขาบท (๑๐๘)	๔๖๒
ว่าด้วยการวิกัปปจิ๋ว	

[๑๗]

๑๐. จีวโรปนิธานสิกขาบท (๑๐๙)

๔๖๔

ว่าด้วยการชอนจีวร

บทสรุป

๔๖๗

๗. สัปปาณการรรค

๑. สัญจิจจสิกขาบท (๑๑๐)

๔๗๒

ว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์

๒. สัปปาณกสิกขาบท (๑๑๑)

๔๗๔

ว่าด้วยการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต

๓. อุกโกฏนสิกขาบท (๑๑๒)

๔๗๕

ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่

๔. ทฎฺฐลสิกขาบท (๑๑๓)

๔๗๗

ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ

๕. อุณวีสติวสสสิกขาบท (๑๑๔)

๔๘๐

ว่าด้วยการอุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี

๖. เกยยสัตถสิกขาบท (๑๑๕)

๔๘๓

ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับพ่อกว่าเกวียนผู้เป็นโจร

๗. สังวิธานสิกขาบท (๑๑๖)

๔๘๖

ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม

๘. อริฏฐสิกขาบท (๑๑๗)

๔๘๗

ว่าด้วยพระอริฏฐะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค

๙. อุกขิตตสัมโมคสิกขาบท (๑๑๘)

๔๙๑

ว่าด้วยการคบหาภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม

[๑๘]

๑๐. กัณฏกสิกขาบท (๑๑๙) ๕๙๔
ว่าด้วยสมณทูตที่ซื้อกัณฏกะถูกสงฆ์นาสนะ

บทสรุป ๕๙๗

๘. สหธรรมิกวารค

๑. สหธรรมิกสิกขาบท (๑๒๐) ๕๐๐
ว่าด้วยการกล่าวตักเตือนผู้ร่วมประพฤติธรรมโดยชอบธรรม
๒. วิเลขนสิกขาบท (๑๒๑) ๕๐๓
ว่าด้วยความยุ่งยากแห่งสิกขาบท
๓. โมहनสิกขาบท (๑๒๒) ๕๐๕
ว่าด้วยการทำให้ผู้อื่นหลง
๔. ปหารสิกขาบท (๑๒๓) ๕๐๘
ว่าด้วยการทำร้ายเพื่อนภิกษุ
๕. ตลัตตติกสิกขาบท (๑๒๔) ๕๑๐
ว่าด้วยการเงื้อมมือคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้าย
๖. อมูลกสิกขาบท (๑๒๕) ๕๑๑
ว่าด้วยการใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล
๗. สัญจิจจสิกขาบท (๑๒๖) ๕๑๓
ว่าด้วยการจงใจก่อความรำคาญ
๘. อุปัสสุตติสิกขาบท (๑๒๗) ๕๑๕
ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน
๙. กัมมปฎิพาหนสิกขาบท (๑๒๘) ๕๑๘
ว่าด้วยการคัดค้านกรรมที่ทำถูกต้อง

๑๐. **ฉันทอหัตถวาคมนสิกขาบท (๑๒๙)** ๕๒๐
ว่าด้วยการไม่ให้ฉันทะแล้วหลีกไป
๑๑. **ทัฬหสิกขาบท (๑๓๐)** ๕๒๒
ว่าด้วยการถวายจีวรแก่พระทัฬหมัลลบุตร
๑๒. **ปริณามนสิกขาบท (๑๓๑)** ๕๒๕
ว่าด้วยการน้อมลาภที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล
- บทสรุป** ๕๒๗

๙. รตนวรรค

๑. **อันเตปรุสิกขาบท (๑๓๒)** ๕๓๒
ว่าด้วยการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นใน
๒. **รตนสิกขาบท (๑๓๓)** ๕๓๖
ว่าด้วยการเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมไว้
๓. **วิกาลคามปเวสนสิกขาบท (๑๓๔)** ๕๓๙
ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล
๔. **สุจิฆริสิกขาบท (๑๓๕)** ๕๔๓
ว่าด้วยการทำกล่องเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น
๕. **มัญจปฐุสิกขาบท (๑๓๖)** ๕๔๕
ว่าด้วยการทำเตียงหรือดั่ง
๖. **ตุโลนัทธสิกขาบท (๑๓๗)** ๕๔๗
ว่าด้วยการทำเตียงหรือดั่งหุ้มนุ่น
๗. **นีสีทนสิกขาบท (๑๓๘)** ๕๔๙
ว่าด้วยการทำผ้ารองนั่ง

[๒๐]

๘. กัณฑ์ปฏิจนาทิสิกขาบท (๑๓๙)	๕๕๑
ว่าด้วยการทำผ้าปิดผี	
๙. วัสสิกสาฎกาสิกขาบท (๑๔๐)	๕๕๓
ว่าด้วยการทำผ้าอาบน้ำฝน	
๑๐. นันทสิกขาบท (๑๔๑)	๕๕๔
ว่าด้วยพระนันทะ	
บทสรุป	๕๕๖

บทที่ ๖

ปาฏิเทสนียกัณฑ์

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๒)	๕๖๓
ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ	
๒. ทุตติยปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๓)	๕๖๖
ว่าด้วยการไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ	
๓. ตตติยปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๔)	๕๖๘
ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน	
๔. จตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๕)	๕๗๓
ว่าด้วยการรับของเคี้ยวหรือของฉันจากทายกที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน	
บทสรุป	๕๗๖

บทที่ ๗

เสขียกัณฑ์และอธิกรณสมถกัณฑ์

เสขียกัณฑ์

๑. ปริมัณฑลวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๔๖)	๕๘๐
ว่าด้วยการนุ่งสบงไม่เรียบร้อย	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๔๗)	๕๘๑
ว่าด้วยการครองจีวรไม่เรียบร้อย	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๔๘)	๕๘๒
ว่าด้วยการเดินเปิดกาย	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๔๙)	๕๘๒
ว่าด้วยการนั่งเปิดกาย	
สิกขาบทที่ ๕ (๑๕๐)	๕๘๓
ว่าด้วยการเดินคคะนองมือคคะนองเท้า	
สิกขาบทที่ ๖ (๑๕๑)	๕๘๔
ว่าด้วยการนั่งคคะนองมือคคะนองเท้า	
สิกขาบทที่ ๗ (๑๕๒)	๕๘๔
ว่าด้วยการเดินมองดู	
สิกขาบทที่ ๘ (๑๕๓)	๕๘๕
ว่าด้วยการนั่งมองดู	
สิกขาบทที่ ๙ (๑๕๔)	๕๘๖
ว่าด้วยการเดินเวิกผ้า	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๕๕)	๕๘๖
ว่าด้วยการนั่งเวิกผ้า	

[๒๒]

๒. อุชัคฌิกวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๕๖)	๕๘๘
ว่าด้วยการเดินหวัระเสียงดัง	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๕๗)	๕๘๙
ว่าด้วยการนั่งหวัระเสียงดัง	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๕๘)	๕๘๙
ว่าด้วยการเดินตะโกนเสียงดัง	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๕๙)	๕๙๐
ว่าด้วยการนั่งตะโกนเสียงดัง	
สิกขาบทที่ ๕ (๑๖๐)	๕๙๑
ว่าด้วยเดินโคลงกาย	
สิกขาบทที่ ๖ (๑๖๑)	๕๙๑
ว่าด้วยการนั่งโคลงกาย	
สิกขาบทที่ ๗ (๑๖๒)	๕๙๒
ว่าด้วยการเดินแกว่งแขน	
สิกขาบทที่ ๘ (๑๖๓)	๕๙๓
ว่าด้วยการนั่งแกว่งแขน	
สิกขาบทที่ ๙ (๑๖๔)	๕๙๓
ว่าด้วยการเดินโคลสรีระ	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๖๕)	๕๙๔
ว่าด้วยการนั่งโคลสรีระ	

๓. ขัมภตกวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๖๖)	๕๙๕
ว่าด้วยการเดินเท้าสะเอว	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๖๗)	๕๙๖
ว่าด้วยการนั่งเท้าสะเอว	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๖๘)	๕๙๖
ว่าด้วยการเดินคลุมศีรษะ	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๖๙)	๕๙๗
ว่าด้วยการนั่งคลุมศีรษะ	
สิกขาบทที่ ๕ (๑๗๐)	๕๙๘
ว่าด้วยการเดินกระโหี่ยง	
สิกขาบทที่ ๖ (๑๗๑)	๕๙๘
ว่าด้วยการนั่งรัดเข้า	
สิกขาบทที่ ๗ (๑๗๒)	๕๙๙
ว่าด้วยการไม่ให้ความสำคัญในบิณฑบาต	
สิกขาบทที่ ๘ (๑๗๓)	๖๐๐
ว่าด้วยการไม่สำรวจในเวลาขึ้นรับบิณฑบาต	
สิกขาบทที่ ๙ (๑๗๔)	๖๐๐
ว่าด้วยการรับแต่กับไม่รับข้าว	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๗๕)	๖๐๑
ว่าด้วยการรับบิณฑบาตล้นขอบปากบาตร	

[๒๔]

๔. สักกัจจวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๗๖)	๖๐๓
ว่าด้วยการฉันอาหารโดยไม่เคารพ	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๗๗)	๖๐๓
ว่าด้วยการฉันอาหารโดยไม่สำรวม	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๗๘)	๖๐๔
ว่าด้วยการฉันอาหารเจาะลงในที่นั้น ๆ	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๗๙)	๖๐๕
ว่าด้วยการฉันกับมากกว่าข้าว	
สิกขาบทที่ ๕ (๑๘๐)	๖๐๖
ว่าด้วยการฉันอาหารขยี้มลงแต่ยอด	
สิกขาบทที่ ๖ (๑๘๑)	๖๐๖
ว่าด้วยการใช้ข้าวสุกกลับกับข้าว	
สิกขาบทที่ ๗ (๑๘๒)	๖๐๗
ว่าด้วยการออกปากขอข้าวและกับข้าว	
สิกขาบทที่ ๘ (๑๘๓)	๖๐๙
ว่าด้วยการมองดูบาตรของผู้อื่นเพื่อดำหนิ	
สิกขาบทที่ ๙ (๑๘๔)	๖๑๐
ว่าด้วยการทำคำข้าวใหญ่	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๘๕)	๖๑๑
ว่าด้วยการทำคำข้าวยาว	

๕. กพพวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๘๖)	๖๑๒
ว่าด้วยการอำปากรอคำข้าว	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๘๗)	๖๑๒
ว่าด้วยการสอดมือเข้าไปในปาก	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๘๘)	๖๑๓
ว่าด้วยการพุดคุยในขณะที่ข้าวยังอยู่ในปาก	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๘๙)	๖๑๔
ว่าด้วยการโยนคำข้าวเข้าปาก	
สิกขาบทที่ ๕ (๑๙๐)	๖๑๕
ว่าด้วยการฉีกกัดคำข้าว	
สิกขาบทที่ ๖ (๑๙๑)	๖๑๖
ว่าด้วยการฉีกอาหารทำกระพุงแก้มให้ดูย	
สิกขาบทที่ ๗ (๑๙๒)	๖๑๖
ว่าด้วยการฉีกอาหารสลัดมือ	
สิกขาบทที่ ๘ (๑๙๓)	๖๑๗
ว่าด้วยการฉีกอาหารโปรยเมล็ดข้าว	
สิกขาบทที่ ๙ (๑๙๔)	๖๑๘
ว่าด้วยการฉีกอาหารแลบลิ้น	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๙๕)	๖๑๘
ว่าด้วยการฉีกอาหารทำเสียดังจีบ ๆ	

[๒๖]

๖. สุรุสุรวรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๑๙๖)	๖๒๐
ว่าด้วยการดื่มน้ำนมเสียงดังซู้ด ๆ	
สิกขาบทที่ ๒ (๑๙๗)	๖๒๑
ว่าด้วยการฉนอาหารเสียมือ	
สิกขาบทที่ ๓ (๑๙๘)	๖๒๑
ว่าด้วยการฉนอาหารเสียบาตร	
สิกขาบทที่ ๔ (๑๙๙)	๖๒๒
ว่าด้วยการฉนอาหารเสียริมฝีปาก	
สิกขาบทที่ ๕ (๒๐๐)	๖๒๓
ว่าด้วยการใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม	
สิกขาบทที่ ๖ (๒๐๑)	๖๒๔
ว่าด้วยการเทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน	
สิกขาบทที่ ๗ (๒๐๒)	๖๒๕
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่ผู้กั้นร่ม	
สิกขาบทที่ ๘ (๒๐๓)	๖๒๖
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถือไม้พลอง	
สิกขาบทที่ ๙ (๒๐๔)	๖๒๗
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถือคัสตรา	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๒๐๕)	๖๒๗
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถืออาวุธ	

๗. ปาฐกถาพรรค

สิกขาบทที่ ๑ (๒๐๖)	๖๒๙
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมเขียงเท้า	
สิกขาบทที่ ๒ (๒๐๗)	๖๒๙
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า	
สิกขาบทที่ ๓ (๒๐๘)	๖๓๐
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่อยู่ในยาน	
สิกขาบทที่ ๔ (๒๐๙)	๖๓๑
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่อยู่บนที่นอน	
สิกขาบทที่ ๕ (๒๑๐)	๖๓๑
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งรัดเข่า	
สิกขาบทที่ ๖ (๒๑๑)	๖๓๒
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่โพกศีรษะ	
สิกขาบทที่ ๗ (๒๑๒)	๖๓๓
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่คลุมศีรษะ	
สิกขาบทที่ ๘ (๒๑๓)	๖๓๓
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะ	
สิกขาบทที่ ๙ (๒๑๔)	๖๓๔
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะสูง	
สิกขาบทที่ ๑๐ (๒๑๕)	๖๓๖
ว่าด้วยการยืนแสดงธรรมแก่คนที่กำลังนั่งอยู่	
สิกขาบทที่ ๑๑ (๒๑๖)	๖๓๖
ว่าด้วยการเดินแสดงธรรมแก่คนที่เดินไปข้างหน้า	
สิกขาบทที่ ๑๒ (๒๑๗)	๖๓๗
ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่เดินไปในทาง	

[๒๘]

สิกขาบทที่ ๑๓ (๒๑๘)	๖๓๘
ว่าด้วยการยื่นถ่ายอุจจาระปัสสาวะ	
สิกขาบทที่ ๑๔ (๒๑๙)	๖๓๘
ว่าด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงบนของเขียว	
สิกขาบทที่ ๑๕ (๒๒๐)	๖๓๙
ว่าด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในน้ำ	
บทสรุป	๖๔๑

อธิกรณ์สมถกัณฑ์
อธิกรณ์

๑. วิวาทาธิกรณ์	๖๔๓
๒. อนุวาทาธิกรณ์	๖๔๓
๓. อาปัตตาธิกรณ์	๖๔๓
๔. กิจจาธิกรณ์	๖๔๓

สมถะ

๑. สัมมุขาวินัย (๒๒๑)	๖๔๓
๒. สติวินัย (๒๒๒)	๖๔๓
๓. อมูพหวินัย (๒๒๓)	๖๔๓
๔. ปฏิญญาตกรณะ (๒๒๔)	๖๔๔
๕. เยภุยยสิกา (๒๒๕)	๖๔๔
๖. ตัสสปาปิยสิกา (๒๒๖)	๖๔๔
๗. ตินวัตถการกะ (๒๒๗)	๖๔๔
บรรณานุกรม	๖๔๕

บทที่ ๑

เวรัญชกัณฑ์

บทนำ

พระวินัยปิฎก คือ คัมภีร์ประมวลพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เพื่อให้เป็นพุทธอาณัติ หรือกฎข้อบังคับสำหรับเป็นเครื่องป้องกันรักษาพุทธบริษัท โดยเฉพาะภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ให้มีความประพฤติเรียบร้อยดีงาม และมีความเป็นอยู่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะ ซึ่งก็หมายถึงทรงสอนให้พุทธบริษัทมีศีลสมบัติ นั่นเอง

พระวินัยปิฎก ๑ กำหนดให้ศึกษาเนื้อหาสาระของพระวินัยปิฎก ๓ เล่ม คือ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒ และพระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ โดยกำหนดเนื้อหาสาระของแต่ละปิฎกที่จะต้องศึกษาไว้ดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ หรือพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ศึกษาเนื้อหาสาระของแต่ละสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุสงฆ์ ซึ่งกำหนดไว้ ๔ ส่วน คือ เวรัญชกัณฑ์ ปาราชิกกัณฑ์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ และอนินยตกัณฑ์

พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒ หรือพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๒ ศึกษาเนื้อหาสาระของแต่ละสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุสงฆ์เช่นเดียวกัน ซึ่งกำหนดไว้ ๕ ส่วน คือ นิสสัคคียกัณฑ์ ปาจิตตียกัณฑ์ ปาฏิเทสนียกัณฑ์ เสนียกัณฑ์ และอธิกรณสมถกัณฑ์

พระวินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ หรือพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๓ ศึกษาเนื้อหาสาระของแต่ละสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้สำหรับภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งกำหนดไว้ทั้งหมด ๗ ส่วน คือ ปาราชิกกัณฑ์ สังฆาทิเสสกัณฑ์ นิสสัคคียกัณฑ์ ปาจิตตียกัณฑ์

ปาฏิเทสนียกัณฑ์ เสขียกัณฑ์ และอธิกรณสมถกัณฑ์

แต่ก่อนที่จะศึกษาเนื้อหาสาระของพระวินัยปิฎกทั้ง ๓ เล่ม ควรจะได้ศึกษากรอบที่เกี่ยวกับพระวินัยปิฎก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ส่วน คือ :-

๑. โครงสร้างของพระวินัย
๒. อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิสมัจจาริกาสิกขา
๓. ความหมายของคำว่า “วินัย”
๔. คำที่เป็นไวยากรณ์ของคำว่า “วินัย”
๕. อานิสงส์การเรียนรู้พระวินัย

โครงสร้างของพระวินัย

โครงสร้างที่สำคัญของพระวินัย แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ :-

๑. โครงสร้างชั้นบาลี หมายถึง พระพุทธพจน์ที่ประมวลไว้ในพระวินัยปิฎก จัดแบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกชื่อย่อว่า อา ปา ม จู ป บ้าง ปา ปา ม จู ป บ้าง ชื่อย่อหรืออักษรย่อเหล่านี้ หมายถึง :-

อา คือ อาทิกัมมิกะ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนัก ได้แก่ ปาราชิก สังฆาทิเสส และอนินยต หรือชื่อย่อว่า ปา ก็คือ ปาราชิก ซึ่งก็เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนัก ดังกล่าวนั่นเอง

ปา คือ ปาจิตตีย์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติเบา ได้แก่ นิสสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ เสขียวัตถ์ และอธิกรณสมถะ ซึ่งเป็นวิธีระงับอธิกรณ์

ม คือ มหาวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ ตอนต้น แบ่งออกเป็น ๑๐ ชั้นธกะ หรือ ๑๐ ตอน

จู คือ จุฬวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ ตอนปลาย แบ่งออกเป็น ๑๒ ชั้นธกะ หรือ ๑๒ ตอน

ป คือ ปริวาร เป็นชื่อคัมภีร์ส่วนประกอบหรือภาคผนวก ที่ประมวลเนื้อหาสาระของพระวินัยทั้งหมดเข้ามาไว้ด้วยกันในลักษณะเป็นคำถามและคำตอบ เพื่อให้เป็นคู่มือสำหรับซักซ้อมความรู้ในพระวินัยให้ง่ายต่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

ในขณะที่บางแห่งจัดแบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์เหมือนกัน เพียงแต่เรียกชื่อย่อต่างกันบ้างว่า ม ภี ม จู ป ชื่อย่อหรืออักษรย่อเหล่านี้ หมายถึง :-

ม คือ มหาวิภังค์ หรือ ภิกขุวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนักและอาบัติเบาะเฉพาะของภิกษุสงฆ์ รวมทั้งหมด ๒๒๗ ข้อ

ภี คือ ภิกขุณีวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่เกี่ยวกับอาบัติหนักและอาบัติเบาะเฉพาะของภิกษุณีสงฆ์ รวมทั้งหมด ๓๑๑ ข้อ

ม คือ มหาวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ตอนต้น แบ่งออกเป็น ๑๐ ชั้นธกะ หรือ ๑๐ ตอน

จู คือ จูฬวรรค เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ตอนปลาย แบ่งออกเป็น ๑๒ ชั้นธกะ หรือ ๑๒ ตอน

ป คือ ปริวาร เป็นชื่อคัมภีร์ส่วนประกอบหรือภาคผนวก ดังกล่าวแล้ว

นอกจากนี้ยังมีการจัดแบ่งออกเป็น ๓ คัมภีร์ เรียกชื่อย่อว่า สุ ข ป บ้าง วิ ข ป บ้าง ชื่อย่อหรืออักษรย่อเหล่านี้ หมายถึง :-

สุ คือ สุตตวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทในมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์เข้าไว้ด้วยกัน ส่วนชื่อย่อว่า วิ ก็คือ มหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทจากทั้ง ๒ วิภังค์นี้มาไว้ด้วยกันนั่นเอง

ข คือ ขันธกะ เป็นชื่อคัมภีร์ที่ประมวลสิกขาบทที่มานอกพระปาติโมกข์ทั้งในส่วนของมหาวรรคและจูฬวรรคเข้ามาไว้ด้วยกัน

ป คือ ปริวาร เป็นชื่อคัมภีร์ส่วนประกอบหรือภาคผนวก ดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตาม เมื่อจัดแบ่งพระวินัยปิฎกออกเป็นเล่มตามคตินิยมของไทยแล้ว
ท่านจัดแบ่งออกเป็น ๘ เล่ม คือ :-

- | | | |
|---------------------|---|--|
| ๑. มหาวิภังค์ ภาค ๑ | } | ว่าด้วยสิกขาบทหรือศีลของภิกษุ ๒๒๗ ข้อ |
| ๒. มหาวิภังค์ ภาค ๒ | | ที่มาในพระปาติโมกข์ |
| ๓. ภิกขุณีวิภังค์ | : | ว่าด้วยสิกขาบทหรือศีลของภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ
ที่มาในพระปาติโมกข์ |
| ๔. มหาวรรค ภาค ๑ | } | ว่าด้วยสิกขาบทนอกพระปาติโมกข์ |
| ๕. มหาวรรค ภาค ๒ | | ตอนต้น ๑๐ ชั้นธกะ |
| ๖. จูฬวรรค ภาค ๑ | } | ว่าด้วยสิกขาบทนอกพระปาติโมกข์ |
| ๗. จูฬวรรค ภาค ๒ | | ตอนปลาย ๑๒ ชั้นธกะ |
| ๘. ปรีวาร | : | ว่าด้วยคัมภีร์อันเป็นส่วนประกอบหรือภาคผนวก
ประมวลเนื้อหาสาระของพระวินัยทั้งหมด
เข้ามาไว้ด้วยกัน ในลักษณะเป็นคำถามและ
คำตอบ เพื่อให้เป็นคู่มือสำหรับซักซ้อมความรู้
ในพระวินัยให้ง่ายต่อความเข้าใจยิ่งขึ้น |

๒. โครงสร้างชั้นอรรถกถา หมายถึง คัมภีร์หรือปกรณ์ที่พระอรรถ-
กถาจารย์ทั้งหลายได้รจนาหรือเรียบเรียงขึ้น เพื่ออธิบายความหมายของพระวินัย จัด
แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ :-

- ๒.๑ สมันตปาสาทิกา (ภาค ๑-๓)
- ๒.๒ กังขาวิตรณีย์อรรถกถา
- ๒.๓ วินยสังคหะอรรถกถา
- ๒.๔ วินยวินิจจยะ
- ๒.๕ อุตตรวินิจจยะ

๒.๖ ขุททลิกขา

๒.๗ มุลลิกขา

๓. โครงสร้างชั้นฎีกา หมายถึง คัมภีร์หรือปกรณ์ที่พระฎีกาจารย์ทั้งหลาย
ได้รจนาหรือเรียบเรียงขึ้น เพื่ออธิบายเพิ่มเติมต่อจากที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้
จัดแบ่งออกเป็น ๑๑ คัมภีร์ คือ :-

๓.๑ วชิรพุทธิฎีกา

๓.๒ สารัตถทีปนีฎีกา

๓.๓ วมติวินทนีฎีกา

๓.๔ กังขาวิตรณีปุราณฎีกา

๓.๕ วินยัตถมัญจุสา กังขาวิตรณี อภินวฎีกา

๓.๖ วินยาลังการฎีกา

๓.๗ วินยวินิจจยฎีกา

๓.๘ อุตตรวินิจจยฎีกา

๓.๙ ขุททลิกขาปุราณฎีกา

๓.๑๐ ขุททลิกขาอภินวฎีกา

๓.๑๑ มุลลิกขาฎีกา

อาทิพรหมจริยกาสิกขาและอภิสมাজারิกาสิกขา

อาทิพรหมจริยกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษอบรมในฝ่ายบพบัญญัติ
หรือข้อปฏิบัติอันเป็นส่วนเบื้องต้นของพรหมจรรย์ เพื่อป้องกันความประพฤติเสีย
หายทางกายและวาจา ซึ่งก็คือสิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์นั่นเอง

อภิสมাজারิกาสิกขา หมายถึง หลักการศึกษอบรมในฝ่ายขนบธรรมเนียม
ที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์มีความประพฤติ ความเป็นอยู่เหมาะสมดีงาม
และมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น เช่น ข้อปฏิบัติในเสขยวัตรทั้ง ๗๕ สิกขาบท ซึ่งว่าด้วยการ
นุ่งห่ม การฉันภัตตาหาร การยืน การเดิน การนั่ง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีความหมายครอบคลุมไปถึงข้อปฏิบัติที่มานอกพระปาติโมกข์ ซึ่งถ้าล่วงละเมิดหรือไม่ปฏิบัติตามก็ต้องอาบัติทุกกฏบ้าง ถุลล์จจัยบ้าง เช่น ภิกษุ ไร่ผมยาว ไร่หนวดยาว ใช้หวี เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ หรือภิกษุฉันเนื้อมนุษย์ ต้องอาบัติถุลล์จจัย เป็นต้น^๑

ความหมายของคำว่า “วินัย”

คำว่า “วินัย” มีความหมายตามที่พระอรธกถาจารย์ได้ประพันธ์เป็นคาถาไว้ว่า :-

วิวิธวิเสสณตฺตา วินยฺนโต เจว กายวาจาณั
วินยตฺถวิภูหิ อัย วินโย วินโยติ อุกฺขาโต.^๒
พระวินัยอันบัณฑิตผู้รู้อรธแห่งวินัยทั้งหลาย
กล่าวว่า วินัย เพราะนัยต่าง ๆ เพราะมีนัยพิเศษ
และเพราะฝึกกายและวาจา

เมื่อพิจารณาจากคำแปลดังกล่าวนี้แล้ว สามารถแยกความหมายของคำว่า “วินัย” ออกเป็น ๓ นัย คือ :-

๑. วินัย หมายถึง นัยต่าง ๆ (วิวิธ + นย) เพราะมีปาติโมกข์ ๒ คือ ภิกขุปาติโมกข์ และ ภิกขุณีปาติโมกข์ มีวิภังค์ ๒ คือ ภิกขุวิภังค์และภิกขุณีวิภังค์ และมีอาบัติ ๗ กอง เป็นต้น

๒. วินัย หมายถึง นัยพิเศษ (วิเสส + นย) เพราะมีพระอนุบัญญัติเพิ่มเติมให้สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้วมีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การทำความผิดหรือการล่วงละเมิด

^๑ วิ.จ. (แปล) ๗/๒๘๐/๘๓

^๒ วิ.อ. ๑/-/๑๘

๓. **วินัย** หมายถึง กฎหรือข้อบังคับสำหรับฝึกอบรมกายและวาจา (วินยโนโต เจว กายวาจัน) เพราะเป็นเครื่องป้องกันการประพฤตินี้ไม่เหมาะสมทางกายและวาจา

คำที่เป็นไวยากรณ์ของคำว่า “วินัย”

คำว่า “วินัย” มีคำที่เป็นไวยากรณ์หรือคำที่เขียนต่างกัน แต่มีความหมายเหมือนกัน หรือใกล้เคียงกันมากอยู่ ๓ คำ คือ :-

๑. **ศีล** หมายถึง ความประพฤติดีงามทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย หรือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความเรียบร้อยดีงาม เป็นต้น

๒. **พระบัญญัติ** หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ข้อห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีประพฤติล่วงละเมิด ซึ่งมีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติแก่ผู้ประพฤติล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติสิกขาบทครั้งแรกเรียกว่า **มูลบัญญัติ** หรือ **พระบัญญัติ** ถ้าบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมให้กับสิกขาบทนั้น ๆ เพื่อให้มีความรัดกุมมากยิ่งขึ้น หรือผ่อนผันให้เหมาะสมแก่การกระทำความผิด สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมนี้เรียกว่า **พระอนุบัญญัติ**

๓. **สิกขาบท** หมายถึง ข้อความที่ต้อง ข้อศีล ข้อวินัย บัญญัติข้อหนึ่ง ๆ ในพระวินัยที่พุทธบริษัททุกหมู่เหล่าพึงศึกษาปฏิบัติ เช่น ศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ และศีล ๓๑๑ ซึ่งศีลแต่ละข้อดังกล่าวนี้เรียกว่า **สิกขาบท** ที่อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี จะต้องศึกษาและฝึกฝนอบรมตนให้ดีงาม เพื่อจะได้ไม่ประพฤติล่วงละเมิดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้

อานิสงส์การเรียนพระวินัย

บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ที่ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระวินัยคือศีลอย่างเคร่งครัดแล้ว ย่อมได้รับอานิสงส์ตามที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเสมอเหมือนกัน ๕ ประการ^๑ คือ :-

๑. อตฺตโน สีลกุณฺโธ สุกฺคโต โหติ สฺรฺกฺขิโต.
(กองศีลของตนเป็นอันรักษาไว้ดีแล้ว)
๒. กุกฺกุจฺจปฏฏาณํ ปฏิสรณํ โหติ.
(เป็นที่พึ่งแก่เหล่ากุลบุตรที่ถูกรบกวนด้วยความสงสัยครอบงำได้)
๓. วิสารโก สัมมชฺเฌ โหหริ.
(กล้าแสดงความคิดเห็นในท่ามกลางสงฆ์)
๔. ปจฺจตฺถิเก สหสมฺเมน สุนิคุคฺคิโต นิคฺคณฺหาติ.
(ข่มขี้ฝ้ายตรงข้ามคือข้าศึกได้ด้วยดีโดยสหธรรม)
๕. สทฺธมฺมภูติยา ปฏิปนฺโน โหติ.
(เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม)

นอกจากนี้การศึกษาเล่าเรียนและการปฏิบัติตามพระวินัยคือศีลอย่างเคร่งครัดยังมีอานิสงส์อีก ๓ ประการ คือ :-

๑. สีเลน สุกฺคิ ยนฺติ. : บุคคลย่อมไปสู่สุคติโลกสวรรค์ได้ก็เพราะศีล
๒. สีเลน โภคสมฺปทา. : บุคคลย่อมพรั่งพร้อมด้วยโภคะทรัพย์ได้ก็เพราะศีล
๓. สีเลน นิพฺพุติ ยนฺติ. : บุคคลย่อมบรรลุพระนิพพานได้ก็เพราะศีล

^๑ วิ.ป. ๘/๓๒๕/๒๔๘, วิ.อ. ๑/-/๙๔-๙๕

ดังนั้น ถ้าบรรพชิตและคฤหัสถ์ทุกหมู่เหล่าที่ได้ศึกษาและปฏิบัติตามพระวินัย คือศีลอย่างเคร่งครัดและสม่ำเสมอแล้ว พระวินัยคือศีลก็จะเป็นบาทเบื้องต้นให้ได้รับ อานิสงส์ดังกล่าวนี้เสมอเหมือนกัน

เวรัญชกัณฑ์

เวรัญชกัณฑ์ คือ ส่วนที่วาดด้วยเรื่องของเวรัญชพราหมณ์ แห่งเมือง เวรัญชา แคว้นมคธ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑ หรือพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๑ ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การ บัญญัติสิกขาบทสำหรับภิกษุ ๒๒๗ ข้อ เพื่อให้เป็นมาตรการสำหรับป้องกันมิให้ภิกษุ ทุกหมู่เหล่าประพฤติชั่วทางกายและวาจาต่อไป

ในเวรัญชกัณฑ์นี้ มีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษา ๔ ประเด็น คือ :-

๑. ข้อกล่าวหาของเวรัญชพราหมณ์
๒. พระดำรัสอธิบายแก้ข้อกล่าวหา
๓. องค์คุณแห่งวิชา ๓
๔. พรหมจรรย์ที่ดำรงอยู่ได้ไม่นานและดำรงอยู่ได้นาน

ข้อกล่าวหาของเวรัญชพราหมณ์

ขณะที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ประทับอยู่ ณ ควางตันสะเดาอันเป็นที่อยู่ของนเรหุยังค์ เขตเมืองเวรัญชา กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น กิตติศัพท์อันงามของพระองค์ได้แผ่ซจรไปทั่วเมืองเวรัญชาว่า :-

“พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ...”

เวรัญชพราหมณ์ได้ฟังกิตติศัพท์อันงามของพระพุทธเจ้าดังกล่าวนี้นี้ จึงตัดสินใจเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ คเวสันตะคามอันเป็นที่อยู่ของนเรศยุักษ์ และเมื่อกราบทูลแนะนำตนเองแล้ว เวรัญชพราหมณ์ก็รู้ประจักษ์แก่ใจตนเองทันทีในเรื่องที่พราหมณ์ทั้งหลายเคยพากันกล่าวตำหนิพระพุทธเจ้าอย่างรุนแรง ๙ ประการ จากนั้นจึงได้กล่าวตำหนิพระพุทธเจ้าอย่างรุนแรงตามที่พราหมณ์ทั้งหลายเคยพากันกล่าวตำหนิมาแล้ว คือ :-

๑. ท่านพระโคตมเป็นคนไม่ยอมไหว้ ไม่ลุกกราบพราหมณ์ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้ใหญ่ ผู้ล่วงกาลผ่านวัย หรือไม่เชื่อเชิญให้นั่ง
๒. ท่านพระโคตมเป็นคนไม่มีริศ
๓. ท่านพระโคตมเป็นคนไม่มีสมบัติ
๔. ท่านพระโคตมเป็นคนสอนไม่ให้ทำ
๕. ท่านพระโคตมเป็นคนสอนให้ทำลาย
๖. ท่านพระโคตมเป็นคนช่างรังเกียจ
๗. ท่านพระโคตมเป็นคนช่างกำจัด
๘. ท่านพระโคตมเป็นคนช่างเผาผลาญ
๙. ท่านพระโคตมเป็นคนไม่พูดไม่เกิด

พระดำรัสอธิบายแก้ข้อกล่าวหา

เมื่อพระองค์ได้สดับคำกล่าวตำหนิอย่างรุนแรงของเวรัญชพราหมณ์ทั้ง ๙ ประการนี้แล้ว พระองค์ก็ได้ตรัสอธิบายแก้คำกล่าวตำหนิเหล่านั้นทีละข้อ ๆ ว่า

๑. ตถาคตยังไม่เห็นใคร ไม่ว่าในโลกไหน ๆ ในบริษัทไหน ๆ ที่เราควรจะให้ลุกกราบ หรือเชื่อเชิญให้นั่ง เพราะตถาคตไหว้ ลุกกราบ หรือเชื่อเชิญผู้ใดให้หนึ่งแล้ว ศีรษะของผู้นั้นก็ขาดตกไป ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนไม่ยอมไหว้เป็นต้นนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๒. ตถาคตละรส คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ได้หมดสิ้นแล้ว ตัตรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัตรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนไม่มีรสนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๓. ตถาคตละสมบัติ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ได้หมดสิ้นแล้ว ตัตรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัตรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มีเกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนไม่มีสมบัตินั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๔. ตถาคตสอนไม่ให้ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตลอดถึงการไม่ทำบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนสอนไม่ให้นั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๕. ตถาคตสอนให้ทำลายราคะ โทสะ โมหะ ตลอดถึงทำลายบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนสอนให้ทำลายนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๖. ตถาคตตรึงเกียจกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตลอดจนบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนช่างรังเกียจนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๗. ตถาคตแสดงธรรมเพื่อกำจัดบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย คือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ว่าเป็นสิ่งที่ควรกำจัด ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนช่างกำจัดนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๘. ตถาคตกล่าวถึงบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย คือ กายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต ว่าเป็นสิ่งที่ควรเผาผลาญ ตถาคตเรียกคนที่ละบาปอกุศลธรรมทั้งหลายที่ควรเผาผลาญได้แล้ว ตัตรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัตรากถอนโคน

ไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ว่าเป็นคนช่างเผผลาญ ตถาคต
ละบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ ที่ควรเผผลาญได้หมดสิ้นแล้ว ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเรา
ว่าเป็นคนช่างเผผลาญนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

๙. ตถาคตเรียกคนที่ละการอยู่ในครรรค์และการเกิดใหม่ได้หมดสิ้นแล้ว
ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี
เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ ว่าเป็นคนไม่ผุดไม่เกิด ตถาคตละการอยู่ในครรรค์และการเกิดใหม่
ได้หมดสิ้นแล้ว ดังนั้น ข้อที่เขากล่าวหาเราว่าเป็นคนไม่ผุดไม่เกิดนั้น มีมูลอยู่ แต่ไม่ใช่
อย่างที่ท่านกล่าวหมายถึง

องค์คุณแห่งวิชา ๓

เมื่อตรัสอธิบายแก้คำกล่าวดำหนิทั้งหมดที่ละข้อ ๆ แล้ว พระองค์ได้ตรัส
ถามเวรัญชพรหมณ์ โดยทรงอุปมาด้วยลูกไก่ว่า “ไข่ ๘ ฟอง ๑๐ ฟอง หรือ ๑๒ ฟอง
ที่แม่ไก่กกหรือฟักดีแล้ว ลูกไก่ตัวที่ใช้เล็บหรือจะงอยปากทำลายกระเปาะไข่ออกมา
ได้ก่อน ควรเรียกมันว่าเป็นตัวพี่หรือเป็นตัวน้อง” ซึ่งเวรัญชพรหมณ์ก็ได้กราบทูลว่า
“ควรเรียกมันว่าพี่ เพราะมันแก่กว่า”

พระองค์ได้ตรัสต่อไปว่า พระองค์ได้บรรลุฌาน ๔ (ปฐมฌาน ทุติยฌาน
ตติยฌาน และจตุตถฌาน) จากนั้นจึงได้บรรลุวิชา ๓ คือ : -

๑. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ : ความรู้ที่ให้ระลึกชาติได้
๒. จุตูปปาตญาณ : ความรู้จุติ(ตาย)และอุบัติ(เกิด)ของสัตว์
๓. อาสวักขยญาณ : ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

การที่พระองค์ได้บรรลุวิชาที่ ๑ ในปฐมยามแห่งราตรี ความมืดมิดคือ
อวิชชา พระองค์ทรงกำจัดได้แล้ว แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้นแก่พระองค์แล้ว เปรียบ
เหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ นี่คือ
การเจาะกระเปาะไข่คืออวิชชาออกมาครั้งที่ ๑ ของพระองค์ เหมือนการเจาะออกมา
จากกระเปาะไข่ของลูกไก่

การที่พระองค์ได้บรรลुวิชาที่ ๒ ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ความมืดมิดคือ อวิชา พระองค์ทรงทำได้แล้ว แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้นแก่พระองค์แล้ว เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ นี่คือการเจาะกระเปาะไขคืออวิชาออกมาครั้งที่ ๒ ของพระองค์ เหมือนการเจาะออกมาจากกระเปาะไขของลูกไก่

การที่พระองค์ได้บรรลुวิชาที่ ๓ ในปัจฌิมยามแห่งราตรี ความมืดมิดคือ อวิชา พระองค์ทรงทำได้แล้ว แสงสว่างคือวิชาได้เกิดขึ้นแก่พระองค์แล้ว เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่ นี่คือการเจาะกระเปาะไขคืออวิชาออกมาครั้งที่ ๓ ของพระองค์ เหมือนการเจาะออกมาจากกระเปาะไขของลูกไก่

การบรรลुวิชา ๓ นี้เอง เป็นองค์คุณให้พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ที่เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ และเพราะองค์คุณนี้อีกนั้นแหละที่เป็นฐานให้พระองค์ทรงบรรลุอรุณยัสส ๔ (ทุกข สมุทัย นิโรธ และมรรค) จึงเป็นที่มาแห่งพระสมัญญานามว่า สัมมาสัมพุทธะ คือ การตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ

ดังนั้น การบรรลุวิชา ๓ ดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นองค์คุณให้พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ ฯลฯ ดังกล่าวแล้ว ยังทำให้พระองค์ทรงองอาจ แก่กล้า และเป็น ศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอีกด้วย

เมื่อเวรัญชพราหมณ์ได้ฟังพระดำรัสที่ตรัสอธิบายแก้คำกล่าวดำนิและองค์คุณแห่งวิชา ๓ จบลงแล้ว จึงได้กราบทูลยอมรับพระองค์อย่างแท้จริงว่า “ท่านพระโคตมเป็นพื้ใหญ่ ผู้ประเสริฐที่สุด ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหลายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูป”

ต่อจากนั้นเวรวิญชาพรหมณีได้กราบทูลปฏิกฐานตนต่อเบื้องพระพักตร์ว่า “ข้าพระองค์นี้ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป จนตลอดชีวิต และขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับค่านิมิตต์ของข้าพระองค์เพื่ออยู่จำพรรษา ณ เมืองเวรวิญชาเถิด” และเมื่อทราบบว่าพระองค์ทรงรับค่านิมิตต์โดยอาการดุขณิภาพแล้ว จึงได้กระทำปทักษิณกราบทูลลากลับไป

พรหมจรรย์ที่ดำรงอยู่ได้ไม่นานและดำรงอยู่ได้นาน

ขณะที่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ประทับอยู่จำพรรษา ณ เมืองเวรวิญชา นั้น เกิดทุพภิกขภัยแพร่ระบาดไปทั่วเมืองเวรวิญชา ทำให้ชาวเมืองเวรวิญชาที่มีความเป็นอยู่อดอยากแร้นแค้น ต้องใช้สลากบันส่วนเข้าแลกกันซื้ออาหาร และล้มตายกันเป็นจำนวนมาก

แม้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประธาน ก็ได้รับความลำบากเป็นอย่างมาก เดินเข้าไปบิณฑบาตภายในเมืองเวรวิญชาแต่ละวัน ก็ไม่ได้ข้าวแม้สักทัพพีเดียว จึงไปรับข้าวหนึ่งรูปละหนึ่งทะนาน จากพวกพ่อค้าชาวเมืองอุตตราภท ที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ชั่วคราวภายในเมืองเวรวิญชา จากนั้นก็นำไปดำให้ละเอียดแล้วจึงฉัน แม้ท่านพระอานนท์ก็ไปรับข้าวหนึ่งมาหนึ่งทะนานเหมือนกันแล้วนำมาบดถวายพระพุทธเจ้าให้เสวย

พระองค์ได้ตรัสสรรเสริญท่านพระอานนท์และภิกษุทุกรูป ที่ต่างก็อดทนต่อทุพภิกขภัยที่แพร่ระบาดไปทั่วเมืองเวรวิญชา ว่า “อานนท์ ดีแล้ว พวกเธอเป็นสัตบุรุษชนะได้เด็ดขาดแล้ว ต่อไปในภายหน้าภิกษุทั้งหลายจะพากันดูหมิ่นชาวเมืองดำและบดที่พวกเธอฉันอยู่ในขณะนี้ว่าเป็นอาหารที่หยาบหาความประณีตไม่ได้...”

แม้ท่านพระมหาโมคคัลลานะจะได้เข้าไปกราบทูลขออนุญาตเพื่อเนรมิตฝ่ามือข้างหนึ่งให้เป็นเหมือนแผ่นดินใหญ่ แล้วย้ายเหล่าสัตว์ที่อยู่อาศัยภายใต้แผ่นดินให้ไปอยู่รวมกันที่ฝ่ามือนั้น จากนั้นก็จะใช้มืออีกข้างหนึ่งพลิกแผ่นดิน เพื่อนำวันดินอันโอชา มีรสอร่อย มาให้ภิกษุทั้งหลายได้ฉัน หรือแม้จะกราบทูลขออนุญาตพาภิกษุทุกรูปไปบิณฑบาตที่อุดรกรุกทวีปด้วยกำลังแห่งฤทธิ์ แต่พระองค์ก็มีได้ทรงอนุญาต

ในขณะเดียวกันนี้ท่านพระสารีบุตรก็ได้เข้าไปเฝ้ากราบทูลถามพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรหมจรรย์(ศาสนา)ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์ใดเนรมิตดำรงอยู่ได้ไม่นาน พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์ใดเนรมิตดำรงอยู่ได้นาน และอะไรเป็นเหตุปัจจัยให้พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าพระองค์นั้น ๆ ดำรงอยู่ได้ไม่นานและดำรงอยู่ได้นาน”

พระองค์ได้ตรัสตอบแก่ท่านพระสารีบุตรว่า พรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้าวิปัสสี พระพุทธเจ้าสิขี และพระพุทธเจ้าเวสสภู ดำรงอยู่ได้ไม่นาน เพราะพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ทรงผ่นคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก นวัคคัตถุศาสน์ คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัปภุตธรรม และ เวทลลสะ ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้จึงมีน้อย นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ ก็มีได้ทรงบัญญัติสิกขาบท และไม่มีการแสดงปาติโมกข์

เมื่อหมดยุคของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ และสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้วสาวกชั้นหลัง ๆ ต่างก็ไม่อาจสืบต่อพรหมจรรย์ของพระองค์ให้ดำรงอยู่ได้นาน เหมือนดอกไม้นานาพรรณที่ว่างกองอยู่บนแผ่นกระดานโดยไม่ได้เอาด้ายร้อยไว้ เมื่อถูกลมพัดก็จะกระจัดกระจายหายไปแห่งละทางสองทางฉะนั้น

ส่วนพรหมจรรย์ของพระพุทธเจ้ากัณณะ พระพุทธเจ้าโกนาคมนะ และพระพุทธเจ้ากัสสปะ ดำรงอยู่ได้นาน เพราะพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ไม่ทรงผ่นคลายที่จะแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวก นวัคคัตถุศาสน์ คือ สุตตะ เคยยะ

เวैयाภรณ์ะ ฯลฯ ของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้จึงมีมาก นอกจากนี้พระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แก่สาวก และมีการแสดงปาติโมกข์อยู่เป็นนิตย

แม้จะหมดยุคของพระพุทธเจ้าทั้ง ๓ พระองค์นี้ และสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว แต่สาวกชั้นหลัง ๆ ก็ยังรักษาพรหมจรรย์ให้ดำรงอยู่ได้นาน เหมือนดอกไม้บานา พรรณที่เออด้ายร้อยไว้แล้ววางกองอยู่บนแผ่นกระดาน ลมก็ไม่อาจพัดให้กระจัดกระจายไปได้ง่าย ฉะนั้น

เมื่อท่านพระสารีบุตรได้ทราบเช่นนี้ จึงกราบทูลขอให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทและยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดง แต่พระองค์ก็ได้ตรัสห้ามว่า “สารีบุตร ตถาคตจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทและจะยังไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตราบเท่าที่ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ยังเป็นพหูสูต ยังมีได้ประพจน์เสียหาย แม้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูปที่กำลังอยู่จำพรรษา ณ เมืองเวรัญชาในขณะนี้ ก็ล้วนแต่มีคุณธรรมเป็นโสดาบันขึ้นไปทั้งสิ้น”

ภายหลังจากที่ออกพรรษาแล้ว เวรัญชพราหมณ์ได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ไปเสวยภัตตาหารที่นิเวศน์ของตน ทั้งนี้เพราะตลอดพรรษาที่ผ่านมาแล้ว เวรัญชพราหมณ์มิได้ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์แต่อย่างใดเลย และเมื่อพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว เวรัญชพราหมณ์ได้นำอม่น้ำผ้าไตรจีวรเข้าไปถวายพระองค์ให้ทรงครอง และถวายผ้าคู่แก่ภิกษุทุกรูปให้ครองรูปละสำหรับ

พระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ได้ทรงอนุโมทนา แล้วตรัสบอกลาเวรัญชพราหมณ์ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษาตามพุทธประเพณี กล่าวคือพระองค์จะต้องตรัสบอกลาผู้ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษาเสียก่อนแล้วจึงจะเสด็จไปที่อื่น หากยังมีได้ตรัสบอกลา ก็จะยังไม่เสด็จไป จากนั้นพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป จึงเสด็จออกจากเมืองเวรัญชาผ่านเมืองโสเรยยะ เมืองสังกัสสะ แลเมืองกัณณกุชชะ แล้วเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาที่ทำปายาคะไปกรุงพาราณสี แคว้นกาสิ

พระองค์ได้ประทับอยู่ที่กรุงพาราณสีชั่วระยะหนึ่ง แล้วจึงเสด็จจาริกออกจากกรุงพาราณสีพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ไปโดยลำดับจนถึงกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี แล้วได้เสด็จเข้าไปประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน ภายในกรุงเวสาลีนั่นเอง

จึงเป็นอันสรุปความในส่วนของเวรัญชกัณฑ์ ซึ่งเป็นบทที่ ๑ นี้ได้ว่า นอกจากจะได้กล่าวถึงความหมายของพระวินัยปิฎก กรอบที่เกี่ยวข้องกับพระวินัยปิฎกแล้ว ประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเพื่อนำมาเป็นแบบอย่างก็คือ :-

๑. พระองค์ทรงอดทนชี้แจงแก้ข้อกล่าวหาร้ายแรงของเวรัญชพราหมณ์ ชนิดที่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์โดยทั่วไปก็คงไม่อาจอดทนได้เช่นนี้ ทำให้เวรัญชพราหมณ์เกิดความเลื่อมใสถึงกับประกาศตนขอเป็นอุบาสกตลอดชีวิตต่อเบื้องพระพักตร์

๒. ในยามที่ต้องเผชิญกับทุกภิกขภัยตลอด ๓ เดือนภายในพรรษานั้น ชาวเมืองเวรัญชาพากันอดอยากล้มตายกันเป็นจำนวนมาก แม้ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูปจะไม่ได้รับอาหารบิณฑบาตจากชาวเมืองเวรัญชาเลย แต่ท่านก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยข้าวหนึ่งวันละ ๑ ทะนานที่พวกพ่อค้าชาวเมืองอุตตราภฏถวาย โดยมีได้แสดงอาการท้อแท้หรือแสวงหาอาหารบิณฑบาตในทางมิชอบแต่อย่างใดทั้งสิ้น ตรงกันข้ามท่านกลับมุ่งมั่นบำเพ็ญสมณธรรมจนกระทั่งได้บรรลุมรรค ผลกันทุกรูป อย่างต่ำที่สุดก็ได้บรรลุโสดาปัตติผลขึ้นไป

๓. สาเหตุสำคัญที่ทำให้พระศาสนาอ่อนแอหรือดำรงอยู่ไม่ได้นาน ก็เพราะผู้เป็นประมุขของพระศาสนาในแต่ละยุคต่างพากันผ่อนคลายที่จะแสดงธรรม โดยพิสดารแก่ภิกษุสงฆ์ หรือหากจะพูดตรง ๆ ก็น่าจะหมายถึงพระเถระผู้ใหญ่ที่มีอำนาจหน้าที่บริหารปกครองคณะสงฆ์ในแต่ละยุคไม่สนใจที่จะทำการอบรมพร่ำสอนพระภิกษุสามเณรอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ จึงเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรต่างพากันประพฤติด้อยหย่อน และห่างไกลออกไปจากพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น การจะศึกษาหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหาเหล่านี้ให้ประจักษ์ชัด จำเป็นที่จะต้องศึกษาย้อนกลับขึ้นไปทีละชั้นจนถึงต้นรากที่แท้จริงของปัญหา นั่นก็คือ ต้องเริ่มต้นศึกษาที่พระภิกษุสามเณรผู้ประพฤติย่อหย่อนย้อนกลับขึ้นไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงพระเถระผู้ใหญ่ที่มีอำนาจหน้าที่บริหารปกครองคณะสงฆ์ในระดับสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะพบต้นตอของปัญหาที่แท้จริงได้ว่าจุดที่ก่อให้เกิดการผ่นคลายหรือหย่อนยาน นั้นเริ่มต้นตรงจุดไหน และหากพบแล้วมีความพร้อมที่จะแก้ปัญหากันตรงจุดนั้น ๆ ให้เป็นแบบอย่างที่ดีงามได้หรือไม่เท่านั้นเอง

บทที่ ๒

ปาราชิกกัณฑ์

ปาราชิกกัณฑ์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยปาราชิก ๔ ลิกขาบท ซึ่งเป็นลิกขาบทที่มีโทษชั้นอุกกษัฏ์ ที่ภิกษุล่วงละเมิดแม้เพียงลิกขาบทใดลิกขาบทหนึ่ง ก็จะต้องพ้นจากความเป็นภิกษุทันทีที่ไม่สามารถกลับมาขอรับการอุปสมบทเป็นภิกษุได้อีกตลอดชีวิต เพราะถือว่าเป็นผู้พ่ายแพ้ที่จะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว หากแม้จะหลบไป ขอรับการอุปสมบทใหม่ในสถานที่ที่ไม่มีใครรู้จัก แต่เขาก็จะเป็นได้เพียงคนลักเพศ(เถยยสังวาส) เท่านั้น หาใช้ภิกษุไม่

ปาราชิกกัณฑ์ประมวลลิกขาบทไว้ ๔ ลิกขาบท แต่ละลิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๔ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในลิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร
๔. กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจในวินีตวัตถุ

๑. ปฐมปาราชิกลิกขาบท (๑)

ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม

การเสพเมถุนธรรม คือ การร่วมประเวณีหรือการร่วมเพศ ระหว่างชายกับหญิง หรือระหว่างสัตว์เพศผู้กับสัตว์เพศเมีย ซึ่งก็ถือเป็นเรื่องปกติธรรมดาของคนหรือสัตว์ที่ยังมีกิเลสจะพึงประพฤติต่อกัน โดยมีได้ถือเป็นเรื่องผิดกติกาเสียแต่อย่างใด หากจะมีผิดปกติธรรมดาจนกลายเป็นเรื่องวิบัติการไปบ้างก็คือ การร่วมประเวณีหรือการร่วมเพศระหว่างมนุษย์เพศเดียวกัน หรือระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เป็นต้น แม้ถึงอย่างนั้นความผิดปกติธรรมดาดังกล่าวนี้อีกมีเพียงส่วนน้อย มิได้มีดาษดื่นทั่วไป

กล่าวสำหรับนักบวชหรือบรรพชิต ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตาม เมื่อว่าโดยหลักการแล้วการดำรงเพศของนักบวชหรือบรรพชิตจะต้องมีรูปแบบแตกต่างไปจากการดำรงชีวิตของคฤหัสถ์ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะเครื่องนุ่งห่ม การกินอยู่หลับนอน ความเกี่ยวข้องทางเพศ ตลอดจนวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ล้วนแต่มีความแตกต่างกันไปตามบทบัญญัติของแต่ละศาสนา

ภิกษุในพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นนักบวชหรือบรรพชิตอีกประเภทหนึ่งที่มีรูปแบบการดำรงเพศหรือการดำรงชีวิตแตกต่างไปจากคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนอย่างสิ้นเชิง หากภิกษุรูปใดขึ้นไปประพฤติปฏิบัติตนอย่างเช่นคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน นอกจากจะถือว่าผิดหลักการหรือจารีตประเพณีของความเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ก็ยังจะได้รับโทษหนักบ้างเบาบ้างแตกต่างกันไปตามลักษณะของความผิดที่ได้กระทำลงไป ดังตัวอย่างเช่นภิกษุเสพเมถุนธรรมกับมนุษย์หรือสัตว์ ก็จะต้องมีโทษชั้นอุกกษฏ์ คือขาดจากความเป็นภิกษุทันที ไม่สามารถกลับมาขออุปสมบทใหม่ได้อีกตลอดชีวิต เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ แม้จะนำศีรษะมาต่อเข้ากับร่างก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพระสุทินกลันทบุตร ซึ่งเป็นบุตรคนเดียวของเศรษฐีชาวกรุงเวสาลี และออกบวชด้วยศรัทธา ปกติดำเนินเป็นภิกษุที่มีศีลาจารวัตรดีงาม สมทานปฏิบัติอุ่งวัตรอย่างเคร่งครัด ๓ ข้อ คือ (๑) อยู่ป่าเป็นวัตร (๒) เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร และ (๓) ใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

ต่อมาพระสุทินกลันทบุตรได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาที่ป่ามหาวัน ตามที่มารดาขอร้องอ้อนวอนว่า “ถ้าท่านไม่อยากจะสึกก็ขอให้ท่านให้ทายาทไว้ เพื่อจะได้มีบุตรครอบครองทรัพย์มรดกของตระกูลสืบไป” จึงเป็นเหตุให้ท่านต้องเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยา เพื่อจะได้บวชอยู่ต่อไปโดยไม่ต้องลาสิกขา

ต่อมาภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ จึงพากันดำหนิ ประณาม และโพนทะนา พระสุทินกัลลทบุตรต่าง ๆ นานา แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียก พระสุทินกัลลทบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระสุทินกัลลทบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นได้ตรัสขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่เธอทั้งหลาย โดยอาศัยอำนาจประโยชน์ เหมือนกัน ๑๐ ประการ คือ :-

๑. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อช่มบุคคลผู้เกื้อยาก
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๑๐. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย^๑

^๑ ข้อ ๑-๒ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวมคือสงฆ์

ข้อ ๓-๔ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่บุคคล

ข้อ ๕-๖ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต

ข้อ ๗-๘ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน

ข้อ ๙-๑๐ ทรงบัญญัติเพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา (วิ.อ. ๑/๓๙/๒๓๔-๒๓๗)

ต่อจากนั้นพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

ต่อมาอดีตภรรยาของพระสุทินกลันทบุตรได้ตั้งครรรค์และคลอดบุตรออกมาเป็นเพศชาย เพื่อน ๆ ของพระสุทินกลันทบุตรได้ตั้งชื่อให้ว่า **“พีชกะ”** จากนั้นสองแม่ลูกได้ออกบวชและได้บรรลุปะเป็นพระอรหันต์^๑

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับนางสิงในป่ามหาวัน จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ท่านพระอานนท์นำมาราบทูลว่า “พวกภิกษุวัชชีบุตรเสพเมถุนธรรมแล้ว มีความประสงค์จะขออุปสมบทใหม่” ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสว่า “ผู้ใดเป็นภิกษุ ไม่บอกคณสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรมทั้งที่ยังเป็นภิกษุ ผู้นั้นมาแล้ว สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท แต่ผู้ใดเป็นภิกษุบอกคณสิกขา

^๑ ขณะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงมีพระชนมายุ ๕๔ พรรษา และทรงมีพรรษานับแต่ตรัสรู้แล้วได้ ๒๐ พรรษา ส่วนพระสุทินกลันทบุตรอุปสมบทได้ ๘ พรรษา (วิ.อ. ๑/๓๑/๒๑๖)

^๒ วิ.มหา. (แปล) ๑/๓๖/๒๙

เปิดเผยความท้อแท้ แล้วเสพเมถุนธรรม ผู้นั้นมาแล้ว สงฆ์พึงให้อุปสมบท” จากนั้น จิตรกแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคินสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ คือ การจำแนกความในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้ ถือเป็นการอธิบายความหมายของศัพท์หรือข้อความในพระบัญญัติหรือพระอนุบัญญัติให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น . ดังนั้น สิกขาบทวิภังค์จึงมีลักษณะคล้ายกับทำหน้าที่อรรถกถาที่ซ่อนอยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ภิกษุ** สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายของคำว่า “ภิกษุ” ไว้ทั้งหมด ๑๒ นัย ได้แก่ :-

- ๑.๑ เพราะเป็นผู้ขอ
- ๑.๒ เพราะอาศัยการเที่ยวขอ
- ๑.๓ เพราะใช้ผืนผ้าที่ถูกทำให้เสียราคา
- ๑.๔ เพราะเรียกกันโดยโวหาร
- ๑.๕ เพราะการปฎิญาณตน
- ๑.๖ เพราะพระพุทธเจ้าทรงบวชให้
- ๑.๗ เพราะเป็นผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์
- ๑.๘ เพราะเป็นผู้เจริญ
- ๑.๙ เพราะเป็นผู้มีสาระ
- ๑.๑๐ เพราะเป็นผู้ยังต้องศึกษา

๑.๑๑ เพราะเป็นผู้ไม่ต้องศึกษา

๑.๑๒ เพราะเป็นผู้ที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้อง สมควรแก่เหตุ

ส่วนคำว่า “ภิกษุ” ในที่นี้ พระองค์ทรงมุ่งหมายเอาเฉพาะภิกษุที่สงฆ์พร้อมเพรียงกันอุปสมบทให้ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ถูกต้อง สมควรแก่เหตุ เท่านั้น

๒. **สิกขา** ได้แก่ สิกขา ๓ อย่าง คือ :-

๒.๑ **อธิศีลสิกขา** : สิกขาคือศีลอันยิ่ง หรือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติอย่างสูง

๒.๒ **อธิจิตตสิกขา** : สิกขาคือจิตอันยิ่ง หรือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตอันยิ่ง เพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่นสมาธิอย่างยิ่ง

๒.๓ **อธิปัญญาสิกขา** : สิกขาคือปัญญาอันยิ่งหรือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

ส่วนคำว่า “สิกขา” ในที่นี้ พระองค์ทรงมุ่งหมายเอาเฉพาะอธิศีลสิกขา เท่านั้น

๓. **สาชีพ** หมายถึง สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ ภิกษุศึกษาสาชีพนั่นเองจึงชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยสาชีพ

๔. **ไม่บอกคั่นสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้** พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า การเปิดเผยความท้อแท้ แต่ไม่เป็นการบอกคั่นสิกขาก็มี การเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคั่นสิกขาก็มี

๕. **เมถุนธรรม** ได้แก่ อสังกรรม(ธรรมของอสังบุตรคือคนไม่ดี) ซึ่งเป็นประเวณีของชาวบ้าน มารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ ต้องทำกันสองต่อสอง

๖. **เสพ** ได้แก่ ภิกษุใดสอดเครื่องหมายเพศเข้าไปในทางเครื่องหมายเพศ สอดองคชาตเข้าทางองค์กำเนิด โดยที่สอดเข้าไปแม้เพียงเมลิติงาเดียว ภิกษุนี้อชื่อเสพ

๗. **โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย** หมายความว่า ภิกษุเสพเมถุนธรรมกับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ก็ไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการเสพเมถุนธรรมกับหญิงมนุษย์ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย

๘. **เป็นปาราชิก** หมายความว่า ภิกษุเสพเมถุนธรรม ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนคนถูกตัดศีรษะ แม้จะสามารถทำการต่อศีรษะเข้ากับร่างกายได้ แต่เขาก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ต่อไปได้อีก เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่าเป็นปาราชิก

๙. **หาสังวาสมิได้** อธิบายว่า สังวาสคือกรรมที่ทำร่วมกัน อุเทศที่สวดร่วมกัน ความมีสิกขาเสมอกัน สังวาสดังกล่าวนี้ย่อมไม่มีแก่ภิกษुरुูปนั้น (ภิกษุผู้เป็นปาราชิก) เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่าหาสังวาสมิได้

นัยสำคัญในบทภาษณีย์

บทภาษณีย์ คือ บทที่ตั้งไว้เพื่อขยายความ หรือบทที่ต้องอธิบาย ซึ่งเป็นการนำเอาบทหรือคำศัพท์ในพระบัญญัติ พระอนุบัญญัติ และสิกขาบทวิภังค์มาอธิบายขยายความหมายเพิ่มเติมให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น บทภาษณีย์จึงมีลักษณะคล้ายกับทำหน้าที่เป็นฎีกา ในขณะที่สิกขาบทวิภังค์ทำหน้าที่เป็นอรรถกถา ที่ซ้อนกันอยู่ในพระไตรปิฎกเป็นชั้น ๆ นั่นเอง

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทภาษณีย์นำมาอธิบายขยายความเพิ่มเติมในที่นี้จะขอนามกล่าวเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาเพียงบางบทหรือบางศัพท์ คือ :-

ลักษณะที่ไม่เป็นอันบอกคินสิกขา หมายความว่า ภิกษุกล่าวเปิดเผยความท้อแท้ แต่ไม่เป็นการบอกคินสิกขา บทภาษณีย์ได้อธิบายไว้หลายลักษณะ แต่จะขอนามกล่าวไว้ในที่นี้เพียง ๓ ลักษณะ คือ :-

๑. **การบอกคินสิกขาด้วยการใช้คำรำพึง ๑๔ บท ได้แก่ :-**

๑.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี ปรรณนาจะลี้ก ... ปรรณนา
จะไม่เป็นสมณะ ปรรณนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร แล้วบอกให้ผู้อื่นรู้ว่า โฉน
หนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระพุทธเจ้า

๑.๒ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระธรรม

๑.๓ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระสงฆ์

๑.๔ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบสิกขา

๑.๕ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระวินัย

๑.๖ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระปาติโมกข์

๑.๗ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบอุทเทส

๑.๘ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระอุปัชฌาย์

๑.๙ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบพระอาจารย์

๑.๑๐ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบสังฆทิวาหาริก

๑.๑๑ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบอันเดวาลิก

๑.๑๒ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์

๑.๑๓ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์

๑.๑๔ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงบอกคืบเพื่อนพรหมจารี

การบอกคืบสิกขาด้วยการใช้คำรำพึง ๑๔ บทดังกล่าวนี้ เป็นแต่เพียงการ
เปิดเผยความท้อแท้ แต่ไม่เป็นการบอกคืบสิกขา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงถือว่ายังเป็นภิกษุอยู่

๒. การบอกคืบสิกขาด้วยการใช้คำรำพึงกำหนดภาวะ ๘ บท ได้แก่ :-

๒.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี ปรรณนาจะลี้ก ... ปรรณนา
จะไม่เป็นสมณะ ปรรณนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า โฉนหนอ
ข้าพเจ้าพึงเป็นคฤหัสถ์

๒.๒ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นอุบาสก

๒.๓ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นคณวัด

๒.๔ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นสามเณร

๒.๕ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นเดียรธีย์

๒.๖ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นสาวกของเดียรฉัตร

๒.๗ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่สมณะ

๒.๘ ... โฉนหนอ ข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร

การบอกคตินสิกขาด้วยการใช้คำร่าพึงกำหนดภาวะ ๘ บทดังกล่าวนี้เป็นแต่เพียงการกล่าวเปิดเผยความท้อแท้ แต่ไม่เป็นการบอกคตินสิกขา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงชื่อว่ายังเป็นภิกษุอยู่

๓. การบอกคตินสิกขาด้วยการใช้คำอ้างวัตถุที่ระลึก ๑๗ บท ได้แก่:-

๓.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี บรรณนาจะลึกลับ ... บรรณนาจะไม่เป็นสมณะ บรรณนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าระลึกถึงมารดา

๓.๒ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงบิดา

๓.๓ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงพี่ชายน้องชาย

๓.๔ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงพี่สาวน้องสาว

๓.๕ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงบุตร

๓.๖ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงธิดา

๓.๗ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงภรรยา

๓.๘ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงหมู่ญาติ

๓.๙ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงหมู่มิตร

๓.๑๐ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงบ้าน

๓.๑๑ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงนิคม

๓.๑๒ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงนา

๓.๑๓ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงสวน

๓.๑๔ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงเงิน

๓.๑๕ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงทอง

๓.๑๖ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงศิลปะ

๓.๑๗ ... ข้าพเจ้าระลึกถึงการหัวเราะ การเจรจา การเล่นในครั้งก่อน

การบอกคณลสิกขาด้วยการใช้คำอ้างวัตถุที่ระลิก ๑๗ บทดังกล่าวนี้ เป็นแต่เพียงการเปิดเผยความท้อแท้ แต่ไม่เป็นการบอกคณลสิกขา เมื่อเป็นเช่นนี้จึงชื่อว่ายังเป็นภิกษุอยู่

ลักษณะที่จัดว่าเป็นการบอกคณลสิกขา ภิกษุกล่าวเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคณลสิกขาด้วย บทภาชนียได้อธิบายไว้หลายลักษณะ แต่จะขอนำมากล่าวไว้ในที่นี้เพียง ๓ ลักษณะ คือ :-

๑. การบอกคณลสิกขาด้วยถ้อยคำที่เป็นปัจจุบัน ๑๔ บท ได้แก่ :-

๑.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไมยินดี ปรารณาจะลิก ... ปรารณาจะไม่เป็นสมณะ ปรารณาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าบอกคณลพระพุทเจ้า

๑.๒ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระธรรม

๑.๓ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระสงฆ์

๑.๔ ... ข้าพเจ้าบอกคณลสิกขา

๑.๕ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระวินัย

๑.๖ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระปาติโมกข์

๑.๗ ... ข้าพเจ้าบอกคณลอุทเทส

๑.๘ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระอุปัชฌาย์

๑.๙ ... ข้าพเจ้าบอกคณลพระอาจารย์

๑.๑๐ ... ข้าพเจ้าบอกคณลสัทธวิหาริก

๑.๑๑ ... ข้าพเจ้าบอกคณลอันเตवासิก

๑.๑๒ ... ข้าพเจ้าบอกคณลภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์

๑.๑๓ ... ข้าพเจ้าบอกคณลภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์

๑.๑๔ ... ข้าพเจ้าบอกคณลเพื่อนพรหมจารี

การบอกคณลสิกขาด้วยคำที่เป็นปัจจุบัน ๑๔ บทดังกล่าวนี้ เป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคณลสิกขาด้วย

๒. การบอกคตินสิกขาโดยการแสดงภาวะ ๘ บท ได้แก่ :-

๒.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี บรรณนาจะลี้ก ... บรรณนาจะไม่เป็นสมณะ บรรณนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นคฤหัสถ์

๒.๒ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสก

๒.๓ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นคนวัด

๒.๔ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นสามเณร

๒.๕ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นเดียรถีย์

๒.๖ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นสาวกเดียรถีย์

๒.๗ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าเป็นผู้มิใช่สมณะ

๒.๘ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าเป็นผู้มิใช่เชื้อสายพระศากยบุตร

การบอกคตินสิกขาโดยการแสดงภาวะ ๘ บทดังกล่าวนี้ เป็นการเปิดเผยความท้อแท้ และเป็นการบอกคตินสิกขาด้วย

๓. การบอกคตินสิกขาโดยใช้คำที่เป็นปัจจุบันว่าไม่เกี่ยวข้อง ๑๔ บท ได้แก่ :-

๓.๑ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ กระสัน ไม่ยินดี บรรณนาจะลี้ก ... บรรณนาจะไม่เป็นสมณะ บรรณนาจะไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร บอกให้ผู้อื่นรู้ว่า ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า

๓.๒ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระธรรม

๓.๓ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์

๓.๔ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับสิกขา

๓.๕ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระวินัย

๓.๖ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระปาติโมกข์

๓.๗ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับอุทเทส

๓.๘ ... ข้าพเจ้าเล็กเกี่ยวข้องกับพระอุปัชฌาย์

- ๓.๙ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับพระอาจารย์
 ๓.๑๐ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับสัทธวิहारิก
 ๓.๑๑ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับอันเดวาลิก
 ๓.๑๒ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับภิกษุผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์
 ๓.๑๓ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับภิกษุผู้ร่วมพระอาจารย์
 ๓.๑๔ ... ข้าพเจ้าเลิกเกี่ยวข้องกับเพื่อนพรหมจารี

การบอกคณสิกขาโดยใช้คำที่เป็นปัจจุบันว่าไม่เกี่ยวข้อง ๑๔ บทดังกล่าวนี้ เป็นการกล่าวเปิดเผยความข้อแท้ และเป็นการบอกคณสิกขาด้วย

ลักษณะที่บอกคณสิกขาด้วยการใช้คำที่เป็นโวพจน์ คือ การที่ภิกษุบอกให้ผู้อื่นรู้ด้วยคำที่เป็นโวพจน์ เป็นอาการ เป็นลักษณะหรือเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นการพูดว่า ข้าพเจ้าบอกคณ ... ท่านจงจำข้าพเจ้าว่า ... ข้าพเจ้าไม่มีอะไรกับ ... ข้าพเจ้าพ้นขาดแล้ว ... ลักษณะที่บอกคณสิกขาโดยการใช้คำที่เป็นโวพจน์ดังกล่าวนี้ เป็นการเปิดเผยความข้อแท้และเป็นการบอกคณสิกขาด้วยเหมือนกัน

ลักษณะที่บอกคณสิกขาแล้วไม่เป็นอันบอกคณ การบอกคณสิกขาที่จัดว่าไม่เป็นอันบอกคณสิกขา มี ๑๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุวิกุลจรีต บอกคณสิกขาด้วยคำที่เป็นอาการ เป็นลักษณะ เป็นสัญลักษณ์ ตามที่ภิกษุในธรรมวินัยนี้บอกคณสิกขากัน ย่อมไม่เป็นอันบอกคณสิกขา
๒. ภิกษุปกติบอกคณสิกขาต่อหน้าภิกษุวิกุลจรีตย่อมไม่เป็นอันบอกคณสิกขา
๓. ภิกษุมิจิตพึงชานบอกคณสิกขา ...
๔. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าภิกษุผู้มีจิตพึงชาน ...
๕. ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนาบอกคณสิกขา ...
๖. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าภิกษุผู้กระสับกระส่าย ...
๗. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าเทวดา ...
๘. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าสัตว์ดิรัจฉาน ...

๙. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าชาวมิลักะด้วยภาษาของชาวอริยกะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ...

๑๐. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าชาวอริยกะด้วยภาษาของชาวมิลักะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ...

๑๑. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าชาวมิลักะด้วยภาษาของชาวมิลักะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ...

๑๒. ภิกษุบอกคณสิกขาต่อหน้าชาวอริยกะด้วยภาษาของชาวอริยกะ ถ้าเขาไม่เข้าใจ ...

๑๓. ภิกษุบอกคณสิกขาโดยพูดเล่น ...

๑๔. ภิกษุบอกคณสิกขาโดยพูดพลั้งพลาด ...

๑๕. ภิกษุไม่ประสงค์จะประกาศ แต่ประกาศให้ได้ยิน ...

๑๖. ภิกษุประสงค์จะประกาศ แต่ไม่ประกาศให้ได้ยิน ...

๑๗. ภิกษุประกาศแก่ผู้ไม่เข้าใจความหมาย ...

๑๘. ภิกษุไม่ประกาศแก่ผู้เข้าใจความหมาย ...

๑๙. ภิกษุไม่ประกาศโดยประการทั้งปวง ย่อมไม่เป็นการบอกคณสิกขา

ลักษณะบอกคณสิกขาทั้ง ๑๙ ประการ ดังกล่าวนี้นี้ ไม่จัดว่าเป็นอันบอกคณสิกขาแต่อย่างใดทั้งสิ้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายว่า ผู้ที่ภิกษุจะร่วมเสพเมถุนธรรมได้มีเพียง ๔ ประเภทเท่านั้น คือ :-

๑. **หญิง ๓ จำพวก** คือ หญิงมนุษย์ หญิงอมมนุษย์ (เช่น ภูตผีปีศาจ เป็นต้น) และสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ซึ่งหญิงทั้ง ๓ จำพวกนี้ ต่างก็มีทวาร ๓ อยู่ในตัวเองเหมือนกัน คือ ทวารหนัก ทวารเบา และปาก ภิกษุที่เกิดความคิดจะเสพเมถุนธรรมกับหญิงทั้ง ๓ จำพวกนี้ ไม่ว่าจะสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารใดก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก

๒. **อุกโตพยัญชนก ๓ จำพวก** (คนมี ๒ เพศ คือมีสัญลักษณ์ทั้งที่เป็น เพศชายและเพศหญิงอยู่ในตนเอง) คือ อุกโตพยัญชนกที่เป็นมนุษย์ อุกโตพยัญชนกที่เป็นอมมนุษย์ อุกโตพยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งอุกโตพยัญชนกทั้ง ๓ จำพวกนี้ ต่างก็มีทวาร ๓ อยู่ในตัวเองเหมือนกัน คือ ทวารหนัก ทวารเบา และปาก เมื่อภิกษุเกิดความคิดจะเสพเมถุนธรรมกับอุกโตพยัญชนกทั้ง ๓ จำพวกนี้ ไม่ว่าจะสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารใดก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก

๓. **บัณฑิต ๓ จำพวก** (พวกชั้นที่คือชายที่ถูกตอน หรือกะเทย) คือ บัณฑิตที่เป็นมนุษย์ บัณฑิตที่เป็นอมมนุษย์ และบัณฑิตที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งบัณฑิตทั้ง ๓ จำพวกนี้ ต่างก็มีทวาร ๒ อยู่ในตัวเองเหมือนกัน คือ ทวารหนัก และปาก เมื่อภิกษุเกิดความคิดจะเสพเมถุนธรรมกับบัณฑิตทั้ง ๓ จำพวกนี้ ไม่ว่าจะสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารใดก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก

๔. **ชาย ๓ จำพวก** คือ ชายที่เป็นมนุษย์ ชายที่เป็นอมมนุษย์ และชายที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ซึ่งชายทั้ง ๓ จำพวกนี้ ต่างก็มีทวาร ๒ อยู่ในตัวเองเหมือนกัน คือ ทวารหนัก และปาก เมื่อภิกษุเกิดความคิดจะเสพเมถุนธรรมกับชายทั้ง ๓ จำพวกนี้ ไม่ว่าจะสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารใดก็ตาม ต้องอาบัติปาราชิก

นอกจากนี้บทภาชนียังได้อธิบายถึงเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติแก่ ภิกษุที่เสพเมถุนธรรม เช่น เสพเมถุนธรรมอย่างใดต้องอาบัติปาราชิก เสพเมถุนธรรมอย่างใดต้องอาบัติตุลัจฉัย หรือเสพเมถุนธรรมอย่างใดไม่ต้องอาบัติ ตลอดจนถึงการเสพเมถุนธรรมทั้งที่มีเครื่องหุ้ม(ปลอกหรือถุงยางอนามัย) และการเสพเมถุนธรรมที่ไม่มีเครื่องหุ้ม ซึ่งก็มีทั้งส่วนที่ต้องอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติตุลัจฉัย หรือไม่ต้องอาบัติ คือ :-

ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติปาราชิก บทภาชนียได้อธิบายพร้อมทั้ง ยกตัวอย่างสำหรับใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่า ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติปาราชิก ดังตัวอย่างเช่น :-

๑. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พาหญิงมนุษย์มาหาภิกษุ แล้วใช้ทวารหนักนั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับให้ภิกษุสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักของหญิงมนุษย์นั้น ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ต้องอาบัติปาราชิก

๒. ... ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป แต่ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ต้องอาบัติปาราชิก

๓. ... ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว แต่ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ต้องอาบัติปาราชิก

๔. ... ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว และไม่ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ แต่ยินดีในขณะที่ยถอนออก ต้องอาบัติปาราชิก

๕. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พาหญิงมนุษย์มาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับให้ภิกษุสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของหญิงมนุษย์นั้น หรือใช้ปากอมองคชาต อย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ... ต้องอาบัติปาราชิก

๖. ... พาหญิงมนุษย์ตื่น... หญิงมนุษย์หลับ... หญิงมนุษย์เมา... หญิงมนุษย์วิกลจริต... หญิงมนุษย์เปลอสติ... หญิงมนุษย์ที่ตายแล้วแต่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน ... หญิงมนุษย์ที่ตายแล้วแต่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกินโดยมากมาหาภิกษุ แล้วใช้ทวารหนักนั่งทับองคชาต... ใช้ทวารเบานั่งทับองคชาต... ใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ... ต้องอาบัติปาราชิก

๗. พวกภิกษุที่เป็นศัตรูกัน พาหญิงอมมนุษย์... สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย... อุกโตพยัญชนกที่เป็นมนุษย์... อุกโตชนัญชนกที่เป็นอมมนุษย์... อุกโตพยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานมาหาภิกษุ แล้วใช้ทวารหนักนั่งทับองคชาต... ใช้ทวารเบานั่งทับองคชาต... ใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่ยสอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่ยหยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ยถอนออก ... ต้องอาบัติปาราชิก

๘. พวกภิกษุที่เป็นศัตรูกัน พากุโธปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตื่น... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานหลับ... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานเมา... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานวิกลจริต... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานเพลอสติ... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตายแล้วแต่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน... อุกโตปยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตายแล้วแต่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกินโดยมาก มาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักนั่งทับองคชาต... ใช้ทวารเบานั่งทับองคชาต... ใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ถอนออก ... ต้องอาบัติปาราชิก

๙. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พากัณเฑาะก์ที่เป็นมนุษย์... ที่เป็นอมมนุษย์... ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน มาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักนั่งทับองคชาต... ใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ถอนออก ต้องอาบัติปาราชิก

การเสพเมถุนธรรมในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ภิกษุและหญิงมนุษย์เป็นต้น จะมีเครื่องหุ้ม(ปลอกหรือถุงยางอนามัย)หรือไม่ก็ตาม ถ้าภิกษุมีจิตยินดีแม้เพียงชั่วขณะใดขณะหนึ่ง ก็ต้องอาบัติปาราชิกทั้งสิ้น

ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติอุลลัจจัย บทภาษณีย์ได้อธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างสำหรับใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่า ภิกษุเสพเมถุนธรรมต้องอาบัติอุลลัจจัย ดังตัวอย่างเช่น :-

๑. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พากหญิงมนุษย์ที่ตายแล้วแต่ถูกสัตว์กัดกินโดยมากมาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับให้ภิกษุสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของหญิงมนุษย์ที่ตายแล้วแต่ถูกสัตว์กัดกินโดยมากนั้น หรือใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ถอนออก ต้องอาบัติอุลลัจจัย

๒. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พาอุกโตพญฺชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตายแล้ว แต่ถูกสัตว์กัดกินโดยมากมาหาภิกษุ แล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต... ใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ถอนออก ต้องอาบัติถุลลัจจัย

การเสพเมถุนธรรมในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ภิกษุและหญิงมนุษย์เป็นต้น จะมีเครื่องหุ้ม(ปลอกหรือถุงยางอนามัย)หรือไม่ก็ตาม ถ้าภิกษุยินดีแม้เพียงชั่วขณะใดขณะหนึ่ง ก็ต้องอาบัติถุลลัจจัยทั้งสิ้น

ภิกษุเสพเมถุนธรรมโดยไม่ต้องอาบัติ บทภาชนียได้อธิบายพร้อมทั้งยกตัวอย่างสำหรับใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยว่า ภิกษุเสพเมถุนธรรมโดยไม่ต้องอาบัติ ดังตัวอย่างเช่น : -

๑. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พาหญิงมนุษย์มาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับภิกษุให้สอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของหญิงมนุษย์นั้น หรือใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ไม่ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และไม่ยินดีในขณะที่ถอนออก ไม่ต้องอาบัติ

๒. พวกภิกษุผู้เป็นศัตรูกัน พาหญิงมนุษย์ที่ตายแล้วแต่ถูกสัตว์กัดกินโดยมากมาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับให้ภิกษุสอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของหญิงมนุษย์ที่ตายแล้วฯ นั้น หรือใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ไม่ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และไม่ยินดีในขณะที่ถอนออก ไม่ต้องอาบัติ

๓. ... พาหญิงมนุษย์... สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย... อุกโตพญฺชนกที่เป็นมนุษย์... ที่เป็นมนุษย์... ที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานมาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบานั่งทับองคชาต พร้อมทั้งบังคับภิกษุให้สอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของหญิงมนุษย์เป็นต้นนั้น หรือใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ไม่ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และไม่ยินดีในขณะที่ถอนออก ... ไม่ต้องอาบัติ

๔. ... พากุโธปพยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตายแล้วแต่ยังไม่ถูกสัตว์กัดกิน โดยมากมาหาภิกษุแล้วใช้ทวารหนักหรือทวารเบาขับของคชาต พร้อมทั้งบังคับภิกษุให้สอดองคชาตของตนเข้าไปทางทวารหนักหรือทวารเบาของอุกโตพยัญชนกที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานตายแล้วๆ นั้น หรือใช้ปากอมองคชาต ถ้าภิกษุไม่ยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ไม่ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ไม่ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และไม่ยินดีในขณะที่ถอนออก ไม่ต้องอาบัติ

การเสพเมณฺธธรรมในลักษณะดังที่กล่าวมานี้ ภิกษุและหญิงมนุษย์เป็นต้น จะมีเครื่องหุ้ม(ปลอกหรือถุงยางอนามัย)หรือไม่ก็ตาม ถ้าภิกษุไม่มีจิตยินดีทั้งในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ในขณะที่ยหยุดอยู่ และในขณะที่ถอนออกแล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติแต่อย่างใดทั้งสิ้น

นอกจากนี้บทภาษณียังได้อธิบายเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีการเสพเมณฺธธรรมในกรณีที่อีกฝ่ายหนึ่งกำลังหลับหรือที่เรียกว่าหลับหลับ เช่น :-

ภิกษุลักหลับภิกษุที่กำลังหลับ เธอตื่นขึ้นยินดี ฟังให้เสียทั้งสองรูป หากเธอตื่นขึ้นแต่ไม่ยินดี ฟังให้เสียเฉพาะภิกษุที่ทำผิด

ภิกษุลักหลับสามเณรที่กำลังหลับ สามเณรตื่นขึ้นยินดี ฟังให้เสียทั้งสองรูป หากสามเณรตื่นขึ้นแต่ไม่ยินดี ฟังให้เสียเฉพาะภิกษุที่ทำผิด

สามเณรลักหลับภิกษุที่กำลังหลับ ภิกษุตื่นขึ้นยินดี ฟังให้เสียทั้งสองรูป หากภิกษุตื่นขึ้นแต่ไม่ยินดี ฟังให้เสียเฉพาะสามเณรที่ทำผิด

สามเณรลักหลับสามเณรที่กำลังหลับ เธอตื่นขึ้นยินดี ฟังให้เสียทั้งสองรูป หากเธอตื่นขึ้นแต่ไม่ยินดี ฟังให้เสียเฉพาะสามเณรที่ทำผิด

คำอธิบายของบทภาษณียังตัวอย่างที่นำมากล่าวไว้ในที่นี้ สามารถนำไปเป็นเกณฑ์พิจารณาวินิจฉัยได้เป็นอย่างดีว่า ภิกษุเสพเมณฺธธรรมอย่างใดต้องอาบัติปาราชิก ต้องอาบัติอุลลัจจัย หรือไม่ต้องอาบัติ และถ้าได้ศึกษาคำอธิบายของบทภาษณียี้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วก็จะเห็นว่า พระบัญญัติ และพระอนุบัญญัติของสิกขาบทนี้มีลักษณะครอบคลุมปิดกั้นช่องทางไว้อย่างรัดกุม โดยที่ภิกษุจะนำไปอ้างเพื่อหลีกเลี่ยงการต้องอาบัติอีกไม่ได้เลย

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวาร คือ ส่วนที่วาดด้วยช้อยกเว้นที่ไม่ต้องปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดสิกขาบท สำหรับอนาปัตติวารแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ นี้ มีช้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|-----------------------|
| ๑. ภิกษุไม่รู้สีกตัว | ๒. ภิกษุไม่ยินดี |
| ๓. ภิกษุวิกลจริต | ๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน |
| ๕. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๖. ภิกษุดันบัญญัติ |

วินิตวัตถุ

วินิตวัตถุ คือ เรื่องที่ท่านวินิจฉัยแล้วหรือตัดสินแล้ว ท่านแสดงไว้เป็นตัวอย่างสำหรับเทียบเคียงในการพิจารณาวินิจฉัยปรับอาบัติ ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าทรงทำการสอบสวนแล้ววินิจฉัยชี้ขาดด้วยพระองค์เองว่า ต้องอาบัติหรือไม่ โดยเฉพาะในปาราชิกสิกขาบทที่ ๑ นี้ มีวินิตวัตถุทั้งหมด ๗๙ เรื่อง แต่จะนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๑๕ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องปลอมเป็นคฤหัสถ์** ภิกษุรูปหนึ่งปลอมตัวเป็นคฤหัสถ์ไปเสพเมถุนธรรมด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะไม่ต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๒. **เรื่องเปลือยกาย** ภิกษุรูปหนึ่งเปลือยกายไปเสพเมถุนธรรมด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะไม่ต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๓. **เรื่องปลอมเป็นเดียรฉัตร** ภิกษุรูปหนึ่งปลอมตัวเป็นฤษีหนึ่งหมื่นหนึ่งแสนไปเสพเมถุนธรรมด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะไม่ต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๔. **เรื่องเด็กหญิง** ภิกษุรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาต เห็นเด็กหญิงนอนอยู่บนตั่ง เกิดความกำหนัดจึงสอดนิ้วหัวแม่มือเข้าไปในองค์กำเนิดของเด็กหญิง ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๕. **เรื่องมารดา** ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับมารดาของตนด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๖. **เรื่องบุตรสาว** ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับบุตรสาวของตนด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๗. **เรื่องน้องสาว** ภิกษุรูปหนึ่งเสพเมถุนธรรมกับน้องสาวของตนด้วยคิดว่า “การทำอย่างนี้ เราจะต้องอาบัติ” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๘. **เรื่องภิกษุหลังอ่อน** ภิกษุหลังอ่อนรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดมาก จึงใช้ปากอมองคชาตของตน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๙. **เรื่องภิกษุองคชาตยาว** ภิกษุองคชาตยาวรูปหนึ่งเกิดความกำหนัดมาก จึงสอดองคชาตเข้าทางทวารหนักของตน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๑๐. **เรื่องถูกลักหลับ** ภิกษุรูปหนึ่งจำวัดหลับกลางวันอยู่ในป่าชาติยานวัน เขตเมืองภัททิยะ ขณะที่กำลังจำวัดหลับอยู่นั้น องค์ชายของท่านถูกลมร่ำเพยพัดให้แข็งตัว หญิงคนหนึ่งมาพบเห็นเข้าจึงนั่งคร่อมทับองค์ชายของภิกษุนั้น เธอทำการจนเสร็จกิจแล้วหนีไป ภิกษุทั้งหลายเห็นองค์ชายของภิกษุรูปนั้นประอะเปื้อน จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสว่า “องค์ชายแข็งตัวด้วยเหตุ ๕ อย่าง คือ (๑) เกิดความกำหนัด (๒) ปวดอุจจาระ (๓) ปวดปัสสาวะ (๔) ถูกลมร่ำเพยพัด (๕) ถูกบุงชน แต่องค์ชายของภิกษุรูปนั้นมิได้แข็งตัวเพราะความกำหนัด เพราะเป็นอรหันต์ และเธอก็ไม่ต้องอาบัติ”

อีกเรื่องหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งจำวัดหลับกลางวันอยู่ในป่าอันธวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี หญิงสาวเลี้ยงโคคนหนึ่งมาพบเห็นเข้าจึงนั่งคร่อมทับองค์ชายของภิกษุนั้น ภิกษุนั้นยินดีในขณะที่กำลังสอดเข้าไป ยินดีในขณะที่สอดเข้าไปแล้ว ยินดีในขณะที่หยุดอยู่ และยินดีในขณะที่ถอนออก เมื่อหญิงสาวทำการจนเสร็จกิจหนีไปแล้ว ต่อมาภิกษุนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

นอกจากนี้ก็มีภิกษุอีกรูปหนึ่งจำวัดหลับกลางวันอยู่ในป่ามหายวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี หญิงสาวคนหนึ่งมาพบเห็นเข้าจึงนั่งคร่อมทับองค์ชายของภิกษุนั้น เมื่อเธอทำการจนเสร็จกิจแล้วก็ยืนหัวเราะอยู่ใกล้ ๆ จนกระทั่งภิกษุรูปนั้นรู้สึกตัวตื่นขึ้นมา และเมื่อทราบเรื่องทั้งหมดแล้วก็เกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสถามว่า “ขณะที่หญิงสาวคนนั้นทำการจนเสร็จกิจนั้น เธอรู้เรื่องนี้หรือไม่” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ไม่รู้เรื่องเลย พระพุทธเจ้าข้า” พระองค์จึงตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้นเธอไม่ต้องอาบัติ”

๑๑. **เรื่องความฝัน** ภิกษุชาวเมืองภารุกัจจะรูปหนึ่งจำวัดหลับฝันไปว่าได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยา เมื่อตื่นจากจำวัดแล้วเกิดความกังวลใจว่า “เราไม่ใช่สมณะ เมื่อไปถึงเมืองภารุกัจจะแล้วจักสึก” แต่ในระหว่างที่เดินทางไปเมืองภารุกัจจะนั้น ได้พบกับท่านพระอุบาลี จึงได้เรียนปรึกษาเรื่องนี้ ท่านพระอุบาลีชี้แจงว่า “เพียงแต่ความฝัน ไม่ต้องอาบัติ”

๑๒. เรื่องสุภพาอุบาสิกา อุบาสิกาผู้มีความเลื่อมใสแบบงมงาย เธอเกิดความคิดว่า “ผู้หญิงที่ถวายเมถุนธรรมแก่ภิกษุ ชื่อว่าได้ถวายทานอันเลิศ” ต่อมาเธอพบภิกษุรูปหนึ่งจึงกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าค่ะ”

แม้ภิกษุรูปนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่เธอกลับพูดว่า “นิมนต์เถิดเจ้าค่ะ ใช้องค์ชาติของท่านดูเสียดสีที่โคนขาอ่อนของดิฉันก็ได้ ท่านทำอย่างนี้ไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นได้ทำการจนเสร็จกิจตามคำแนะนำของสุภพาอุบาสิกา ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

ต่อมามีอุบาสิกาอีกคนหนึ่งชื่อสัทธา เธอมีความเลื่อมใสเช่นเดียวกับสุภพาอุบาสิกา เมื่อพบเห็นภิกษุรูปหนึ่งจึงกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าค่ะ” แม้ภิกษุรูปนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่สัทธาอุบาสิกา ก็กล่าวว่า “นิมนต์เถิดเจ้าค่ะ ดิฉันจะใช้มือช่วยให้สัจจของท่านหลั่งออกมา ทำอย่างนี้ ท่านไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นจึงปล่อยให้สัทธาอุบาสิกาใช้มือช่วยจนสำเร็จความใคร่ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๑๓. เรื่องหญิง ๔ คน หญิงคนหนึ่งพบเห็นภิกษุแล้วกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าค่ะ” แม้ภิกษุนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่หญิงคนนั้นก็กล่าวว่า “นิมนต์เถิดเจ้าค่ะ ดิฉันทำเอง ท่านไม่ต้องทำ ทำอย่างนี้ ท่านไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นจึงปล่อยให้หญิงนั้นทำการจนแล้วเสร็จ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

หญิงคนหนึ่งพบเห็นภิกษุแล้วกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าคะ” แม้ภิกษุนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่หญิงคนนั้นก็กล่าวว่า “นิมนต์ท่านทำเอง ดิฉันไม่ต้องทำ ทำอย่างนี้ ท่านไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นทำการจนแล้วเสร็จตามคำแนะนำของหญิงนั้น ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

หญิงคนหนึ่งพบเห็นภิกษุแล้วกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าคะ” แม้ภิกษุนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่หญิงคนนั้นก็กล่าวว่า “นิมนต์ท่านสอดองคชาตของท่านเข้าไปในองค์กำเหนิดของดิฉัน แล้วเอาออกมาหลังภายนอก ทำอย่างนี้ ท่านไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นทำการจนแล้วเสร็จตามคำแนะนำของหญิงนั้น ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

หญิงอีกคนหนึ่งพบเห็นภิกษุแล้วกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกับดิฉันเถิดเจ้าคะ” แม้ภิกษุนั้นจะกล่าวว่า “อย่าเลยน้องหญิง เรื่องนี้ไม่สมควรเลย” แต่หญิงนั้นก็กล่าวว่า “นิมนต์ท่านพยายามภายนอก แล้วค่อยสอดองคชาตของท่านเข้าไปหลังภายในองค์กำเหนิดของดิฉัน ทำอย่างนี้ ท่านไม่ต้องอาบัติ”

ภิกษุรูปนั้นทำการจนแล้วเสร็จตามคำแนะนำของหญิงนั้น ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๑๔. **เรื่องพวกเจ้าลิจจวี** พวกเจ้าลิจจวีแห่งกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี จับภิกษุให้เสพเมถุนธรรมกับภิกษุณี เมื่อพระองค์ทรงทราบจึงตรัสว่า “ถ้าเธอทั้งสองยินดี ฟังให้เสียทั้งคู่ หรือรูปใดยินดี ฟังให้สักรูปนั้น แต่ถ้าทั้งสองไม่ยินดีก็ไม่ต้องอาบัติ”

ต่อมาพวกเจ้าลิจฉวีจับภิกษุให้เสพเมถุนธรรมกับสิกขมานาบ้าง กับสามเณรีบ้าง กับหญิงแพศยาบ้าง กับหญิงชาวบ้านบ้าง เมื่อพระองค์ทรงทราบจึงตรัสว่า “ถ้าเธอสองทั้งยินดี ฟังให้เสียทั้งคู่ หรือรูปใดยินดี ฟังให้เสียรูปนั้น แต่ถ้าทั้งสองไม่ยินดี ก็ไม่ต้องอาบัติ” ส่วนการถูกบังคับให้เสพเมถุนธรรมกับหญิงแพศยาและกับหญิงชาวบ้านนั้น พระองค์ตรัสว่า “ถ้าเธอยินดี ฟังให้เสีย แต่ถ้าไม่ยินดีก็ไม่ต้องอาบัติ”

๑๕. **เรื่องร่างกระดูก** ภิกษุรูปหนึ่งหลงรักหญิงสาวสวยคนหนึ่ง ต่อมาหญิงสาวคนนั้นเสียชีวิต พวกญาตินำร่างของเธอไปทิ้งในป่าช้า ถูกสัตว์กัดกินจนกระดูกกระจัดกระจายไปทั่ว วันหนึ่งภิกษุรูปนั้นเข้าไปในป่าช้า แล้วเก็บกระดูกของหญิงสาวคนนั้นมาวางเรียงเป็นโครงร่าง จากนั้นจึงจดองค์ของตนลงตรงจุดที่กำหนดให้เป็นเครื่องหมายเพศของหญิงสาวคนนั้น ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

วินีตวัตถุแต่ละเรื่องที่น่าเสนอเพื่อให้เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวนี้นั้น ล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล และแต่ละเรื่องก็ได้รับการวินิจฉัยจากพระองค์แล้ว แม้ปัจจุบันนี้วินีตวัตถุเหล่านี้ก็สามารถนำมาเปรียบเทียบเพื่อป้องกันมิให้ภิกษุนำมาใช้เป็นข้ออ้างประพฤติดิตพลาดเสียหายได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

๒. ทูติยปาราชิกสิกขาบท (๒)

ว่าด้วยการลักทรัพย์

การลักทรัพย์ คือ การถือเอาทรัพย์สิ่งของทั้งที่เป็นสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเป็นทรัพย์ที่เคลื่อนที่หรือนำไปได้ และอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งเป็นทรัพย์ที่เคลื่อนไม่ได้ เช่น ที่ดินหรือทรัพย์ที่ติดอยู่กับที่ดินเป็นต้น

ภิกษุลักทรัพย์ดังกล่าวนี้โดยที่เจ้าของมิได้ให้ ถือว่ามีโทษชั้นอุกกฤษฏ์ คือ ขาดจากความเป็นภิกษุทันที ไม่สามารถกลับมาขออุปสมบทได้อีกตลอดชีวิต เปรียบเหมือนใบไม้แก่หลุดจากขั้ว ไม่อาจมีความเขียวสดต่อไปอีกได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพระธนิยกุมภการบุตรพาคนไปตัดท่อนไม้ของหลวงที่เก็บไว้สำหรับซ่อมแปลงพระนครในคราวจำเป็น แล้วให้คนชนขึ้นเกวียนบรรทุกมาทำกุฏิ โดยที่ทางราชการยังมีได้อนุญาต

ส่วนสาเหตุทีพระธนิยกุมภการบุตรได้ทำการลงไปเช่นนี้ เพราะก่อนหน้านี้น ท่านได้สร้างกุฏิมุงหญ้าเป็นที่อยู่จำพรรษา แต่ในเวลาทีท่านออกไปบิณฑบาตนั้น พวกชาวบ้านได้มารื้อกุฏิของท่านแล้วขนเอาหญ้าและไม้ไป แม้จะได้ทำกุฏิมุงหญ้าใหม่อีกถึง ๒ ครั้ง แต่ก็ถูกพวกชาวบ้านมารื้อกุฏิของท่านแล้วขนเอาหญ้าและไม้ไปอีก ต่อมาท่านคิดทีจะทำกุฏิให้มั่นคงถาวร จึงไปนำดินโคลนมาขย่ำก่อเป็นกุฏิดินล้วน แล้วนำหญ้าและไม้พร้อมทั้งซี้ว์มาก่อไฟสุมเผาอบกุฏิดินล้วนทั้งหลังจนสุก ทำให้กุฏิของท่านมีสีแดงและสวยงามมาก เพราะในขณะทีเป็นคฤหัสถ์นั้นท่านเคยเรียนจบวิชา ศิลปะช่างหม้อ และคนทั่วไปได้ยกย่องท่านว่ามีฝีมือประณีตเทียบเท่าระดับอาจารย์

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนีจึงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า “การกระทำของ โฆมบุรุษนั้น ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย การขย่ำโคลนก่อ กุฏิดินล้วน ชื่อว่าไม่มีความเอ็นดู ความอนุเคราะห์ และความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย พวกเธอจงไปทำลายกุฏินั้นเสียอย่าให้เพื่อนพรหมจารีในภายหลังได้เบียดเบียนหมู่สัตว์เลย ภิกษุไม่พึงทำกุฏิดินล้วนเช่นนั้นอีก ภิกษุใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ”

ภิกษุทั้งหลายจึงรับพระพุทธฎีกาไปทำลายกุฏิดินล้วนดังกล่าว โดยทีพระธนิย- กุมภการบุตรก็เฝ้าอดจทดทานอะไรได้ เพียงแต่กล่าวว่า “ถ้าพระผู้มีพระภาคผู้เป็น ธรรมสมาธิรับสั่งให้ทำลาย ก็จงทำลายเถิด”

พระธนิยกุมภการบุตรคิดว่า “เราทำกุฏิมุงหญ้าก็ถูกคนหาบหญ้าหาฟืนมา รื้อเอาหญ้าและไม้ไปถึง ๓ ครั้ง ครั้นทำกุฏิดินล้วน พระผู้มีพระภาคก็มีรับสั่งให้ทำลายอีก ต่อไปนี้เราควรทำกุฏิไม้ดีกว่า” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปปรารภให้เจ้าพนักงานดูแล รักษาคลังไม้หลวงทราบ พร้อมทั้งออกปากขอไม้เพื่อนำไปทำกุฏิไม้ต่อไป

เจ้าพนักงานดูแลรักษาลังไม้หลวงพูดว่า “กระผมไม่มีไม้จะถวาย มีแต่ไม้หลวงที่เก็บไว้สำหรับซ่อมแปลงพระนครในคราวจำเป็น ถ้าพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชกระแสรับสั่งให้พระราชทานแล้ว พระคุณเจ้าก็ให้คนไปขนไม้เอาเถิด”

พระธัญมฤคการบุตรกล่าวว่า “พระเจ้าแผ่นดินได้พระราชทานไม้แล้ว” ซึ่งพนักงานดูแลรักษาลังไม้หลวงก็เชื่อว่า “ถ้าพระเจ้าแผ่นดินมิได้พระราชทาน พระคุณเจ้าซึ่งเป็นสมณะเชื้อสายพระศากยบุตร ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ พุดจริง มีศีลและมีกัลยาณธรรม ก็คงจะไม่พูดเช่นนี้” จากนั้นจึงบอกให้พระธัญมฤคการบุตรให้คนมาขนเอาไม้ไป ซึ่งท่านก็ได้ให้คนไปช่วยกันตัดไม้ในคลังไม้หลวงเป็นท่อนเล็กท่อนน้อยแล้วขนไปทำกุฏิไม้ต่อไป

ต่อมาท่านวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์แห่งมคธรัฐออกตรวจตราไปถึงคลังเก็บไม้หลวงและเมื่อทราบเรื่องนี้แล้ว จึงจับพนักงานดูแลรักษาลังไม้หลวงไปเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐ พร้อมทั้งกราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบ

พระธัญมฤคการบุตรทราบเรื่องที่เจ้าพนักงานคนนั้นถูกจับควบคุมตัวไป จึงรีบเดินทางไปเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐแล้วถวายพระพรเรื่องที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสถามว่า “พระคุณเจ้าทราบว่ามีของหลวงที่เก็บไว้สำหรับซ่อมแปลงเมืองในคราวจำเป็นนี้ โยมได้กล่าวถวายแก่พระคุณเจ้าจริงหรือ”

พระธัญมฤคการบุตรได้ถวายพระพรว่า “จริงมหาบพิตร อาตมภาพปฏิบัติตามพระราชดำรัสที่พระองค์ได้รับสั่งไว้ในคราวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติใหม่ ๆ ว่า ข้าพเจ้าถวายหญ้า ไม้และน้ำแก่สมณพราหมณ์ ขอสมณพราหมณ์โปรดใช้สอยเถิด”

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐทรงทราบเช่นนี้จึงมีรับสั่งว่า “ที่โยมพูดนั้นหมายถึงสมณพราหมณ์ผู้มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่ศึกษา มีความรังเกียจแม้ในโทษเล็กน้อย หญ้า ไม้และน้ำที่โยมพูดนั้น หมายถึงที่อยู่ในป่า ยังไม่มีใครจับจอง แต่ท่านจงใจอ้างเพื่อขนไม้ที่ไม่ให้ไป พระเจ้าแผ่นดินเช่นโยมจะฆ่า จองจำหรือเนรเทศสมณพราหมณ์อย่างไรก็ได้ นิมนต์ท่านกลับไปเถิด คราวนี้ท่านรอดตัว เพราะขนไม้หลวง แต่ต่อไปอย่าได้ทำอย่างนี้อีก”

ต่อมาภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนี้จากประชาชนเป็นจำนวนมากที่พากันตำหนิ ประณามและโพชนาการกระทำของพระธัญญุมภการบุตรต่าง ๆ นานา จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบต่อไป

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระธัญญุมภการบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพระธัญญุมภการบุตรโดยอเนกประการ แล้วตรัสถามภิกษุรูปหนึ่งผู้เคยเป็นมหาอำมาตย์ผู้พิพากษามาก่อน ซึ่งนั่งอยู่ไม่ไกลพระองค์เท่าไรนัก ว่า “พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐ จับใจได้แล้ว รับสั่งให้ประหารบ้าง จองจำบัง เนรเทศบ้าง ด้วยอัตราโทษตามมูลค่าทรัพย์สินที่โจรกรรมมาเท่าไร”

ภิกษุรูปนั้นได้กราบทูลให้ทรงทราบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยมูลค่าทรัพย์สิน ๑ บาท^๑บ้าง ควรแก่ ๑ บาทบ้าง เกินกว่า ๑ บาทบ้าง พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อทรงทราบความจริงเช่นนี้ พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก มีมูลค่าเท่ากับอัตราโทษที่พระราชาทิ้งหลายจับใจได้แล้ว ประหารบ้าง จองจำบัง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า ‘เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย’ ดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

^๑ ชื่ออัตราแลกเปลี่ยนในอินเดียสมัยโบราณ ทรัพย์สิน ๑ บาท มีมูลค่าเท่ากับ ๕ มาสก อหนึ่ง ทรัพย์สิน ๑ บาท หรือ ๕ มาสก มีมูลค่าเท่ากับราคาทองคำซึ่งมีน้ำหนักเท่ากับเมล็ดข้าวเปลือกที่สมบูรณ์ ๒๐ เมล็ด นำมาซึ่งรวมกันบนดาซึ่งทองคำ การตีราคาทองคำที่มีน้ำหนักดังกล่าวนี้ว่า มีมูลค่าเท่าไร ให้ตีราคาตามมูลค่าการซื้อขายทองคำในแต่ละท้องถิ่น ที่กำหนดราคามูลค่าในสมัยนั้น ๆ (วิ.อ. ๑/๘๙/๓๒๐, ยุตฺตร.ฎีกา ๒/๘๘/๑๕๐, สงฺขยา.ฎีกา ๖๖-๖๙/๑๖๔-๑๖๕)

ปฐมนิทานแห่งพระอนันตัญญติ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์^๑ ไปที่ลานตากผ้าของพวกช่างย้อม แล้วพากันลักห่อผ้ากลับไปแบ่งกันที่วัด ภิกษุหลายรูปไม่ทราบเรื่องนี้จึงกล่าวขึ้นชมว่า “พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มีบุญมาก จึงมีจีวร(ผ้า)เกิดขึ้นแก่พวกท่านเป็นจำนวนมาก” แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็กล่าวว่า “พวกผมไม่มีบุญอะไรหรอก ผ้าจีวรเป็นจำนวนมากที่พวกท่านเห็นอยู่นี้ พวกผมไปลักมาจากลานตากผ้าของพวกช่างย้อม”

ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้จึงกล่าวดำนิว่า “พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติลักษณะทวัแล้วมิใช่หรือ ทำไมพวกท่านจึงไปลักห่อผ้าของพวกช่างย้อมเล่า” ซึ่งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้กล่าวโต้แย้งว่า “พระองค์ทรงบัญญัติลักษณะท่มุ่งหมายเอาเฉพาะทรัพย์ที่อยู่ในบ้านเท่านั้น มิได้ทรงมุ่งหมายถึงทรัพย์ที่อยู่ในป่าแต่อย่างใด” แม้กระนั้นภิกษุเหล่านั้นก็ได้กล่าวดำนิประณามและโพทะนาการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมลักษณะทนี้ให้เป็นพระอนันตัญญติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลักจากหมู่บ้านก็ตาม จากป่าก็ตาม มีมูลค่าเท่ากับอัคราโทษที่พระราชาทรงให้โทษจําโจรได้แล้ว ประหารบ้าง จองจําบ้าง เนรเทศบ้าง บริภาษว่า ‘เจ้าเป็นโจร

^๑ ฉัพพัคคีย์ คือ ภิกษุ ๖ รูป ได้แก่ :-

พระปันทุกะและพระโลหิตกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุงเวสาลี แคว้นวัชชี

พระเมตติยะและพระภุมมกะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

พระอัสสชิและพระปุนัพพุทะ เป็นคณาจารย์อยู่ที่กัฏฐาครีชนบท แคว้นกาฬิ (ม.ม.อ.

๒/๑๗๔/๑๓๘)

เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย’ ดังนี้ เพราะถือเอาทรัพย์ที่
เจ้าของมิได้ให้เช่นใด ภิกษุผู้ถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้เช่นนั้น แม้ภิกษุ
นี้ก็ปาราชิก หาสังวาสมิได้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๒
ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านมีกระท่อม ๑ หลังบ้าง มีกระท่อม ๒ หลังบ้าง
มีกระท่อม ๓ หลังบ้าง มีกระท่อม ๔ หลังบ้าง หมู่บ้านมีคนอยู่บ้าง ไม่มีคนอยู่บ้าง
มีรั้วล้อมบ้าง ไม่มีรั้วล้อมบ้าง มีโรงเรือนเหมือนที่พักโคบ้าง แม้สถานที่ที่มีหมู่เกวียน
หรือโคต่างพักแรมเกินกว่า ๔ เดือน ก็ตรัสเรียกว่าหมู่บ้าน

๒. อุปจารหมู่บ้าน ได้แก่ เขตที่ชายมีกำลังปานกลางยืนอยู่ที่เสาเขื่อน
ของหมู่บ้านที่มีรั้วล้อม ขวางกั้นดินไปตกลง หรือเขตที่ชายมีกำลังปานกลางยืนอยู่ที่
อุปจารเรือนของหมู่บ้านที่ไม่มีรั้วล้อม ขวางกั้นดินไปตกลง

๓. ป่า ได้แก่ สถานที่ที่เว้นหมู่บ้านและอุปจารหมู่บ้าน นอกนั้นชื่อว่าป่า

๔. ทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ได้แก่ ทรัพย์ที่เจ้าของไม่ให้ ไม่สละ ไม่
บริจาค ยังรักษาคุ้มครองอยู่ ถือกรรมสิทธิ์อยู่ เป็นทรัพย์ที่คนอื่นหวงแหน นี้ชื่อว่า
ทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้

๕. โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก คือ มีโดยจิต ได้แก่ คิดจะลัก

๖. ถือเอา ได้แก่ ตู๋ ซิง ฉ้อ เคลื่อนไหวอริยาบถ ทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่
ให้ล่วงเขตที่หมาย

๗. เช่นใด เช่นนั้น คือ ๑ บาทบ้าง ควรแก่ ๑ บาทบ้าง เกินกว่า
๑ บาทบ้าง

๘. พระราชาทั้งหลาย ได้แก่ พระเจ้าแผ่นดิน เจ้าผู้ปกครองประเทศ
ท่านผู้ปกครองมณฑล ท่านผู้ปกครองหมู่บ้านที่อยู่ในระหว่าง ท่านผู้ตัดสินคดี

มหาอำมาตย์ หรือเจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจสั่งประหารและจองจำได้ ท่านเหล่านี้เรียกชื่อว่า พระราชาทั้งหลาย

๙. **โจร** ได้แก่ ผู้ที่ลักทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้มีราคา ๕ มาสกบ้าง เกินกว่า ๕ มาสกบ้าง โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก นี้ชื่อว่าโจร

๑๐. **ประหาร** ได้แก่ ประหารด้วยมือบ้าง ด้วยเท้าบ้าง ด้วยแส้บ้าง ด้วยหวายบ้าง ด้วยกระบองบ้าง ด้วยการดัดบ้าง

๑๑. **จองจำ** ได้แก่ จองจำด้วยเครื่องจองจำคือเชือกบ้าง โซ่คาน้าง โซ่ตรวนบ้าง ด้วยการกักขังในเรือนจำบ้าง กักบริเวณในเมืองบ้าง ในหมู่บ้านบ้าง ในตำบลบ้าง ให้คนคอยควบคุมบ้าง

๑๒. **เนรเทศ** ได้แก่ ขับไล่ออกไปจากหมู่บ้านบ้าง จากตำบลบ้าง จากเมืองบ้าง จากชนบทบ้าง จากประเทศบ้าง

๑๓. **เจ้าเป็นโจร เจ้าเป็นคนพาล เจ้าเป็นคนหลง เจ้าเป็นขโมย** นี้เป็นคำบริภาษ

๑๔. **ผู้ถือเอา** ได้แก่ ผู้ตู่ ชิง จ้อ เคลื่อนไหวด้วยอิริยาบถ ทำให้ทรัพย์เคลื่อนที่ ให้ล่วงเขตที่หมาย

๑๕. **เป็นปาราชิก** หมายความว่า ภิกษุถือเอาทรัพย์ที่เจ้าของมิได้ให้ ๑ บาทบ้าง ควรแก่ ๑ บาทบ้าง เกินกว่า ๑ บาทบ้าง โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร เปรียบเหมือนใบไม้เหี่ยวเหลืองหลุดจากขั้วแล้ว ไม่อาจเป็นของเขียวสดต่อไปได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกว่าเป็นปาราชิก

นัยสำคัญในบทภาษนี

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทภาษนี้นำมาตั้งเป็นมาติกาแล้วอธิบายขยายความเพิ่มเติม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ที่จะนำมากล่าวเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาเพียงบางบทหรือบางศัพท์ คือ :-

ทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดิน ได้แก่ ทรัพย์ที่ฝังกลบไว้ในแผ่นดิน ภิกษุผู้มีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ในแผ่นดินแล้วหาเพื่อนไปด้วย หากจบ หากตะกร้า หรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ ตัดไม้หรือเถาว์วัลย์ที่ขึ้นอยู่ในที่นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ขุดคุ้ยหรือไถดินร่วน ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องหม้อทรัพย์ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำหม้อทรัพย์ให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำหม้อทรัพย์ให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก

ทรัพย์ที่อยู่บนบก ได้แก่ ทรัพย์ที่เขาวางไว้บนบก ภิกษุผู้มีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่บนบกแล้วหาเพื่อนไปด้วย หรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องทรัพย์ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์ให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำทรัพย์ให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก

ทรัพย์ที่อยู่ในอากาศ ได้แก่ ทรัพย์ที่ไปในอากาศ คือ นกยูง นกกระทาน นกกระจาบ หรือเงินทองที่ขาดหลุดตกลง เป็นต้น ภิกษุผู้มีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่อยู่ในอากาศแล้วหาเพื่อนไปด้วย หรือไปแต่ผู้เดียว ต้องอาบัติทุกกฏ หยดการไปของทรัพย์ ต้องอาบัติทุกกฏ จับต้องทรัพย์ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์ให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ทำทรัพย์ให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก

ทรัพย์ที่นำติดตัวไปได้ ได้แก่ ทรัพย์ที่ทูนศีรษะไป แบกไป กระเดียดไป หิ้วไป ภิกษุผู้มีโดยจิตคิดจะลักทรัพย์ที่นำติดตัวไปได้ จับต้องทรัพย์ที่อยู่บนศีรษะ ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์ให้ไหว ต้องอาบัติถุลลัจจัย ลดทรัพย์ลงมาที่ไหล่ ต้องอาบัติปาราชิก ฯลฯ

ทรัพย์ที่อยู่ในสวน ได้แก่ ทรัพย์ที่เขาเก็บไว้ในสวนโดยฐานะ คือ (๑) ฝังอยู่ในแผ่นดิน (๒) ตั้งอยู่บนพื้นดิน (๓) ลอยอยู่ในอากาศ (๔) แขนงอยู่ในที่แจ้ง ภิกษุกล่าวต่อเอาที่สวน ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากเจ้าของทอดธุระว่าจะไม่เป็นของเรา ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุเมื่อดำเนินคดีชนะความเจ้าของ ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อดำเนินคดีแพ้ความ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ทรัพย์ที่เขาฝากไว้ ได้แก่ สิ่งของที่ผู้อื่นฝากให้เก็บไว้ ภิกษุรับฝากของนั้น เมื่อเจ้าของทวงถามว่า “จงคืนทรัพย์ให้แก่ข้าพเจ้า” กลับปฏิเสธว่า “อาตมาไม่ได้รับไว้” ต้องอาบัติทุกกฏ ทำให้เจ้าของเกิดความสงสัย ต้องอาบัติอุลลัจจัย หากเจ้าของทอດຣຸຣະว่าจะไม่ให้คืนเรา ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุเมื่อดำเนินคดีชนะความเจ้าของ ต้องอาบัติปาราชิก เมื่อดำเนินคดีแพ้ความ ต้องอาบัติอุลลัจจัย

ด้านภาษี ได้แก่ ที่ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงกำหนดเขตที่ภูเขาชาติกิติ ทำน้ำกิติ ประตูล้ำหมู่บ้านกิติ ด้วยรับสั่งว่า “จงเก็บภาษีผู้ผ่านเข้าไปที่นั่น”

ภิกษุเข้าไปที่ด้านภาษีนั้น มีโดยจิตจับต้องทรัพย์ที่ควรเสียภาษีมีราคา ๕ มาสก หรือเกินกว่า ๕ มาสก ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้ไหว ต้องอาบัติอุลลัจจัย ภิกษุนำทรัพย์นั้นเดินย่างเท้าที่ ๑ ผ่านด้านภาษีไป ต้องอาบัติอุลลัจจัย ย่างเท้าที่ ๒ ผ่านด้านภาษีไป ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุยืนอยู่ภายในด้านภาษี โยนทรัพย์ให้ตกออกไปนอกด้านภาษี ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุหลีกด้านภาษี(เดินหลบด้านภาษีไปห่าง ๒ ช่วงก้นดินตก) ต้องอาบัติทุกกฏ

สัตว์ ๔ เท้า ได้แก่ ช้าง ม้า อูฐ โค กระบือ ลา เป็นต้น

ภิกษุมีโดยจิตคิดจะลักช้างเป็นต้น จับต้องตัวช้าง ต้องอาบัติทุกกฏ ทำช้างให้ไหว ต้องอาบัติอุลลัจจัย จูงช้างให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุคิดจะจูงช้างเป็นต้นไป ให้เท้าช้างที่ ๑ ย่างไป ต้องอาบัติอุลลัจจัย ให้เท้าช้างที่ ๒ ย่างไป ต้องอาบัติอุลลัจจัย ให้เท้าช้างที่ ๓ ย่างไป ต้องอาบัติอุลลัจจัย ให้เท้าช้างที่ ๔ ย่างไป ต้องอาบัติปาราชิก

การนัดหมาย ได้แก่ ภิกษุทำการนัดหมายเพื่อให้ลักทรัพย์ว่า จงลักทรัพย์ตามเวลานัดหมายนั้น คือ ในเวลาก่อนฉันอาหาร หรือในเวลาหลังฉันอาหาร ในเวลากลางวัน หรือในเวลากลางคืน ภิกษุผู้ทำการนัดหมายต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้ลัก

สามารถลักทรัพย์ได้มาตามเวลานัดหมายนั้น ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป แต่ถ้าภิกษุผู้ลักลักทรัพย์ได้มาก่อนหรือหลังเวลานัดหมายนั้น ภิกษุผู้ทำการนัดหมายไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุผู้ลักต้องอาบัติปาราชิก

การสั่ง ได้แก่ ภิกษุสั่งภิกษุว่า ท่านจงลักทรัพย์นี้มา ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้รับคำสั่งสำคัญทรัพย์นั้นว่าเป็นทรัพย์นั้น แล้วลักทรัพย์นั้นมาได้ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป

ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์) สั่งภิกษุชื่อ(พุทธรักขิต)นี้ว่า ท่านจงบอกภิกษุชื่อ(ธรรมรักขิต)นี้ว่า จงบอกภิกษุชื่อ(สังฆรักขิต)นี้ว่า “จงลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งไปบอกต่อ ๆ กันไปจนถึงภิกษุ(ชื่อสังฆรักขิต)รูปสุดท้าย ภิกษุ(ชื่อพุทธรักขิต) และภิกษุ(ชื่อธรรมรักขิต) ต้องอาบัติทุกกฏ^๑ เมื่อภิกษุ(ชื่อสังฆรักขิต)ผู้ลักรับคำสั่งนั้น ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ซึ่งเป็นผู้สั่งครั้งแรก ต้องอาบัติอุลลัจจัย และเมื่อภิกษุ(สังฆรักขิต)ผู้ลักไปลักทรัพย์นั้นมาได้ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๔ รูป

ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์) สั่งภิกษุชื่อ(พุทธรักขิต)นี้ว่า ท่านจงบอกภิกษุชื่อ(ธรรมรักขิต)นี้ว่า จงบอกภิกษุชื่อ(สังฆรักขิต)นี้ว่า “จงลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ภิกษุผู้รับคำสั่งทั้ง ๓ รูป กลับไปบอกต่อภิกษุรูปอื่นว่า “จงลักทรัพย์นี้มา” แม้กระนั้นภิกษุผู้รับคำสั่งทั้ง ๓ รูปนี้ก็ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อ

^๑ พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่างไว้ชัดเจนว่า ในกรณีนี้มีภิกษุเกี่ยวข้องอยู่ ๔ รูป คือ อาจารย์ ๑ รูป และภิกษุผู้เป็นศิษย์อีก ๓ รูป คือ พุทธรักขิต ธรรมรักขิต และสังฆรักขิต โดยกรณีนี้มีการดำเนินการ ๓ ขั้นตอน คือ :-

๑. **ขั้นออกคำสั่ง** ทั้งอาจารย์และศิษย์ต้องอาบัติทุกกฏ
๒. **ขั้นรับคำสั่ง** ทันทิที่พระสังฆรักขิตรับคำสั่ง ผู้เป็นอาจารย์ต้องอาบัติอุลลัจจัย
๓. **ขั้นปฏิบัติการ** ถ้าพระสังฆรักขิตลักทรัพย์นั้นมาได้ ทั้ง ๔ รูป ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุผู้ลัทธิรับคำสั่งแล้ว ภิกษุผู้รับคำสั่งทั้ง ๓ รูปก็ต้องอาบัติทุกกฏอีก เมื่อภิกษุผู้ลัทธิไปลักทรัพย์นั้นมาได้ ภิกษุผู้สั่งครั้งแรก(ผู้เป็นอาจารย์)ไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุผู้สั่งต่อ(พุทธวัชชีต ธรรมวัชชีต และสังฆวัชชีต)และภิกษุผู้ลัทธิ ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งไปแล้วกลับมาบอกว่า “กระผมไม่สามารถลักทรัพย์นั้นมาได้” ภิกษุผู้สั่งจึงสั่งอีกว่า “ท่านจงลักทรัพย์นั้นในเวลาที่ท่านสามารถจะลักได้” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุผู้รับคำสั่งไปลักทรัพย์นั้นมาได้ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป

ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภายหลังภิกษุผู้สั่งเกิดความเดือดร้อนใจ แต่ไม่ได้บอกแก่ภิกษุผู้รับคำสั่งให้ไต่ยืนยันว่า “ท่านอย่าลัก” เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งไปลักทรัพย์นั้นมาได้ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป

ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภายหลังภิกษุผู้สั่งเกิดความเดือดร้อนใจ จึงไปบอกภิกษุผู้รับคำสั่งให้ไต่ยืนยันว่า “ท่านอย่าลัก” แต่ภิกษุผู้รับคำสั่งกล่าวว่า “ท่านสั่งผมแล้ว ยกเลิกไม่ได้” แล้วไปลักทรัพย์นั้นมาได้ ในกรณีนี้ภิกษุผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุผู้ลักต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงไปลักทรัพย์นี้มา” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภายหลังภิกษุผู้สั่งเกิดความเดือดร้อนใจ จึงไปบอกภิกษุผู้รับคำสั่งให้ไต่ยืนยันว่า “ท่านอย่าลัก” และภิกษุผู้รับคำสั่งนั้นกล่าวยอมรับว่า “ดีแล้ว” จึงดเว้น ในกรณีนี้ไม่ต้องอาบัติทั้ง ๒ รูป

องค์แห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๒

ภิกษุถือเอาทรัพย์สินของที่เจ้าของมิได้ให้ ต้องอาบัติปาราชิกด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ :-

๑. ทรัพย์มีผู้ครอบครอง
๒. สำคัญว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง
๓. ทรัพย์มีค่ามาก ราคา ๕ มาสก หรือมากกว่า ๕ มาสก

๔. มีไทยจิตปรากฏ

๕. ภิกษุจับต้องทรัพย์นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้เหว ต้องอาบัติ
ถุลลัจจัย ทำทรัพย์นั้นให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุถือเอาทรัพย์สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ต้องอาบัติถุลลัจจัยด้วยอาการ
๕ อย่าง คือ :-

๑. ทรัพย์มีผู้ครอบครอง

๒. สำคัญว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง

๓. ทรัพย์มีค่าน้อย ราคาเกิน ๑ มาสก หรือน้อยกว่า ๕ มาสก

๔. มีไทยจิตปรากฏ

๕. ภิกษุจับต้องทรัพย์นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้เหว ต้องอาบัติ
ทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติถุลลัจจัย

ภิกษุถือเอาทรัพย์สิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ต้องอาบัติทุกกฏด้วยอาการ
๕ อย่าง คือ :-

๑. ทรัพย์มีผู้ครอบครอง

๒. สำคัญว่าเป็นทรัพย์ที่มีผู้ครอบครอง

๓. ทรัพย์มีค่าน้อย ราคา ๑ มาสก หรือน้อยกว่า ๑ มาสก

๔. มีไทยจิตปรากฏ

๕. ภิกษุจับต้องทรัพย์นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้เหว ต้องอาบัติ
ทุกกฏ ทำทรัพย์นั้นให้เคลื่อนที่ ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุสำคัญว่าเป็นของตน
๒. ภิกษุถือเอาด้วยวิสาสะ
๓. ภิกษุถือเอาเป็นของยืม
๔. ภิกษุถือเอาทรัพย์ที่ปรตครอบครอง
๕. ภิกษุถือเอาทรัพย์ที่สัตว์ดิรัจฉานครอบครอง
๖. ภิกษุสำคัญว่าเป็นของบังสุกุล
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุมึจิตฟุ้งซ่าน
๙. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุที่พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ มีทั้งหมด ๑๕๐ เรื่อง แต่จะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๑๒ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องช่างย้อม** ภิกษุรูปหนึ่งไปที่ลานตากผ้าของช่างย้อม พบผ้ามีราคาแพงจึงเกิดโดยจิตขึ้นมา ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เพียงแค่คิดไม่ต้องอาบัติ”

๒. **เรื่องกลางคืน** ภิกษุรูปหนึ่งพบสิ่งของตอนกลางวัน จึงได้ทำเครื่องหมายไว้ด้วยตั้งใจว่า “จะไปลักตอนกลางคืน” ท่านสำคัญสิ่งของนั้นว่าเป็นสิ่งของนั้น จึงได้ลักของนั้นมา ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๓. **เรื่องตอบตามคำถามนำ** ภิกษุรูปหนึ่งผึ่งจีวรไว้กลางแจ้งแล้วเข้าไปวิหาร ภิกษุอีกรูปหนึ่งเก็บจีวรนั้นไว้ด้วยหวังว่าจะไม่ให้จีวรหาย ต่อมาภิกษุผู้เป็นเจ้าของจีวรออกมาถามภิกษุรูปที่เก็บจีวรไปนั้นว่า “ท่าน ใครลักจีวรของผมไป” ภิกษุรูปนั้นตอบว่า “ผมลักไป” ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจีวรจึงจับเอาภิกษุผู้ที่น่าจีวรไปแล้วกล่าวว่า “ท่านไม่เป็นพระแล้ว”

ต่อมาภิกษุผู้ที่น่าจีวรไปเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าตอบไปตามคำถามนำ” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติ เพราะตอบตามคำถามนำ”

๔. **เรื่องเนื้อเดนสัตว์** ภิกษุหลายรูปลงจากภูเขาชิลมกุฏ พบเนื้อเป็นเดนที่เสือโคร่งกัดกินเหลือไว้ จึงให้อนุปลัมบัน(คฤหัสถ์)นำมาทำให้สุกแล้วฉัน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุฉันเนื้อเป็นเดนที่เสือโคร่งกัดกินเหลือไว้ ไม่ต้องอาบัติ”

๕. **เรื่องขนม** เมื่อคราวเกิดทุกข์ภิกษุภิกษุรูปหนึ่งเข้าไปที่ร้านขายขนม มีเถยจิตปรากฏจึงลักขนมไปเต็มบาตร ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๖. **เรื่องไม่ออกไป** ภิกษุรูปหนึ่งลักจีวรในวิหารแล้วคิดว่า “หากเราออกไปจากวิหารก็ต้องอาบัติปาราชิก” จึงไม่ยอมออกไปจากวิหาร ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “โมฆบุรุษนั้นจะออกจากวิหารหรือไม่ออกก็ตาม ก็ต้องอาบัติปาราชิก”

๗. **เรื่องนำแก้วมณีผ่านด่านภาษี** ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไกลไปกับหมู่เกวียน ชายคนหนึ่งนำแก้วมณีราคาแพงมาด้วย เมื่อเห็นด่านภาษีจึงพูดเกลี้ยกล่อมท่านด้วยอำมิสว่า “ขอท่านช่วยกรุณานำแก้วมณีราคาแพงนี้ผ่านด่านภาษีไปด้วย” แล้วมอบ

แก้วมณีราคาแพงดังกล่าวให้ภิกษุรูปนั้นช่วยนำไป เมื่อภิกษุรูปนั้นได้นำแก้วมณีราคาแพงผ่านด่านภาษีไปแล้ว ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๘. **เรื่องปล่อยสุกฺร** ภิกษุรูปหนึ่งปล่อยสุกฺรที่ติดบ่วงของนายพรานไปด้วยความสงสาร ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ได้ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์จะช่วยเหลือ” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอประสงค์จะช่วยเหลือ ไม่ต้องอาบัติ”

๙. **เรื่องชวนกันไปลักทรัพย์** ภิกษุหลายรูปชวนกันไปด้วยคิดว่า “พวกเราจะไปลักทรัพย์” ภิกษุรูปหนึ่งที่ไม่ไปด้วยกันลักทรัพย์มาได้ ภิกษุที่เหลือจึงกล่าวว่า “พวกเราไม่ต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุรูปใดลักทรัพย์ ภิกษุรูปนั้นเท่านั้นต้องอาบัติปาราชิก” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “ใครต้องอาบัติปาราชิก” จึงพากันนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “พวกเธอทั้งหมดต้องอาบัติปาราชิก”

๑๐. **เรื่องลักไม้** พวกชาวบ้านผูกแพซุงแล้วชักลากลงแม่น้ำอจิรวดี ต่อมาเชือกผูกแพซุงขาด ไม้ซุงได้หลุดกระจายลอยไปตามแม่น้ำ พวกภิกษุมิไถยจิตคิดว่า “พวกเจ้าของจะเห็น จึงช่วยกันแอบขนไม้ซุงขึ้นฝั่ง” พอตีพวกเจ้าของมาเห็นเข้าจึงกล่าวว่า “พวกท่านไม่เป็นพระแล้ว” ต่อมาภิกษุเหล่านั้นเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงพากันนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “พวกเธอทั้งหมดต้องอาบัติปาราชิก”

๑๑. **เรื่องลักน้ำของสงฆ์** ภิกษุรูปหนึ่งมิไถยจิต ได้ลักน้ำของสงฆ์ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๑๒. เรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี พระปณทุกับพระกปิละเป็นเพื่อนกัน รูปหนึ่งอยู่ในอาวาสใกล้หมู่บ้าน ส่วนอีกรูปหนึ่งอยู่ในกรุงโกสัมพี ต่อมาเพื่อนภิกษุผู้อยู่ในหมู่บ้านเดินทางไปกรุงโกสัมพี ในระหว่างที่เดินข้ามน้ำนั้น เปลวมันชนที่หลุดจากมือของพวกคนฆ่าสุกรลอยมาติดอยู่ที่เท้า เธอจึงเก็บไว้ด้วยตั้งใจว่าจะคืนให้แก่เจ้าของ พอตีพวกเจ้าของมาเห็นเข้าจึงกล่าวหาภิกษุรูปนั้นว่า “ท่านไม่เป็นพระแล้ว”

ในขณะที่เดียวกันนี้หญิงสาวเลี้ยงโคคนหนึ่งเห็นภิกษุรูปนั้นกำลังเดินข้ามน้ำมา จึงกล่าวกับท่านว่า “นิมนต์ท่านมาเสพเมถุนธรรมกันเถิดเจ้าค่ะ” ภิกษุรูปนั้นคิดว่า “บัดนี้เราไม่ได้เป็นพระแล้ว” จึงเสพเมถุนธรรมกับหญิงสาวเลี้ยงโคคนนั้น แล้วออกเดินทางต่อไปจนถึงกรุงโกสัมพี จากนั้นจึงเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ภิกษุเหล่านั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุรูปนี้ไม่ต้องอาบัติปาราชิกเพราะถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ แต่ต้องอาบัติปาราชิกเพราะเสพเมถุนธรรม”

๓. ตติยปาราชิกสิกขาบท (๓)

ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์หรือข่ามนุษย์

การพรากกายมนุษย์หรือข่ามนุษย์ ถือว่าเป็นการกระทำที่โหดเหี้ยมที่สุดที่ภิกษุรูปใดก็ตามได้กระทำลงไปแล้ว ก็จะได้รับโทษขั้นอุกฤษฏ์ คือ ขาดจากความเป็นภิกษุทันทีโดยไม่สามารถกลับมาขอรับการอุปสมบทเป็นภิกษุได้อีกตลอดชีวิต เปรียบเหมือนแผ่นหินหนาที่แตกออกเป็นเสี่ยง ๆ ไม่อาจประสานเข้ากันได้อีกต่อไป

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี นั้น พระองค์ได้ตรัสสอนอสุภกัมมัฏฐาน ทรงพรรณนาคุณของอสุภกัมมัฏฐาน และตรัสสรรเสริญการเจริญอสุภกัมมัฏฐาน แก่ภิกษุทั้งหลายอยู่เนือง ๆ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายได้พากันเจริญอสุภกัมมฐานอย่างจริงจัง จนกระทั่งเกิดความรู้สึกอึดอัด เบื่อหน่าย และรังเกียจร่างกายของตนเหมือนซากศพ จึงพากันฆ่าตัวตายบ้าง วานกันและกันให้ฆ่าบ้าง ขณะที่ภิกษุอีกหลายรูปนำบาตรและจีวรเป็นค่าจ้างไปวานตาเถนมิลลันทิกะ^๑ ให้ช่วยฆ่าให้บ้าง วันหนึ่ง ๑ ตาเถนมิลลันทิกะได้ฆ่าภิกษุไปหลายรูป

วันหนึ่งขณะที่เดินถือดาบเปื้อนเลือดไปล้างน้ำที่แม่น้ำวัคคุมุทานั้น ตาเถนมิลลันทิกะก็เกิดความรู้สึกสะเทือนใจว่า “เราได้ทำบาปไว้มากที่ไปฆ่าภิกษุผู้มีศีลมีกัลยาณธรรม เราทำชั่วเหลือเกิน” ในขณะเดียวกันนี้เทวปุตตมารตนหนึ่งได้มาแสดงตนให้ตาเถนมิลลันทิกะเห็นพร้อมทั้งกล่าวชมเชยว่า “ท่านสัตบุรุษ เป็นโชคเป็นลาภของท่านแล้วที่ท่านได้ช่วยสงคนที่ยังไม่พ้นทุกข์ให้ข้ามพ้นทุกข์ได้ ท่านได้สั่งสมบุญไว้มากเหลือเกิน...”

เมื่อตาเถนมิลลันทิกะได้ทราบเช่นนี้ก็เกิดความภาคภูมิใจ จึงถือดาบคมกริบเดินประกาศไปทั่ววิหารว่า “ใครที่ยังไม่พ้นทุกข์ ข้าพเจ้าจะช่วยใครให้พ้นทุกข์ได้บ้าง ...” จากนั้นก็รับจ้างฆ่าพระวันละหลายรูป บางวันต้องรับจ้างฆ่าพระมากถึง ๖๐ รูปก็มี จนจำนวนภิกษุเริ่มลดเหลือน้อยลงไปตามลำดับ

ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้ จึงรับสั่งให้ภิกษุที่อยู่อาศัยในกรุงเวสาลีทั้งหมดไปประชุมที่โรงอาหาร แล้วตรัสว่า :-

“ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิ^๒ ที่เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นสภาพสงบประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุข และทำอกุศลธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้ว ๑ ให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว เปรียบเหมือนฝุ่นละอองที่ฟุ้งขึ้นท้ายฤดูร้อน ถูกฝนใหญ่ออกฤดูกาลให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว อานาปานสติสมาธิที่

^๑ ตาเถน คือ บุคคลผู้ทรงเพศคล้ายภิกษุ โคนผม นุ่งห่มผ้ากายสาเยผืนหนึ่ง เอาพาดป่าผืนหนึ่ง ชอบพักอาศัยศึกษาธรรมอยู่ในวัด และเลี้ยงชีพอยู่ได้ด้วยข้าวกันบาตร (วิ.อ. ๑/๑๖๒/๔๓๖)

เจริญทำให้มากแล้วอย่างไร ซึ่งเป็นสภาพสงบประณีต สดชื่น เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขและทำอกุศลธรรมชั่วร้ายที่เกิดขึ้นแล้ว ๆ ให้อันตรธานไป สงบไปโดยเร็ว ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว มีสติหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว ...”^๙

เมื่อทรงแสดงวิธีเจริญอานาปานสติโปรดภิกษุทั้งหลายแล้ว พระองค์ได้ตรัสถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้น และเมื่อทราบความจริงแล้วทรงดำหนิการกระทำของภิกษุเหล่านั้นว่า “...ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำ มิได้ทำคนที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใส ...” จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบข่าวว่าอุบาสกคนหนึ่งล้มป่วยลง ซึ่งอุบาสกคนนี้มีภรรยาสวยงามมาก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แอบชอบภรรยาของอุบาสกคนนั้น จึงปรึกษากันว่า “ถ้าอุบาสกยังมีชีวิตอยู่ พวกเราก็คงไม่ได้นาง พวกเราไปช่วยกันพรรณนาคุณของความตายให้อุบาสกคนนั้นฟังกันดีกว่า” จากนั้นจึงพากันไปหาอุบาสกแล้วกล่าวสรรเสริญว่า “ท่านสร้างแต่คุณงามความดี ไม่เคยทำกรรมชั่วเลย จะมีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญไปทำไม ตายเสียดีกว่า หากท่านตายตอนนี้ก็จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เอิบอิ่มพร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์อย่างแน่นอน ...”

พวกภิกษุฉัพพัคคีย์หมั่นแวะเวียนไปพูดเช่นนี้อยู่เสมอ ๆ จนอุบาสกคนนั้นหลงเชื่อจึงทานแต่อาหารแสลง กินแต่ของแสลง ลิ้มแต่ของแสลง และดื่มแต่ของแสลง ทำให้อาการเจ็บป่วยกำเริบและทรุดหนักจนถึงแก่ความตายไปในที่สุด

^๙ ดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน วิ.มหา. (แปล) ๑/๑๖๕/๑๓๖-๑๓๘

ต่อมาภรรยาของอุบาสกทราบว่ “สามีของตนตายเพราะอะไร” จึงกล่าวดำหนิ ประณาม และโพนทนาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แม้พวกชาวบ้านที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันกล่าวดำหนิ ประณาม และโพนทนาเช่นเดียวกัน ซึ่งภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ก็ได้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณาคุณความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า ‘ท่านผู้เจริญ จะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า’ ดังนี้ เธอมีจิตใจอย่างนี้ มีดำรินใจอย่างนี้ กล่าวพรรณาคุณความตาย หรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่าง ๆ แม้ภิกษุนี้ก็เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. จงใจ ได้แก่ รู้อยู่ รู้ดีอยู่ เจตนา ตั้งใจล่วงละเมิด
๒. กายมนุษย์ ได้แก่ จิตตดวงแรกเกิด คือ วิญญาณดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดาจนถึงวันตาย อัตภาพในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์
๓. พรากชีวิต ได้แก่ ดัดทำลายชีวิตินทรีย์ ดัดความสืบต่อ
๔. แสวงหาศัสตราอันจะพรากกายมนุษย์ ได้แก่ แสวงหาดาบ หอก ฉมวก หลาว ค้อน หิน มีด ยาพิษ หรือเชือก เป็นต้น

๕. กล่าวพรรณนาคุณความตาย ได้แก่ แสดงโทษในควมมีชีวิตอยู่
พรรณนาคุณความตาย

๖. ชักชวนเพื่อให้ตาย คือ ชักชวนให้น่ามีตมา ให้กินยาพิษ หรือให้
เอาเชือกผูกคอตาย

๗. จะมีชีวิตอย่างลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่า
มีอธิบายว่า ชีวิตที่ชื้อว่ายากแค้น คือ เทียบกับชีวิตของคนมั่งคั่ง ชีวิตของคนขัดสน
ก็ชื้อว่ายากแค้น เทียบกับชีวิตของคนมีทรัพย์ ชีวิตของคนไม่มีทรัพย์ก็ชื้อว่ายากแค้น
เทียบกับชีวิตของพวกเทวดา ชีวิตของมนุษย์ทั้งหลายก็ชื้อว่ายากแค้น

๘. ชีวิตลำบาก ได้แก่ ชีวิตคนมือขาด เท้าขาด ทั้งมือและเท้าขาด หูเหว่ง
จมูกวีน ทั้งหูเหว่งและจมูกวีน มีชีวิตอยู่อย่างลำบากยากเข็ญเช่นนี้ไปทำไม ตายเสีย
ดีกว่าอยู่

๙. มีตำรในใจอย่างนี้ คือ มีความมันหมายจะให้ตาย มีเจตจำนงจะ
ให้ตาย มีความประสงค์จะให้ตาย

๑๐. กล่าวพรรณนาคุณความตาย ได้แก่ แสดงโทษของชีวิต พรรณนา
คุณความตายว่า หลังจากตายแล้ว ท่านจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จักเอิบอ้อมพรั่ง
พร้อมด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์ในที่นั้น

๑๑. ชักชวนเพื่อความตาย คือ ชักชวนให้น่ามีตมา ให้กินยาพิษ ให้ใช้
เชือกผูกคอตาย ให้โดดลงบ่อ ลงเหว หรือที่ผาชัน เป็นต้น

๑๒. เป็นปาราชิก หมายความว่า ภิกษุผู้จงใจพรากกายมนุษย์เสียจาก
ชีวิตหรือฆ่ามนุษย์ ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนแผ่น
ศิลาแตกออกเป็น ๒ เลี่ยง จะประสานให้สนิทเป็นเนื้อเดียวกันอีกไม่ได้ เพราะฉะนั้น
พระผู้มีพระภาค จึงตรัสว่าเป็นปาราชิก

นัยสำคัญในบทกวี

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทกวีนี้นำมาตั้งเป็นมาติกา แล้วอธิบายขยายความเพิ่มเติม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ที่จะนำมากล่าวเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาเพียงบางบทหรือบางศัพท์ คือ :-

ทำเอง คือ ลงมือฆ่าเองด้วยกาย ด้วยเครื่องประหารที่เนื่องด้วยกาย หรือด้วยเครื่องประหารที่ต้องขัดไป

ยืนอยู่ใกล้ คือ ยืนส่งอยู่ที่ใกล้ ๆ ว่า จงแทงอย่างนี้ จงประหารอย่างนี้ จงฆ่าอย่างนี้

สังฆุต ได้แก่ ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงฆ่าผู้ชื่อนี้” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้รับคำสั่งสำคัญผู้นั้นว่าเป็นผู้นั้น จงฆ่าผู้นั้นตาย ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป หรือภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงฆ่าผู้ชื่อนี้” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุผู้รับคำสั่งสำคัญผู้นั้นว่าเป็นผู้นั้น แต่กลับไปฆ่าผู้อื่นตาย ภิกษุผู้สั่งไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุผู้ฆ่าต้องอาบัติปาราชิก

สังฆุตต่อ ได้แก่ ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์) สั่งภิกษุชื่อ(พุทธรักขิต)นี้ว่า ท่านจงบอกภิกษุชื่อ(ธรรมรักขิต)นี้ว่า จงบอกภิกษุชื่อ(สังฆรักขิต)นี้ว่า “ท่านจงฆ่าบุคคลนี้” ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่ง(พุทธรักขิตและธรรมรักขิต)ไปบอกแก่ภิกษุ(สังฆรักขิต)รูปนั้นแล้ว

ภิกษุผู้รับคำสั่ง ๒ รูป (พุทธรักขิตและธรรมรักขิต) ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งสุดท้าย(สังฆรักขิต)รับคำสั่งแล้ว ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ซึ่งเป็นผู้สั่งครั้งแรก ต้องอาบัติถุลลัจจัย เมื่อภิกษุ(สังฆรักขิต)ผู้รับคำสั่งสุดท้ายไปฆ่าบุคคลนั้นตาย ต้องอาบัติปาราชิกทุกรูป

ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์) สั่งภิกษุชื่อ(พุทธรักขิต)นี้ว่า ท่านจงบอกภิกษุชื่อ(ธรรมรักขิต)นี้ว่า ท่านจงบอกภิกษุชื่อ(สังฆรักขิต)นี้ว่า “ท่านจงฆ่าบุคคลนี้” ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ต้องอาบัติทุกกฏ

แต่ภิกษุผู้รับคำสั่ง(พุทธรักขิตและธรรมรักขิต)ไปสั่งแก่ภิกษุชื่อ(สังฆรักขิต)นี้ว่า “ท่านจงไปบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งให้มาบุคคลนี้” และเมื่อภิกษุรูปนั้นรับคำสั่งแล้ว ภิกษุผู้สั่ง ๓ รูป (พุทธรักขิต ธรรมรักขิต และสังฆรักขิต) ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งรูปสุดท้ายไปมาบุคคลนั้นตาย ภิกษุ(ผู้เป็นอาจารย์)ซึ่งเป็นผู้สั่งครั้งแรกไม่ต้องอาบัติ แต่ภิกษุผู้รับคำสั่งต่อ ๆ กันมา(พุทธรักขิต ธรรมรักขิต และสังฆรักขิต) และภิกษุผู้ฆ่า ต้องอาบัติปาราชิก

หุตไม่สามารถ ได้แก่ ภิกษุสั่งภิกษุว่า “ท่านจงฆ่าบุคคลชื่อนี้” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งไปแล้วกลับมาบอกว่า “กระผมไม่สามารถฆ่าบุคคลชื่อนั้นได้” ภิกษุผู้สั่งจึงสั่งอีกว่า “ท่านจงฆ่าบุคคลชื่อนี้ในเวลาที่ท่านสามารถจะฆ่าได้” ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุผู้รับคำสั่งสามารถฆ่าบุคคลชื่อนี้ได้สำเร็จ ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป ฯลฯ

พรรณาด้วยกาย วาจาหรือด้วยกายและวาจา ได้แก่ ภิกษุแสดงอาการต่าง ๆ ด้วยกาย หรือกล่าวด้วยวาจา หรือแสดงอาการต่าง ๆ ด้วยกายและกล่าวด้วยวาจา อย่างใดอย่างหนึ่งว่า “ผู้ใดตายด้วยอาการอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ได้ยศ หรือได้ไปสวรรค์” ต้องอาบัติทุกกฏ หากมีผู้ใดผู้หนึ่งคิดจะตายหรือทำให้เกิดทุกขเวทนาตามการพรรณานั้น ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าผู้ใดผู้หนึ่งตายด้วยการพรรณาอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ต้องอาบัติอาบัติปาราชิก

หลุมพราง ได้แก่ ภิกษุขุดหลุมพรางไว้เจาะจงฆ่ามนุษย์ว่า “บุคคลผู้นี้จะตกลงไปตาย” ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อบุคคลชื่อนั้นตกลงไปได้รับทุกขเวทนา ต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตกลงไปตาย ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุขุดหลุมพรางไว้ไม่เจาะจงด้วยคิดว่า “ใครก็ได้จะตกลงไปตาย” ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้ามีมนุษย์ตกลงไปในหลุมนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้ามนุษย์ที่ตกลงไปนั้นได้รับทุกขเวทนา ต้องอาบัติถุลลัจจัย และถ้าเขาตาย ต้องอาบัติปาราชิก

การทำนimit ได้แก่ภิกษุทำนimitว่า “เราจักขยิบตา ยกคิ้ว หรือผงกศีรษะ แล้วท่านจงฆ่าบุคคลชื่อนี้ตามที่เรากำหนด” ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุผู้รับสัญญาณ

สามารถฆ่าบุคคลชื่อนี้ได้ตามนิมิตนั้น ต้องอาบัติปาราชิกทั้ง ๒ รูป แต่ถ้าภิกษุผู้รับ
สัญญาณไปฆ่าบุคคลชื่อนี้ก่อนหรือหลังการทำนิมิต ภิกษุผู้ทำนิมิตไม่ต้องอาบัติ แต่
ภิกษุผู้ฆ่าต้องอาบัติปาราชิก

การนำรูปเป็นต้นเข้าไปใกล้ พวกภิกษุนำรูปที่ไม่น่าพอใจ นากลัว
น่าหวาดเสียว เข้าไปใกล้ด้วยตั้งใจว่า “เขาเห็นรูปนี้แล้วจะตกใจตาย” ภิกษุนั้นต้อง
อาบัติทุกกฏ ถ้าเขาเห็นรูปนั้นแล้วตกใจ ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย
ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุน่าเสียงที่ไม่น่าพอใจ นากลัว น่าหวาดเสียว เข้าไปใกล้ด้วยตั้งใจว่า
“เขาฟังเสียงนี้แล้วจะตกใจตาย” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ เขาได้ฟังเสียงนั้นแล้วตกใจ
ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุนากลิ่นที่ไม่น่าชอบใจ นารังเกียจ นาคสั่นไส้ เข้าไปใกล้ด้วยคิดว่า
“เขาสูดดมกลิ่นนี้แล้วจะตายไป” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าเขาสูดดมกลิ่นนั้นแล้ว
เกิดทุกขเวทนา ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุนารสที่ไม่น่าพอใจ นารังเกียจ น่าสะอิดสะเอียน เข้าไปใกล้ด้วยตั้งใจว่า
“เขาได้ลิ้มรสนี้แล้วจะตาย” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าเขาได้ลิ้มรสนั้นแล้วเกิด
ทุกขเวทนา ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุนาโณฏฐัพพะที่ไม่น่าพอใจ มีสัมผัสไม่สบายแสบคันต่าง เข้าไปใกล้
ด้วยตั้งใจว่า “เขาสัมผัสถูกต้องสิ่งนี้แล้วจะตาย” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ เขาสัมผัส
ถูกต้องสิ่งนี้แล้วเกิดทุกขเวทนา ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้น
ต้องอาบัติปาราชิก

ภิกษุนาธรรมารมณ คือ แสดงเรื่องนรกแก่คนที่ควรจะไปเกิดในนรก ด้วย
ตั้งใจว่า “เขาฟังเรื่องนรกนี้แล้วจะตกใจตาย” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าเขาฟังเรื่อง
นี้แล้วตกใจ ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

เรื่องการพรรณนาด้วยหนังสือ ภิกษุเขียนหนังสือพรรณนาว่า “ผู้ใด
ตายอย่างนี้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ จะได้ยศ หรือได้ไปสวรรค์” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

ทุกตัวอักษร ถ้ามีคนมาอ่านหนังสือนี้แล้วคิดจะตายจนทำให้เกิดทุกขเวทนา ภิกษุนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเขาตาย ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาราชิก

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

- | | |
|-------------------------------|------------------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่รู้ |
| ๓. ภิกษุไม่มีความประสงค์จะฆ่า | ๔. ภิกษุวิกลจริต |
| ๕. ภิกษุมิจิตฟุ้งซ่าน | ๖. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา |
| ๗. ภิกษุดันบัญญัติ | |

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุที่พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ มีทั้งหมด ๑๐๓ เรื่อง แต่จะขอนามากล่าวไว้เป็นกรณีศึกษาในที่นี้เพียง ๑๐ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องซาก** ภิกษุรูปหนึ่งนั่งปูลาดอาสนะที่โรงอาหารในละแวกบ้าน ได้หยิบซากอันหนึ่งในจำนวนซากหลายอันที่เขาพึงไว้ด้วยกัน ซากอันที่สองล้มฟาดใส่ศีรษะของเด็กชายคนหนึ่งตาย ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่เจตนา” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่เจตนา ไม่ต้องอาบัติ”

๒. **เรื่องพระหลวงตา** บิดาและบุตรบวชในสำนักของภิกษุ วันหนึ่งเขาบอกเวลาอาหาร ภิกษุผู้เป็นบุตรได้กล่าวกับภิกษุผู้เป็นบิดาว่า “นิมนต์ไปเถิด พระสงฆ์กำลังคอยท่านอยู่” แล้วจับหลังผลักไปจนภิกษุผู้เป็นบิดาล้มลงศีรษะฟาดพื้นมรณภาพ ต่อมาภิกษุผู้เป็นบุตรเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าประสงค์จะฆ่า” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ประสงค์จะฆ่า ไม่ต้องอาบัติ”

๓. **เรื่องเนื้อติดคอ** ภิกษุรูปหนึ่งกำลังฉันอาหาร เนื้อติดคอ เพื่อนภิกษุอีกรูปหนึ่งได้ทุบที่ต้นคอของภิกษุรูปนั้น เนื้อหลุดออกมาพร้อมกับโลหิตและถึงมรณภาพ ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะฆ่า” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ประสงค์จะฆ่า ไม่ต้องอาบัติ”

๔. **เรื่องเตรียมพื้นที่สร้างวิหาร** พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีกำลังเตรียมพื้นที่สร้างวิหารหลังใหญ่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ข้างล่างยกศิลาส่งขึ้นไป ภิกษุรูปที่อยู่ข้างบนรับไม่ดี ศิลาพลัดตกลงมาทับศีรษะภิกษุที่อยู่ข้างล่างถึงแก่มรณภาพ ต่อมาภิกษุรูปที่อยู่ข้างบนเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีเจตนา” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่เจตนา ไม่ต้องอาบัติ”

๕. **เรื่องกระโดดหน้าผา** ภิกษุรูปหนึ่งเกิดความเบื่อหน่ายชีวิต จึงขึ้นไปบนภูเขาชิลมกุฏแล้วกระโดดลงมาทางหน้าผาทับข้างสถานที่กำลังหาไม้ไผ่อยู่ข้างล่าง คนหนึ่งตาย ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะฆ่า” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่ควรทำตนเองให้ตกลงมา ภิกษุใดทำตนเองให้ตกลงมา ต้องอาบัติทุกกฏ”

๖. **เรื่องหญิงมีครรภ์กับชายชู้** หญิงคนหนึ่งเป็นแม่มายั่วร้าง ต่อมาเกิดได้เสียกับชายชู้จนตั้งครรภ์ นางจึงไปบอกภิกษุที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้าช่วยจัดหายาทำแท้งให้ด้วยเถิด” ท่านรับคำแล้วไปจัดหายาทำแท้งมาให้หญิงนั้นทานจนแท้งทารกออกมาถึงแก่ความตาย ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิก

หรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๗. **เรื่องหญิงร่วมสามี** ชายคนหนึ่งมีภรรยา ๒ คน ภรรยาคนหนึ่งเป็นหมัน ส่วนอีกคนหนึ่งไม่เป็นหมัน ต่อมาหญิงหมันได้บอกแก่ภิกษุที่นางอุปถัมภ์ว่า “ถ้าภรรยาคนนั้นคลอดบุตรก็จะได้ครอบครองทรัพย์สมบัติทั้งหมด พระคุณเจ้าช่วยจัดหายาทำแท้งให้ด้วยเถิด” ท่านรับคำแล้วไปจัดหายาทำแท้งมาให้แก่หญิงหมัน ซึ่งหญิงหมันก็ได้เอายานี้ผสมให้หญิงร่วมสามีที่กำลังตั้งครรภ์ทานจนแท้งทารกออกมาถึงแก่ความตาย ส่วนผู้เป็นแม่ไม่ตาย ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๘. **เรื่องให้รีดลูก** หญิงมีครรภ์คนหนึ่งได้บอกแก่ภิกษุที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้าช่วยจัดหายาทำแท้งให้ด้วยเถิด ดิฉันยังไม่พร้อมจะมีบุตร” ภิกษุรูปนั้นกล่าวแนะนำว่า “น้องหญิง เธอจงรีดลูก” หญิงนั้นไปรีดลูกตามคำแนะนำของภิกษุจนแท้งบุตรออกมาตาย ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๙. **เรื่อง نابครรภ์ให้ร้อน** หญิงมีครรภ์คนหนึ่งได้บอกแก่ภิกษุที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้าช่วยจัดหายาทำแท้งให้ด้วยเถิด ดิฉันยังไม่พร้อมจะมีบุตร” ภิกษุรูปนั้นกล่าวแนะนำว่า “น้องหญิง เธอจง نابครรภ์ให้ร้อน” หญิงนั้นไปดำเนินการตามคำแนะนำของภิกษุจนแท้งบุตรออกมาตาย ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๑๐. เรื่องเผาป่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันเผาป่า ไฟลุกลามไปคลอกชาวบ้านตายไปหลายคน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “พวกเธอคิดอย่างไร” พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กราบทูลว่า “พวกข้าพระพุทธเจ้าไม่มีเจตนา” พระองค์จึงตรัสว่า “พวกเธอไม่มีเจตนา ไม่ต้องอาบัติ”

ต่อมาวันหนึ่งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เผาป่าเพื่อต้องการฆ่าชาวบ้าน ไฟลุกลามไปคลอกพวกชาวบ้านแต่ไม่ถึงตาย ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “พวกเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย”

ต่อมาอีกวันหนึ่งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เผาป่าเพื่อต้องการฆ่าชาวบ้าน ไฟลุกลามไปคลอกพวกชาวบ้านตายไปหลายคน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “พวกเธอต้องอาบัติปาราชิก”

๔. จตุตถปาราชิกสิกขาบท (๔)

ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม

อุตตริมนุสสธรรม คือ ธรรมอันยอดเยี่ยมของมนุษย์ หรือคุณธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมาบัติ มรรค และผล ภิกษุกล่าวอวดคุณธรรมเหล่านี้ที่ไม่มีอยู่ในตนเอง ถือว่ามีโทษขั้นอุกฤษฏ์ คือ ขาดจากความเป็นภิกษุทันทีโดยไม่สามารถกลับมาขออุปสมบทได้อีกตลอดชีวิต เปรียบเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี นั้น ประชาชนทุกหมู่เหล่าประสบกับความอดอยากแร้นแค้น และพากันล้มตายลงไปเป็นจำนวนมากเพราะทุพภิกขภัยแพร่ระบาดไปทั่วแคว้นวัชชี แม้พวกภิกษุที่อยู่จำพรรษาตามสถานที่ต่าง ๆ ภายในแคว้นวัชชี ก็มีความเป็นอยู่ลำบากไม่แตกต่างไปจากประชาชนทุกหมู่เหล่าเหมือนกัน

เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว พวกภิกษุที่อยู่จำพรรษา ณ สถานที่ต่าง ๆ ดังกล่าว ได้พากันเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ภูฏาคารศาลา ภิกษุแต่ละรูปต่างมีร่างกายซูบผอม เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่ง หน้าตาอิดโรยและหมองคล้ำ ตรงข้ามกับพวกภิกษุที่อยู่จำพรรษา ณ ริมฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา ต่างมีร่างกายสมบูรณ์ หน้าตาเอิบอ้วนมีน้ำมีนวลกันทุกท่าน

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามภิกษุทั้งหลายที่มาเข้าเฝ้าว่า “สถานที่ที่พวกเธออยู่จำพรรษานั้นมีทุพภิกขภัยแพร่ระบาดอย่างหนักหรือไม่ พวกเธอพากันเป็นอยู่อย่างไร...” ซึ่งภิกษุส่วนใหญ่ต่างก็ได้กราบทูลให้ทรงทราบถึงความลำบากอันเกิดจากการแพร่ระบาดของทุพภิกขภัย ประชาชนทุกหมู่เหล่าพากันอดอยากแร้นแค้น และล้มตายลงไปเป็นจำนวนมาก

ส่วนพวกภิกษุที่อยู่จำพรรษา ณ ริมฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา ก็ได้กราบทูลว่า “สถานที่ที่พวกข้าพระพุทธเจ้าอยู่จำพรรษานั้นก็มีทุพภิกขภัยแพร่ระบาดอย่างหนัก ประชาชนทุกหมู่เหล่าพากันอดอยากแร้นแค้น และล้มตายลงไปเป็นจำนวนมากเหมือนกัน แต่พวกข้าพระพุทธเจ้าใช้วิธีการอวดอุตตริมนุสสธรรมให้พวกชาวบ้านฟังว่า “ตนเองเป็นผู้ได้ฌานบ้าง เป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์บ้าง” กล่าวอวดกันและกันให้พวกชาวบ้านฟังว่า “ภิกษุรูปโน้นเป็นผู้ได้ฌาน เป็นพระโสดาบัน เป็นต้น บ้าง”

พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสว่า “เป็นบุญลาภของพวกเราจริงหนอที่มีพระผู้มีคุณธรรมเช่นนี้มาอยู่จำพรรษา” จากนั้นต่างพากันนำอาหารที่พวกเขาและบุคคลในครอบครัวแทบจะไม่มีรับประทานอยู่แล้วไปถวายให้ได้จนอย่างอิ่มหนำสำราญ จึงทำให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามีความเป็นอยู่สบาย ไม่มีความลำบากเรื่องอาหารการขบฉัน และไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งกันแต่อย่างใดเลย พระพุทธเจ้าข้า”

พระองค์ตรัสถามว่า “พวกเธอมีคุณธรรมเหล่านี้อยู่ในตนเองจริงหรือ” ซึ่งภิกษุเหล่านั้นก็ได้กราบทูลว่า “ไม่มีจริง พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อทรงทราบความจริงเช่นนี้ จึงทรงดำริว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำของพวกเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช้กิจของสมณะ ... พวกเธอใช้มีดฆ่าแหล่โคอันคมกริบคว้านท้องของตนเอง ยิ่งดีกว่าการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมของกันและกันให้พวกคฤหัสถ์ฟัง ...” จากนั้นจึงได้ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย มหาโจร ๕ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก คือ :-

๑. ภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ ประราธนาว่า เมื่อไรหนอ เราจักมีภิกษุบริวารเป็นร้อยเป็นพันห้อมล้อม แล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคมและราชธานีต่าง ๆ เพื่อว่าบรรพชิตและคฤหัสถ์ในสถานที่นั้น ๆ จะได้สักการะ เคารพ นับถือ บูชานอบน้อม และยำเกรง ซึ่งจะเป็นเหตุให้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเป็นจำนวนมาก

ต่อมาภิกษุชั่วรูปนั้นได้ภิกษุบริวารเป็นร้อยเป็นพันห้อมล้อม แล้วท่องเที่ยวไปในคาม นิคมและราชธานีต่าง ๆ ทำให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ในสถานที่นั้น ๆ หลงสักการะ เคารพ นับถือ บูชานอบน้อม และยำเกรง จนเป็นเหตุให้ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารเป็นจำนวนมาก ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนมหาโจรจำพวกที่ ๑ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก

๒. ภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้แล้ว กล่าวอวดอ้างว่า “เป็นของตน” ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนมโหโจรจำพวกที่ ๒ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก

๓. ภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ โจทเพื่อนภิกษุผู้บรรลु ผู้ประพดิตพรหมจรรย์ อันบริสุทธิ์ด้วยเรื่องอันไม่มีมูล เพื่อทำลายพรหมจรรย์ของกันและกัน ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนมโหโจรจำพวกที่ ๓ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก

๔. ภิกษุชั่วบางรูปในธรรมวินัยนี้ ทำการสงเคราะห์และประจบศฤงคาร ด้วยครุภัณฑ์อันเป็นของสงฆ์ คือ อาราม พื้นที่ของอาราม วิหาร พื้นที่ของวิหาร เตียง ตั่ง พุก หมอน หม้อ โลหะ อ่างโลหะ กระจกโลหะ กระทะโลหะ มีด ขวาน ผึ่ง จอบ ส่วาน เถาวัลย์ ไม้ไผ่ หน้ามุงกระต่าย หน้าแฝก หน้าสามัญ ดินเหนียว เครื่องไม้ เครื่องดิน เป็นต้น ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนมโหโจรจำพวกที่ ๔ ที่มีปรากฏอยู่ในโลก

๕. ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง จัดเป็นยอดมโหโจรในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ เพราะภิกษุนี้ฉันอาหารของชาวบ้านด้วยไถยจิต

เมื่อตรัสเรื่องมโหโจร ๕ จำพวกให้ภิกษุทั้งหลายฟังแล้ว พระองค์ได้ตรัสสรุปว่า :-

“ภิกษุผู้ประกาศตนซึ่งมีภาวะเป็นอย่างหนึ่ง
ให้คนเข้าใจว่าเป็นอย่างอื่น ฉันอาหารด้วยไถยจิต
เหมือนนายพรานนกหลงจับนกมากินฉะนั้น

ภิกษุชั่วจำนวนมาก มีผ้ากาสาเยพันธึคค
มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวม พวกเธอย่อมตกนรก

เพราะบาปกรรมทั้งหลายที่เลวทราม
 ภิกษุทุศีลไม่สำรวม กินก้อนเหล็กที่ร้อน
 เหมือนเปลวไฟ ยิ่งดีกว่าบริโภคอาหารของ
 ชาวบ้าน ไม่ดีเลย

ต่อจากนั้น พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้
 เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดไม่รู้ยัง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณทัสสนะที่
 ประเสริฐอันสามารถ ให้น้อมเข้ามาในตนว่า ‘ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้’
 ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตาม ไม่โจทก์ตาม เธอผู้ต้องอาบัติ
 แล้วหวังความบริสุทธิ์ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้อย่าง
 นั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าว
 คำไร้ประโยชน์ เป็นเท็จ’ แม้ภิกษุนี้เป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายเกิดความเข้าใจว่า มรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็น มิได้
 ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง แล้วพากันพยากรณ์
 มรรคผลด้วยสำคัญว่าได้บรรลุ

ต่อมาจิตของภิกษุเหล่านี้เอนเอียงไปทางความกำหนัดบ้าง ชัดเคืองบ้าง
 หลงบ้าง จึงเกิดความกังวลใจแล้วนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้ท่านพระอานนท์ทราบ ซึ่งท่าน
 พระอานนท์ก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบต่อไป

เมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนี้ จึงตรัสว่า “มีอยู่เหมือนกันที่ภิกษุทั้งหลายเข้าใจ
 ใจมรรคผลที่ยังมิได้เห็นว่าได้เห็น มิได้ถึงว่าได้ถึง มิได้บรรลุว่าได้บรรลุ มิได้ทำให้
 แจ้งว่าได้ทำให้แจ้ง จึงอวดอ้างมรรคผลตามที่สำคัญว่าได้บรรลุ แต่ในกรณีนี้ไม่ควร
 กล่าวว่ามี” จากนั้นจึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็น
 พระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่รู้ยิ่ง กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมอันเป็นญาณทัสสนะ ที่ประเสริฐอันสามารถให้น้อมเข้ามาในตนว่า ‘ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้’ ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตาม ไม่โจทก์ตาม เธอผู้ต้องอาบัติ แล้วหวังความบริสุทธิ์ จึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้ อย่างนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ข้าพเจ้ากล่าว คำไร้ประโยชน์ เป็นคำเท็จ’ เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ แม้ภิกษุนี้ก็เป็น ปาราชิก หาสังวาสมิได้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ไม่รู้ยิ่ง** คือ ภิกษุไม่รู้ไม่เห็นกุศลธรรมในตน ซึ่งไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง หาไม่ได้ กล่าวว่า เรามีกุศลธรรม

๒. **อุตตริมนุสสธรรม** ได้แก่ ฌาน วิโมกข์ สมาธิ สมบัติ ญาณทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แจ้ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีใน เรือนว่าง

๓. **น้อมเข้ามาในตน** ได้แก่ น้อมกุศลธรรมเหล่านั้นเข้ามาในตน หรือน้อมตนเข้าในกุศลธรรมเหล่านั้น

๔. **ญาณ** ได้แก่ วิชชา ๓ ส่วนคำว่า “ทัสสนะ” ได้แก่ ญาณคือทัสสนะ ทัสสนะคือญาณ

๕. **กล่าวอวด** คือ บอกแก่ชายหรือแก่หญิง แก่บรรพชิตหรือแก่คฤหัสถ์

๖. **ข้าพเจ้ารู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้** ความว่า ข้าพเจ้ารู้ธรรมเหล่านี้ เห็น ธรรมเหล่านี้ ธรรมเหล่านั้นมีอยู่ในข้าพเจ้า และข้าพเจ้าย่อมเห็นชัดธรรมเหล่านั้น

๗. ครั้นสมัยต่อจากนั้น คือ ช่วงขณะ ละคร ครู ที่กล่าววอดนั้น^{*}

๘. อันผู้ใดผู้หนึ่งใจทักตาม คือ มีผู้ใจในเรื่องที่เธอกล่าวอ้างว่า “ท่านบรรลุลหรรณอะไร บรรลุอย่างไร บรรลุเมื่อไร บรรลุที่ไหน ละกิเลสเหล่าไหนได้ ได้ธรรมอะไร” ส่วนคำว่า “ไม่ใจ” คือ ไม่มีใคร ๆ กล่าว

๙. ต้องอาบัติแล้ว ความว่า ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าววอดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีจริง ไม่เป็นจริง ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว

๑๐. หวังความบริสุทธิ์ คือ ประสงค์จะเป็นคฤหัสถ์ อุบาสก อารามิก (คนวัด) หรือเป็นสามเณร

๑๑. ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าไม่รู้เช่นนั้น ได้กล่าวว่ารู้ ข้าพเจ้าไม่เห็นอย่างนั้น ได้กล่าวว่าเห็น ความว่า ภิกษุกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่รู้ธรรมเหล่านั้น ไม่เห็นธรรมเหล่านั้น ธรรมเหล่านั้นไม่มี และข้าพเจ้าก็ไม่เห็นชัดธรรมเหล่านั้น

๑๒. กล่าวคำไร้ประโยชน์ เป็นเท็จ ความว่า ข้าพเจ้ากล่าวคำไร้ประโยชน์ กล่าวเท็จ กล่าวไม่จริง กล่าวสิ่งที่ไม่มี ข้าพเจ้าไม่รู้กล่าวไปแล้ว

๑๓. เว้นไว้แต่สำคัญว่าได้บรรลุ คือ ยกเว้นการสำคัญว่าได้บรรลุ

๑๔. เป็นปาราชิก หมายความว่า ภิกษุมีความปรารถนาชั่ว ถูกความอยากครอบงำ กล่าววอดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ ไม่เป็นจริง ย่อมไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร เปรียบเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เป็นปาราชิก

* ดินนี้มีมือ ๑๐ ครั้ง เป็น ๑ ขณะ ๑๐ ขณะเป็น ๑ ละคร ๑๐ ละครเป็น ๑ ขณะละคร ๑๐ ขณะละคร เป็น ๑ ครู (อภิ. ฎีกา คาถาที่ ๖๖-๖๗)

นัยสำคัญในบทภาษนีย์

บทหรือคำศัพท์สำคัญในลิกขาวิภังค์แห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ ที่บทภาษนีย์นำมาอธิบายขยายความเพิ่มเติมในที่นี้ จะขอนำมากล่าวเป็นตัวอย่างเพื่อการศึกษาเพียงบางบทหรือบางศัพท์ คือ :-

ฉมาน ได้แก่ ปฐมฉมาน ทุตติยฉมาน ตติยฉมาน จตุตถฉมาน

วิโมกข์ ได้แก่ สุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ อัปปณหิตวิโมกข์

สมาธิ ได้แก่ สุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ อัปปณหิตสมาธิ

สมาบัติ ได้แก่ สุญญตสมาบัติ อนิมิตตสมาบัติ อัปปณหิตสมาบัติ

มรรคภาวนา ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งได้แก่โพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ นั้นเอง

การทำผลให้แจ้ง ได้แก่ การทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง การทำสกทาคามีผลให้แจ้ง การทำอนาคามีผลให้แจ้ง การทำอรหัตตผลให้แจ้ง

การละกิเลส ได้แก่ การละราคะ การละโทสะ การละโมหะ

ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ได้แก่ ภาวะที่จิตปราศจากราคะ ภาวะที่จิตปราศจากโทสะ ภาวะที่จิตปราศจากโมหะ

ความยินดีในเรือนว่าง ได้แก่ ความยินดีในเรือนว่างด้วยปฐมฉมาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยทุตติยฉมาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยตติยฉมาน ความยินดีในเรือนว่างด้วยจตุตถฉมาน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนีย์ได้อธิบายเรื่องการกล่าวเท็จ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌานแล้ว” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า “จักกล่าวเท็จ” (๒) กำลังกล่าวก็รู้ว่า “กำลังกล่าวเท็จ” (๓) ครั้นกล่าวแล้วก็รู้ว่า “กล่าวเท็จแล้ว” (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ **ต้องอาบัติปาราชิก**

๒. ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้ากำลังเข้าปฐมฌานอยู่” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า “จักกล่าวเท็จ” (๒) กำลังกล่าวก็รู้ว่า “กำลังกล่าวเท็จ” (๓) ครั้นกล่าวแล้วก็รู้ว่า “กล่าวเท็จแล้ว” (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ **ต้องอาบัติปาราชิก**

๓. ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้ได้ปฐมฌาน” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า “จักกล่าวเท็จ” (๒) กำลังกล่าวก็รู้ว่า “กำลังกล่าวเท็จ” (๓) ครั้นกล่าวแล้วก็รู้ว่า “กล่าวเท็จแล้ว” (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ **ต้องอาบัติปาราชิก**

๔. ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าเป็นผู้ชำนาญในปฐมฌาน” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า “จักกล่าวเท็จ” (๒) กำลังกล่าวก็รู้ว่า “กำลังกล่าวเท็จ” (๓) ครั้นกล่าวแล้วก็รู้ว่า “กล่าวเท็จแล้ว” (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ **ต้องอาบัติปาราชิก**

๕. ภิกษุกล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าทำปฐมฌานให้แจ้งแล้ว” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้ว่า “จักกล่าวเท็จ” (๒) กำลังกล่าวก็รู้ว่า “กำลังกล่าวเท็จ” (๓) ครั้นกล่าวแล้วก็รู้ว่า “กล่าวเท็จแล้ว” (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ **ต้องอาบัติปาราชิก**

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|--|
| ๑. ภิกษุสำคัญว่าได้บรรลุ | ๒. ภิกษุผู้ไม่มีความประสงค์จะกล่าวอาวต |
| ๓. ภิกษุวิกลจริต | ๔. ภิกษุผู้มีจิตฟุ้งซ่าน |
| ๕. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๖. ภิกษุดันบัญญัติ |

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุที่พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยไว้ในปาราชิกสิกขาบทที่ ๔ มีทั้งหมด ๖๐ เรื่อง แต่จะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๑๒ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องภิกษุสำคัญว่าได้บรรลุ** ภิกษุรูปหนึ่งประกาศว่าได้บรรลุอรหัตตผล เพราะสำคัญว่าได้บรรลุ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติ”

๒. **เรื่องอยู่ป่า** ภิกษุรูปหนึ่งปรารถนาว่า “ประชาชนจักยกย่องเราอย่างนี้ จึงอยู่ป่า” ประชาชนก็ยกย่องท่าน ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่พึงอยู่ป่าด้วยปรารถนาอย่างนี้ ภิกษุใดอยู่ป่าด้วยปรารถนาอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

๓. **เรื่องพระอุปัชฌาย์** ภิกษุรูปหนึ่งบอกภิกษุอีกรูปหนึ่งว่า “พวกสังฆวิหาริกของพระอุปัชฌาย์ของพวกเรา ล้วนเป็นพระอรหันต์” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะกล่าวอาวต” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๔. **เรื่องอิริยาบถ** ภิกษุรูปหนึ่งปรารภว่า “ประชาชนจักยกย่องเราอย่างนี้จึงเดินจงกรม” ประชาชนก็ยกย่องท่าน ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ภิกษุไม่พึงเดินจงกรมด้วยปรารภอย่างนี้ ภิกษุใดเดินจงกรมด้วยปรารภอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

๕. **เรื่องละสังโยชน์** ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมแก่ภิกษุรูปหนึ่ง แม้ภิกษุรูปนั้นก็กล่าวอวดว่า “แม้กระผมก็ละสังโยชน์ได้” ต่อมาภิกษุทั้งสองรูปนี้เกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอทั้งสองต้องอาบัติปาราชิก”

๖. **เรื่องอดกลั้นเวทนา** ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธ เพื่อนภิกษุที่ไปเยี่ยมถามท่านว่า “ท่านยังสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ” ท่านตอบว่า “ปุถุชนไม่สามารถอดกลั้นได้” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะกล่าวอวด” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๗. **เรื่องพราหมณ์** พราหมณ์คนหนึ่งกล่าวนิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า “นิมนต์พระอรหันต์ทั้งหลายมาเถิดเจ้าข้า” ต่อมาภิกษุเหล่านั้นเกิดความกังวลใจว่า “พวกเรามิใช่พระอรหันต์ แต่พราหมณ์นี้เรียกว่าพระอรหันต์ พวกเราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “พวกเธอไม่ต้องอาบัติ เพราะเขาเรียกด้วยความเลื่อมใส”

๘. **เรื่องพยากรณ์มรรคผล** ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมแก่ภิกษุรูปหนึ่ง แม้ภิกษุรูปนั้นก็ได้อวดเหมือนกันว่า “กระผมก็ปรากฏในธรรมเหล่านั้นเหมือนกัน” ต่อมาภิกษุทั้งสองรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติ

ปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอทั้งสองต้องอาบัติปาราชิก”

๙. **เรื่องอยู่ครองเรือน** พวกญาติบอกภิกษุรูปหนึ่งว่า “นิมนต์ท่านมาอยู่ครองเรือนเถิดขอรับ” ภิกษุรูปนั้นตอบว่า “ท่านทั้งหลาย คนอย่างอาตมาไม่ควรจะอยู่ครองเรือน” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะกล่าวอวด” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ประสงค์จะกล่าวอวด ไม่ต้องอาบัติ”

๑๐. **เรื่องห้ามกาม** พวกญาติบอกภิกษุรูปหนึ่งว่า “นิมนต์มาบริโภคนกเถิด” ภิกษุรูปนั้นตอบว่า “ท่านทั้งหลาย เราปฏิเสศกามทั้งหลายแล้ว” ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะกล่าวอวด” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ประสงค์จะกล่าวอวด ไม่ต้องอาบัติ”

๑๑. **เรื่องหลีกออกไปก่อน** ภิกษุจำนวนมากจำพรรษาร่วมกันอยู่ในอาวาสแห่งหนึ่งตั้งกติกากันว่า “ขอให้พวกเรารู้กัน ภิกษุรูปใดหลีกออกไปจากอาวาสนี้ก่อน ภิกษุรูปนั้นเป็นพระอรหันต์” ภิกษุรูปหนึ่งหลีกออกไปจากอาวาสนั้นก่อนด้วยต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่า “ตนเองเป็นพระอรหันต์” ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติปาราชิกหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติปาราชิก”

๑๒. **เรื่องได้ยินเสียงข้างลงน้ำ** สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเรียกภิกษุทั้งหลายมาบอกว่า “ท่านทั้งหลาย ผมเข้าอาณูชสมบัติที่ริมฝั่งแม่น้ำสัพปีนิกาใกล้ตำบลนี้ ได้ยินเสียงไหลลงข้างลงน้ำแล้วขึ้นจากน้ำส่งเสียงดังเหมือนนกกระเรียน”

ภิกษุทั้งหลายพากันกล่าวดำหนิ ประณาม และโพชนาว่า “ทำไมพระมหาโมคคัลลานะจึงกล่าวอย่างนั้นเล่า ท่านกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบกุศลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมาธินั้นมีอยู่จริง แต่ยังไม่บริสุทธิ โมคคัลลานะกล่าวจริง ไม่ต้องอาบัติ”

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติปาราชิกทั้ง ๔ ลิกขาบท โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งปฐมปาราชิกลิกขาบท ว่าด้วยการเสพเมถุนธรรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามहांวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ทรงปรารภเรื่องที่พระสุทินกลันทบุตร ซึ่งเป็นพระที่บวชด้วยศรัทธาและมีความประพฤติเคร่งครัด สมาทานปฏิบัติในอุตถควัตร ๓ ข้อ คือ อยู่ป่าเป็นวัตร เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร และใช้ผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ในขณะที่บวชได้ ๘ พรรชานั้น ท่านได้เสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาตามคำขอร้องอ้อนวอนของโยมมารดาว่า “หากท่านไม่ยอมลาสิกขาออกมาครอบครองทรัพย์มรดก ก็ขอให้ท่านให้ทายาทไว้สืบสกุลเพื่อครอบครองทรัพย์มรดกของตระกูลต่อไปด้วย...” ทำให้ท่านต้องเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาภายในป่ามहांวันนั้น เพื่อให้ทายาทไว้สืบสกุลดังกล่าวแล้ว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติลิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเสพเมถุนธรรมกับมาตุคาม

ส่วนพระอนุบัญญัติในลิกขาบทนี้มี ๒ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุเสพเมถุนธรรมกับลิงตัวเมีย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมลิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติครอบคลุมไปถึงการห้ามเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามไปจนถึงสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุวัชชีบุตรเสพเมถุนธรรมโดยที่ยังมิได้บอกคืนสิกขา และได้เปิดเผยความท้อแท้ ภายหลังมีความ

ประสงค์จะกลับมาขออุปสมบทใหม่ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุเหล่านี้ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ไม่อาจกลับมาขอรับการอุปสมบทได้อีกต่อไป” จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติครอบคลุมไปถึงการห้ามมิให้ภิกษุที่ยังไม่บอกคืนสิกขาและไม่เปิดเผยความข้อแก้แล้วเสพเมถุนธรรมกับมาตุคามไปจนถึงสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย

๒. พระบัญญัติแห่งทุติยปาราชิกสิกขาบท ว่าด้วยการลักทรัพย์ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทรงปรารภเรื่องที่พระธนิยกุมภการบุตรให้คนไปตัดและขนไม้จากคลังไม้หลวงมาสร้างกุฏิ โดยอ้างกับเจ้าพนักงานดูแลคลังไม้หลวงให้หลงเชื่อว่า “พระเจ้าแผ่นดินทรงอนุญาตแล้ว ...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุถือเอาทรัพย์สิ่งของมีมูลค่าตั้งแต่ ๕ มาสก หรือ ๑ บาท โดยที่เจ้าของมิได้ให้

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มีเพียงเรื่องเดียว พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปลักเอาผ้าของพวกช่างย้อมที่ตากอยู่ในป่า จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติครอบคลุมไปถึงการลักทรัพย์ที่อยู่ในป่าด้วย

๓. พระบัญญัติแห่งตติยปาราชิกสิกขาบท ว่าด้วยการพรากกายมนุษย์หรือการฆ่ามนุษย์ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคราศาลา ป่ามทวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเจริญอสุภกัมมัญฐานแล้วเกิดความรู้สึกอึดอัด เบื่อหน่าย และรังเกียจร่างกายของตนเหมือนซากศพ จึงพากันฆ่าตัวเองตายบ้าง วานกันและกันให้ฆ่าบ้าง จ้างวานดาเถนมีคลื่นทิกะให้ช่วยฆ่าบ้าง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพรากกายมนุษย์หรือฆ่ามนุษย์

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มีเพียงเรื่องเดียว พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แอบชอบภรรยาของอุบาสกคนหนึ่ง จึงไปพูดพรณาคูณความตายให้อุบาสิกคนนั้น ซึ่งกำลังป่วยหนักอยู่ ได้ฟังอยู่เสมอ ๆ จนอุบาสกคนนั้นเห็นดีเห็นชอบด้วยแล้วทานแต่ของแสดง ทำให้อาการป่วยทรุดหนักลงโดยลำดับและตายไปในที่สุด จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ครอบคลุมไปถึงการพรณนาให้คนอื่นตายว่าเป็นการพรากกายมนุษย์หรือฆ่ามนุษย์ด้วย

๔. พระบัญญัติแห่งจตุตถปาราชิกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุอยู่จำพรรษา ณ ริมฝั่งแม่น้ำวัคคุมทา พวกนั้นกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพื่อให้ชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใสแล้วนำภัตตาหารมาถวายให้ฉันอย่างอุดมสมบูรณ์ในยามที่ทุกภิกษุภัยแพร่ระบาดไปทั่วแคว้นวัชชี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แล้วตรัสเรื่องมหาโจร ๕ จำพวกให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วตรัสสรุปว่าภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ในตนเองจัดเป็นยอดมหาโจร จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีอยู่ในตน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มีเพียงเรื่องเดียว พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุกล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะสำคัญว่าตนเองได้บรรลุแล้ว ต่อมาภายหลังจิตของภิกษุเหล่านั้นกลับเอนเอียงไปทางความกำหนัดบ้าง ชัดเคืองบ้าง ฯลฯ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แล้วแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทให้ให้เป็นพระอนุบัญญัติผอนผันให้ว่า “ภิกษุที่กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมเพราะสำคัญตนว่าได้บรรลุไม่ต้องอาบัติปาราชิก”

จึงเป็นอันสรุปความในปาราชิกกัณฑ์ ซึ่งเป็นส่วนแห่งปาราชิก ๔ สิกขาบทได้ว่า ภิกษุที่เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑, ๒ และ ๔ ล้วนแต่เป็นภิกษุแห่งแคว้นวัชชีทั้งสิ้น มีเพียงปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ เท่านั้นที่ภิกษุผู้เป็นต้นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้เป็นภิกษุชาวแคว้นนคธ นอกจากนี้แคว้นวัชชียังเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๑, ๒ และ ๓ ส่วนแคว้นมคธเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ ๒ ดังที่ได้กล่าวมาตามลำดับแล้ว

บทที่ ๓

สังฆาติเสสกันท์และอนียตกันท์

สังฆาติเสสกันท์

สังฆาติเสสกันท์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยสังฆาติเสส ๑๓ ลิกขาบท ซึ่งเป็น ลิกขาบทที่มีโทษหนักกรองลงมาจากปาราชิก ที่ภิกษุล่วงละเมิดแล้วปรารถนาจะพ้น จากอาบัตินี้ จะต้องอาศัยสงฆ์ทุกชั้นตอน เพราะเป็นหมู่อาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ทั้งใน ระยะเบื้องต้นและในระยะที่เหลือ หมายความว่า ภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้ว มีความประสงค์จะออกจากอาบัตินี้ก็ต้องไปขอให้สงฆ์ให้ปริวาส ให้มานัด ชักเข้า หาอาบัติเดิม และให้อัฎฐาน ซึ่งในแต่ละชั้นตอนดังกล่าวนี้จะต้องอาศัยสงฆ์โดยไม่ อาจหลีกเลี่ยงได้เลย

สังฆาติเสสกันท์ประมวลลิกขาบทไว้ ๑๓ ลิกขาบท แต่ละลิกขาบทมี ประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๔ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในลิกขาบทวิภังค์และบทภาษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร
๔. กรณีตัวอย่างที่น่าสนใจในวินีตวัตถุ

๑. สุกกวิสัฏฐิลิกขาบท (๕)

ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

อสุจิ คือ น้ำเชื้อหรือน้ำกามของชาย ตามรูปศัพท์มีความหมายว่า ไม่สะอาด หรือไม่บริสุทธิ์ เมื่อมนุษย์ผู้ชายหรือสัตว์เพศผู้เกิดความกำหนัด ก็จะหาทางบรรเทา ความกำหนัดของตนด้วยการร่วมประเวณีหรือร่วมเพศบ้าง ช่วยตนเองบ้าง ผั้นบ้าง เพื่อให้ให้น้ำอสุจิหรือน้ำกามของตนเองหลั่งออกมา

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายนำมากราบทูลให้ทรงทราบ ว่า พระเสยยสกะเกิดความกำหนัดแล้วใช้มือสำเร็จความใคร่ให้ตนเองเป็นประจำตามคำแนะนำของพระอุทายี

เมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนี้ จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเสยยสกะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระเสยยสกะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น**พระบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาติเสล”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุหลายรูปจำวัดหลับฝันไปน้ำอสุจิเคลื่อนออกมา และในความฝันนั้นพวกภิกษุดังกล่าวก็มีเจตนาด้วย เมื่อตื่นขึ้นมาแล้วเกิดความกังวลใจว่า “พวกเราต้องอาบัติสังฆาติเสลหรือไม่หนอ” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงตรัสว่า “เจตนาอันนั้นมีอยู่ แต่ไม่ควรกล่าวว่า มี”^๑ จากนั้นมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็น**พระอนุบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังฆาติเสล ยกเว้นไว้แต่ฝัน”

^๑ เจตนาที่จะยिनดินนั้นมีอยู่ แต่กล่าวไม่ได้ว่ามี (อัปโพหาริก) เพราะเกิดขึ้นนอกเหนือขอบเขตเจตนาในความฝัน เป็นเจตนานอกเหนือขอบเขต (วิ.อ. ๒/๒๓๕/๒-๓)

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสูกกวิสัฏฐิสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **จงใจ** ความว่า รู้อยู่ รู้ดีอยู่ จงใจ ผ่าฝืนล่วงละเมิด
๒. **น้ำอสุจิ** อธิบายว่า น้ำอสุจิมิ ๑๐ ชนิด คือ (๑) อสุจิสีเขียว (๒) อสุจิสีเหลือง (๓) อสุจิสีแดง (๔) อสุจิสีขาว (๕) อสุจิสีเหมือนเปรียง (๖) อสุจิสีเหมือนน้ำท่า (๗) อสุจิสีเหมือนน้ำมัน (๘) อสุจิสีเหมือนนมสด (๙) อสุจิสีเหมือนนมส้ม (๑๐) อสุจิสีเหมือนเนยใส
๓. **ทำให้เคลื่อน** คือ กิริยาที่ทำให้เคลื่อนจากฐาน ตรัสเรียกว่า “ทำให้เคลื่อน”
๔. **ยกเว้นไว้แต่ผ้น** คือ ยกเว้นความผ้น
๕. **เป็นสังฆาติเสส** ความว่า สำหรับอาบัตินั้น สงฆ์เท่านั้นให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัติเดิม ให้มานัดและอัฟกานคือการเรียกเข้าหมู่ คณะก็ทำไม่ได้ ภิกษุรูปเดียวก็ทำไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งหมายความว่า เป็นการขนานนาม เป็นคำเรียกหมวดอาบัตินั้นนั่นเองโดยย่อ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เป็นสังฆาติเสส

นัยสำคัญในบทกานี

บทกานีได้อธิบายถึงลักษณะการทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนออกเป็น ๔ ลักษณะ แต่ละลักษณะมีข้อปลีกย่อยออกไปอีก คือ :-

๑. **อุบาย ๔ ประการ** ได้แก่ ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในรูปภายใน ...ในรูปภายนอก ...ในรูปภายในและในรูปภายนอก และภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อสำสละไว้ในอากาศ
๒. **กาล ๕** ได้แก่ ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อเกิดความกำหนัด ...เมื่อปวดอุจจาระ ...เมื่อปวดปัสสาวะ ...เมื่อต้องลม และภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อถูกบุงชน

๓. เจตนา ๑๐ ประการ ได้แก่ ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อหายโรค ...เพื่อความสุข ...เพื่อเป็นยา ...เพื่อเป็นทาน ...เพื่อเป็นบุญ ...เพื่อบูชาญญ ...เพื่อจะไปสวรรค์ ...เพื่อสืบพันธุ์ ...เพื่อทดลอง และภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อความสนุก

๔. วัตถุประสงค์ ๑๐ ประการ ได้แก่ ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ...สีเหลืองให้เคลื่อน ...สีแดงให้เคลื่อน ...สีขาวให้เคลื่อน ...สีเหมือนเปรียงให้เคลื่อน ...สีเหมือนน้ำทำให้เคลื่อน ...สีเหมือนน้ำมันให้เคลื่อน ...สีเหมือนนมสดให้เคลื่อน ...สีเหมือนนมส้มให้เคลื่อน และภิกษุทำน้ำอสุจิให้เหมือนเนยสีให้เคลื่อน

นอกจากนี้บทภาษานี้ยังได้นำคำศัพท์สำคัญมาอธิบายความหมายเพิ่มเติม ไว้ในที่นี้ อีก คือ :-

รูปภายใน ได้แก่ รูปที่มีวิญญาณครองในตัว หมายถึง มือของตนเป็นต้น

รูปภายนอก ได้แก่ รูปที่มีวิญญาณครองหรือไม่มีวิญญาณครองนอกตัว หมายถึง มือของผู้อื่นเป็นต้น

รูปภายในและรูปภายนอก ได้แก่ รูปทั้ง ๒

สายสะเอวในอากาศ หมายความว่า เมื่อภิกษุพยายามในอากาศ องคชาต แข็งตัว

เกิดความกำหนัด คือ เมื่อถูกความกำหนักรบกวน องคชาตแข็งตัว

ปวดอุจจาระ คือ เมื่อปวดอุจจาระ องคชาตแข็งตัว

ต้องลม คือ เมื่อถูกลมร่ำเพย องคชาตแข็งตัว

ถูกบุงชน คือ เมื่อถูกบุงชนเบียดเบียนแล้ว องคชาตแข็งตัว

หายโรค คือ มุ่งว่าจะเป็นผู้ไม่มีโรค

ความสุข คือ มุ่งจะให้เกิดสุขเวทนา

เป็นยา คือ มุ่งจะเป็นยา

เป็นทาน คือ มุ่งจะให้เป็นทาน

เป็นบุญ คือ มุ่งจะเป็นบุญ

บุญชายัญ คือ มุ่งจะบุญชายัญ

จะไปสวรรค์ คือ มุ่งจะได้ไปสวรรค์

สืบทันธุ์ คือ มุ่งจะสืบทันธุ์

เพื่อทดลอง คือ ทดลองว่า น้ำอสุจิจักเป็นสีเขียว ...สีเหลือง ...สีแดง ...สีขาว ...สีเหมือนเปรียง ...สีเหมือนน้ำท่า ...สีเหมือนน้ำมัน ...สีเหมือนนมสด ...สีเหมือนนมส้ม ...สีเหมือนเนยใส

ความสนุก คือ มีความประสงค์จะเล่น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายลักษณะการทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนตามประเด็นที่ได้อธิบายไว้ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ คือ :-

๑. อุบายทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ๔ อย่าง ได้แก่ ภิกษุจงใจพยายามในรูปภายใน น้ำอสุจิเคลื่อนต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...ในรูปภายนอก ...ในรูปภายในและในรูปภายนอก ...ส่ายสะเอวในอากาศ น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. น้ำอสุจิเคลื่อน ๕ กาล ได้แก่ ภิกษุจงใจพยายามเมื่อเกิดความกำหนัด น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...เมื่อปวดอุจจาระ ...เมื่อปวดปัสสาวะ ...เมื่อต้องลม ...เมื่อถูกบุงชน น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. เจตนา ๑๐ อย่าง ได้แก่ ภิกษุจงใจพยายามเพื่อความหายโรค น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...เพื่อความสุข ...เพื่อเป็นยา ...เพื่อเป็นทาน ...เพื่อเป็นบุญ ...เพื่อบุญชายัญ ...เพื่อจะไปสวรรค์ ...เพื่อสืบทันธุ์ ...เพื่อทดลอง ...เพื่อความสนุก น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

นอกจากนี้บทกษณียยังได้อธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการปรับอาบัติต่อไปอีกว่าภิกษุจงใจ พยายาม น้ำอสุจิเคลื่อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...พยายาม น้ำอสุจิไม่เคลื่อน ต้องอาบัติอุตุลัจจัย ...ไม่พยายาม น้ำอสุจิเคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

๘๘

...จงใจ ไม่พยายาม น้ำอสุจิไม่เคลื่อน ไม่ต้องอาบัตติ ...ไม่จงใจ พยายาม น้ำอสุจิเคลื่อน ไม่ต้องอาบัตติ ...ไม่จงใจ พยายาม น้ำอสุจิไม่เคลื่อน ไม่ต้องอาบัตติ ...ไม่จงใจ ไม่พยายาม น้ำอสุจิเคลื่อน ไม่ต้องอาบัตติ ...ไม่จงใจ ไม่พยายาม น้ำอสุจิไม่เคลื่อน ไม่ต้องอาบัตติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งสูกกวิสุทธิสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุที่มีน้ำอสุจิเคลื่อนเพราะความฝัน
๒. ภิกษุไม่มีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน
๕. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุในสูกกวิสุทธิสิกขาบทที่ ๑ มีทั้งหมด ๗๐ เรื่อง แต่จะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๑๐ เรื่อง คือ :-

๑. เรื่องภิกษุถ่ายปัสสาวะ ภิกษุรูปหนึ่งกำลังถ่ายปัสสาวะ น้ำอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัตติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่มีความประสงค์ ไม่ต้องอาบัตติ”

๒. เรื่องภิกษุทายา ภิกษุรูปหนึ่งเป็นแผลที่องคชาต จึงทายาด้วยประสงค์จะให้ น้ำอสุจิเคลื่อน แต่ น้ำอสุจิไม่เคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัตติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๓. เรื่องภิกษุเดินทาง ภิกษุรูปหนึ่งกำลังเดินทาง น้าอสุจิเคลื่อนต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่มีความประสงค์ ไม่ต้องอาบัติ”

๔. เรื่องเรือนไฟ ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้าอสุจิให้เคลื่อน จึงอบหน้าห้องในเรือนไฟ แต่น้าอสุจิไม่เคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๕. เรื่องใช้ของชขาดเสียดสีขาอ่อน ภิกษุรูปหนึ่งใช้ของชขาดเสียดสีขาอ่อนจนน้าอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่มีความประสงค์ ไม่ต้องอาบัติ”

๖. เรื่องใช้สามเณร ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้าอสุจิให้เคลื่อน จึงใช้สามเณรจับองศาตจนน้าอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๗. เรื่องสามเณรนอนหลับ ภิกษุรูปหนึ่งจับองศาตของสามเณรที่กำลังนอนหลับ จนน้าอสุจิของตนเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติ

สังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาติเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๘. เรื่องใช้ขานีบองคชาต ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จึงใช้ขานีบองคชาตจนน้ำอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาติเสส”

๙. เรื่องเพ่งองค์กำเนิด ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด เพ่งดูองค์กำเนิดของมาตุคาม น้ำอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาติเสส แต่ภิกษุไม่ควรเพ่งดูองค์กำเนิดของมาตุคาม ภิกษุใดเพ่งดูต้องอาบัติทุกกฏ”

๑๐. เรื่องเอาน้ำรดองคชาต ภิกษุรูปหนึ่งมีความประสงค์จะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จึงเอาน้ำรดองคชาตจนน้ำอสุจิเคลื่อน ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอคิดอย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์” พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาติเสส”

๒. กายสังสัคคสิกขาบท (๖)

ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม

การถูกต้องกายกับมาตุคามในที่นี้หมายเอาเฉพาะการถูกต้องด้วยความกำหนัด ซึ่งเป็นที่รับรู้กันในหมู่ภิกษุผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบว่าไม่ควรทำ มิได้หมายถึงการถูกต้องกายกับมาตุคามด้วยความโกรธหรือความหลงแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พระอุทายีเป็นภิกษุที่มีความรู้และมีฝีมือในการก่อสร้างเป็นอย่างดี โดยท่านสร้างกุฏิอย่างสวยงามอยู่ในป่า แล้วทำเป็นห้องเล็กห้องน้อยสำหรับจำวัด ห้องเก็บสิ่งของ ฯลฯ มีอาณาบริเวณสวยงาม วันหนึ่ง ๆ จะมีผู้คนเดินทางไปเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก

ต่อมามีพราหมณ์หนุ่มกับนางพราหมณ์สาว ซึ่งเพิ่งแต่งงานกันใหม่ ๆ เดินทางไปเยี่ยมชมกุฏิของพระอุทายี ซึ่งท่านก็เจรจาต้อนรับและพาเดินชมกุฏิด้วยอัธยาศัยอันดี โดยพาเดินชมห้องโน้นห้องนี้พร้อมทั้งพูดอธิบายลักษณะพิเศษของแต่ละห้องให้ฟัง ในขณะที่พราหมณ์หนุ่มผู้เป็นสามีเดินชมด้วยความเพลิดเพลินอยู่นั้น พระอุทายีก็ทำท่าเดินเข้าไปปิดหน้าต่างห้องโน้นห้องนี้แล้วเดินอ้อมกลับมาข้างหลัง พอได้จังหวะก็ใช้มือจับลูกค้านางพราหมณ์สาวไปทั่วสรรพางค์กาย โดยที่พราหมณ์หนุ่มผู้เป็นสามีไม่เห็นและไม่ทราบ เพราะนางพราหมณ์สาวผู้เป็นภรรยาไม่กล้าร้องเอะอะไยวาย

เมื่อเดินชมจนเป็นที่พอใจแล้ว พราหมณ์หนุ่มผู้เป็นสามีก็ได้บอกลาพระอุทายีแล้วพานางพราหมณ์สาวผู้เป็นภรรยากลับ ในขณะที่เดินทางกลับนั้นพราหมณ์หนุ่มผู้เป็นสามีได้กล่าวชมเชยพระอุทายีมาตลอดทาง แต่นางพราหมณ์สาวผู้เป็นภรรยากลับกล่าวว่า “พระอุทายีได้ใช้มือจับต้องลูกค้านั้นไปทั่วสรรพางค์กาย เหมือนกับที่พี่เคยจับต้องลูกค้านั้นแหละ...” เมื่อพราหมณ์หนุ่มผู้เป็นสามีทราบเช่นนั้นก็โกรธถึงกับกล่าวดำหนิ ประณาม และโทษนาคการกระทำของพระอุทายีต่าง ๆ นานา

ต่อมาภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนี้ จึงพากันกล่าวดำหนิ ประณาม และโทษนาคการกระทำของพระอุทายีนานัปการ แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับ มาตุคาม คือ จับมือ จับข้อมผม หรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็น สังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ถูกราคะครอบงำ** คือ มีความยินดี เฟื่องเลิง มีจิตรักใคร่
๒. **แปรปรวน** ความว่า จิตกำหนดแล้วชื่อว่าแปรปรวนบ้าง จิตโกรธแล้วชื่อว่าแปรปรวนบ้าง จิตหลงแล้วชื่อว่าแปรปรวนบ้าง แต่ในความหมายนี้ พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์เอาว่าจิตกำหนดแล้วเท่านั้นเป็นจิตแปรปรวน
๓. **มาตุคาม** ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย โดยที่สูตรกระทัดรัดหญิงซึ่งเกิดในวันนั้นก็ชื่อว่าหญิงมนุษย์ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงหญิงมนุษย์ที่โตกว่านี้
๔. **กับ** ได้แก่ โดยความเป็นอันเดียวกัน
๕. **ถูกต้อง** คือ ทำนกล้ำถึงความประพฤติล่วงเกิน
๖. **มือ** หมายถึงแต่ข้อศอกถึงปลายเล็บ
๗. **ข้อมผม** ได้แก่ เส้นผมล้วน ๆ หรือแซมด้าย แซมดอกไม้ แซมเงิน แซมทอง แซมแก้วมุกดา หรือแซมแก้วมณี
๘. **อวัยวะ** คือ ยกเว้นมือและข้อมผม นอกนั้นชื่อว่าอวัยวะ

นัยสำคัญในบทาขณีย์

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทาขณีย์นำมาตั้งเป็นมัตติกา แล้วได้อธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้ :-

จับต้อง คือ กิริยาเพื่องแต่ลูบคลำ

ลูบคลำ คือ ลูบคลำไปทางโน้นทางนี้

ลูบลง คือ ลูบลงเบื้องล่าง

ลูบขึ้น คือ ลูบขึ้นเบื้องบน

จับกดลง คือ จับโน้มลงข้างล่าง

จับให้เงยขึ้น คือ จับให้เงยขึ้นข้างบน

จุดมา คือ รุ่งเข้ามา

ผลักไป คือ ผลักออกไป

นวด คือ จับอวัยวะแล้วบีบนวด

บีบ คือ บีบรัดกับผ้าหรืออาภรณ์บางอย่าง

จับ คือ ลักษณะเพื่องแต่จับ

ต้อง คือ ลักษณะเพื่องแต่สัมผัส

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณีย์ได้อธิบายเรื่องการถูกต้องกายกับมาตุคาม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **หญิง** เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ลูบลง ลูบขึ้น จับกดลง จุดมา ผลักไป นวด บีบ จับ ต้องกายของหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หากมีความกำหนดแต่จับต้องด้วยความไม่แน่ใจ ต้องอาบัติอุลลัจจัย

เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิงทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว หากมีความกำหนดแต่จับต้องด้วยความไม่แน่ใจ ต้องอาบัติอุลลัจจัย ๒ ตัว

๒. **บัณฑิต** เป็นบัณฑิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณฑิตและมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของบัณฑิตนั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย หากมีความกำหนดแต่จับต้องด้วยความไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

เป็นบัณฑิต ๒ คน ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของบัณฑิตทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย ๒ ตัว

๓. **ชาย** เป็นชาย ภิกษุสำคัญว่าเป็นชายและมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของชายนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ หากมีความกำหนดแต่จับต้องด้วยความไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

เป็นชาย ๒ คน ภิกษุสำคัญว่าเป็นชายทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของชายทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๔. **สัตว์ดิรัจฉาน** เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉาน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของสัตว์ดิรัจฉานนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ หากมีความกำหนดแต่จับต้องด้วยความไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ๒ ตัว ภิกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๒ ตัว และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของสัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๒ ตัวนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๕. **หญิงและบัณฑิต** เป็นหญิงและบัณฑิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกับอาบัติทุกกฏ

๖. **หญิงและชาย** เป็นหญิงและชาย ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของคนทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกับอาบัติทุกกฏ

๗. **หญิงและสัตว์ดิรัจฉาน** เป็นหญิงและสัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกับอาบัติทุกกฏ

๘. บัณเฑาะก์และชาย เป็นบัณเฑาะก์และชาย ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง ทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของ คนทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัยกับอาบัติทุกกฏ

๙. บัณเฑาะก์และสัตว์ดิรัจฉาน เป็นบัณเฑาะก์และสัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุ สำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัยกับอาบัติทุกกฏ

๑๐. ชายและสัตว์ดิรัจฉาน เป็นชายและสัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุสำคัญว่า เป็นหญิงทั้ง ๒ และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกาย ของทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๑๑. ของที่เนื่องด้วยกายของหญิง เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง และมีความกำหนด ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องของที่เนื่องด้วยกาย ของหญิงนั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัย

๑๒. ของที่เนื่องด้วยกายถูกต้องกายของหญิง เป็นหญิง ภิกษุสำคัญ ว่าเป็นหญิง และมีความกำหนด ภิกษุใช้ของที่เนื่องด้วยกายของตนจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิงนั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัย

๑๓. ของที่เนื่องด้วยกายถูกต้องของที่เนื่องด้วยกาย เป็นหญิง ภิกษุ สำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด ภิกษุใช้ของที่เนื่องด้วยกายของตนจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องของที่เนื่องด้วยกายของหญิงนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๔. ของที่โยนถูกต้องกายของหญิง เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง และมีความกำหนด ภิกษุใช้ของโยนไปถูกต้องกายของหญิงนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๕. ของที่โยนถูกต้องของที่เนื่องด้วยกาย เป็นหญิง ภิกษุสำคัญ ว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด ภิกษุใช้ของที่โยนไปถูกต้องของที่เนื่องด้วยกายของ หญิงนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๑๖. หญิงถูกต้องกายของภิกษุ เป็นหญิงภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมี ความกำหนด หญิงใช้กายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของภิกษุนั้น ภิกษุมี ความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติสังฆาติเสส

๑๗. หญิงถูกต้องของที่เนื่องด้วยกายของภิกษุ เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด หญิงใช้กายจับต้อง ฯลฯ จับ ต้องของที่เนื่องด้วยกายของภิกษุนั้น ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๑๘. หญิงใช้ของที่เนื่องด้วยกายถูกต้องกายของภิกษุ เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด หญิงใช้ของที่เนื่องด้วยกายจับต้อง ลูบคลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของภิกษุนั้น ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติถุลลัจจัย

๑๙. หญิงใช้ของที่โยนถูกต้องกายของภิกษุ เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด หญิงใช้ของที่โยนมาถูกต้องกายของภิกษุนั้น ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๐. หญิงใช้ของที่โยนถูกต้องของที่เนื่องด้วยกายของภิกษุ เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด หญิงใช้ของโยนมาถูกต้องของที่เนื่องด้วยกายของภิกษุนั้น ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติทุกกฏ

๒๑. หญิงใช้ของที่โยนถูกต้องของภิกษุที่ภิกษุโยนไป เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด หญิงใช้ของโยนมาถูกต้องของที่ภิกษุโยนไป ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย แต่ไม่รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติทุกกฏ

นอกจากนี้บทาขณียังได้อธิบายเพิ่มเติม เพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติต่อไปอีกว่า :-

ภิกษุมีความประสงค์จะเสพ พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ...พยายามด้วยกาย ...แต่ไม่รับรู้การสัมผัส ต้องอาบัติทุกกฏ ...ไม่พยายามด้วยกาย แต่รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ ...ไม่พยายามด้วยกาย และไม่รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ

ภิกษุมีความประสงค์จะให้พ้น พยายามด้วยกาย รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ ...พยายามด้วยกาย แต่ไม่รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ ...ไม่พยายามด้วยกาย แต่รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ ...ไม่พยายามด้วยกาย และไม่รับรู้การสัมผัส ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งกายสังกคฺคสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|------------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุถูกต้องเพราะไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุไม่รู้ | ๔. ภิกษุไม่ยินดี |
| ๕. ภิกษุวิกลจริต | ๖. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน |
| ๗. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๘. ภิกษุดันบัญญัติ |

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุในกายสังกคฺคสิกขาบทที่ ๒ มีทั้งหมด ๒๐ เรื่อง แต่จะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๑๐ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องมารดาเป็นต้น** ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องกายของมารดาด้วยความรักฉันแม่ลูก ...จับต้องกายของธิดาด้วยความรักฉันพ่อลูก ...จับต้องกายของน้องสาวด้วยความรักฉันพี่ชายน้องสาว ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๒. **เรื่องอดีตภรรยา** ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องกายกับอดีตภรรยา ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๓. **เรื่องนางยักษเป็นต้น** ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องกายกับนางยักษ ...ถูกต้องกายกับบัณฑิตเขาะกั ...ถูกต้องกายกับหญิงที่ตายแล้ว ต่อมาเกิดความ

กังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๔. **เรื่องหญิงนอนหลับ** ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องกายกับหญิงนอนหลับ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๕. **เรื่องหญิงร่วมกันจุด** หญิงจำนวนมากจับแขนต่อ ๆ กันโอบภิกษุรูปหนึ่งพาไป ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เธอยินดีหรือไม่” ภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่ยินดี” พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ยินดีไม่ต้องอาบัติ”

๖. **เรื่องสะพานเป็นต้น** ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด จึงเขย่าสะพานไม้ที่หญิงคนหนึ่งกำลังเดินข้ามไป ...เขย่าต้นไม้มที่หญิงคนหนึ่งกำลังขึ้นไป ...โคลงเรือที่หญิงคนหนึ่งกำลังนั่งอยู่ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๗. **เรื่องหนทาง** ภิกษุรูปหนึ่งพบหญิงเดินสวนทางมา มีความกำหนัด จึงเดินเข้าไปกระแทกไหล่ของหญิงคนนั้น ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๘. **เรื่องเชือกเป็นต้น** ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัดจึงดึงเชือกที่หญิงจับไว้ ...จุดท่อนไม้ที่หญิงถือไว้ ...ใช้บาตรดันหญิง ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติอุลลัจจัย”

๙. **เรื่องไหว้** ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด จึงยกเท้าถูหญิงคนหนึ่งที่กำลังไหว้อยู่ ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๑๐. เรื่องพยายามแต่ไม่ได้จับต้อง ภิกษุรูปหนึ่งพยายามจะจับหญิงคนหนึ่ง แต่ไม่ได้ถูกตัว ต่อมาเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองคืให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๓. ญจุลลวจาสิกขาบท (๗)

ว่าด้วยการพูดเกี่ยวหญิง

การพูดเกี่ยวหญิง คือ การพูดจาเลียบเคียงของชายที่พูดออกไป เพื่อให้หญิงรู้ว่าตนเองต้องการอะไร หรือมีความรู้สึกต่อเธออย่างไร ส่วนมากจะเป็นการพูดเกี่ยวกันในเรื่องชู้สาวหรือรักใคร่ชอบพอกันฉันชู้สาว ซึ่งก็เป็นเรื่องปกติธรรมดาของชายทั่ว ๆ ไป ที่เกิดความรู้สึกรักใคร่ชอบพอหญิงคนใด ก็จะหาทางพูดเกี่ยวหรือพูดจาเลียบเคียงหญิงคนนั้นให้รับรู้ความในใจของตน ๆ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีหญิงเป็นจำนวนมากที่ไปเที่ยวชมกุฎีของพระอุทายี แล้วถูกพระอุทายีพูดชมเชยบ้าง พูดติบ้าง ขอบ้าง อ้อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง ดำบ้าง พูดพาดพิงไปถึงทวารหนักและทวารเบาของหญิงเหล่านั้นบ้าง

หญิงหลายคนทีใจถึง ไม่กลัวบาปกรรม เมื่อได้ฟังแล้วก็ยิ้มแยมชอบใจ บางคนพูดเป็นเชิงยั่ววนบ้าง แสดงอาการกระซิกกระซิบบ้าง พูดกระเช้าเย้าแหย่พระอุทายีด้วยความสนุกสนานบ้าง ในขณะที่หญิงสาวอีกหลายคนเกิดละอายใจเดินเลื่องออกไปแจ้งให้ภิกษุรูปอื่น ๆ ทราบว่า “พระอุทายีพูดไม่เหมาะสม แม้สามีของพวกดิฉันพูดเช่นนี้ พวกดิฉันก็ยังไม่ชอบเลย ทำไมพระอุทายีจึงพูดเช่นนี้...”

บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษ มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่ใจต่อการศึกษา ที่ได้ทราบเช่นนี้ ต่างก็กล่าวดำหนิ ประณาม และโพทะนาพระอุทายีว่า “ทำไมพระอุทายีจึงพูดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาเช่นนี้” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พูดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกุฎฐลวาลาจาสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ จะขอนำมากล่าวในที่นี้เฉพาะที่แตกต่างไปจากที่ได้กล่าวไว้แล้วในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสูกกวิสัทธิสิกขาบทที่ ๑ และกายสังสัคคสิกขาบทที่ ๒ เท่านั้น คือ :-

๑. ชั่วหยาบ ได้แก่ ถ้อยคำที่พูดพาดพิงถึงเมถุนธรรมทางทวารหนัก ทวารเบา

๒. พูดเกี้ยว หมายถึงความประพาดพิงเกิน

๓. เหมือนชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว ได้แก่ ชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว ชายวัยรุ่นพูดเกี้ยวหญิงวัยรุ่น คือ ชายผู้บริโภคมามพูดเกี้ยวสาวผู้บริโภคมานั้นเอง

๔. พาดพิงเมถุนธรรม ได้แก่ ถ้อยคำที่เกี่ยวกับเมถุนธรรม

นัยสำคัญในบทภาษนีย

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทภาษนียนำมาตั้งเป็นมาติกา แล้วได้อธิบายขยายความเพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้ :-

พุดชม คือ พุดชมเชย พรรณนา พุดสรรเสริญทวารทั้งสอง

พุดติ คือ พุดชมชู้ พุดเสียดสี พุดติเตียนทวารทั้งสอง

ขอ คือ จงให้แก่เรา ควรให้แก่เรา

อ้อนวอน คือ พุดว่า เมื่อไรมารดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรบิดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรเทวดาของเธอจักเลื่อมใส... เมื่อไรเราจะได้เสพเมถุนธรรมกับเธอ

ถาม คือ ถามว่า เธอให้แก่สามีอย่างไร หรือให้แก่ชายชู้อย่างไร

ถามซ้ำ คือ สอบถามว่า ทราบว่า เธอให้แก่สามีอย่างไร ให้แก่ชายชู้ช้อย่างนี้

บอก คือ พอถูกถามจึงบอกว่า เธอจงให้อย่างนี้ เมื่อให้อย่างนี้จะเป็นที่รักใคร่พอใจของสามี

สอน คือ เขาไม่ถามก็สอนว่า เธอจงให้อย่างนี้ เมื่อเธอให้อย่างนี้จะเป็นที่รักใคร่พอใจของสามี

ดำ คือ ดำว่า เธอไม่มีเครื่องหมายเพศ เธอสักแต่ว่ามีเครื่องหมายเพศ เธอไม่มีประจำเดือน เธอมีประจำเดือนไม่หยุด เธอใช้ผ้าซับเสมอ เธอเป็นคนไหลซึม เธอมีเดือย เธอเป็นบัณฑิตกะหญิง เธอมีลักษณะคล้ายชาย เธอมีทวารหนักและทวารเบาดิดกัน เธอมีสองเพศ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องการพุดเกี่ยวหญิงของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **หญิง** เป็นหญิง ฝึกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด พุดชมบ้าง พุดติบ้าง ขอบ้าง อ่อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

เป็นหญิง ๒ คน ฝึกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของหญิงทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว

๒. **บ้นเฑาะก์** เป็นบ้นเฑาะก์ ฝึกษุสำคัญว่าเป็นบ้นเฑาะก์ และมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของบ้นเฑาะก์นั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย

เป็นบ้นเฑาะก์ ๒ คน ฝึกษุสำคัญว่าเป็นบ้นเฑาะก์ทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของบ้นเฑาะก์ทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติถุลลัจจัย ๒ ตัว

๓. **ชาย** เป็นชาย ฝึกษุสำคัญว่าเป็นชายและมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของชายนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

เป็นชาย ๒ คน ฝึกษุสำคัญว่าเป็นชายทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของชายทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๔. **สัตว์ดิรัจฉาน** เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ฝึกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานและมีความกำหนด พุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของสัตว์ดิรัจฉานนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ๒ ตัว ฝึกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๒ ตัว และมีความกำหนด ฝึกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักและทวารเบาของสัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๒ ตัวนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๕. **ไต่รากลขวัญและเหนือเข้า** เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนัด ภิกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงถึงอวัยวะเบื้องบนไต่รากลขวัญลงมา อวัยวะเบื้องต่ำเหนือเข้าขึ้นไปวันทวารหนักและทวารเบาของหญิงนั้นต้องอาบัติถุลลัจจัย

๖. **เหนือรากลขวัญและใต้เข้า** เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนัด ภิกษุพุดชมบ้าง ฯลฯ ด่าบ้าง พาดพิงถึงอวัยวะเบื้องบนเหนือรากลขวัญขึ้นไป อวัยวะเบื้องต่ำใต้เข้าลงมาจากหญิงนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งกุฎฐลวจากาสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

- | | |
|---------------------|------------------|
| ๑. ภิกษุมุ่งอรรถ | ๒. ภิกษุมุ่งธรรม |
| ๓. ภิกษุมุ่งพร้าสอน | ๔. ภิกษุวิกลจริต |
| ๕. ภิกษุดันบัญญัติ | |

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุในกุฎฐลวจากาสิกขาบทที่ ๓ มีทั้งหมด ๑๒ เรื่อง แต่จะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๖ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องผ้ากัมพลสีแดง** หญิงคนหนึ่งห่มผ้ากัมพลไหมสีแดง ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด ได้กล่าวกับเธอว่า “น้องหญิง เธอมีสีแดงแท้” แต่นางไม่เข้าใจความหมายจึงกล่าวว่า “ใช่เจ้าคะ ผ้ากัมพลไหมสีแดง” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๒. **เรื่องผ้ากัมพลขนยู่เหยง** หญิงคนหนึ่งห่มผ้ากัมพลชักไหม ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัดได้กล่าวกับเธอว่า “น้องหญิง เธอมีขนยู่เหยง” แต่นางไม่เข้าใจความหมายจึงกล่าวว่า “ใช่เจ้าคะ ผ้ากัมพลขนยู่เหยง” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๓. **เรื่องหนทางราบเรียบ** ภิกษุรูปหนึ่งพบนางปริพาชิกาเดินสวนทางมา มีความกำหนัด ได้กล่าวกับเธอว่า “น้องหญิง ทางของเธอราบเรียบหรือ” แต่นางไม่เข้าใจความหมายจึงกล่าวว่า “เจ้าคะ นิมนต์พระคุณเจ้าเดินไปเถิด” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาติเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๔. **เรื่องมีศรัทธา** ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด ได้กล่าวกับหญิงคนหนึ่งว่า “น้องหญิง เธอเป็นคนมีศรัทธา จงถวายสิ่งที่เธอให้แก่สามีแก่อาตมาบ้างไม่ได้หรือ” นางถามว่า “ให้อะไรหรือเจ้าคะ” ภิกษุรูปนั้นตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาติเสส”

๕. **เรื่องให้ทาน** ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด ได้กล่าวกับหญิงคนหนึ่งว่า “น้องหญิง เธอเป็นคนมีศรัทธา จะถวายทานอันเลิศแก่อาตมาบ้างไม่ได้หรือ” นางถามว่า “ถวายอะไรหรือเจ้าคะ” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาติเสส”

๖. **เรื่องทำงาน** หญิงคนหนึ่งกำลังทำงาน ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัด ได้กล่าวกับเธอว่า “น้องหญิง นอนพักเถิด อาตมาจักช่วยทำ” แต่นางไม่เข้าใจความหมาย ต่อมาภิกษุรูปนั้นเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาติเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาติเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๔. อัตตกามปาริจริยสิกขาบท (๘)

ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน

การกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม เป็นการกระทำที่ไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ แต่สมควรที่จะได้ปฏิบัติธรรมให้มากยิ่งขึ้น เพื่อบรรเทาความกำหนัดให้ผ่อนคลายลง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีเข้าไปบิณฑบาตที่บ้านของหญิงม่ายคนหนึ่งสามีเสียชีวิต เธอมีรูปร่างสวยงาม น่าดูน่าชมมาก พระอุทายีได้แสดงธรรมโปรดจนทำให้เธอหายเศร้าโศก เธอจึงได้กล่าวปวารณาว่า “ถ้าพระคุณเจ้าต้องการสิ่งใดที่ดิฉันสามารถจัดถวายให้ได้ ไม่ว่าจะเป็นจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ หรือยารักษาโรคก็ตาม ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกแก่ดิฉันเถิด”

พระอุทายีกล่าวว่า “สิ่งของเหล่านี้หาได้ไม่ยาก เธอจงถวายสิ่งที่หาได้ยากแก่อาตมาเถิด” จากนั้นก็ได้อธิบายให้หญิงม่ายคนนั้นเข้าใจว่า “สิ่งของที่หาได้ยากนั้นคือเมถุนธรรม” นางจึงเรียนถามว่า “พระคุณเจ้าต้องการการจริง ๆ หรือเจ้าคะ” ซึ่งพระอุทายีก็ได้กล่าวตอบว่า “อาตมาต้องการจริง ๆ น้องหญิง”

เมื่อได้ทราบคำกล่าวยืนยันอย่างหนักแน่นเช่นนี้ หญิงม่ายคนนั้นจึงนิมนต์พระอุทายีเข้าไปในห้องนอน และเมื่อเธอขึ้นไปนอนบนเตียงนอนเปลื้องผ้าทุกชิ้นออกจากเรือนร่างหมดแล้ว ก็ได้เรียนพระอุทายีว่า “นิมนต์เถิดเจ้าคะ ดิฉันยินดีถวายสิ่งที่หาได้ยากตามที่พระคุณเจ้าต้องการ” พระอุทายีพิจารณาดูเรือนร่างของหญิงม่ายคนนั้นอยู่ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า “ใครจักลบล้างเรือนร่างของหญิงถ้อยซึ่งมีกลิ่นเหม็นเช่นนี้ได้” จากนั้นจึงถ่มน้ำลายรดแล้วรีบเดินออกจากห้องนอนของหญิงม่ายคนนั้นไป

หญิงม่ายเกิดความรู้สึกอับอายและโกรธเคืองมาก จึงได้กล่าวตำหนิ ประณามและโทษนาพระอุทายีต่าง ๆ นานา แม้บรรดาหญิงทั่วไปที่ทราบเรื่องนี้

ก็ได้กล่าวดำหนิ ประณาม และโพทนาเช่นเดียวกัน หรือแม้ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ก็ได้กล่าวดำหนิ ประณาม และโพทนาพระอุทายี แล้วยังนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบต่อไปอีกด้วย

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องแล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมถุนว่า ‘น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้น การบำเรอนี้ของหญิงนั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด’ เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอรรถกถาปาริจยสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ต่อบำเรอมาตุคาม คือ ที่ใกล้มาตุคาม ไม่ไกลจากมาตุคาม
๒. ความใคร่ของตน ได้แก่ ความใคร่ของตน เหตุของตน ความประสงค์ของตน การบำเรอของตน
๓. นี้... ชั้นยอด คือ นี่เป็นยอด นี่ประเสริฐที่สุด นี่เป็นชั้นแนวหน้า นี่สูงสุด นี่เป็นสิ่งเลิศ
๔. หญิงใด ได้แก่ หญิงวรรณะกษัตริย์ หรือหญิงวรรณะพราหมณ์ หญิงวรรณะแพศย์ หรือหญิงวรรณะศูทร
๕. เช่นเรา คือ เป็นกษัตริย์ หรือพราหมณ์ แพศย์ หรือศูทร

๖. **มีศีล** คือ ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากกตินนาทาน เว้นขาดจากมูสาวาท

๗. **ผู้ประพฤติพรหมจรรย์** คือ ผู้เว้นขาดจากเมถุนธรรม

๘. **มีกัลยาณธรรม** คือ ผู้เชื่อว่ามีธรรมงามเพราะศีลนั้น และพรหมจรรย์นั้น

๙. **ด้วยธรรมนั้น** คือ ด้วยเมถุนธรรม

๑๐. **บ่าเรอ** คือ อภิรมย์

๑๑. **ด้วยคำที่พาดพิงเมถุน** คือ ด้วยถ้อยคำที่เกี่ยวข้องด้วยเมถุนธรรม

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนีได้อธิบายเรื่องการกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **หญิง** เป็นหญิง ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิง และมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิงนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

เป็นหญิง ๒ คน ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิงทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว

๒. **บัณฑิต** เป็นบัณฑิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณฑิตและมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าบัณฑิตนั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัย

เป็นบัณฑิต ๒ คน ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณฑิตทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าบัณฑิตทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติอุลลัจจัย ๒ ตัว

๓. **หญิงและบัณฑิต** เป็นหญิงและบัณฑิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิงและบัณฑิตทั้ง ๒ คนนั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกับทุกกฏ

๑๐๘

๔. **หญิงและสัตว์ดิรัจฉาน** เป็นหญิงและสัตว์ดิรัจฉาน ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ และมีความกำหนด ภิกษุกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตน ต่อหน้าหญิงและสัตว์ดิรัจฉานทั้ง ๒ นั้น ต้องอาบัติสังฆาทิเสสกับทุกกฎ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งอรรถกถาปาริฉายสิกขาบทที่ ๔ นี้ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้กล่าวว่า จงบำรุงด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และบริขารคือ ยารักษาโรค
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุในอรรถกถาปาริฉายสิกขาบทที่ ๔ มีทั้งหมด ๗ เรื่อง คือ :-

๑. **เรื่องหญิงหมั้นต้องการบุตร** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระองค์เจ้า ทำอย่างไรดิฉันจึงจะมีบุตร” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงหมั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๒. **เรื่องหญิงผู้มีบุตรที่ไม่ต้องการมีบุตร** หญิงคนหนึ่งมีบุตรถี่ จึงถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระองค์เจ้า ทำอย่างไรดิฉันจึงจะไม่มีบุตร” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๓. **เรื่องหญิงต้องการให้สามีรัก** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้า ทำอย่างไรดิฉันจึงจะให้สามีรัก” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๔. **เรื่องหญิงต้องการมีโชค** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้า ทำอย่างไรดิฉันจึงจะมีโชค” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๕. **เรื่องหญิงถวายทานอันเลิศ** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้า ดิฉันจะถวายอะไรแก่พระคุณเจ้าดี” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๖. **เรื่องหญิงอุปัฏฐากด้วยทานที่เลิศ** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้า ดิฉันจะอุปัฏฐากพระคุณเจ้าด้วยอะไรดี” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงอุปัฏฐากด้วยทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๗. **เรื่องหญิงต้องการไปสุคติ** หญิงคนหนึ่งถามภิกษุรูปหนึ่งที่นางอุปถัมภ์ว่า “พระคุณเจ้า ดิฉันจะไปสุคติได้อย่างไร” ภิกษุรูปนั้นกล่าวว่า “น้องหญิง

เธอจงถวายทานอันเลิศ” หญิงนั้นเรียนถามว่า “อะไรที่ชื่อว่าทานอันเลิศ” ท่านตอบว่า “เมถุนธรรม” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๕. สัญจริตตสิกขาบท (๔)

ว่าด้วยการพูดชักส่อ

การพูดชักส่อ หรือทาบทามส่อเพื่อให้บิดามารดายินยอมให้ชายหญิงผู้เป็นบุตรธิดาของตน ๑ ที่ถึงวัยควรจะแต่งงานมีครอบครัว ไม่ว่าชายหญิงดังกล่าวจะเคยรู้จักรักใคร่ชอบพอกันมาก่อนหรือไม่ก็ตาม ถือว่าเป็นประเพณีของบิดามารดาทั้งสองฝ่ายหรือญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายยึดถือปฏิบัติกันมาแต่สมัยบรรพกาล

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พระอุทายีรู้จักคุ้นเคยกับคนในตระกูลต่าง ๆ ในกรุงสาวัตถี เป็นจำนวนมาก และมักจะแวะเวียนไปเยี่ยมตระกูลนั้นตระกูลนี้อยู่เสมอ ๆ เมื่อเห็นเด็กหนุ่มที่ยังไม่มีภรรยาหรือเด็กสาวที่ยังไม่มีสามี ก็จะกล่าวยกย่องคุณสมบัติของเด็กสาวให้บิดามารดาของเด็กหนุ่มฟังว่า “สาวน้อยตระกูลโน้น รูปร่างสวยงาม น่าดู น่าชม กิริยามารยาทดีฉลาดหลักแหลม ไหวพริบดี ขยันขันแข็งไม่เกียจคร้าน ดูแล้วเหมาะสมกับชายหนุ่มคนนี้นี่มาก”

บิดามารดาของเด็กหนุ่มบางคนก็จะกล่าวในทำนองเห็นดีเห็นงามตามไปด้วยว่า “พระคุณเจ้า คนเหล่านั้นไม่รู้จักพวกเรารู้ว่า เป็นใครหรือพวกพ้องของใคร ถ้าพระคุณเจ้าจะช่วยพูดทาบทามให้ก่อน พวกเราก็จะไปส่อเด็กสาวคนนั้นมาให้กับบุตรชายของเราต่อไป”

เมื่อพระอุทายีได้ฟังแล้วก็จะเดินทางไปสู่ตระกูลนั้น แล้วก็กล่าวยกย่องคุณสมบัติของเด็กหนุ่มให้บิดามารดาของเด็กสาวฟังว่า “ชายหนุ่มตระกูลโน้น รูปร่าง

สง่างาม น่าดู น่าชม ... ดูแล้วเหมาะสมกับสาวน้อยคนนี้นัก” ซึ่งบิดามารดาของเด็กสาวก็จะกล่าวขอร้องพระอุทายีให้ช่วยบอกบิดามารดาของเด็กหนุ่มคนนั้นให้มาทำพิธีสู่ขอต่อไป

พระอุทายีได้ทำหน้าที่เป็นผู้ชักสื่อหรือพูดทาบทามกันไปมาระหว่างตระกูลของเด็กชายกับเด็กสาวในทำนองนี้อยู่เสมอ ๆ จนเป็นเหตุให้บิดามารดาของฝ่ายชายและฝ่ายสาวทำพิธีอาวาหมงคลบ้าง วิวาหมงคลบ้าง หรือพูดชักนำทาบทามให้ทำพิธีสู่ขอหมั้นหมายระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายสาวของตน ๆ ไปแล้วเป็นจำนวนมาก

ต่อมาพวกสาวกอาชีวกจากหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้ไปพูดจาทาบทามหญิงหม้ายผู้เคยเป็นภรรยาใครคนหนึ่ง เพื่อให้ยกบุตรสาวซึ่งมีรูปร่างหน้าตาสวยงาม น่าดู น่าชม ให้แต่งงานกับบุตรชายของตน แต่หญิงม่ายคนนั้นกล่าวว่า “ดิฉันไม่รู้ว่าพวกท่านเป็นใครหรือเป็นพวกพ้องของใคร และดิฉันเองก็มีบุตรสาวคนเดียว คงให้แต่งงานกับบุตรชายของพวกท่านไม่ได้”

พวกชาวบ้านใกล้เคียงกับบ้านของหญิงม่ายคนนั้นได้ทราบเรื่องนี้ จึงแนะนำพวกสาวกอาชีวกว่า “พวกท่านลองไปพบพระอุทายีแล้วขอร้องให้ท่านช่วยพูดชี้ บางทีหญิงม่ายคนนี้อาจยินยอมให้บุตรสาวของตนแต่งงานกับบุตรชายของพวกท่านก็ได้” ซึ่งพวกสาวกอาชีวกก็ได้เดินทางไปพบพระอุทายีแล้วพูดขอร้องท่านตามคำแนะนำของพวกชาวบ้านดังกล่าวแล้ว

เมื่อพระอุทายีได้รับการขอร้องเช่นนี้ จึงเดินทางไปที่บ้านของหญิงม่ายคนนั้นแล้วพูดเกลี้ยกล่อมจนกระทั่งหญิงม่ายคนนั้นยินยอมว่า “ถ้าพระคุณเจ้ารู้จักพวกสาวกอาชีวกเหล่านั้น และรับรองทุกอย่างเช่นนี้ ดิฉันก็ยินดีจะอนุญาตให้บุตรสาวคนเดียวของดิฉันแต่งงานกับบุตรชายของคนเหล่านั้นต่อไปได้”

แต่ภายหลังจากที่แต่งงานแล้วบุตรสาวของหญิงม่ายได้ไปอยู่กับที่บ้านของสามีและได้รับการเลี้ยงดูอย่างทาส เพียงเดือนกว่า ๆ เท่านั้นนางก็ไม่อาจทนรับสภาพการเลี้ยงดูในลักษณะเช่นนี้ได้ จึงส่งข่าวไปให้มารดามารับกลับโดยด่วน และเมื่อหญิงม่ายผู้เป็นมารดาทราบข่าวแล้วก็ได้ไปหาพวกสาวกอาชีวกแล้วพูดขอร้องให้ช่วยเลี้ยงดู

๑๑๒

บุตรสาวของตนให้ตีตามที่ได้รับปากไว้ แต่พวกสาวกอาชีวก็พูดว่า “พวกเราได้รับรองและตกลงอะไรไว้กับท่าน หลีกไปเถอะ พวกเราไม่รู้จักท่าน...”

ต่อมาหญิงม่ายผู้เป็นมารดาได้เดินทางไปพบพระอุทายีที่กรุงสาวัตถี เพื่อขอให้ท่านช่วยพูดขอร้องพวกสาวกอาชีวตามที่ท่านเคยพูดรับรองไว้ ในขณะเดียวกันบุตรสาวของนางก็ได้ส่งข่าวมาอีกเป็นครั้งที่ ๒

พระอุทายีได้เดินทางไปพูดขอร้องพวกสาวกอาชีวจนถึงบ้าน แต่ได้รับการปฏิเสธว่า “พระอย่ามาวุ่นวาย หลีกไป พวกเราไม่รู้จักท่าน...” ในขณะเดียวกันบุตรสาวของหญิงม่ายก็ได้ส่งข่าวมาอีกเป็นครั้งที่ ๓ เพราะไม่อาจอดทนต่อการเลี้ยงดูอย่างทาสได้อีกต่อไปแล้ว

หญิงม่ายผู้เป็นมารดาทนสงสารบุตรสาวของตนไม่ไหว จึงเดินทางไปพูดขอร้องพระอุทายีอีกครั้งหนึ่ง พระอุทายีบอกว่า “อาตมาถูกพวกสาวกอาชีวพูดต่อว่ามาครั้งหนึ่งแล้ว นางไปพูดขอร้องเอาเองก็แล้วกัน อาตมาคงไม่ไปแล้ว”

เมื่อเป็นเช่นนี้หญิงม่ายผู้เป็นมารดาจึงกล่าวตำหนิ ประณาม และโพนทะนาพระอุทายีต่าง ๆ นานา แม้บุตรสาวของนางที่ทราบข่าวแล้วก็ได้กล่าวตำหนิ ประณาม และโพนทะนาพระอุทายีเช่นเดียวกัน นอกจากนี้พวกชาวบ้านที่เคยประสบปัญหาเพราะการพูดชักส่ือของพระอุทายีมาก่อน เมื่อทราบข่าวก็พากันพูดตำหนิ ประณาม โพนทะนาและสาปแช่งพระอุทายีอย่างรุนแรง ตรงกันข้ามกับชายหนุ่มและหญิงสาวอีกหลายคนที่ประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตคู่ตามคำแนะนำของพระอุทายี ต่างก็พากันกล่าวชื่นชมพระอุทายีนานัปการ

ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็ได้กล่าวตำหนิ ประณามและโพนทะนาพระอุทายี จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสือ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รัก เป็นสังฆาติเสส”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระอุทายีได้รับการขอร้องจากพวกชายหนุ่มเจ้าสำราญให้ช่วยพูดชักนำหญิงโสเภณีคนนั้นคนนี้ให้ออกไปเที่ยวหาความสำราญกับพวกตน ซึ่งพระอุทายีก็ได้รับอาสาไปพบหญิงโสเภณีคนนั้นคนนี้ แล้วพูดชักชวนให้พวกเธอออกไปเที่ยวกับชายหนุ่มเจ้าสำราญดังกล่าว โดยท่านได้กล่าวรับรองชายหนุ่มเจ้าสำราญเหล่านั้นต่าง ๆ นานาให้หญิงโสเภณีทั้งหลายสบายใจ

อุบาสกคนหนึ่งได้ทราบเรื่องนี้ จึงกล่าวดำหนิ ประณาม และโพนทะนาการกระทำของพระอุทายี แม้พวกภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ก็ได้กล่าวดำหนิ ประณาม และโพนทะนาเช่นเดียวกัน จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสือ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รัก โดยที่สุดแม้เพื่อให้อยู่ร่วมกันชั่วคราว เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสังญจิริตติสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ทำหน้าที่ชักสือ ความว่า ไปหาฝ่ายชายตามที่หญิงขอร้อง หรือไปหาฝ่ายหญิงตามที่ชายขอร้อง

๑๑๔

๒. บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงที่ดี คือ แจ้งความปรารถนาของชายแก่หญิง

๓. บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายที่ดี คือ แจ้งความปรารถนาของหญิงแก่ชาย

๔. เพื่อให้เป็นภรรยา คือ บอกว่าเธอจักเป็นภรรยา

๕. เพื่อให้เป็นชู้รัก คือ บอกว่าเธอจักเป็นชู้รัก

๖. โดยที่สุดแม้เพื่อให้อยู่ร่วมกันชั่วคราว คือ บอกว่าเธอจักเป็นภรรยาชั่วคราว

นัยสำคัญในบทกวีนี้

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทกวีนี้นำมาตั้งเป็นมาติกา เพื่อจำแนกลักษณะของหญิง ๑๐ จำพวก และภรรยา ๑๐ จำพวก คือ :-

หญิง ๑๐ จำพวก ได้แก่ :-

๑. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดา
๒. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของบิดา
๓. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาบิดา
๔. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่ชายน้องชาย
๕. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว
๖. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของญาติ
๗. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของตระกูล
๘. หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง
๙. หญิงที่มีคู่หมั้น
๑๐. หญิงที่มีกฎหมายคุ้มครอง

ภรรยา ๑๐ จำพวก ได้แก่ :-

๑. ภรรยาสินไถ่
๒. ภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ
๓. ภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติ
๔. ภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า
๕. ภรรยาที่เข้าพิธีสมรส
๖. ภรรยาที่ถูกปลงเทริด
๗. ภรรยาที่เป็นทั้งคนรับใช้เป็นทั้งภรรยา
๘. ภรรยาที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภรรยา
๙. ภรรยาที่เป็นเชลย
๑๐. ภรรยาชั่วคราว

อนึ่ง บทภาษณีย์ได้อธิบายลักษณะของหญิง ๑๐ จำพวก และภรรยา ๑๐ จำพวก เพื่อให้เข้าใจความหมายได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ :-

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของบิดา ได้แก่ หญิงที่มีบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาบิดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดา บิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่ชายน้องชาย ได้แก่ หญิงที่มีพี่ชาย น้องชายคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว ได้แก่ หญิงที่มีพี่สาว น้องสาวคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๑๑๖

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของญาติ ได้แก่ หญิงที่มีญาติคอยระวัง
ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของตระกูล ได้แก่ หญิงที่มีบุคคลคอย
ระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีผู้ประพฤดิธรรมร่วมกันคอยระวัง
ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

หญิงที่มีคู่หมั้น ได้แก่ หญิงที่ถูกหมั้นหมายไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ โดยที่สุด
กระทั่งหญิงที่ชายสวมพวงมาลัยดอกไม้นี้ให้ด้วยกล่าวว่า หญิงนี้เป็นของเรา

หญิงที่มีกฎหมายคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีพระราชบาของค์ทรงกำหนด
โทษไว้ว่า “ชายที่ล่วงเกินหญิงคนนี้ ต้องได้รับโทษเช่นนี้”

ภรรยาสินไถ่ ได้แก่ หญิงที่ชายเอาทรัพย์สินซื้อมาอยู่ร่วมกัน

ภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ได้แก่ หญิงอันเป็นที่รักซึ่งชายคู่รักรับให้อยู่
ร่วมกัน

ภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติ ได้แก่ หญิงที่ชายยกสมบัติให้แล้วอยู่ร่วมกัน

ภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า ได้แก่ หญิงที่ชายมอบผ้าให้แล้วอยู่ร่วมกัน

ภรรยาที่เข้าพิธีสมรส ได้แก่ หญิงที่ชายจับมือจุ่มลงในภาชนะน้ำด้วยกัน
แล้วอยู่ร่วมกัน

ภรรยาที่ถูกปลงเทริด ได้แก่ หญิงที่ชายถอดเทริดลงแล้วอยู่ร่วมกัน

ภรรยาที่เป็นทั้งคนรับใช้และเป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งทาส
และเป็นทั้งภรรยา

ภรรยาที่เป็นทั้งลูกจ้างและเป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้าง
และเป็นทั้งภรรยา

ภรรยาที่เป็นเชลย ได้แก่ หญิงที่ถูกนำมาเป็นเชลย

ภรรยาชั่วคราว ได้แก่ หญิงที่อยู่ร่วมกันเป็นครั้งคราว

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียีได้อธิบายเรื่องการพูดชักสือ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ชายขอร้องภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้ที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาเป็นต้นว่า เธอจงเป็นภรรยาสินไถ่ของชายชื่อนี้เถิด” ภิกษุรับคำที่ชายขอร้องแล้วไปบอกให้หญิงรับทราบ หญิงนั้นจะรับคำก็ตาม จะปฏิเสธก็ตาม หรือจะนิ่งเฉยเพราะเหนียมอายก็ตาม เมื่อภิกษุกลับมาแจ้งข่าวแก่ชายนั้นแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๒. ชายขอร้องภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้ที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาเป็นต้นว่า เธอจงเป็นภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจของชายชื่อนี้เถิด... เธอจงเป็นภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติของชายชื่อนี้เถิด... เธอจงเป็นภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้าของชายชื่อนี้เถิด... เธอจงเป็นภรรยาชั่วคราวของชายชื่อนี้เถิด” ภิกษุรับคำที่ชายขอร้องแล้วไปบอกให้หญิงรับทราบ หญิงนั้นจะรับคำก็ตาม จะปฏิเสธก็ตาม หรือจะนิ่งเฉยเพราะเหนียมอายก็ตาม เมื่อภิกษุกลับมาแจ้งข่าวแก่ชายนั้นแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. มารดาของชายขอร้องภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้ที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดา เป็นต้นว่า เธอจงเป็นภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจของชายชื่อนี้เถิด ฯลฯ เธอจงเป็นภรรยาชั่วคราวของชายชื่อนี้เถิด” ภิกษุรับคำที่ชายขอร้องแล้วไปบอกให้หญิงรับทราบ หญิงนั้นจะรับคำก็ตาม จะปฏิเสธก็ตาม หรือจะนิ่งเฉยเพราะเหนียมอายก็ตาม เมื่อภิกษุกลับมาแจ้งข่าวแก่มารดาของชายนั้นแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๔. มารดาของหญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาขอร้องภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกชายชื่อนี้ว่า หญิงนี้ขอเป็นภรรยาสินไถ่ เป็นภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ เป็นภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติ เป็นภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า เป็นภรรยาที่เข้าพิธีสมรส เป็นภรรยาที่ถูกปลงเทริด เป็นภรรยาที่เป็นทั้งคนรับใช้เป็นทั้งภรรยา เป็นภรรยาที่

เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภรรยา เป็นภรรยาที่เป็นเชลย และเป็นภรรยาชั่วคราวของชายชื่อนี้เกิด” ภิกษุรับคำที่มารดาของหญิงขอร้องแล้วไปบอกให้ชายรับทราบ ชายนั้นจะรับคำก็ตาม จะปฏิเสธก็ตาม หรือจะนิ่งเฉยเพราะความละอายก็ตาม เมื่อภิกษุกลับมาแจ้งข่าวแก่มารดาของหญิงนั้นแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๕. หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาเป็นต้นขอร้องภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกชายชื่อนี้ว่า ดิฉันขอเป็นภรรยาสินไถ่ ฯลฯ ดิฉันขอเป็นภรรยาชั่วคราวของชายชื่อนี้” ภิกษุรับคำที่หญิงขอร้องแล้วไปบอกให้ชายรับทราบ ชายนั้นจะรับคำก็ตาม จะปฏิเสธก็ตาม หรือจะนิ่งเฉยเพราะความละอายก็ตาม เมื่อภิกษุกลับมาแจ้งข่าวแก่หญิงนั้นแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๖. ภิกษุรับคำ คือ ภิกษุรับคำ ไปบอก แล้วกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
 ภิกษุรับคำ ไปบอกแล้ว แต่ไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติอุลลัจจัย
 ภิกษุรับคำ ไม่ไปบอก แต่กลับมาบอก ต้องอาบัติอุลลัจจัย
 ภิกษุรับคำ ไม่ไปบอก และไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ
 ภิกษุไม่รับคำ แต่ไปบอก และกลับมาบอก ต้องอาบัติอุลลัจจัย
 ภิกษุไม่รับคำ ไปบอก แต่ไม่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ
 ภิกษุไม่รับคำ ไม่ไปบอก แต่กลับมาบอก ต้องอาบัติทุกกฏ
 ภิกษุไม่รับคำ ไม่ไปบอก และไม่กลับมาบอก ไม่ต้องอาบัติ

๗. ชายสั่งภิกษุหลายรูป คือ ชายสั่งภิกษุหลายรูปว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุทุกรูปรับคำ ไปบอก แล้วกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทุกรูป

ชายสั่งภิกษุหลายรูปว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุทุกรูปรับคำ ไปบอก แล้วให้ภิกษุรูปหนึ่งกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทุกรูป

ชายสั่งภิกษุหลายรูปว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุทุกรูปรับคำ ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปบอก แล้วทุกรูปกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทุกรูป

ชายสั่งภิกษุหลายรูปว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุทุกรูปรับคำ ให้ภิกษุรูปหนึ่งไปบอก แล้วให้ภิกษุอีกรูปหนึ่งกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทุกรูป

๘. ชายส่งภิกษุรูปเดียวว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุรับคำ ไปบอก แล้วกลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ชายส่งภิกษุรูปเดียวว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุรับคำ ไปบอก แต่ให้ภิกษุอื่นเตวาลิก กลับมาบอก ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ชายส่งภิกษุรูปเดียวว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุรับคำแล้วให้ภิกษุอื่นเตวาลิกไปบอก แต่กลับมาบอกด้วยตนเอง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ชายส่งภิกษุรูปเดียวว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุรับคำแล้วให้ภิกษุอื่นเตวาลิกไปบอก ภิกษุอื่นเตวาลิกไปบอกแล้วกลับมาบอกนอกเรื่อง ต้องอาบัติอุลลัจจัยทั้งสองรูป

๙. ภิกษุจัดการสำเร็จ แต่กลับมาบอกคลาดเคลื่อน ต้องอาบัติอุลลัจจัย
 ภิกษุไปบอกคลาดเคลื่อน กลับมาบอก จัดการสำเร็จ ต้องอาบัติอุลลัจจัย
 ภิกษุไปจัดการสำเร็จ กลับมาบอก จัดการสำเร็จ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส
 ภิกษุไปบอกคลาดเคลื่อน กลับมาบอกคลาดเคลื่อน ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งสังยุตติคตสิกขาบทที่ ๕ นี้ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้ไปด้วยกิจของสงฆ์ ของเจตีย์ หรือของภิกษุอาพาธ
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

วินีตวัตถุ

วินีตวัตถุในสังยุตติคตสิกขาบทที่ ๕ มีทั้งหมด ๗ เรื่อง แต่จะขอนามากล่าว เป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียง ๕ เรื่อง คือ :-

๑. เรื่องหญิงหลับ ชายคนหนึ่งส่งภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษุรูปนั้นไปถามพวกชาวบ้านว่า “หญิงคนชื่อนี้อยู่ไหน” พวกชาวบ้านตอบว่า “นางกำลังนอนหลับอยู่” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสส

หรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๒. **เรื่องหญิงตาย** ชายคนหนึ่งสั่งภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษुरुบนั้นไปถามพวกชาวบ้านว่า “หญิงคนชื่อนี้อยู่ไหน” พวกชาวบ้านตอบว่า “นางตายแล้ว” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๓. **เรื่องหญิงย้ายบ้าน** ชายคนหนึ่งสั่งภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษुरुบนั้นไปถามพวกชาวบ้านว่า “หญิงคนชื่อนี้อยู่ไหน” พวกชาวบ้านตอบว่า “นางย้ายไปแล้ว” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๔. **เรื่องหญิงบ้นเพาะก** ชายคนหนึ่งสั่งภิกษุว่า “ท่านช่วยไปบอกหญิงชื่อนี้” ภิกษुरुบนั้นไปถามพวกชาวบ้านว่า “หญิงคนชื่อนี้อยู่ไหน” พวกชาวบ้านตอบว่า “คนชื่อนี้เป็นหญิงบ้นเพาะก” ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”

๕. **เรื่องชักจูงสามภรรยาให้คืนดีกัน** หญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามีจึงหนีกลับไปอยู่ที่บ้านมารดาบิดา ภิกษुरुบหนึ่งมีความใกล้ชิดคุ้นเคยกับตระกูลนั้นทราบเรื่องแล้วจึงพูดชักจูงให้เธอกลับคืนดีกัน ต่อมาท่านเกิดความกังวลใจว่า “เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือไม่หนอ” จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “เขาหย่ากันแล้วหรือ” ภิกษुरुบนั้นกราบทูลว่า “เขายังไม่ได้หย่ากัน” พระองค์จึงตรัสว่า “เธอไม่ต้องอาบัติ เพราะเขายังไม่หย่ากัน”

๖. กฎการศึกษาบท (๑๐)

ว่าด้วยการก่อสร้างกุฏิ

กุฏิ คือ ที่อยู่อาศัยของพระภิกษุ มีลักษณะเป็นกระท่อมบ้าง เรือนไม้บ้าง หรือมีลักษณะเป็นตึกก่ออิฐฉาบปูนบ้าง กฎีดังกล่าวนี้บางครั้งมีอุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาเลื่อมใสบริจาคทรัพย์สิ่งของสร้างถวายโดยลำพังตนเองบ้าง บริจาคทรัพย์สิ่งของร่วมกันสร้างถวายบ้าง หรือบางครั้งภิกษุเป็นผู้นำดำเนินการสร้างเองบ้าง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีก่อสร้างกุฏิเป็นของส่วนตัวโดยไม่จำกัดขนาดด้วยอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ช่วยกันขอมมาจากอุบาสกอุบาสิกาหรือชาวบ้านเมื่อก่อสร้างไม่เสร็จก็พากันไปขอความอุปถัมภ์จากอุบาสกอุบาสิกาหรือชาวบ้านครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อจะนำไปสร้างกุฏิให้สำเร็จต่อไป

พวกอุบาสกอุบาสิกาหรือชาวบ้านชาวเมืองอาฬวี ที่ถูกขอความอุปถัมภ์หรือเรียบบ่อยหนักเข้าก็ได้รับความลำบากเดือดร้อน เมื่อพบเห็นภิกษุก็เกิดความรู้สึกตกใจและหวาดกลัว พากันหลบหนีบ้าง เดินเลี่ยงหนีไปบ้าง เมินหน้าหนีทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นบ้าง ปิดประตูบ้านบ้าง หรือบางคนเห็นแม่โคเดินมาก็ตกใจรีบพากันวิ่งหนี เพราะเข้าใจว่าเป็นภิกษุบ้าง

ต่อมาท่านพระมหากัสสปะได้เดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปพักอยู่ที่อัคคาวเจตีย์ ในเมืองอาฬวี รุ่งเช้าก็เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ท่านได้พบเห็นพวกชาวบ้านแสดงอาการตกใจและหวาดกลัวแล้วรีบหลบหนีไปคนละทางสองทาง เมื่อกลับจากบิณฑบาตฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจึงเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถามว่า “เมื่อก่อนเมืองอาฬวีมีความอุดมสมบูรณ์ อาหารหาได้ง่าย ภิกษุสงฆ์บิณฑบาตเลี้ยงชีพได้ง่าย แต่บัดนี้เมืองอาฬวีคงเกิดทุกข์ภัย ขาดอาหารได้ยาก...” ภิกษุเหล่านั้นได้เรียนให้ท่านพระมหากัสสปะทราบถึงสาเหตุที่พวกชาวเมืองอาฬวีเห็นภิกษุแล้วเกิดความตกใจและหวาดกลัวจนต้องหลบหนีไปคนละทางสองทาง

ต่อมาอีกสองสามวันพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ก็ได้เสด็จจากกรุงราชคฤห์ไปประทับอยู่ที่อัคราฬเจดีย์เมืองอาฬวี ท่านพระมหากัสสปะได้เข้าไปเฝ้ากราบทูลเรื่องที่เกิดขึ้นให้พระองค์ได้ทรงทราบ และเมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วได้ตรัสเรียกพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีมาสอบถามว่า “ทราบว่าคุณเธอสร้างกุฎิด้วยเครื่องอุปกรณ์ที่ขอมาเอง ไม่มีเจ้าของสร้างให้ สร้างเป็นของส่วนตัว ไม่จำกัดขนาด เมื่อสร้างไม่เสร็จก็ไปออกปากขอจากชาวบ้านอีก ... จริงหรือ” และเมื่อทรงทราบความจริงตามที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีได้กราบทูลให้ทรงทราบแล้ว พระองค์จึงตรัสเล่าเรื่องที่เคยเกิดขึ้นในทำนองเดียวกันนี้ให้พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีฟังว่า :-

เรื่องฤาษี ๒ พี่น้อง มีฤาษี ๒ พี่น้องอาศัยอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ต่อมา มณีกัณฐนาคราช (พญานาคที่มีแก้วมณีประดับอยู่ที่คอ) ขึ้นจากแม่น้ำคงคาเข้าไปหาฤาษีผู้น้อง แล้วพักวางขนดล้อมรอบฤาษี ๗ รอบ พร้อมกันนี้ก็ได้แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือศีรษะ ฤาษีผู้น้องตกใจหวาดกลัวมากทำให้ร่างกายชুবวมหมองคล้ำ

เมื่อฤาษีผู้พี่มาพบเห็นฤาษีผู้น้องแล้ว จึงสอบถามทราบเรื่องทั้งหมดแล้วได้ถามว่า “เธอไม่ต้องการให้นำนคราสดตัวนี้มาหาใช้ไหม” ฤาษีผู้น้องบอกว่า “ไม่ต้องการให้นำนคราสดตัวนี้มาหาอีก” ฤาษีผู้พี่ถามต่อไปว่า “เธอเห็นนาคราชมีอะไรบ้าง” ซึ่ง ฤาษีผู้น้องก็ได้บอกว่า “มีแก้วมณีประดับอยู่ที่คอ” เมื่อเป็นเช่นนี้ฤาษีผู้พี่จึงแนะนำอุบายให้ว่า “ถ้านาคราสดตัวนั้นขึ้นมาหาอีก ก็ให้พูดขอแก้วมณีที่ประดับอยู่ที่คอของนาคราสดตัวนั้นให้ได้”

วันต่อมามณีกัณฐนาคราสดตัวนั้นก็ได้ขึ้นจากแม่น้ำคงคามาหาฤาษีผู้น้องอีก ฤาษีผู้น้องจึงพูดกับมณีกัณฐนาคราสดตัวนั้นว่า “ท่านจงให้แก้วมณีแก่อาตมาเถิด อาตมาอยากได้” มณีกัณฐนาคราสดคิดอยู่ในใจว่า “ฤาษีขอแก้วมณี ฤาษีอยากได้แก้วมณี” แล้วรีบหนีลงแม่น้ำคงคาไปทันที

แม้วันต่อมาที่มณีกัณฐนาคราสดขึ้นจากแม่น้ำคงคามาหาฤาษีผู้น้องนั้นอีก ฤาษีผู้น้องก็ได้พูดขอแก้วมณีเหมือนวันก่อน แม้ครั้งที่ ๓ ที่มณีกัณฐนาคราสดขึ้นจากแม่น้ำคงคามาหา ฤาษีผู้น้องก็ได้พูดขอแก้วมณีอีก มณีกัณฐนาคราสดจึงกล่าวว่า :-

เพราะแค้นนี้ดวงนี้เป็นเหตุ
 ทำให้ข้าวน้ำเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้ามากมาย
 ข้าพเจ้าให้แค้นนี้ท่านไม่ได้
 ท่านเป็นคนขอมากเกินไป
 ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมท่านอีกแล้ว

เมื่อท่านขอแค้นนี้จนทำให้ข้าพเจ้าหวาดกลัว
 เหมือนชายหนุ่มถือดาบคมที่ลั่นด้วยหินทำให้ผู้อื่นสะดุ้งกลัว
 ข้าพเจ้าให้แค้นนี้ท่านไม่ได้
 ท่านเป็นคนขอมากเกินไป
 ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมท่านอีกแล้ว^๑

พระองค์ตรัสเล่าเรื่องต่อไปว่า เมื่อมณีกัณฐนาคราชกล่าวเช่นนี้แล้วก็หนีลง
 แม่น้ำคงคาไปพร้อมกับรำพึงว่า “ฤๅษีขอแค้นนี้ ฤๅษียากได้แค้นนี้” จากนั้นก็ไม่
 หวนกลับมาอีกเลย ต่อมาฤๅษีผู้น้องกลับมีร่างกายซูบผอมหมองคล้ำผิดปกติอีก

ฤๅษีผู้พี่มาพบเห็นเข้าจึงสอบถาม และได้ทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว จึง
 กล่าวว่า :-

บุคคลไม่ควรขอสิ่งที่รู้ว่าเป็นที่รักของเขา
 อนึ่ง เพราะขอมากเกินไปย่อมเป็นที่เกลียดชัง
 นาคราชถูกฤๅษีขอแค้นนี้
 จึงไม่หวนกลับมาให้ฤๅษีเห็นอีกเลย^๒

^๑ วิ.มหา. (แปล) ๑/๓๔๔/๓๘๐-๓๘๑, ขุ.ชา. (แปล) ๒๓/๗-๘/๑๒๑

^๒ วิ.มหา. (แปล) ๑/๓๔๔/๓๘๑, ขุ.ชา. (แปล) ๒๓/๘/๑๒๑

พระผู้มีพระภาคตรัสสรุปเรื่องฤๅษี ๒ พี่น้อง ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “การขอ การออกปากขอ ย่อมไม่เป็นที่พอใจแม้ของพวกสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น ไม่จำต้องกล่าวถึงพวกมนุษย์เลย”

เรื่องนกฝูงใหญ่ ภิกษุรูปหนึ่งอยู่ในราวป่าแห่งหนึ่งที่เชิงภูเขาหิมพานต์ ณ ที่ใกล้กับราวป่ามีหนองน้ำใหญ่ ฝูงนกเที่ยวหาอาหารกินที่หนองน้ำแห่งนี้ตลอดทั้งวัน พอดกเย็นก็จะพากันบินไปอาศัยหลับนอนที่ราวป่าแห่งนี้เป็นประจำ เธอรำคาญเสียงนก จึงมาหาเราถึงที่อยู่ เมื่อกราบไหว้เราแล้วก็นั่งลง ณ ที่สมควร

เราได้ถามเธอว่า “เธอสบายดีหรือ ยังพอเป็นอยู่ได้หรือ เธอเดินทางมาโดยไม่ลำบากหรือ เธอมาจากไหน” ซึ่งเธอก็ได้กราบทูลว่า “สบายดี พอเป็นอยู่ได้ เดินทางมาโดยไม่ลำบาก พระพุทธเจ้าข้า แต่ว่าที่เชิงภูเขาหิมพานต์มีราวป่าใหญ่ มีหนองน้ำใหญ่ ฝูงนกเที่ยวหาอาหารกินที่หนองน้ำแห่งนี้ตลอดทั้งวัน พอดกเย็นก็จะพากันบินมาอาศัยหลับนอนที่ราวป่าแห่งนี้เป็นประจำ ข้าพระพุทธเจ้ารำคาญเสียงนก จึงหนีมาจากที่นั่น”

เราได้ถามเธอว่า “เธอไม่ต้องการให้ฝูงนกมาใช้ไหม” เธอกราบทูลว่า “ไม่ต้องการพระพุทธเจ้าข้า” เราจึงแนะนำอุบายให้เธอว่า “เธอจงกลับไปที่ราวป่าแห่งนี้อีก เมื่อถึงเวลาปฐมยามแห่งราตรี ก็ให้เธอประกาศขึ้น ๓ ครั้งว่า นกที่อาศัยอยู่ที่ราวป่านี้อันใด จงฟังเรา เราต้องการชน เจ้าจงให้ชนแก่เราตัวละ ๑ อัน แม้เมื่อถึงเวลามัชฌิมยามแห่งราตรีและเวลาปัจฉิมยามแห่งราตรี ก็ขอให้ประกาศขึ้น ๓ ครั้งเหมือนกัน”

ภิกษุรูปนั้นกราบทูลลากลับไปยังราวป่า เมื่อถึงเวลาปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยามแห่งราตรี ก็ได้ประกาศขึ้น ๓ ครั้งเหมือนกัน ฝูงนกเหล่านั้นรู้ว่า “ภิกษุรูปนี้ขอชนของพวกเรา ท่านต้องการชน” จากนั้นจึงพากันรีบบินหนีไปโดยไม่หวนกลับมาอีก

พระองค์ตรัสสรุปเรื่องนกฝูงใหญ่ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “การขอ การออกปากขอ ย่อมไม่เป็นที่พอใจแม้ของพวกสัตว์ดิรัจฉานเหล่านั้น ไม่จำต้องกล่าวถึงพวกมนุษย์เลย”

เรื่องอัญจิเสนฤาษี พระราชาตรัสถามอัญจิเสนฤาษีว่า :-

พระคุณเจ้าอัญจิเสนะ
โยมไม่รู้จักรัณยพิกพวกนี้เลย
แต่พวกเขาได้พร้อมใจกันมาขอกับโยม
ทำไมพระคุณเจ้าจึงไม่ขอโยมบ้าง

ฤาษีอัญจิเสนะได้ถวายพระพรตอบว่า :-

ผู้ขอย่อมไม่เป็นที่รัก
ผู้ให้ของที่ขอก็ไม่เป็นที่รัก
เพราะเหตุนั้นอาตมภาพจึงไม่ขอมหาบพิตร
ขอความหมางใจอย่าได้มีแก่อาตมภาพเลย^๑

พระองค์ตรัสสรุปเรื่องฤาษีอัญจิเสนะให้ภิกษุทั้งหลายฟังอีกว่า “ฤาษีอัญจิเสนะ
ยังถวายพระพรกับพระราชาที่ทรงปาวณาไว้อย่างนี้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงคนอื่นที่กล่าว
กับคนอื่นเลย”

เมื่อตรัสสรุปเรื่องทั้ง ๓ นี้จบลงแล้ว พระองค์ได้ทรงดำหนิพวกภิกษุชาวเมือง
อาฬวีว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทรพัสสมบัติของพวกคฤหัสถ์รวบรวมได้ยาก เมื่อได้มาก็
เก็บรักษาไว้ได้ยาก โภชนารูขี้แห้งทั้งหลาย ทำไมพวกเธอทั้งหลายจึงเป็นผู้มากไปด้วย
การขอ เป็นผู้มากไปด้วยการออกปากขอ การกระทำการอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใส
ให้เลื่อมใส...” จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า:-

“ภิกษุผู้จะสร้างกุฎีที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว
ด้วยการขอเอาเอง พึงสร้างให้ได้ขนาด ขนาดในการสร้างนั้น ดังนี้ ‘ยาว ๑๒
คืบ กว้าง ๗ คืบ โดยคืบพระสุคต’ ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้

^๑ ชุ.ชา. (แปล) ๒๓/๕๔-๕๕/๒๖๔

^๒ มาตราวัดขนาดสิ่งของที่ใช้ในสมัยพุทธกาล คือ ๑ คืบพระสุคต เท่ากับ ๓ คืบของคนที่มี
สัณฐานปานกลาง

ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ' ถ้า ภิกษุสร้างกุฏิด้วยการขอเอาเอง ในที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ไม่พาภิกษุทั้งหลายไปเพื่อแสดงพื้นที่ให้ หรือสร้างให้เกินขนาด เป็นสังฆาทิเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกฎการสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. การขอเอาเอง คือ ขอคนงานบ้าง อุปกรณ์ก่อสร้างสำเร็จรูปบ้าง ไม้บ้าง เกรียนบ้าง มีดบ้าง ขวานบ้าง ฝึงบ้าง จอบบ้าง สິ่วบ้าง เถาวัลย์บ้าง ไม้ไผ่บ้าง หล้ามุงกระต่ายบ้าง หล้าแฝกบ้าง หล้าสามัญบ้าง ดินเหนียวบ้าง ด้วยตนเอง

๒. กุฏิ ได้แก่ ที่อยู่ซึ่งโบกฉาบเฉพาะภายในหรือภายนอก หรือโบกฉาบทั้งภายในและภายนอก

๓. สร้าง คือ สร้างเองหรือให้คนอื่นสร้าง

๔. ที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย คือ ไม่มีใครอื่น ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย คฤหัสถ์หรือบรรพชิต เป็นเจ้าของสร้างถวาย

๕. สร้างเป็นของส่วนตัว คือ เพื่อประโยชน์เฉพาะตน

๖. พึงสร้างให้ได้ขนาด ขนาดในการสร้างนั้นดังนี้ : ยาว ๑๒ คืบ คือ คืบพระสุคต คือ วัดด้านนอกกุฏิ

๗. กว้าง ๗ คืบ คือ วัดด้านในฝาผนัง

๘. ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ อธิบายว่า ภิกษุผู้จะสร้างกุฏินั้น พึงให้แผ้วถางพื้นที่สร้างกุฏิแล้วเข้าไปหาสงฆ์ ห่มผ้าเฉวียงบ่า กราบเท้า ภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่ง ประนมมือกล่าวขอพระภิกษุทั้งหลาย ๓ ครั้ง อย่างนี้ว่า :-

ท่านผู้เจริญ กระผมต้องการสร้างกุฏิที่ไม่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็น
การส่วนตัวด้วยการขอเอาเอง กระผมขอให้สงฆ์ตรวจดูพื้นที่สร้างกุฏิ ขอรับ

ถ้าสงฆ์ทั้งปวงสามารถไปตรวจดูพื้นที่สร้างกุฏิได้ก็ต้องไปตรวจดูด้วยกันทุกรูป
ถ้าสงฆ์ไม่สามารถจะไปตรวจดูพื้นที่สร้างกุฏิได้หมดทุกรูป ก็ต้องขอพวกกษัตริย์ที่ฉลาด
สามารถรู้จักพื้นที่ว่า เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่ที่มี
บริเวณโดยรอบ เป็นพื้นที่ที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ แล้วแต่งตั้ง

๙. เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย คือ เป็นที่อยู่ของมด ...ปลวก ...หนู ...งู
...แมงป่อง ...ตะขาบ ...ช้าง ...ม้า ...ราชสีห์ ...เสือโคร่ง ...เสือเหลือง ...หมี ...สุนัขป่า
...สัตว์ดุร้ายบางเหล่า อยู่ใกล้ๆ ...สวน ...ตะแลงแกง ...ที่ทรมานนักโทษ ...สุสาน
...อุทยาน ...ที่หลวง ...โรงช้าง ...โรงม้า ...เรือนจำ ...โรงสุรา ...ร้านขายเนื้อ ...ถนน
...ทางสี่แยก ...ที่ประชุม หรืออยู่ใกล้ทางเดิน นี้ชื่อว่า พื้นที่มีอันตราย

๑๐. เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ คือ เกรียนที่เขาเทียมวัวตามปกติ
ไม่สามารถวนไปได้ บันไดไม่สามารถจะถอดเวียนไปได้โดยรอบ นี้ชื่อว่า พื้นที่ไม่มี
บริเวณโดยรอบ

๑๑. เป็นพื้นที่ที่ไม่มีอันตราย คือ ไม่ใช่ที่อยู่ของมด ไม่ใช่ที่อยู่ของ
ปลวก ฯลฯ หรือไม่ใกล้ทางเดิน นี้ชื่อว่า พื้นที่ไม่มีอันตราย

๑๒. เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ คือ เกรียนที่เขาเทียมวัวตามปกติ
สามารถวนไปได้ บันไดสามารถจะถอดเวียนไปได้โดยรอบ นี้ชื่อว่า พื้นที่มีบริเวณโดยรอบ

๑๓. การขอเอาเอง อธิบายว่า ขอคนงาน อุปกรณ์ก่อสร้างสำเร็จรูป ฯลฯ
ดินเหนียว

๑๔. ไม่พากษัตริย์ทั้งหลายไปเพื่อแสดงพื้นที่ให้ หรือสร้างให้เกินขนาด
ความว่า ไม่ขอให้สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ด้วยญัตติจุดตุตถกรรมวาทีก่อน สร้างเองหรือให้
คนอื่นสร้างเกินกำหนดแม้เพียงเส้นผมเดียว จะยาวหรือกว้าง ต้องอาบัติทุกกฏเพราะ
ความพยายามแต่ละครั้ง ยังเหลืออิฐอีกก้อนหนึ่งจึงจะเสร็จต้องอาบัติถุลลัจจัย อิฐ
ก้อนสุดท้ายเสร็จแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องการก่อสร้างกุฏิ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้** ภิกษุสร้างกุฏิที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส ๑ ตัว

๒. **สร้างเกินขนาด** ภิกษุสร้างกุฏิเกินขนาด เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส ๑ ตัว

๓. **สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้สร้างค้าง** ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างกุฏิให้เรา” แล้วหลีกไป ผู้รับคำสั่งสร้างกุฏิที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าเขาสร้างค้างไว้ ภิกษุนั้นกลับมาแล้วพึงให้กุฏินั้นแก่ภิกษุอื่น หรือรื้อสร้างใหม่ ถ้าไม่ให้แก่ภิกษุอื่นหรือไม่รื้อสร้างใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส ๑ ตัว

๔. **สงฆ์แสดงพื้นที่ให้สร้างค้าง** ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างกุฏิให้เรา” แล้วหลีกไป ผู้รับคำสั่งสร้างกุฏิที่สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าเขาสร้างค้างไว้ ภิกษุนั้นกลับมาแล้วพึงให้กุฏินั้นแก่ภิกษุอื่น หรือรื้อสร้างใหม่ ถ้าไม่ให้แก่ภิกษุอื่นหรือไม่รื้อสร้างใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว

๕. **สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้สร้างเกินขนาด** สร้างค้าง ภิกษุสั่งว่า “จงสร้างกุฏิให้เรา” แล้วหลีกไป ผู้รับคำสั่งสร้างกุฏิที่สงฆ์ไม่ได้แสดงพื้นที่ให้ สร้างเกินขนาด เป็นพื้นที่ที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าเขาสร้างค้างไว้ ภิกษุนั้นกลับมาแล้วพึงให้กุฏินั้นแก่ภิกษุอื่น หรือรื้อสร้างใหม่ ถ้าไม่ให้แก่ภิกษุอื่นหรือไม่รื้อสร้างใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว กับอาบัติสังฆาทิเสส ๑ ตัว

๖. **สร้างค้าง** สร้างต่อ กุฏิตนสร้างค้างไว้ ภิกษุสร้างต่อจนสำเร็จด้วยตนเอง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กฎึตนสร้างค้ำไว้ ฤกษุใช้ผู้อื่นสร้างต่อจนสำเร็จด้วยตนเอง ต้อง
อาบัติสงฆาติเสส

กฎึผู้อื่นสร้างค้ำไว้ ฤกษุสร้างต่อจนสำเร็จด้วยตนเอง ต้องอาบัติ
สงฆาติเสส

กฎึผู้อื่นสร้างค้ำไว้ ฤกษุใช้ผู้อื่นสร้างต่อจนสำเร็จด้วยตนเอง ต้อง
อาบัติสงฆาติเสส

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งฤฎิการสิกขาบทที่ ๖ นี้ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ฤกษุสร้างเสื่อมผามีประตุ
๒. ฤกษุดับแต่งถ้ำ
๓. ฤกษุสร้างฤฎิหญา
๔. ฤกษุสร้างฤฎิเพื่อฤกษุอื่น
๕. ฤกษุสร้างอาคารนอกจากนั้น ยกเว้นอาคารที่พักของตน
๖. ฤกษุวิกุลจริด
๗. ฤกษุตันบัญญัติ

๗. วิหารการสิกขาบท (๑๑)

ว่าด้วยการก่อสร้างวิหาร

วิหาร คือ ที่อยู่อาศัยของฤกษุหรือที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ในยุคหลัง ๆ
นิยมสร้างคู่กับโบสถ์ และบางครั้งเรียกรวม ๆ ว่าวัดก็มี วิหารดังกล่าวนี้บางครั้ง
อุบาสกอุบาสิกาที่มีศรัทธาเลื่อมใสบริจาคทรัพย์สิ่งของสร้างถวายโดยลำพังตนเองบ้าง
บริจาคทรัพย์สิ่งของร่วมกันสร้างถวายบ้าง หรือบางครั้งฤกษุดำเนินการสร้างด้วยตน
เองบ้าง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขลิตาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวัชสะ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่เศรษฐีคนหนึ่งได้บอกกับพระฉันนะว่า “ข้าพเจ้าจักให้สร้างวิหารถวาย ขอท่านได้โปรดตรวจดูสถานที่สร้างวิหารให้ด้วย” พระฉันนะจึงใช้คนเตรียมสถานที่ โดยตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ใหญ่ต้นหนึ่งที่ชาวบ้าน ชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบทและชาวแคว้นต่างพากันเคารพบูชา

พวกชาวบ้านได้ทราบข่าวจึงพากันกล่าวดำนิ ประณาม และโพนทะนา พระฉันนะว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ใหญ่ที่ชาวบ้าน ชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบทและชาวแคว้นต่างพากันเคารพบูชา สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเปียดเบียนต้นไม้ซึ่งมีอินทรีย์เดียว”

ภิกษุทั้งหลายได้ยินเสียงกล่าวดำนิ ประณาม โพนทะนาของชาวบ้านเหล่านั้น จึงพากันกล่าวดำนิ ประณาม โพนทะนาพระฉันนะ จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระฉันนะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพระฉันนะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้จะสร้างวิหารใหญ่ที่มีเจ้าของสร้างถวายสร้างเป็นของส่วนตัว ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ หรือไม่พาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวิหารการสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ จะขอนำมากล่าวเฉพาะที่แตกต่างไปจากที่ สิกขาบทวิภังค์ได้จำแนกหรืออธิบายความหมายไว้แล้วในพระบัญญัติแห่งกฎการ สิกขาบทที่ ๖ เท่านั้น คือ :-

๑. **วิหารใหญ่** ได้แก่ วิหารมีเจ้าของสร้างถวาย
๒. **ที่มีเจ้าของสร้างถวาย** คือ ที่มีหญิงหรือชาย คฤหัสถ์หรือบรรพชิต เป็นเจ้าของสร้างถวาย
๓. **วิหาร** ได้แก่ ที่อยู่ซึ่งโบกฉาบเฉพาะภายในหรือภายนอก หรือโบกฉาบ ทั้งภายในและภายนอก

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณีย์ได้อธิบายเรื่องการก่อสร้างวิหาร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็น เกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ โดยคำอธิบายดังกล่าวนี้ สามารถเทียบเคียงกับที่ บทภาษณีย์ได้อธิบายไว้แล้วในกฎการสิกขาบทที่ ๖ ซึ่งว่าด้วยการก่อสร้างกุฏิ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งวิหารการสิกขาบทที่ ๗ นี้ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุสร้างเชื่อมผ้ามี่ประตุ
๒. ภิกษุตกแต่งถ้ำ
๓. ภิกษุสร้างวิหารหญ้า
๔. ภิกษุสร้างวิหารเพื่อภิกษุอื่น
๕. ภิกษุสร้างอาคารนอกจากนั้น ยกเว้นอาคารที่พักของตน
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. ปฐมทฤษฎโทสสิกขาบท (๑๒)

ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะ ข้อที่ ๑

โลภะ โทสะ และโมหะ คือ รากเหง้าแห่งความชั่วร้ายที่ครอบงำจิตใจของผู้ใด ก็จะเป็นเหตุให้ผู้นั้นทำความชั่วได้นานัปการ เช่น กล่าวหาคนที่มิได้ทำความผิดว่าทำผิดเพียงเพื่อสนองความโลภ ความโกรธและความหลงของตนเองเท่านั้น โดยมีได้คำนึงถึงว่าคนที่ตนกล่าวหาจะต้องประสบกับความเสื่อมเสียชื่อเสียงหรือสูญเสียสถานะแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพระเมตติยะกับพระภุมมชกะเกิดความรู้สึกขัดเคืองใจที่ถูกจัดให้อยู่เสนาสนะที่ไม่ค่อยดี ออกบิณฑบาตก็ได้อาหารไม่ค่อยดี เช่น ข้าวปลายกับน้ำผักดองเป็นต้น ในขณะที่พระเถระรูปอื่น ๆ อยู่เสนาสนะที่ดี ออกบิณฑบาตก็มีคนนำอาหารที่ประณีตมาใส่บาตร

ต่อมาท่านทั้งสองได้ทราบว่ พระทัพพมัลลบุตรซึ่งคณะสงฆ์แต่งตั้งให้ทำหน้าที่เป็นเสนาสนบัญญัติและกัฏฐเทศก์ (ทำหน้าที่จัดแจงเสนาสนะว่าภิกษุเช่นใดควรอยู่เสนาสนะใด และทำหน้าที่นิมนต์พระไปในกิจนิมนต์ต่าง ๆ) ได้นิมนต์ให้ท่านไปฉันอาหารที่บ้านของคหบดีคนหนึ่งภายในกรุงราชคฤห์

พระเมตติยะและพระภุมมชกะคิดว่า คราวนี้คงได้อาหารบิณฑบาตที่ประณีต มีรสอร่อยเป็นแน่ เพราะได้ทราบว่าคหบดีคนนี้ได้ถวายอาหารที่ประณีตมีรสอร่อยแด่ภิกษุด้วยตนเองเป็นประจำ แต่เมื่อคหบดีคนนี้ได้ทราบว่า “พระทัพพมัลลบุตรจัดให้พระเมตติยะกับพระภุมมชกะไปฉันอาหารที่บ้านของตนในวันพรุ่งนี้” ก็กลับคิดว่า “ทำไมจึงนิมนต์ภิกษุชั่วสองรูปนี้มาฉันที่บ้านของเราเล่า” จากนั้นจึงสั่งสาวใช้ว่า “พรุ่งนี้เช้า เจ้าจงจัดอาสนะไว้ที่ซุ้มประตูแล้วเอาข้าวปลายและน้ำผักดองถวายแก่ภิกษุทั้งสองรูปนั้น”

พระเมตติยะกับพระภุมมชกะจำวัดหลับ ๆ ตื่น ๆ ทั้งคืนด้วยความดีใจและเกรงว่าจะตื่นสาย รุ่งเช้าจึงครองจีวรอุ้มบาตรไปที่บ้านของคหบดีดังกล่าว แทนที่คหบดีจะนิมนต์ท่านทั้งสองเข้าไปนั่งในบ้านแล้วนำอาหารที่ประณีตมาถวายด้วยตนเองดังที่เคยทราบมา แต่สาวใช้กลับนิมนต์ให้ท่านทั้งสองนั่งที่ซุ้มประตูแล้วนำข้าวปายกับน้ำผักดองมาถวายให้ฉัน ทำให้ท่านทั้งสองรู้สึกขัดเคืองใจเป็นอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันนี้ก็คิดว่า “พระทัฬหฬัลลบุตรคงพูดใส่ความเราทั้งสองให้คหบดีฟังเป็นแน่ ...”

เมื่อทั้งสองท่านเกิดความคิดเช่นนี้ จึงร่วมกันวางแผนทำลายพระทัฬหฬัลลบุตรให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและพ้นจากพรหมจรรย์ในที่สุด จากนั้นจึงได้พูดขอร้องให้ภิกษุณีเมตติยาผู้มีความคุ้นเคยกันช่วยนำความไปกราบทูลพระพุทธรเจ้าว่า “ถูกพระทัฬหฬัลลบุตรข่มขืน” ซึ่งภิกษุณีเมตติยาก็ได้ไปกราบทูลฟ้องพระพุทธรเจ้าตามที่พระเมตติยะและพระภุมมชกะพูดขอร้องทุกประการ

แม้พระองค์จะทรงทราบว่า “พระทัฬหฬัลลบุตรเป็นพระอรหันต์ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ จะมีได้ทำการข่มขืนตามที่ภิกษุณีเมตติยาฟ้องร้อง” แต่เมื่อมีผู้ฟ้องร้องเป็นกิลลักษณะเช่นนี้ พระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระทัฬหฬัลลบุตรมาสอบถามว่า “ทัฬหะ เธอจำได้ไหมว่าได้ทำตามภิกษุณีเมตติยากล่าวหา” ซึ่งท่านพระทัฬหฬัลลบุตรก็กราบทูลตามความเป็นจริงว่า “ตั้งแต่เกิดมาข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยรู้จักการเสพเมถุนกรรมแม้ในความฝัน ไม่จำต้องกล่าวถึงตอนต้นอยู่เลย”

เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริงเช่นนี้ จึงมีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายทำการสึกภิกษุณีเมตติยา จากนั้นได้เสด็จจากอาสนะเข้าไปในพระวิหาร

ส่วนพระเมตติยะกับพระภุมมชกะเมื่อได้ทราบข่าวนี้ ก็ได้รับไปพบภิกษุเหล่านั้นพร้อมทั้งพูดขอร้องว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าให้ภิกษุณีเมตติยาสึกเลย นางไม่มีความผิดอะไร พวกกระผมโกรธ ไม่พอใจ ต้องการให้พระทัฬหฬัลลบุตรพ้นจากพรหมจรรย์ จึงพูดชักจูงนางให้กราบทูลฟ้องใส่ความพระทัฬหฬัลลบุตร”

ภิกษุทั้งหลายได้ทราบเช่นนั้นจึงพากันกล่าวดำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ทำไมพระเมตติยะกับพระภุมมชกะจึงใส่ความพระทัพพมัลลบุตรด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูลเล่า” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเมตติยะกับพระภุมมชกะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระเมตติยะกับพระภุมมชกะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใด ขัดเคือง มีโทสะ ไม่แช่มชื่น ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายว่า ‘ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้’ ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตาม ไม่โจทก์ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องไม่มีมูล และภิกษุยอมรับผิด เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปฐมทฎฐโกสสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ขัดเคือง มีโทสะ คือ โกรธ ไม่พอใจ ไม่ชอบใจ แค้นใจ เจ็บใจ
๒. ไม่แช่มชื่น คือ ไม่แช่มชื่นเพราะความโกรธนั้น เพราะมีโทสะนั้น เพราะไม่พอใจนั้น และเพราะไม่ชอบใจนั้น
๓. ที่ไม่มีมูล คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้นึกสงสัย
๔. ด้วยอาบัติปาราชิก คือ ด้วยอาบัติปาราชิก ๔ ข้อใดข้อหนึ่ง
๕. ใส่ความ ได้แก่ โจทเอง หรือสั่งให้ผู้อื่นโจท
๖. ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้ ความว่า ให้พ้นจากความเป็นภิกษุ ให้พ้นจากสมณธรรม ให้พ้นจากศีลขันธ์ ให้พ้นจากคุณคือตบะ

๗. **อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ก็ตาม** คือ จะมีผู้เชื่อถือตามเรื่องที่ทำให้ภิกษุนั้น ถูกไล่ความก็ตาม

๘. **ไม่โจทก์ก็ตาม** คือ ไม่มีใคร ๆ กล่าวถึงภิกษุนั้น

๙. **อธิกรณ์** ได้แก่ อธิกรณ์ ๔ อย่าง คือ วิวาทาธิกรณ์ อนุวาทาธิกรณ์ อาปัตตาธิกรณ์ และกิจจาธิกรณ์

๑๐. **และภิกษุยอมรับผิด** ความว่า ภิกษุนั้นยอมรับว่า ข้าพเจ้าพูดคำไว้ ประโยชน์ พูดเท็จ พูดไม่จริง ไม่รู้จึงพูด

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องการพูดไล่ความหรือการโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติ ปาราชิกที่ไม่มีมูล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **ไม่เห็น โจทว่าได้เห็น** คือ ภิกษุผู้โจทไม่ได้เห็นภิกษุต้องอาบัติ ปาราชิก ถ้าโจทภิกษุนั้นว่า “ข้าพเจ้าเห็นท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๒. **ไม่ได้ยิน โจทว่าได้ยิน** คือ ภิกษุผู้โจทไม่ได้ยินว่า ภิกษุต้องอาบัติ ปาราชิกแล้ว ถ้าโจทภิกษุนั้นว่า “ข้าพเจ้าได้ยินว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๓. **ไม่นึกสงสัย โจทว่านึกสงสัย** คือ ภิกษุผู้โจทไม่ได้นึกสงสัยว่า ภิกษุต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ถ้าโจทภิกษุนั้นว่า “ข้าพเจ้านึกสงสัยว่า ท่านต้องอาบัติ ปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๔. **ได้เห็น โจทว่าไต่ยืน** คือ ภิกษุผู้โจทไม่เห็นภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ถ้าโจทภิกษุนั้นว่า “ข้าพเจ้าไต่ยืนว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๕. **ได้เห็น ไม่แน่ใจ** คือ ภิกษุผู้โจทได้เห็นภิกษุต้องอาบัติปาราชิก ไม่แน่ใจเรื่องที่ได้เห็น คือ กำหนดสิ่งที่ได้เห็นไม่ได้ จำสิ่งที่ได้เห็นไม่ได้ ลืมสิ่งที่ได้เห็น ถ้าโจทภิกษุนั้นว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นและนึกสงสัยว่า ท่านต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาสดาบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งปฐมทฎฐโทสสิกขาบทที่ ๘ นี้ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก็มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์
๒. ภิกษุจำเลยเป็นไม่ผู้บริสุทธิ์ ภิกษุผู้โจทก็มีความเห็นว่าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. ทุติยทฎฐโทสสิกขาบท (๑๓)

ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษ ข้อที่ ๒

ความผูกโกรธ คือ กระบวนการหล่อเลี้ยงความโกรธที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยาวนาน พร้อมทั้งคอยแสวงหาหรือเฝ้ารอคอยจังหวะที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อให้ความโกรธที่ผูกเอาไว้ได้มีโอกาสแสดงตัวหรือกระทำการสนองความโกรธต่อไป

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ว่าพระเมตติยากับพระภุมมชกะกำลังเดินลงจากภูเขาศิขณภู

ได้มองเห็นแพะตัวผู้กับแพะตัวเมียกำลังสืบพันธุ์กัน แล้วคิดกันว่า “พวกเราจะสมมติแพะตัวผู้เป็นพระทักพพมัลลบุตร และสมมติแพะตัวเมียเป็นภิกษุณีเมตติยา” จากนั้นก็พากันพูดโพนทะนาให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “บัดนี้ พวกเราได้เห็นพระทักพพมัลลบุตรเสพเมถุนธรรมกับภิกษุณีเมตติยาด้วยตนเอง”

พวกภิกษุที่ได้ฟังคำพูดโพนทะนาของพระเมตติยากับพระภุมมชกะแล้ว ต่างก็พูดออกมาเป็นเสียงเดียวกันว่า “พวกท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ ท่านพระทักพพมัลลบุตรจะไม่ทำกรรมเช่นนั้น” จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเมตติยากับพระภุมมชกะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระเมตติยากับพระภุมมชกะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดขัดเคือง มีโทสะ ไม่แช่มชื่น อ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์เรื่องอื่นเป็นเลศ ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิก โดยมุ่งหมายว่า ‘ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้’ ครั้นสมัยต่อจากนั้นอันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตาม ไม่โจทก์ตาม อธิกรณ์นั้นเป็นอธิกรณ์เรื่องอื่น อ้างเอาบางส่วนเป็นเลศ และภิกษุยอมรับผิดชอบ เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทฎิยทฎฐโทสสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ จะขอนำมากล่าวเฉพาะที่แตกต่างไปจากที่สิกขาบทวิภังค์ได้จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้แล้วในพระบัญญัติแห่งปฐมทฎฐโทสสิกขาบทที่ ๘ เท่านั้น คือ :-

๑. **แห่งอธิกรณ์เรื่องอื่น** คือ เป็นอาบัติส่วนอื่น หรือเป็นอธิกรณ์ส่วนอื่น

๒. **อธิกรณ์ที่ชื่อว่าเป็นเรื่องอื่นจากอธิกรณ์** เช่น :-

วิวาหาธิกรณ์ เป็นเรื่องอื่นจากอนุวาหาธิกรณ์ อาบัติตาธิกรณ์ และ กิจจาธิกรณ์

อนุวาหาธิกรณ์ เป็นเรื่องอื่นจากอาบัติตาธิกรณ์ กิจจาธิกรณ์ และ วิวาหาธิกรณ์

อาบัติตาธิกรณ์ เป็นเรื่องอื่นจากกิจจาธิกรณ์ วิวาหาธิกรณ์ และ อนุวาหาธิกรณ์

กิจจาธิกรณ์ เป็นเรื่องอื่นจากวิวาหาธิกรณ์ อนุวาหาธิกรณ์ และ อาบัติตาธิกรณ์

๓. **อธิกรณ์ที่ชื่อว่าเป็นเรื่องเดียวกับอธิกรณ์** เช่น :-

วิวาหาธิกรณ์ เป็นเรื่องเดียวกับวิวาหาธิกรณ์

อนุวาหาธิกรณ์ เป็นเรื่องเดียวกับอนุวาหาธิกรณ์

อาบัติตาธิกรณ์ เป็นเรื่องเดียวกับอาบัติตาธิกรณ์ก็มี เป็นเรื่องอื่นจาก อาบัติตาธิกรณ์ก็มี

๔. **อาบัติตาธิกรณ์ชื่อว่าเป็นเรื่องอื่นจากอาบัติตาธิกรณ์** เช่น :-

เมถุนธรรมปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องอื่นจากอทินนาทานปาราชิกาบัติ มนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ และอุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ

อทินนาทานปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องอื่นจากมนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ อุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ และเมถุนธรรมปาราชิกาบัติ

มนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องอื่นจากอุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ เมถุนธรรมปาราชิกาบัติ และอทินนาทานธรรมปาราชิกาบัติ

อุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องอื่นจากเมถุนธรรมปาราชิกาบัติ อทินนาทานธรรมปาราชิกาบัติ และมนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ

๕. อาบัติตาทิกรณ์ชื่อว่าเป็นเรื่องเดียวกับอาบัติตาทิกรณ์ เช่น :-

เมถุนธรรมปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องเดียวกับเมถุนธรรมปาราชิกาบัติ

อทินนาทานปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องเดียวกับอทินนาทานปาราชิกาบัติ

มนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องเดียวกับมนุสสวิคคหปาราชิกาบัติ

อุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ เป็นเรื่องเดียวกับอุตตริมนุสสธรรมปาราชิกาบัติ

๖. อ้างเอาบางส่วน... เป็นเลศ อธิบายว่า เลศมี ๑๐ อย่าง ได้แก่ (๑) เลศคือชาติกำเนิด (๒) เลศคือชื่อ (๓) เลศคือตระกูล (๔) เลศคือรูปลักษณะ (๕) เลศคืออาบัติ (๖) เลศคือบาตร (๗) เลศคือจีวร (๘) เลศคือพระอุปัชฌาย์ (๙) เลศคือพระอาจารย์ (๑๐) เลศคือเสนาสนะ เช่น :-

เลศคือชาติกำเนิด อธิบายว่า ภิกษุผู้ใจทกได้เห็นภิกษุผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ ต้องอาบัติปาราชิก ครั้นเห็นภิกษุอีกรูปหนึ่งผู้เป็นวรรณะกษัตริย์จึงใจทว่า “ข้าพเจ้าเห็นภิกษุผู้เป็นวรรณะกษัตริย์ต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

เลศคือชื่อ อธิบายว่า ภิกษุผู้ใจทกได้เห็นพระพุทธรักขิตต้องอาบัติปาราชิก ครั้นเห็นภิกษุอีกรูปหนึ่งชื่อว่าพระพุทธรักขิต จึงใจทว่า “ข้าพเจ้าเห็นพระพุทธรักขิตต้องอาบัติปาราชิกแล้ว ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศากยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังฆกรรมไม่ได้” ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด ฯลฯ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องการพูดใส่ความหรือการโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. โจทภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส คือ ภิกษุผู้โจทก์ได้เห็นภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีความเห็นอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นอาบัติสังฆาทิเสส ถ้าเธอโจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า “ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาकยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังกรรมไม่ได้” แม้อย่างนี้ อธิกรณ์นั้นยอมเป็นข้ออื่น และเธออ้างเอามาเป็นเลศ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๒. โจทภิกษุผู้ต้องอาบัติถุลลัจจัย คือ ภิกษุผู้โจทก์ได้เห็นภิกษุต้องอาบัติถุลลัจจัย มีความเห็นอาบัติถุลลัจจัยว่าเป็นอาบัติถุลลัจจัย ถ้าเธอโจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า “ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาकยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังกรรมไม่ได้” แม้อย่างนี้ อธิกรณ์นั้นยอมเป็นข้ออื่น และเธออ้างเอามาเป็นเลศ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

๓. โจทภิกษุผู้ต้องอาบัติปาจิตตีย์ คือ ภิกษุผู้โจทก์ได้เห็นภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ มีความเห็นอาบัติปาจิตตีย์ว่าเป็นอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าเธอโจทภิกษุนั้นด้วยอาบัติปาราชิกว่า “ท่านไม่เป็นสมณะ ไม่เป็นเชื้อสายพระศาकยบุตร ท่านร่วมอุโบสถ ปวารณาหรือสังกรรมไม่ได้” แม้อย่างนี้ อธิกรณ์นั้นยอมเป็นข้ออื่น และเธออ้างเอามาเป็นเลศ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ทุก ๆ คำพูด

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งทุติยทุฐฐโทสสิกขาบทที่ ๙ นี้ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุสำคัญว่าเป็นอย่างนั้น โจทเองหรือสั่งให้ผู้อื่นโจท
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. สังคมเพศศึกษาบท (๑๔)

ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน

การทำลายหมู่คณะให้แตกแยกกัน ถือว่าเป็นการทำหมู่คณะให้ขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และถ้าปล่อยให้ขยายตัวออกไปมากยิ่งขึ้น นอกจากคนในสังคมนั้น ๆ จะแตกแยกกันแล้วก็อาจนำสังคมนั้นไปสู่ความแตกสลายไปในที่สุดได้อีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพระเทวทัตเที่ยวชักชวนพระโกกาลิกะ พระกัณโณภิสสกะ พระชันทเทวีบุตร และพระสมุทททัตให้มาร่วมมือกันทำลายสงฆ์ ทำลายจักร (หลักคำสอน) ของพระสมณโคดม แล้วไปกราบทูลขอให้ทรงประกาศให้ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติตามวัดฤๅ ๕ ประการ ที่ท่านและคณะได้กำหนดขึ้น กล่าวคือ :-

๑. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่ในป่าตลอดชีวิต
๒. ภิกษุทั้งหลายควรเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต
๓. ภิกษุทั้งหลายควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต
๔. ภิกษุทั้งหลายควรอยู่โคนต้นไม้ตลอดชีวิต
๕. ภิกษุทั้งหลายไม่ควรฉันปลาและเนื้อตลอดชีวิต

แต่พระองค์ทรงห้ามว่า “อย่าเลยเทวทัต ภิกษุรูปใดปรารณาก็งอยู่ป่าเกิด ภิกษุรูปใดปรารณาก็งอยู่ในละแวกบ้านเกิด ภิกษุรูปใดปรารณาก็งเที่ยวบิณฑบาตเกิด ภิกษุรูปใดปรารณาก็งยินดีกนิมนต์เกิด ภิกษุรูปใดปรารณาก็งถือผ้าบังสุกุลเกิด ภิกษุรูปใดปรารณาก็งยินดีผ้าคหบดีเกิด เราอนุญาตการให้ภิกษุถือเสนาสนะตามโคนต้นไม้ ๘ เดือนเท่านั้น เราอนุญาตให้ภิกษุฉันปลาและเนื้อที่บริสุทธิ์ได้ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้นึกสงสัย”

เมื่อพระเทวทัตและคณะทราบว่พระองค์ตรัสห้ามเช่นนี้ จึงเดินทางเข้าไปในกรุงราชคฤห์ แล้วประกาศชักชวนภิกษุและประชาชนว่า “ผู้ใดชอบความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก่าจัด เป็นต้น ก็ขอให้ปฏิบัติตามวัดฤๅ ๕ ประการของตน”

การกระทำของพระเทวทัตและคณะดังกล่าวนี้ ทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นแยกกันออกเป็น ๒ ฝ่าย โดยเฉพาะฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยต่างก็พากันกล่าวตำหนิ ประณาม และโทษะนาการกระทำของพระเทวทัตและคณะว่า “ทำไมพระเทวทัตและคณะจึงเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ เพื่อทำลายจักรของพระผู้มีพระภาคเล่า”

ภิกษุทั้งหลายที่ได้ทราบเรื่องนี้ ก็ได้กล่าวตำหนิ ประณาม และโทษะนาพระเทวทัตและคณะ จากนั้นได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระเทวทัตมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพระเทวทัตโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถ้อยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถ้อยกย่องยืนยันอธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก’

ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ผู้พร้อมเพรียง คือ สงฆ์ผู้มีสังวาสเสมอกัน อยู่ในสีมาเดียวกัน

๒. เพียรพยายามเพื่อทำลาย คือ แสวงหาพวก รวมกันเป็นหมู่ โดยมุ่งหมายว่า “ทำอย่างไร ภิคุเหล่านี้จะแตกกัน แยกกัน แบ่งเป็นพวก”

๓. หรือ ... อธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ได้แก่ เรื่องทำให้แตกกัน ๑๘ อย่าง^{*}

๔. ถือ คือ ยึดเอา

๕. ยกย่อง คือ แสดง

๖. ยินยั้น คือ ไม่กลับคำ

๗. ภิคุนั้น ได้แก่ ภิคุผู้ทำลายสงฆ์

๘. อันภิคุทั้งหลาย ได้แก่ภิคุเหล่าอื่น

๙. วิสวดสมณุภาสน์และกรรมวาจาสวดสมณุภาสน์ คือ เมื่อภิคุผู้ได้เห็น ผู้ได้ยิน ฟังว่ากล่าวตักเตือนภิคุผู้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์นั้นว่า :-

“ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรืออย่าถ้อยยกย่อง ยินยั้นอธิกรณ์ อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก”

* เรื่องทำให้แตกกัน ๑๘ อย่าง คือ :- ๑. แสดงอธรรมว่าเป็นธรรม ๒. แสดงธรรมว่าเป็นอธรรม ๓. แสดงสิ่งที่มีไฉนยว่เป็นวินัย ๔. แสดงวินยว่มีไฉนย ๕. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้ภาษิตไว้ไม่ได้ตรัสไว้ว่าได้ภาษิตไว้ได้ตรัสไว้ ๖. แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ภาษิตไว้ได้ตรัสไว้ว่าได้ ภาษิตไว้ไม่ได้ ตรัสไว้ไม่ได้ ๗. แสดงจริยวัตรที่พระตถาคตไม่ได้ทรงประพฤติมาว่า ได้ทรงประพฤติมา ๘. แสดงจริยวัตรที่พระตถาคตทรงประพฤติมาว่าไม่ได้ทรงประพฤติมา ๙. แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ว่าได้ทรงบัญญัติไว้ ๑๐. แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ทรงบัญญัติไว้ว่าได้ไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ๑๑. แสดงสิ่งที่ไม่ใช่อาบัติว่าเป็นอาบัติ ๑๒. แสดงอาบัติว่าไม่ใช่อาบัติ ๑๓. แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก ๑๔. แสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบา ๑๕. แสดงอาบัติ ที่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือ ๑๖. แสดงอาบัติที่ไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติที่มีส่วนเหลือ ๑๗. แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ ๑๘. แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบ ว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ (วิ.ม. (แปล) ๕/๔๖๘/๓๖๒-๓๖๓, วิ.จู. (แปล) ๗/๓๕๒/๒๑๔-๒๑๕, วิ.ป. (แปล) ๘/๒๗๕/๓๖๙-๓๗๐)

๑๔๔

ภิกษุผู้ได้เห็น ผู้ได้ยิน ฟังว่ากล่าวตักเตือนภิกษุนั้นเป็นครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ถ้าภิกษุนั้นสละได้นั้นย่อมเป็นการดี แต่ถ้าภิกษุนั้นไม่สละก็ต้องอาบัติทุกกฏ และถ้าภิกษุทั้งหลายทราบเรื่องนี้แล้ว ไม่ช่วยกันว่ากล่าวตักเตือนภิกษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ จากนั้นภิกษุทั้งหลายพึงคุมตัวภิกษุนั้นมาสู่ท่ามกลางสงฆ์ แล้วว่ากล่าวตักเตือนว่า “ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรืออย่าถ้อยกย่องยืดยัน อธิกรณ์อันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประสงค์ ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก”

กรรมวาจาสดมณฺหาสน์

เมื่อภิกษุทั้งหลายช่วยกันว่ากล่าวตักเตือนภิกษุนั้นเป็นครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ แล้ว ถ้าภิกษุนั้นสละได้ นั้นย่อมเป็นการดี แต่ถ้าภิกษุนั้นไม่สละก็ต้องอาบัติทุกกฏ จากนั้นสงฆ์ตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปพึงสดมณฺหาสน์ประกาศห้ามมิให้ภิกษุนั้นถือรั้น โดยภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาพึงสดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยอุตฺตัจจุตถกรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ภิกษุนั้นไม่ยอมสละเรื่องนั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงสดมณฺหาสน์ ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละเรื่องนั้น นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ภิกษุนั้นไม่ยอมสละเรื่องนั้น สงฆ์สดมณฺหาสน์ขอให้สละเรื่องนั้น ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการสดมณฺหาสน์ภิกษุชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ภิกษุนั้นไม่ยอมสละเรื่องนั้น สงฆ์สดมณฺหาสน์ขอให้สละเรื่องนั้น ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการสดมณฺหาสน์ภิกษุชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์พร้อมเพรียง ภิกษุนั้นไม่ยอมสละเรื่องนั้น สงฆ์สวดสมณุภาสน์ขอให้สละเรื่องนั้น ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการสวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นเสีย ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึง ทักท้วง

สงฆ์สวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้ เพื่อให้สละเรื่องนั้นแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะ เหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เมื่อภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาสวดประกาศตั้งญัตติให้สงฆ์ทราบจบลงแล้ว ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อสงฆ์สวดกรรมวาจาจบ ๒ ครั้ง ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติ ถุลลัจจัย และเมื่อสงฆ์สวดกรรมวาจาครั้งที่ ๓ จบลงแล้ว ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติ สังฆาทิเสส และเมื่อภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว อาบัติทุกกฏที่ต้องเพราะ ญัตติ และอาบัติถุลลัจจัยที่ต้องเพราะกรรมวาจา ๒ ครั้ง ย่อมเป็นอันระงับไป

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องความพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ให้แตกกัน มีลักษณะ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณี ศึกษาในที่นี้ คือ :-

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ นี้ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|-----------------------|
| ๑. ภิกษุผู้ยังไม่ถูกสวดสมณภาสน์ | ๒. ภิกษุผู้ยอมสละ |
| ๓. ภิกษุวิกลจริต | ๔. ภิกษุมีจิตฟุ้งซ่าน |
| ๕. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๖. ภิกษุดันบัญญัติ |

๑๑. สังฆเภทานุวัตตสิกขาบท (๑๕)

ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติดิตตามและกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์

การทำสงฆ์ให้แตกกัน ถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ภิกษุเพียงรูปเดียวไม่อาจทำให้สำเร็จได้ นอกเสียจากว่าจะมีภิกษุรูปอื่น ๆ พากันประพฤติดิตตาม หรือช่วยกันกล่าวสนับสนุนการกระทำของภิกษุรูปนั้นเท่านั้น การทำสงฆ์ให้แตกกันจึงจะขยายวงกว้างออกไปและประสบความสำเร็จตามความประสงค์ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระชันทเทวีบุตร และพระสมุทททัต ได้ประพฤติดิตตามและกล่าวสนับสนุนการกระทำของพระเทวทัตว่า “พระเทวทัตทำสิ่งที่ป็นธรรม กล่าวสิ่งที่ป็นวินัย

พระเทวทัตกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา ท่านทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าวเช่นนั้น พวกเราเห็นด้วยกับคำกล่าวของพระเทวทัต”

ภิกษุทั้งหลายที่ได้ทราบเรื่องนี้ต่างพากันกล่าวดำหนิ ประณาม และโพชนะนาพระโกกาลิกะและคณะ จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และดรัสเรียก ภิกษุทั้งหลายมาสอบถาม เมื่อทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนก ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุมีจำนวน ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูป ประพฤติตามกล่าว สันนิษฐานภิกษุนั้น พวกเธอกล่าวอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไร ภิกษุนั้น ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นวินัย ภิกษุนั้น กล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจ และความชอบใจของพวกเราจึงกล่าว พวกเราเห็นด้วยกับคำนั้น’

ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘พวกท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวสิ่งที่เป็นวินัย พวกท่านอย่าชอบใจการทำลายสงฆ์ พวกท่านจง พร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มี อุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก’

ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ก็ยังยกย่อง อยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพวกเธอไม่สละ เป็นสังฆาภิเสก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสังฆเภทานวัตตสิกขาบทที่ ๑๑ ที่สิกขาบท วิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ จะขอนำมากล่าวเฉพาะที่แตกต่างไป จากที่นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์ได้จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้แล้วในพระบัญญัติ แห่งสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ เท่านั้น คือ :-

๑. ภิกษุ คือ ภิกษุเหล่าอื่น

๒. ประพฤติตาม ความว่า ภิกษุผู้ทำลายสงฆ์เห็นอย่างไร พอใจอย่างไร และชอบใจอย่างไร แม้ภิกษุเหล่านั้นก็เห็นอย่างนั้น พอใจอย่างนั้น และชอบใจอย่างนั้น

๑๔๘

๓. กล่าวสนับสนุน คือ ดำรงอยู่ในพวก ในฝ่ายของภิกษุผู้ทำลายสงฆ์นั้น
๔. คำว่า ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูป ความว่า มีภิกษุ ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูป ภิกษุเหล่านั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรภิกษุนั้น ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นกล่าวสิ่งที่เป็นวินัย ภิกษุนั้นกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าว พวกเราเห็นด้วยกับคำกล่าวนั้น”
๕. ภิกษุเหล่านั้น ได้แก่ ภิกษุผู้ประพฤติตามเหล่านั้น
๖. อันภิกษุทั้งหลาย ได้แก่ อันภิกษุเหล่าอื่น
๗. วิธีสวดสมณุภาสน์และกรรมวาจาสวดสมณุภาสน์ มีนัยที่พึงเทียบเคียงกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในนัยสำคัญแห่งสิกขาบทวิภังค์ของสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณีย์ได้อธิบายการประพฤติตามและการกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้เพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าทำไม่ถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ฯลฯ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งสังฆเภทานุวัตตสิกขาบทที่ ๑๑ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมณุภาสน์ | ๒. ภิกษุผู้ยอมสละ |
| ๓. ภิกษุวิกลจริต | ๔. ภิกษุผู้มีจิตฟุ้งซ่าน |
| ๕. ภิกษุผู้กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๖. ภิกษุต้นบัญญัติ |

๑๒. ทพพจสิกขาบท (๑๖)

ว่าด้วยภิกษุเป็นคณวैयाก

การเป็นคณวैयाก เลี้ยงยาก บำรุงยาก ไม่สันโดษ คลุกคลีหมู่คณะ และ
เกียจคร้าน เป็นลักษณะของภิกษุผู้เป็นโมฆบุรุษที่เลี้ยงยากในพระพุทธศาสนา ในขณะที่
ที่การเป็นคนว่าง่าย เลี้ยงง่าย บำรุงง่าย สันโดษ ขัดเกลา กำจัดกิเลส ไม่สะสม
ปรารถนาความเพียร เป็นต้น เป็นลักษณะของภิกษุผู้เลี้ยงง่ายในพระพุทธศาสนา และ
ภิกษุผู้มีคุณลักษณะดังกล่าวนี้จะดำรงชีวิตอยู่อย่างไม่สูญญเปล่า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสภาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ นั้น
พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระฉันนะประพจน์ไม่สมควร และกล่าวโต้แย้งภิกษุทั้งหลาย
ที่ว่ากล่าวตักเตือนว่า “พวกท่านสำคัญว่าผมเป็นผู้ที่พวกท่านควรว่ากล่าวตักเตือนหรือ
ผมต่างหากควรว่ากล่าวตักเตือนพวกท่าน พระพุทธเจ้าเป็นของผม พระธรรมเป็น
ของผม พระธรรมอันพระลูกเจ้าของผมเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว พวกท่านต่างชื่อ ต่างโคตร
ต่างชาติ ต่างตระกูล มาบวชรวมกัน ดุลยพายุพัดหว่าน ไม้และใบไม้แห่งมารวมกัน
หรือดุษณีน้ำไหลจากภูเขาพัดจอกแห่นมารวมกันได้ ...”

ภิกษุทั้งหลายที่ได้ฟังการกล่าวโต้แย้งของพระฉันนะเช่นนี้ จึงพากันดำหนิ
ประณาม และโพนทะนาพระฉันนะว่า “เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบ
ธรรม ทำไมพระฉันนะจึงทำตัวให้เป็นคน ที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้เล่า” จากนั้นจึงนำ
เรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียก
พระฉันนะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระฉันนะโดยอนเก
ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุเป็นคนว่ายาก อันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรมในสิกขาบทที่มาในอุทเทสกลับทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ โดยกล่าวว่า ‘พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรผม ไม่ว่าดีหรือเลว ถึงผมก็จะไม่ว่ากล่าวอะไรพวกท่าน ไม่ว่าดีหรือเลวเหมือนกัน พวกท่านจงตเว้นว่ากล่าวผมเถิด’

ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘ท่านอย่าทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ จงทำตัวให้เป็นคนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนได้ แม้ท่านก็จะว่ากล่าวตักเตือนภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม แม้ภิกษุทั้งหลายก็จะว่ากล่าวตักเตือนท่านโดยชอบธรรม เพราะว่าบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจริญแล้วด้วยอาการอย่างนี้ คือ ด้วยการว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน ด้วยการช่วยเหลือกันและกันให้ออกจากอาบัติ’

ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุพพาสิกขาบทที่ ๑๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุเป็นคนว่ายาก ความว่า เป็นผู้ว่ายาก ประกอบด้วยธรรมที่ทำให้เป็นคนว่ายาก ไม่อดทนรับคำสอนโดยเคารพ
๒. ในสิกขาบทที่มาในอุทเทส ได้แก่ สิกขาบทที่มาในพระปาติโมกข์
๓. ภิกษุทั้งหลาย ได้แก่ ภิกษุเหล่าอื่น
๔. โดยชอบธรรม คือ สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติแล้ว นั่นชื่อว่าโดยชอบธรรม
๕. ภิกษุนั้น ได้แก่ ภิกษุผู้ว่ายากนั้น

๖. วิธีสวดสมณุภาสน์และกรรมวาจาสวดสมณุภาสน์ มีนัยที่พึงเทียบเคียงกับวิธีสวดสมณุภาสน์และกรรมวาจาสวดสมณุภาสน์ตามที่กล่าวไว้แล้วในนัยสำคัญแห่งสิกขาบทวิภังค์ของสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ และสังฆพานุวัตตสิกขาบทที่ ๑๑

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนีได้อธิบายเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินอกเหนือจากที่กล่าวไว้แล้ว คือ :-

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

ฯลฯ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งพุทฺพพจสิกขาบทที่ ๑๒ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมณุภาสน์
๒. ภิกษุผู้ยอมสละ
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๓. กุลทุสกสิกขาบท (๑๗)

ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล

ภิกษุปลูกไม้ดอกเองบ้าง ใช้ผู้อื่นปลูกบ้าง นำมาลัยต่อกันไปเพื่อกุลสตรี เพื่อกุลธิดา เพื่อกุลกุมารี เพื่อสละไภของตระกูล เป็นต้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นการกระทำของภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล เพราะมิได้ทำตระกูลที่ยังไม่เสื่อมใสให้เสื่อมใสหรือทำตระกูลที่เสื่อมใสอยู่แล้วให้เสื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีถิกษุรูปหนึ่งเดินทางจากแคว้นกาฬีนาคำของอุบาสกมาเข้าเฝ้า กราบทูลให้ทรงทราบ ว่า “พระอัสสชิกับพระปุนัพพสุกะ (เป็นภิกษุที่นับเนื่องอยู่ใน กลุ่มภิกษุฉัพพัคคีย์) ซึ่งอยู่ประจำที่ภูาสีรีชนบท แคว้นกาฬี เป็นภิกษุอลัชชี เลวทราม คือ ปลูกไม้ดอกเองบ้าง ใช้ผู้อื่นปลูกบ้าง นำมาลัยต่อกันไปเพื่อกุลสตรี เพื่อกุลธิดา เพื่อกุลกุมารี เพื่อสะใภ้ของตระกูล เป็นต้น”

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ท่านพระสารีบุตรกับท่าน พระมหาโมคคัลลานะเดินทางไปภูาสีรีชนบท เพื่อทำปัพพาทนียกรรมแก่พระอัสสชิ กับพระปุนัพพสุกะ เพราะภิกษุทั้งสองรูปนี้เป็นสัทธิวิหาริกของท่านพระสารีบุตรกับ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ

แต่พระอัสสชิกับพระปุนัพพสุกะและคณะไม่ยอมรับปัพพาทนียกรรม ไม่ หายเยอหยิ่ง ไม่ประพฤติกลับตัว ไม่ขอขมาภิกษุทั้งหลาย แล้วยังด่าบริภาษใส่ความ การกสงฆ์ว่า “การกสงฆ์ลำเอียงเพราะความพอใจ ...ความขัดเคือง ...ความหลง ...ความกลัว” นอกจากนี้ภิกษุผู้เป็นอันเตวาลิกของพระอัสสชิกับพระปุนัพพสุกะ บางพวกหลีกหนีไปบ้าง ลี้กไปบ้าง

ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้แล้วต่างพากันดำหนิ ประณาม และโพทะนา พระอัสสชิกับพระปุนัพพสุกะพร้อมด้วยคณะต่าง ๆ นานา จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไป กราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงสอบถาม ภิกษุทั้งหลาย เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอัสสชิกับพระปุนัพพสุกะ และคณะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติใน เพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุอยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ประทุษร้ายตระกูล มีความประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของเธอ เขาได้เห็นและ ได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่เธอประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว

ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อย่าอยู่ที่นี่’ ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็โต้ตอบภิกษุทั้งหลายว่า ‘พวกภิกษุ ลำเอียงเพราะความพอใจ ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ลำเอียงเพราะความหลง และลำเอียงเพราะความกลัว ขับภิกษุบางรูป ไม่ขับบางรูป เพราะอาบัติอย่างเดียวกัน’

ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘ท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ลำเอียงเพราะความพอใจ ไม่ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ไม่ลำเอียงเพราะความหลง และไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและได้ยินกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อย่าอยู่ที่นี่’

ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาทิเสส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกุลทูลสิกขาบทที่ ๑๓ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุ ... หมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ความว่า หมู่บ้านก็ดี นิคมก็ดี เมืองก็ดี ชื่อว่าหมู่บ้านและนิคม

๒. อยู่อาศัย คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร

๓. **ตระกูล** หมายถึง ตระกูล ๔ ได้แก่ ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ และตระกูลศูทร

๔. **ประทุษร้ายตระกูล** คือ ประทุษร้ายตระกูลด้วยดอกไม้บ้าง ผลไม้ แบ่งดินเหนียว ไม้สีฟ้า ไม้ไฟ การแพทย์ หรือการสื่อสาร เป็นต้น

๕. **มีความประพฤติเลวทราม** คือ ปลุกไม้ดอกเองบ้าง ใช้ผู้อื่นปลุกบ้าง รดน้ำเองบ้าง ใช้ผู้อื่นรดบ้าง เก็บดอกไม้เองบ้าง ใช้ผู้อื่นเก็บบ้าง ร้อยดอกไม้เองบ้าง ใช้ผู้อื่นร้อยบ้าง

๖. **เขาได้เห็นและได้ยินกันทั่ว** คือ กลุ่มคนที่อยู่เฉพาะหน้า เชื่อว่าได้เห็นกลุ่มคนที่อยู่ลับหลัง เชื่อว่าได้ยิน

๗. **ตระกูลทั้งหลายที่เธอประทุษร้าย** คือ เมื่อก่อนชาวบ้านมีศรัทธา กลับกลายเป็นผู้ไม่มีศรัทธา เมื่อก่อนเลื่อมใสกลับกลายเป็นผู้ไม่เลื่อมใส เพราะภิกษุนั้น

๘. **ภิกษุนั้น** ได้แก่ ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล

๙. **อันภิกษุทั้งหลาย** ได้แก่ อันภิกษุเหล่าอื่น

๑๐. **ภิกษุนั้น** ได้แก่ ภิกษุผู้ถูกลงโทษนั้น

๑๑. **วิธีสวดสมณศาสน์และกรรมวาจาสวดสมณศาสน์** มีนัยที่พึงเทียบเคียงกับวิธีสวดสมณศาสน์และกรรมวาจาสวดสมณศาสน์ ตามที่กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทวิภังค์แห่งสังฆบทสิกขาบทที่ ๑๐ สังฆทานุวัตตสิกขาบทที่ ๑๑ และทุพพจสิกขาบทที่ ๑๒

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ :-

กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

กรรมที่ถูกต้อง ภิกษุไม่แน่ใจ ไม่สละ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารแห่งกุสุมถุสสิกขาบทที่ ๑๓ นี้ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมณภาสน์
๒. ภิกษุผู้ยอมสละ
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสังฆาทิเสสทั้ง ๑๓ สิกขาบทนี้ โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป คือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งสุกวิสัทธิสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระเสยสกะเกิดความกำหนัดแล้วสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองตามคำแนะนำของพระอุทายี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มีเพียงเรื่องเดียว พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุจำวัดเผลอสติแล้วฝันจนเป็นเหตุให้น้ำอสุจิเคลื่อนออกมา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติผ่อนผันให้ว่า “ภิกษุที่จำวัดหลับฝันไปแล้วน้ำอสุจิหลั่งออกมาไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๒. พระบัญญัติแห่งกายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีถูกต้องลูบคลำกายของมาตุคามด้วยความกำหนัด จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุถูกต้องกายกับมาตุคามด้วยความกำหนัด

๓. พระบัญญัติแห่งทูลจุลลวาจาสิกขาบท ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีพูดเกี้ยวหญิงด้วยความกำหนัด จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพูดเกี้ยวมาตุคามด้วยความกำหนัด

๔. พระบัญญัติแห่งอรรถกถาปาริฉริยสิกขาบท ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีพูดชักชวนมาตุคามให้บำเรอความใคร่แก่ตน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพูดชักชวนมาตุคามให้บำเรอความใคร่แก่ตน หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๕. พระบัญญัติแห่งสัจจจิตตสิกขาบท ว่าด้วยการพูดชักส่อ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีเที่ยวไปพูดชักส่อให้ชายหญิงเป็นสามีภรรยากัน ชายหญิงที่พระอุทายีทำหน้าที่เป็นผู้พูดชักส่อนั้น ฝ่ายที่ประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตคู่ก็พากันกล่าวสรรเสริญยกย่อง ตรงกันข้ามกับฝ่ายที่ไม่ประสบความสำเร็จในการใช้ชีวิตคู่ก็พากันตำหนิ ประณามและโทษนาพระอุทายีต่าง ๆ นานา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพูดชักส่อให้ชายหญิงเป็นสามีภรรยากัน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มีเพียงเรื่องเดียว พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีรับอาสาชายหนุ่มไปพูดชักชวนหญิงโสเภณีรูปงามให้ออกมาเที่ยวหาความสำราญกับชายหนุ่มดังกล่าว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติครอบคลุมไปถึงการพูดชักส่อให้ชายหญิงเป็นสามีภรรยากันชั่วคราวต้องอาบัติสังฆาทิเสสด้วย

๖. พระบัญญัติแห่งกุกฺกการสิกขาบท ว่าด้วยการการก่อสร้างกุฏิ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ อคคาวเจตีย์ แคว้นมคธ ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีพากันสร้างกุฏิเป็นของส่วนตัวโดยไม่มีเจ้าภาพสร้างถวาย เมื่อสร้างไม่เสร็จก็ไปขออุปถัมภ์เรียไรชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา ทำให้ชาวบ้านพากันหลบไม่ยอมยกพบพระ บางครั้งเจอโคก็ถึงกับต้องรีบวิ่งหนี เพราะคิดว่าเป็นพระมาขออุปถัมภ์เรียไรอีกแล้ว ...

จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ว่า “ถ้าภิกษุสร้างกุฏิเป็นของส่วนตัวโดยไม่มีเจ้าภาพสร้างถวาย ให้สร้างได้ยาว ๑๒ คืบ กว้าง ๗ คืบพระสูตร และต้องให้สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ด้วย หากมิเช่นนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๗. พระบัญญัติแห่งวิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างวิหาร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ทรงปรารภเรื่องที่พระฉันทะซึ่งเคยเป็นผู้อุปฐากพระองค์ขณะเสด็จออกผนวช สร้างวิหารโดยมีเศรษฐีเป็นเจ้าภาพสร้างถวาย ท่านตัดต้นไม้รกเจดีย์ใหญ่ที่ชาวบ้านนับถือ เพื่อปรับปรุงพื้นที่สำหรับก่อสร้างวิหารดังกล่าว จนกลายเป็นการกระทบสิ่งแวดล้อมไปโดยปริยาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ว่า “ภิกษุที่จะสร้างวิหารแม้จะมีเจ้าภาพสร้างถวายก็ต้องให้สงฆ์แสดงพื้นที่ให้ก่อน หากมิเช่นนั้นก็จะต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๘. พระบัญญัติแห่งปฐมทฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะ ข้อที่ ๑ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระเมตติยะกับพระภุมมชกะ ซึ่งเป็นภิกษุที่นับเนื่องอยู่ในพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ คิดว่า “ท่านพระทัพพมัลลบุตรไปพูดเรื่องไม่ดีของพวกตนให้เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ฟัง ทำให้เศรษฐีไม่ยอมถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแก่พวกตน” จึงบอกอุบายที่จะทำลายพรหมจรรย์ของท่านพระทัพพมัลลบุตรโดยให้ภิกษุณีเมตติยาไปกราบทูลพระองค์ว่า “ถูกท่านพระทัพพมัลลบุตรข่มขืน” เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริงแล้วจึงสั่งให้ภิกษุทำการสึกภิกษุณีเมตติยา จากนั้นจึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุโจทภิกษุอื่นด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล หากมิเช่นนั้นก็จะต้องอาบัติสังฆาทิเสส”

๙. พระบัญญัติแห่งทุติยทฎฐโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทสะ ข้อที่ ๒ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระเมตติยะกับพระภุมมชกะยังขัดเคืองใจท่านพระทัพพมัลลบุตรอยู่ โดยขณะที่ภิกษุทั้ง ๒ รูปนี้กำลังเดินลงมาจากภูเขาชิลมภูนั้น ได้เห็นแพะเพศผู้กับแพะเพศเมียกำลังสับสนกัน จึงนำมาเป็นเลศกล่าวประจานว่า “ได้เห็นท่านพระทัพพมัลลบุตรกำลังเสพเมถุนธรรมกับภิกษุณีเมตติยา...” เมื่อพระองค์ทรงทราบความจริงแล้วจึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติ

สิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุอ้างเอาบางส่วนของอธิกรณ์เรื่องอื่นมาโจทภิกษุอื่นโดยที่ไม่มีมูลความจริง หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๑๐. พระบัญญัติแห่งสังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตกับคณะเพี้ยรทำลายสงฆ์ ทำลายจักรคือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนภิกษุที่กระทำการในลักษณะเช่นนี้ได้ หากภิกษุนั้นยังไม่เลิกละก็ให้สงฆ์สวดสมณุภาสน์ และในระหว่างที่สงฆ์กำลังสวดสมณุภาสน์อยู่นั้น ภิกษุนั้นยอมเลิกละความเพียรที่จะทำลายสงฆ์ ภิกษุนั้นก็จะไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ถ้าไม่ยอมเลิกละและสงฆ์สวดสมณุภาสน์จบ ๓ ครั้งแล้ว ภิกษุนั้นก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทันที

๑๑. พระบัญญัติแห่งสังฆเภทานุวัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติดูตามและกล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระโกกาลิกะ พระกฏโมรกติสสกะ พระชันทเทวีบุตร และพระสมุทททตพาณัฏฐประพฤติดูตามและกล่าวสนับสนุนความเพียรพยายามทำลายสงฆ์ของพระเทวทัต จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนภิกษุผู้กระทำการดังกล่าวนี้ได้ หากภิกษุเหล่านี้ไม่ยอมเลิกละการกระทำก็ให้สงฆ์สวดสมณุภาสน์ และในระหว่างที่สงฆ์กำลังสวดสมณุภาสน์อยู่นั้น ภิกษุเหล่านี้ยอมเลิกละก็จะไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ถ้าไม่ยอมเลิกละและสงฆ์สวดสมณุภาสน์จบ ๓ ครั้งแล้ว ภิกษุเหล่านี้ก็ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทันที

๑๒. พระบัญญัติแห่งทุพพจน์สิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นคนที่ยาก พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โขสิตาราม ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระฉันทะประพฤติดูไม่เหมาะสม ภิกษุใดว่ากล่าวตักเตือนก็ไม่เชื่อฟัง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนภิกษุที่ประพฤติดูเช่นนี้ได้ หากไม่เชื่อฟังก็ให้สวดสมณุภาสน์เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทที่ ๑๐-๑๑

๑๓. พระบัญญัติแห่งกุลทูลสถลิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอัสสชิกับพระปันัพพสุกะ ซึ่งเป็นภิกษุที่นับเนื่องอยู่ในพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พากันประทุษร้ายตระกูล เช่น พากันปลูกไม้ดอกเป็นต้น เพื่อกุลสตรีบ้าง เพื่อกุลธิดาบ้าง เพื่อกุลกุมารบ้าง ตลอดจนรับอาสาชาวบ้านในทางที่ไม่เหมาะสมแก่สมณสาธูป เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์มีรับสั่งให้ท่านพระสารีบุตรกับท่านพระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของภิกษุทั้ง ๒ รูปนี้ ไปดำเนินการลงทัณฑ์พหวนิยกรณแก่ภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้น แต่ภิกษุทั้ง ๒ รูปดังกล่าวไม่ยอมรับทัณฑ์พหวนิยกรณนั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุกล่าวตักเตือนภิกษุผู้ประทุษติดนเช่นนี้ได้ หากไม่ยอมเชื่อฟังก็ให้สงฆ์สวดสมณูภาสน์เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทที่ ๑๐-๑๒

ข้อสังเกตที่ควรศึกษาเกี่ยวสังฆาติเสสทั้ง ๑๓ สิกขาบท คือ สังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑-๙ ภิกษุต้องอาบัติทันทีที่ล่วงละเมิด ส่วนสังฆาติเสสสิกขาบทที่ ๑๐-๑๓ ภิกษุต้องอาบัติเมื่อสงฆ์สวดสมณูภาสน์จบ ๓ ครั้งแล้ว

ภิกษุที่ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อใดข้อหนึ่งแล้วจะปกปิดไว้ก็วันก็ตาม ภิกษุนั้นจะต้องอยู่ปริวาสให้ครบตามจำนวนวันที่ปกปิดไว้ และเมื่ออยู่ปริวาสครบตามจำนวนวันดังกล่าวแล้ว ต้องประพฤติเพื่อมานัตเพิ่มขึ้นอีก ๖ ราตรี และเมื่อประพฤติมานัตครบแล้ว จึงไปขอให้สงฆ์วิสัตว์รรค(สงฆ์ ๒๐ รูป) สวดอัพภาน เพื่อเรียกภิกษุนั้นกลับเข้าหมู่ ถ้าสงฆ์ ๒๐ รูป ขาดไปแม้เพียงรูปเดียว เรียกภิกษุนั้นกลับเข้าหมู่ ภิกษุนั้นก็จะไม่เป็นอันสงฆ์เรียกกลับเข้าหมู่

จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า สังฆาติเสสทั้ง ๑๓ สิกขาบทนี้ พระอุทายีเป็นภิกษุต้นบัญญัติมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท ส่วนกรุงสวตถิ แคว้นโกศล เป็นสถานที่เกิดเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท

๑๖๐

ดังนั้น จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุจะได้ศึกษาสังฆาทิเสสทั้ง ๑๓ ลิกขาบท ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วมุ่งมั่นปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด นอกจากจะเป็นการช่วยกันรักษาพระวินัยไว้ได้แล้ว ยังช่วยป้องกันมิให้ตนเองต้องไปเกิดในอบายภูมิได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

อนียตกัณฑ์

อนียตกัณฑ์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยอนียต ๒ ลิกขาบท ซึ่งเป็นลิกขาบทที่ภิกษุล่วงละเมิดแล้ว พระวินัยธรจะต้องวินิจฉัยชี้ขาดลงไปว่า ควรปรับอาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตตีย์ หากวินิจฉัยว่าต้องอาบัติปาราชิก ภิกษุผู้ล่วงละเมิดก็จะพ้นจากความเป็นภิกษุทันที หากวินิจฉัยว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุผู้ล่วงละเมิด ก็จะต้องอยู่กรรม หรือวินิจฉัยว่าต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้ล่วงละเมิดก็ต้องแสดงอาบัติคืน

อนียตกัณฑ์ประมวลลิกขาบทไว้ ๒ ลิกขาบท แต่ละลิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในลิกขาบทวิภังค์และบทภาษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

๑. ปฐมอนิยตสิกขาบท (๑๘)

ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง

ภิกษุที่นั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง อาจเป็นสาเหตุนำไปสู่การล่วงละเมิดสิกขาบททั้งในส่วนที่เป็นปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย หรือแม้จะมีได้ทำการล่วงละเมิดสิกขาบทที่มีโทษหนัก เช่น ปาราชิกหรือสังฆาทิเสส แต่ก็จะต้องล่วงละเมิดสิกขาบทระดับรองลงมาเป็นปาจิตติย และจะทำให้ผู้ที่มาพบเห็นเกิดความเคลือบแคลงสงสัยไปในทางทางเสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสรวดี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพระอุทายี ซึ่งเป็นพระที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับตระกูลต่าง ๆ ในกรุงสรวดี และรู้จักผู้คนเป็นจำนวนมาก โดยท่านมักจะแวะเวียนไปเยี่ยมตระกูลนั้นตระกูลนี้บ้าง หรือบุคคลนั้นบุคคลนี้บ้าง อยู่เสมอ ๆ

ต่อมาพระอุทายีได้เดินทางไปที่ตระกูลที่รู้จักคุ้นเคยกันตระกูลหนึ่ง และได้สอบถามบุตรสาวของตระกูลนี้ว่าไปไหน ก็ได้รับคำตอบว่า เธอแต่งงานไปอยู่กับชายหนุ่มตระกูลโน้นนานแล้ว จากนั้นท่านจึงเดินทางไปที่ตระกูลนั้น ซึ่งก็เป็นตระกูลที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับท่านเป็นอย่างดีอีกตระกูลหนึ่ง และได้สอบถามหาหญิงสาวคนดังกล่าว เมื่อทราบว่าเธออยู่ในห้อง ท่านก็เข้าไปหาหญิงสาวคนนั้นถึงในห้อง และนั่งสนทนากันด้วยความสนิทสนมคุ้นเคยตามลำพังสองต่อสอง

ในวันนั้นนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้รับเชิญให้ไปร่วมรับประทานอาหารที่บ้านตระกูลนั้นด้วย และได้ทราบว่าพระอุทายีกำลังนั่งบนอาสนะสนทนากับหญิงสาวคนนั้นซึ่งเป็นที่ลับตากับหญิงสาวคนนั้นเพียงลำพังสองต่อสอง นางจึงกล่าวกับพระอุทายีว่า “การที่ท่านนั่งในที่ลับตาเพียงลำพังสองต่อสองกับหญิงสาวเช่นนี้ อาจทำให้พวกชาวบ้านเข้าใจเป็นอย่างอื่นได้”

แม้นางวิสาขามหาอุบาสิกาจะบอกกล่าวด้วยความปรารถนาดี แต่พระอุทายีก็มีได้เชื่อฟัง กลับนั่งสนทนากับหญิงสาวคนนั้นตามลำพังต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นนางจึงนำเรื่องนี้กลับไปแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ

ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้แล้ว ได้กล่าวดำหนิ ประณาม และโพนทะนาพระอุทายีต่าง ๆ นานา จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย

ภิกษุนั้นยอมรับการนั่งพึงถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย

อีกอย่างหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่าอนียต”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปฐมอนียตสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. สองต่อสอง ได้แก่ ภิกษุกับมาตุคาม

๒. ที่ลับ ได้แก่ ที่ลับตาและลับหู ที่ชื่อว่าลับตาทหมายถึงที่ซึ่งเมื่อบุคคลขยิบตา ยกคิ้ว หรือผงกศีรษะขึ้น ใคร ๆ ก็ไม่สามารถแลเห็นได้ ที่ชื่อว่าลับหูหมายถึงที่ซึ่งไม่มีใครสามารถได้ยินถ้อยคำที่พูดกันตามปกติได้

๓. **ที่กำบัง** คือ อาสนะที่กำบังด้วยฝา บานประตู เลื่อลำแพน ม่าน ดันไม้ เสา หรือกระพ้อม อย่างใดอย่างหนึ่ง

๔. **พอจะทำการได้** คือ อาจเสพเมณธรรมกันได้

๕. **นั่ง** หมายความว่า เมื่อมาตุคามนั่ง ภิกษุนั่งใกล้หรือนอนใกล้ เมื่อ ภิกษุนั่ง มาตุคามนั่งใกล้หรือนอนใกล้ หรือนั่งทั้งสองคน หรือนอนทั้งสองคน

๖. **มีวาจาเชื่อถือได้** คือ หญิงผู้ได้บรรลุนักผู้รู้ธรรม ผู้เข้าใจศาสนาดี

๗. **อุบาสิกา** ได้แก่ หญิงผู้ถึงพระพุทธเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

อุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ กล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดา อาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย ภิกษุยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย อีกประการหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้นกล่าวโทษ ด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องการกล่าวโทษของอุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ และ ปรับอาบัติตามคำสารภาพของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **เห็นกำลังนั่งเสพเมณธรรม** ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉัน เห็นพระคุณเจ้ากำลังนั่งเสพเมณกับมาตุคาม” และภิกษุนั้นก็ยอมรับการนั่งนั้น พึง ปรับตามอาบัติ

^๑ **หญิงผู้ได้บรรลุนัก** หมายถึง หญิงผู้ได้บรรลุนิสิตาปัตติผลเป็นอย่างต่ำ (วิ.อ. ๒/๔๔๕/๑๓๕)

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนั่งเสพเมถุนกับ มาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมานั่งจริง แต่ไม่ได้เสพเมถุน” ฟังปรับอาบัติเพราะนั่ง

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนั่งเสพเมถุนกับ มาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่นอน” ฟังปรับอาบัติเพราะนอน

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนั่งเสพเมถุนกับ มาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่ยืนอยู่” ไม่ฟังปรับอาบัติ

๒. เห็นกำลังนอนเสพเมถุน ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็น พระคุณเจ้ากำลังนอนเสพเมถุนกับมาตุคาม” และภิกษุท่านนั้นยอมรับการนอนนั้น ฟัง ปรับตามอาบัติ

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนอนเสพเมถุน กับมาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมานอนจริง แต่ไม่ได้เสพเมถุน” ฟังปรับ อาบัติเพราะนอน

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนอนเสพเมถุน กับมาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมาไม่ได้นอน แต่นั่งอยู่” ฟังปรับอาบัติเพราะนั่ง

ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้ากำลังนอนเสพเมถุน กับมาตุคาม” แต่ภิกษุท่านนั้นกล่าวว่า “อาตมาไม่ได้นอน แต่ยืนอยู่” ไม่ฟังปรับอาบัติ

๓. เห็นกำลังนั่งถูกต้องกาย ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็น พระคุณเจ้ากำลังนั่งถูกต้องกายกับมาตุคาม” และภิกษุท่านนั้นยอมรับการนั่งนั้น ฟังปรับ ตามอาบัติ ฯลฯ

๔. เห็นกำลังนอนถูกต้องกาย ถ้าอุบาลีภิกษุท่านนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็น พระคุณเจ้ากำลังนอนถูกต้องกายกับมาตุคาม” และภิกษุท่านนั้นยอมรับการนอนนั้น ฟัง ปรับตามอาบัติ ฯลฯ

๕. **เห็นนั่งในที่ลับ** ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง” และภิกษุผู้นั้นยอมรับการนั่งนั้น พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง ฯลฯ

๖. **เห็นนอนในที่ลับ** ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านอนบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง” และภิกษุผู้นั้นยอมรับการนอนนั้น พึงปรับอาบัติเพราะนอน ฯลฯ

อนึ่ง ภิกษุยอมรับการไป ยอมรับการนั่ง ยอมรับอาบัติ พึงปรับตามอาบัติ
 ภิกษุยอมรับการไป ไม่ยอมรับการนั่ง ยอมรับอาบัติ พึงปรับตามอาบัติ
 ภิกษุยอมรับการไป ยอมรับการนั่ง ไม่ยอมรับอาบัติ พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง
 ภิกษุยอมรับการไป ไม่ยอมรับการนั่ง ไม่ยอมรับอาบัติ ไม่พึงปรับอาบัติ
 ภิกษุไม่ยอมรับการไป ยอมรับการนั่ง ยอมรับอาบัติ พึงปรับตามอาบัติ
 ภิกษุไม่ยอมรับการไป ไม่ยอมรับการนั่ง ยอมรับอาบัติ พึงปรับตามอาบัติ
 ภิกษุไม่ยอมรับการไป ยอมรับการนั่ง ไม่ยอมรับอาบัติ พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง

๒. ทุติยอนิยตสิกขาบท (๑๙)

ว่าด้วยการนั่งในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง

ภิกษุนั่งในที่ลับหูกับหญิงสองต่อสอง อาจเป็นสาเหตุนำไปสู่การล่วงละเมิดสิกขาบททั้งในส่วนที่เป็นสังฆาทิเสส หรือปาจิตติย หรือแม้จะมีได้ทำการล่วงละเมิดสิกขาบทหนักคือสังฆาทิเสส แต่ก็จะต้องล่วงละเมิดสิกขาบทระดับรองลงมาก็คือปาจิตติย นอกจากนี้ก็จะทำให้ผู้ที่มาพบเห็นเกิดความเคลือบแคลงสงสัยไปในทางเสื่อมเสียได้อีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพระอุทายีไปนั่งในที่ลับหูแต่ไม่ลับตากับหญิงสาวคนเดิมตาม ลำพังสองต่อสอง และเมื่อนางวิสาขามหาอุบาสิกา มาพบเห็นเข้าก็ได้บอกแก่พระอุทายีว่า “การที่ท่านนั่งในที่ลับหูแต่ไม่ลับตา กับหญิงตามลำพังสองต่อสองเช่นนี้ ไม่เหมาะสมสมควร แม้ท่านไม่ปรารถนาเมณูกิจจริง แต่ก็เป็นกรยากที่จะทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่เลื่อมใสให้เชื่อได้เช่นนั้น” แม้กระนั้นพระอุทายีก็ไม่เชื่อฟัง กลับนั่งเจรจาอย่างนั้นต่อไป เมื่อเป็นเช่นนั้นนางจึงนำเรื่องนี้ไปแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ

ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้แล้ว ได้กล่าวดำนิ ประณาม และโทษนะ พระอุทายีต่าง ๆ นานา จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพระอุทายีโดยยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำบัง ไม่พอจะทำการได้ แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบได้ ภิกษุใดนั่งบนอาสนะเช่นนั้นในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสิกาผู้มีวิจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้ว กล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาติเสส หรือปาจิตติย

ภิกษุยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาติเสส หรือปาจิตติย อีกอย่างหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวิจาเชื่อถือได้นั้นกล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่าอนียต”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทุติยอนิยตสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ

๑. **สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำลัง** อธิบายว่า อาสนะเปิดเผย คือ ที่ไม่ได้กำลังด้วยฝา บานประตู เสื่อลำแพน ม่าน ต้นไม้ เสา หรือกระพริบม อย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. **ไม่พอจะทำการได้** คือ ไม่อาจเสพเมถุนธรรมกันได้
๓. **แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบได้** คือ อาจพูดเกี้ยวด้วยคำชั่วหยาบ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายเรื่องการกล่าวโทษของอุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้ และการปรับอาบัติตามคำรับสารภาพของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติตามพระบัญญัติแห่งอนิยตสิกขาบทที่ ๒ พึงเทียบเคียงกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์แห่งการปรับอาบัติในปฐมอนิยตสิกขาบทที่ ๑

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติอนิยตทั้ง ๒ สิกขาบทนี้ โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ และสถานที่คล้ายคลึงกัน คือ :-

๑. **พระบัญญัติแห่งปฐมอนิยตสิกขาบท** ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องพระอุทายีนั่งสนทนาในที่ลับตากับหญิงสาวตามลำพังสองต่อสอง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง

๒. พระบัญญัติแห่งทุติยอนิยตสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องพระอุทายีที่นุ่งสนทนาในที่ลับกับหญิงสาวตามลำพังสองต่อสอง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง

ข้อสังเกตที่ควรศึกษาเกี่ยวกับอนิยตสิกขาบททั้ง ๒ สิกขาบทนี้ คือ อนิยตคือสิ่งที่กำหนดแน่นอนไม่ได้ หมายความว่าภิกษุที่ล่วงละเมิดสิกขาบททั้ง ๒ นี้แล้วควรจะปรับอาบัติอะไร เช่น ภิกษุล่วงละเมิดปฐมอนิยตสิกขาบทที่ ๑ มีสิทธิ์ที่จะถูกปรับอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย ในขณะภิกษุล่วงละเมิดทุติยอนิยตสิกขาบทที่ ๒ มีสิทธิ์ที่จะถูกปรับอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่งระหว่างอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย ดังนั้นพระวินัยธรจะต้องฉลาดรอบรู้ในการพิจารณาวินิจฉัยปรับอาบัติให้สอดคล้องกับลักษณะการล่วงละเมิดอย่างแท้จริงด้วย

จึงเป็นอันสรุปความว่า ภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติของอนิยตสิกขาบททั้ง ๒ สิกขาบทในอนิยตกัณฑ์นี้ คือ พระอุทายี ส่วนสถานที่เกิดเหตุและสถานที่ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติอนิยตสิกขาบททั้ง ๒ นี้ คือ กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

บทที่ ๕

นิสสัคคิยกัณฑ์

นิสสัคคิยกัณฑ์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยนิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ลิกขาบท ซึ่งเป็น ลิกขาบทที่มีโทษรองลงมาจากปาราชิกและสังฆาติเสส คือ เป็นโทษที่ต้องสละวัตถุ สิ่งของแล้วแสดงอาบัติคืนได้ สารสำคัญของแต่ละลิกขาบทในนิสสัคคิยกัณฑ์นี้เป็น เรื่องของสิทธิที่ภิกษุจะพึงได้รับ จะพึงใช้และเก็บวัตถุสิ่งของต่าง ๆ อันเป็นเครื่องอุปโภค และบริโภค เช่น ผ้าไตรจีวร ผ้านิสีทนะและบาตร เป็นต้น ตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้ หากภิกษุไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ดังกล่าวนี้นี้ก็ต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์

การต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ หมายถึงวัตถุสิ่งของที่ภิกษุได้รับมา ใช้และ เก็บไว้ผิดไปจากหลักเกณฑ์และวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้นั้นเป็น นิสสัคคิย คือเป็นวัตถุสิ่งของที่ต้องสละ และภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ คือ เป็นอาบัติที่ทำกุศลจิตหรือกุศลธรรมของภิกษุผู้ล่วงละเมิดให้ตกไป^๑ ภิกษุที่ปรารภนา จะพ้นจากอาบัตินี้ดังกล่าวนี้นี้ เบื้องต้นต้องสละหรือวิกัวัตถุสิ่งของอันเป็นส่วนที่เรียกว่า นิสสัคคิยแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคลให้เรียบร้อยก่อน แล้วจึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ ต่อไป

นิสสัคคิยกัณฑ์ทั้ง ๓๐ ลิกขาบท จัดรวมไว้ใน ๓ วรรค คือ จีวรวรรค ๑๐ ลิกขาบท โกสิยวรรค ๑๐ ลิกขาบท และปัตตวรรค ๑๐ ลิกขาบท สารสำคัญของแต่ละ ลิกขาบทในแต่ละวรรคมีดังต่อไปนี้

^๑ วิ.อ. ๓/๓๓๙/๔๘๕

๑. จีวรวรรค

จีวรวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยเรื่องจีวร ซึ่งประกอบด้วยผ้า ๓ ผืน ที่ภิกษุใช้นุ่งห่ม รวมเรียกชื่อว่าผ้าไตรจีวร คือ ผ้านุ่งหรือสบง(อันตราวาสก) ผ้าห่มหรือจีวร(อุตตราสงค์) และผ้าห่มซ้อนนอกหรือพาด(สังฆาฏิ) โดยในสมัยต้นพุทธกาลภิกษุจะแสวงหาผ้าจากซากศพหรือผ้าที่ชาวบ้านทิ้งแล้ว ซึ่งเรียกว่า “ผ้าบังสุกุล” และกว่าจะแสวงหารวบรวมมาซัก ดัดเย็บและย้อมเป็นผ้าไตรจีวรสำหรับใช้นุ่งห่มได้ก็ต้องใช้เวลานาน

ต่อมาหมอชีวก โกมารภัจ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ แล้วกราบทูลขอพรให้ภิกษุรับผ้าไตรจีวรจากอุบาสกอุบาสิกาผู้มีจิตศรัทธาที่จะถวายได้ ซึ่งพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับผ้าไตรจีวรซึ่งเรียกว่า **ผ้าคหบดีจีวร**^๖ จากอุบาสกอุบาสิกาผู้มีจิตศรัทธาที่จะถวายได้ภายใต้หลักเกณฑ์และวิธีการที่ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติไว้ และนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาภิกษุก็มีสิทธิที่จะได้รับ ใช้และเก็บผ้าไตรจีวรจากอุบาสกอุบาสิกาผู้มีจิตศรัทธาที่จะถวายได้สืบต่อมาตราบเท่าปัจจุบัน

การตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “จีวรวรรค” ถือเป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบทในวรรคนี้ซึ่งเป็นหมวดที่ประมวลสิกขาบทเกี่ยวกับจีวรไว้ทั้ง ๑๐ สิกขาบท โดยแต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

^๖ ดูรายละเอียดของเรื่องนี้ใน วิ.ม.(แปล) ๕/๓๓๗-๓๔๐/๑๔๗-๒๐๑

๑. ปฐมกฐินสิกขาบท (๒๐)

ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๑

คำว่า “กฐิน” ตามความหมายเดิมจากบทวิเคราะห์ที่ว่า กฐินีติ กฐิน หมายถึงสิ่งที่เป็นอยู่ลำบาก สาเหตุที่มีความหมายเช่นนี้อาจเป็นเพราะในสมัยต้นพุทธกาลนั้นกว่าที่ภิกษุแต่ละรูปจะแสวงหาผ้าจากซากศพหรือผ้าที่ชาวบ้านทิ้งแล้วนำมาซัก ตัดเย็บและย้อมเป็นผ้าไตรจีวรสำหรับใช้นุ่งห่มได้นั้น นอกจากจะต้องใช้เวลาที่ไม่อาจกำหนดได้ว่านานเพียงใดแล้วยังต้องประสบกับความยุ่งยากลำบากนานัปการในการแสวงหาอีกด้วย

นอกจากนี้คำว่า “กฐิน” ในอีกความหมายหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป หมายถึงไม้สะดึงที่ซึ่งเป็นต้นแบบสำหรับตัดเย็บจีวร หรือถ้าจะเรียกให้ชัดเจนไปก็คือ ผ้าพิเศษที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาต้นครบ ๓ เดือน (วันอยู่จำพรรษาต้นกำหนดตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไปถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ส่วนภิกษุสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาหลัง (วันอยู่จำพรรษาหลังกำหนดตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๙ ไปถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) นอกจากจะหมดสิทธิ์รับผ้ากฐินแล้วยังหมดสิทธิ์ที่จะได้รับอานิสงส์กฐิน ๕ ประการอีกด้วย ทั้งนี้เพราะอานิสงส์กฐิน ๕ ประการนี้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เฉพาะแก่ภิกษุสงฆ์ผู้อยู่จำพรรษาต้นครบ ๓ เดือนแล้วเท่านั้น สำหรับอานิสงส์กฐิน ๕ ประการดังกล่าวนี้ คือ

๑. เทียวไปโดยไม่ต้องบอกลา หมายถึงความว่า ภิกษุที่ได้รับกฐินแล้วสามารถเที่ยวสัญจรไปในที่ต่าง ๆ โดยไม่ต้องบอกลาภิกษุที่อยู่ในที่นั้น ๆ ได้ การเที่ยวไปในลักษณะเช่นนี้ไม่ต้องอาบัติปาจิตตีย์ตามสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค ที่ว่า “ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เทียวสัญจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๒}

^๑ วิ.ม.(แปล) ๕/๓๐๖/๑๔๖

^{๑๒} วิ.มหา.(แปล) ๒/๒๙๔/๔๓๘

๒. **ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ** หมายความว่า ภิกษุที่ได้รับกฐินแล้วสามารถเที่ยวสัญจรไปในที่ต่าง ๆ โดยไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ จะฝากหรือเก็บไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในที่ที่เหมาะสมก็ได้ การทำเช่นนี้ไม่ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติยตามสิกขาบทที่ ๒ แห่งจีวรวรรค ที่ว่า “เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเดาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย”^๑

๓. **ฉันคนโภชนะได้** หมายความว่า ภิกษุที่ได้รับกฐินแล้วสามารถรับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารพร้อมกันได้ หรือออกปากขอภัตตาหารมาฉันพร้อมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นภัตตาหารที่เป็นของคณะหรือภัตตาหารที่ได้มาโดยคณะก็ตาม การฉันคนโภชนะดังกล่าวนี้ไม่ต้องอาบัติปาจิตติยตามสิกขาบทที่ ๒ แห่งโภชนวรรค ที่ว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย เพราะฉันคนโภชนะ”^๒

๔. **ทรงอดิเรกจีวรได้ตามต้องการ** หมายความว่า ภิกษุที่ได้รับกฐินแล้วสามารถเก็บรักษาอดิเรกจีวรนอกเหนือจากจีวรที่ตนอธิฐานและวิภังไว้ แม้จะเกินกำหนด ๑๐ วันก็ไม่ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติยตามสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรค ที่ว่า “ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย”^๓

๕. **ได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น** หมายความว่า ภิกษุที่ได้รับกฐินแล้วย่อมมีสิทธิ์เป็นเจ้าของจีวรที่เกิดขึ้นในวัดที่ได้รับกฐินแล้ว ไม่ว่าจะเป็นจีวรมรดกของภิกษุที่มรณภาพแล้ว หรือจีวรที่มีผู้อุทิศถวายแก่สงฆ์ หรือจีวรที่เกิดขึ้นโดยประการใดประการหนึ่งแล้วรวบรวมเก็บไว้เป็นของสงฆ์ก็ตาม ย่อมถือว่าเป็นสิทธิอันชอบธรรมที่ภิกษุนั้นจะพึงได้รับ

^๑ วิ.มหา.(แปล)๒/๔๗๒/๑๐

^๒ วิ.มหา.(แปล)๒/๒๐๙/๓๗๑

^๓ วิ.มหา.(แปล)๒/๔๖๐/๒

ส่วนคำว่า “กฐินเตาะ” หมายถึงการรื้อกฐินหรือการทำกฐินให้เสียหาย ซึ่งเป็นเหตุให้ต้องยกเลิกอาณิสสงฆ์ที่ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาต้นครบ ๓ เดือนแล้ว จะพึงได้รับตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ สำหรับสาเหตุที่ทำให้กฐินเตาะนั้นมี ๘ ประการ^๙ คือ

๑. กำหนดด้วยการหลีกไป หมายถึงภิกษุนำจีวรที่ทำเสร็จแล้วหลีกไปโดยไม่คิดจะกลับมา

๒. กำหนดด้วยทำจีวรเสร็จแล้ว หมายถึงภิกษุนำจีวร(ผ้า)หลีกออกไปอยู่ภายนอกสีมาโดยคิดว่า “จะให้ทำจีวรที่ภายนอกสีมานี้แหละโดยจะไม่กลับมาอีก” แล้วให้ทำจีวรนั้นจนแล้วเสร็จ

๓. กำหนดด้วยตกลงใจ หมายถึงภิกษุนำจีวรหลีกออกไปอยู่ภายนอกสีมาโดยตกลงใจหรือตัดสินใจว่า “จะไม่ให้ทำจีวรนี้และจะไม่กลับมาอีก”

๔. กำหนดด้วยผ้าเสียหาย หมายถึงภิกษุนำจีวรหลีกออกไปอยู่ภายนอกสีมาโดยคิดว่า “จะให้ทำจีวรภายนอกสีมานี้แหละ และจะไม่กลับมาอีก” แต่ในขณะที่ทำจีวรนั้นจีวรเกิดเสียหายก่อน

๕. กำหนดด้วยได้ทราบข่าว หมายถึงภิกษุนำจีวรหลีกออกไปโดยคิดว่า “จะกลับมา” แต่ในขณะที่ทำจีวรอยู่ภายนอกสีมาจนแล้วเสร็จนั้น ก็ได้ทราบข่าวว่า “ในอาวาสนั้นกฐินเตาะเสียแล้ว”

๖. กำหนดด้วยสิ้นหวัง หมายถึงภิกษุหลีกออกไปโดยหวังว่า “จะได้จีวร” แม้ในขณะที่อยู่ภายนอกสีมาก็ยังคิดว่า “จะเข้าไปยังที่ซึ่งมีความหวังว่าจะได้จีวรจะไม่กลับมาอีก” แต่เมื่อเข้าไปยังที่นั้นแล้วความหวังว่าจะได้จีวรของเธอลับสิ้นสุดลง

๗. กำหนดด้วยล่วงเขต หมายถึงภิกษุนำจีวรหลีกออกไปโดยคิดว่า “จะกลับมา” แต่ในขณะที่ทำจีวรอยู่ภายนอกสีมาจนแล้วเสร็จและคิดว่า “จะกลับมาจะกลับมา” ก็ปรากฏว่ากลับมาไม่ทันเขตกฐิน

^๙ วิ.ม.(แปล)๕/๓๑๐-๓๒๔/๑๕๐-๑๗๒

๘. กำหนดด้วยเตาะพร้อมกัน หมายถึงภิกษุนำจีวรห่อออกไปโดยคิดว่า “จะกลับมา” แต่ในขณะที่ทำจีวรอยู่ภายนอกสีมาจนแล้วเสร็จและคิดว่า “จะกลับมา จะกลับมา” ในขณะที่กำลังกลับมาถึงอาวาสนั่นเองปรากฏว่าสงฆ์ภายในวัดพร้อมใจกันเตาะจีวรเสียแล้ว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โคตมกเจติย เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันรับผ้าไตรจีวรจากอุบาสกอุบาสิกาผู้มีจิตศรัทธาถวายไว้หลายชุด จากนั้นก็พากันครองผ้าไตรจีวรเข้าไปในหมู่บ้าน ๑ ชุด เวลาอยู่ในอารามก็ครองอีก ๑ ชุด และเวลาสร่งน้ำเสร็จแล้วก็ครองอีก ๑ ชุด ทำให้บรรดาภิกษุมักน้อยสันโดษ มีความสบาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา พากันดำหนิว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงทรงอดิเรกจีวร(ผ้าส่วนเกินจากผ้า ๓ ผืนที่อธิษฐานเป็นผ้าไตรจีวรสำหรับใช้นุ่งห่ม)เล่า” แล้วไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น**พระบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาเมื่ออดิเรกจีวรเกิดขึ้นแก่ท่านพระอานนท์ และท่านมีความประสงค์จะถวายอดิเรกจีวรนี้แด่ท่านพระสารีบุตร ซึ่งขณะนั้นท่านพระสารีบุตรกำลังพักอยู่ที่เมืองสาเกต ท่านพระอานนท์ไม่กล้าเก็บอดิเรกจีวรไว้เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ท่านจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า “อีกนานเท่าไร สารีบุตรจึงจะกลับมา” ซึ่งท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลว่า “อีก ๙ หรือ ๑๐ วัน พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อทรงทราบเช่นนี้ พระองค์จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็น**พระอนุบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อภณินเตาะแล้ว ภิกษุพึงทรง
อดิเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัติ
นิสสัคคียปาจิตติย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปฐมภณินสิกขาบทที่ ๑
ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เมื่อจีวร...สำเร็จแล้ว หมายความว่า จีวรของภิกษุเสร็จแล้ว สูญหายแล้ว
ฉิบหายแล้ว ถูกไฟไหม้แล้ว หรือภิกษุหมดหวังว่าจะได้รับผ้ามาเย็บเป็นจีวร
๒. เมื่อภณินเตาะแล้ว หมายความว่า ภณินเตาะด้วยมาติกาอย่างใดอย่างหนึ่ง
ในมาติกา ๘ หรือสงฆ์เตาะภณินในระหว่าง
๓. ๑๐ วันเป็นอย่างมาก หมายความว่า ครอบครองไว้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก
๔. อดิเรกจีวร หมายความว่า จีวรที่ไม่ได้อิฐฐาน ไม่ได้วิกัป
๕. จีวร หมายถึง จีวร ๖ ชนิด* อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมีขนาดพอที่จะทำ
วิกัปได้เป็นอย่างดี
๖. ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย์ หมายความว่า
เมื่อรุ่งอรุณวันที่ ๑๑ จีวรผืนนั้นเป็นนิสสัคคีย คือ เป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะ
หรือแก่บุคคล

วิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัคคีย

ภิกษุผู้ประสงค์จะสละจีวรที่เป็นนิสสัคคียตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้
สามารถทำได้ ๓ อย่าง คือสละให้แก่สงฆ์ แก่คณะ หรือแก่บุคคล สำหรับวิธีปฏิบัติ
ในการสละจีวรแต่ละอย่างมีดังนี้

* จีวร ๖ ชนิด คือ ๑. จีวรผ้าเปลือกไม้(ไซมะ) ๒. จีวรผ้าฝ้าย(กัปปาลิกะ) ๓. จีวรผ้าไหม
(โกเสยยะ) ๔. จีวรผ้าขนสัตว์(กัมพละ) ๕. จีวรผ้าป่าน(สาณะ) ๖. จีวรผ้าผสม(ภังคะ) วิ.ม.
(แปล) ๕/๓๓๙/๒๐๐, วิ.อ.๒/๔๖๒-๔๖๓/๑๔๒

วิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ให้แก่สงฆ์ ภิกษุผู้ปรารถนาจะสละจีวรตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเฉยียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์ แล้วกราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ จีวรผืนนี้ของกระผมเกินกำหนด ๑๐ วัน เป็นนิสัคคีย์ กระผมขอสละจีวรผืนนี้แก่สงฆ์” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้(กรรมาจา)รับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนจีวรผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยญัตติกรรมวาจาว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า จีวรผืนนี้ของภิกษุชื่อนี้เป็นนิสัคคีย์ เธอสละแก่สงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงคืนจีวรผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้”

วิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์แก่คณะ ภิกษุผู้ปรารถนาจะสละจีวรตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเฉยียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาภิกษุหลายรูป แล้วกราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ จีวรผืนนี้ของกระผมเกินกำหนด ๑๐ วัน เป็นนิสัคคีย์ กระผมขอสละจีวรผืนนี้แก่ท่านทั้งหลาย” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้ภิกษุผู้(กรรมาจา)รับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนจีวรผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า จีวรผืนนี้ของภิกษุชื่อนี้เป็นนิสัคคีย์ เธอสละแก่ท่านทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้วพึงคืนจีวรผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้”

วิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์แก่บุคคล ภิกษุผู้ปรารถนาจะสละจีวรตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเฉยียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านขอรับ จีวรผืนนี้ของกระผมเกินกำหนด ๑๐ วัน เป็นนิสัคคีย์ กระผมขอสละจีวรผืนนี้แก่ท่าน” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้รับสละรับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนจีวรผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยกล่าวว่า “กระผมคืนจีวรผืนนี้แก่ท่าน”

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายการทรงหรือรับอดิเรกจิวรของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. จีวรเกินกำหนด ๑๐ วัน ภิกษุสำคัญว่าเกินกำหนดแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เกินกำหนดบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. จีวรยังไม่ได้อธิฐาน ภิกษุสำคัญว่าอธิฐานแล้วบ้าง ยังไม่ได้วิกัปแต่สำคัญว่าวิกัปแล้วบ้าง ยังไม่ได้สละ แต่สำคัญว่าสละแล้วบ้าง ยังไม่สูญหาย แต่สำคัญว่าสูญหายแล้วบ้าง หรือยังไม่ถูกโจรชิงเอาไป แต่สำคัญว่าถูกโจรชิงเอาไปแล้วบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๓. ภิกษุใช้สอยจีวรที่เป็นนิสัคคียทั้งที่ยังมิได้สละ ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุใช้สอยจีวรที่ยังไม่เกินกำหนด ๑๐ วัน ด้วยสำคัญว่าเกินกำหนดแล้ว ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปฐมกฐินสิกขาบทที่ ๑ มีช้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้อธิฐานภายใน ๑๐ วัน
๒. ภิกษุผู้วิกัปภายใน ๑๐ วัน
๓. ภิกษุผู้สละให้ภายใน ๑๐ วัน
๔. ภิกษุผู้มีจีวรสูญหายภายใน ๑๐ วัน
๕. ภิกษุผู้มีจีวรฉิบหายภายใน ๑๐ วัน
๖. ภิกษุผู้มีจีวรถูกไฟไหม้ภายใน ๑๐ วัน
๗. ภิกษุผู้มีจีวรถูกโจรชิงเอาไปภายใน ๑๐ วัน

๑๗๘

๘. ภิกษุผู้มีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะภายใน ๑๐ วัน
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ซึ่งมีผู้สละให้แล้วแต่ไม่คืนจีวรดังกล่าวให้แก่ภิกษุผู้สละให้ และเมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม ซึ่งพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ได้กราบทูลยอมรับตามความเป็นจริงทุกประการ จากนั้นพระองค์จึงทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย จีวรที่ภิกษุสละแก่สงฆ์ แก่คณะ หรือแก่บุคคลแล้ว จะไม่คืนไม่ได้ ภิกษุใดไม่คืนต้องอาบัติทุกกฏ”

๒. อุทโทสติกขาบท (๒๑)

ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ
(ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๒)

ผ้าไตรจีวรซึ่งประกอบด้วยผ้าสบง จีวรและสังฆาฏิ ที่ภิกษุหนึ่งห่มนั้นตามปกติจะต้องอยู่เคียงกายอยู่เสมอ จะอยู่ห่างกายหรือนำไปเก็บไว้ที่อื่นจนล่วงเลยราตรีไปไม่ได้ สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะผ้าไตรจีวรจะเสียหายหรือถูกใครหยิบฉวยเอาไปก็ได้ ทั้งนี้เพราะการแสวงหาผ้าจากซากศพหรือผ้าที่ชาวบ้านทิ้งแล้วรวบรวมนำมาซักตัดเย็บและย้อมเป็นผ้าไตรจีวรสำหรับใช้ห่มได้นั้นต้องประสบกับความยุ่งยากและลำบากนานับประการดังกล่าวแล้ว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอานนทน์นำมากราบทูลว่า “ภิกษุเป็นจำนวนมากนำผ้าสังฆาฏิไปฝากไว้กับเพื่อนภิกษุด้วยกัน จากนั้นก็นุ่งสบงห่มจีวรเที่ยวจาริกไปตามชนบทต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้ผ้าสังฆาฏิที่ฝากไว้ขึ้นรา”

จากนั้นจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และดรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อจิวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกฐินเตาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นไขอยู่ที่กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ไม่ยอมเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลที่บ้านญาติตามที่ญาติสงฆ์คนไปปรับ แม้เพื่อนภิกษุหลายรูปจะช่วยพูดขอร้องอย่างไร แต่ท่านก็ไม่ยอมเดินทางไปโดยให้เหตุผลว่า “พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า ‘ภิกษุไม่พึงอยู่ปราศจากไตรจีวร’ ผมอาพาธไม่สามารถนำผ้าไตรจีวรไปครบชุดได้”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และเมื่อทรงสอบถามทราบความจริงจากภิกษุทั้งหลายแล้ว จึงทรงอนุญาตให้สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวร (ติจีวรวิปวาส) เพื่อภิกษุผู้เป็นไข้ได้

กรรมวาจาสมมติติจีวรวิปวาส

พระองค์ทรงกำหนดวิธีสมมติการอยู่ปราศจากไตรจีวรไว้ว่า ในเบื้องต้นให้ภิกษุผู้เป็นไข้ห่มจีวรเจวียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์แล้วกราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า

“ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นไข้ไม่สามารถนำไตรจีวรไปได้ กระผมขอให้สงฆ์สมมติเพื่อเป็นการไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร แม้ครั้งที่ ๒ ก็พึงกล่าวอย่างนี้ แม้ครั้งที่ ๓ ก็พึงกล่าวอย่างนี้”

ต่อจากนั้นภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุกขัตติกรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เป็นไข้ไม่สามารถนำไตรจีวรไปได้ เธอขอให้สงฆ์สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวร ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เป็นไข้ไม่สามารถนำไตรจีวรไปได้ เธอขอให้สงฆ์สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวร สงฆ์ให้สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้สมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์ให้การสมมติเพื่อไม่เป็นการอยู่ปราศจากไตรจีวรแก่ภิกษุชื่อนี้แล้ว สงฆ์เห็นชอบ เพราะเหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนี้เป็นมติอย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงกำหนดวิธีสมมติการไม่อยู่ปราศจากไตรจีวรแล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อจฐินเตาะแล้ว ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุทโทสิตสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ถ้าภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้สิ้นราตรีหนึ่ง หมายความว่า ภิกษุอยู่ปราศจากสังฆาฏิ อุตตราสงค์ หรืออันตรวาสก ผืนใดผืนหนึ่งแม้คนเดียว

๒. เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ หมายความว่า ยกเว้นภิกษุผู้ได้รับสมมติ

ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคียตามพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคียดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปฐมจฐิน

ลักษณะที่ ๑ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะการเปลี่ยนคำว่า “จิวรผืนนี้ของกระผมเกินกำหนด ๑๐ วัน” เป็น “จิวรผืนนี้ของกระผมอยู่ปราศแล้วล่วงราตรี เว้นจากได้รับการสมมติ” เท่านั้น

นัยสำคัญในบทาขณีย์

บทหรือคำศัพท์สำคัญที่บทาขณีย์นำมาตั้งเป็นมาติกา(หัวข้อ) แล้วอธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจว่า สถานที่ที่ภิกษุพักอยู่นั้นควรจะต้องเก็บไตรจีวรไว้ตรงไหน จึงจะไม่ใช่การอยู่ปราศจากไตรจีวรจนเป็นเหตุให้ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **หมู่บ้านมีอุปจารเดียวกัน** หมายถึงหมู่บ้านของตระกูลหนึ่งล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ภายในหมู่บ้านแล้วพึงอยู่ภายในหมู่บ้านนั้น

๒. **หมู่บ้านมีอุปจารแยกกัน** หมายถึงหมู่บ้านของตระกูลหนึ่งไม่มีรั้วล้อมภิกษุต้องอยู่ในเรือนที่ตนเก็บจีวรไว้ หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง (หัตถบาส) ส่วนหมู่บ้านของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุต้องอยู่ในเรือนที่ตนเก็บจีวรไว้ ในหอประชุมหรือริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง เมื่อไปหอประชุมต้องเก็บจีวรไว้ไม่ห่างจากตนเกินสองศอกครึ่ง แล้วอยู่ในหอประชุมหรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง ภิกษุเก็บจีวรไว้ในหอประชุมต้องอยู่ในหอประชุม หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง สำหรับหมู่บ้านของต่างตระกูลที่ไม่มีรั้วล้อมนั้น ภิกษุต้องอยู่ในเรือนที่ตนเก็บจีวรไว้หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๓. **เรือน** หมายถึงเรือนของตระกูลหนึ่งล้อมรั้วไว้ด้วยกัน มีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิกษุเก็บจีวรไว้ภายในเรือนต้องอยู่ภายในเรือน ส่วนเรือนของตระกูลหนึ่งที่ไม่มีรั้วล้อมนั้น ภิกษุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจีวรไว้หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง สำหรับเรือนของต่างตระกูลที่ล้อมรั้วไว้ด้วยกัน และมีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิกษุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจีวรไว้หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง หรือหากเป็นเรือนของต่างตระกูลและ

ไม่มีรั้วล้อม ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้หรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๔. **โรงเก็บของ** หมายถึงโรงเก็บของของตระกูลหนึ่งล้อมรั้วไว้ด้วยกัน มีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในโรงเก็บของที่ตนเก็บจิวไว้ ส่วนโรงเก็บของของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน มีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้หรือที่ริมประตู หรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง สำหรับโรงเก็บของของต่างตระกูลที่ไม่มีรั้วล้อม ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้หรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๕. **ป้อม** หมายถึงป้อมของตระกูล ภิภุต้องอยู่ภายในป้อมที่ตนเก็บจิวไว้ หากเป็นป้อมของต่างตระกูลและมีห้องใหญ่ห้องเล็กอยู่หลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้ หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๖. **เรือนยอดเดียว** หมายถึงเรือนยอดเดียวของตระกูลหนึ่ง ภิภุต้องอยู่ภายในเรือนยอดเดียวที่ตนเก็บจิวไว้ หากเป็นเรือนยอดเดียวของต่างตระกูลและมีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้ หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๗. **ปราสาท** หมายถึงปราสาทของตระกูลหนึ่ง ภิภุต้องอยู่ในปราสาทที่ตนเก็บจิวไว้ หากเป็นปราสาทของต่างตระกูลและมีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้ หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๘. **เรือนโถง** หมายถึงเรือนโถงของตระกูลหนึ่ง ภิภุต้องอยู่ภายในเรือนโถงที่ตนเก็บจิวไว้ หากเป็นเรือนโถงของต่างตระกูลและมีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้ หรือที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๙. **เรือ** หมายถึงเรือของตระกูลหนึ่ง ภิภุต้องอยู่ภายในเรือที่ตนเก็บจิวไว้ หากเป็นเรือของต่างตระกูลและมีห้องใหญ่ห้องเล็กหลายห้อง ภิภุต้องอยู่ในห้องที่ตนเก็บจิวไว้ หรืออยู่ที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจิวที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๐. **หมู่เกวียน** หมายถึงหมู่เกวียนของตระกูลหนึ่ง ภิกษุต้องไม่ละอัพภันดร (มาตราวัดของอินเดียโบราณ ๑ อัพภันดร เท่ากับ ๒๘ ศอก หรือ ๗ วา) ด้านหน้า หรือด้านหลังข้างละ ๗ อัพภันดร ด้านข้างด้านละ ๑ อัพภันดร หากเป็นหมู่เกวียนของต่างตระกูล ภิกษุต้องเก็บจีวรไว้ในหมู่เกวียน หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๑. **นา** หมายถึงนาของตระกูลหนึ่งและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุต้องอยู่ภายในนาที่ตนเก็บจีวรไว้ หากเป็นนาที่ไม่มีรั้วล้อม จะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง หรือหากเป็นนาของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในนา ต้องอยู่ที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง หรือหากเป็นนาของต่างตระกูลที่ไม่มีรั้วล้อม ภิกษุจะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๒. **ลานนวดข้าว** หมายถึงลานนวดข้าวของตระกูลหนึ่งและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุต้องอยู่ภายในลานนวดข้าวที่ตนเก็บจีวรไว้ หากเป็นลานนวดข้าวของตระกูลหนึ่งที่ไม่มีรั้วล้อม จะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง ส่วนลานนวดข้าวของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในลานนวดข้าว ต้องอยู่ที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง หากเป็นลานนวดข้าวของต่างตระกูลที่ไม่มีรั้วล้อม ภิกษุจะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๓. **สวน** หมายถึงสวนของตระกูลหนึ่งและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในสวน ต้องอยู่ภายในสวน หากเป็นสวนของตระกูลหนึ่งที่ไม่มีรั้วล้อม ภิกษุจะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง ส่วนสวนของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในสวน ต้องอยู่ที่ริมประตูหรือจะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๔. **วิหาร** หมายถึงวิหารของตระกูลหนึ่งและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในวิหารก็ต้องอยู่ภายในวิหาร หากเป็นวิหารของตระกูลหนึ่งที่ไม่มีรั้วล้อม ภิกษุต้องอยู่ในวิหารที่ตนเก็บจีวรไว้ หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

ส่วนวิหารของต่างตระกูลและล้อมรั้วไว้ด้วยกัน ภิกษุต้องอยู่ในวิหารที่ตนเก็บจีวรไว้ หรืออยู่ที่ริมประตูหรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง หากเป็นวิหารของต่างตระกูลที่ไม่มีรั้วล้อม ภิกษุต้องอยู่ในวิหารที่ตนเก็บจีวรไว้หรืออยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๕. โคนไม้ หมายถึงโคนไม้ของตระกูลหนึ่ง กำหนดเขตที่เงาแดดแผ่ไปรอบ ๆ ในเวลาเที่ยงวัน ภิกษุเก็บจีวรไว้ในเขตเงาก็ต้องอยู่ภายในเขตเงา หากเป็นโคนไม้ของต่างตระกูล ภิกษุจะอยู่ห่างจากจีวรที่เก็บไว้ได้ไม่เกินสองศอกครึ่ง

๑๖. ที่กลางแจ้งมีอุปจารเดียวกัน หมายถึงป่าที่ไม่มีบ้าน กำหนด ๗ อัปพันตรโดยรอบเป็นอุปจารเดียวกัน พันกำหนดนั้นไปเป็นอุปจารแยกกัน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

จีวรที่อยู่ปราศแล้วและยังไม่อยู่ปราศจะเป็นเหตุให้ภิกษุต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติยหรือไม่ มีเกณฑ์ที่สามารถพิจารณาปรับอาบัติได้ดังนี้

๑. จีวรอยู่ปราศแล้ว ภิกษุสำคัญว่าอยู่ปราศแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่อยู่ปราศแล้วบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ

๒. จีวรยังไม่ได้ถอน^๖ ภิกษุสำคัญว่าถอนแล้ว ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ

๓. ภิกษุใช้สอยจีวรที่เป็นนิสัคคียทั้งที่ยังมิได้สละ ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนภิกษุที่ใช้สอยจีวรที่ยังไม่อยู่ปราศ ด้วยสำคัญว่าไม่อยู่ปราศ ไม่ต้องอาบัติ

^๖ ถอน คือการบอกเลิกหรือยกเลิกการใช้ไตรจีวรชุดเก่าที่อธิฐานไว้ เช่น ภิกษุประสงค์จะบอกเลิกการใช้ผ้านุ่งหรือสบง ฟังกล่าวว่า อิมํ อนฺตรวาสกํ ปจฺจุทฺธรามิ. : ข้าพเจ้าขอถอนผ้านุ่งหรือสบงผืนนี้. หากประสงค์จะบอกเลิกการใช้ผ้าห่มหรือจีวร ฟังกล่าวว่า อิมํ อุตฺตราวาสกํ ปจฺจุทฺธรามิ. : ข้าพเจ้าขอถอนผ้าห่มหรือจีวรผืนนี้. หากประสงค์จะบอกเลิกการใช้ผ้าห่มซ้อนนอกหรือสังฆาฏิ ฟังกล่าวว่า อิมํ สงฺฆาฏิํ ปจฺจุทฺธรามิ. : ข้าพเจ้าขอถอนผ้าห่มซ้อนนอกหรือสังฆาฏิผืนนี้

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุทโทสถสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

- | | |
|---------------------------------------|---------------------------------|
| ๑. ภิกษุผู้ถอนภายในอรุณ | ๒. ภิกษุผู้สละให้ไป |
| ๓. ภิกษุผู้มีจีวรสูญหาย | ๔. ภิกษุผู้มีจีวรฉิบหาย |
| ๕. ภิกษุผู้มีจีวรถูกไฟไหม้ | ๖. ภิกษุผู้มีจีวรถูกโจรชิงเอาไป |
| ๗. ภิกษุผู้มีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ | ๘. ภิกษุได้รับสมมติ |
| ๙. ภิกษุวิกลจริต | ๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ |

๓. ตติยกฐินสิกขาบท (๒๒)

ว่าด้วยกฐินเดาะ ข้อที่ ๓

อกาลจีวร คือผ้าสำหรับทำจีวรที่เกิดขึ้นนอกฤดูกาล โดยกำหนดช่วงเวลา
ที่ภิกษุผู้ไม่ได้กรานกฐินหรือไม่ได้รับกฐินสามารถรับอกาลจีวรได้ ๑๑ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีถัดไป ส่วนกำหนด
ช่วงเวลาที่ภิกษุผู้ได้กรานกฐินหรือได้รับกฐินแล้วสามารถรับอกาลจีวรได้ ๗ เดือน คือ
ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีเดียวกัน โดย
ผ้าอกาลจีวรที่ภิกษุรับมาแล้วต้องทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งให้แล้วเสร็จภายใน
กำหนดเวลา ๑๐ วัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่ภิกษุหลายรูปปรับผ้าอกาลจีวรแล้วพยายามดึงและรีดผ้ายดักแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่า
และเมื่อทรงทราบเหตุผลที่ภิกษุเหล่านั้นกระทำอยู่ว่า “ผ้าอกาลจีวรที่ได้รับมานั้นไม่พอ
ที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ จึงพยายามดึงและรีดเพื่อให้ผ้าผืนนั้นยืดออก
มาให้เพียงพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้”

เมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนี้จึงตรัสถามภิกษุเหล่านั้นว่า “พวกเธอยังมีความหวังว่าจะได้ผ้าสำหรับทำเป็นไตรจีวรมาเพิ่มอีกหรือ” ซึ่งภิกษุเหล่านั้นก็ได้กราบทูลว่า “ยังมีความหวังอยู่ พระพุทธเจ้าข้า” จากนั้นพระองค์จึงรับสั่งกับภิกษุเหล่านั้นว่า “เราอนุญาตให้รับผ้าอากาสจีวรแล้วเก็บไว้โดยมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่มอีก”

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ท่านพระอานนท์นำมากราบทูลว่า “ภิกษุหลายรูปรับผ้าอากาสจีวรมาเก็บห่อรวมกันแขวนไว้เป็นห่อ ๆ โดยมีความหวังว่าจะได้ผ้าอากาสจีวรมาเพิ่มเรื่อย ๆ จนเกินกำหนด ๑ เดือน” จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอนุเคราะห์จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อจีวรของภิกษุสำเร็จแล้ว เมื่อกลิ่นเตาะแล้ว อากาสจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุต้องการก็พึงรับไว้ได้ ครั้นรับแล้วพึงรับให้ทำเป็นจีวร ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ เมื่อมีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ภิกษุนั้นพึงเก็บผ้าสำหรับทำจีวรนั้นไว้ไม่เกิน ๑ เดือน เพื่อเพิ่มผ้าสำหรับทำจีวรที่ยังขาดให้ครบ ถ้าเก็บเกินกำหนดนั้น แม้มีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งตติยกฐินสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **อากาสจีวร** หมายถึง ผ้าที่เกิดขึ้นตลอด ๑๑ เดือน (ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีถัดไป) แก่ภิกษุผู้ไม่ได้กรานกฐิน หรือผ้าที่เกิดขึ้นตลอด ๗ เดือน (ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๔ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ของปีเดียวกัน) แก่ภิกษุผู้ได้กรานกฐินแล้ว แม้ผ้าที่มีผู้ถวายเจาะจงในกาลนี้ ก็ชื่อว่าอากาสจีวร

๒. **เกิดขึ้น** หมายความว่า เกิดจากสงฆ์ จากคณะ จากญาติ จากมิตร หรือที่เป็นผ้าบังสุกุล หรือที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ของตน

๓. ต้องการ หมายความว่า เมื่อต้องการก็รับไว้

๔. ครั้นรับแล้วพึงรีบให้ทำ หมายความว่า พึงทำให้แล้วเสร็จภายใน ๑๐ วัน

๕. ถ้าผ้านั้นมีไม่พอ หมายความว่า ผ้าไม่เพียงพอที่จะทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้

๖. ภิกษุนั้นพึงเก็บผ้าสำหรับทำจีวรนั้นไว้ไม่เกิน ๑ เดือน หมายความว่า เก็บไว้ได้ ๑ เดือนเป็นอย่างมาก

๗. เพื่อเพิ่มผ้าสำหรับทำจีวรที่ยังขาดให้ครบ หมายความว่า เพื่อให้ผ้าที่ยังขาดครบบริบูรณ์พอที่จะทำเป็นไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้

๘. ถ้าเก็บเกินกำหนดนั้น แม้มีความหวังว่าจะได้ผ้ามาเพิ่ม หมายความว่า ผ่าอกาลจีวรที่หวังเกิดขึ้นในวันที่ผ่าอกาลจีวรผืนเดิมเกิดขึ้นแล้ว พึงทำให้เสร็จใน ๑๐ วัน

อนึ่ง คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัตินี้ แม้สิกขาบทวิภังค์จะได้อธิบายความหมายไว้แล้ว แต่ก็ควรอธิบายเพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น คือ

ถ้าภิกษุได้รับผ่าอกาลจีวรผืนแรกในวันที่ ๑ แล้วพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๑๐ วัน แต่ถ้ายังไม่พอและมีความหวังว่าจะได้ผ่าอกาลจีวรผืนใหม่มาเพิ่มอีก ก็ให้เก็บผ่าอกาลจีวรผืนแรกเอาไว้ได้ ๓๐ วัน แต่ถ้าในวันที่ ๒ ได้ผ่าอกาลจีวรผืนใหม่มาและพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๑๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับผ่าอกาลจีวรผืนสุดท้ายเป็นต้นมา

ถ้าผ่าอกาลจีวรผืนที่ ๒ ซึ่งได้รับมาในวันที่ ๒ นั้นยังไม่พอ ต่อมาวันที่ ๕ (นับแต่วันที่ได้รับผ่าอกาลจีวรผืนแรก) ได้รับผ่าอกาลจีวรมาอีกผืนหนึ่งแต่ก็ยังไม่พอ ก็ให้เก็บผ่าอกาลจีวรเหล่านั้นไว้ จนกระทั่งถึงวันที่ ๒๐ (นับแต่วันที่ได้รับผ่าอกาลจีวรผืนแรก) ก็ได้รับผ่าอกาลจีวรมาอีกผืนหนึ่ง และพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๑๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับผ่าอกาลจีวรผืนสุดท้ายเป็นต้นมา

ถ้าภิกษุได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรกในวันที่ ๑ แล้วยังไม่พอ วันที่ ๒๐ (นับแต่วันที่ได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรก) ได้รับผ้าอากาลจีวรเพิ่มมาอีก ๑ ผืนแต่ก็ยังไม่พอ จนถึงวันที่ ๒๓ (นับแต่วันที่ได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรก) จึงได้รับผ้าอากาลจีวรมาอีกผืนหนึ่ง และพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๗ วัน นับแต่วันที่ได้รับผ้าอากาลจีวรผืนสุดท้ายเป็นต้นมา เพราะเวลา ๒๓ วันหมดไปกับการเก็บผ้าอากาลจีวรผืนแรกที่ได้รับมาตั้งแต่วันที่ ๑ แล้ว

ถ้าภิกษุได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรกในวันที่ ๑ ในระหว่างนั้นหากได้รับผ้าอากาลจีวรเพิ่มมาอีกหลายผืน แต่ก็ยังไม่พอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ให้เก็บรวบรวมไว้ได้ จนกระทั่งถึงวันที่ ๒๔ (นับแต่วันที่ได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรก) ก็ได้รับผ้าอากาลจีวรมาอีกผืนหนึ่งและพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ก็ต้องทำให้แล้วเสร็จภายในกำหนด ๑ วัน นับแต่วันที่ได้รับผ้าอากาลจีวรผืนสุดท้ายเป็นต้นมา เพราะเวลา ๒๔ วันหมดไปกับการเก็บผ้าอากาลจีวรผืนแรกที่ได้รับมาตั้งแต่วันที่ ๑ แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีเวลาเหลือที่จะเก็บผ้าอากาลจีวรได้อีกเพียง ๑ วันเท่านั้น จึงจำเป็นต้องนำผ้าอากาลจีวรผืนสุดท้ายที่ได้รับในวันที่ ๒๔ ไปรวมกับผ้าอากาลจีวรผืนแรกและผืนต่อ ๆ มา มาทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๓๐ ซึ่งเป็นวันครบกำหนด ๑ เดือน ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้เก็บผ้าอากาลจีวรไว้ได้ ๓๐ วัน หรือ ๑ เดือน ดังกล่าวแล้ว

แต่ถ้าภิกษุได้รับผ้าอากาลจีวรผืนแรกมาตั้งแต่วันที่ ๑ ก็ยังไม่พอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ แม้จะได้รับผ้าอากาลจีวรผืนใหม่ในวันต่อ ๆ มาอีกหลายผืนแต่ก็ยังไม่พอ และแม้วันที่ ๓๐ จะได้รับผ้าอากาลจีวรมาอีก ส่วนจะพอหรือไม่พอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งหรือไม่ก็ตาม ก็เป็นอันครบกำหนด ๑ เดือนตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้แล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุรูปนั้นจำเป็นต้องอธิษฐาน หรือวิกัปปหรือสละผ้าอากาลจีวรทั้งหมดนั้นให้แก่ผู้อื่นให้แล้วเสร็จในวันที่ ๓๐ อันเป็นวันครบกำหนด ๑ เดือน หากไม่ดำเนินการดังกล่าวจนถึงรุ่งอรุณของวันที่ ๓๑ ผ้าอากาลจีวร

ทั้งหมดเป็นนิสสัย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล และภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ ส่วนวิธีสละผ้าอากาสจீวรที่เป็นนิสสัยตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายความหมายของการเก็บผ้าอากาสจีวร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อากาสจีวรที่เก็บไว้เกิน ๑ เดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เกินบ้าง ต้องอาบัตินิสสัยปาจิตตีย์

๒. อากาสจีวรที่ยังไม่ได้อธิฐาน ภิกษุสำคัญว่าอธิฐานแล้ว... ต้องอาบัตินิสสัยปาจิตตีย์

๓. อากาสจีวรที่เก็บไว้ยังไม่เกิน ๑ เดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินแล้วบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุสำคัญว่ายังไม่เกิน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งตติยกรณสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------|----------------------------------|
| ๑. ภิกษุอธิฐานภายใน ๑ เดือน | ๒. ภิกษุวิกัปไว้ |
| ๓. ภิกษุผู้สละให้ไป | ๔. ภิกษุผู้มีอากาสจีวรสูญหาย |
| ๕. ภิกษุผู้มีอากาสจีวรฉิบหาย | ๖. ภิกษุผู้มีอากาสจีวรถูกไฟไหม้ |
| ๗. ภิกษุผู้มีอากาสจีวรถูกโจร | ๘. ภิกษุผู้มีอากาสจีวร ถูกถือเอา |
| ซึ่งเอาไป | ไปโดยวิสาสะ |
| ๙. ภิกษุวิกลจริต | ๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ |

๔. ปุราณจิวรสิกขาบท (๒๓)

ว่าด้วยการให้ชักจีวรเก่า

ญาติ คือบุคคลชายหญิงที่เกิดในวงศ์ตระกูลสืบสายโลหิตเดียวกันมาโดยลำดับ กำหนดนับตั้งแต่ตนเองเหนือขึ้นไป ๓ ชั้น คือชั้นพ่อ ชั้นปู่ และชั้นทวด และกำหนดนับตั้งแต่ตนเองลงมาอีก ๓ ชั้น คือชั้นลูก ชั้นหลาน และชั้นเหลน รวมเป็นเจ็ดชั่วคน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พระอุทายีและภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่าของท่านได้ไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ ๆ ต่อมาวันหนึ่งขณะที่พระอุทายีไปหาภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่าถึงในห้องที่พักอาศัย ท่านก็นั่งเปิดองค์ของตนให้ภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่าดู ในขณะที่ภิกษุณีเองก็นั่งเปิดองค์กำเนิดของตนให้พระอุทายีดู จนเป็นเหตุให้พระอุทายีเกิดความกำหนัดน้ำอสุจิเคลื่อนออกมาเปื้อนผ้าสบง

พระอุทายีได้บอกให้ภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่าไปตักน้ำมาเพื่อจะซักผ้าสบง แต่ภิกษุณีรูปนั้นกลับรับอาสาผ้าสบงของพระอุทายีที่เปื้อนน้ำอสุจิไปซักเอง ในขณะนั้นเธอใช้ปากดูดน้ำอสุจิส่วนหนึ่งเข้าไปในลำคอ และอีกส่วนหนึ่งได้สอดเข้าไปในองค์กำเนิดของเธอ จนเป็นเหตุให้เธอตั้งครรภ์ในโอกาสต่อมา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชัก ให้ย้อม หรือให้ทุบจีวรเก่า ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปุราณจีวรสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ผู้ไม่ใช่ญาติ** หมายถึง ไม่ใช่คนที่เกี่ยวเนื่องกันทางมารดาหรือทางบิดาตลอดเจ็ดชั่วคน

๒. **ภิกษุณี** หมายถึง มาตุคามที่อุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๓. **จีวรเก่า** หมายถึง ผ้าที่นุ่งแล้วแต่เพียง ๑ ครั้ง หรือผ้าที่ห่มแล้วแต่เพียง ๑ ครั้ง

ถ้าภิกษุสั่งว่า “จงซัก” ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนจีวรที่ภิกษุณีซักแล้วเป็นนิสัคคีย์

ถ้าภิกษุสั่งว่า “จงย้อม” ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนจีวรที่ภิกษุณีย้อมแล้วเป็นนิสัคคีย์

ถ้าภิกษุสั่งว่า “จงทูป” ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีใช้มือหรือตะลุมพุกทูปเพียง ๑ ครั้ง จีวรเป็นนิสัคคีย์ คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ซัก ให้ย้อมหรือให้ทูปจีวรเก่า มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติ ใช้ให้ซักจีวรเก่า ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย

๒. ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติ ใช้ให้ซัก ใช้ให้ย้อมจีวรเก่าบ้าง ใช้ให้ซัก ใช้ให้ทูปจีวรเก่าบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏกับอาบัตินิสัคคียปาจิตติย ถ้าใช้ให้ซัก ใช้ให้ย้อม ใช้ให้ทูปจีวรเก่า ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว กับอาบัตินิสัคคีย-ปาจิตติย

๓. ภิกษุใช้ภิกษุณีให้ชักจูงเร่าของภิกษุรูปอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ
๔. ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียวให้ชัก ต้องอาบัติทุกกฏ
๕. ภิกษุณีที่เป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าเป็นญาติ ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปรารถนัจฉริยสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจีวรที่ภิกษุณีผู้เป็นญาติชักให้เอง โดยมีภิกษุณีสหาย ผู้ไม่ใช่ญาติคอยช่วยเหลือ
๒. ภิกษุไม่ได้ใช้ แต่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติชักให้เอง
๓. ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชักจีวรที่ยังไม่ได้ใช้สอย
๔. ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ให้ชักบริวารอย่างอื่นนอกจากจีวร
๕. ภิกษุใช้สิกขมานาให้ชัก
๖. ภิกษุใช้สามเณรีให้ชัก
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. จีวรปฏิคคหณสิกขาบท (๒๔)

ว่าด้วยการรับจีวร

การขอรับการให้เป็นของคู่กัน และมีความสมดุลงอยู่ในตัวของมันเอง หากขอมากเกินไปก็จะทำให้คนอื่นลำบากเดือดร้อนใจ หากให้มากเกินไปตนเองก็ลำบากเดือดร้อน ทั้งผู้ขอและผู้ให้จำเป็นต้องคำนึงถึงความพอดีพองาม และความเหมาะสมของตนเองเป็นสำคัญ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่ภิกษุณีอุบลวรรณานำเนื้ออย่างที่หัวหน้าโจรถวายห่อจีวรหေးไปถวาย พระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ แต่ไม่พบ เพราะพระองค์กำลังเสด็จไปบิณฑบาตอยู่ในหมู่บ้าน คงพบเฉพาะพระอุทายอยู่เฝ้า พระวิหารเพียงรูปเดียว เธอจึงกล่าวกับพระอุทายีว่า “โปรดนำเนื้ออย่างชิ้นนี้ถวายแด่ พระพุทธเจ้าด้วย”

เมื่อพระอุทายีรับชิ้นเนื้ออย่างไว้แล้วก็ได้พูดขอสบงจากภิกษุณีอุบลวรรณว่า “น้องหญิง พระพุทธเจ้าจะทรงอิมหน้าด้วยเนื้อที่ถวาย ถ้าเธอจะถวายผ้าสบงที่เธอ กำลังนุ่งอยู่แก่อาตมา อาตมาก็จะอิมหน้าด้วยผ้าสบงเช่นกัน” แม้ภิกษุณีอุบลวรรณ จะกล่าวว่า “ดิฉันเป็นมาตุคามหาสาปได้ยาก และดิฉันก็มีผ้าสบงผืนที่ ๕ นี้ผืนเดียว” ที่ดิฉันกำลังนุ่งอยู่นี้แหละ” แต่พระอุทายีก็พูดรับไว้เพื่อจะขอผ้าสบงของเธอให้ได้ ในที่สุดเธอก็ตัดสินใจถวายผ้าสบงผืนนั้นแก่พระอุทายี โดยห่มเพียงจีวรเดินกลับไป ที่พัก จนเป็นเหตุให้คนทั่วไปที่ทราบเรื่องนี้แล้วพากันตำหนิพระอุทายีต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระ องค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อ ทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติ ลีขาทินี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุได้รับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคีย ปาจิตตีย์”

* พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุณีใช้ผ้านุ่งห่ม ๕ ผืน ได้แก่ ๑. สังฆาฏิ คือ ผ้าห่มซ้อนนอก หรือผ้าพาติ ๒. อุตตราสงค์ คือ ผ้าห่มหรือจีวร ๓. อันตรวาสก คือ ผ้านุ่ง หรือสบง ๔. อุทกสาฎิยา คือ ผ้าอาบน้ำ ๕. สังกัจฉิกา คือ ผ้ารัดกัน (ग्งขา.อ.หน้า ๓๗๕)

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุณีมีความประสงค์จะแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุ แต่ภิกษุแสดงอาการรังเกียจไม่ยอมรับ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุณีพากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา พระองค์จึงทรงอนุญาตให้สหธรรมิก ๕ คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี แลกเปลี่ยนจีวรกันได้ และรับสิ่งของแลกเปลี่ยนของสหธรรมิก ๕ เหล่านี้ได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุได้รับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจีวรปฏิกคณสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยน หมายความว่ายกเว้นแลกเปลี่ยนกัน

ถ้าภิกษุรับต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม จีวรเป็นนิสัคคียเพราะได้มาคือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคียตามพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคียดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกชาณียได้อธิบายเรื่องการรับจีวร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุณีที่ไม่ใช่ญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นญาติบ้าง รับจีวรจากมือ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน

๒. ภิกษุรับจีวรจากมือภิกษุณีผู้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน

๓. ภิกษุณีที่เป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าเป็นญาติ รับจีวรจากมือ ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจีวรปฏิบัติคณสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรับจีวรจากภิกษุณีผู้เป็นญาติ
๒. ภิกษุแลกเปลี่ยน คือ เอาของที่มีค่าน้อยแลกกับของที่มีค่ามาก หรือเอาของที่มีค่ามากแลกกับของที่มีค่าน้อย
๓. ภิกษุถือวิสาสะเอามา
๔. ภิกษุขอยืมจีวร
๕. ภิกษุรับบริวารอื่นนอกจากจีวร
๖. ภิกษุรับจีวรของสิกขมานา
๗. ภิกษุรับจีวรของสามเณรี
๘. ภิกษุวิกุลจรีต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. อัญญาตกวิญญูตติสิกขาบท (๒๕)

ว่าด้วยการออกปากขอจากคฤหัสถ์ไม่ใช่ญาติ

การออกปากขอสิ่งของจากคนอื่น ควรคำนึงถึงความพอดีพองามและความเหมาะสม หากไม่อย่างนั้นก็จะทำให้คนอื่นได้รับความลำบากเดือดร้อนใจ และอาจเป็นเหตุให้ผู้ขอถูกตำหนิติเตียน ในขณะที่ผู้ถูกขอก็อาจพลาดจากสิ่งอันเป็นบุญกุศลก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรได้เอ่ยปากขอผ้าผืนที่บุตรเศรษฐีกำลังห่มอยู่ (ก่อนหน้านี้บุตรเศรษฐีเคยกล่าวปวารณาไว้) แม้บุตรเศรษฐีจะพูดเป็นเชิงปฏิเสธถึง ๓ ครั้งว่า “ถ้ากระผมถวายผ้าผืนนี้แล้วก็จะต้องนั่งผ้าผืนเดียวกลับไปบ้าน คงไม่เหมาะสมเป็นแน่ รอให้กระผมกลับไปถึงบ้านก่อนแล้วจะส่งผ้าผืนนี้หรือผ้าผืนใหม่มาถวายดีกว่า” แต่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรกลับพูดตอบว่า “ถ้าโยมไม่ต้องการถวายแล้วจะกล่าวปวารณาไปทำไม เมื่อปวารณาแล้วไม่ถวายก็ไม่มีประโยชน์อะไร” ในที่สุดบุตรเศรษฐีจึงตัดสินใจถวายผ้าผืนที่กำลังห่มอยู่นั้นแก่ท่านพระอุปนันทศากยบุตร แล้วตนเองนั่งผ้าผืนเดียวเดินทางกลับไปบ้าน จนเป็นเหตุให้คนทั่วไปที่ทราบเรื่องนี้แล้วพากันตำหนิต่านพระอุปนันทศากยบุตรต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษก็พากันตำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบอีกด้วย

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิต่านพระอุปนันทศากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า:-

“ภิกษุใดออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุหลายรูป ถูกพวกโจรแย่งชิงเอาผ้าไตร จีวรไปในระหว่างที่กำลังเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ภิกษุเหล่านั้นต่างก็คิดว่า “ไม่สมควรที่พวกเราจะออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือหญิงที่ไม่ได้เป็นญาติ เพราะพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว” จากนั้นจึงพากันเดินทางเปลือยกายไปจนถึงกรุงสาวัตถี

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วจึงตรัสว่า :-

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถูกโจรชิงจีวรหรือจีวรสูญหาย ออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติได้ ถ้าวัดที่ภิกษุไปถึงก่อนมีจีวรประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้นหรือผ้าปกอกฟูกของสงฆ์ ก็พึงถือเอาผ้าของสงฆ์ไปห่มโดยตั้งใจว่า ‘เมื่อเราได้จีวรแล้วจะนำมาคืน’ ดังนี้ก็ควร ถ้าไม่มีจีวรประจำวิหาร ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้นหรือผ้าปกอกฟูกของสงฆ์ ควรใช้หญ้าหรือใบไม้ปกปิด อนึ่งภิกษุ ไม่พึงเปลือยกายเดินมา ภิกษุใดเปลือยกายเดินมา ต้องอาบัติทุกกฏ”

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติใน เพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ นอกสมณ्य ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ สมณ्यในข้อนั้น คือ ภิกษุถูกชิงจีวรไป หรือจีวรสูญหาย นี่เป็นสมณ्यในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอัญญาตกวิญญัตติ สิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑๕๘

๑. **นอกสมัย** หมายความว่ายุคเว้นสมัย

๒. **ภิกษุถูกชิงจัวร์ไป** หมายความว่าจัวร์ของภิกษุที่พระราชา โจร นักเลง หรือคนบางพวกชิงเอาไป

๓. **จัวร์สูญหาย** หมายความว่าจัวร์ของภิกษุถูกไฟไหม้ น้ำพัดไป หนูหรือ ปลวกกัด หรือที่ใช้สอยจนเก่า

ถ้าภิกษุออกปากขอนอกสมัย ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม จัวร์เป็นนิสัคคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ส่วนวิธีสละจัวร์ที่เป็นนิสัคคีย์ตามพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจัวร์ที่เป็นนิสัคคีย์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุออกปากขอจัวร์จากคฤหัสถ์ชายหญิงผู้ไม่ใช่ญาติ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นญาติบ้าง ขอจัวร์นอกสมัย ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. คฤหัสถ์ที่เป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ขอจัวร์นอกสมัย ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นญาติ แล้วขอจัวร์นอกสมัย ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอัญญาตกวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุออกปากขอในสมัย

๒. ภิกษุออกปากขอจากญาติ

๓. ภิกษุออกปากขอจากคนปวารณา

๔. ภิกษุออกปากขอเพื่อภิกษุรูปอื่น

๕. ภิกษุซื้อมัตถ์ด้วยทรัพย์ของตน ๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. ตตุตตริสิกขาบท (๒๖)

ว่าด้วยการออกปากขอจีวรมากเกินไป

การออกปากขอล้างของจากคนอื่นครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับ
ขบบอย ๆ หรือขอซ้ำขอซากโดยไม่รู้จักพอ ไม่เพียงแต่วิญญูชนผู้เป็นบัณฑิตเท่านั้น
ที่จะพึงดำเนินดีเตียน แม้แต่บรรดาลิงสาราสัตว์ก็อดไม่ได้เหมือนกันที่จะต้องดำเนิน
ดีเตียน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้พูดแนะนำภิกษุหลายรูปที่ถูกโจรชิงเอาจีวรไปบ้าง ที่มี
จีวรสูญหายบ้าง เพื่อให้ขอจีวรจากคฤหัสถ์ชายหญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ทั้งที่ภิกษุเหล่านั้น
ต่างก็บอกว่าพวกตนได้จีวรครบแล้ว แม้กระนั้นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็ยังไปเที่ยวขอจีวร
จากคฤหัสถ์ชายหญิงผู้ไม่ใช่ญาติซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนได้จีวรมาเป็นจำนวนมาก โดยอ้าง
เล่ห์ว่าจะนำไปถวายพวกภิกษุที่ถูกโจรชิงเอาจีวรไปบ้าง ที่มีจีวรสูญหายบ้าง จนเป็น
เหตุให้คฤหัสถ์เหล่านั้นพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุ
ผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็กล่าวตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบ
ถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ
จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ถ้าคฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาตินำจีวรจำนวนมากมา
ปวารณาภิกษุนั้น ภิกษุนั้นพึงยินดีจีวรมีอุตตราสงค์และอันตราวาสกเป็น
อย่างมากจากจีวรที่เขานำมานั้น ถ้ายินดีเกินกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคีย
ปาจิตตีย์”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งตตตตริสิกขาบทที่ ๗ มีช้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุที่รับเอาไปเพราะคิดว่า จะนำจีวรที่เหลือมาคืน
๒. ภิกษุที่คฤหัสถ์ถวายด้วยกล่าวว่า “จีวรที่เหลือเป็นของท่านรูปเดียว”
๓. ภิกษุที่คฤหัสถ์ไม่ได้ถวายเพราะจีวรถูกโจรชิงเอาไป
๔. ภิกษุที่คฤหัสถ์ไม่ได้ถวายเพราะจีวรสูญหาย
๕. ภิกษุผู้ยินดีจีวรที่ญาติถวาย
๖. ภิกษุผู้ยินดีจีวรที่ทายกปวารณาถวาย
๗. ภิกษุผู้ยินดีจีวรที่ซื้อได้ด้วยทรัพย์ของตน
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. อุปักขมฺมสิกขาบท (๒๗)

ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร

การเอ่ยปากขอสั่งของจากคนอื่นโดยที่เขาไม่ใช่ญาติและไม่ได้ปวารณาไว้แล้วยังไปกำหนดว่าต้องให้สิ่งของมีราคาเท่านั้นเท่านี้ หรือสิ่งของต้องดีอย่างนั้นอย่างนี้ ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะมีแต่จะถูกตำหนิติเตียนหรือถูกดูหมิ่นดูแคลนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอุปนัณฑศากยบุตรออกปากขอให้คฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติคนหนึ่งนำทรัพย์ที่เตรียมไว้เป็นค่าจีวรนั้นไปจัดซื้อจีวร โดยกำหนดชนิดและราคาของจีวรแตกต่างกันไปจากที่คฤหัสถ์คนนั้นได้จัดเตรียมไว้แล้ว จนเป็นเหตุให้คนทั่วไปที่ทราบเรื่องนี้แล้วพากันตำหนิต่านพระอุปนัณฑศากยบุตรต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌายกยบุตร มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิตานพระอุปัชฌายกยบุตรโดย อเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติตระกูลเตรียมทรัพย์เป็นค่า จีวรเจาะจงภิกษุว่า ‘เราจะซื้อจีวรด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้แล้วนิมนต์ภิกษุ ชื่อนี้ให้ครองจีวร’ ถ้าภิกษุนั้นซึ่งเขาไม่ได้พิจารณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนด ชนิดจีวรในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ เพราะต้องการจีวรที่ว่า ‘ดีละ ท่านจงซื้อ จีวรเช่นนั้นเช่นนั้นด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้ แล้วให้อาตมาครองเถิด’ ต้อง อาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุปัชฌายกยสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ... เจาะจงภิกษุ หมายความว่า เพื่อประโยชน์ของภิกษุ คือมุ่งเฉพาะ ภิกษุ ประรณนาจะให้ภิกษุครองจีวร

๒. ทรัพย์เป็นค่าจีวร หมายถึงเงิน ทอง แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วดาเมว แก้วผลึก ผ้า ด้ายหรือฝ้าย

๓. ด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรนี้ หมายถึงทรัพย์ที่เขาจัดหาไว้เฉพาะ

๔. ให้... ครอง หมายถึงถวาย

๕. ถ้าภิกษุนั้น ... ในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ หมายถึงภิกษุรูปที่เขา ตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวรไว้ถวายโดยเฉพาะ

๖. เขาไม่ได้พิจารณาไว้ก่อน หมายถึงทายกไม่ได้กล่าวไว้ก่อนว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจีวรชนิดไหน กระผมจะซื้อจีวรชนิดไหนถวายท่าน”

๗. เข้าไป หมายความว่า ไปถึงเรือนแล้วเข้าไปหาที่ใดที่หนึ่ง

๘. กำหนดชนิดจีวร หมายถึงกำหนดว่า “ขอให้ เป็นผ้ายาว กว้าง เนื้อ แน่นหรือเนื้อละเอียด”

๙. **เช่นนั้นเช่นนั้น** หมายความว่า ยาวหรือกว้าง เนื้อแน่นหรือเนื้อละเอียด

๑๐. **เพราะต้องการจีวรดี** หมายความว่า ต้องการผ้าเนื้อดีหรือผ้าที่มีราคาแพง เขาซื้อจีวรผืนยาว กว้าง เนื้อแน่นหรือเนื้อละเอียดตามคำของภิกษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม จีวรเป็นนิสสัคคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัคคีย์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุออกปากขอจีวรโดยการกำหนดชนิดหรือราคาของจีวร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **กฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ** ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นญาติบ้าง เขาไม่ได้พิจารณาไว้ก่อน เข้าไปหากฤหัสถ์แล้วกำหนดชนิดจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย

๒. **กฤหัสถ์ที่เป็นญาติ** ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง เข้าไปกำหนดชนิดจีวร ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นญาติ แล้วเข้าไปกำหนดชนิดจีวร ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๘ มีช้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุขอจากกฤหัสถ์ที่เป็นญาติ
๒. ภิกษุขอจากกฤหัสถ์ที่พิจารณา
๓. ภิกษุขอเพื่อภิกษุรูปอื่น
๔. ภิกษุซื้อด้วยทรัพย์ของตน
๕. ภิกษุกำหนดให้ซื้อจีวรราคาถูกแทนจีวรที่มีราคาแพง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. ทุติยอุปัชฌาสิกขาบท (๒๘)

ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร ข้อที่ ๒

การกำหนดให้ผู้มีศรัทธาหลายคนนำทรัพย์มารวมกันเพื่อให้ซื้อสิ่งของตาม ที่ต้องการ ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้องเท่าไรนัก เพราะส่อให้เห็น ถึงความอยากได้และบีบบังคับความรู้สึกของผู้มีศรัทธามากเกินไป

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่ท่านพระอุปัชฌายบุตรขอให้บุรุษหลายคนต่างก็มีศรัทธาเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร มาถวายตน แต่ท่านกลับขอให้บุรุษเหล่านั้นนำทรัพย์มารวมกันเพื่อเป็นค่าจีวรตามที่ท่าน ปรารภนา จนเป็นเหตุให้คนทั่วไปที่ทราบเรื่องนี้แล้วพากันดำหนิต่านพระอุปัชฌายบุตร ต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็กล่าวดำหนิ แล้วไปกราบทูล พระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌายบุตรมา สอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิต่านพระอุปัชฌายบุตรโดยอเนก ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ ๒ คน ตระเตรียม ทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืน เจาะจงภิกษุว่า ‘พวกเราจะซื้อจีวรคนละผืน ด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืนนี้แล้วนิมนต์ภิกษุซื้อนี้ให้ครองจีวรหลายผืน’ ถ้าภิกษุนั้นซึ่งพวกเขาไม่ได้พิจารณาไว้ก่อน เข้าไปกำหนดชนิดจีวรในที่ที่ เขาเตรียมจีวรไว้ เพราะต้องการจีวรดีว่า ‘ดีละ ท่านทั้งสองจงรวมกันซื้อ จีวรเช่นนั้นเช่นนั้นด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรคนละผืนนี้ แล้วนิมนต์อาตมาให้ ครองเถิด’ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งหุติยอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๙ ส่วนใหญ่ได้อธิบายไว้แล้วในอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๘ มีเพียงบางศัพท์เท่านั้นที่ควรนำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายเพิ่มเติมในที่นี้ คือ :-

๑. ถ้าภิกษุนั้น ... ในที่ที่เขาเตรียมจีวรไว้ หมายถึงภิกษุรูปที่เขาทั้งสองตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวรไว้ถวายโดยเฉพาะ

๒. ท่านทั้งสองจงรวมกัน หมายถึง คน ๒ คนรวมกัน

เมื่อบุรุษทั้งสองคนนำทรัพย์มารวมกันแล้วซื้อจีวรผืนยาว กว้าง เนื้อแน่น หรือเนื้อละเอียดตามคำของภิกษุนั้น ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม จีวรเป็นนิสสัคคีย์ เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัคคีย์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งหุติยอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๘

๑๐. ราชสิกขาบท (๒๙)

ว่าด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรที่พระราชาเป็นต้นให้ทูลนำมาถวาย

การทำอะไรแล้วจะเอาให้ได้ดังใจตนเอง โดยมีได้คำนึงว่าคนอื่นจะมีเวลาทำให้ได้หรือไม่ ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม เพราะอาจทำให้คนอื่นได้รับความลำบากเดือดร้อนใจหรือเสียเวลาและทรัพย์สิ่งของเพิ่มมากขึ้นโดยไม่จำเป็นก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรมอบหมายให้อุบาสกคนหนึ่งเป็นไวยาวัจกรรับทรัพย์ เป็นค่าจิวรจากทูตของมหาอำมาตย์ผู้ปฏิบัติ และต่อมาแม้มหาอำมาตย์จะได้ส่งทูต ไปแจ้งเรื่องนี้ให้ท่านทราบเป็นระยะ ๆ ถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านกลับนิ่งเฉยโดยไม่พูดอะไร ๆ จนกระทั่งต่อมาอีกหลายวันท่านจึงไปบอกอุบาสกคนนั้นให้นำทรัพย์ไปจัดซื้อจิวรมาถวาย แต่บังเอิญวันนั้นเป็นวันประชุมของชาวนิคม และหากชาวนิคมคนใดมาประชุมล่าช้าก็ จะต้องถูกปรับ ๕๐ กหาปณะ

อุบาสกได้เรียนท่านพระอุปนันทศากยบุตรให้ทราบถึงความจำเป็นอย่างนี้แล้ว เรียนยืนยันว่า “พรุ่งนี้จะนำทรัพย์ไปจัดซื้อจิวรมาถวาย” แต่ท่านพระอุปนันทศากยบุตร กลับพูดรบเร้าให้อุบาสกนำทรัพย์ไปจัดซื้อจิวรในวันนั้นให้ได้ ในที่สุดอุบาสกคน ดังกล่าวต้องเสียเวลาไปหาซื้อจิวรและกว่าจะนำจิวรไปถวายท่านพระอุปนันทศากยบุตรได้ ก็ไปประชุมไม่ทันและต้องเสียค่าปรับไป ๕๐ กหาปณะ เมื่อชาวนิคมได้ทราบเรื่องนี้ แล้วจึงพากันตำหนิตานพระอุปนันทศากยบุตรต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อย สันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็กล่าวตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระอุปนันทศากยบุตร มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิตานพระอุปนันทศากยบุตรโดย อเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า

“พระราชา ราชอำมาตย์ พราหมณ์หรือคหบดีผู้ใดผู้หนึ่งส่งทูตมา ถวายทรัพย์เป็นค่าจิวรเจาะจงภิกษุพร้อมกับสั่งว่า ‘ท่านจงเอาทรัพย์เป็น ค่าจิวรนี้ซื้อจิวรแล้วนิมนต์ภิกษุซื้อนี้ให้ครองจิวร’ ถ้าทูตนั้นเข้าไปหาภิกษุ นั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้เจริญ กระผมนำทรัพย์เป็นค่าจิวรนี้มาเจาะ จงพระคุณเจ้า พระคุณเจ้าจงรับทรัพย์เป็นค่าจิวรเถิด’

ภิกษุนั้นพึงกล่าวกับทูตนั้นอย่างนี้ว่า ‘พวกอาตมารับทรัพย์เป็นค่า จิวรไม่ได้ รับได้เฉพาะจิวรที่สมควรตามกาล’ ถ้าทูตพึงกล่าวกับภิกษุนั้น อย่างนี้ว่า ‘มีใครผู้เป็นไวยาวัจกรของท่านบ้างไหม’ ภิกษุผู้ต้องการจิวร

พึงแสดงคนวัดหรืออุบาสกให้เป็นไวยาวัจกรว่า ‘ผู้นี้เป็นไวยาวัจกรของ ภิกษุทั้งหลาย’ ถ้าพูดตกลงกับไวยาวัจกรแล้วเข้าไปหาภิกษุนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ข้าพเจ้าตกลงกับคนที่ท่านแนะนำว่าเป็นไวยาวัจกรแล้ว ท่านจงไปหาในเวลาอันสมควร เขาจะนิมนต์ท่านให้ครองจีวร’

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุต้องการจีวรก็พึงเข้าไปหาไวยาวัจกรแล้วทวงหรือเตือน ๒ - ๓ ครั้งว่า ‘อาตมาต้องการจีวร’ เมื่อทวงหรือเตือน ๒ - ๓ ครั้ง ให้เขาจัดจีวรสำเร็จได้ นั้นเป็นการดี ถ้าไม่สำเร็จ พึงไปยืนแสดงตนหนึ่ง ๆ ถึง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง หรือ ๖ ครั้งเป็นอย่างมาก เมื่อไปยืนแสดงตนหนึ่ง ๆ ถึง ๔ ครั้ง ๕ ครั้ง หรือ ๖ ครั้งเป็นอย่างมากแล้ว ให้เขาจัดจีวรสำเร็จได้ นั้นเป็นการดี ถ้าพยายามเกินกว่านั้น ให้เขาจัดจีวรสำเร็จได้ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์

ถ้าไม่สำเร็จพึงไปเองหรือส่งทูตไปในสำนักที่เขาส่งทรัพย์เป็นค่าจีวรมา แล้วกล่าวว่า ‘ทรัพย์เป็นค่าจีวรที่ท่านส่งไปเจาะจงภิกษุรูปใด ไม่ได้อำนวยความสะดวกอะไรแก่ภิกษุรูปนั้นเลย ท่านจงทวงทรัพย์ของท่านคืนมา ทรัพย์ของท่านอย่าเสียหายเลย’ นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งราชสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น พึงเทียบเคียงกับคำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกุตติยอุปัชฌาสิกขาบทที่ ๙ แต่ก็มีข้อความบางอย่างที่ควรนำมาอธิบายให้ชัดเจนในที่นี้ คือ :-

ถ้าบุคคลผู้เป็นทูต(ตัวแทน)นำทรัพย์คือปัจจัยหรือเงินไปถวายแก่ภิกษุแล้วกล่าวว่า “กระผมนำทรัพย์มาถวายให้ท่านนำไปซื้อจีวรมาครอง” แม้ภิกษุจะต้องการจีวรแต่ก็อย่าไปรับทรัพย์จำนวนนั้นไว้ ควรแนะนำให้ทูตรู้จักกับไวยาวัจกรแล้วให้เขาดตกลงกันเอง แต่อย่าไปกล่าวกับทูตว่า “จงให้ทรัพย์กับผู้นั้น(ไวยาวัจกร)... ผู้นั้นจะเก็บทรัพย์ไว้... ผู้นั้นจักแลกหรือจักซื้อจีวร”

ภายหลังจากที่ทูตตกลงฝากทรัพย์สินค่าจิวไว้กับไวยาวัจกรดังกล่าวแล้ว ทูตก็จะไปบอกให้ภิกษุรูปนั้นทราบ ว่า “กระผมตกลงกับไวยาวัจกรของท่านแล้ว ท่านจงหาโอกาสอันเหมาะสมไปพบไวยาวัจกรแล้วเขาจะนิมนต์ท่านให้ครองจิวต่อไป” ถ้าภิกษุรูปนั้นต้องการจิวก็ควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปพบไวยาวัจกร เพื่อกล่าวทวงหรือบอกเตือนให้เขาทราบได้ไม่เกิน ๓ ครั้ง แต่แต่ละครั้งควรทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรให้ทราบเพียง ๒-๓ หนเท่านั้น คือ :-

ครั้งที่ ๑ ภิกษุควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปพบไวยาวัจกรแล้วกล่าวทวงหรือบอกเตือนให้เขาทราบ ๒-๓ หนว่า “อาตมาต้องการจิว” แต่อย่ากล่าวว่ “ท่านจงให้จิวแก่อาตมา... จงนำจิวมาให้อาตมา... จงแลกจิวให้อาตมาหรือจงซื้อจิวให้อาตมา” หากไวยาวัจกรทราบความประสงค์แล้วนำทรัพย์สินที่รับฝากไว้ไปซื้อจิวมาถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ก็ถือว่าไวยาวัจกรได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของทูตแล้ว แต่ถ้าไวยาวัจกรยังไม่รู้วัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ ภิกษุรูปนั้นก็ควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรต่อไป

ครั้งที่ ๒ ภิกษุควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรเช่นเดียวกับครั้งที่ ๑ หากไวยาวัจกรยังไม่รู้วัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ อีก ภิกษุรูปนั้นก็ควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรต่อไป

ครั้งที่ ๓ ภิกษุควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรเช่นเดียวกับครั้งที่ ๑ และ ๒ ถ้าไวยาวัจกรทราบวัตถุประสงค์แล้วนำทรัพย์สินที่รับฝากไว้ไปซื้อจิวมาถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ก็ถือว่าไวยาวัจกรได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของทูตนั้นแล้ว

แต่ถ้าภิกษุหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนไวยาวัจกรถึง ๓ ครั้งแล้ว ปรากฏว่าไวยาวัจกรก็ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการนำทรัพย์สินที่รับฝากไว้ไปซื้อจิวมาถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ภิกษุก็ไม่ควรไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนอีกต่อไป แต่ควรหาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นได้ ๖ ครั้ง คือ :-

ครั้งที่ ๑ ภิกษุควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็น แต่อย่าไปนั่งบนอาสนะ หรืออย่ารับอาภรณ์ หรืออย่ากล่าวธรรม เพราะถ้าภิกษุทำเช่นนั้นก็จะเป็นการตัดโอกาส คือทำให้วัตถุประสงค์ของการไปยื่นแสดงตนที่แท้จริงนั้นเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่น นั่นหมายความว่า จะทำให้การไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ เพื่อต้องการจีวรนั้นกลายเป็นเพื่อต้องการไปนั่งบนอาสนะหรือเพื่ออาภรณ์เป็นต้นไปโดยปริยาย

ถ้าไวยาวัจกรถามว่า “ท่านมาธุระอะไร” ภิกษุก็ควรกล่าวแต่เพียงว่า “ท่านจงรู้เองเถิด” เท่านั้น

ถ้าการไปยื่นแสดงตนของภิกษุดังกล่าว ทำให้ไวยาวัจกรทราบวัตถุประสงค์และนำทรัพย์ที่รับฝากไว้ไปจัดซื้อจีวรมาถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ก็ถือว่าไวยาวัจกรได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของทูตนั่นแล้ว แต่ถ้าไวยาวัจกรยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ ภิกษุก็ควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นต่อไปอีก

ครั้งที่ ๒ ภิกษุควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นเช่นเดียวกับครั้งที่ ๑ ถ้าไวยาวัจกรยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ ภิกษุก็ควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นต่อไปอีก

ครั้งที่ ๓ ภิกษุควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นเช่นเดียวกับครั้งที่ ๑ และ ๒ ถ้าไวยาวัจกรยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ ภิกษุก็ควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นต่อไปอีก

ครั้งที่ ๔-๖ ภิกษุควรวาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนนิ่ง ๆ ให้ไวยาวัจกรเห็นเช่นเดียวกับครั้งที่ผ่าน ๆ มา ถ้าไวยาวัจกรทราบวัตถุประสงค์และนำทรัพย์ที่รับฝากไว้ไปจัดซื้อจีวรมาถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ก็ถือว่าไวยาวัจกรได้ดำเนินการสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของทูตนั่นแล้ว

แต่ถ้าภิกษุหาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนหนึ่ง ๆ ให้ไวยวัจกรเห็นครบ ๖ ครั้งแล้ว ปรากฏว่าไวยวัจกรยังไม่ทราบวัตถุประสงค์และไม่ยอมดำเนินการใด ๆ ภิกษุก็ต้องหยุดการดำเนินการทุกอย่างอยู่เพียงแค่นั้น เพราะถ้าภิกษุยังพยายามอีกต่อไปจนเป็นเหตุให้ไวยวัจกรทราบวัตถุประสงค์และนำทรัพย์ที่รับฝากไว้ไปจัดซื้อจีวร มาถวายภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม จีวรเป็นนิสัสคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล ซึ่งวิธีสละจีวรดังกล่าวนี้พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

อนึ่ง เมื่อหาโอกาสอันเหมาะสมไปกล่าวทวงหรือบอกเตือนครบ ๓ ครั้งแล้ว และหาโอกาสอันเหมาะสมไปยื่นแสดงตนหนึ่ง ๆ ให้ไวยวัจกรเห็นครบ ๖ ครั้ง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้แล้ว ภิกษุรูปนั้นพึงไปที่บ้านของทูตที่นำทรัพย์ค่าจีวรมาฝากไว้กับไวยวัจกร หรือจะมอบหมายให้ผู้อื่นไปพบกับทูตแทนก็ได้ แล้วแจ้งให้ทูตทราบว่า “ทรัพย์ที่ท่านส่งไปเจาะจงภิกษุรูปใด ไม่ได้อำนวยความสะดวกอะไรแก่ภิกษุรูปนั้นเลย ท่านจงทวงทรัพย์ของท่านคืนมา ทรัพย์ของท่านอย่าฉิบหายเลย” จากนั้นก็ปล่อยให้เป็นการของทูตที่จะไปทวงเอาทรัพย์ค่าจีวรที่ฝากไว้กับไวยวัจกรคืนเอาเองต่อไป

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณีย์ได้อธิบายความหมายของการไปทวงถามจีวรดังกล่าว มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ทวงเกิน ๓ ครั้ง ยื่นเกิน ๖ ครั้ง ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เกินบ้าง แล้วให้เขาจัดจีวรสำเร็จ ต้องอาบัตินิสัสคีย์ปาจิตตีย์

๒. ทวงไม่เกิน ๓ ครั้ง และยื่นไม่ถึง ๖ ครั้ง ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่เกิน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งราชสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ

๑. ภิกษุทวง ๓ ครั้ง ยืน ๖ ครั้ง
๒. ภิกษุทวงไม่ถึง ๓ ครั้ง ยืนไม่ถึง ๖ ครั้ง
๓. ภิกษุไม่ได้ทวง แต่ไวยาวัจกรจัดถวายเอง
๔. ภิกษุรับจีวรที่เจ้าของทวงมาถวายเอง
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในจีวรวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งปฐมกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ ๑ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โคตมกเจตีย์ ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับผ้าอดิเรกจีวร ซึ่งเป็นผ้าส่วนที่เกินไปจากผ้า ๓ ผืน(สบง จีวรและสังฆาฏิ) ที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุอธิษฐานใช้นุ่งห่ม จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ ห้ามมิให้ภิกษุรับผ้าอดิเรกจีวร

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอนนท ที่ไม่กล้าเก็บผ้าอดิเรกจีวรไว้ถวายท่านพระสารีบุตร เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุเก็บผ้าอดิเรกจีวรไว้ได้ ๑๐ วัน

๒. พระบัญญัติแห่งอุทโทสิตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเก็บจีวรไว้ในโรงเก็บของ(ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ ๒) พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปฝากผ้าสังฆาฏิเก็บไว้ในโรงเก็บของ แล้วนุ่งสบงห่มจีวร

เที่ยวจาริกไปตามชนบทต่าง ๆ จนผ้าสังฆาฏิขึ้นรา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุอยู่ปราศจากไตรจีวรแม้เพียงราตรีเดียว

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุผู้อาพาธรูปหนึ่งไม่ยอมเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลที่บ้านญาติ เพราะเกรงจะต้องอาบัติเนื่องจากไม่อาจนำผ้าไตรจีวรไปได้ครบชุด จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้สงฆ์สมมติไตรจีวรวิവാส(การอยู่ปราศจากไตรจีวร) แก่ภิกษุผู้อาพาธได้

๓. พระบัญญัติแห่งตติยกฐินสิกขาบท ว่าด้วยกฐินเดาะข้อที่ ๓ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปกำลังดึงและรีดผ้าอากาสจีวร เพื่อให้ผ้ายืดและยาวพอที่จะทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อ้อนุญาตให้ภิกษุเก็บผ้าอากาสจีวรไว้ได้ ๑ เดือน

๔. พระบัญญัติแห่งปฺรณจิวรสิกขาบท ว่าด้วยการใช้ให้ชักจีวรแก่พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภพระอุทายีที่ใช้ภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่าให้ชักผ้าสบงที่เปื้อนอสุจิของตน แต่ก่อนที่ภิกษุณีจะชักผ้าสบงผืนนั้นเธอได้ดูดน้ำอสุจิส่วนหนึ่งเข้าไปในลำคอ และสอดใส่เข้าไปในองค์กำเนิดของเธออีกส่วนหนึ่ง ทำให้เธอตั้งครรภ์ในโอกาสต่อมา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติชักจีวรแก่

๕. พระบัญญัติแห่งจิวรปฏิคคหณสิกขาบท ว่าด้วยการรับจีวร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีเอ่ยปากขอผ้าสบงของภิกษุณีอุบลวรรณาผืนที่เธอกำลังนุ่งอยู่ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุขอจีวรจากภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปแสดงอาการรังเกียจไม่ยอมรับการแลกเปลี่ยนจีวรจากภิกษุณี เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้

ผ่อนผันให้ภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร และสามเณรี สามารถแลกเปลี่ยนผ้าไตรจีวรกันได้

๖. พระบัญญัติแห่งอัญญาตกวิญญูติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรออกปากขอผ้าของบุตรเศรษฐีผืนที่เขากำลังนั่งอยู่ จนเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติ

ส่วนพระอนุปบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปถูกโจรแย่งชิงเอาผ้าไตรจีวรไป ท่านต้องเดินทางเปลือยกายไปจนถึงกรุงสาวัตถีเพราะไม่กล้าออกปากขอจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติด้วยเกรงว่าจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุที่ถูกโจรแย่งชิงเอาผ้าไตรจีวรไป หรือผ้าไตรจีวรสูญหาย ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างอื่นหรือไปไม่ใบหญ้าปกปิดร่างกายไปก่อนได้ หากภิกษุเปลือยกายเดินไปมาต้องอาบัติทุกกฏ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุที่ถูกโจรแย่งชิงเอาผ้าไตรจีวรไปหรือผ้าไตรจีวรสูญหาย สามารถออกปากขอผ้าไตรจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติได้

๗. พระบัญญัติแห่งตตุตตริสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอจีวรมากเกินไป พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่เกี่ยวข้องไปออกปากขอผ้าไตรจีวรจากคฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติเป็นจำนวนมาก โดยอ้างเลศว่าจะนำไปถวายภิกษุที่ถูกโจรแย่งชิงเอาผ้าไตรจีวรไปบ้าง ที่มีจีวรสูญหายบ้าง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอผ้าไตรจีวรจากคฤหัสถ์มากเกินไป แม้คฤหัสถ์เหล่านั้นจะปวารณาไว้ก็ตาม

๘. พระบัญญัติแห่งอุปัชฌาสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรออกปากขอให้คฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติที่ตระเตรียมทรัพย์เป็นค่าจีวรไปเลือกซื้อจีวรตามที่ท่านต้องการ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอให้คฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติที่ตระเตรียมทรัพย์มาเป็นค่าจีวรไปเลือกซื้อจีวรตามที่ตนต้องการ แม้คฤหัสถ์เหล่านั้นจะปวารณาไว้ก็ตาม

๙. พระบัญญัติแห่งทุติยอุปัคฆสิกขาบท ว่าด้วยคนตระเตรียมทรัพย์ เป็นค่าจีวรข้อที่ ๒ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่าน พระอุปัชฌาย์ทศกัณฐ์บอกให้คฤหัสถ์ผู้ไม่ใช่ญาติหลายคนรวมทรัพย์กันไปเลือก ซื้อ ผ้าไตรจีวรตามที่ท่านต้องการ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอให้คฤหัสถ์รวมทรัพย์กันไปเลือกซื้อผ้าไตรจีวรตามที่ตนต้องการ แม้คฤหัสถ์เหล่านั้นจะปวารณาไว้ก็ตาม

๑๐. พระบัญญัติแห่งราชสิกขาบท ว่าด้วยทรัพย์เป็นค่าจีวรที่พระราช เป็นต้น ให้ทูตนำมาถวาย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่อง ที่ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐ์ไปทวงจีวรจากอุบาสกผู้เป็นไวยาวัจกรตามที่ทูตของ มหาอำมาตย์ฝากทรัพย์ไว้ให้เป็นค่าจัดซื้อจีวร ทำให้อุบาสกต้องเสียเวลาไปหาจัดซื้อ จีวรแล้วเข้าประชุมล่าช้าต้องถูกปรับ ๕๐ กหาปณะ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์ บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุไปทวงจีวรจากไวยาวัจกรหลายครั้งเกินไป

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่าท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐ์เป็นต้นเหตุให้ พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทในจีวรวรรคมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท และวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทในจีวรวรรค มากที่สุดถึง ๘ สิกขาบท และพระอนุบัญญัติอีก ๒ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยลำดับ

๒. โกสียวรรค

โกสียวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยเส้นไหมหรือใยไหมที่นำมาผสมกับขนแกะ หรือขนแพะ เพื่อทำเป็นผ้าืนีทนสำหรับปูนั้งหรือรองนั่ง ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งอุปโภค อีกอย่างหนึ่งที่ภิกษุจำเป็นต้องใช้นอกจากนี้ยังว่าด้วยการยินดีในการรับเงินและทอง ตลอดจนการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันด้วยเงินหรือทอง หรือวัตถุอย่างอื่นที่สมมติใช้แทน เงินและทอง ที่ภิกษุไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้องและยึดติด เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นตัวการ สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่คอยจู่จ้องจิตใจของภิกษุให้ห่างไกลจากการศึกษาและปฏิบัติธรรม จนกระทั่งทำให้ห่างไกลจากการที่จะได้บรรลุมรรคผลนิพพานมากยิ่งขึ้น

ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “โกสิยวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบทที่ ๑-๗ โดยวรรคนี้ประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. โกสิยสิกขาบท (๓๐)

ว่าด้วยการทำสันถัตยไทม

สันถัต คือผ้าปูนั่งหรือผ้ารองนั่งที่หล่อโดยใช้ยางเหนียวเช่น น้ำข้าว เป็นต้น ผสมไยไหมหรือขนเจียม(ขนแกะหรือขนแพะ) เมื่อผึ่งแดดให้แห้งสนิทแล้วภิกษุท่านก็จะนำมาใช้เป็นผ้าปูนั่งหรือรองนั่งต่อไป

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อัคราชเวศีย เขตเมืองอาฬวี แคว้นมคธ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปขอให้พวกช่างทอผ้าดัดตัวไหมเพื่อจะเอามาทำผ้าสันถัตผสมไยไหมต่อไป จนเป็นเหตุให้พวกช่างทอผ้าพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันติหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงตำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดใช้ให้ทำสันถัตผสมไยไหม ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งโกสิยสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. สันถัต คือ ผัวรองนั่งที่หล่อ ไม่ใช่ทอ

๒. ใช้ให้ทำ หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ แซมด้วยเส้นใยไหมแม้เพียงเส้นเดียว ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม สันถัตเป็นนิสสัคคีย์เพราะได้มาคือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ภิกษุผู้ประสงค์จะสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์ มีวิธีปฏิบัติดังนี้

วิธีสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์แก่สงฆ์ ภิกษุผู้ปรารภนาจะสละสันถัตตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเฉียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์ แล้วกราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ สันถัตผสมใยไหมผืนนี้กระผมใช้ให้ทำ เป็นนิสสัคคีย์ กระผมขอสละสันถัตผืนนี้แก่สงฆ์” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้ฉลาดสามารถรับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนสันถัตผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยญัตติกรรมวาจาว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สันถัตผืนนี้ของภิกษุชื่อนี้เป็นนิสสัคคีย์ เธอสละแก่สงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงคืนสันถัตผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้”

วิธีสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์แก่คณะ ภิกษุผู้ปรารภนาจะสละสันถัตตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเฉียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาภิกษุหลายรูป กราบแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ สันถัตผสมใยไหมผืนนี้กระผมใช้ให้ทำ เป็นนิสสัคคีย์ กระผมขอสละสันถัตผืนนี้แก่ท่านทั้งหลาย” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้ฉลาดสามารถรับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนสันถัตผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า สันถัตผืนนี้ของภิกษุชื่อนี้เป็นนิสสัคคีย์ ถ้าท่านทั้งหลายพร้อมกันแล้ว พึงคืนสันถัตผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้”

วิธีสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์แก่บุคคล ภิกษุผู้ปรารถนาจะสละสันถัตตามวิธีนี้ พึงห่มจีวรเจวียนบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่ง นั่งกระโหยงประนมมือ แล้วกล่าวว่า “ท่านขอรับ สันถัตผืนนี้กระผมใช้ให้ทำ เป็นนิสสัคคีย์ กระผมขอสละสันถัตผืนนี้แก่ท่าน” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้รับสละรับการแสดงอาบัติแล้ว พึงคืนสันถัตผืนนั้นให้แก่ภิกษุผู้สละด้วยกล่าวว่า “กระผมคืนสันถัตผืนนี้แก่ท่าน”

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียีได้อธิบายเรื่องภิกษุทำสันถัตผสมโยใหม่ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้ เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุทำสันถัตที่ตนทำค้างไว้จนสำเร็จด้วยตนเอง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๒. ภิกษุใช้ผู้อื่นให้ทำสันถัตที่ตนทำค้างไว้จนสำเร็จ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๓. ภิกษุทำสันถัตที่ผู้อื่นทำค้างไว้จนสำเร็จ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๔. ภิกษุใช้ผู้อื่นทำสันถัตที่ผู้อื่นทำค้างไว้จนสำเร็จ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๕. ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏ
๖. ภิกษุได้สันถัตที่ผู้อื่นทำไว้มาใช้สอย ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโกสยสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำเป็นเพดาน เครื่องลาด ม่าน เปลือกฟูกหรือปลอกหมอน
๒. ภิกษุวิกุลจรีด
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. สุทธกาฬสิกขาบท (๓๑)

ว่าด้วยการทำสันถัตโดยใช้น้ำมันดำน

การหลบหลีกข้อห้ามอย่างหนึ่ง แล้วไปทำอีกอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกัน ถือว่าเป็นสิ่งที่ภิกษุไม่ควรทำ เพราะนอกจากจะไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้ถูกตำหนิติเตียนโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้อีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ว่าภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้คนอื่นให้ทำสันถัตใช้น้ำมัน(ขนแกะหรือขนแพะ)ดำจนเป็นเหตุให้ชาวบ้านที่พบเห็นพากันตำหนิภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดใช้ให้ทำสันถัตใช้น้ำมันดำจน ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสุทธกาฬสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

สีดามี ๒ ชนิด คือ สีดำโดยธรรมชาติ หรือสีดำเพราะย้อม

ส่วนวิธีสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์ตามบทบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละสันถัตที่เป็นนิสสัคคีย์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสิยสิกขาบทที่ ๑

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุใช้ผู้อื่นให้ทำสันถัตโดยใช้น้ำมันดำจนมีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสิยสิกขาบทที่ ๑

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสุทธกาฬสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสิยสิกขาบทที่ ๑

๓. เทวภาคสิกขาบท (๓๒)

ว่าด้วยการทำสันถัตโดยใช้ขนเจียมดำ ๒ ส่วน

การหลบลสิกข์ข้อห้ามอย่างหนึ่ง แล้วไปทำอีกอย่างหนึ่งเพียงเพื่อให้เป็นเลศอ้างว่าไม่ได้กระทำความผิดข้อห้ามนั้น ๆ ก็ถือเป็นสิ่งที่ภิกษุไม่ควรกระทำ เพราะนอกจากจะไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมแล้ว ยังอาจเป็นเหตุให้ถูกตำหนิติเตียนได้อีกเช่นกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ขนเจียมขาวหนวยหนึ่งปนไว้ที่ชายสันถัต แล้วทำสันถัต ขนเจียมดำล้วนอย่างเดิมอีก

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้ให้ทำสันถัตใหม่ พึงเอาขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ ถ้าเธอไม่เอาขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ แล้วให้ทำสันถัตใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเทวภาคสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๒๒๐

๑. ใหม่ หมายถึงเอาการกระทำ

๒. ผู้ใช้ให้ทำ หมายความว่า ฝึกทำด้วยตนเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ

๓. ขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน หมายความว่า ชั่งแล้วเอาขนเจียมดำล้วน

๒ ชั่ง

๔. ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ หมายถึง ขนเจียมขาว ๑ ชั่ง

๕. ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ หมายถึง ขนเจียมแดง ๑ ชั่ง

๖. ถ้าเธอไม่เอาขนเจียมดำล้วน ๒ ส่วน ขนเจียมขาวเป็นส่วนที่ ๓ ขนเจียมแดงเป็นส่วนที่ ๔ หมายความว่า ไม่เอาขนเจียมดำล้วน ๒ ชั่ง ขนเจียมขาว ๑ ชั่ง ขนเจียมแดง ๑ ชั่ง แล้วทำด้วยตนเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำสันถัดใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม สันถัดเป็นนิสัคคีย์ คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละสันถัดที่เป็นนิสัคคีย์และเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติในเทวภาคสิกขาบทที่ ๓ นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสยสิกขาบทที่ ๑ และสุทธกาฬสิกขาบทที่ ๒

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเทวภาคสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ฝึกเอาขนเจียมขาว ๑ ชั่ง ขนเจียมแดง ๑ ชั่ง ปนกันแล้วทำ

๒. ฝึกเอาขนเจียมขาวมากกว่า ขนเจียมแดงมากกว่า ปนกันแล้วทำ

๓. ฝึกเอาขนเจียมขาวล้วน ขนเจียมแดงล้วน ปนกันแล้วทำ

๔-๖. มีนัยเช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสยสิกขาบทที่ ๑ และสุทธกาฬสิกขาบทที่ ๒

๔. ฉัพพัตสิกขาบท (๓๓)

ว่าด้วยการเก็บสัณถิตไว้ ๖ ปี

การออกปากขอล้างของจากคนอื่นครั้งแล้วครั้งเล่า ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับขอ บ่อย ๆ หรือขอซ้ำขอซากโดยไม่รู้จักพอ ไม่เพียงแต่คนทั่วไปเท่านั้นที่จะพึงดำเนิน ติเตียน แม้แต่วิญญูชนผู้เป็นบัณฑิตก็อดไม่ได้เหมือนกันที่จะต้องดำเนินติเตียน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ภิกษุหลายรูปเที่ยวขอขนเจียมจากชาวบ้านมาทำสัณถิตใหม่เป็นประจำทุกปี จนเป็น เหตุให้ชาวบ้านพากันดำเนินต่าง ๆ นานาว่า “สมณะเชื้อสายพระศาสดาเหล่านี้ เป็นผู้มักมากเที่ยวขอขนเจียมจากชาวบ้านมาทำสัณถิตใหม่ได้ทุกปี สัณถิตของพวกเรา ทำครั้งเดียว แม้จะถูกเด็กถ่วงอุจจาระปัสสาวะรดบ้าง ถูกหนูกัดบ้าง ก็ยังใช้สอยได้ นานถึง ๖ ปี”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำเนินภิกษุเหล่านั้นโดยอนกประการ จากนั้นจึงทรง บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใช้ให้ทำสัณถิตใหม่แล้วพึงใช้สอยให้ได้ ๖ ปี ถ้าต่ำกว่า ๖ ปี เธอจะสละหรือไม่สละสัณถิตนั้นก็ตาม ใช้ให้ทำสัณถิตอื่นใหม่ ต้องอาบัติ นิสสัคคียปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นไขอยู่ที่กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ไม่ยอมเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลที่บ้านญาติตามที่ญาติส่งคนไปรับ แม้เพื่อนภิกษุหลายรูปจะช่วยพูดขอร้องอย่างไร แต่ท่านก็ไม่ยอมไปโดยให้เหตุผลว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า “ภิกษุใช้ให้ทำสัณถิตใหม่แล้วพึงใช้สอย ให้ได้ ๖ ปี ...” ถ้าขาดสัณถิตแล้วกระผมจะนั่งลำบากมาก

๒๒๒

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และเมื่อทรงทราบความจริงจากภิกษุทั้งหลายแล้ว จึงทรงอนุญาตให้สมมติสันถัตเพื่อภิกษุผู้เป็นไข้ได้ โดยทรงกำหนดวิธีสมมติสันถัตไว้ว่า ในเบื้องต้นภิกษุผู้เป็นไข้พึงห่มจีวรเฉยียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์ กราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษากว่า นั่งกระโหย่งประนมมือแล้วกล่าวว่า :-

“ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นไข้ไม่สามารถนำสันถัตติดตัวไปได้ กระผมขอสมมติสันถัตกะสงฆ์ แม้ครั้งที่ ๒ ก็พึงขอสมมติอย่างนี้ แม้ครั้งที่ ๓ ก็พึงขอสมมติอย่างนี้”

ต่อจากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติย-กรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้นี้เป็นไข้ไม่สามารถนำสันถัตติดตัวไปได้ ภิกษุนั้นขอสมมติสันถัตจากสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงให้สมมติสันถัตแก่ภิกษุผู้นี้ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้นี้เป็นไข้ไม่สามารถนำสันถัตติดตัวไปได้ ภิกษุนั้นขอสมมติสันถัตจากสงฆ์ ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้วพึงให้สมมติสันถัตแก่ภิกษุผู้นี้ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้สมมติสันถัตแก่ภิกษุผู้นี้ ท่านรูปนั้นพึงนั่งท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์ให้การสมมติสันถัตแก่ภิกษุผู้นี้แล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนั่งข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงกำหนดวิธีสมมติสันถัตแล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใช้ให้ทำสันถัตใหม่แล้วพึงใช้สอยให้ได้ ๖ ปี ถ้าต่ำกว่า ๖ ปี เธอจะสละหรือไม่สละสันถัตนั้นก็ตาม ใช้ให้ทำสันถัตอื่นใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้รับสมมติ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งฉัพพัตตสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ฟังใช้สอยให้ได้ ๖ ปี หมายความว่า ฟังใช้สอยให้ได้ ๖ ปีเป็นอย่างน้อย
๒. ถ้าต่ำกว่า ๖ ปี หมายความว่า หย่อนหรือยังไม่ถึง ๖ ปี
๓. สละหรือไม่สละสันถัตถ์นั้น หมายความว่า ให้สันถัตถ์แก่ผู้อื่นหรือยังไม่ได้ให้แก่ผู้อื่น
๔. เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้รับสมมติ หมายความว่า ยกเว้นภิกษุผู้ได้รับสมมติ ส่วนวิธีสละสันถัตถ์ที่เป็นนิสัคคีย์ และเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติในฉัพพัตตสิกขาบทที่ ๔ นี้ ฟังเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสิยสิกขาบทที่ ๑ สุทธกาฬสิกขาบทที่ ๒ และเทวภาคสิกขาบทที่ ๓

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งฉัพพัตตสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ

๑. ภิกษุทำใหม่เมื่อใช้ครบ ๖ ปีแล้ว
๒. ภิกษุทำใหม่เมื่อใช้เกิน ๖ ปีแล้ว
๓. ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. ภิกษุได้สันถัตถ์ที่ผู้อื่นทำไว้แล้วมาใช้สอย
- ๕-๘. ฟังเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทที่ผ่านมา

๕. นิสิตนันทศึกษาบท (๓๔)

ว่าด้วยการทำสันถัตสำหรับรอน่ง

กฎกติกาทุกอย่างย่อมมีข้อยกเว้นเป็นกรณีพิเศษอยู่เสมอ ส่วนจะยกเว้นเฉพาะบุคคล เฉพาะกรณี หรือเฉพาะเรื่อง นั้นก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง หากไม่ศึกษากฎกติกาเหล่านี้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก็อาจเกิดความผิดพลาดได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะปลีกเร้นอยู่เพียงลำพังตลอด ๓ เดือน โดยทรงอนุญาตให้เฉพาะภิกษุผู้นำภัตตาหารเข้าเฝ้าได้เพียงรูปเดียวเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุทั้งหลายจึงตั้งกติกากันไว้เพื่อไม่ให้ใครเข้าไปเฝ้าพระองค์ หากภิกษุรูปใดฝ่าฝืนเข้าไปเฝ้าโดยไม่เคารพกติกาจะถูกปรับอาบัติปาจิตตีย์

ต่อมาท่านพระอุปเสนวังคันตบุตร ซึ่งเป็นพระเถระที่ถือปฏิบัติถูกต้องควัตรอย่างเคร่งครัด ๓ ข้อ แม้สัทธิวาริกและอันเตวาลิกของท่านก็ถือปฏิบัติถูกต้องควัตรอย่างเคร่งครัด ๓ ข้อเหมือนกัน คือ

๑. อยู่ป่าเป็นวัตร
๒. เทียบวินชบาตเป็นวัตร
๓. ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร

ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรพร้อมด้วยภิกษุผู้เป็นสัทธิวาริกและอันเตวาลิกดังกล่าว ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดพระเชตุวัน โดยภิกษุหลายรูปที่ยืนเฝ้าประตูอยู่นั้น นอกจากจะไม่ยอมบอกให้ทราบถึงกติกาดังกล่าวแล้ว ยังกลับพากันคิดว่า “เมื่อท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรออกมาแล้ว จะต้องให้แสดงอาบัติปาจิตตีย์ในฐานะที่ไม่เคารพกติกาสงฆ์”

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรพร้อมด้วยสัทธิวาริกและอันเตวาลิกของท่านถึงเรื่องความเป็นอยู่และเหตุผลในการถือปฏิบัติถูกต้องควัตร ๓

ข้ออย่างเคร่งครัด จากนั้นก็ได้ตรัสถามว่า “เธอไม่รู้กติกาสงฆ์ในกรุงสาวัตถีหรือ” ซึ่งท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรก็ได้กราบทูลว่า “ไม่ทราบพระพุทธเจ้าข้า” ภายหลังจากที่พระองค์ทรงทราบเช่นนี้จึงได้ตรัสว่า “อุปเสน เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ถือธุดงค์วัตร คืออยู่ป่าเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร และทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร เข้าเยี่ยมเราได้ตามสะดวก”

เมื่อท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรพร้อมด้วยสัทธวิหาริกและอันเตวาลิกดังกล่าวเสร็จจากการเข้าเฝ้าเดินออกมาถึงชุมประตุนั้นเอง ภิกษุทั้งหลายก็ตรงเข้าไปหาท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรแล้วกล่าวขอให้ท่านแสดงอาบัติปาจิตติยในฐานะที่ไม่เคารพกติกาสงฆ์ดังกล่าวแล้ว แต่เมื่อได้ทราบเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ตั้งใจที่จะให้ท่านพระอุปเสนวังคันตบุตรแสดงอาบัติปาจิตติยอีกต่อไป

ภายหลังจากที่ภิกษุทั้งหลายได้ทราบว่ “พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ถือปฏิบัติธุดงค์วัตร ๓ ข้ออย่างเคร่งครัด เข้าเฝ้าพระองค์ได้ตามสะดวก” แล้วก็พากันละทิ้งสันถัตหันไปสมทานธุดงค์วัตร ๓ ข้อดังกล่าว เพื่อเตรียมเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

ต่อมาพระองค์พร้อมด้วยภิกษุเป็นจำนวนมากได้เสด็จไปตามเสนาสนะที่อยู่อาศัยของภิกษุทั้งหลาย ได้ทอดพระเนตรเห็นสันถัตเป็นจำนวนมากถูกทิ้งอยู่ตามเสนาสนะดังกล่าว และเมื่อทรงสอบถามทราบความจริงแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้ให้ทำสันถัตรองนั่ง พึงเอาสันถัตเก่า ๑ คืบสุดโดยรอบมาปนเพื่อทำให้เสียสี ถ้าไม่เอาสันถัตเก่า ๑ คืบสุดโดยรอบมาปน ให้ให้ทำสันถัตรองนั่งใหม่ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิกังค

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งนีสันทสันถตสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิกังคนำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. สันถัตเก่า หมายถึง สันถัตที่ใช้ปูนั่งบ้าง ใช้ปูนอนบ้าง แม้เพียงครั้งเดียว

๒๒๖

๒. พึงเอาสันถัดเก่า ๑ คีบสุดโดยรอบมาปนเพื่อให้เสียสี หมายความว่า ตัดเป็นรูปทรงกลมหรือรูปสี่เหลี่ยม แล้วจึงลาดในส่วนหนึ่ง หรือสางออก แล้วลาดเพื่อความคงทน

๓. ถ้าไม่เอาสันถัดเก่า ๑ คีบสุดโดยรอบมาปน หมายความว่า ไม่ถือเอาสันถัดเก่า ๑ คีบสุดโดยรอบ ทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำสันถัดรองนั่งใหม่ ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม สันถัดเป็นนิสัลคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละ แก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละสันถัดที่เป็นนิสัลคีย์และเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติในนิสันทนถัดสิกขาบทที่ ๕ นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทที่ผ่านมา

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งนิสันทนถัดสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุเอาสันถัดเก่า ๑ คีบสุดโดยรอบมาทำ
๒. ภิกษุหาสันถัดเก่าไม่ได้จึงเอาแต่น้อยมาทำ
๓. ภิกษุหาสันถัดเก่าไม่ได้เลยไม่เอามาทำ
๔. ภิกษุได้สันถัดที่ผู้อื่นทำไว้แล้วมาใช้สอย
- ๕-๗. มีนัยเช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบทที่ผ่านมา

๖. เอฟกิโลมสิกขาบท (๓๕)

ว่าด้วยการรับขณเจียม

การนำสิ่งของเป็นจำนวนมากติดตัวไปในเวลาเดินทาง แม้สิ่งของเหล่านั้นตนเองจะได้มาโดยชอบตามทำนองคลองธรรมก็ตาม นอกจากจะเป็นภาระให้การเดินทางไม่สะดวกคล่องตัว หรือเป็นอันตรายต่อตนเองแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้ผู้พบเห็นที่ไม่ทราบความจริงพูดกระทบกระแทกเปรียบเปรยไปต่าง ๆ นานาให้ได้รับความเสียหายหรืออับอายก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีภิกษุรูปหนึ่งเดินทางจากชายแดนแคว้นโกศล ในระหว่างทางมีชาวบ้านนำขณเจียมมาถวายท่านเป็นจำนวนมาก ท่านจึงเอาจีวรห่อขณเจียมทั้งหมดยกขึ้นเทินศีรษะเดินทางมาโดยลำดับ พวกชาวบ้านในระหว่างทางที่พบเห็นต่างก็พากันพูดสัพยอกท่านว่า “ท่านซื้อขณเจียมมาราคาเท่าไร จะขายได้กำไรเท่าไร”

แม้ภิกษุรูปนั้นจะละอายต่อคำพูดสัพยอกของชาวบ้านดังกล่าว แต่ท่านก็ยังเอาห่อขณเจียมเทินศีรษะเดินทางต่อมาจนถึงกรุงสาวัตถี แล้วโยนห่อขณเจียมทั้งหมดทิ้งโดยไม่สนใจใยดี ภิกษุทั้งหลายที่พบเห็นการกระทำของภิกษุรูปนั้นต่างก็พากันตำหนิการกระทำของภิกษุรูปนี้ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมภิกษุรูปนี้จึงนำขณเจียมเดินทางมาไกลเกินกว่า ๓ โยชน์เล่า”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถามเมื่อทรงทราบว่าภิกษุรูปนั้นนำขณเจียมเดินทางมาไกลเกินกว่า ๓ โยชน์จริง ก็ทรงตำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ขณเจียมเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้เดินทางไกล ภิกษุต้องการก็พึงรับได้ ครั้นรับแล้ว เมื่อไม่มีคนนำไปให้ พึงนำไปเองตลอดระยะ ๓ โยชน์เป็นอย่างมาก ถ้าเมื่อไม่มีคนนำไปให้ นำไปไกลกว่านั้น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเอฬกโลมสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ชนเจียมเกิดขึ้น** หมายความว่า เกิดจากสงฆ์ จากคณะจากญาติจากมิตร หรือที่เป็นของบังสุกุล หรือที่ซื้อได้ด้วยทรัพย์ของตน

๒. **ครั้นรับแล้ว ... พึงนำไปเองตลอดระยะ ๓ โยชน์** เป็นอย่างมาก หมายความว่า นำไปเองได้ ๓ โยชน์

๓. **เมื่อไม่มีคนนำไปให้** หมายความว่า ไม่มีคนอื่น คือ สตรี บุรุษ ศฤหส์หรือบรรพชิต คอยช่วยนำไป

๔. **ถ้าเมื่อไม่มีคนนำไปให้ นำไปไกลกว่านั้น** หมายความว่า ภิกษุ นำชนเจียมอย่างเท่าที่ ๑ ผ่าน ๓ โยชน์ไป ต้องอาบัติทุกกฏ อย่างเท่าที่ ๒ ผ่านไป ชนเจียมทั้งหมดที่นำไปนั้นเป็นนิสัคคีย์ หากภิกษุยืนอยู่ภายในระยะ ๓ โยชน์แล้ว โยนชนเจียมออกนอกกระยะ ๓ โยชน์ ชนเจียมทั้งหมดนั้นเป็นนิสัคคีย์ ถ้าภิกษุซ่อน ชนเจียมไว้ในยานพาหนะหรือในห่อของของผู้อื่นที่เขาไม่รู้ เมื่อยานพาหนะหรือห่อ ของดังกล่าวเคลื่อนออกไปเกิน ๓ โยชน์ ชนเจียมทั้งหมดเป็นนิสัคคีย์ คือเป็นของ จำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละชนเจียมที่เป็นนิสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละชนเจียมที่เป็นนิสัคคีย์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องภิกษุนำชนเจียมออกเดินทางไกล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เกินระยะ ๓ โยชน์ ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่า หย่อนกว่าบ้าง แล้วนำไปเกิน ๓ โยชน์ ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย

๒. หย่อนกว่า ๓ โยชน์ ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุสำคัญว่าหย่อนกว่า ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเอฬกโหลมสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

๑. ภิกษุนำไปเพียง ๓ ประโยชน์
๒. ภิกษุนำไปหย่อนกว่า ๓ โยชน์
๓. ภิกษุไปก็ดี นำกลับก็ดี เพียงระยะ ๓ โยชน์
๔. ภิกษุนำไปเพียงระยะ ๓ โยชน์ ประสงค์จะพักอาศัย แล้วนำไปจากที่นั้น
๕. ภิกษุได้ขนเจียมที่ถูกชิงไปคืนกลับมา แล้วนำไปอีก
๖. ภิกษุได้ขนเจียมที่สละไปคืนกลับมา แล้วนำไปอีก
๗. ภิกษุใช้ให้ผู้อื่นช่วยนำไป
๘. ภิกษุนำขนเจียมที่ทำเป็นสิ่งของ(สำเร็จรูปแล้ว)ไป
๙. ภิกษุวิกุลจรีต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. เอฬกโหลมโรวาปนสิกขาบท (๓๖)

ว่าด้วยการให้ชักขนเจียม

การใช้ผู้อื่นทำงานให้ตนเองหรือเฝ้ารับใช้ตนเอง โดยมุ่งหวังเพียงเฉพาะประโยชน์ที่ตนเองจะพึงได้รับเป็นสำคัญ จนเป็นเหตุให้ผู้อื่นสูญเสียโอกาสที่จะศึกษาและปฏิบัติธรรม นับเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ภิกษุทั้งหลายไม่พึงกระทำ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะนั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้พวกภิกษุณีให้ชัก ให้ย้อม และให้

๒๓๐

สาขางานเขียนอยู่ตลอดเวลา จนเป็นเหตุให้ภิกษุณีเหล่านั้นไม่มีเวลาที่จะศึกษาเล่าเรียน สอบถาม และอบรมศีล สมาธิ ปัญญา แต่อย่างใดเลย ตามที่พระนางมหาปชาบดีโคตมี นำมากราบทูลให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุณีพหุคดีย มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุณีพหุคดียโดยอนนทการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ให้ชัก ให้ย้อม หรือให้สาขงานเขียน ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเอฬกโหลมโรวาปนสิกขาบทที่ ๗ นี้ พึงเทียบเคียงกับที่สิกขาบทวิภังค์ได้นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้แล้วในสิกขาบทวิภังค์แห่งปุราณจิวรสิกขาบทที่ ๔ แห่งจิวรรรค หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะคำว่า ใช้ให้ชัก ให้ย้อม ให้ทุบจิวรเก่า เป็นใช้ให้ชัก ให้ย้อม ให้สาขงานเขียน เท่านั้น

ส่วนวิธีสละขนเจียมที่เป็นนิสสัคคียตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละสันถัตและขนเจียมที่เป็นนิสสัคคีย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

อนึ่ง เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเอฬกโหลมโรวาปนสิกขาบทที่ ๗ นี้ ก็พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปุราณจิวรสิกขาบทที่ ๔ แห่งจิวรรรค หากจะต่างกันบ้างก็ตรงที่ปุราณจิวรสิกขาบทที่ ๔ แห่งจิวรรรค กล่าวถึงเรื่องที่ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชัก ให้ย้อม ให้ทุบจิวรเก่า ส่วนเอฬกโหลมโรวาปนสิกขาบทที่ ๗ นี้ กล่าวถึงเรื่องที่ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชัก ให้ย้อม ให้สาขงานเขียนเท่านั้น

๘. รุปียสิกขาบท (๓๗)

ว่าด้วยการรับรูปียะ

การยินดีในสิ่งของที่คนอื่นจัดซื้อหรือแลกเปลี่ยนมาให้ น่าจะดีกว่าหรือเหมาะสมกว่าการขอรับทรัพย์หรือปัจจัยหรือเงินแล้วมาจัดซื้อหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของด้วยตนเอง ซึ่งนอกจากจะช่วยป้องกันคำครหาในทางว่าเรื่องมากแล้ว ยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพแห่งการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันระหว่างภิกษุกับฆราวาสได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่คฤหัสถ์คนหนึ่งได้แสดงความจำนงที่จะนำกหาปณะ(ทรัพย์)ของตนไปซื้อหาแลกเปลี่ยนสิ่งของมาถวายท่านพระอุปัชฌาย์ แต่ท่านพระอุปัชฌาย์กลับแสดงความยินดีที่จะให้คฤหัสถ์คนนั้นนำกหาปณะมาถวาย เพื่อท่านจะได้ไปซื้อหาแลกเปลี่ยนสิ่งของเอาเอง จนเป็นเหตุให้คฤหัสถ์คนนั้นดำหนิประณาม และโพนทะนาท่านพระอุปัชฌาย์ต่าง ๆ นานาว่า “สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้รับรูปียะ (ทองและเงิน) เหมือนกับพวกเรา”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌาย์ มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระอุปัชฌาย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุได้รับหรือใช้ให้ผู้อื่นรับทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งรूपียสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ทอง** หมายถึงวัตถุที่มีสีสุพรรณวีของพระศาสดา
๒. **เงิน** หมายถึง กหาปณะ มาสกที่ทำด้วยโลหะ มาสกที่ทำด้วยไม้ มาสกที่ทำด้วยครั้ง ที่ใช้เป็นอัตราสำหรับแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน
๓. **รับ** หมายถึง ภิกษุรับเอง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๔. **ใช้ให้ผู้อื่นรับ** หมายถึง ภิกษุใช้ให้คนอื่นรับแทน ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๕. **ยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้ให้** หมายถึง ภิกษุยินดีรูปียะ(ทองหรือเงิน) ที่เขาเก็บไว้ให้โดยบอกว่า”สิ่งนี้เป็นของท่าน” ดังนี้ รูปียะนั้นเป็นนิสสัคคีย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละรูปียะที่เป็นนิสสัคคียนั้น พระองค์ทรงกำหนดวิธีปฏิบัติไว้ในเบื้องต้นให้ภิกษุรูปที่รับรูปียะนั้นห่มจีวรเฉยียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์ กราบลงแทบเท้าภิกษุผู้แก่พรรษาว่า “นังกระโฮยประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมรับรูปียะ รูปียะนี้ของกระผมเป็นนิสสัคคีย กระผมขอสละรูปียะนี้แก่สงฆ์” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ต่อไป

เมื่อภิกษุผู้ฉลาดสามารถรับการแสดงอาบัติแล้ว พึงบอกแก่คนวัดหรืออุบาสกที่เดินผ่านมาว่า “ท่านจงรู้สิ่งนี้” ถ้าเขาถามว่า “จะให้กระผมนำสิ่งนี้ไปแลกอะไรมา” ก็ไม่ควรบอกเขาว่า “จงนำของนี้หรือของนี้มา” แต่ควรบอกสิ่งที่สมควร(กับปียะ) เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง หรือน้ำอ้อย เป็นต้น

ถ้าคนวัดหรืออุบาสกสามารถไปแลกของที่สมควรมาถวายได้ ภิกษุทุกรูปฉันได้ ยกเว้นภิกษุที่รับรูปียะเพียงรูปเดียวเท่านั้นที่ฉันไม่ได้ แต่ถ้าคนวัดหรืออุบาสกไม่สามารถไปแลกของที่สมควรมาถวายได้ ก็พึงบอกเขาว่า “พึงทิ้งของนี้” หากเขาไม่ยอมทิ้งรูปียะให้ สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งให้เป็นผู้ทิ้งรูปียะต่อไป

คุณสมบัติของภิกษุผู้ทิ้งรูปะ

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งให้เป็นผู้ทิ้งรูปะนั้น จะต้องมียกคุณสมบัติ ๕ ประการ คือ

๑. ไม่ล่าเอียงเพราะชอบ
๒. ไม่ล่าเอียงเพราะชัง
๓. ไม่ล่าเอียงเพราะหลง
๔. ไม่ล่าเอียงเพราะกลัว
๕. รู้วิธีว่าเป็นอันทิ้งหรือไม่เป็นอันทิ้งรูปะ

กรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุผู้ทิ้งรูปะ

สำหรับกรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการ ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะนั้น ในเบื้องต้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงขอให้ภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าวยอมรับก่อน จากนั้น พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนี้เป็นมติอย่างนี้”

ต่อจากนั้นภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ให้เป็นผู้ทิ้งรูปะดังกล่าว พึงทิ้งรูปะไป แต่อย่าไปกำหนดสถานที่ที่รูปะตก ถ้าทิ้งโดยกำหนดสถานที่ที่รูปะตกไว้ก่อน ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาชาณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรับรูปียะ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. รูปียะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นรูปียะบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่รูปียะบ้าง แล้วรับรูปียะนั้น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์
๒. สิ่งที่ไม่ใช่รูปียะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นรูปียะบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่รูปียะ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งรูปียสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุหยิบเองหรือใช้ให้คนอื่นหยิบรูปียะที่ตกอยู่ในวัดหรือตกอยู่ในที่อยู่ แล้วเก็บไว้ด้วยตั้งใจว่า เจ้าของจะมาเอาไป
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. รูปียสังโฆหารสิกขาบท (๓๘)

ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนรูปียะ

การซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ถือเป็นการกระทำของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จึงไม่จำเป็นที่ภิกษุผู้สละบ้านเรือนแล้วจะพึงทำเช่นนั้น เพราะหากมิเช่นนั้นภิกษุกับคฤหัสถ์ก็คงไม่มีอะไรแตกต่างกันเท่าไรนัก

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกันด้วยรูปียะชนิดต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้ชาวบ้านที่มาพบเห็นพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุจฬัพคัศย์ มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุจฬัพคัศย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำการแลกเปลี่ยนกันด้วยรูปียะชนิดต่าง ๆ ต้องอาบัติ นิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งรูปียะสังโฆหารสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ชนิดต่าง ๆ หมายความว่า เป็นรูปพรรณบ้าง ไม่เป็นรูปพรรณบ้าง เป็นทั้งรูปพรรณและไม่เป็นรูปพรรณบ้าง

๒. เป็นรูปพรรณ หมายถึงเครื่องประดับศีรษะ เครื่องประดับคอ เครื่องประดับมือ เครื่องประดับเท้า เครื่องประดับสะเอว

๓. ไม่เป็นรูปพรรณ หมายถึง รูปียะที่ทำเป็นแท่ง

๔. เป็นทั้งรูปพรรณและไม่เป็นรูปพรรณ หมายถึง เครื่องประดับ ทั้ง ๒ ประเภทนั้น

๕. ทำการ หมายความว่า เอารูปียะที่เป็นรูปพรรณแลกเปลี่ยนกับรูปียะที่เป็นรูปพรรณ เป็นต้น เป็นนิสสัคคีย์ คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละรูปียะที่เป็นนิสสัคคีย์ วิธีแต่งตั้งและคำแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการ ให้เป็นผู้ทั้งรูปียะที่ภิกษุสละให้แก่สงฆ์ และเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติตามพระบัญญัติแห่งรูปียะสังโฆหารสิกขาบทที่ ๙ นี้พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในรูปียะสิกขาบทที่ ๘

๒๓๖

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งรัฐปิยสังโฆหารสิกขาบทที่ ๙ มีช้อยกเว้น ๒ ข้อ คือ :-

๑. ภิกษุวิกลจริต
๒. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. กยวิกกยสิกขาบท (๓๙)

ว่าด้วยการซื้อขาย

การนำเอาวัตถุสิ่งของมาแลกเปลี่ยนกัน ไม่ว่าจะเอาวัตถุสิ่งของที่มีค่าน้อยมาแลกเปลี่ยนกับของที่มีค่ามาก เอาของที่มีค่ามากมาแลกเปลี่ยนกับของที่มีค่าน้อย หรือเอาของที่มีค่าเท่ากันมาแลกเปลี่ยนก็ตาม ถือเป็นการซื้อขายแลกเปลี่ยนอีกรูปแบบหนึ่งที่ภิกษุไม่ควรทำ เพราะมีแต่จะทำให้ถูกดำเนินคดีและถูกดูหมิ่นดูแคลนโดยไม่มีที่สิ้นสุด

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรนำผ้าเก่ามาดัดเย็บแล้วย้อมทำเป็นผ้าสังฆาฏิสีสดสวย ทำให้ปริพาชกคนหนึ่งที่มาพบเห็นเข้าแล้วเกิดชอบใจจึงเอาผ้าใหม่ของตนมาแลกเปลี่ยนกับผ้าสังฆาฏิดังกล่าว แต่ภายหลังรู้ว่าผ้าสังฆาฏิผืนนั้นเป็นผ้าเก่าจึงนำกลับมาแลกคืน แต่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรไม่ยอมให้แลกคืน จนเป็นเหตุให้ปริพาชกคนนั้นดำเนินท่านพระอุปนันทศากยบุตรต่าง ๆ นานาว่า “แม้พวกคฤหัสถ์ยังคืนของ ให้แก่คฤหัสถ์ผู้เดือดร้อน แต่ทำไมบรรพชิตกลับไม่ยอมคืนให้แก่บรรพชิตด้วยกันเองเล่า”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำเนินท่านพระอุปนันทศากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำการซื้อขายมีประการต่าง ๆ ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งภิกขุสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **มีประการต่าง ๆ** หมายถึง จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาน-ปัจจัยเภสัชบริวาร โดยที่สุดแม้กระทั่งจूरณ ไม้ชำระฟันหรือด้ายชายผ้า เป็นต้น

๒. **ทำการซื้อขาย** หมายถึง ภิกษุพูดเป็นเชิงบังคับว่า “ท่านจงให้ของสิ่งนี้ด้วยของนี้ นำของนี้มาด้วยของนี้ แลกเปลี่ยนของสิ่งนี้ด้วยของนี้ จ่ายของสิ่งนี้ด้วยของนี้” ดังนี้ เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อสิ่งของของตนตกไปอยู่ในมือของคนอื่น และสิ่งของของคนอื่นตกมาอยู่ในมือของตน จัดว่าเป็นการซื้อขายกัน เป็นนิสสัคคีย์ คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละสิ่งของที่เป็นนิสสัคคีย์นั้น พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโกสัยสิกขาบทที่ ๑ และวิธีสละชนเจียมที่เป็นนิสสัคคีย์ในเอฬภโลมสิกขาบทที่ ๖

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องการซื้อขายที่ภิกษุไม่ควรทำ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เป็นการซื้อขาย ภิกษุสำคัญว่าเป็นการซื้อขายบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ได้เป็นการซื้อขายบ้าง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย

๒. ไม่ได้เป็นการซื้อขาย ภิกษุสำคัญว่าเป็นการซื้อขายบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ได้เป็นการซื้อขาย ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งกยวิกกยสิกขาบทที่ ๑๐ มีช้อยกเว้น ๕ ประการ คือ

๑. ภิกษุถามราคา
๒. ภิกษุบอกกัปปิยการกหรือลูกศิษย์พระ ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดหาสิ่งทีสมควรถวายแก่ภิกษุ
๓. ภิกษุกล่าวว่า “เรามีของนี้ แต่เราต้องการของนี้และนี้”
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในโกสิยวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งโกสิยสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังกัตถิโยใหม่ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขอให้พวกช่างทอผ้าตัดตัวใหม่ให้ เพื่อจะเอามาทำสังกัตถิโยใหม่ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำสังกัตถิโยใหม่

๒. พระบัญญัติแห่งสุทธกาฬสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังกัตถิโยใช้ชนเจียมด้าล้วน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาการศาลา ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำสังกัตถิโยด้วยชนเจียมด้าล้วน(ชนแกะหรือชนแพะสีดำหรือย้อมด้วยสีดำ) จึงเป็นเหตุให้ พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำสังกัตถิโยด้วยชนเจียมด้าล้วน ๆ

๓. พระบัญญัติแห่งเทวภาคสิกขาบท ว่าด้วยการทำสังกัตถิโยใช้ชนเจียมดำ ๒ ส่วน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำสังกัตถิโยด้วยชนเจียมดำเป็นส่วนใหญ่แล้วใช้ชนเจียมขาวปนเพียงนิดเดียว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุที่จะทำสังกัตถิโย

ต้องใช้ชนเจียมดำ ๒ ส่วน ชนเจียมขาว ๑ ส่วน ชนเจียมแดงอีก ๑ ส่วนผสมกัน เพื่อให้เสียสี

๔. พระบัญญัติแห่งฉัพพัชตสิกขาบท ว่าด้วยการเก็บสันถัดไว้ ๖ ปี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภพวกภิกษุหลายรูปขอชนเจียมจากชาวบ้านมาทำสันถัดกันทุกปี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุที่ทำสันถัดใหม่ต้องใช้สอยให้ได้ ๖ ปี

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภภิกษุอาพาธรูปหนึ่ง ไม่ยอมเดินทางไปรับการรักษาพยาบาลที่บ้านญาติได้เพราะไม่อาจนำสันถัดติดตัวไปได้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้สงฆ์สมมติสันถัดผืนใหม่ให้ภิกษุที่อาพาธใช้ใหม่ได้

๕. พระบัญญัติแห่งนิสันทนสันถตสิกขาบท ว่าด้วยการทำสันถัดสำหรับรองนั่ง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภภิกษุหลายรูปพากันทิ้งสันถัดของตน ๆ ไปสมาทานธุดงค์วัตร เพื่อจะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าได้สะดวก จึงเป็นเหตุให้ พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุที่จะทำสันถัดรองนั่งผืนใหม่ต้องนำสันถัดเก่ากว้าง ๑ ศืบสุด และยาว ๑ ศืบสุด มาผสมกันเพื่อให้เสียสี

๖. พระบัญญัติแห่งเอภกโลมสิกขาบท ว่าด้วยการรับชนเจียม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งเอาจีวรห่อชนเจียมเทินศิระะเดินทางจากชายแดนแคว้นโกศลมาจนถึงกรุงสาวัตถี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนำชนเจียมเดินทางไปไกลเกินกว่า ๓ โยชน์

๗. พระบัญญัติแห่งเอภกโลมโรวาปนสิกขาบท ว่าด้วยการให้ชักชนเจียม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ให้ภิกษุณีให้ชัก ให้ย้อมและให้สาวชนเจียม ทำให้ภิกษุณีเหล่านั้นไม่มีเวลาได้ศึกษาและปฏิบัติธรรม จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุใช้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติให้ชัก ให้ย้อมหรือให้สาวชนเจียม

๘. พระบัญญัติแห่งรูปยสิกขาบท ว่าด้วยการรับรูปียะ(เงินและทอง) พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภท่านพระอุปัชฌายะบุตรรับรูปียะจากคฤหสัทธ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุรับหรือยินดีรูปียะคือเงินและทองที่คนอื่นเก็บไว้ให้

๙. พระบัญญัติแห่งรูปยสังโฆหารสิกขาบท ว่าด้วยการแลกเปลี่ยนรูปียะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภท่านพระอุปัชฌายะบุตรเอาผ้าสังฆาฏิผืนเก่าของตนแลกกับผ้าใหม่ของบริษัทคนหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำการแลกเปลี่ยนกัน

๑๐. พระบัญญัติแห่งกยวิกกยสิกขาบท ว่าด้วยการซื้อขาย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภท่านพระอุปัชฌายะบุตรเอาผ้าสังฆาฏิของตนแลกกับผ้าของพวกบริษัทเป็นเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำการซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๖ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๖ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๓. ปัตตวรรค

ปัตตวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยเรื่องบาตร ซึ่งเป็นบริวารอย่างหนึ่งในบริวาร ๘ อันได้แก่สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มิดโกน เข็มเย็บผ้า ประคดเอว และเครื่องกรองน้ำ นอกจากนี้ยังว่าด้วยเรื่องเภสัชคือยารักษาโรคบ้าง เรื่องผ้าอาบน้ำฝนบ้าง เป็นต้นไปจนถึงเรื่องการน้อมลามมาเพื่อตน ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับภิกษุทั้งในด้านที่เหมาะสมและไม่เหมาะสม ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “ปัตตวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสิกขาบทที่ ๑-๒ ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าด้วยบาตรนั่นเอง

ปัตตวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญ ที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. ปัตตสิกขาบท (๔๐)

ว่าด้วยบาตร

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วว่า บาตรเป็นบริวารอย่างหนึ่งในบริวาร ๘ อย่าง ที่กุลบุตรทุกคนที่ประสงค์จะอุปสมบทต้องจัดเตรียมหาไว้ให้พร้อม เพราะเมื่ออุปสมบทแล้ว ก็จะต้องใช้บาตรเป็นภาชนะสำหรับรองรับภัตตาหารในเวลาออกไปบิณฑบาต และเมื่อภิกษุได้อธิษฐานใช้บาตรไปใดแล้วก็ต้องใช้บาตรใบนั้นไปจนกว่าจะใช้ไม่ได้ และเมื่อถอนการใช้บาตรใบนั้นแล้วจึงค่อยแสวงหาบาตรใบใหม่มาอธิษฐานใช้ต่อไป แต่จะมีบาตร ๒ ใบไว้ในครอบครองในขณะเดียวกันไม่ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำการสะสมบาตรไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อชาวบ้านมาพบเห็นเข้าจึงพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงสะสมบาตรไว้เป็นจำนวนมากเช่นนี้ จะขายบาตรหรือว่าจะตั้งร้านขายภาชนะดินเผาหรืออย่างไร” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทรงอดิเรกบาตร ต้องอาบัติินิสัคคียปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาเมื่อติเรกบาตรเกิดขึ้นแก่ท่านพระอานนท์ และท่านมีความประสงค์จะถวายอดิเรกบาตรใบนี้แด่ท่านพระสารีบุตร ซึ่งขณะนั้นท่านพระสารีบุตรกำลังพักอยู่ที่เมืองสาเกต แต่ท่านพระอานนท์ก็ไม่กล้าเก็บอดิเรกบาตรใบนี้ไว้ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ท่านจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงตรัสถามท่านพระอานนท์ว่า “อีกนานเท่าไร สารีบุตรจึงจะกลับมา” ซึ่งท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลว่า “อีก ๙ หรือ ๑๐ วัน พระพุทธเจ้าข้า” และเมื่อทรงทราบเช่นนี้แล้ว พระองค์จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทรงอดิเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปัตตสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **อดิเรกบาตร** หมายถึงบาตรส่วนเกินที่ไม่ได้อิฐฐาน หรือไม่ได้วิกัป

๒. **บาตร** หมายถึงบาตร ๒ ชนิด คือบาตรเหล็กและบาตรดินเผา ซึ่งมี ๓ ขนาด คือบาตรขนาดใหญ่ บาตรขนาดกลาง และบาตรขนาดเล็ก

บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกจากข้าวสาร ๒ ทะนาน จุของเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่ของข้าวสุก และจุกับข้าวพอสมควรแก่ข้าวสุกนั้น

บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกจากข้าวสาร ๑ ทะนาน จุของเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่ของข้าวสุก และจุกับข้าวพอสมควรแก่ข้าวสุกนั้น

บาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุกจากข้าวสารครึ่งทะนาน จุของเคี้ยวเศษหนึ่งส่วนสี่ของข้าวสุก และจุกับข้าวพอสมควรแก่ข้าวสุกนั้น

บาตรมีขนาดใหญ่กว่านี้ใช้ไม่ได้ และบาตรมีขนาดเล็กกว่านี้ก็ใช้ไม่ได้

๓. ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย์ หมายความว่า เมื่อรุ่งอรุณของวันที่ ๑๑ บาตรใบนั้นเป็นนิสัคคีย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละบาตรที่เป็นนิสัคคียนั้น พึงเทียบเคียงกับวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปฐมกฐินสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรค หากจะมีแตกต่างกันบ้าง ก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “จีวร” เป็น “บาตร” เท่านั้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุทรงอดิเรกบาตร หรือรับอดิเรกบาตร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าว เป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. บาตรที่เกินกำหนด ๑๐ วัน ภิกษุสำคัญว่าเกินกำหนดแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เกินบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย์

๒. บาตรที่ยังไม่ได้อธิฐาน ภิกษุสำคัญว่าอธิฐานแล้วบ้าง ยังไม่ได้วิภักดิ์สำคัญว่าวิภักดิ์แล้วบ้าง ยังไม่ได้สละ แต่สำคัญว่าสละแล้วบ้าง ยังไม่สูญหาย แต่สำคัญว่าสูญหายแล้วบ้าง ยังไม่ฉิบหาย แต่สำคัญว่าฉิบหายแล้วบ้าง ยังไม่แตก แต่สำคัญว่าแตกแล้วบ้าง หรือยังไม่ถูกโจรชิงเอาไป แต่สำคัญว่าถูกโจรชิงเอาไปแล้วบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย์

๓. ภิกษุใช้สอยบาตรที่เป็นนิสัคคียทั้งที่ยังมิได้สละ ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุใช้สอยบาตรที่ยังไม่เกินกำหนด ๑๐ วัน โดยสำคัญว่าเกินกำหนดแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่เกินกำหนด ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปัตตสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งปฐมกฐินสิกขาบทที่ ๑ แห่งจีวรวรรค หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “จีวร” เป็น “บาตร” เท่านั้น

อนึ่ง ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับบาตรที่เป็นนิสัคคีย์ซึ่งมีผู้สละให้แล้ว แต่ไม่ยอมคืนบาตรดังกล่าวให้แก่ภิกษุผู้สละ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย บาตรที่ภิกษุสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคลแล้ว จะไม่คืนไม่ได้ ภิกษุใดไม่คืน ต้องอาบัติทุกกฏ”

๒. อุณปัญจพັນธนสิกขาบท (๔๑)

ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง

การออกปากขอสิ่งของจากคนอื่น แม้เขาจะปวารณาไว้ก็ตาม หากขอบ่อยเกินไปโดยไม่รู้จักพอ นอกจากจะส่อให้เห็นถึงความโลภอยากได้โดยไม่ยั้งถึงที่สุดของผู้ขอแล้ว ยังทำให้ผู้ถูกขอได้รับความลำบากเดือดร้อนนานัปการอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่ภิกษุทั้งหลายเที่ยวออกปากขอบาตรจากนายช่างหม้ออยู่ตลอดเวลา คือภิกษุที่มีบาตรขนาดใหญ่ก็เอ่ยปากขอบาตรขนาดกลางบ้างขนาดเล็กบ้าง ภิกษุที่มีบาตรขนาดกลางก็เอ่ยปากขอบาตรขนาดใหญ่บ้างขนาดเล็กบ้าง ภิกษุที่มีบาตรขนาดเล็กก็เอ่ยปากขอบาตรขนาดใหญ่บ้างขนาดกลางบ้าง ทำให้นายช่างหม้อต้องเสียเวลาทำบาตรขนาดต่าง ๆ ถวายพระจนไม่มีเวลาปั้นหม้อขาย ทำให้ไม่มีรายได้มาเลี้ยงตนเองพร้อมกับภรรยาและบุตรธิดา เมื่อชาวบ้านได้ทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิการกระทำของภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา

ภายหลังจากพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงตรัสเป็นข้อห้ามแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงออกปากขอบาตร ภิกษุรูปใดขอ ต้องอาบัติทุกกฏ”

ต่อมาพระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งใช้มือสองข้างรับอาหารบิณฑบาตจากชาวบ้าน เพราะบาตรที่ใช้อยู่เป็นประจำนั้นแตกจนใช้การไม่ได้ ครั้นจะออกปากขอบาตรจากชาวบ้านก็เกรงจะต้องอาบัติ เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงตรัสเป็นข้ออนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายผู้มีบาตรหายหรือบาตรแตก ออกปากขอบาตรได้

เมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทราบว่ามีพระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตให้ขอบาตรได้เช่นนี้ จึงเที่ยวออกปากขอบาตรจากช่างหม้อมาสะสมไว้เป็นจำนวนมาก โดยอ้างเล่ห์ว่าบาตรของตนแตกบ้าง กะเทาะบ้าง มีรอยขีดขีดเป็นต้นบ้าง ทำให้นายช่างหม้อไม่มีเวลาเป็นอันทำมาหากิน เพราะมัวแต่ทำบาตรให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์อยู่ตลอดเวลา ทำให้ตนเองและครอบครัวได้รับความลำบากเดือดร้อนมาก เมื่อชาวบ้านทราบเรื่องนี้จึงพากันดำเนินการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วก็ทรงดำเนินพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดมีบาตรที่มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง ขอบาตรใหม่ไปอื่น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ ภิกษุนั้นพึงสละบาตรใบนั้นในภิกษุบริษัท บาตรใบสุดท้ายอันภิกษุบริษัทนั้นพึงมอบให้แก่ภิกษุนั้นด้วยสั่งว่า ‘ภิกษุบาตรนี้เป็นของเธอ พึงใช้จนกว่าจะแตก’ นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุปัฏฐกพันธนสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. มีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง หมายถึง บาตรไม่มีรอยซ่อมหรือมีรอยซ่อมเพียง ๑ แห่ง มีรอยซ่อมเพียง ๒ แห่ง มีรอยซ่อมเพียง ๓ แห่ง หรือมีรอยซ่อมเพียง ๔ แห่งเท่านั้น

๒. **ไม่มีรอยซ่อม** หมายถึงบาตรไม่มีรอยร้าวยาวถึง ๒ นิ้ว

๓. **มีรอยซ่อม** หมายถึงบาตรมีรอยร้าวยาว ๒ นิ้ว

๓. **ใหม่** หมายถึงการออกปากขอมมา

๔. **ขอ** หมายถึงเอ่ยปากขอต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม บาตรเป็นนิสสัยคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละในท่ามกลางสงฆ์

ดังนั้น ภิกษุทุกรูปพึงถือบาตรที่อธิษฐานแล้วไปประชุม ไม่ควรอธิษฐานบาตรที่มีคุณภาพไม่ดีด้วยคิดว่า “เราจะเอาบาตรมีค่ามาก” ถ้าอธิษฐานบาตรที่มีคุณภาพไม่ดีด้วยคิดอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง ภิกษุพึงสละบาตรที่เป็นนิสสัยคีย์ตามวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้ คือในเบื้องต้นภิกษุผู้มีบาตรเป็นนิสสัยคีย์พึงห่มจีวรเจวียงบ่าข้างหนึ่งเข้าไปหาสงฆ์ กราบลงแทบเท้าภิกษุผู้มีพรรษาแก่กว่านั่งกระโห่งประนมมือแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ กระผมมีบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง ขอบาตรใบนี้มา เป็นนิสสัยคีย์ กระผมขอสละบาตรใบนี้แก่สงฆ์” จากนั้นพึงแสดงอาบัติปาจิตตีย์ และเมื่อภิกษุผู้ฉลาดสามารถรับการแสดงอาบัติแล้ว สงฆ์พึงแต่งตั้งภิกษุรูปหนึ่งให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตรต่อไป

คุณสมบัติของภิกษุผู้เปลี่ยนบาตร

ภิกษุที่สงฆ์พึงแต่งตั้งให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตร จะต้องมียุทธสมบัติ ๕ ประการ คือ

๑. ไม่ลำเอียงเพราะชอบ

๒. ไม่ลำเอียงเพราะชัง

๓. ไม่ลำเอียงเพราะหลง

๔. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว

๕. รู้จักวิธีว่าเป็นอันเปลี่ยนหรือไม่เป็นอันเปลี่ยน

กรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุผู้เปลี่ยนบาตร

สำหรับวิธีแต่งตั้งและกรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๕ ประการให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตรนั้น ในเบื้องต้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงขอให้ภิกษุผู้มีคุณสมบัติดังกล่าว ยอมรับก่อน จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตร นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตร ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการที่สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตร ท่านรูปนั้นพึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตรแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

ต่อจากนั้นภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้เปลี่ยนบาตร พึงเรียนพระเถระว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านจงเปลี่ยนบาตร” ถ้าพระเถระเปลี่ยนก็พึงถวายบาตรของพระเถระให้พระเถระรูปที่ ๒ เปลี่ยนต่อไป ภิกษุจะไม่ยอมเปลี่ยนเพราะความสงสารเธอไม่ได้ ภิกษุใดไม่ยอมเปลี่ยน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง ไม่ควรให้ภิกษุผู้ไม่มีบาตรเข้าร่วมในการเปลี่ยนบาตร สำหรับการเปลี่ยนบาตรนั้นให้เปลี่ยนลงมาโดยลำดับลงมาถึงภิกษุใหม่ในสงฆ์ และควรมอบบาตรใบสุดท้ายที่เปลี่ยนในท่ามกลางสงฆ์นี้ให้แก่ภิกษุรูปนั้นด้วยสั่งว่า “บาตรใบนี้เป็นของเธอ พึงใช้จนกว่าจะแตก”

ดังนั้น เมื่อภิกษุรูปนั้นได้รับบาตรจากสงฆ์แล้ว ก็ควรเก็บบาตรไว้ในที่ที่เหมาะสม และควรใช้สอยอย่างทะนุถนอม ไม่ควรทอดทิ้งเพื่อให้บาตรแตกหรือหายไป ถ้าเธอเก็บบาตรไว้ไม่ดีและไม่ใช้สอยด้วยความทะนุถนอม ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกาศนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุขอบาตรโดยไม่สมควร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุมีบาตรที่ไม่มีรอยซ่อม ขอบาตรที่ไม่มีรอยซ่อมบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๑ แห่งบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๒ แห่งบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๓ แห่งบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๔ แห่งบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. ภิกษุมีบาตรที่มีรอยซ่อม ๑ แห่ง ขอบาตรที่ไม่มีรอยซ่อมบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๑ แห่งบ้าง ... ๒ แห่งบ้าง ... ๓ แห่งบ้าง ... ๔ แห่งบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๓. ภิกษุมีบาตรที่มีรอยซ่อม ๒ แห่ง ขอบาตรที่ไม่มีรอยซ่อมบ้าง ขอบาตรที่มีรอยซ่อม ๑ แห่งบ้าง ... ๒ แห่งบ้าง ... ๓ แห่งบ้าง ... ๔ แห่งบ้าง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุปัฏฐกพันธสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ

- | | |
|--------------------------|---------------------------------|
| ๑. ภิกษุมีบาตรสูญหาย | ๒. ภิกษุมีบาตรแตก |
| ๓. ภิกษุขอจากญาติ | ๔. ภิกษุขอจากผู้ปวารณา |
| ๕. ภิกษุขอเพื่อภิกษุอื่น | ๖. ภิกษุซื้อมรดกด้วยทรัพย์ของตน |
| ๗. ภิกษุวิกลจริต | ๘. ภิกษุดันบัญญัติ |

๓. เกสัชชสิกขาบท (๔๒)

ว่าด้วยเกสัช

ทรัพย์สินของต่าง ๆ อันเป็นเครื่องอุปโภคและบริโภค ที่ควรจะถูกกระจายออกไปให้เป็นประโยชน์แก่คนทั่วไป แต่กลับถูกนำมาเก็บสะสมไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งมากเกินไปเพียงพอสะท้อนให้เห็นถึงบุญบารมีหรือความมั่งคั่งของตนเองเท่านั้น หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วก็จะเห็นว่าเป็นการทำลายประโยชน์ของทรัพย์สินของเหล่านั้นให้หมดไป เพราะตนเองก็บริโภคใช้สอยไม่ทัน ในขณะที่คนเหล่านั้นไม่มีแม้แต่จะบริโภคใช้สอย แล้วทรัพย์สินของเหล่านั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระปิลินทวัจจะมีความประสงค์จะหลีกเร้นอยู่เพียงลำพัง จึงสั่งให้ภิกษุที่เป็นอันตวาลิกและสัทธิวาริกช่วยกันทำความสะอาดบริเวณเฝ้ามกุฏาแห่งหนึ่งภายในกรุงราชคฤห์ ขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐเสด็จมาพบเห็นเข้า จึงตรัสถามเรื่องที่ภิกษุเหล่านั้นกำลังทำอยู่และเรื่องคนวัด(คนทำงานช่วยเหลือพระหรือวัด) ซึ่งท่านพระปิลินทวัจจะก็ได้ถวายพระพรให้ทรงทราบ โดยเฉพาะเรื่องคนวัดที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต และเมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนี้แล้วจึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นพระคุณเจ้าพึงกราบทูลถามพระผู้มีพระภาคแล้วบอกให้โยมทราบด้วย”

ต่อมาท่านพระปิลินทวัจจะได้ส่งภิกษุรูปหนึ่งให้เป็นทูตนำพระราชประสงค์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐไปกราบทูลพระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน และเมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วก็ได้รับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วทรงปรารภถึงพระราชประสงค์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐให้สงฆ์ทราบ จากนั้นจึงรับสั่งขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ว่า “เราอนุญาตให้มีคนวัด”

ภายหลังต่อมาพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐได้เสด็จไปพบท่านพระปิลินทวัจจะอีก และเมื่อทรงทราบว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตคนวัดแล้ว จึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้นโยมจะถวายคนวัดแก่พระคุณเจ้า” แต่เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้วก็ทรงสืมน จนกระทั่ง

กาลเวลาผ่านไปยาวนานจึงทรงระลึกได้ จากนั้นจึงตรัสถามมหาอำมาตย์คนหนึ่งที่กำลังเข้าเฝ้าอยู่ว่า “เราได้อวยคนวัดตามที่ให้สัญญาแก่พระคุณเจ้าแล้วหรือยัง” ซึ่งมหาอำมาตย์ก็ได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ กาลเวลาผ่านมาได้ ๕๐๐ ราตรีแล้ว ยังไม่ได้ถวายคนวัดแก่พระคุณเจ้าเลย”

เมื่อพระองค์ทรงทราบเช่นนั้นจึงตรัสสั่งมหาอำมาตย์ให้อวยคนวัด ๕๐๐ คนแก่ท่านพระปิลินทวัจจะ ซึ่งมหาอำมาตย์ก็รับสนองพระบรมราชโองการไปดำเนินการจัดคนวัด ๕๐๐ คนถวายแก่ท่านพระปิลินทวัจจะ โดยจัดตั้งหมู่บ้านให้คนวัด ๕๐๐ คนอยู่ห่างออกไปจากหมู่บ้านอื่น เรียกชื่อว่าอารามิกคามหรือปิลินทวัจจคาม

ต่อมาวันหนึ่งท่านพระปิลินทวัจจะได้เข้าไปที่หมู่บ้านอารามิกคาม ซึ่งวันนั้นเป็นวันแสดงมหรสพประจำหมู่บ้าน ท่านได้เห็นเด็กหญิงคนหนึ่งกำลังยืนร้องไห้เพราะอยากได้เครื่องประดับแต่งตัวไปเที่ยวชมมหรสพ แต่บิดามารดามีฐานะยากจนมากไม่อาจหาเครื่องประดับให้ได้ ท่านจึงหยิบเสวียนหญ้าสำหรับรองหม้อส่งให้แก่เด็กหญิงคนนั้น และทันทีที่เด็กหญิงคนนั้นหยิบเสวียนหญ้าสวมที่ศีรษะนั่นเอง เสวียนหญ้างดงกล่าวก็กลายเป็นพวงดอกไม้ทองคำสุกปลั่งสวยงามมาก แม้ในพระราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐก็ยังไม่พวงดอกไม้ทองคำสุกปลั่งสวยงามถึงขนาดนี้ ทำให้ชาวอารามิกคามที่พบเห็นเกิดความสงสัยว่า “คนบ้านนี้ยากจนเชียวใจ จะเอาเครื่องประดับนี้มาจากไหน สงสัยคงจะขโมยมาเป็นแน่” จากนั้นจึงนำความนี้ไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ทรงรับสั่งให้มหาอำมาตย์ไปจับกุมทุกคนในครอบครัวนั้นมาจงจำไว้

เช้าวันรุ่งขึ้นท่านพระปิลินทวัจจะได้เข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้านอารามิกคาม ขณะเดินผ่านบ้านของครอบครัวดังกล่าวก็เกิดความสงสัยว่า “ทำไมที่บ้านหลังนี้จึงเงียบผิดปกติเช่นนี้” จึงถามชาวบ้านข้างเคียงก็ได้ทราบเรื่องที่เกิดขึ้น ท่านจึงไปที่พระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐภายในกรุงราชคฤห์ แล้วถวายพระพรถามถึงเรื่องที่เกิดขึ้นดังกล่าว จากนั้นท่านจึงได้อธิฐานปราสาทของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพนครรัฐให้เป็นทองคำล้วนสุกปลั่งสวยงามมาก แล้วถวายพระพรถามว่า “ทองคำมากมายนี้ มหาบพิตรทรงได้มาจากไหน” ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสว่า

“โยมทราบแล้ว นี่เป็นฤทธาภาพของพระองค์เจ้า” จากนั้นจึงทรงรับสั่งให้ปล่อยทุกคนในครอบครัวนั้นออกจากที่จองจำไป

เมื่อชาวบ้านได้ทราบอิทธิปาฏิหาริย์ของท่านพระปิลินทวัจจะเช่นนี้ ต่างก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งนำเภสัชทั้ง ๕ คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยเป็นจำนวนมากไปถวายท่านเป็นประจำทุกวันมิได้ขาด ซึ่งท่านก็ได้แบ่งเภสัชเป็นจำนวนมากเหล่านั้นให้แก่ภิกษุผู้เป็นสัทธิวิหาริกและอันเตวาลิกของท่านอย่างทั่วถึงเป็นประจำโดยมิได้ขาดอีกเช่นเดียวกัน แต่ภิกษุเหล่านั้นเกิดความโลภจึงเก็บสะสมเภสัชจำนวนมากเหล่านั้นใส่ไว้ในตุ่มบ้าง ในหม้อกรองน้ำบ้าง ในหม้อน้ำบ้าง ในถุงย่ามบ้าง แล้วชวนห้อยไว้ที่ขอบหน้าต่างของตน ๆ สัตว์ต่าง ๆ เช่นแมลงสาบ และหนูเป็นต้นก็วิ่งขวักไขว่หากินน้ำเภสัชที่ไหลเยิ้มออกมาเประเปื้อนไปทั่วกุฏิ และเมื่อชาวบ้านมาพบเห็นเข้าก็พากันดำหนิว่า “พวกสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเหล่านี้มีเรือนคลังเก็บของเหมือนพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ...” และเมื่อภิกษุผู้มกน้อยสันโดษทั้งหลายทราบเรื่องนี้แล้ว นอกจากจะดำหนิแล้วยังนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบอีกด้วย

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และเมื่อทรงสอบถามทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เภสัชใดควรลืมหลับสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ภิกษุรับประเคนเภสัชนั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วันเป็นอย่างมาก ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเภสัชสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เกสซ์ใดควรลืมหลับสำหรับภิกษุผู้เป็นไข้ หมายถึง

๑.๑ เนยใส คือเนยใสที่ทำจากนํ้านมโคมบ้าง ทำจากนํ้านมแพะบ้าง ทำจากนํ้านมกระบือบ้าง หรือทำจากนํ้านมสัตว์ที่มีเนื้อเหมาะสมที่จะบริโภคได้บ้าง

๑.๒ เนยข้น คือเนยข้นที่ทำจากนํ้านมสัตว์เหล่านั้น

๑.๓ นํ้ามัน คือนํ้ามันที่สกัดจากเมล็ดงา สกัดจากเมล็ดผักกาด สกัดจากเมล็ดมะขาง สกัดจากเมล็ดละหุ่ง หรือนํ้ามันไขสัตว์

๑.๔ นํ้าผึ้ง คือนํ้ารสหวานที่แมลงผึ้งทำ

๑.๕ นํ้าอ้อย คือนํ้ารสหวานจากอ้อย

๒. ภิกษุรับประทานเกสซ์นั้นแล้วเก็บไว้ฉันได้ ๗ วัน เป็นอย่างมาก หมายความว่า ภิกษุพึงฉันได้ภายใน ๗ วัน

๓. ให้เกินกำหนดนั้นไป ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ หมายความว่า เมื่อรุ่งอรุณวันที่ ๘ เกสซ์นั้นเป็นนิสสัคคีย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะ หรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละเกสซ์ที่เป็นนิสสัคคียตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละบาตรที่เป็นนิสสัคคียดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปัตตสิกขาบทที่ ๑ เปลี่ยนเพียงคำว่า “บาตรใบนี้ของกระผมเกินกำหนด ๑๐ วัน...” เป็น “เกสซ์นี้ของกระผมเกินกำหนด ๗ วัน...” เท่านั้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องภิกษุรับเกสซ์ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนํามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เกสซ์ที่เกินกำหนด ๗ วัน ภิกษุสำคัญว่าเกินกำหนดแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เกินกำหนดบ้าง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์

๒. เกสซ์ยังไม่ได้อธิษฐาน ภิกษุสำคัญว่าได้อธิษฐานแล้วบ้าง ยังไม่ได้สละ แต่สำคัญว่าสละแล้วบ้าง ยังไม่สญฺหาย แต่สำคัญว่าสญฺหายแล้วบ้าง ยังไม่ฉิบหาย แต่สำคัญว่าฉิบหายแล้วบ้าง ยังไม่ถูกไฟไหม้ แต่สำคัญว่าถูกไฟไหม้แล้วบ้าง หรือยังไม่ถูกชิงเอาไป แต่สำคัญว่าถูกชิงเอาไปแล้วบ้าง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์

๓. เกสซ์ยังไม่เกินกำหนด ๗ วัน ภิกษุสำคัญว่าเกินกำหนดแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่เกินกำหนด ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนึ่ง ภิกษุได้เกสซ์ที่สละแล้วคืนมา ไม่พึงใช้เกสซ์นั้นทาแผลหรือทาร่างกาย และไม่ควรรฉิน แต่พึงนำไปตามประทีปหรือผสมสี ส่วนภิกษุอื่นจะใช้เกสซ์นั้นทาแผลหรือทาร่างกายก็ได้ แต่ไม่ควรฉิน

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเกสซ์ชสิกขาบทที่ ๓ มีช้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

๑. ภิกษุอธิษฐานภายใน ๗ วัน
๒. ภิกษุสละให้ไป
๓. ภิกษุผู้มีเกสซ์สญฺหายภายใน ๗ วัน
๔. ภิกษุผู้มีเกสซ์ฉิบหายภายใน ๗ วัน
๕. ภิกษุผู้มีเกสซ์ถูกไฟไหม้ภายใน ๗ วัน
๖. ภิกษุผู้มีเกสซ์ถูกโจรชิงเอาไปภายใน ๗ วัน
๗. ภิกษุผู้มีเกสซ์ถูกถือเอาไปโดยวิสาสะภายใน ๗ วัน
๘. ภิกษุผู้ไม่เยื่อใย ให้แก่นุปลัมบันด้วยจิตสละละวางแล้วกลับได้ของนั้น

มาฉนอีก

๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. วัสติกาฎีกสิกขาบท (๔๓)

ว่าด้วยผ้าอาบน้ำฝน

ผ้าอาบน้ำฝนเป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุและภิกษุณีรับหรือแสวงหาได้ ตามที่นางวิสาขาหาอุบาสิกาได้กราบทูลขอพรไว้ เพื่อให้ภิกษุและภิกษุณีใช้นุ่งอาบน้ำฝน แม้ปัจจุบันนี้จะมีคามจำเป็นลดน้อยลงไปบ้าง แต่ก็ยังมีการถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่ภิกษุสืบทอดมาตราบเท่าปัจจุบัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสวงหาผ้ามาทำเป็นผ้าอาบน้ำฝนก่อนถึงฤดูกาลแล้วก็ใช้สอยจนขาดและเก่าคร่ำคร่า จากนั้นก็พากันเปลือยกายอาบน้ำฝนกลางแจ้งด้วยอ้างเลศว่า “ผ้าอาบน้ำฝนขาดและเก่าคร่ำคร่าใช้ไม่ได้” ชาวบ้านที่มาพบเห็นต่างก็พากันตำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะ เรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุรู้ว่า ‘ฤดูร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน’ พึงแสวงหาจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนได้ รู้ว่า ‘ฤดูร้อนยังเหลืออีกถึงเดือน’ พึงทำนุ่งได้ ถ้ารู้ว่า ‘ยังไม่ถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน’ พึงแสวงหาจีวรคือผ้าอาบน้ำฝน รู้ว่า ‘ยังไม่ถึงถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน’ พึงทำนุ่ง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวัสติกาฎีกสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุรู้ว่า “ฤดูร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน” พึงแสวงหาจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนได้ หมายความว่า เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน (ระหว่างวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ภิกษุพึงเข้าไปหาพวกชาวบ้านที่เคยถวายผ้าอาบน้ำฝนแล้วควรกล่าวแต่เพียงว่า “ถึงเวลาผ้าอาบน้ำฝนแล้ว ถึงคราวผ้าอาบน้ำฝนแล้ว พวกชาวบ้านเหล่าอื่นเขาพากันถวายผ้าอาบน้ำฝน” แต่ไม่ควรกล่าวว่า “ท่านทั้งหลายจงถวายผ้าอาบน้ำฝนแก่อาตมา จงนำผ้าอาบน้ำฝนมาให้อาตมา จงแลกเปลี่ยนผ้าอาบน้ำมาให้อาตมา หรือจงซื้อผ้าอาบน้ำฝนมาให้อาตมา”

๒. รู้ว่า “ฤดูร้อนยังเหลืออีกกึ่งเดือน” พึงทำนุ่งได้ หมายความว่า เมื่อฤดูร้อนยังเหลืออยู่ครึ่งเดือน (ระหว่างวันขึ้น ๑-๑๕ ค่ำ เดือน ๘) ภิกษุพึงทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่งได้

๓. รู้ว่า “ยังไม่ถึงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน” หมายความว่า เมื่อฤดูร้อนยังเหลือเกินกว่า ๑ เดือน ภิกษุแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ต้องอาบดินิสสัคคีย-ปาจิตติย

๔. รู้ว่า “ยังไม่ถึงกึ่งเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน” หมายความว่า เมื่อฤดูร้อนยังเหลือเกินกว่าครึ่งเดือน ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง เป็นนิสสัคคีย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนที่เป็นนิสสัคคียตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละดิเรกบาตรที่เป็นนิสสัคคีย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายระยะเวลาที่ภิกษุควรแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนและระยะเวลาที่ควรทำผ้าอาบน้ำฝน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ฤดูร้อนยังเหลือเกิน ๑ เดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง แล้วแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน ต้องอาบดินิสสัคคียปาจิตติย

๒๕๖

๒. ถูกร้อนยังเหลือเกินครึ่งเดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง แล้วทำนุ่ง ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๓. เมื่อมีผ้าอาบน้ำฝน ภิกษุเปลี่ยกายอาบน้ำฝน ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ถูกร้อนยังเหลือหย่อนกว่า ๑ เดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. ถูกร้อนยังเหลือหย่อนกว่ากึ่งเดือน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุสำคัญว่าหย่อนกว่า ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวลีสถิกสาฎกสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรู้ว่า “ถูกร้อนยังเหลืออีก ๑ เดือน” แล้วแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน
๒. ภิกษุรู้ว่า “ถูกร้อนยังเหลืออีกกึ่งเดือน” แล้วทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง
๓. ภิกษุรู้ว่า “ถูกร้อนยังเหลือหย่อนกว่า ๑ เดือน” แล้วแสวงหาผ้าอาบน้ำฝน
๔. ภิกษุรู้ว่า “ถูกร้อนยังเหลือหย่อนกว่ากึ่งเดือน” แล้วทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่ง เมื่อภิกษุแสวงหาผ้าอาบน้ำฝนได้แล้ว ถูฝนเลื่อนออกไป เมื่อภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนนุ่งแล้ว ถูฝนเลื่อนออกไป ควรชักเก็บไว้ ฟังนุ่งในสมัย
๕. ภิกษุที่ถูกโจรชิงจีวรไป
๖. ภิกษุที่มีจีวรสูญหาย
๗. ภิกษุผู้ตกอยู่ในอันตราย
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. จีวรัจฉินทสิกขาบท (๔๔)

ว่าด้วยการให้จีวรแล้วซึ่งเอาคืนมา

การให้ทรัพย์สินของแก่คนอื่นไปแล้ว ภายหลังเกิดโกรธเคืองหรือไม่พอใจ แล้วแย่งชิงเอาทรัพย์สินของนั้นกลับคืนมา ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะอาจถูกดำเนินคดีจนได้ว่าทำอะไรเหมือนเด็กก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะแย่งชิงเอาจีวรที่ให้แก่ภิกษุรูปหนึ่งแล้วกลับคืนมา เพราะ โกรธและไม่พอใจที่ภิกษุรูปนั้นรับปากว่าจะไปเที่ยวชนบทกับตนแล้วเปลี่ยนใจไปเที่ยวจาริก ตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปในชนบท จึงเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายผู้มักน้อยสันโดษพากัน ดำเนินการกระทำของท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะ มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิต่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะโดย อเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุเองแล้วโกรธ ไม่พอใจ ซึ่งเอามาหรือใช้ให้ ซึ่งเอามา ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งจีวรัจฉินทสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบท วิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. แก่ภิกษุ หมายความว่า แก่ภิกษุรูปอื่น
๒. เอง หมายความว่า ให้ด้วยตนเอง
๓. โกรธ ไม่พอใจ หมายความว่า ไม่ชอบใจ แค้นใจ เจ็บใจ

๔. **ชิงเอามา** หมายความว่า ยื้อแย่งเอามาด้วยตนเอง จีวรนั้นเป็นนิสัคคีย์

๕. **ใช้ให้ชิงเอามา** หมายความว่า สั่งผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง ภิกษุผู้รับคำสั่งครั้งเดียวแต่ชิงเอามาหลายครั้ง จีวรนั้นเป็นนิสัคคีย์
คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียง
กับวิธีสละติเรกบาตรและจีวรคือผ้าอาบน้ำฝน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุโกรธและไม่พอใจแล้วแย่งชิงเอาจีวรกลับคืนมา
หรือใช้ผู้อื่นให้แย่งชิงเอากลับคืนมา มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการ
พิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่า
เป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ให้จีวรเองแล้วโกรธ ไม่พอใจ ชิงเอามาหรือใช้ให้ชิงเอามา ต้อง
อาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. ภิกษุให้บริขารอย่างอื่นแล้ว โกรธ ไม่พอใจ ชิงเอามา หรือใช้ให้ชิงเอามา
ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าให้บริขารอย่างอื่นแก่อนุปสัมบันแล้วโกรธ ไม่พอใจ ชิงเอามา
หรือใช้ให้ชิงเอามา ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญ
ว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งจีวรอัชฉินทสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๓
ประการ คือ

๑. ภิกษุผู้เป็นเจ้าของเดิมรับจีวรที่เขาให้คืนเอง หรือถือเอาโดยวิสาสะกับ
ภิกษุผู้รับไป

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. สุตตวิญญูตติสิกขาบท (๔๕)

ว่าด้วยการออกปากขอด้าย

การออกปากขอล้างของจากคนอื่นบ่อยเกินไป ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับขอซ้ำขอซากโดยไม่รู้จักพอ ไม่เพียงแต่คนทั่วไปเท่านั้นที่จะพึงดำเนินคดีเลย แม้แต่วิญญูชนผู้เป็นบัณฑิตก็อดไม่ได้เหมือนกันที่จะต้องดำเนินคดี

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่เผลวออกปากขอด้ายเป็นจำนวนมากจากชาวบ้านมาทำจีวรเมื่อมีด้ายเหลืออยู่ก็ไปเผลวออกปากขอด้ายจากชาวบ้านมาให้ช่างหูกทอจีวรใหม่อีกและเมื่อมีด้ายเหลือก็ไปออกปากขอด้ายจากชาวบ้านมาให้ช่างหูกทอจีวรใหม่อีก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่เผลวออกปากขอด้ายจากชาวบ้านมาให้ช่างหูกทอจีวรอยู่เช่นนี้ถึง ๓ ครั้ง จนชาวบ้านพากันตำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะ เรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดออกปากขอด้ายมาเอง แล้วใช้ช่างหูกให้ทอจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสุตตวิญญูตติสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เอง หมายความว่า ออกปากขอมาด้วยตนเอง
๒. ด้าย หมายถึง ด้าย ๖ ชนิด คือด้ายที่ทำด้วยเปลือกไม้ ด้ายที่ทำด้วยฝ้าย ด้ายที่ทำด้วยไหม ด้ายที่ทำด้วยขนสัตว์ ด้ายที่ทำด้วยป่าน และด้ายที่ทำด้วยวัตถุทั้ง ๕ ชนิดข้างต้นนี้ผสมกัน

๓. ช่างหูก หมายความว่า ใช้ช่างหูกให้ทอ

อนึ่ง ภิกษุออกปากขอด้ายดังกล่าวนี้ ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายามจีวรเป็นนิสสัยศรัทศ์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสสัยศรัทศ์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละดิเรกบาตรและจีวรคือผ้าอาบน้ำฝน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเที่ยวขอด้ายโดยไม่รู้จักพอ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่างคือ :-

๑. จีวรที่ใช้ให้เขาทอ ภิกษุสำคัญว่าใช้ให้เขาทอบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ได้ใช้ให้เขาทอบ้าง ต้องอาบัตินิสสัยศรัทศ์ปาจิตติย

๒. จีวรที่ไม่ได้ใช้ให้เขาทอ ภิกษุสำคัญว่าใช้ให้เขาทอบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ได้ใช้ให้เขาทอ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสุตตวิญญัตติสิกขาบทที่ ๖ มีข้อห้าม ๑๒ ประการ คือ

- | | |
|----------------------------|------------------------------------|
| ๑. ภิกษุขอด้ายมาเย็บจีวร | ๒. ภิกษุขอด้ายมาทำผ้ารัดหัวเข่า |
| ๓. ภิกษุขอด้ายมาทำประคดเอว | ๔. ภิกษุขอด้ายมาทำอังสะ |
| ๕. ภิกษุขอด้ายมาทำถุงบาตร | ๖. ภิกษุขอด้ายมาทำผ้ากรองน้ำ |
| ๗. ภิกษุขอจากญาติ | ๘. ภิกษุขอเพื่อภิกษุอื่น |
| ๙. ภิกษุขอจากคนปวารณา | ๑๐. ภิกษุซื้อด้ายมาด้วยทรัพย์ของตน |
| ๑๑. ภิกษุวิกัลจริต | ๑๒. ภิกษุดันบัญญัติ |

๗. มหาเปสการสิกขาบท (๔๖)

ว่าด้วยการสังฆาทุฬทอจีวร

การออกปากขอสั่งของจากคนอื่น โดยมีได้คำนึงว่าสิ่งของนั้นจะมีราคาแพงเกินกว่าที่กำหนดไว้หรือไม่ ย่อมก่อให้เกิดความลำบากเดือดร้อนใจแก่ผู้อื่น ส่วนตนเองก็ต้องถูกตำหนิติเตียนหรือถูกดูหมิ่นเกลียดชังไปด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌาย์ศาณคุตไปกำหนดให้ช่างทอจีวรตามที่ตนต้องการ ทำให้ช่างทอเกิดความอึดอัดใจมากเพราะต้องใช้ด้ายมากเกินกว่าที่ภรรยาของชายผู้ประสงค์จะถวายจีวรกำหนดให้มา แม้กระนั้นช่างทอก็จำเป็นต้องทอจีวรตามที่ท่านพระอุปัชฌาย์ศาณคุตต้องการ และเมื่อชายคนนั้นทราบเรื่องนี้แล้วก็ดำนิท่านพระอุปัชฌาย์ศาณคุตต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงรับมีสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌาย์ศาณคุตมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิท่านพระอุปัชฌาย์ศาณคุตโดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“คฤหัสถ์ชายหรือคฤหัสถ์หญิงผู้ไม่ใช่ญาติ สังฆาทุฬให้ทอจีวรเจาะจงภิกษุ ถ้าภิกษุนั้นเขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปหาช่างทอแล้วกำหนดชนิดจีวรในสำนักของเขาว่า ‘ท่าน จีวรผืนนี้เขาให้ทอเจาะจงอาตมา ท่านจงทำให้ยาว ท่านจงทำให้กว้าง ให้เนื้อแน่น ชึ่งให้ดี ทอให้ดี สางให้ดี และกรีดให้ดี เอาเถอะ อาตมาจะให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัลแก่ท่าน’ ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว ถ้าภิกษุนั้นให้ของเล็กน้อยเป็นรางวัลโดยที่สุดแม้แต่อาหารบิณฑบาต ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งมหาเปสการสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **เจาะจงภิกษุ** หมายความว่า เพื่อประโยชน์ของภิกษุ คือมุ่งเฉพาะภิกษุปรารภนาจะให้ภิกษุครองจีวร

๒. **ช่างหูก** หมายถึงคนทอผ้า

๓. **ถ้าภิกษุนั้น ... ในสำนักของเขา** หมายถึงภิกษุที่เขาสั่งให้ช่างหูกทอจีวรเจาะจง

๔. **เข้าไปหาช่างหูก** หมายความว่า ไปถึงเรือนแล้วเข้าไปหาที่ใดที่หนึ่ง

๕. **ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว...โดยที่สุดแม้แต่อาหารบิณฑบาต** หมายถึงบิณฑบาต คือข้าวต้ม ข้าวสวย ของเคี้ยว ก้อนจُرณ ไม้ชำระฟัน หรือด้ายชายผ้า โดยที่สูตรกระทังกกล่าวธรรม

ถ้าช่างหูกทำให้ยาว ให้กว้าง ให้แน่นตามคำของภิกษุ ต้องทุกกฎเพราะพยายาม จีวรเป็นนิสัคคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับอธิเรกบาตรและจีวรคือผ้าอาบน้ำฝน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุสั่งช่างหูกให้ทอจีวรตามที่ต้องการ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **คฤหัสถ์ที่ไม่ใช่ญาติ** ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นญาติบ้าง เขาไม่ได้ปวารณาไว้ก่อน เข้าไปหาช่างหูกของคฤหัสถ์แล้วกำหนดชนิดจีวร ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. คฤหัสถ์ที่เป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง เข้าไปกำหนดชนิดจีวร ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นญาติ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งมหาเปสการสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรกับช่างหูกของญาติ
๒. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรกับช่างหูกของคนปวราณา
๓. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรเพื่อภิกษุอื่น
๔. ภิกษุกำหนดชนิดจีวรด้วยทรัพย์ของตน
๕. ภิกษุกำหนดให้ทอจีวรราคาถูกแทนจีวรที่มีราคาแพง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. อัจเจกจีวรสิกขาบท (๔๗)

ว่าด้วยอัจเจกจีวร

การพิจารณาไตร่ตรองข้อห้ามบางอย่างโดยไม่รอบคอบ แล้วรีบปฏิเสธที่จะรับหรือปฏิบัติตาม บางครั้งก็ทำให้ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องพลาดโอกาสที่จะพึงได้รับ หรือทำสิ่งอันเป็นประโยชน์ได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ภิกษุหลายรูปปฏิเสธที่จะไปรับผ้าจำนำพรรษาตามที่มหาอำมาตย์คนหนึ่งส่งทูต มานิมนต์ เพราะเข้าใจว่าภิกษุผู้อยู่จำพรรษาเท่านั้นจึงจะมีสิทธิได้รับผ้าจำนำพรรษา ทำให้มหาอำมาตย์คนนั้นเศร้าโศกเสียใจว่า “เมื่อเราส่งทูตไปนิมนต์แล้ว ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงไม่มา เราจะเดินทางไปรบ จะเป็นจะตายอย่างไรก็ไม่อาจรู้ได้”

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้รับอัจเจกจีวรได้” ต่อมาเมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเช่นนี้ ต่างก็พากันรับอัจเจกจีวรเก็บห่อแขวนไว้ที่สายระเดียจนเกินสมัยจีวรกาล และเมื่อท่านพระอานนท์ไปพบเห็นเข้าจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองคืให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อยังเหลืออีก ๑๐ วัน จึงจะถึงวันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันครบไตรมาส อัจเจกจีวรเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ภิกษุรู้อยู่ว่าเป็นอัจเจกจีวรพึงรับไว้ ครั้นรับไว้แล้วควรเก็บไว้ได้ชั่วสมัยที่เป็นจีวรกาล ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดนั้น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอัจเจกจีวรสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เมื่อยังเหลืออีก ๑๐ วัน หมายความว่า อีก ๑๐ วันจะถึงวันปวารณา คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

๒. วันเพ็ญเดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันครบไตรมาส หมายถึง วันปวารณา เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

๓. อัจเจกจีวร หมายความว่า ผู้ประสงค์จะไปราชการสงคราม ประสงค์จะไปพักแรมต่างถิ่น เจ็บไข้ สตรีมีครรภ์ ผู้ไม่มีศรัทธาได้เกิดศรัทธาขึ้น หรือผู้ไม่เลื่อม

ใส่ได้เกิดความเลื่อมใสขึ้น ถ้าเขาส่งทูตไปถึงภิกษุว่า “นิมนต์พระคุณเจ้าทั้งหลายมาเถิด ข้าพเจ้าจะถวายผ้าจ่านำพรราชา” ผ้าเช่นนี้แหละชื่อว่าอัจเจกจีวร

๔. สมัยที่เป็นจีวร หมายความว่า เมื่อยังไม่ได้กรานกฐิน(ไม่ได้รับกฐิน) มีเวลาทำยถุฎณ ๑ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เมื่อกรานกฐินแล้ว(รับกฐินแล้ว)ขยายเวลาออกไปอีกเป็น ๕ เดือน คือตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕

๕. ถ้าเก็บไว้เกินกำหนดนั้น หมายความว่า เมื่อไม่กรานกฐิน ให้เกินวันสุดท้ายยถุฎณ(วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ เมื่อได้กรานกฐินแล้วเก็บไว้เลยวันกฐินเดาะ เป็นนิสัคคีย คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละอัจเจกจีวรที่เป็นนิสัคคียตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละอติเรกบาตรและจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนที่เป็นนิสัคคีย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องการรับอัจเจกจีวรของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อัจเจกจีวร ภิกษุสำคัญว่าเป็นอัจเจกจีวรบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่อัจเจกจีวรบ้าง แล้วทำ(เก็บ)ให้เกินสมัยที่เป็นจีวรกาล ต้องอาบัตินิสัคคีย-ปาจิตตีย์

๒. จีวรที่ยังไม่ได้อธิฐาน ภิกษุสำคัญว่าอธิฐานแล้วบ้าง ยังไม่ได้วิภัก แต่สำคัญว่าวิภักแล้วบ้าง ยังไม่ได้สละ แต่สำคัญว่าสละแล้วบ้าง ยังไม่สูญหาย

๒๖๖

แต่สำคัญว่าสูญหายแล้วบ้าง ยังไม่ฉิบหาย แต่สำคัญว่าฉิบหายแล้วบ้าง ยังไม่ถูกไฟไหม้ แต่สำคัญว่าถูกไฟไหม้แล้วบ้าง หรือยังไม่ถูกโจรชิงเอาไป แต่สำคัญว่าถูกโจรชิงเอาไปแล้วบ้าง ทำให้เกินสมัยที่เป็นจิวรกาล ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๓. ภิกษุใช้สอยอัจเจกจิวรที่เป็นนิสัคคียทั้งที่ยังมิได้สละ ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. จิวรที่ไม่ใช่อัจเจกจิวร ภิกษุสำคัญว่าเป็นอัจเจกจิวรบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่อัจเจกจิวร ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอัจเจกจิวรสิกขาบทที่ ๘ มีช้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

๑. ภิกษุที่อธิษฐานภายในเวลาที่กำหนด
๒. ภิกษุที่วิกัปไว้ภายในเวลาที่กำหนด
๓. ภิกษุที่สละให้ไปภายในเวลาที่กำหนด
๔. ภิกษุที่มีจิวรสูญหายภายในเวลาที่กำหนด
๕. ภิกษุที่มีจิวรฉิบหายภายในเวลาที่กำหนด
๖. ภิกษุที่มีจิวรถูกไฟไหม้ภายในเวลาที่กำหนด
๗. ภิกษุที่มีจิวรถูกโจรชิงเอาไป
๘. ภิกษุที่มีจิวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะ
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. สาสังกสิขาบท (๔๘)

ว่าด้วยเสนาสนะป่าที่นำหวาดระแวง

อุปสรรคของความคิดคือความชั่ว ในขณะที่อุปสรรคของความชั่วก็คือความคิด
สภาวะธรรมทั้ง ๒ นี้ย่อมดำรงอยู่เพื่อสกัดและขัดแย้งกันอยู่เสมอ หากฝ่ายใดสามารถ
เอาชนะอีกฝ่ายหนึ่งได้ ฝ่ายนั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะดำเนินไปสู่เป้าหมายสูงสุดของตนได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่ภิกษุหลายรูปเมื่อออกพรรษาปวารณาแล้วยังยินดีที่จะอยู่ในเสนาสนะป่า แต่
ต้องถูกพวกโจรเดือน ๑๒ ซึ่งเรียกว่ากตติกโจรตามรังควานและปล้นอยู่เสมอ ๆ
ด้วยเข้าใจว่าภิกษุเหล่านี้มีทรัพย์สิ่งของมาก

ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่ใน
เสนาสนะป่าเก็บผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ ซึ่งภิกษุเหล่านี้ก็ได้เก็บ
ผ้าไตรจีวรบางผืนไว้ในละแวกบ้านตามที่พระองค์ทรงอนุญาตไว้ แต่ภิกษุเหล่านั้นกลับ
เก็บผ้าไตรจีวรไว้นานเกิน ๖ ค่ำ ทำให้ผ้าไตรจีวรสูญหายไปบ้าง ถูกไฟไหม้บ้าง
ถูกหนูกัดบ้าง จึงเป็นเหตุให้ต้องนุ่งห่มผ้าไตรจีวรเก่า ๆ ปอน ๆ เมื่อเหล่าภิกษุผู้
มักน้อยสันโดษมาพบเห็นเข้าจึงพากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม
เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรง
บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุอยู่จำพรรษาแล้ว หวังจะอยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้กันว่านำ
หวาดระแวง มีภิกษุน่ากลัวเช่นนั้น จนถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ พึงเก็บไตรจีวร
ผืนใดผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ และภิกษุนั้นควรมีปัจจัยบางอย่างเพื่อ

การอยู่ปราศจากจีวรนั้น ภิกษุนั้นพึงอยู่ปราศจากจีวรนั้นได้ ๖ คืบเป็นอย่างมาก ถ้าอยู่ปราศจากเกินกว่ากำหนดนั้น ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ เว้นแต่ ภิกษุได้รับสมมติ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสาสังกสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. จำพรรษาแล้ว หมายถึงความว่า ออกพรรษาแล้ว
๒. เสนาสนะป่า หมายถึงเสนาสนะที่ชื่อว่าป่า เพราะมีระยะห่างจากละแวกบ้านไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ชั่วลูกธนูที่ยิงไปตก
๓. นำหวดระแวง หมายถึงความว่า มีที่อยู่ ที่กิน ที่ยืน ที่นั่งและที่นอนของพวกโจรปรากฏอยู่ในอารามหรืออุปัjarแห่งอารามนั้น
๔. มีภยันากลัว หมายถึงความว่า มีพวกมนุษย์ที่เคยถูกพวกโจรฆ่า ปล้น หรือถูกทุบตี ปรากฏอยู่ในอารามหรืออุปัjarแห่งอารามนั้น
๕. ภิกษุ ... จะอยู่ในเสนาสนะป่าเช่นนั้น หมายถึงความว่า ภิกษุยังอยู่ในเสนาสนะเช่นนั้น
๖. ไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง หมายถึง ผ้าสังฆาฏิ จีวรหรือสบงผืนใดผืนหนึ่ง
๗. พึงเก็บไว้ในละแวกบ้านได้ หมายถึงความว่า เก็บไว้ในโคจรคามโดยรอบ
๘. ภิกษุนั้นควรมีปัจจัยบางอย่างเพื่อการอยู่ปราศจากจีวรนั้น หมายถึงความว่า มีเหตุผลหรือกรณียก
๙. ภิกษุพึงอยู่ปราศจากจีวรนั้นได้ ๖ คืบเป็นอย่างมาก หมายถึงความว่า อยู่ปราศ(อยู่ห่าง)เพียง ๖ คืบเป็นอย่างมาก
๑๐. เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้รับสมมติ หมายถึงความว่า ยกเว้นภิกษุที่ได้รับสมมติ

๑๑. ถ้าอยู่ปราศจากเกินกว่ากำหนดนั้น หมายความว่า เมื่อรุ่งอรุณวันที่ ๗ จีวรนั้นเป็นนิสัคคีย์ คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละจีวรตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับอดีตเรกบาตร และจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนที่เป็นนิสัคคีย์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเก็บจีวรไว้ในละแวกบ้านแล้วอยู่ปราศได้ ๖ ราตรี มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. จีวรเกิน ๖ คืบ ภิกษุสำคัญว่าเกิน ๖ คืบบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง แล้วอยู่ปราศ ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๒. จีวรยังไม่ได้ถอน ภิกษุสำคัญว่าถอนแล้วบ้าง จีวรยังไม่ได้สละ แต่สำคัญว่าสละแล้วบ้าง จีวรยังไม่สูญหาย แต่สำคัญว่าสูญหายแล้วบ้าง จีวรยังไม่ฉิบหาย แต่สำคัญว่าฉิบหายแล้วบ้าง หรือจีวรยังไม่ถูกไฟไหม้ แต่สำคัญว่าถูกไฟไหม้แล้วบ้าง แล้วอยู่ปราศ ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์

๓. จีวรยังไม่ถูกโจรชิงเอาไป สำคัญว่าถูกโจรชิงเอาไปแล้ว ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุผู้ได้รับสมมติ

๔. ภิกษุใช้สอยจีวรที่เป็นนิสัคคีย์ทั้งที่ยังมิได้สละ ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. จีวรหย่อนกว่า ๖ ราตรี ภิกษุสำคัญว่าเกินแล้วบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุสำคัญว่าหย่อนกว่า ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสาสังกสิกขาบทที่ ๙ มีช้อยกเว้น ๑๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุที่อยู่ปราศ ๖ ราตรี
๒. ภิกษุที่อยู่ปราศหย่อนกว่า ๖ ราตรี
๓. ภิกษุที่อยู่ปราศ ๖ ราตรี แล้วกลับมาคามสีมาแล้วกลับไป
๔. ภิกษุที่ถอนผ้าภายใน ๖ ราตรี
๕. ภิกษุที่สละให้ภายใน ๖ ราตรี
๖. ภิกษุที่มีจีวรสูญหายภายใน ๖ ราตรี
๗. ภิกษุที่มีจีวรฉิบหายภายใน ๖ ราตรี
๘. ภิกษุที่มีจีวรถูกไฟไหม้ภายใน ๖ ราตรี
๙. ภิกษุที่มีจีวรถูกโจรชิงเอาไปภายใน ๖ ราตรี
๑๐. ภิกษุที่มีจีวรถูกถือเอาไปโดยวิสาสะภายใน ๖ ราตรี
๑๑. ภิกษุได้รับสมมติ
๑๒. ภิกษุวิกัลจริต
๑๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. ปริณตสิกขาบท (๔๙)

ว่าด้วยการน้อมลาม

ลามคือทรัพย์สินของที่หายกจัดเตรียมไว้เพื่อถวายสงฆ์ แต่กลับถูกภิกษุพูดโน้มน้าวให้นำมาถวายตน ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะทำให้เจตนาเบื้องต้นของหายกนั้นเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถีเตรียมภัตตาหารและจีวรไว้ถวายแก่สงฆ์เป็นประจำดังเช่นที่ผ่านมา และเมื่อพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบเรื่องนี้จึงพากันไปที่สมาคมแห่งนั้นแล้วพูดรบเร้าให้นำจีวรที่จัดเตรียมไว้ถวายสงฆ์มาถวายแก่พวกตนจนเป็นผลสำเร็จ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายได้ไปที่สมาคมแห่งนั้นเพื่อรับภัตตาหารและจีวร แต่สมาคมได้นำเพียงภัตตาหารมาถวายโดยเรียนให้ภิกษุเหล่านั้นทราบ ว่า “ปีนี้ไม่มีจีวรถวาย เช่นที่ผ่านมา เพราะพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้มาพุดรบเร้าให้สมาคมถวายจีวรแก่ท่านไปหมดแล้ว” เมื่อบรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษได้ทราบเช่นนั้นจึงพากันดำเนินการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา จากนั้นจึงพากันนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ น้อมลามกที่เขา น้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์มาเพื่อตน ต้องอาบัตินิสัคคียปาจิตติย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปริณตสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **รู้อยู่** หมายความว่า ภิกษุรู้เอง คนเหล่านั้นบอกภิกษุนั้น หรือคนนั้นบอกเธอ
๒. **เป็นของจะถวายสงฆ์** หมายความว่า เป็นของที่เขาถวายหรือบริจาคแก่สงฆ์
๓. **ลามก** หมายถึง จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ตลอดถึงจตุณ ไม่ชำระฟัน หรือด้ายชายผ้า เป็นต้น
๔. **น้อมไว้** หมายความว่า เขาเปล่งวาจาว่า “เราจะถวาย จะกระทำ”

อนึ่ง ภิกษุน้อมลามกมาเพื่อตน ต้องอาบัติทุกกฏเพราะพยายาม ลามกเป็นนิสัคคีย์เพราะได้มา คือเป็นของจำต้องสละแก่สงฆ์ แก่คณะหรือแก่บุคคล

ส่วนวิธีสละลาภที่เป็นนิสสัคคีย์ตามพระบัญญัติแห่งสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับวิธีสละอธิเรกบาตรและจีวรคือผ้าอาบน้ำฝนที่เป็นนิสสัคคีย์ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุยอมลาภของสงฆ์มาเพื่อตนเอง มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ลาภที่เขาน้อมไว้แล้ว ภิกษุสำคัญว่าเขาน้อมไว้แล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเขาไม่ได้น้อมไว้บ้าง ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตติย

๒. ลาภที่เขาน้อมไว้เพื่อสงฆ์ แต่ภิกษุน้อมมาเพื่อสงฆ์อื่น หรือเพื่อเจตีย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ลาภที่เขาน้อมไว้เพื่อเจตีย์นี้ แต่ภิกษุน้อมไปเพื่อเจตีย์อื่น เพื่อสงฆ์เพื่อคณะหรือเพื่อบุคคล ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ลาภที่เขาน้อมไว้เพื่อบุคคลนี้ แต่ภิกษุน้อมมาเพื่อบุคคลอื่น เพื่อสงฆ์หรือเจตีย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. ลาภที่เขาไม่ได้น้อมไว้ ภิกษุสำคัญว่าเขาน้อมไว้บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

๖. ลาภที่เขาไม่ได้น้อมไว้ ภิกษุสำคัญว่าเขาไม่ได้น้อมไว้ ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปริณตสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุถูกทายกถามว่า “จะถวายที่ไหน” จึงแนะนำว่า “ไทยธรรมของพวกท่านพึงได้รับการใช้สอย ได้รับการปฏิสังขรณ์ หรืออยู่ได้นานในที่ใด หรือท่านมีจิตเลื่อมใสในที่ใด ก็จงถวายในที่นั้นเถิด”

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในปัตตวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งปัตตสิกขาบท ว่าด้วยบาตร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เที่ยวขอบาตรจากชาวบ้านมาเก็บสะสมไว้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุรับอดิเรกบาตร

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอานนท์ไม่กล้ารับอดิเรกบาตรไว้ถวายท่านพระสารีบุตร เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ เมื่อทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุเก็บอดิเรกบาตรไว้ได้ ๑๐ วัน

๒. พระบัญญัติแห่งอนุบัญญัติจพันธนสิกขาบท ว่าด้วยบาตรมีรอยซ่อมหย่อนกว่า ๕ แห่ง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขอบาตรจากชาวบ้านมาเก็บสะสมไว้เป็นจำนวนมาก โดยอ้างเลศว่าบาตรของตนแตก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่มีบาตรมีรอยซ่อมไม่ถึง ๕ แห่ง ไปเที่ยวออกปากขอบาตรจากชาวบ้าน

๓. พระบัญญัติแห่งเกสัชชสิกขาบท ว่าด้วยเกสัช พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่บรรดาภิกษุผู้เป็นสัทธินิวกโรและอันเตวาลิกของท่านพระปิลินทวัจฉะ เก็บเกสัช คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ไว้เป็นเวลานาน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุเก็บเกสัชไว้ฉันได้ไม่เกิน ๗ วัน

๔. พระบัญญัติแห่งวัสสิกสาฎกสิกขาบท ว่าด้วยผ้าอาบน้ำฝน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสวงหาผ้ามาทำผ้าอาบน้ำฝนแล้วนุ่งก่อนฤดูกาล จนผ้าอาบน้ำฝนเก่าบ้าง ขาดบ้าง จนใช้ไม่ได้เมื่อถึงฤดูฝนต่างก็เปลี่ยยกายอาบน้ำฝนกันอย่างสนุกสนาน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุเริ่มแสวงหาผ้าก่อนถึงฤดูฝน ๑ เดือน และเริ่มทำเป็นผ้าอาบน้ำฝนใช้นุ่ง ก่อนถึงฤดูฝนครึ่งเดือน

๕. พระบัญญัติแห่งจีวรอัจฉินทนสิกขาบท ว่าด้วยการให้จีวรแล้วชิงเอาคืน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปันต-ศากยบุตรให้จีวรแก่ภิกษุรูปหนึ่งแล้วภายหลังแย่งชิงเอากลับคืนมา เพราะโกรธและไม่พอใจที่ภิกษุรูปนั้นรับปากว่าจะเที่ยวจาริกไปกับตนแล้วกลับเปลี่ยนใจตามเสด็จพระพุทธเจ้าไปในชนบท จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่ให้จีวรแก่ภิกษุรูปอื่นแล้วแย่งชิงเอากลับคืนมา

๖. พระบัญญัติแห่งสุตตวิญญัติติสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอด้าย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ เที่ยวออกปากขอด้ายเป็นจำนวนมากจากชาวบ้านมาให้ช่างทอทอจีวรหลายครั้งหลายหน ทำให้ชาวบ้านลำบากเดือดร้อนใจ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอด้ายมาให้ช่างทอทอจีวร

๗. พระบัญญัติแห่งมหาเปสการสิกขาบท ว่าด้วยการสังฆาหูก ทอจีวร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอุปนันท- ศากยบุตรไปสั่งการให้ช่างหูกทอจีวรตามที่ตนต้องการ ทำให้ช่างหูกอึดอัดใจเพราะ ต้องใช้ด้ายมากเกินไปกว่าที่ภรรยาของชายคนหนึ่งซึ่งเป็นเจ้าภาพกำหนดมาให้ จึงเป็น เหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุไปสั่งการให้ช่างหูก ทอจีวรให้ดีหรือมีราคามากเกินกว่าที่เจ้าภาพกำหนดไว้

๘. พระบัญญัติแห่งอัจเจกจีวรสิกขาบท ว่าด้วยอัจเจกจีวร พระองค์ ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปไม่ยอมรับอัจเจกจีวร (ผ้าจำนำพรรษา) ของมหาอำมาตย์คนหนึ่งที่จะขอถวายก่อนถึงวันปวารณา เพราะมี ความจำเป็นที่จะต้องไปราชการสงคราม จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์ บัญญัติสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุรับผ้าอัจเจกจีวรล่วงหน้าก่อนถึงวันปวารณา (ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) ได้ ๑๐ วัน

๙. พระบัญญัติแห่งสาสังกสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะป่าที่น้ำหวด ระแวง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปเมื่อ ออกพรรษาปวารณาแล้วยังยินดีที่จะอยู่ในเสนาสนะป่าอีกต่อไป แต่ถูกพวกกลุ่มโจร เดือน ๑๒ รบกวนและปล้นอยู่เสมอ ๆ ด้วยเข้าใจว่าภิกษุเหล่านั้นคงมีทรัพย์สิ่งของมาก เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุที่อยู่ในเสนาสนะป่าเก็บผ้าไตรจีวรผืนใด ผืนหนึ่งไว้ในละแวกบ้านได้ แต่ภิกษุเหล่านั้นเก็บไว้นานเกินไปโดยไม่เคยไปดูแลเลย ทำให้ ผ้าไตรจีวรสูญหายหรือชำรุดเสียหายใช่นุ่งห่มไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์ บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุที่อยู่ในเสนาสนะป่าสามารถเก็บผ้าไตรจีวรไว้ในละแวกบ้าน ได้เพียง ๖ ราตรีเท่านั้น

๑๐. พระบัญญัติแห่งปริณตสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลาก พระองค์ ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพุดรบเร้า ให้สมาคมนำจีวรที่เตรียมไว้ถวายสงฆ์มาถวายแก่พวกตนได้เป็นผลสำเร็จ จึงเป็นเหตุ

ให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุน้อมลาภที่เขาเตรียมไว้ถวายผู้อื่น มาเพื่อตน

อนึ่ง เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สิกขาบทในปัตตวรรค ๑๐ สิกขาบทนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท และวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๘ สิกขาบท

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า ในนิสสัคคิกถ์ ๓๐ สิกขาบทนี้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทจำนวน ๑๒ สิกขาบท ท่านพระอุปัชฌายะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทจำนวน ๘ สิกขาบท ภิกษุไม่ระบือเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทจำนวน ๘ สิกขาบท และพระอุทายีเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทจำนวน ๒ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

บทที่ ๕

ปาจิตติยกัณฑ์

ปาจิตติยกัณฑ์ คือ ส่วนที่ว่าด้วยปาจิตติย ๔๒ ลิกขาบท ซึ่งเป็นลิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเกี่ยวกับการพูด การแสดงธรรม การฉันภัตตาหาร เป็นต้นที่ไม่เหมาะสม จัดเป็นลิกขาบทที่มีโทษรองลงมาจากปาราชิก สังฆาทิเสส และนิสสัคคียปาจิตติย หากภิกษุไม่ปฏิบัติตามก็ต้องอาบัติปาจิตติย

การต้องอาบัติปาจิตติย หมายถึง อาบัติที่ทำกุศลจิตหรือกุศลธรรมของผู้ล่วงละเมิดให้ตกไป ถือว่าเป็นอาบัติเบาที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดแล้วสามารถพ้นได้ด้วย การแสดงอาบัติคืนกับภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลาจารวัตรอันดีงาม

ปาจิตติยกัณฑ์ทั้ง ๔๒ ลิกขาบท จัดรวมไว้ใน ๔ วรรค คือมุสาวาทวรรค ๑๐ ลิกขาบท ภูตคามวรรค ๑๐ ลิกขาบท โอวาทวรรค ๑๐ ลิกขาบท โภชนวรรค ๑๐ ลิกขาบท อเจลกวรรค ๑๐ ลิกขาบท สุราปานวรรค ๑๐ ลิกขาบท สปัณณวรรค ๑๐ ลิกขาบท สหธรรมิกวรรค ๑๒ ลิกขาบท และรัตนวรรค ๑๐ ลิกขาบท สารสำคัญของแต่ละลิกขาบทในแต่ละวรรคมีดังต่อไปนี้

๑. มุสาวาทวรรค

มุสาวาทวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยการกล่าวเท็จ ซึ่งเป็นหมวดที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติลิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องของการพูดเป็นส่วนใหญ่ ส่วนสาเหตุที่ตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “มุสาวาทวรรค” ถือเป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของลิกขาบทที่ ๑-๓ ซึ่งว่าด้วยการกล่าวเท็จ การกล่าวเลียดสี และการกล่าวส่อเสียด

มุสาวาทวรรคประมวลลิกขาบทไว้ ๑๐ ลิกขาบท แต่ละลิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในลิกขาบทวิภังค์และบทภาษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. มุสาวาทสิกขาบท (๕๐)

ว่าด้วยการกล่าวเท็จ

การกล่าวเท็จจัดเป็นความประพฤติชั่วทางวาจา ทำให้ผู้พูดได้รับความเสื่อมเสีย ชื่อเสียง กลายเป็นคนเชื่อถือไม่ได้ ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกดำเนินคดีร้ายต่าง ๆ นานา และเมื่อตายแล้วอาจไปเกิดในอบายภูมิ คือนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เป็ดและอสุรกาย ได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระหัตถกศากยบุตร ซึ่งมีความสามารถในการได้วาที กล่าวเท็จคือเจรจากับอัญเดียรถียแบบปฏิเสธแล้วรับ รับแล้วก็ปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง ชอบกล่าวเท็จทั้งที่รู้ และพูดนัยหมายแล้วก็ไม่ทำตามนัย ทำให้พวกอัญเดียรถียและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันตำหนิท่านพระหัตถกศากยบุตรต่าง ๆ นานา

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระหัตถกศากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิท่านพระหัตถกศากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเท็จทั้งที่รู้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งมุสาวาทสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

กล่าวเท็จทั้งที่รู้ หมายความว่า วาจา คือเสียงที่เปล่งออกคำเป็นทางวจีเภท และเจตนาที่รู้ทางวาจาของผู้มุ่งจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง หมายถึง ถ้อยคำของอนารยชน ๘ ประการ คือ :-

๑. ไม่ได้เห็น แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าได้เห็น
๒. ไม่ได้ยิน แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าได้ยิน
๓. ไม่ทราบ แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าทราบ
๔. ไม่รู้ แต่กล่าวว่าข้าพเจ้ารู้
๕. ได้เห็น แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าไม่ได้เห็น
๖. ได้ยิน แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าไม่ได้ยิน
๗. ทราบ แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าไม่ทราบ
๘. รู้ แต่กล่าวว่าข้าพเจ้าไม่รู้

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายค่าของอนารยชน ๘ ประการให้เข้าใจความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น คือ :-

๑. ไม่ได้เห็น คือ ไม่ได้เห็นด้วยตา
๒. ไม่ได้ยิน คือ ไม่ได้ยินด้วยหู
๓. ไม่ทราบ คือ ไม่ได้สุดตมด้วยจมูก ไม่ได้ลิ้มด้วยลิ้น และไม่ได้สัมผัสด้วยกาย

๔. ไม่รู้ คือ ไม่รู้ด้วยใจ
๕. ได้เห็น คือ ได้เห็นด้วยตา
๖. ได้ยิน คือ ได้ยินด้วยหู
๗. ได้ทราบ คือ ได้สุดตมด้วยจมูก ได้ลิ้มด้วยลิ้น และได้สัมผัสด้วยกาย
๘. รู้ คือ รู้ด้วยใจ

นอกจากนี้บทกษณียยังได้อธิบายเรื่องการกล่าวเท็จทั้งที่รู้มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ไม่ได้เห็น แต่ภิกษุก็กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว” ด้วยอาการ ๓ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเรารู้ว่าจักกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าวเท็จก็รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวเท็จแล้วก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒๘๐

๒. ไม่ได้เห็น แต่ภิกษุก็กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว” ด้วยอาการ ๔ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้อัจฉกกล่าวเท็จ ... (๔) อำพรางความเห็นต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ไม่ได้เห็น แต่ภิกษุก็กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว” ด้วยอาการ ๕ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้อัจฉกกล่าวเท็จ ... (๕) อำพรางความเห็นชอบต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ไม่ได้เห็น แต่ภิกษุก็กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว” ด้วยอาการ ๖ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้อัจฉกกล่าวเท็จ ... (๖) อำพรางความพอใจต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕. ไม่ได้เห็น แต่ภิกษุก็กล่าวเท็จทั้งที่รู้ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นแล้ว” ด้วยอาการ ๗ อย่าง คือ (๑) เบื้องต้นเธอรู้อัจฉกกล่าวเท็จ (๒) กำลังกล่าวเท็จก็รู้ว่ากำลังกล่าวเท็จ (๓) ครั้นกล่าวเท็จแล้วก็รู้ว่ากล่าวเท็จแล้ว (๔) อำพรางความเห็น (๕) อำพรางความเห็นชอบ (๖) อำพรางความพอใจ (๗) อำพรางความประสงค์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ส่วนการกล่าวเท็จทั้งที่รู้ที่เหลือนอกนี้ เช่น ไม่ได้ยิน แต่กล่าวว่าได้ยิน เป็นต้น พึงเทียบเคียงกับนัยของคำว่า “ไม่ได้เห็น แต่กล่าวว่าได้เห็น” ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วโดยลำดับ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งมุลสาาทลิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวพลั้ง

๒. ภิกษุกล่าวพลาด

๓. ภิกษุวิกลจริต

๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. โอมสวาทสิกขาบท (๕๑)

ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี

การกล่าวเสียดสี ก็จัดเป็นความประพฤติชั่วทางวาจาอีกอย่างหนึ่ง ทำให้ผู้กล่าวได้รับความเสื่อมเสียชื่อเสียง กลายเป็นคนเชื่อถือไม่ได้ ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกดำเนินคดีต่าง ๆ นานา และเมื่อตายแล้วก็อาจไปเกิดในอบายภูมิ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปרטและอสุรกาย ได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

พระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีลดีงาม แล้วกล่าวเสียดสี ด่า และสบประมาทพวกภิกษุผู้มีศีลดีงามด้วยชาติกำเนิดบ้าง ด้วยชื่อบ้าง ด้วยตระกูลบ้าง ด้วยหน้าที่การงานบ้าง ด้วยศิลปวิทยาบ้าง ด้วยความเจ็บไข้บ้าง ด้วยรูปลักษณ์บ้าง ด้วยกิเลสบ้าง ด้วยอาบัติบ้าง ด้วยคำด่าที่หยาบบ้าง เมื่อบรรดาภิกษุมักน้อยสันโดษ ได้มาพบเห็นเข้าจึงพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ แล้วตรัสเรื่องโคนันทวิศาลให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “แม้แต่สัตว์ดิรัจฉานก็ยังชอบคำพูดที่ไพเราะ...” จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวเสียดสี”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งโอมสวาทสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกลักษณะการกล่าวเสียดสีมี ๑๐ อย่าง คือ ขาดิกำเนิด ชื่อ ตระกูล หน้าที่ การงาน ศิลปวิทยา ความเจ็บไข้ รูปลักษณะ กิเลส อาบัติ และคำดำ ซึ่งบทกาศนีย ได้อธิบายความหมายของคำกล่าวเสียดสีทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ :-

๑. **ขาดิกำเนิด** หมายถึงขาดิกำเนิด ๒ อย่าง คือ ขาดิกำเนิดต่ำ ได้แก่ ขาดิกำเนิดคนจันฑาล ขาดิกำเนิดคนจักสาน ขาดิกำเนิดนายพราน ขาดิกำเนิด ช่างรถ ขาดิกำเนิดคนเทษยะ และ**ขาดิกำเนิดสูง** ได้แก่ขาดิกำเนิดกษัตริย์ ขาดิกำเนิดพราหมณ์

๒. **ชื่อ** หมายถึงชื่อ ๒ อย่าง คือ **ชื่อที่เลว** ได้แก่ชื่อนอกกณณะ ชื่อ ขวักกณณะ ชื่อธนิฏฐะ ชื่อสวริฏฐะ ชื่อกุลวัฑฒกะ ซึ่งเป็นชื่อที่คนเย้ยหยัน เหยียดหยาม เกลียดชัง ดูหมิ่น ไม่นับถือในท้องถิ่นนั้น ๆ และ**ชื่อที่ดี** ได้แก่ชื่อที่ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับพระธรรม เกี่ยวกับพระสงฆ์ ซึ่งเป็นชื่อที่เขาไม่เย้ยหยัน ไม่เหยียดหยาม ไม่เกลียดชัง ไม่ดูหมิ่น นับถือกันในท้องถิ่นนั้น ๆ

๓. **ตระกูล** หมายถึงตระกูล ๒ อย่าง คือ **ตระกูลชั้นต่ำ** ได้แก่ตระกูล โกสิยะ ตระกูลภารทวชะ ซึ่งเป็นตระกูลที่เขาเย้ยหยัน เป็นต้น และ**ตระกูลชั้นสูง** ได้แก่ตระกูลโคตมะ ตระกูลโมคคัลลานะ ตระกูลกัจจายนะ ตระกูลวาเสฏฐะ ซึ่งเป็นตระกูลที่เขาไม่เย้ยหยัน เป็นต้น

๔. **หน้าที่การงาน** หมายถึงหน้าที่การงาน ๒ อย่าง คือ **หน้าที่การงาน ชั้นต่ำ** ได้แก่ งานช่างตากไม้ งานเทษยะ ซึ่งเป็นหน้าที่การงานที่เขาเย้ยหยัน เป็นต้น และ**หน้าที่การงานชั้นสูง** ได้แก่ทำนา ค้าขาย เลี้ยงโค ซึ่งเป็นหน้าที่การงานที่เขา ไม่เย้ยหยัน เป็นต้น

๕. **ศิลปวิทยา** หมายถึงศิลปวิทยา ๒ อย่าง คือ ศิลปวิทยาชั้นต่ำ ได้แก่ วิชาช่างจักสาน วิชาช่างหม้อ วิชาช่างหูก วิชาช่างหนัง วิชาช่างกลบก ซึ่งเป็น ศิลปวิทยาที่เขาเย้ยหยัน เป็นต้น และศิลปวิทยาชั้นสูง ได้แก่ วิชานับ วิชาคำนวณ วิชาเขียน ซึ่งเป็นศิลปวิทยาที่เขาไม่เย้ยหยัน เป็นต้น

๖. **ความเจ็บไข้** หมายความว่า ความเจ็บไข้ทุกชนิดจัดเป็นสิ่งที่เลวทั้งสิ้น
๗. **รูปลักษณะ** หมายถึงรูปลักษณะ ๒ อย่าง คือ **รูปลักษณะที่เลว** ได้แก่ สูงเกินไป เตี้ยเกินไป ดำเกินไป ขาวเกินไป และ**รูปลักษณะที่ดี** ได้แก่ไม่สูงเกินไป ไม่เตี้ยเกินไป ไม่ดำนัก ไม่ขาวนัก
๘. **กิเลส** หมายความว่า กิเลสทุกชนิดเลวทั้งสิ้น
๙. **อาบัติ** หมายความว่า อาบัติทุกอย่างเป็นเรื่องที่เลว แต่โสดาบัติและสมาบัติ เป็นเรื่องที่ดี
๑๐. **คำด่า** หมายถึง คำด่าหยาบ ได้แก่คำด่าว่า ท่านเป็นอูฐ ท่านเป็นแพะ ท่านเป็นโค ท่านเป็นลา เป็นต้น และ**คำด่าที่สุภาพ** ได้แก่คำด่าว่า ท่านเป็นบัณฑิต ท่านเป็นคนฉลาด ท่านเป็นนักปราชญ์ ท่านเป็นพหูสูตร เป็นต้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

อนึ่ง บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุกล่าวเสียดสี มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบันกล่าวเสียดสีอุปสัมบันด้วยตนเอง โดยต้องการจะด่า สบประมาท ทำให้อุปสัมบันโกรธเคือง แล้วกล่าวเสียดสีอุปสัมบันผู้มีชาติกำเนิดต่ำด้วยชาติกำเนิดต่ำว่า “ท่านเป็นคนจัญหาล คนจักสาน” เป็นต้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำพูด

๒. อุปสัมบันต้องการจะด่า สบประมาท ทำให้อุปสัมบันโกรธเคือง แล้วกล่าวเสียดสีอุปสัมบันด้วยคำด่าว่า “อุปสัมบันพวกใดกันแน่เป็นคนจัญหาล คนจักสาน” เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำพูด

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโอมสวาทสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

- | | |
|------------------------------------|-----------------------|
| ๑. ภิกษุมุ่งอรุณ | ๒. ภิกษุมุ่งธรรม |
| ๓. ภิกษุมุ่งพร้าสอน | ๔. ภิกษุมุ่งจิตฟังชัน |
| ๕. ภิกษุที่กระสับกระส่ายเพราะเวทนา | ๖. ภิกษุวิกวลจริต |
| ๗. ภิกษุดันบัญญัติ | |

๓. เปสฺสญฺญสิกขาบท (๕๒)

ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด

การกล่าวส่อเสียด ก็จัดเป็นความประพฤติชั่วทางวาจาอีกอย่างหนึ่ง ทำให้ผู้กล่าวได้รับความเสื่อมเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่นเกลียดชัง ถูกดำเนินคดีต่าง ๆ นานา และเมื่อตายแล้วก็อาจไปเกิดในอบายภูมิ คือ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปต และอสุรกาย ได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพุดยุแหย่พวกภิกษุผู้บาดหมางกัน ทะเลาะกัน และวิวาทกัน คือเมื่อฟังเรื่องข้างนี้แล้วก็ไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายข้างนี้ และเมื่อฟังเรื่องข้างโน้นแล้วก็มาบอกข้างนี้เพื่อทำลายข้างโน้น ทำให้ความบาดหมางที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้วก็แพร่ขยายรุนแรงออกไปมากยิ่งขึ้น จนเป็นเหตุให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะส่อเสียดภิกษุ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเปสุญญสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมาย และเกณฑ์ในการปรับอาบัติที่บทภาษนียได้อธิบายไว้ ซึ่งมีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้น พึงเทียบเคียงกับนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และเกณฑ์ในการปรับอาบัติ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในโอมสวาทสิกขาบทที่ ๒

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเปสุญญสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ต้องการให้ผู้อื่นชอบตน
๒. ภิกษุไม่ต้องการให้ผู้อื่นแตกกัน
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. ปทโสรัหมมสิกขาบท (๕๓)

ว่าด้วยการสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๑

การสอนธรรมมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลินเพียงอย่างเดียว โดยมิได้คำนึงถึงความเหมาะสม อาจทำให้ผู้ฟังขาดความเคารพนับถือและไม่ยำเกรงต่อผู้สอนได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนให้อุบาสกกล่าวธรรมเป็นบท ๑ ทำให้พวกอุบาสกไม่เคารพยำเกรงและไม่ปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อภิกษุทั้งหลาย จนเป็นเหตุให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุจฬัพคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุจฬัพคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดสอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปทโสธัมมสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **อนุปสัมบัน** หมายถึงสามเณร สามเณรี ลิกขมานา คฤหัสถ์ชายหญิง ยกเว้นภิกษุและภิกษุณี

๒. **เป็นบท ๆ** หมายความว่า กล่าวเป็นบท กล่าวเป็นอนุบท กล่าวเป็น อนุอักขระ กล่าวเป็นอนุพยัญชนะ

๓. **กล่าวเป็นบท** หมายความว่า ภิกษุกับอนุปสัมบันเริ่มสวดพร้อมกัน และจบลงพร้อมกัน

๔. **กล่าวเป็นอนุบท** หมายความว่า เริ่มสวดแยกกัน คือต่างคนต่างสวด แต่สวดจบลงพร้อมกัน

๕. **กล่าวเป็นอนุอักขระ** หมายความว่า เมื่อภิกษุสอนว่า “รูปัง อนิจจัง” แต่อนุปสัมบันสวดพร้อมกันว่า “รู” แล้วหยุด

๖. **กล่าวเป็นอนุพยัญชนะ** หมายความว่า ภิกษุสอนให้ว่า “รูปัง อนิจจัง” แต่อนุปสัมบันเปล่งเสียงรับพร้อมกันว่า “เวทนา อนิจจา” บท อนุบท อนุอักขระ และ อนุพยัญชนะ ทั้งหมดนี้คือธรรมเป็นบท ๆ

๗. **ธรรม** หมายถึง พุทธภาสิต สาวกภาสิต ฤาษีภาสิต และเทวดา ภาสิต ที่ประกอบด้วยอรรถและธรรม

๘. **สอนให้กล่าว** หมายความว่า สอนให้กล่าวเป็นบท ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทุก ๆ บท สอนให้กล่าวเป็นอักขระ ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ อักขระ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องการกล่าวธรรมเป็นบท ๆ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. อนุสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุสัมบันบ้าง แล้วสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. อนุสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุสัมบันบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นอนุสัมบัน แล้วสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปทโสธัมมสิกขาบทที่ ๔ มีช้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้เรียนพระพุทฺธพจน์ที่อาจารย์สอนให้ว่าพระพุทฺธพจน์พร้อมกันกับอนุสัมบัน

๒. ภิกษุผู้สาธยายพร้อมกัน

๓. ภิกษุช่วยอนุสัมบันผู้สวดคัมภีร์ที่คล่องได้ส่วนมาก แล้วสวดพร้อมกันกับตน

๔. ภิกษุให้อนุสัมบันที่สวดคลาดเคลื่อนไปสวดใหม่พร้อมกันกับตน

๕. ภิกษุวิกลจริต

๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. สหเสยยสิกขาบท (๕๔)

ว่าด้วยการนอนร่วมกัน

การนอนร่วมกับคนอื่น หากขาดสติก็อาจเป็นเหตุให้นอนผ้าเล็ก นอนกรน นอนละเมอเพ้อพก หรือนอนสะดุ้งหวาดกลัวเพราะฝันร้ายต่าง ๆ นานา ทำให้ผู้นอนด้วยกันละอายหรือรำคาญและอาจนำไปตำหนิติเตียนในภายหลังได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาสวเจตีย์ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุชาวใหม่หลายรูปนั่งฟังธรรมอยู่จนดึก และเมื่อเลิกแล้วก็นอนร่วมกับพวกอุบาสกในโรงฉัน แต่ละท่านต่างก็นอนกันโดยไม่สำรวมสติสัมปชัญญะ ผ้าสบงเล็กหลุดรุ่มบ้าง นอนกรนบ้าง นอนละเมอบ้าง ทำให้พวกอุบาสกที่นอนร่วมกัน ตำหนิพวกภิกษุชาวใหม่ต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุใหม่เหล่านั้นมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุใหม่เหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น**พระบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จจากอคคาสวเจตีย์ เมืองอาฬวี แคว้นมคธ ไปประทับอยู่ที่พทริการาม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ และตอนเช้ามีดวันหนึ่งพระองค์เสด็จไปวัจกุฎี ทรงเห็นสามเณรอาหุสนอนอยู่ในวัจกุฎีนั้น เมื่อทรงสอบถามแล้วทราบว่าภิกษุทั้งหลายไม่ให้นอนด้วยเพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้

พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันได้ ๒-๓ คืบ จากนั้น
จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันเกิน ๒-๓ คืบ ต้องอาบัติ
ปาจิตติย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสหเสยยสิกขาบทที่ ๔
ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เกิน ๒-๓ คืบ หมายความว่า ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันมากกว่า
๒-๓ คืบ

๒. ที่นอน หมายถึง ที่นอนที่มีเครื่องมุ้งทั้งหมด มีเครื่องบังทั้งหมด หรือ
มีเครื่องมุ้งส่วนมาก มีเครื่องบังส่วนมาก

๓. นอน หมายความว่า เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงในวันที่ ๔ เมื่ออนุปสัมบันนอน
ภิกษุก็นอน ต้องอาบัติปาจิตติย เมื่อภิกษุนอน อนุปสัมบันก็นอน ต้องอาบัติปาจิตติย
หรือทั้งภิกษุและอนุปสัมบันต่างก็นอน ต้องอาบัติปาจิตติย หรือภิกษุลุกขึ้นแล้วกลับ
ไปนอนอีก ก็ต้องอาบัติปาจิตติย

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบัน มีลักษณะมุ่งหมาย
เพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้
ในที่นี้ คือ :-

๑. อนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือ
สำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง แล้วนอนร่วมกันเกิน ๒-๓ คืบ ต้องอาบัติปาจิตติย

๒. ภิกษุนอนร่วมกับอนุปสัมบันในที่นอนที่มีเครื่องมุ้งครึ่งเดียว มีเครื่อง
บังครึ่งเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง แล้วนอนร่วมกันเกิน ๒-๓ ค่ำ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นอุปสัมบัน แล้วนอนร่วมกันเกิน ๒-๓ ค่ำ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสหเสยยสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๑๑ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุนอนพัก ๒-๓ ค่ำ
๒. ภิกษุนอนพักต่ำกว่า ๒-๓ ค่ำ
๓. ภิกษุนอนพัก ๒ ค่ำ พอคืนที่ ๓ ออกไปก่อนอรุณขึ้นแล้วกลับเข้ามานอนอีก
๔. ภิกษุนอนร่วมกันกับอนุอุปสัมบันในที่นอนที่มีเครื่องมุ้งทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องบัง
๕. ภิกษุนอนร่วมกันกับอนุอุปสัมบันในที่นอนที่มีเครื่องบังทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องมุ้ง
๖. ภิกษุนอนร่วมกันกับอนุอุปสัมบันในที่นอนที่ไม่มีเครื่องมุ้งส่วนมาก ไม่มีเครื่องบังส่วนมาก
๗. ภิกษุนั่ง แต่อนุอุปสัมบันนอน
๘. ภิกษุนอน แต่อนุอุปสัมบันนั่ง
๙. ภิกษุนั่งและอนุอุปสัมบันก็นั่ง
๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. ทุติยสหเสยยสิกขาบท (๕๕)

ว่าด้วยการนอนร่วมกัน ข้อที่ ๒

สตรีส่วนใหญ่มีอุปนิสัยชอบทำบุญถวายการอุปถัมภ์บำรุงภิกษุสามเณรและพระพุทธานุศาสน์ และชอบรักษาศีลปฏิบัติธรรมอยู่เสมอ ๆ เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เป็นเทพธิดา ในขณะที่มีบุรุษเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่ตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เป็นเทพบุตร แต่อาจเป็นเพราะสตรีส่วนใหญ่ยึดมั่นอยู่ในศรัทธามากกว่าปัญญาก็ได้ จึงมักจะถูกมองว่าสตรีเป็นมลทินของพรหมจรรย์

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอนูรุทธะเดินทางรอนแรมรอนวันจะมากรุงสาวัดดี และในระหว่างทางได้ขอเข้าไปพักค้างคืนที่เรือนของสตรีคนหนึ่งสร้างไว้บริการแก่คนเดินทางทั่วไป

สตรีผู้เป็นเจ้าของเรือนมีจิตคิดรักใคร่ท่านพระอนูรุทธะตั้งแต่แรกเห็น จึงนิมนต์ท่านให้เข้าไปพักค้างคืนในห้องของเธอ แล้วพยายามพูดจาเอาอกเอาใจและแสดงกิริยาเย้ยหยันเชยชวนทุกอย่าง แต่ท่านพระอนูรุทธะก็ไม่แลดู และไม่พูดจาด้วย ท่านกลับล้าวมระวังในอินทรีย์อย่างมั่นคง จนทำให้สตรีคนนั้นแปลกใจและกลับได้สติคิดได้ว่าตนเองได้กระทำในสิ่งที่ไม่สมควร ซึ่งท่านพระอนูรุทธะก็ได้กล่าวชมเชยเธอที่คิดผิดแล้วมีสติคิดกลับตัวได้ จากนั้นจึงแสดงธรรมีกถาให้เธอฟัง ทำให้เธอเกิดความศรัทธาเลื่อมใสแล้วกล่าวคำปฏิญาณตนขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต และเมื่อท่านพระอนูรุทธะเดินทางถึงกรุงสาวัดดีแล้วท่านได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นในระหว่างพักแรมค้างคืนที่บ้านของสตรีคนนั้นให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันดำหนิตานพระอนูรุทธะต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอนูรุทธะมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิตานพระอนูรุทธะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนอนร่วมกันกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทุติยสหเสยยสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้พึงเทียบเคียงกับนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสหเสยยสิกขาบทที่ ๕ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “อนุปลัมบัน” เป็น “มาตุคาม” เท่านั้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุนอนร่วมกับมาตุคามตามบทบัญญัติแห่งทุติยสหเสยยสิกขาบทที่ ๖ นี้ ก็พึงเทียบเคียงกับเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้นที่บทภาษณียได้อธิบายไว้แล้วในสหเสยยสิกขาบทที่ ๕ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “อนุปลัมบัน” เป็น “มาตุคาม” และมีข้อความเพิ่มเติมเข้ามาอีกว่า “ภิกษุนอนร่วมกับนางยักษ์ นางเปรต บัณเฑาะก์ หรือสัตว์ดิรัจฉานตัวเมียต้องอาบัติทุกกฏ” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทุติยสหเสยยสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุนอนร่วมกันกับมาตุคามในที่นอนที่มีเครื่องมุงทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องบังทั้งหมด

๒. ภิกษุนอนร่วมกันกับมาตุคามในที่นอนที่มีเครื่องบังทั้งหมด แต่ไม่มีเครื่องมุงทั้งหมด

๓. ภิกษุนอนร่วมกันกับมาตุคามในที่นอนที่ไม่มีเครื่องมุงส่วนมาก ไม่มีเครื่องบังส่วนมาก

๔. ภิกษุหนึ่ง แต่มาตุคามนอน

๕. ภิกษุนอน แต่มาตุคามนั่ง

๖. ภิกษุหนึ่ง และมาตุคามก็นั่ง

๗. ภิกษุวิกลจริต

๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. ธรรมเทศนาสิกขาบท (๕๖)

ว่าด้วยการแสดงธรรม

การทำอะไรลับ ๆ ล่อ ๆ คล้ายกับมีลับลมคมในเพื่อไม่ให้คนอื่นรู้ว่า ตนกำลังทำอะไร อาจทำให้คนอื่นเข้าใจผิด หรือถูกดำเนินคดีจนให้เสื่อมเสียชื่อเสียง หรือถูกระวางส่งไปยังในทางที่ไม่ดีก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพระอุทายีซึ่งเป็นพระที่มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับคนหลายตระกูลในกรุงสาวัตถีเข้าไปแสดงธรรมที่เรือนของตระกูลหนึ่ง ซึ่งมีหญิงสองคนคือแม่สามีกับลูกสะใภ้ด้วยกันเพียงลำพังเท่านั้น จากนั้นท่านก็ได้แสดงธรรมกระซิบใกล้หูของหญิงแม่สามีซึ่งกำลังนั่งอยู่ที่ประตูเรือน ซึ่งขณะนั้นหญิงลูกสะใภ้กำลังนั่งอยู่ที่ประตูห้องนอนและมองเห็นพระอุทายีกำลังพูดกระซิบใกล้หูของแม่สามีเช่นนี้ ก็เกิดความสงสัยว่า “พระอุทายีคงเป็นชายชู้กับแม่สามีของเรา หรือไม่อย่างนั้นก็คงจะพูดเกี่ยวแม่สามีของเราเป็นแน่”

เมื่อพระอุทายีแสดงธรรมกระซิบที่ใกล้หูของหญิงแม่สามีเสร็จแล้ว ท่านก็เข้าไปแสดงธรรมกระซิบที่ใกล้หูของหญิงลูกสะใภ้ซึ่งกำลังนั่งอยู่ที่ประตูห้องนอนบ้าง และเมื่อหญิงแม่สามีมองเห็นเช่นนี้ก็เกิดความสงสัยว่า “พระอุทายีคงเป็นชายชู้กับลูกสะใภ้ของเรา หรือไม่อย่างนั้นก็คงจะพูดเกี่ยวลูกสะใภ้ของเราเป็นแน่”

ภายหลังจากที่พระอุทายีกลับไปแล้ว หญิงแม่สามีก็ถามลูกสะใภ้ด้วยความสงสัยว่า “แม่นางตัวดี พระอุทายีพูดกระซิบอะไรกับเจ้า” ซึ่งหญิงผู้เป็นลูกสะใภ้ก็ตอบพร้อมกับย้อนถามว่า “ท่านแสดงธรรม แล้วคุณแม่ล่ะพระอุทายีพูดกระซิบอะไร” หญิงแม่สามีก็ตอบว่า “พระอุทายีก็แสดงธรรมแก่แม่เหมือนกัน”

เมื่อหญิงแม่สามีและลูกสะใภ้ทราบเช่นนี้ จึงตำหนิพระอุทายีว่า “ทำไมพระอุทายีต้องแสดงธรรมกระซิบที่ใกล้หูของมาตุคามเช่นนี้เล่า” และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษได้ทราบก็พากันตำหนิพระอุทายีต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาพวกอุบาสิกหลายคนประสงค์จะฟังธรรม จึงไปหาภิกษุหลายรูป แล้วนิมนต์ให้ท่านแสดงธรรม แต่ภิกษุเหล่านั้นก็กล่าวปฏิเสธว่า “น้องหญิง ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามไม่เหมาะ” แม้ภิกษุเหล่านั้นก็ยังกล่าวนิมนต์อีกว่า “ขอพระคุณเจ้าแสดงธรรมสัก ๕-๖ คำก็ได้ คงจะพอทำให้พวกดิฉันเข้าใจธรรมได้” แต่ภิกษุทั้งหลายก็ยังกล่าวปฏิเสธอยู่เช่นเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้พวกอุบาสิกเหล่านั้นจึงพากันดำหนิภิกษุเหล่านั้นว่า “ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงไม่ยอมแสดงธรรมตามที่พวกเรานิมนต์เล่า” และเมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนี้ก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลให้พระองค์ได้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงเช่นนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทราบว่ “พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามได้ ๕ -๖ คำ” จากนั้นจึงให้บุรุษที่ไม่รู้เพียงสำนักอยู่ใกล้ ๆ แล้วแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ เมื่อภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทั้งหลายได้ทราบเช่นนี้จึงพากันดำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประทุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาอยู่”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งธัมมเทสนาสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. มาตุคาม หมายถึง หญิงมนุษย์ ไม่ใช่ นางยักษ์ ไม่ใช่ นางเปรต ไม่ใช่ สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เพียงสาสามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาषิตและคำทุพภาषิต คำหยาบและคำสุภาพได้

๒. เกิน ๕-๖ คำ หมายความว่า แสดงธรรมมากกว่า ๕-๖ คำ

๓. แสดง หมายความว่า แสดงเป็นบท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ บท แสดงเป็นอักษร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ อักษร

๔. เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาอยู่ หมายความว่า ยกเว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้เพียงสาอยู่ด้วย

๕. รู้เพียงสา หมายความว่า สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาषิต ทุพภาषิต คำหยาบและคำสุภาพได้

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคาม มีลักษณะมุ่งหมาย เพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๒๕๖

๑. มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคามบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคามบ้าง แล้วแสดงธรรมเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาอยู่ด้วย

๒. ภิกษุแสดงธรรมแก่นางยักษิ์ นางเปรต บัณเฑาะก์ หรือสัตว์ดิรัจฉาน ตัวเมียซึ่งแปลงร่างเป็นหญิง มากกว่า ๕-๖ คำ ต้องอาบัติทุกกฏ เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาอยู่ด้วย

๓. ไม่ใช่มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่ามาตุคามบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วแสดงธรรมเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคาม แล้วแสดงธรรมเกินกว่า ๕-๖ คำ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งธัมมเทสนาสิกขาบทที่ ๗ มีช้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุแสดงธรรมโดยมีบุรุษรู้เพียงสาอยู่ด้วย
๒. ภิกษุแสดงธรรมเพียง ๕-๖ คำ
๓. ภิกษุแสดงธรรมต่ำกว่า ๕-๖ คำ
๔. ภิกษุลุกขึ้นแล้วมานั่งแสดงธรรมต่อไปอีก
๕. ภิกษุแสดงธรรมในที่ที่มาตุคามลุกขึ้นแล้วนั่งลงอีก
๖. ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามอื่นต่อ
๗. ภิกษุถูกถามปัญหาแล้วแสดงธรรมแก่มาตุคามผู้ถาม
๘. ภิกษุแสดงธรรมเพื่อคนอื่นแต่มีมาตุคามฟังอยู่ด้วย
๙. ภิกษุวิกัลจจิต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. ภูตารोजनाสิกขาบท (๕๗)

ว่าด้วยการบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริง

การบอกสิ่งที่ตนเองมีอยู่เป็นอยู่แก่คนทั่วไป ซึ่งมีพื้นฐานทางสติปัญญาและภูมิธรรมแตกต่างกัน แทนที่จะเป็นผลดีแก่ตนเองและบุคคลอื่นแต่ก็อาจเป็นผลเสียได้ เพราะอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกันทางความคิดของบุคคลที่เชื่อและไม่เชื่อขยายวงกว้างออกไปมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกทางสังคมอย่างรุนแรงและเกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายซึ่งอยู่จำพรรษา ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำวัคคุมทา ช่วยกันบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีอยู่ในตนแก่ชาวบ้านลุ่มแม่น้ำวัคคุมทา โดยคิดว่าวิธีนี้จะทำให้การอยู่จำพรรษาของพวกเขาไม่ต้องประสบกับความลำบากเดือดร้อน

ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นเกิดทุพภิกขภัย และข้าวยากหมกแพงระบาตไปทั่วแคว้นวัชชี ทำให้ชาววัชชีต้องประสบกับความอดอยาก เจ็บไข้ได้ป่วยและล้มตายกระตุมขวากเกลื่อนอยู่ทั่วไป แม้บรรดาภิกษุทั้งหลายที่อยู่จำพรรษา ณ สถานที่ต่าง ๆ ทั่วแคว้นวัชชี ก็ได้รับผลกระทบจากปัญหานี้อย่างทั่วถึง ภิกษุแต่ละรูปมีร่างกายซูบผอมหมองคล้ำ จิตใจห่อเหี่ยวไม่อาจปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้าตามที่ตั้งใจไว้ได้

เมื่อชาวบ้านลุ่มแม่น้ำวัคคุมทาได้ทราบว่ ภิกษุทั้งหลายที่มาอยู่จำพรรษา ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำวัคคุมทาในปีนี้ ต่างได้บรรลุมรรคผลกันทั้งนั้น ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสและอยากได้บุญกุศลจนถึงกับยอมนำอาหารอันประณีตไปถวายให้ภิกษุเหล่านั้นได้ฉันเป็นประจำอย่างอุดมสมบูรณ์ ทำให้ภิกษุเหล่านั้นมีร่างกายอ้วนท้วนสมบูรณ์และมีจิตใจร่าเริงแจ่มใส ในขณะที่พวกเขาชาวบ้านเหล่านั้นยอมอดอยาก ร่างกายซูบผอมหมองคล้ำและล้มป่วยด้วยโรคขาดอาหารทั้งเด็กและผู้ใหญ่ และเสียชีวิตไปเป็นจำนวนมาก

แม้พระองค์จะทรงทราบว่า บรรดาภิกษุที่อยู่จำพรรษา ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำ วัคคุมุทาดังกล่าวนั้นมีอุตตริมนุสสธรรมอยู่ในตนจริง แต่พระองค์ก็รับสั่งให้ประชุม สงฆ์พร้อมทั้งตวัตรเรียกภิกษุเหล่านั้นมาดำหนิว่าเห็นแก่ปากแก็ท้องของตนเองเพียง อย่างเดียว โดยมีได้ค้ำถึงชาวบ้านที่เป็นอยู่อย่างฝืดเคือง และได้รับความลำบาก เดือดร้อนแสนสาหัสจนถึงกับเจ็บป่วยล้มตายไปเป็นจำนวนมาก จากนั้นจึงทรงบัญญัติ ลิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดบอกอุตตริมนุสสธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในบทภาษนี้

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งภุตาโรจนลิกขาบทที่ ๘ ที่บทภาษนี้ร่นำมา จำแนกเพื่อบธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **อุตตริมนุสสธรรม** หมายถึง ฦาน วิโมกข์ สมาธิ สมบัติ ฦาน- ทัสสนะ มรรคภาวนา การทำผลให้แฉ่ง การละกิเลส ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส ความยินดีในเรือนว่าง

๒. **ฦาน** หมายถึงปฐมฦาน ทุติยฦาน ตติยฦาน และจตุตถฦาน

๓. **วิโมกข์** หมายถึงสุญญตวิโมกข์ อนิมิตตวิโมกข์ และอัปณิหิตวิโมกข์

๔. **สมาธิ** หมายถึงสุญญตสมาธิ อนิมิตตสมาธิ และอัปณิหิตสมาธิ

๕. **สมบัติ** หมายถึงสุญญตสมบัติ อนิมิตตสมบัติ และอัปณิหิต- สมบัติ

๖. **ฦานทัสสนะ** หมายถึงวิชา ๓ คือปุพเพนิวาสานุสติฦาน จตุปปาต- ฦาน และอาสวัคชฦาน

๗. **มรรคภาวนา** หมายถึงโพธิปักขยธรรม ๓๗ คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฦงค์ ๗ และอริยมรรคมีองค์ ๘

๘. **การทำผลให้แฉ่ง** หมายถึงการทำโสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตตผลให้แฉ่ง

๙. การละกิเลส หมายถึง การละราคะ โทสะ และโมหะ

๑๐. ภาวะที่จิตปลอดจากกิเลส หมายถึง ภาวะที่จิตปลอดจากราคะ โทสะ และโมหะ

๑๑. ความยินดีในเรือนว่าง หมายถึง ความยินดีในเรือนว่างด้วยปฐม-
ฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายการบอกอุตตริมนุสสรธรรมที่มีจริง มีลักษณะมุ่งหมาย
เพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ใน
ที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า “ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌานแล้ว” เป็นต้น ต้อง
อาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า “ข้าพเจ้าสละราคะ โทสะ และสละ คาย
พัน ละ สลัด เพิก ถอนโมหะขึ้นได้แล้ว” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ภิกษุประสงค์จะกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า “ข้าพเจ้าเข้าปฐมฌาน” แต่
กล่าวว่า “ข้าพเจ้าเข้าทุติยฌานแล้ว” เป็นต้น เมื่อผู้อื่นเข้าใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์
เมื่อเขาไม่เข้าใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุประสงค์จะกล่าวแก่อนุปสัมบันว่า “ภิกษุรูปใดอยู่ในวิหารของท่าน
ภิกษุรูปนั้นเข้าปฐมฌานแล้ว” เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งภุตาโรจนสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๒
ประการ คือ :-

๑. ภิกษุบอกอุตตริมนุสสรธรรมแก่อนุปสัมบัน

๒. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. ทฤษฎีลาโรจนสิกขาบท (๕๘)

ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ

แม้จะรู้ว่าบุคคลนั้นกระทำความผิดจริง แต่ถ้านำความผิดของบุคคลนั้นไปบอกให้สาธารณชนทราบ ก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะเท่ากับไปประจานบุคคลนั้นให้ได้รับความอับอาย เสื่อมเสียชื่อเสียง และอาจถูกดูหมิ่นเกลียดชังมากยิ่งขึ้นไปอีกก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถีนิมนต์ภิกษุเป็นจำนวนมากไปฉันภัตตาหาร ณ ที่ทำการของสมาคม ในระหว่างที่ภิกษุเป็นจำนวนมากกำลังฉันภัตตาหารอยู่นั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้บอกแก่อุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลายที่กำลังนั่งอยู่ ณ ที่นั้นว่า “ภิกษุที่นั่งฉันภัตตาหารอยู่ที่อาสนะสุดท้ายสงฆ์นั้น คือท่านพระอุปนันทศากยบุตร ซึ่งเป็นพระประจำตระกูลของท่านทั้งหลาย ท่านต้องอาบัติสังฆาทิเสสเพราะใช้มือที่ใช้เปิบข้าวที่พวกท่านถวายด้วยศรัทธาทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน สงฆ์กำลังให้ท่านอยู่ปริวาสเพื่่ออกจากอาบัตินี้ดังกล่าว ดังนั้น สงฆ์จึงจัดให้ท่านนั่งฉันภัตตาหารอยู่ที่อาสนะสุดท้าย” ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันดำหนิว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุแก่อนุปสัมบันเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุแก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตติย เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทฎฐุลลาโรจนสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **บอก** หมายความว่า บอกแก่สตรีหรือบุรุษ ศฤหัสส์หรือบรรพชิต
๒. **อาบัติชั่วหยาบ** หมายถึง อาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท และอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท
๓. **ของภิกษุ** หมายความว่า ของภิกษุรูปอื่น
๔. **เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ** หมายความว่า ยกเว้นภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายลักษณะของภิกษุที่ได้รับสมมติ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวไว้เป็นกรณีศึกษาในที่นี้ คือ :-

๑. **ภิกษุที่ได้รับสมมติให้บอกนั้น** มีทั้งที่กำหนดอาบัติ แต่ไม่กำหนดตระกูลบ้าง กำหนดตระกูล แต่ไม่กำหนดอาบัติบ้าง สมมติให้บอกอาบัติกำหนดทั้งอาบัติและกำหนดทั้งตระกูลบ้าง ไม่กำหนดอาบัติและไม่กำหนดตระกูลบ้าง
๒. **กำหนดอาบัติ** หมายถึง สงฆ์กำหนดอาบัติว่า “พึงบอกตามจำนวนอาบัติเท่านี้” หากภิกษุบอกอาบัติอื่นนอกเหนือไปจากอาบัติที่สงฆ์กำหนดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๓. **กำหนดตระกูล** หมายถึง สงฆ์กำหนดตระกูลว่า “พึงบอกในตระกูลมีประมาณเท่านี้” หากภิกษุบอกในตระกูลอื่นนอกเหนือไปจากตระกูลที่สงฆ์กำหนดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓๐๒

๔. กำหนดอาบัติและกำหนดตระกูล หมายถึง สงฆ์กำหนดทั้งอาบัติและตระกูลไว้ว่า “พึงบอกตามจำนวนอาบัติเท่านี้ และพึงบอกในตระกูลมีประมาณเท่านี้” หากภิกษุบอกอาบัติอื่นนอกเหนือไปจากอาบัติที่สงฆ์กำหนดไว้ และบอกในตระกูลอื่นนอกเหนือไปจากตระกูลที่สงฆ์กำหนดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕. ไม่กำหนดอาบัติและไม่กำหนดตระกูล หมายถึง ภิกษุพึงบอกได้ทั่วไป ไม่ต้องอาบัติ

๖. อาบัติชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่เป็นอาบัติชั่วหยาบบ้าง แล้วบอกแก่นุปสัมบัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภิกษุได้รับสมมติ

๗. ภิกษุบอกอาบัติไม่ชั่วหยาบ ต้องอาบัติทุกกฏ

๘. ภิกษุบอกความประพฤติชั่วหยาบหรือไม่ชั่วหยาบแก่นุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๙. อาบัติไม่ชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทฎฐลาโรจนสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุบอกเรื่องที่เกิด แต่ไม่บอกอาบัติ
๒. ภิกษุบอกอาบัติ แต่ไม่บอกเรื่องที่เกิด
๓. ภิกษุได้รับสมมติ
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. ปฐวีชนนสิกขาบท (๕๙)

ว่าด้วยการขุดดิน

สถานที่แต่ละแห่งย่อมมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่เสมอ โดยสิ่งมีชีวิตบางชนิดสามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ในขณะที่สิ่งมีชีวิตบางชนิดไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า หากเราไปขุดหรือรื้อถอนสถานที่นั้น ๆ โดยไม่พิจารณาให้รอบคอบ ก็อาจกลายเป็นการทำลายสิ่งมีชีวิตบางชนิดไปโดยไม่รู้ตัวก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้างบ้าง ขุดดินบ้าง ใช้ให้คนอื่นช่วยขุดดินบ้าง เพื่อเตรียมพื้นที่ก่อสร้างเสนาสนะ ทำให้พวกชาวบ้านพากันดำหนิว่า ภิกษุขุดดินเป็นการเบียดเบียนชีวิตะซึ่งมีอินทรีย์เดียว และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดขุด หรือใช้ให้ขุดดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปฐวีชนนสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ดิน หมายถึง ดิน ๒ ชนิด คือดินแท้และดินไม่แท้

ดินแท้ ได้แก่ ดินร่วนล่วน ดินเหนียวล่วน ดินมีหินผสมนิดหน่อย ดินมีกรวดผสมนิดหน่อย ดินมีกระเบื้องผสมนิดหน่อย ดินมีแร่ผสมนิดหน่อย ดินมีทรายผสมนิดหน่อย ดินร่วนเป็นส่วนมาก ดินเหนียวเป็นส่วนมาก ตลอดถึงดินที่ยังไม่ถูกไฟเผาและกองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ฝนตกครดเกิน ๔ เดือน ก็เรียกว่าดินแท้เหมือนกัน

ดินไม่แท้ ได้แก่ หินล้วน ดินมีกรวดล้วน ดินมีกระเบื้องล้วน ดินมีแร่ล้วน ดินมีทรายล้วน ดินที่มีดินล้วนผสมดินเหนียว ดินที่มีดินเหนียวผสมดินเหนียว ดินมี หินมาก ดินมีกรวดมาก ดินมีกระเบื้องมาก ดินมีแรมมาก ดินมีทรายมาก ตลอดถึง ดินที่ถูกไฟเผาแล้วและกองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ฝนตกครดยังไม่ถึง ๔ เดือน ก็เรียก ว่าดินไม่แท้เหมือนกัน

๒. ขุด ...ใช้ให้ขุด หมายถึง ฝึกขุดเองบ้าง ใช้ผู้อื่นให้ขุดบ้าง ต้อง อาบตีปาจิตด้วย

อนึ่ง ฝึกขุดครั้งเดียว แต่เขาขุดหลายครั้ง ก็ต้องอาบตีปาจิตด้วย

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ฝึกขุดดินเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นขุดบ้าง มีลักษณะ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามกล่าวเป็นกรณี ศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ดิน ฝึกขุดสำคัญว่าเป็นดิน แล้วขุดหรือใช้ให้ขุดบ้าง ทำลายหรือใช้ให้ ทำลายบ้าง เผาหรือใช้ให้เผาบ้าง ต้องอาบตีปาจิตด้วย

๒. ดิน ฝึกขุดไม่แน่ใจ แล้วขุดหรือใช้ให้ขุดบ้าง ทำลายหรือใช้ให้ทำลายบ้าง เผาหรือใช้ให้เผาบ้าง ต้องอาบตีทุกกฎ

๓. ดิน ฝึกขุดสำคัญว่าไม่ใช่ดิน แล้วขุดหรือใช้ให้ขุดบ้าง ทำลายหรือใช้ให้ ทำลายบ้าง เผาหรือใช้ให้เผาบ้าง ไม่ต้องอาบตี

๔. ไม่ใช่ดิน ฝึกขุดสำคัญว่าเป็นดินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง แล้วขุดหรือใช้ให้ขุดบ้าง ทำลายหรือใช้ให้ทำลายบ้าง เผาหรือใช้ให้เผาบ้าง ต้องอาบตีทุกกฎ

๕. ไม่ใช่ดิน ฝึกขุดสำคัญว่าไม่ใช่ดิน แล้วขุดหรือใช้ให้ขุดบ้าง ทำลายหรือ ใช้ให้ทำลายบ้าง เผาหรือใช้ให้เผาบ้าง ไม่ต้องอาบตี

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปฐวีชนสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวว่า “ท่านจงรู้ จงให้ จงนำสิ่งนี้มา เราต้องการสิ่งนี้ ท่านจงทำสิ่งนี้ให้เป็นของควรใช้”

๒. ภิกษุไม่ตั้งใจ

๓. ภิกษุไม่มีสติ

๔. ภิกษุไม่รู้

๕. ภิกษุวิกลจริต

๖. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในมฺสาวาทวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งมฺสาวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเท็จ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระหัตถกศากยบุตร ซึ่งเป็นพระที่มีความสามารถในการโต้วาที กล่าวเท็จทั้งที่รู้คือเจรจากับพวกอัญญเดียรถีย์แบบปฏิเสธแล้วก็รับ รับแล้วก็ปฏิเสธ เอาเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่งนัดหมายแล้วไม่ทำตามนัดหมาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวเท็จ

๒. พระบัญญัติแห่งโอมสวาทสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวเสียดสี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉุพพิคคีย์ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีลดีงาม แล้วกล่าวเสียดสี ด่าและกล่าวสบประมาทพวกภิกษุผู้มีศีลดีงามด้วยเรื่องชาติกำเนิดเป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวเสียดสีผู้อื่น

๓. พระบัญญัติแห่งเปสฺสญฺญสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวส่อเสียด พระองค์

ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพุดยุแหย่พวกภิกษุที่บาทหลวงทะเลาะวิวาทกัน โดยฟังเรื่องข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้นเพื่อทำลายข้างนี้ ฟังเรื่องข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้เพื่อทำลายข้างโน้น ทำให้ความบาดหมางทะเลาะวิวาทขยายความรุนแรงออกไปมากยิ่งขึ้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวส่อเสียดกันและกัน

๔. พระบัญญัติแห่งปทโธรมมสิกขาบท ว่าด้วยการสอนให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์สอนอุบาสกทั้งหลายให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ ทำให้อุบาสกเหล่านั้นไม่เคารพ ยำเกรง และปฏิบัติตนไม่เหมาะสมแก่ภิกษุทั้งหลาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุสอนอนุปสัมบันให้กล่าวธรรมเป็นบท ๆ

๕. พระบัญญัติแห่งสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ อคคาฬวเจดีย์ ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุบวชใหม่ นั่งฟังธรรมอยู่จนตีกแล้วพักผ่อนค้างคืนร่วมกันกับอุบาสกทั้งหลายในโรงฉัน ภิกษุบวชใหม่เหล่านั้นนอนไม่สำรวมสติสัมปชัญญะ ผ่าสบงหลุดรุ่มบ้าง นอนกรนบ้าง นอนละเมอบ้าง จนเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนอนร่วมกันกับอนุปสัมบัน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ เมื่อพระองค์เสด็จจากเมืองอาฬวีไปประทับอยู่ ณ พทริการาม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ทรงปรารภเรื่องที่สามเณรอาหุสไปนอนในวัจกุฎี เพราะภิกษุทั้งหลายไม่ให้นอนด้วย เนื่องจากเกรงว่าจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุนอนร่วมกันกับอนุปสัมบันได้ไม่เกิน ๒-๓ คืน

๖. พระบัญญัติแห่งทุติยสหเสยยสิกขาบท ว่าด้วยการนอนร่วมกัน ข้อที่ ๒ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอนุรุทธะนอนพักค้างคืนในห้องเดียวกันกับมาตุคาม ที่เรือนพักแรมในระหว่างเดินทางมากรุงสาวัตถี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนอนร่วมกันกับมาตุคาม

๗. พระบัญญัติแห่งธัมมเทสนาสิกขาบท ว่าด้วยการแสดงธรรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีเข้าไปแสดงธรรม กระซิบที่ข้างหูของหญิงแม่เรือนผู้เป็นแม่สามีบ้าง แสดงธรรมกระซิบที่ข้างหูของหญิงผู้เป็นลูกสะใภ้บ้าง ทำให้แม่สามีกับลูกสะใภ้เกิดความระแวงสงสัยกันและกันว่า “พระอุทายีคงเป็นชายชู้หรือพูดเกี่ยวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นแน่” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคาม

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๒ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่ยอมแสดงธรรมแก่พวกอุบาสิกา เนื่องจากเกรงว่าจะต้องอาบัติตามที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุทั้งหลายแสดงธรรมแก่มาตุคามได้ ๕-๖ คำ

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่นำเด็กที่ยังไม่รู้เดียงสาไปนั่งอยู่ด้วย แล้วแสดงธรรมแก่มาตุคามเกินกว่า ๕-๖ คำ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้รัดกุมขึ้น ห้ามมิให้ภิกษุแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ เว้นแต่มีผู้รู้เดียงสาอยู่ด้วย

๘. พระบัญญัติแห่งภูตาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอุตตรินุสสรธรรมที่มีจริง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาครศาสา ทรงปรารภพวกภิกษุที่อยู่จำพรรษา ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำวัคคุมทา พวกกันบอกอุตตรินุสสรธรรมของกันและกันแก่พวกอุบาสกอุบาสิกาชาวลุ่มแม่น้ำวัคคุมทา ทำให้อุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นเกิดความศรัทธาเลื่อมใสนำภัตตาหารอันประณีตมาถวายเป็นประจำมิได้ขาด ในขณะที่พวกตนเองพร้อมด้วยครอบครัวยอมอดอยากในยามที่ถูกทุกข์ภัยระบาตไปทั่ว ทำให้ผู้คนเป็นจำนวนมากทั้งเด็กและผู้ใหญ่ต้องเป็นโรคขาดอาหารและเจ็บป่วยล้มตายจนกองกระดูกขาวเกลื่อนทั่วไป จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุบอกอุตตรินุสสรธรรมที่มีจริงแก่อนุปสัมบัน

๙. พระบัญญัติแห่งทูลจุลลาโรจนสิกขาบท ว่าด้วยการบอกอาบัติชั่วหยาบ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่สมาคมแห่งหนึ่ง นิมนต์ภิกษุเป็นจำนวนมากไปฉันภัตตาหาร ณ ที่ทำการสมาคม ในระหว่างนั้นภิกษุฉัพพัคคีย์ได้บอกแก่พวกอุบาสกอุบาสิกาที่กำลังถวายภัตตาหารอยู่ว่า “ภิกษุที่นั่งอยู่ ณ อาสนะสุดท้ายนั้นคือท่านพระอุปัณฑศากยบุตร ซึ่งเป็นพระที่พวกท่านเคารพยกย่องให้เป็นพระประจำตระกูล สงฆ์กำลังให้ท่านอยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัติสังฆาติเสส เพราะท่านใช้มือที่เปิบข้าวที่พวกท่านพากันถวายด้วยศรัทธานั้นแหละ ทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุบอกอาบัติชั่วหยาบของภิกษุแก่อนุปสัมบัน

๑๐. พระบัญญัติแห่งปฐวีขณสิกขาบท ว่าด้วยการขุดดิน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ อัคคาฬเวเจตีย์ ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันขุดดินเองบ้าง ใช้ให้คนอื่นช่วยขุดบ้าง เพื่อเตรียมพื้นที่ก่อสร้างเสนาสนะ ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิว่า ภิกษุขุดดินเป็นการเบียดเบียนและทำลายชีวิตที่มีอินทรีย์เดียว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุขุดดินเองหรือใช้คนอื่นให้ขุดดิน

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทในมูสาวาทวรรคมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท และวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๗ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๒. ภูตคามวรรค

ภูตคามวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยภูตคาม หรือพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดทั้งประเภทยืนต้น เช่น ต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีความแข็งแรงทนทาน และประเภทล้มลุก เช่น พืชพันธุ์ที่ขึ้นตามฤดูกาลที่ไม่มีความแข็งแรงทนทาน ตลอดจนการก่อสร้างเสนาสนะ การใช้เสนาสนะหรือจัดเก็บเครื่องใช้ต่าง ๆ รวมไปถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ที่ภิกษุควรจะใช้หรือนำมาใช้อย่างไรวินิจฉัยจะเป็นไปในทางอนุรักษมากกว่าทำลาย ส่วนการ

ตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “ภูตคามวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสิกขาบทที่ ๑ ซึ่งว่าด้วยการพรากภูตคาม สิกขาบทที่ ๙ ซึ่งว่าด้วยการสร้างวิหารหลังใหญ่ และสิกขาบทที่ ๑๐ ซึ่งว่าด้วยสิ่งมีชีวิต

ภูตคามวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. ภูตคามสิกขาบท (๖๐)

ว่าด้วยการพรากภูตคาม

พืชพันธุ์ไม้อื่นต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประเภทยืนต้นหรือล้มลุก ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตทุกประเภท ทั้งประเภทที่เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เป็นต้น หากเราพรากหรือตัดมาใช้อย่างรู้คุณค่าตามความเหมาะสม ก็จะเป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยาวนาน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อัคคาฬเจดีย์ นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พักพิงของชาวเมืองอาฬวีพากันตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ให้คนอื่นช่วยตัดบ้าง เพื่อนำมาก่อสร้างเสนาสนะที่อยู่อาศัย ขณะที่ภิกษุรูปหนึ่งกำลังตัดต้นไม้ที่เทวดาสงสถิตอยู่นั้น เทวดาก็ได้พูดว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ต้นนี้ซึ่งเป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” แต่ภิกษุรูปนั้นไม่สนใจคำร้องขอจึงฟันไปถูกแขนของลูกเทวดา

เทวดาตนนั้นคิดจะฆ่าภิกษุรูปนี้ แต่ก็กลับคิดได้จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธรเจ้าให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสชื่นชมเทวดาตนนั้นว่า “ดีแล้วที่ท่านไม่ฆ่าภิกษุรูปนั้น หากไม่อย่างนั้นท่านก็จะเป็นบาปมาก ขอให้ท่านไปอยู่ที่ต้นไม้ที่ยังว่างอยู่ตรงโน้นเถิด” เมื่อพวกชาวบ้านและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้จึงพากันตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีเหล่านั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภ(ตัด)ภุตคาม”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งภุตคามสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ภุตคาม** หมายถึงพืชพันธุ์ ๕ ชนิด คือ (๑) พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า (๒) พืชพันธุ์ที่เกิดจากลำต้น (๓) พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา (๔) พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด (๕) พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด

๒. **พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า** หมายถึงขมิ้น ขิง ข่า ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุดพิด แผลก เห้วหมู รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิดที่เกิดที่เหง้า หรืออกที่เหง้า

๓. **พืชพันธุ์ที่เกิดจากลำต้น** หมายถึงต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นดีปลี ต้นมะเดื่อ ต้นเตาร้าง ต้นมะขวิด รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิดที่เกิดที่ลำต้น หรืออกที่ลำต้น

๔. **พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา** หมายถึงอ้อย ไม้ไผ่ ไม้อ้อ รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิดที่เกิดที่ตา หรืออกที่ตา

๕. **พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด** หมายถึงผักบุ้งล้อม แมงลัก เถาหูก้านาง รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิดที่เกิดที่ยอด หรืออกที่ยอด

๖. พืชพันธุ์ที่เกิดจากเมล็ด หมายถึงข้าว ถั่ว งา รวมทั้งพืชพันธุ์ทุกชนิดที่เกิดจากเมล็ด หรือออกจากเมล็ด

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุพรากหรือตัดกุศุตคาม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. พืชพันธุ์ ภิกษุสำคัญว่าเป็นพืชพันธุ์ แล้วตัดเองหรือใช้ให้ผู้อื่นตัดทำลายเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำลาย ต้มเองหรือใช้ให้ผู้อื่นต้ม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ หรือถ้าสำคัญว่าไม่ใช่พืชพันธุ์ ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ไม่ใช่พืชพันธุ์ แต่ภิกษุสำคัญว่าเป็นพืชพันธุ์ หรือไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่พืชพันธุ์ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งกุศุตคามสิกขาบทที่ ๑ มีช้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวว่า “ท่านจงรู้ จงให้ จงนำสิ่งนี้มา เราต้องการสิ่งนี้ ท่านจงทำสิ่งนี้ให้เป็นของสมควร”

๒. ภิกษุไม่ตั้งใจ

๓. ภิกษุไม่มีสติ

๔. ภิกษุไม่รู้

๕. ภิกษุวิกลจริต

๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. อัญญาทกสิกขาบท (๖๑)

ว่าด้วยการกล่าวกลบเกลื่อน

การนำเรื่องหนึ่งมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสับสน หรือเพื่อให้ตนเองพ้นจากความผิด ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม และควรแก่การ ตำหนิติเตียนเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โมลิตาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่ท่านพระฉนนะ ซึ่งเป็นอำมาตย์ที่ตามเสด็จในวันที่พระองค์เสด็จออกผนวช ณ ริมฝั่ง แม่น้ำอโนมา ได้ประพฤติตัวไม่เหมาะสม เมื่อถูกพระวินัยธรเรียกตัวมาไต่สวนใน ท่ามกลางสงฆ์ ท่านกลับนำเรื่องอื่นมากล่าวว่า “ใครต้องอะไร ต้องในเรื่องอะไร ต้อง อย่างไร พวกท่านกล่าวถึงใคร กล่าวเรื่องอะไร” เพื่อกลบเกลื่อนเรื่องที่ท่านกำลังถูก ไต่สวน ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้พากันตำหนิตำหนิตท่านพระฉนนะ ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระฉนนะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิตำหนิตท่านพระฉนนะโดยอเนกประการ จากนั้นมี รับสั่งให้สงฆ์ลงอัญญาทกกรรมแก่พระฉนนะต่อไป

กรรมวาจาของอัญญาทกกรรม

พระองค์ทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบถึงวิธีลงอัญญาทกกรรมว่า ในเบื้องต้น ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อฉนนะนี้ถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลาง สงฆ์ กลับนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงลง อัญญาทกกรรมแก่ภิกษุชื่อฉนนะ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อฉันทะนี้ถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลางสงฆ์ กลับนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง สงฆ์จึงลงอัญญาทกกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการลงอัญญาทกกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะ ท่านรูปนั้น ฟังนิง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นฟังทักท้วง

สงฆ์ลงอัญญาทกกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้ จึงนิง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิงนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบวิธีลงอัญญาทกกรรมแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาท่านพระฉันทะถูกไต่สวนอาบัติในท่ามกลางสงฆ์อีก ท่านจึงคิดว่า “เมื่อคราวก่อนที่พระวินัยธรไต่สวนเรา เราได้นำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่ง กลับต้องอาบัติ” จากนั้นท่านจึงนิงเฉย ไม่ยอมพูดอะไร ทำให้สงฆ์ลำบากใจ และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงพากันดำหนิการกระทำของท่านพระฉันทะต่าง ๆ นานา

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้ จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสเรียกท่านพระฉันทะมาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระฉันทะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงมีรับสั่งให้สงฆ์ลงวิหเสกกรรมแก่ท่านพระฉันทะต่อไป

กรรมวาจาลงวิหเสกกรรม

พระองค์ทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบวิธีลงวิหเสกกรรมว่า ในเบื้องต้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อฉันทะนี้ถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลางสงฆ์ ได้นิงเฉย ทำให้สงฆ์ลำบาก ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงลงวิหเสกกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อฉันทะนี้ถูกไต่สวนอาบัติท่ามกลางสงฆ์ ได้นิ่งเฉย ทำให้สงฆ์ลำบาก สงฆ์จึงลงวิเสสกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการลงวิเสสกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์ลงวิเสสกรรมแก่ภิกษุชื่อฉันทะแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนี้เป็นมติอย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบวิธีลงวิเสสกรรมแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน เพราะทำให้สงฆ์ลำบาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอัญญาทกสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **นำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน** หมายความว่า เมื่อภิกษุถูกไต่สวนวัตถุ ซึ่งเป็นเรื่องที่สงฆ์ยกขึ้นมาไต่สวน หรืออาบัติในท่ามกลางสงฆ์ แต่ท่านไม่ต้องการจะบอก หรือไม่ต้องการเปิดเผยเรื่องนั้น จึงนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวว่า “ใครจะต้องอะไร ต้องในเรื่องอะไร ต้องอย่างไร พวกท่านกล่าวถึงใคร กล่าวเรื่องอะไร” เพื่อกลบเกลื่อนเรื่องหรืออาบัติที่ท่านกำลังถูกไต่สวน นี้ชื่อนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน

๒. **ทำให้สงฆ์ลำบาก** หมายความว่า เมื่อภิกษุถูกไต่สวนวัตถุหรืออาบัติในท่ามกลางสงฆ์ แต่ท่านไม่ต้องการจะบอก หรือไม่ต้องการเปิดเผยเรื่องนั้น จึงนิ่งเฉยนี้ชื่อว่าทำให้สงฆ์ลำบาก

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องการกล่าวกลบเกลื่อน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เมื่อสงฆ์กำลังไต่สวนวัตถุหรืออาบัติของภิกษุรูปนั้นในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อพิจารณาลงอัญญาทากรรม แต่ท่านไม่ต้องการจะบอกหรือเปิดเผยเรื่องนั้น จึงนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนวัตถุหรืออาบัติที่กำลังถูกไต่สวน ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

๒. เมื่อสงฆ์กำลังไต่สวนวัตถุหรืออาบัติของภิกษุรูปนั้นในท่ามกลางสงฆ์ เพื่อพิจารณาลงวิหเสกกรรม แต่ท่านไม่ต้องการจะบอกหรือเปิดเผยวัตถุหรืออาบัตินั้น จึงนิ่งเฉย ทำให้สงฆ์ลำบาก ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

๓. เมื่อสงฆ์มีมติลงอัญญาทากรรมแล้ว ภิกษุรูปนั้นยังนำเอาเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนอีกเรื่องหนึ่งอีก ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. เมื่อสงฆ์มีมติลงวิหเสกกรรมแล้ว ภิกษุรูปนั้นยังนิ่งเฉย ทำให้สงฆ์ลำบาก ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๕. กรรมคืออัญญาทากรรมที่ทำถูกต้องแล้ว ภิกษุสำคัญว่าทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าทำไม่ถูกต้องบ้าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน

๖. กรรมคือวิหเสกกรรมที่ทำถูกต้องแล้ว ภิกษุสำคัญว่าทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าทำไม่ถูกต้องบ้าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะนำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อน เพราะทำให้สงฆ์ลำบาก

๗. กรรมคืออัญญาทากรรมหรือวิหเสกกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าทำไม่ถูกต้อง ก็ ต้องอาบัติทุกกฏ

๓๑๖

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอัญญาทกสิกขาบท
ที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่เข้าใจเรื่องที่ถูกต้องส่วนจึงถาม
๒. ภิกษุอาพาธให้การไม่ได้
๓. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะคิดว่า สงฆ์จะมีความบาดหมางทะเลาะวิวาท
หรือขัดแย้งกัน
๔. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะคิดว่า สงฆ์จักแตกแยกกัน หรือสงฆ์จะร้าวฉาน
๕. ภิกษุไม่ยอมกล่าวเพราะคิดว่า สงฆ์จักทำกรรมที่ไม่ถูกต้อง จะแยก
พวกกันทำ หรือจะลงโทษภิกษุผู้ไม่ควรลงโทษ
๖. ภิกษุวิกลจริต
- (๗) ภิกษุดันบัญญัติ

๓. อุชฌापณกสิกขาบท (๖๒)

ว่าด้วยการกล่าวให้ฟังโทษ

การยกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ดีหรือไม่ถูกต้อง ขึ้นมาพูดเพื่อให้
ผู้ที่ได้ยินนำไปพูดขยายความต่อไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กระทบไปถึงอีกคนหนึ่ง
ที่ตนต้องการจะทำลาย ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะอาจทำให้
บุคคลนั้นได้รับความเสียหายและถูกดูหมิ่นเกลียดชังได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พระเมตติยะและพระภุมมชกะ ซึ่งเป็นพระบวชใหม่และยังไม่มีเกียรติกุณเป็นที่
รู้จักกันเท่าไรนัก ได้กล่าวให้ภิกษุทั้งหลายฟังโทษว่า “ท่านพระทักพฬัสลบุตรมีความ
ลำเอียงจึงจัดเสนาสนะและภัตตาหารที่ไม่ดีให้แก่พวกตน ส่วนเสนาสนะและภัตตาหาร

ที่ดีกลับมาไปจัดให้แก่พวกภิกษุที่ชอบพอกันเท่านั้น” เพื่อให้ภิกษุเหล่านั้นนำไปพูดต่อ ๆ กันไป โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายท่านพระทัพพมัลลบุตรให้เสียหายและเสื่อมเสียชื่อเสียง บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิพระเมตติยะและพระภุมมชกะต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเมตติยะและพระภุมมชกะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษ”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษแล้ว พระเมตติยะและพระภุมมชกะจึงหันมาใช้วิธีพูดบ่นเปรย ๆ ให้ภิกษุทั้งหลายได้ยินว่า “ท่านพระทัพพมัลลบุตรมีความลำเอียงจึงจัดเสนาสนะและภัตตาหารที่ไม่ดีให้แก่พวกตน ส่วนเสนาสนะและภัตตาหารที่ดีกลับมาไปจัดให้แก่พวกภิกษุที่ชอบพอกันเท่านั้น” ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้พากันดำหนิพระเมตติยะและพระภุมมชกะต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเมตติยะและพระภุมมชกะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิการกระทำของภิกษุทั้ง ๒ รูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษ เพราะบ่นว่า”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุชจापนกลีขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

กล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษ หมายความว่า ภิกษุต้องการจะทำให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอภัยศ เก้อเขิน เสื่อมเสียชื่อเสียง จึงกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายฟังโทษหรือบ่นว่าอุปสัมบัน(ภิกษุ) ที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะ แจกภัตตาหาร ข้าวต้ม ผลไม้ของเคี้ยวหรือแจกสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษและบ่นว่า มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมคือการสมมติภิกษุให้เป็นผู้จัดแจงเสนาสนะเป็นต้นที่ทำถูกต้องแล้วภิกษุสำคัญว่าทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้องบ้าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษ เพราะบ่นว่า

๒. ภิกษุกล่าวให้ผู้อื่นฟังโทษหรือบ่นว่าอุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุต้องการจะทำให้อุปสัมบันที่สงฆ์มิได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ แจกภัตตาหาร ข้าวต้ม ผลไม้ ของเคี้ยวหรือแจกสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้ อภัยศ เสื่อมเสียและเก้อเขิน จึงกล่าวให้อุปสัมบันหรืออุปสัมบันฟังโทษ หรือบ่นว่า ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุต้องการจะทำให้อุปสัมบันที่สงฆ์แต่งตั้งก็ตาม ไม่ได้แต่งตั้งก็ตาม ให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ แจกภัตตาหาร เป็นต้น ให้อภัยศ เสื่อมเสีย และเก้อเขิน จึงกล่าวให้อุปสัมบันหรืออุปสัมบันฟังโทษ หรือบ่นว่า ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้องบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุฆาปนสิกขาบทที่ ๓ มีช้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวให้ผู้อื่นเพ่งโทษหรือบ่นว่าภิกษุผู้มักทำด้วยมือคด
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. ปฐมเสนาสนสิกขาบท (๖๓)

ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๑

เสนาสนะหรือสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของส่วนรวมที่นำออกมาใช้ เมื่อเสร็จภารกิจแล้วควรนำไปเก็บไว้ที่เดิม เพราะหากไม่อย่างนั้นนอกจากจะส่อให้เห็นว่าเป็นคนมักง่ายและไม่มีระเบียบวินัยแล้ว ยังจะกลายเป็นผู้ทำให้เสนาสนะหรือสิ่งของนั้น ๆ ปรักหักพังเสียหายเร็วยิ่งขึ้นก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายนำเสนาสนะออกมาจัดวางอยู่กลางแจ้ง เพื่อนั่งนอนผึ่งกายในฤดูหนาว แต่เมื่อถึงเวลาฉันภัตตาหารก็ถูกไปโดยมิได้จัดเก็บเสนาสนะไว้ที่เดิม และมีได้มอบหมายให้ใครช่วยจัดเก็บ ทำให้เสนาสนะดังกล่าวถูกน้ำค้างและฝนกรด บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่มาพบเห็นต่างพากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดวางไว้ หรือใช้ให้วางเสนาสนะไว้ คือเตียง ตั่ง พูกหรือ
เก้าอี้ของสงฆ์ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไปก็ไม่เก็บหรือไม่ใช้ให้เก็บเสนาสน
ะนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ต่อมาพระองค์ทรงเห็นภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในที่กลางแจ้ง แล้วรีบเก็บเสนาสนะ
ก่อนเวลาอันสมควร จึงมีรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้เก็บเสนาสนะไว้ใน
มณฑป โคนไม้ หรือในที่ซึ่งกาหรือเหยี่ยวจะไม่ถ่ายมูลรดได้ตลอด ๘ เดือนที่ไม่ใช่
ฤดูฝน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปฐมเสนาสนสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบท
วิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ของสงฆ์ หมายถึงของที่มีผู้ถวายบริจาคแก่สงฆ์

๒. เตียงและตั่ง หมายถึงเตียงและตั่ง ๔ ชนิด คือ (๑) เตียงและตั่งที่มี
แม่แคร่สอดเข้าในขา (๒) เตียงและตั่งที่มีแม่แคร่ติดขา (๓) เตียงและตั่งที่มีขาตั้ง
ก้ามปู (๔) เตียงและตั่งที่มีขาจรดแม่แคร่

๓. พูก หมายถึงพูก ๔ ชนิด คือ (๑) พูกขนสัตว์ (๒) พูกเศษผ้า
(๓) พูกเปลือกไม้ (๔) พูกหญ้า (๕) พูกใบไม้

๔. เก้าอี้ หมายถึงเก้าอี้ที่เขาลักพื้นสำหรับนั่งภายใน ทำด้วยเปลือกไม้
ก็มี ทำด้วยหญ้าแฝกก็มี ทำด้วยหญ้ามุงกระต่ายก็มี ทำด้วยหญ้าปล้องก็มี

๕. วางไว้หรือใช้ให้วาง หมายถึงความว่า วางไว้ด้วยตนเอง หรือใช้ผู้อื่น
ให้วาง

ถ้าภิกษุใช้นุสัสมันให้วางไว้ ภิกษุนั้นต้องรับผิดชอบ แต่ถ้าใช้นุสัสมันให้
วางไว้ นุสัสมันนั้นต้องรับผิดชอบ

๖. ไม่เก็บหรือไม่ใช้ให้เก็บ หมายถึงความว่า ไม่เก็บด้วยตนเอง หรือไม่ใช้
ผู้อื่นให้เก็บ

๗. ไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย หมายความว่า ภิกษุไม่บอกมอบหมาย แก่ภิกษุ สามเณรหรือคนวัด แล้วเดินจากไปล่องเล่ห์ขบาต(ระยะที่โยนหรือขว้างก้อน ดินไปตกของบุรุษมีกำลังปานกลาง) หนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุนำเสนาสนะไปใช้แล้วไม่เก็บไว้ที่เดิม มี ลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็น กรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เสนาสนะของสงฆ์ ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือ สำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคลบ้าง วางไว้หรือใช้ให้วางไว้ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไปก็ ไม่เก็บหรือไม่ใช้ให้คนอื่นเก็บเสนาสนะนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์

๒. ภิกษุวางหรือใช้ผู้อื่นให้วางผ้าปูรักษาผิวพื้น ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้น เสื้ออ่อน ท่อนหงั ที่เช็ดเท้า ตั่งกระดาน ไว้ในที่กลางแจ้ง เมื่อจะจากไปก็ไม่เก็บหรือไม่ใช้ผู้อื่น ให้เก็บผ้าปูรักษาผิวพื้นเป็นต้นนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. เสนาสนะส่วนบุคคล ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ หรือแม้สำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคล ก็ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะเป็น ของส่วนบุคคลของผู้อื่น แต่ถ้าเป็นของส่วนบุคคลของตนเอง ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปฐมเสนาสนสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเก็บไว้แล้วจึงไป
๒. ภิกษุใช้ผู้อื่นให้เก็บแล้วจึงไป
๓. ภิกษุบอกมอบหมายไว้แล้วจึงไป
๔. ภิกษุนำออกผึ่งแดดไว้ แล้วจากไปด้วยคิดว่าจะกลับมา

๕. ภิกษุผู้มีเหตุบางอย่างขัดขวาง
๖. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. ทุติยเสนาสนสิกขาบท (๖๔)

ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๒

เสนาสนะหรือสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของส่วนรวมที่นำออกมาใช้ เมื่อเสร็จภารกิจแล้วไม่นำไปเก็บไว้ที่เดิม นอกจากจะถือว่าเป็นคนมั่งง่ายและไม่ระเบียบวินัยแล้วยังเท่ากับเป็นผู้ทำลายเสนาสนะหรือสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของส่วนรวมเหล่านั้นให้เสียหายอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์(พวกภิกษุ ๑๗ รูป) ปูที่นอนในวิหารของสงฆ์แห่งหนึ่ง แต่เมื่อจากไปก็ไม่เก็บ และไม่ใช้หรือไม่มอบหมายคนอื่นให้เก็บ ทำให้ที่นอนเหล่านั้นถูกปลวกกัดกินเสียหาย บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษมาพบเห็นก็พากันตำหนิพวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์เหล่านั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์เหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า

“ภิกษุใดปูหรือใช้ให้ปูที่นอนในวิหารของสงฆ์ เมื่อจะจากไปก็ไม่เก็บหรือไม่ใช้ให้เก็บที่นอนนั้น หรือไม่บอกมอบหมาย ไปเสีย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทุติยเสนาสนสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **วิหารของสงฆ์** หมายถึง วิหารที่มีผู้ถวายบริจาคแก่สงฆ์
๒. **ที่นอน** หมายถึง พูก ผ้าปูรักษาผิวพื้น ผ้าปูเตียง ผ้าปูพื้น เสื้ออ่อน ท่อนหนัง ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน เครื่องปูทำด้วยหญ้า เครื่องปูทำด้วยใบไม้
๓. **ไม่บอกมอบหมาย** หมายความว่า ภิกษุไม่บอกมอบหมายภิกษุ สามเณร หรือคนวัด เดินล่วงเลยเครื่องล้อมอารามที่มีรั้วล้อมไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เดินล่วงเลยอุปจารอารามที่ไม่มีรั้วล้อมไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุนำที่นอนมาปูในวิหารของสงฆ์ แล้วจากไปโดยไม่เก็บ ไม่ใช้ผู้อื่นให้เก็บ หรือไม่บอกมอบหมาย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้น พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปฐมเสนาสนสิกขาบทที่ ๔ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “เสนาสนะของสงฆ์” เป็น “วิหารของสงฆ์” เท่านั้น

ส่วนอนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทุติยเสนาสนสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งปฐมเสนาสนสิกขาบทที่ ๔ หากจะมีแตกต่างอยู่บ้างก็คือความในข้อ ๕ ที่ว่า “ภิกษุเกิดความหวั่นวายไปยืนในที่นั้นแล้วบอกมอบหมาย” เท่านั้น

๖. อนุปรัชชสิกขาบท (๖๕)

ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง

การเข้าไปแทรกแซงสถานที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น เพื่อให้เขาเกิดความ
อึดอัดลำบากใจแล้วหนีไป จากนั้นตนเองจะได้เข้าไปอยู่แทน ถือเป็นการกระทำที่ไม่
เหมาะสมและควรแก่การตำหนิติเตียนเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ช่วยกันกีดกันที่นอนดี ๆ ด้วยการเข้าไปนอนเบียดแทรก
แซงภิกษุผู้เถระทั้งหลายให้เกิดความอึดอัดลำบากใจจนกระทั่งตัดสินใจหนีไป จากนั้น
จึงพากันเข้าไปอยู่อาศัยแทน บรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้จึงพากัน
ตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม
เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น
จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ เข้าไปนอนแทรกแซงภิกษุผู้เข้าไปอยู่ในวิหารของ
สงฆ์ก่อน ด้วยประสงค์ว่า “ท่านมีความคับใจก็จะจากไปเอง” ประสงค์เท่า
นี้ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอนุปรัชชสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์
นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รู้ หมายถึงรู้ว่า “เป็นภิกษุผู้เฒ่า” รู้ว่า “เป็นภิกษุผู้เป็นไข้” หรือรู้ว่า
“เป็นภิกษุที่สงฆ์มอบวิหารให้”

๒. เข้าไปแทรกแซง หมายความว่า เข้าไปเบียดเสียด

๓. **นอน** หมายความว่า ภิกษุหรือใช้ให้ผู้อื่นนอนไว้ในอุปจารเตียง ตั้งหรือประตูเข้าออก ต้องอาบัติทุกกฏ หากภิกษุนั้นนั่งหรือนอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. **ประสงค์เพียงเท่านี้** หมายความว่า ไม่มีเหตุผลอย่างอื่นในการเข้าไปนอนแทรกแซง

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องภิกษุเข้าไปนอนแทรกแซง มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. วิหารของสงฆ์ ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคลบ้าง แล้วเข้าไปนอนแทรกแซง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุหรือใช้ผู้อื่นให้ผู้อื่นนอน เว้นอุปจารเตียง ตั้งหรือประตูเข้าออก ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุนั่งหรือนอน ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุหรือใช้ผู้อื่นให้ผู้อื่นนอนในอุปจารวิหาร ในโรงฉัน ในมณฑป ที่โคนไม้ หรือในที่กลางแจ้ง ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุนั่งหรือนอน ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. วิหารส่วนบุคคล ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. แม้วิหารส่วนบุคคล ภิกษุสำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคล ก็ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะเป็นของส่วนบุคคลของผู้อื่น แต่ถ้าวิหารเป็นส่วนบุคคลของตน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอนุปชชสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้เป็นไข้เข้าไปอยู่

๒. ภิกษุถูกความหนาวหรือความร้อนเบียดเบียนแล้วเข้าไปอยู่

๓. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. นิกัฏฒนสิกขาบท (๖๖)

ว่าด้วยการฉุดลากออก

การเข้าไปยึดที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่นด้วยการฉุดกระชากลากดึงเจ้าของเดิมออกไป ทั้งที่ตนเองก็มีได้มีส่วนในการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซมใด ๆ สมควรอย่างยิ่งที่จะได้ดำเนินติดต่อบุคคลนั้นให้รู้สำนึกว่า การกระทำอย่างนี้เป็นการของกระทำของคนพาลมากกว่าบัณฑิต

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตว์ศรัทธาช่วยกันบูรณะซ่อมแซมวิหารใหญ่ซึ่งอยู่ท้ายวัดแห่งหนึ่ง ด้วยตั้งใจว่าจะใช้เป็นสถานที่อยู่จำพรรษา แต่เมื่อบูรณะซ่อมแซมเสร็จแล้วกลับถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาขับไล่ให้ออกไปด้วยข้ออ้างว่า “วิหารใหญ่หลังนี้เป็นของพวกตน” เมื่อพวกตนแย้งว่า “วิหารใหญ่หลังนี้เป็นของสงฆ์ ไม่ใช่ของพวกท่าน” ก็กลับถูกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จับคอลากออกไปด้วยความโกรธ ทำให้พวกภิกษุสัตว์ศรัทธาช่วยกันคับแค้นใจจึงไปยื่นร้องไห้อยู่ข้างนอก

บรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่เห็นเหตุการณ์นี้ตั้งแต่เบื้องต้นจึงพากันดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงโกรธ ไม่พอใจ แล้วจับคอภิกษุทั้งหลายลากออกไปจากวิหารของสงฆ์เล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

**“ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ จุดลาก หรือใช้ให้จุดลากภิกษุออกจาก
วิหารของสงฆ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”**

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งนิกัฏ्ठมนสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์
นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **จุดลาก** หมายถึงจับในท้องแล้วจุดลากออกไปไว้หน้าห้อง ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์ จับที่หน้าห้องแล้วจุดลากออกไปข้างนอก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุจุดลาก
พันประตูหลายประตูด้วยความพยายามครั้งเดียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. **ใช้ให้จุดลาก** หมายถึงภิกษุสั่งผู้อื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ผู้รับคำสั่ง
ครั้งเดียว แต่จุดลากออกไปพันหลายประตู ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุโกรธ ไม่พอใจแล้วจุดลากหรือใช้ให้ผู้อื่นจุดลาก
ภิกษุออกไปจากวิหารของสงฆ์ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา
ปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. วิหารของสงฆ์ ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญ
ว่าเป็นของส่วนบุคคลบ้าง โกรธ ไม่พอใจ แล้วจุดลากหรือใช้ให้ผู้อื่นจุดลาก ต้องอาบัติ
ปาจิตตีย์

๒. ภิกษุจุดลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุดลากบริวารของภิกษุนั้นออกจากวิหาร
ของสงฆ์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุจุดลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุดลากภิกษุออกจากอุปัชฌายาวินัย จากโรง
ฉัน จากมณฑป จากโคนไม้ หรือจากที่กลางแจ้ง ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุจุดลากบริวารของภิกษุนั้นออกจากอุปัชฌายาวินัยเป็นต้น ต้องอาบัติ
ทุกกฏ

๕. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากอนุปสัมบันออกจากอุปัชฌาย์
เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ

๖. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากบริวารของอนุปสัมบันออกจาก
อุปัชฌาย์เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ

ส่วนที่เหลือนอกจากนี้พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์การ
ปรับอาบัติแห่งอนุปชชสิกขาบทที่ ๖

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งนิกกัชฌนสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๑๐
ประการ คือ :-

๑. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากภิกษุอลัชชี
๒. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากบริวารของอลัชชี
๓. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากภิกษุวิกัลจริต
๔. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากบริวารของภิกษุวิกัลจริต
๕. หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากภิกษุผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะ
ก่อการวิวาท ก่อให้เกิดการทุ่มเถียง หรือก่ออธิกรณ์ในสงฆ์
๖. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากบริวารของภิกษุผู้ก่อเหตุเหล่านั้น
๗. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากอันเตวาลิกหรือสัทธิวิหาริกของภิกษุ
ผู้ไม่ประพฤติโดยชอบ
๘. ภิกษุจุตลาก หรือใช้ให้ผู้อื่นจุตลากบริวารของอันเตวาลิก หรือสัทธิ-
วิหาริกของภิกษุผู้เช่นนั้น
๙. ภิกษุวิกัลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. เวหาสกุฎิสิกขาบท (๖๗)

ว่าด้วยกุฎีชั้นลอย

ความประมาทขาดความสำรวมในการใช้สอยเสนาสนะต่าง ๆ อาจทำให้ตนเองและผู้อื่นประสบกับความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินได้ โดยที่ตนเองก็คาดไม่ถึงเหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุ ๒ รูป พักอาศัยอยู่ที่กุฎีชั้นลอยของสงฆ์ โดยรูปหนึ่งพักอาศัยอยู่ที่ชั้นล่าง ส่วนอีกรูปหนึ่งพักอาศัยอยู่ที่ชั้นบน ภิกษุรูปที่พักอาศัยอยู่ที่ชั้นบนประมาทขาดความสำรวมในการใช้สอยเสนาสนะโดยทิ้งตัวนั่งลงบนเตียงที่มีเท้าเสียบ(ไม่มีลิ้มสลัก)อย่างแรง ทำให้เท้าเตียงตกลงมาโดนศีรษะของภิกษุที่อาศัยอยู่ชั้นล่างได้รับบาดเจ็บร้องครวญครางเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษได้ทราบเรื่องนี้ จึงพากันดำหนิภิกษุรูปที่พักอาศัยอยู่ชั้นบนต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปที่พักอาศัยอยู่ชั้นบนมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนั่งหรือนอนบนเตียง หรือบนตั่งอันมีเท้าเสียบ บนกุฎีชั้นลอยในวิหารของสงฆ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเวหาสกุฎิสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. กุฎีชั้นลอย หมายถึง กุฎีชั้นลอยสูงจนศีรษะของบุรุษกลางคนไม่กระทบ
๒. มีเท้าเสียบ หมายถึง สอดเท้าเสียบติดไว้ที่ตัวเตียงหรือตัวตั่ง

๓. **นั่งหรือนอน** หมายถึงภิกษุนั่งหรือนอนบนเตียงหรือบนตั่งนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุพักอาศัยอยู่ที่กุฏิชั้นลอย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. วิหารของสงฆ์ ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคลบ้าง แล้วนั่งหรือนอนบนเตียงหรือบนตั่งอันมีเท้าเสียบบนกุฏิชั้นลอย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. วิหารส่วนบุคคล ภิกษุสำคัญว่าเป็นของสงฆ์บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วนั่งหรือนอนบนเตียงหรือบนตั่งอันมีเท้าเสียบบนกุฏิชั้นลอย ต้องอาบัติทุกกฏ หรือสำคัญว่าเป็นของส่วนบุคคลก็ต้องอาบัติทุกกฏ เพราะเป็นของส่วนบุคคลของผู้อื่น แต่ถ้าวิหารนั้นเป็นของส่วนบุคคลของตน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเวทาสกุฎิลิกขาบทที่ ๘ มีช้อยยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุนั่งบนที่ที่ไม่ใช่กุฏิชั้นลอย
๒. ภิกษุนั่งบนกุฏิชั้นลอยสูงพอกระทบศีรษะ
๓. ภิกษุนั่งบนกุฏิชั้นลอยโดยที่ชั้นล่างมิได้เป็นที่อยู่อาศัย
๔. ภิกษุนั่งบนกุฏิชั้นลอยที่มีพื้นปูไว้
๕. ภิกษุนั่งบนกุฏิชั้นลอยมีเท้าเตียงหรือเท้าตั้งตรึงสลักกับตัว
๖. ภิกษุยืนบนเตียงหรือตั่งเพื่อหยิบหรือพาดจีวร
๗. ภิกษุวิกุลจิต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. มหัลลิกวิหารสิกขาบท (๖๘)

ว่าด้วยการสร้างวิหารหลังใหญ่

การก่อสร้างกุฏิวิหารอันเป็นที่อยู่อาศัย หากมุ่งสร้างให้ใหญ่โตเพียงเพื่อประดับบารมี โดยมิได้คำนึงถึงประโยชน์ในการใช้สอยและความสิ้นเปลืองที่ตามมา ก่อปรด้วยไม่มีความรู้ในการก่อสร้างอย่างแท้จริง นอกจากจะทำให้สิ้นเปลืองทรัพย์สิ่งของมากมายแล้ว ก็อาจทำให้กุฏิวิหารดังกล่าวพังทลายลงมาก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินต่าง ๆ ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระฉนนะสั่งให้ช่างมุงหลังคาและฉาบทาสีผนังวิหารหลังใหญ่เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากที่มหาอำมาตย์คนหนึ่งสร้างถวาย ทำให้วิหารหลังนั้นพังทลายลงมาเพราะทาน้ำหนักไม่ไหว ท่านพระฉนนะจึงไปหาเก็บหญ้าและไม้มาซ่อมแซมวิหาร ในขณะที่พราหมณ์คนหนึ่งที่ทำนาข้าวเหนียวอยู่ใกล้กับวิหารหลังใหญ่ที่พังทลายลงมานั้น ก็กล่าวดำนิทานพระฉนนะต่าง ๆ นานา เพราะเศษดินและเศษไม้เป็นจำนวนมากที่พังทลายลงมาทับนาข้าวเหนียวของตนเสียหาย นอกจากนี้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำนิทานพระฉนนะ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระฉนนะมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิทานพระฉนนะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตูใกล้วงกบประตูและตบแต่งบานหน้าต่าง ควรยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น ถ้าดำเนินการเกินกว่านั้น แม้จะยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งมหัลลวิหารสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **วิหารหลังใหญ่** หมายถึงวิหารที่มีเจ้าของซึ่งโบกฉาบทาภายในหรือภายนอก หรือโบกฉาบทาทั้งภายในและภายนอก

๒. **จะติดตั้งบานประตู** หมายความว่า วางบานประตูไถลวงกบได้ชั่วระยะหนึ่งหัตถบาท(สองศอกครึ่ง)

๓. **ตบแต่งบานหน้าต่าง** หมายความว่า ฉาบทาบานหน้าต่างให้มีสีชาวลีด้า สียางไม้ เขียนลวดลายดอกไม้ เขียนลวดลายเถาว์วัลย์ จักเป็นพื้นมังกร หรือเขียนลวดลายดอกจอก

๔. **ยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว** ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น หมายถึงของเขียวได้แก่บุพผินชาติและอปรัณชาติ เมื่อภิกษุยืนมุงหลังคาอยู่เหนือบริเวณพื้นดินชั้นล่างซึ่งมีของเขียวดังกล่าว ต้องอาบัติทุกกฏ

เมื่อจะมุงหลังคาตามแนว ภิกษุจะมุงเองได้เพียง ๒ แนว ส่วนการมุงแนวที่ ๓ ภิกษุต้องสั่งให้คนอื่นมุง แล้วหลีกออกไป อนึ่ง ถ้าจะมุงหลังคาซ้อนกันหลายชั้น ภิกษุก็จะมุงเองได้เพียง ๒ ชั้น ส่วนชั้นที่ ๓ ภิกษุต้องสั่งให้คนอื่นมุง แล้วหลีกออกไป

๕. **ถ้าดำเนินการเกินกว่านั้น** แม้จะยืนในที่ที่ปราศจากของเขียว หมายความว่า เมื่อภิกษุมุงด้วยอิฐ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ก้อน ถ้ามุงด้วยแผ่นศิลา ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ แผ่น ถ้ามุงด้วยปูนขาวก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ก้อน ถ้ามุงด้วยหญ้าก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ กำหญ้า หรือถ้ามุงด้วยใบไม้ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ใบ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุก่อสร้างวิหารหลังใหญ่ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. เกิน ๒-๓ ชั้น ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง แล้วดำเนินการมุงหลังคาหรือฉาบทาฝาผนังต่อไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. หย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วดำเนินการต่อไป ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าหย่อนกว่า แล้วดำเนินการต่อไปก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งมหัลลิกวิหารสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

- | | |
|----------------------------|--|
| ๑. ภิกษุมุงเพียง ๒-๓ ชั้น | ๒. ภิกษุมุงหย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น |
| ๓. ภิกษุมุงเสื่อมผามีประตุ | ๔. ภิกษุตบแต่งถ้ำ |
| ๕. ภิกษุมุงกุฎีหญ้า | ๖. ภิกษุมุงกุฎีเพื่อภิกษุอื่น |
| ๗. ภิกษุมุงด้วยทรัพย์ตนเอง | ๘. ภิกษุมุงอาคารอื่น เช่น โรงอุโบสถ
โรงฉัน เป็นต้น ยกเว้นอาคารที่พัก
ของตน |
| ๙. ภิกษุวิกลจริต | ๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ |

๑๐. สัปปาณกลีขาบท (๖๙)

ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต

สถานที่ทุกแห่งไม่ว่าบนพื้นดิน ใต้พื้นดิน หรือแหล่งน้ำ หรือแม้กระทั่งน้ำที่ รอดักใส่ไว้ในภาชนะสำหรับใช้ ย่อมมีสิ่งมีชีวิตอยู่อาศัยโดยที่เราไม่อาจมองเห็นด้วย ตาเปล่าก็ได้ หากนำมาใช้โดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบก็อาจเป็นการทำลายสิ่งมีชีวิต ที่อยู่ในน้ำนั้นได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาชเวเจตีย์ นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีกำลังช่วยกันขุดดินปรับพื้นที่เพื่อก่อสร้างเสนาสนะ โดยตักน้ำที่ท่วมขังอยู่ ณ บริเวณนั้นไปรดพญารัติน ทั้งที่รู้ว่าในน้ำนั้นมีสิ่งมีชีวิต อาศัยอยู่ บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่มาพบเห็นจึงพากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี เหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนก ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้ยู่ ว่า น้ำมีสิ่งมีชีวิต รดหรือใช้ให้รดพญาหรือดิน ต้อง อาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสัปปาณกลีขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

รู้ยู่ ... รดหรือใช้ให้รด หมายความว่า ภิกษุรู้เองหรือมีผู้อื่นบอกให้รู้ว่า “น้ำมีสิ่งมีชีวิตอยู่” แล้วรดเองหรือใช้ผู้อื่นให้รด ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แม้ผู้รับคำสั่ง ครั้งเดียว แต่รดหลายครั้ง ภิกษุผู้สั่งก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรู้อยู่ว่า “น้ำมีสิ่งมีชีวิต” แล้วรดเองหรือใช้ผู้อื่นให้รดน้ำนั้นลงที่หญ้าหรือพื้นดิน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. น้ำมีสิ่งมีชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีสิ่งมีชีวิต แล้วรดหรือใช้ผู้อื่นให้รดน้ำลงที่หญ้าหรือพื้นดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าไม่แน่ใจต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่มีสิ่งมีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. น้ำไม่มีสิ่งมีชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีสิ่งมีชีวิตบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่มีสิ่งมีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสัปปากกสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

- | | |
|--------------------|------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุไม่รู้ | ๔. ภิกษุวิกลจริต |
| ๕. ภิกษุดันบัญญัติ | |

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทในภุคคามวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งภุคคามสิกขาบท ว่าด้วยการพราก(ตัด)ภุคคาม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ อคคาฬเจดีย์ ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี ช่วยกันและกันตัดต้นไม้ เพื่อนำมาก่อสร้างเสนาสนะ ภิกษุรูปหนึ่งฟันไปถูกแขนของลูกเทวดาตนหนึ่งซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ นั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพราก(ตัด)ภุคคามคือพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ

๒. พระบัญญัติแห่งอัญญาทกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวกลบเกลื่อน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภท่านพระฉนณะที่ประพฤตินไม่เหมาะสม แล้วถูกพระวินัยธรไต่สวนอาบัติในท่ามกลางสงฆ์ แต่ท่านกลับนำเอาเรื่องอื่นมาพูดกลบเกลื่อนเรื่องที่กำลังถูกไต่สวนอยู่ จนเป็นเหตุให้พระองค์รับสั่งให้สงฆ์ลงอัญญาทกกรรมด้วยญัตติหุติยกรรมวาจาแก่ท่านพระฉนณะที่นำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนเรื่องที่กำลังถูกไต่สวน จากนั้นจึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนเรื่องที่ตนกำลังถูกไต่สวน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระฉนณะถูกสงฆ์ไต่สวนอาบัติอีก แต่ท่านกลับนิ่งเฉยไม่ยอมพูดหรือให้การอะไร ๆ ทั้งนี้เพราะท่านคิดว่า “ครั้งก่อนที่ถูกไต่สวนแล้วนำเรื่องอื่นมากล่าวกลบเกลื่อนเรื่องที่กำลังถูกไต่สวน แล้วกลับต้องอาบัติ” จึงเป็นเหตุให้พระองค์รับสั่งให้สงฆ์ลงวิเสสกรรมด้วยญัตติหุติยกรรมวาจาแก่ท่านพระฉนณะที่ไม่ยอมพูดหรือให้การอะไร ๆ แก่สงฆ์ในขณะที่ถูกไต่สวน จากนั้นจึงทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ว่า ภิกษุต้องพูดหรือให้การในเวลาที่ถูกสงฆ์ไต่สวน หากไม่อย่างนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะทำให้สงฆ์ลำบากใจ

๓. พระบัญญัติแห่งอุชฌาปนสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวให้เพ่งโทษ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระเมตติยะและพระภุมมชกะกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายเพ่งโทษท่านพระทัฬหฬลบุตรให้ได้รับความเสียหายว่า “ทำหน้าที่จัดแจงเสนาสนะด้วยความลำเอียง” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทั้งหลายกล่าวให้ภิกษุเหล่านั้นช่วยเพ่งโทษ

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระเมตติยะและพระภุมมชกะพูดบ่นเปรย ๆ ว่า “ท่านพระทัฬหฬลบุตรทำหน้าที่จัดแจงเสนาสนะด้วยความลำเอียง” เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายที่ได้ยินแล้วนำไปพูดต่อ ๆ ไป เพื่อให้ท่านพระทัฬหฬลบุตรได้รับความเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทั้งหลายพูดบ่นเปรย ๆ เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายที่ได้ยินแล้วนำไปพูดต่อ ๆ ไปให้คนอื่นได้รับความเสียหาย

๔. พระบัญญัติแห่งปฐมเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๑ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องทีภิกษุทั้งหลายนำเสนาสนะของสงฆ์ไปปูหรือกางนอนฝั่งกลางแจ้งในยามเช้าของฤดูหนาว แล้วลุกจากไปโดยไม่ยอมเก็บเสนาสนะเหล่านั้น ปลอຍให้หน้าค้ำและฝนกรดเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุทั้งหลายที่นำเสนาสนะของสงฆ์มาใช้แล้วต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อยก่อนที่จะลุกจากไปที่อื่น

๕. พระบัญญัติแห่งทุติยเสนาสนสิกขาบท ว่าด้วยเสนาสนะ ข้อที่ ๒ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์ปูที่นอนในวิหารของสงฆ์ แล้วลุกจากไปโดยไม่ยอมเก็บที่นอนเหล่านั้น ปลอຍให้ปลวกกัดกินเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุทั้งหลายที่นำที่นอนมาปูในวิหารของสงฆ์แล้วต้องเก็บให้เรียบร้อยก่อนที่จะลุกจากไปที่อื่น

๖. พระบัญญัติแห่งอนุปัชชสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปนอนเบียดแทรกแซงภิกษุผู้เถระทั้งหลายเพื่อให้ท่านเกิดความอึดอัดใจแล้วย้ายหนีไป จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทั้งหลายเข้าไปนอนแทรกแซงภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในวิหารก่อน

๗. พระบัญญัติแห่งนิกกัทธมนสิกขาบท ว่าด้วยการจุตลากออก พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต้องการจะยื้อวิหารของสงฆ์ที่พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์ซ่อมแซมเสร็จแล้ว จึงเข้าไปพูดขับไล่ เมื่อถูกพวกภิกษุสัตถรวัคคีย์พูดโต้แย้ง ก็โกรธไม่พอใจจึงจับคอภิกษุเหล่านั้นลากออกไปนอกวิหารของสงฆ์ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุจุตลากภิกษุออกไปจากวิหารของสงฆ์

๘. พระบัญญัติแห่งเวหาสกุฏิสิกขาบท ว่าด้วยกุฏิชั้นลอย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุ ๒ รูป พักอาศัยร่วมกันอยู่ที่กุฏิชั้นลอย รูปที่อาศัยอยู่ชั้นบนใช้สอยเสนาสนะด้วยความประมาท ทำให้เสนาสนะ

ดังกล่าวหล่นลงมาถูกศีรษะของภิกษุที่อาศัยอยู่ที่ชั้นล่างของกุฏิชั้นลอย ได้รับบาดเจ็บ ร้องครวญคราง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ ภิกษุที่พักอาศัยอยู่ที่กุฏิชั้นลอยใช้เสนาสนะบางอย่างที่ไม่มั่นคงแข็งแรง ซึ่งอาจล่นหล่น มาทำอันตรายแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ชั้นล่างได้

๙. พระบัญญัติแห่งมหัลลิกวิหารสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารหลังใหญ่ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โพลิตาราม ทรงปรารภเรื่องที่มหาอำมาตย์คนหนึ่งสร้าง วิหารหลังใหญ่ถวายท่านพระฉินนะ แต่ท่านพระฉินนะกลับสั่งให้ช่างมุงหลังคาซ้อน ทับกันหลายชั้นและฉาบทาฝาให้หนามากขึ้น โดยคิดว่าจะทำให้วิหารใหญ่หลังนี้มี ความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น แต่วิหารทาน้ำหนักไม่ไหวพังทลายลงมา ทำให้เศษดิน เศษไม้เป็นจำนวนมากล่นหล่นลงมาทับนาข้าวเหนียวของพราหมณ์คนหนึ่ง ซึ่งทำนา อยู่ข้างวิหารใหญ่หลังนั้น ได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดรูปแบบการก่อสร้างและต่อเติมวิหารหลัง ใหญ่ไว้อย่างชัดเจนเพื่อมิให้เกิดอันตรายในทำนองนี้อีกต่อไป

๑๐. พระบัญญัติแห่งสัปปาณสิกขาบท ว่าด้วยสิ่งมีชีวิต พระองค์ขณะ ประทับอยู่ ณ อัคคาพเวเจตีย์ ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกัน ขุดดิน ตัดต้นไม้และตักน้ำที่ท่วมขังอยู่ตามบริเวณนั้นไปรดหญ้าข้างรถพื้นดินบ้าง เพื่อเตรียมพื้นที่ก่อสร้างเสนาสนะ ทำให้สัตว์บางประเภทที่อยู่ในแอ่งน้ำถูกตักออกไป รดหญ้าและดินไปด้วย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้าม มิให้ภิกษุตักน้ำที่มีสิ่งมีชีวิตอยู่รดหญ้าหรือดิน เพราะอาจทำให้สัตว์เหล่านี้ตายได้

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ พวกภิกษุชาวเมือง อาฬวี ท่านพระฉินนะ และพวกภิกษุหลายรูป ต่างก็เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทใน ฎตคามวรรค ๒ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท มากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๓. โอวาทวรรค

โอวาทวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยโอวาทหรือการสั่งสอน หมายถึงภิกษุผู้มีคุณสมบัติที่ได้รับแต่งตั้งจากสงฆ์ด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาให้ทำหน้าที่สั่งสอนภิกษุณี นอกจากนี้ยังหมายรวมไปถึงข้อปฏิบัติอันเหมาะสมที่ภิกษุกับภิกษุณีจะพึงปฏิบัติต่อกัน เช่น ภิกษุให้จีวรหรือเย็บจีวรให้ภิกษุณีเป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “โอวาทวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบทที่ ๑-๔ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภิกษุที่จะเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีทั้งสิ้น

โอวาทวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. โอวาทสิกขาบท (๗๐)

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณี

บุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน มิใช่ว่านึกอยากจะเป็นก็เป็นกันได้ง่าย ๆ นอกจากจะต้องศึกษาให้มีความรู้ดี และมีศิลปะในการถ่ายทอดดีแล้ว ยังจะต้องมีความประพฤติดี น่ารัก น่าเคารพยกย่อง และมีจิตวิญญานมุ่งมั่นที่จะสอนผู้อื่นให้มีความรู้ดีประพฤติชอบให้ได้อีกด้วย หากมิเช่นนั้นความเป็นครูผู้สอนก็จะมีสภาพไม่ต่างไปจากอาชีพรับจ้างทั่ว ๆ เท่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นภิกษุผู้เถระทั้งหลายสั่งสอนพวกภิกษุณีแล้วได้ลาภสักการะ

๓๔๐

เช่น จีวร บิณฑบาต เป็นต้นเป็นจำนวนมาก จึงพากันเข้าไปบอกพวกภิกษุณีว่า “พวกเธอจงเข้าไปหาพวกอาตมาบ้างซิ พวกอาตมายินดีจะสอนให้”

เมื่อพวกภิกษุณีพากันเข้าไปหาด้วยตั้งใจจะไปฟังคำสั่งสอน แต่พวกภิกษุณีพหุคดียกลับแสดงธรรมีกถาให้ฟังเพียงนิดหน่อย จากนั้นก็ชวนสนทนาเรื่องตริจกถา คือเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เป็นต้น ซึ่งมีใช้เรื่องที่จะนำไปสู่การบรรลุธรรมผลนิพพานแต่อย่างใด จนกระทั่งหมดเวลาวันแล้ววันเล่า ต่อมาพระองค์ได้ตรัสถามพวกภิกษุณีที่ไปเข้าเฝ้าว่า “ภิกษุทั้งหลายสั่งสอนพวกเธอได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง” ซึ่งพวกภิกษุณีเหล่านั้นก็ได้กราบทูลว่า “ไม่ได้ผลอะไรเลย พระพุทธเจ้าข้า เพราะพระคุณเจ้าพวกภิกษุณีพหุคดียแสดงธรรมีกถาให้ฟังเพียงนิดหน่อย จากนั้นก็ชวนสนทนาแต่เรื่องตริจกถาจนหมดเวลาทุกครั้งไป”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุณีพหุคดียมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วจึงมีรับสั่งให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีต่อไป

กรรมวาจาแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี

พระองค์ทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบวิธีการแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีว่า ในเบื้องต้นพึงขอให้ภิกษุรับก่อน จากนั้นภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจาว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการแต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ท่านรูปนั้น พึงนั่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ฯลฯ

สงฆ์แต่งตั้งภิกษุชื่อนี้ให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีแล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้ จึงนั่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เมื่อทรงแนะนำให้สงฆ์ทราบวิธีแต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีแล้ว พระองค์ทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดไม่ได้รับแต่งตั้ง ฟังสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

คุณสมบัติของภิกษุผู้ควรได้รับการแต่งตั้ง

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทราบว่ ภิกษุผู้เถระทั้งหลายที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณียังได้รับลาภสักการะมีจีวร บิณฑบาต เป็นต้น เป็นจำนวนมากอยู่อีก จึงพากันไปแต่งตั้งกันเองนอกสีมา จากนั้นก็เข้าไปบอกพวกภิกษุณีว่า “พวกอาตมาได้รับแต่งตั้งแล้ว พวกเธอเข้าไปหาพวกอาตมาบ้างซิ พวกอาตมายินดีจะสอนให้”

แต่เมื่อพวกภิกษุณีพากันเข้าไปหาแล้ว ปรากฏว่าพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้แสดงธรรมีกถาให้ฟังเพียงนิดหน่อย จากนั้นก็ชวนสนทนาเกี่ยวกับเรื่องตริจจากถาววันแล้ววันเล่าอยู่เหมือนเดิม

ต่อมาพระองค์ได้ตรัสถามพวกภิกษุณีที่ไปเข้าเฝ้าว่า “ภิกษุทั้งหลายสั่งสอนพวกเธอได้ผลเป็นอย่างไรบ้าง” ซึ่งพวกภิกษุณีก็ได้กราบทูลว่า “ไม่ได้ผลอะไรเลย พระพุทธเจ้าข้า เพราะพระคุณเจ้าพวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมีกถาให้ฟังเพียงนิดหน่อย แล้วก็ชวนสนทนาเกี่ยวกับเรื่องตริจจนกถาให้หมดไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น”

เมื่อทรงทราบเช่นนี้ พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว จึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๘ อย่าง เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี คือ :-

๑. เป็นผู้มืศิลป์ สำรวมในปาติโมกขสังวรศีล ถึงพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในความผิดแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาสิกขาบททั้งหลายอยู่

๒. เป็นพหูสูตร ทรงสูตระ(จำสิ่งที่ได้เล่าเรียนมาดี) สังสมสูตระ(สังสมสิ่งที่ได้เล่าเรียนมาดี) เธอได้ยินได้ฟังธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด อันประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะครบถ้วน บริบูรณ์ ทรงจำได้คล่องปากขึ้นใจ แทงตลอดดีแล้วด้วยทักขิ

๓. เป็นผู้ชำนาญปาติโมกข์ทั้งสอง แจกแจงได้ถูกต้อง คล่องแคล่ว วินิจฉัย
ได้เรียบร้อยทั้งโดยสูตรและโดยอนุพยัญชนะ

๔. เป็นผู้มีความสะอาดเรียบร้อย มีเสียงไพเราะ

๕. เป็นที่นิยมชมชอบของพวกภิกษุณีโดยส่วนมาก

๖. เป็นผู้สามารถสั่งสอนพวกภิกษุณีได้

๗. เป็นผู้ไม่เคยประพฤติล่วงละเมิดในสตรีผู้นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์บวช
อุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

๘. เป็นผู้มีความพรหม ๒๐ หรือเกินกว่า ๒๐

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๘ อย่างนี้ เป็นผู้
สั่งสอนภิกษุณี”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งโอวาทสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมา
จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ไม่ได้รับแต่งตั้ง** หมายความว่า สงฆ์ยังไม่ได้แต่งตั้งด้วยญัตติจุดดุด-
กรรมวาจา

๒. **ภิกษุทั้งหลาย** หมายถึง มาตุคามที่อุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๓. **สั่งสอน** หมายความว่า ภิกษุที่ไม่ได้รับแต่งตั้งแล้วไปสั่งสอนภิกษุณี
๘ อย่าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สั่งสอนธรรมอย่างอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ สั่งสอนภิกษุณี
ที่อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งแล้วพึงกวาดบริเวณ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ ปูอาสนะไว้ แล้วชวน
ภิกษุทั้งหลายไปนั่งด้วย และเมื่อพวกภิกษุณีมาไหว้แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ก็พึงถามถึง
ความพร้อมเพรียงของพวกภิกษุณี หากทราบพวกเธอพร้อมเพรียงกันแล้วก็พึง
ถามเรื่องภิกษุณี ๘ ข้อ ถ้าพวกเธอบอกว่ายังจำได้ ก็ให้บอกว่าภิกษุณี ๘ ข้อนี้

แหละเป็นโอวาท แล้วพึงมอบหมายให้เข้าไปศึกษาปฏิบัติต่อไป แต่ถ้าพวกเขอบอกว่า ยังจำครุธรรม ๘ ข้อนี้ไม่ได้ ก็พึงสวดครุธรรม ๘ ข้อ คือ

๑. ภิกษุณีถึงจะบวชได้ ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องทำการกราบไหว้ ต้อนรับ ทำอัญชลีกรรม ทำสามีจิกรรมแก่ภิกษุผู้บวชมาแล้วในวันนั้น

๒. ภิกษุณีไม่พึงอยู่จำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ

๓. ภิกษุณีพึงหวังธรรม ๒ อย่าง คือถามอุโบสถและไปรับโอวาทจากภิกษุ สงฆ์ทุกกึ่งเดือน

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วพึงปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย โดยสถาน ๓ คือ ได้เห็น ได้ยิน หรือได้นึกสงสัย

๕. ภิกษุณีต้องครุธรรมแล้วพึงประพฤติกุศลในสงฆ์ ๒ สงฆ์

๖. ภิกษุณีพึงแสวงหาการอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่ายให้แก่สิกขมานาที่ ศีกษาธรรม ๖ ข้อตลอด ๒ ปีแล้ว

๗. ภิกษุณีไม่พึงด่า ไม่พึงบริภาษภิกษุ ไม่ว่ากรณีใด ๆ

๘. ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีสั่งสอนภิกษุ แต่ไม่ห้ามภิกษุสั่งสอน ภิกษุณี

ครุธรรมทั้ง ๘ ข้อนี้ ภิกษุณีพึงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ไม่พึงล่วงละเมิด ตลอดชีวิต

ถ้าภิกษุทราบว่พวกภิกษุณีพร้อมเพรียงกันแล้ว แต่ไปสอนธรรมอื่นซึ่งมิใช่ ครุธรรม ๘ ข้อนี้ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าภิกษุสั่งสอนครุธรรม ๘ ข้อนี้แก่พวก ภิกษุณีที่ยังไม่พร้อมเพรียงกัน ต้องอาบัติทุกกฏ หรือสั่งสอนธรรมอื่นซึ่งมิใช่ครุธรรม ๘ ข้อนี้ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุสั่งสอนภิกษุณี มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุณีสงฆ์ยังไม่พร้อมเพรียงกัน ภิกษุสำคัญว่ายังไม่พร้อมเพรียงกันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าพร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง แล้วสั่งสอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุณีสงฆ์ยังไม่พร้อมเพรียงกัน ภิกษุสำคัญว่ายังไม่พร้อมเพรียงกันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าพร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง แล้วสั่งสอน ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุณีสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังไม่พร้อมเพรียงกันบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วสั่งสอน ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุณีสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว ภิกษุสำคัญว่าพร้อมเพรียงกันแล้ว แล้วสั่งสอน ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโอวาทสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุให้อุทเทส
๒. ภิกษุให้ปริปัจณา
๓. ภิกษุที่ภิกษุณีกล่าวขอว่า “นิมนต์พระคุณเจ้าสวดเถิด” แล้วสวดอยู่
๔. ภิกษุถามปัญหา
๕. ภิกษุถามปัญหาแล้วตอบปัญหา
๖. ภิกษุสั่งสอนผู้อื่นแต่มีภิกษุณีฟังอยู่ด้วย

๗. ภิกษุสั่งสอนสิกขมานา
๘. ภิกษุสั่งสอนสามเณรี
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. อรรถกถาสิกขาบท (๗๑)

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ดีวาทิตยอัสดงแล้ว

การสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งซ้ำแล้วซ้ำเล่านานเกินไป โดยผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังเข้าใจเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้ง หรือเป็นเพราะผู้สอนมีความรู้เรื่องนั้นเพียงเรื่องเดียว หรือมีจุดมุ่งหมายอย่างใดก็ตามที่ไม่อาจเปิดเผยได้ อาจทำให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังเกิดความรู้สึกจำเจจนกระทั่งอาจดูหมิ่นดูแคลนไปในที่สุดก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุณีพากันคิดว่า “วันนี้เป็นวาระของพระคุณเจ้าท่านพระจุฬปันถกจะมาสั่งสอนพวกเรา ท่านก็คงจะเปล่งอุทานซ้ำซากอยู่เหมือนเดิม การสั่งสอนคงไม่มีผลอะไรสืบหน้าอีก” จากนั้นจึงพากันเข้าไปหาท่านพระจุฬปันถก และเมื่อไหว้แล้วก็นั่งลง ณ ที่สมควร

เมื่อท่านพระจุฬปันถกทราบความพร้อมเพรียงของพวกภิกษุณีสงฆ์ และความทรงจำครุธรรม ๘ ข้อแล้ว ก็กล่าวมอบหมายว่า “ครุธรรม ๘ ข้อนี้แหละเป็นโอวาท ที่พวกเธอทั้งหลายพึงนำไปศึกษาปฏิบัติต่อไป” จากนั้นก็เปล่งอุทานที่เคยเปล่งให้พวกภิกษุณีฟังเป็นประจำว่า “มุนีผู้มีจิตมั่นคง ไม่ประมาท ศึกษาทางแห่งความเป็นมุนี ผู้คงที่ สงบ มีสติทุกขณะ ย่อมเป็นผู้ไม่เศร้าโศก”

พวกภิกษุณีได้สนทนากันว่า “พวกเราได้กล่าวกันไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือ ว่า ‘วันนี้พระคุณเจ้าท่านพระจุฬปันถกก็คงเปล่งอุทานซ้ำซากอยู่เหมือนเดิม การสั่งสอนคงไม่มีอะไรสืบหน้าอีก’ แล้วทุกอย่างก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ”

เมื่อท่านพระจูฬปันถกได้ยินเช่นนี้จึงเหาะขึ้นไปในอากาศแล้วจงกรมบ้างยืนบ้าง นั่งบ้าง นอนบ้าง ฯลฯ จากนั้นก็เปล่งอุทานนั้นซ้ำอีก แล้วกล่าวพระพุทฺธพจน์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้พวกภิกษุทั้งหลายนั้นเกิดความอัศจรรย์ใจไปตาม ๆ กัน และท่านพระจูฬปันถกก็กล่าวสั่งสอนพวกภิกษุในทำนองนี้อยู่จนมีดเคี้ยว จนเป็นเหตุให้พวกภิกษุพากันกลับเข้าไปในเมืองไมทัน จึงพากันนอนค้างคืนอยู่นอกเมืองจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น จึงพากันกลับเข้าเมือง

พวกชาวบ้านที่มาพบเห็นต่างก็พากันดำนิว่า “ภิกษุณีพวกนี้คงไม่ได้ประพฤติพรหมจรรย์ สงสัยคงจะนอนค้างคืนอยู่กับพวกภิกษุในวัดเป็นแน่” และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษได้ทราบเช่นนี้ ก็พากันดำนิท่านพระจูฬปันถกต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระจูฬปันถกมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิท่านพระจูฬปันถกโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ถ้าภิกษุแม้ได้รับการแต่งตั้งแล้ว เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว ยังสั่งสอนภิกษุทั้งหลายอยู่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอรรถสังคตสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว หมายความว่า เมื่อดวงอาทิตย์ตกแล้ว

๒. สั่งสอน หมายความว่า ภิกษุสั่งสอนครุธรรม ๘ อย่าง หรือธรรมอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ต้องอาบัติย้อสดงแล้ว มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าว เป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ดวงอาทิตย์ย้อสดงแล้ว ภิกษุสำคัญว่าย้อสดงแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือ สำคัญว่ายังไม่ย้อสดงบ้าง แล้วสั่งสอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุสั่งสอนภิกษุณีที่อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ดวงอาทิตย์ยังไม่ย้อสดง ภิกษุสำคัญว่าย้อสดงแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง แล้ว สั่งสอน ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่ย้อสดง แล้วสั่งสอน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอรรถกถาสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งโอวาทสิกขาบทที่ ๑

๓. ภิกษุอนุปัสสยสิกขาบท (๗๒)

ว่าด้วยการเข้าไปสั่งสอนภิกษุณีถึงที่สำนัก

การที่ชายคนหนึ่งเข้าไปหาหญิงคนหนึ่งถึงที่อยู่ แม้จะสนทนาพูดคุยกันเฉย ๆ โดยมีได้ทำอะไรเกินเลยที่ส่อไปในทางเสียหาย แต่ก็อาจถูกคนอื่นที่ไม่ทราบความจริง พุดหรือคิดไปในทางที่เสียหายได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์กล่าวอ้างแก่พวกภิกษุณีทั้งหลายว่า “จะไม่ไปรับโอวาทที่สำนัก ของภิกษุอีก เพราะพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้เข้าไปสั่งสอนพวกตนถึงในสำนักแล้ว” ทำให้พวกภิกษุณีและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ได้ทราบเช่นนี้ต่างก็พากันดำหนิ การกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณีแล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุผู้เถระทั้งหลายได้ทราบว่า พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นไข้ จึงพากันไปเยี่ยมท่านถึงสำนัก ซึ่งพระนางก็ได้เรียนให้ทราบถึงสาเหตุที่ไม่ได้ไปรับฟัง โอวาทได้ตามปกติเพราะเป็นไข้ พร้อมทั้งได้นิมนต์ภิกษุผู้เถระทั้งหลายให้แสดงธรรมโปรด แต่ก็ไม่มีภิกษุผู้เถระรูปใดรับแสดงธรรม เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุเข้าไปสั่งสอนภิกษุณีผู้เป็นไข้ถึงในสำนักได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่งภิกษุใดเข้าไปที่สำนักภิกษุณีแล้วสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลายนอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ ภิกษุณีเป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งภิกษุบัญญัติสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. นอกสมัย หมายความว่า มิใช่สมัยที่เป็นไข้
๒. ภิกษุณีเป็นไข้ หมายความว่า ภิกษุณีไม่สามารถไปรับโอวาทหรือร่วมประชุมได้

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเข้าไปสั่งสอนภิกษุณีถึงในสำนัก มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน(ภิกษุณี) ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบัน(ภิกษุณี)บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบัน(มิใช่ภิกษุณี)บ้าง แล้วเข้าไปที่สำนักภิกษุณี สั่งสอนนอกสมณ्य ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วเข้าไปที่สำนักภิกษุณี สั่งสอนนอกสมณ्य ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบัน ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งภิกขุขุณยสยสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งโอวาทสิกขาบทที่ ๑

๔. อามิสสิกขาบท (๗๓)

ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่อามิส

การทำความดีบางครั้งก็ถูกกระแสแห่งความอิจฉามากระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม แต่ถ้าเรารู้เท่าทันและไม่หวั่นไหวไปตามกระแสแห่งความอิจฉาเหล่านั้น ในที่สุดบุคคลที่สร้างกระแสแห่งความอิจฉาก็จะเกิดความหวั่นไหวและล้มเหลวไปเอง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กล่าวหาภิกษุผู้เถระทั้งหลายที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนพวกภิกษุณีว่า “ไม่ได้ตั้งใจสั่งสอนพวกภิกษุณี แต่สั่งสอนเพราะเห็นแก่อามิสเท่านั้น”

๓๕๐

ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ได้ทราบเรื่องนี้พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุ(ผู้เป็นเถระ)ทั้งหลายสั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย เพราะเห็นแก่อำมิส ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอำมิสสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **เพราะเห็นแก่อำมิส** หมายความว่า เพราะเห็นแก่ลาภสักการะมีจีวร บิณฑบาต เป็นต้น

๒. **กล่าวอย่างนี้** หมายความว่า ภิกษุต้องการจะทำอุปสัมบันที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ให้เสียชื่อ อภัยศและก่อเขิน จึงกล่าวหาว่า “ภิกษุนั้นสั่งสอนเพราะเห็นแก่ลาภสักการะมีจีวร บิณฑบาต เป็นต้น” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุกล่าวหาภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีทั้งหลาย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าทำไม่ถูกต้องบ้าง แล้วกล่าวอย่างนี้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุต้องการจะทำให้อุปสัมบันที่สงฆ์มิได้แต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ให้เสียชื่อ อภัยศและก่อเขิน จึงกล่าวหาว่า “ภิกษุนั้นสั่งสอนเพราะเห็นแก่ลาภสักการะคือจีวร...” ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุต้องการจะทำให้อนุปสัมบันที่สงฆ์แต่งตั้งหรือมิได้แต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ให้เสียชื่อ อ้ายศและเก้อเงิน จึงกล่าวหาว่า “อนุปสัมบันนั้นสั่งสอนภิกษุณีเพราะเห็นแก่ลาภสักการะคือจีวร...” ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้องบ้าง แล้วกล่าวอย่างนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอามิสสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวหาภิกษุผู้มีปกติเห็นแก่อามิสอยู่แล้ว
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. จีวรทานสิกขาบท (๗๔)

ว่าด้วยการถวายจีวร

การให้ทรัพย์สินของของตนแก่คนอื่น ไม่ว่าจะให้ด้วยวัตถุประสงฆ์ใดก็ตาม แล้วตนเองต้องมานั่งอดอยากลำบากทุกข์ทรมาน อาจทำให้ผู้ที่รู้เห็นหลายท่านชื่นชม ยกย่อง หรืออาจติฉินนินทา หรืออาจดูหมิ่นดูแคลนก็ได้ ในขณะที่บางท่านอาจวางเฉยโดยถือว่าไม่ใช่เรื่องของตนก็มี

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่งกับภิกษุณีอีกรูปหนึ่ง ออกไปบิณฑบาตตามถนนสายเดียวกันเป็นประจำ ทำให้ทั้งสองท่านรู้จักและคุ้นเคยเคารพนับถือกันและกัน นอกจากนี้ต่างฝ่ายต่างก็บอกแก่กันและกันว่า “ตรงโน้นมีคนใส่บาตร ตรงโน้นมีคนถวายจีวร ...”

๓๕๒

ต่อมาเมื่อภิกษุรูปนั้นได้รับแจกจีวรจากสงฆ์แต่ละครั้ง ท่านก็จะมอบจีวรนั้นให้แก่ภิกษุณีหมด ส่วนตนเองกลับครองจีวรเก่า ๆ จนกระทั่งภิกษุทั้งหลายที่พบเห็นท่านครองจีวรเก่า ๆ อยู่เป็นประจำ จึงพูดแนะนำให้ไปตัดเย็บจีวรใหม่ แต่เมื่อได้ทราบเหตุผลตามที่ภิกษุรูปนั้นพูดเปิดเผยให้ฟังแล้ว ต่างก็พากันดำหนิภิกษุรูปนั้นต่าง ๆ นานา นอกจากนี้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษก็พลอยดำหนิตามไปด้วย แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายมีความประสงค์จะแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุ แต่ภิกษุไม่ยอมแลกเปลี่ยน เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้ภิกษุทั้งหลายพากันดำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้ตามที่ภิกษุทั้งหลายนำมารายงานแล้ว จึงทรงอนุญาตให้สหธรรมิก ๕ คือภิกษุ ภิกษุณี สิกขามานา สามเณร สามเณรี แลกเปลี่ยนจีวรกันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่แลกเปลี่ยนกัน”

อนึ่ง นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์ เกณฑ์ในการปรับอาบัติ และอนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งจีวรทานสิกขาบทที่ ๕ นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในจีวรปฏิบัติทณสิกขาบทที่ ๕ แห่งจีวรวรรคในนิสสัคคิยกัณฑ์ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “รับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ” เป็น “ให้จีวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ” เท่านั้น

๖. จีวรสิพนสิกขาบท (๗๕)

ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี

ศิลปะคืองานที่จินตนาการออกมาจากความรู้สึกทางจิตใจ ซึ่งสั่งสมและผูกพันอยู่กับศิลปะแขนงนั้น ๆ มาอย่างยาวนาน ส่วนศิลปินคนใดจะสะท้อนงานศิลปะออกมาในรูปแบบใด ประณีตสวยงาม หยิบหรือกระด้างอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยของศิลปินคนนั้นเป็นสำคัญ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุณีรูปหนึ่งไปขอให้พระอุทายีช่วยตัดเย็บและย้อมจีวรให้ ซึ่งท่านก็ยินดีช่วยจัดทำให้ เพราะมีความชำนาญในการตัดเย็บและย้อมจีวรเป็นอย่างดีอยู่แล้ว แต่เมื่อตัดเย็บและย้อมจีวรเสร็จแล้วท่านยังเขียนภาพตามจินตนาการไว้ตรงกลางจีวรแล้วพับเก็บไว้โดยมิได้แพร่พรายให้ใครทราบ เมื่อภิกษุณีรูปนั้นมารับจีวรท่านก็ได้พูดสั่งกำชับว่า “น้องหญิง เธอจงนำจีวรผืนนี้ไปตามที่พับเก็บไว้นะ และจงห่มจีวรผืนนี้เดินตามหลังภิกษุณีสงฆ์ไปในเวลามารับฟังโอวาท”

ต่อมาภิกษุณีรูปนั้นได้ห่มจีวรผืนดังกล่าว โดยมิได้คัดลอกมาดูว่ามีอะไรผิดปกติหรือไม่ แล้วเดินตามหลังภิกษุณีสงฆ์ไปรับฟังโอวาท พวกชาวบ้านที่ได้พบเห็นภาพจินตนาการตรงกลางจีวรที่เธอห่มอยู่ก็พากันดำหนิว่า “พวกภิกษุณีเหล่านี้ไม่กลัวบาป ใจถึง ไร้ยางอายมาก จึงกล้าเขียนภาพตามจินตนาการไว้กลางจีวร” แม้พวกภิกษุณีและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบความจริงแล้วก็พากันดำหนิพระอุทายีต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเย็บหรือใช้ให้เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งจีวรสิพพนสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

เย็บหรือใช้ให้เย็บ หมายความว่า ภิกษุเย็บให้เอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ทุก ๆ รอยเข็ม ภิกษุใช้ให้ผู้อื่นเย็บ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ผู้รับคำสั่งครั้งเดียว แต่เย็บหลายครั้ง ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติปาจิตตีย์

ส่วนเกณฑ์ในการปรับอาบัติในพระบัญญัติแห่งจีวรสิพพนสิกขาบทที่ ๖ นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในจีวรปฏิกคณสิกขาบทที่ ๕ แห่งจีวรวรรคในนิสสัคคิยกัณฑ์ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “รับจีวรจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ” เป็น “เย็บหรือใช้ให้เย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งจีวรสิพพนสิกขาบทที่ ๖ มีช้อยยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเย็บจีวรให้ภิกษุณีผู้เป็นญาติ
๒. ภิกษุเย็บหรือใช้ให้เย็บบริหารอื่นนอกจากจีวร
๓. ภิกษุเย็บจีวรให้สิกขมานา
๔. ภิกษุเย็บจีวรให้สามเณรี
๕. ภิกษุวิกุลจรีต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. สังฆวิธานสิกขาบท (๗๖)

ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน

การเดินทางร่วมกันระหว่างชายกับหญิง มีทั้งส่วนที่ช่วยเหลือเกื้อกูลและป้องกันภัยให้แก่กันและกัน ในขณะเดียวกันก็อาจถูกเพ่งเล็งไปในทางเสื่อมเสียได้ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของชายกับหญิงที่ต้องเดินทางร่วมกัน และวัตถุประสงค์ของผู้เพ่งเล็งเป็นสำคัญ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชวนพวกภิกษุณีเดินทางไกลร่วมกัน ทำให้พวกชาวบ้านที่ พบเห็นพากันดำหนิว่า “สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรเที่ยวไปกับภิกษุณีทั้งหลาย เหมือนพวกเรากับภรรยาเที่ยวไปด้วยกัน” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบ เรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่สุดแม้ชั่ว ละเอียดหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุณีมีความประสงค์จะขอร่วมเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุง สาวตถี แคว้นโกศล กับพวกภิกษุทั้งหลาย เพราะเกรงอันตรายที่อาจเกิดขึ้นใน ระหว่างทาง แต่พวกภิกษุเหล่านั้นปฏิเสธเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรง บัญญัติห้ามไว้ เมื่อเป็นเช่นนี้พวกภิกษุณีจึงบอกให้พวกภิกษุทั้งหลายเดินทางล่วงหน้า ไปก่อน แล้วพวกตนเดินตามหลังไปห่าง ๆ

พวกโจรที่ชุมดักปล้นอยู่ในระหว่างทางเห็นพวกภิกษุเดินทางล่วงหน้าไปไกลแล้ว เมื่อเห็นพวกภิกษุณีเดินทางมาจึงพากันปล้นและทำอันตราย เมื่อพวกภิกษุณีเหล่านั้น เดินทางไปถึงกรุงสาวตถีแล้วก็ได้ออกเรื่องที่เกิดขึ้นในระหว่างทางให้พวกภิกษุทั้งหลาย ทราบ จากนั้นพวกภิกษุณีก็นำเรื่องนี้ไปบอกพวกภิกษุ และพวกภิกษุก็นำเรื่องนี้ไป กราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วมีรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย หนทางที่จะพึงไปด้วยกองเกวียนที่รู้จักกันว่าหาหวาดระแวง มีภัยนักแล้ว

เราอนุญาตให้ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณีได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับภิกษุณี โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือเป็นหนทางที่จะพึงไปด้วยกองเกวียน ที่รู้กันว่านำหว่าดระแวง มีภยันากลัวนี้เป็นสมัยในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสังฆานสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกหรืออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ บางส่วนได้กล่าวไว้แล้วในสาส์กสิกขาบทที่ ๙ แห่งปटตวรรค ในนิสสัคคิยกัณฑ์นี้ แต่จะขอนำมากล่าวไว้ในที่เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ชักชวนกัน หมายความว่า ชักชวนกันว่า น้องหญิง พวกเราไปกันเถิด พระคุณเจ้า พวกเราไปกันเถิด พวกเราจะไปวันนี้ พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. โดยที่สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง หมายความว่า หมู่บ้านหนึ่ง กำหนดชั่วไต่บดินดก ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ละแวกหมู่บ้าน ในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ กิ่งโยชน์

๓. นอกสมัย หมายความว่า มิใช่สมัยที่จะเดินทางไปในเส้นทางที่รู้กันว่านำหว่าดระแวง และมีภยันากลัว

๔. หนทางที่จะพึงไปด้วยเกวียน หมายความว่า ไม่สามารถไปได้ เว้นไว้แต่ไปด้วยเกวียนเท่านั้น

อนึ่ง เมื่อภิกษุและภิกษุณีเดินทางร่วมกันไปจนถึงสถานที่ที่ปลอดภัยแล้ว พวกภิกษุพึงส่งพวกภิกษุณีไปโดยกล่าวว่า “พวกเธอจงไปเถิด”

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุกับภิกษุณีชวนกันและกันเดินทางไกลร่วมกัน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ชักชวนกันแล้ว ภิกษุสำคัญว่าชักชวนกันแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ได้ชักชวนบ้าง แล้วเดินทางไกลด้วยกันในเส้นทางที่รู้กันว่าไม่น่าหวาดระแวง และไม่มีภัย โดยที่ สุดแม้ชั่วระยะหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุชักชวน แต่ภิกษุณีไม่ได้ชักชวน ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ
๓. ไม่ได้ชักชวน แต่ภิกษุสำคัญว่าชักชวนบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ
๔. ไม่ได้ชักชวน ภิกษุสำคัญว่าไม่ได้ชักชวน ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสังฆาณสิกขาบทที่ ๗ มีช้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุและภิกษุณีไปในสมัยที่ทรงอนุญาต
๒. ภิกษุและภิกษุณีไม่ได้ชักชวนกัน
๓. ภิกษุไม่ได้ชักชวน แต่ภิกษุณีชักชวน
๔. ภิกษุและภิกษุณีไปด้วยกันโดยมิได้นัดหมายกัน
๕. ภิกษุและภิกษุณีไปในคราวมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. นาวาภิรทหนักขาบท (๗๗)

ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน

การที่ภิกษุกับสตรีโดยสารยานพาหนะเดินทางร่วมกันเพียงลำพัง เช่น นั่งเกวียน คันเดียวกัน นั่งรถเก๋งกันเดียวกัน หรือนั่งเรือลำเดียวกัน เป็นต้น อาจทำให้ผู้ที่พบเห็น นำไปพุดตติฉินนินทาในทางที่เสื่อมเสียก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพคดียชักชวนภิกษุณีทั้งหลายนั่งเรือโดยสารลำเดียวกัน ทำให้พวก ชาวบ้านที่พบเห็นตำหนิว่า “สมณะเชื้อสายพระศากยบุตรชักชวนภิกษุณีทั้งหลาย แล่นเรือลำเดียวกัน เหมือนพวกเราภรรยาแล่นเรือลำเดียวกัน” แม้บรรดาภิกษุผู้ มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพคดียต่าง ๆ นานา แล้วนำ เรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพคียมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพคียโดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ไปทวนน้ำก็ตาม ไปตามน้ำก็ตาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุและพวกภิกษุณีหลายรูปมีความประสงค์จะเดินทางจากเมือง สาเกตไปกรุงสาวัตถี และในระหว่างทางจำเป็นต้องนั่งเรือข้ามแม่น้ำแห่งหนึ่ง พวก ภิกษุณีจึงขออนั่งเรือโดยสารข้ามแม่น้ำไปพร้อมกับพวกภิกษุ แต่พวกภิกษุไม่ยอมเพราะ เกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ในที่สุดจึงตกลงให้พวกภิกษุนั่ง เรือโดยสารข้ามแม่น้ำไปก่อน จากนั้นพวกภิกษุณีจึงจะนั่งเรือโดยสารข้ามแม่น้ำไปใน

ภายหลัง แต่ในขณะที่พวกภิกษุหนึ่งเรือโดยสารข้ามแม่น้ำไปถึงฝั่งโน้นแล้ว เรือโดยสารได้ย้อนกลับมารับพวกภิกษุณีไปถึงกลางแม่น้ำก็ถูกพวกโจรปล้นและทำร้ายพวกภิกษุณีให้ได้รับอันตรายทุกรูป

เมื่อพวกภิกษุณีเหล่านั้นเดินทางไปถึงกรุงสาวัตถีแล้วได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นให้พวกภิกษุณีทั้งหลายฟัง และพวกภิกษุณีเหล่านั้นก็ได้เล่าเรื่องให้ภิกษุทั้งหลายฟังอีกต่อหนึ่ง ซึ่งภิกษุเหล่านั้นก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ภายหลังจากที่ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือข้ามฟากลำเดียวกันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือลำเดียวกัน ไปทวนน้ำก็ตาม ไปตามน้ำก็ตาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ข้ามฟาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งนาวาภิรทสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ชักชวนกัน หมายความว่า เมื่อภิกษุและภิกษุณีออกปากชักชวนกันว่า “น้องหญิง ไปโดยสารเรือกันเถิด พระคุณเจ้า ไปโดยสารเรือกันเถิดเจ้าค่ะ พวกเราจะไปโดยสารเรือกันวันนี้ พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้” ภิกษุนั้นต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุณีโดยสาร ภิกษุก็โดยสาร หรือเมื่อภิกษุโดยสาร ภิกษุณีก็โดยสาร หรือภิกษุและภิกษุณีทั้งสองโดยสาร ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. เว้นไว้แต่ข้ามฟาก หมายความว่า ยกเว้นแต่นั่งเรือข้ามฝั่งแม่น้ำ ภิกษุหนึ่งเรือผ่านละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ซึ่งละแวกหมู่บ้านหนึ่งนั้นกำหนดระยะทางชั่วโกปินดก ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ละแวกหมู่บ้าน หากนั่งเรือผ่านไปโดยที่สองฝั่งแม่น้ำไม่มีบ้าน มีแต่ป่าเท่านั้น ภิกษุนั้นก็ไม่ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ กิ่งโยชน์

๓๖๐

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุกับภิกษุณีชักชวนโดยสารเรือลำเดียวกัน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าว เป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ชักชวนกันแล้ว ภิกษุสำคัญว่าชักชวนกันแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือ สำคัญว่าไม่ได้ชักชวนบ้าง แล้วโดยสารเรือลำเดียวกันไปทวนน้ำก็ตาม ไปตามน้ำก็ตาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ข้ามฟาก

๒. ภิกษุชักชวน แต่ภิกษุณีไม่ได้ชักชวน ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ไม่ได้ชักชวน แต่ภิกษุสำคัญว่าชักชวนกันแล้วบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ได้ชักชวน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งนาวาภิรหณสิกขาบท ที่ ๘ มีข้อยกเว้น เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสังฆิณสิกขาบท ที่ ๗ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงที่ข้อ ๑ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุและภิกษุณีไปในสมัย ที่ทรงอนุญาต” เป็น “ภิกษุและภิกษุณีโดยสารเรือข้ามฟาก” และข้อ ๔ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุและภิกษุณีไปด้วยกันโดยมิได้นัดหมาย” เป็น “ภิกษุและภิกษุณีโดยสารเรือลำ เดียวกันโดยมิได้นัดหมาย” เท่านั้น

๙ ปริปาจิตสิกขาบท (๗๘)

ว่าด้วยการฉนบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม

ลาภสักการะอันเป็นเครื่องอุปโภคบริโภค หากได้มาด้วยความศรัทธาเลื่อมใส อย่างแท้จริงของผู้บริจาค และผู้รับก็มีคุณสมบัติเหมาะสมอยู่ในตนเอง ย่อมควรแก่การ ยกย่องสรรเสริญทั้งแก่ผู้บริจาคและผู้รับ หากตรงกันข้ามก็ควรแก่การดำเนินคดีเตียน เป็นอย่างยิ่ง เพราะนั่นเป็นเบื้องต้นแห่งการหลอกลวงทั้งแก่ตนเองและคนอื่น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ภิกษุณีอุลลันทาเข้าไปพูดขึ้นแค้นหบดีตระกูลหนึ่ง ที่กำลังจัดเตรียมภัตตาหารถวายแก่พระเถระทั้งหลาย เช่น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระอนูรุทธะ ท่านพระอุบาลี ท่านพระอาณนที เป็นต้น ว่า “ท่านคหบดี เมื่อพระเถระเช่นพระคุณเจ้าพระเทวทัต พระคุณเจ้าพระโกกาลิกะ พระคุณเจ้าพระกฏโมรคตีสสกะ พระคุณเจ้าพระชันขเทวีบุตร และพระคุณเจ้าพระสมุทททัต มีอยู่ทำไมท่านจึงไปนิมนต์พระผู้น้อยเล่า”

แต่ขณะที่ภิกษุณีอุลลันทากำลังพูดขึ้นอยู่นั้นเองท่านพระสารีบุตรพร้อมด้วยคณะก็มาถึงพอดี ทำให้ภิกษุณีอุลลันทารับบอกแค้นหบดีว่า “ถูกแล้ว ท่านคหบดี พระเถระที่ท่านนิมนต์มานี้ล้วนแต่เป็นพระเถระผู้ใหญ่ทั้งนั้น”

เมื่อคหบดีได้ฟังเช่นนี้แล้วก็ได้พูดดำหนิภิกษุณีอุลลันทาว่า “เมื่อสักครู่นี้ท่านกล่าวอย่างนี้ แต่บัดนี้ท่านมากล่าวอีกอย่างหนึ่ง” จากนั้นจึงให้เธอออกไปจากบ้านพร้อมทั้งงดอาหารบิณฑบาตที่เคยถวายเป็นประจำ และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิว่า “พระเทวทัตรู้อยู่ แต่ทำไมยังฉันอาหารบิณฑบาตที่ภิกษุณีพูดแนะนำให้อัดเตรียมไว้เล่า” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเทวทัตมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพระเทวทัตโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ ฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งอุปสมบทอยู่ที่กรุงราชคฤห์ ได้เดินทางไปเยี่ยมญาติที่ตระกูลของท่าน พวกญาติทุกคนต่างตั้งใจจะช่วยกันจัดเตรียมภัตตาหารถวาย ขณะนั้นภิกษุรูปหนึ่งที่มีความคุ้นเคยกับตระกูลนั้นได้เดินทางมาเยี่ยมและทราบเรื่องนี้ จึงกล่าวต่อหน้าภิกษุรูปนั้นว่า “ดีแล้วท่านทั้งหลายจงถวายภัตตาหารแก่พระคุณเจ้ารูปนี้แหละ”

เมื่อภิกษุรูปนั้นได้ยินเช่นนี้ จึงไม่รับประเคนภัตตาหารที่พวกญาติกำลังนำมาถวาย เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ครั้นจะไปบิณฑบาตที่อื่นก็ไม่ทันจึงยอมอดอาหารตลอดทั้งวัน และเมื่อเดินทางกลับไปถึงวัดแล้วได้แจ้งเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบซึ่งภิกษุเหล่านั้นก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งว่า “ถ้าคฤหัสถ์ปรารถนาไว้ก่อน เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ร่ำอยู่จนบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้อาจจัดเตรียมได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดร่ำอยู่ จนบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้อาจจัดเตรียมต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารถนาไว้ก่อน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปริปาจิตสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ร่ำอยู่ หมายความว่า ผู้อื่นบอกให้ภิกษุนั้นรู้ หรือภิกษุณีบอกให้รู้
๒. แนะนำให้อาจจัดเตรียม หมายความว่า เขาไม่ประสงค์จะถวายหรือไม่ประสงค์จะทำแต่แรก

แต่ภิกษุณีไปกล่าวแนะนำว่า “พระคุณเจ้ารูปนี้เป็นนักสวด พระคุณเจ้ารูปนี้เป็นพหูสูตร ... เป็นต้น ท่านทั้งหลายจงถวายแด่พระคุณเจ้า จงทำถวายแด่พระคุณเจ้า” นี้ชื่อว่าแนะนำให้เขาจัดเตรียม

๓. **บิณฑบาต** หมายถึงโภชนะ ๕ อย่าง คือข้าวสุก ขนมสด ข้าวตู ปลา และเนื้อ อย่างใดอย่างหนึ่ง

๔. **เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน** หมายความว่า ยกเว้นภัตตาหารที่คฤหัสถ์เริ่มไว้ หรือเขาเป็นญาติ เป็นผู้บวรณากิษุไว้ หรือของที่เขาจัดแจงไว้ตามปกติ

เมื่อภิกษุรับประเคนภัตตาหารที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียมด้วยตั้งใจว่าจะฉันต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุฉันภัตตาหารนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามกล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม ด้วยสำคัญว่าภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียมบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าภิกษุณีไม่ได้แนะนำให้จัดเตรียมบ้าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน

๒. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีผู้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียวแนะนำให้จัดเตรียมไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ เว้นไว้แต่ภัตตาหารที่คฤหัสถ์ปรารภไว้ก่อน

๓. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่ภิกษุณีไม่ได้แนะนำให้จัดเตรียม ด้วยสำคัญว่าภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียมบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าภิกษุณีไม่ได้แนะนำให้จัดเตรียม ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปริปาจิตสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่คฤหस्थ्यปรารภไว้ก่อน
๒. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่สิกขมานาแนะนำให้อัดเตรียม
๓. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่สามเณรีแนะนำให้อัดเตรียม
๔. ภิกษุฉันอาหารทุกชนิด ยกเว้นโภชนะ ๕ อย่าง
๕. ภิกษุวิกุลจรีต
๖. ภิกษุตันบัญญัติ

๑๐. รโหณิสัชชสิกขาบท (๗๙)

ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ

ภิกษุกับสตรีนั่งสนทนากันอยู่ในที่ลับหูลับตาเพียงลำพัง แม้การสนทนานั้นจะเป็นเรื่องการถามตอบปัญหาธรรมก็ตาม แต่อาจเป็นเหตุให้บุคคลอื่นที่พบเห็นและไม่ทราบความจริงนำไปพูดตำหนิติเตียนให้เสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีกับภิกษุณีผู้เคยเป็นภรรยาเก่า มักจะไปมาหาสู่กันและกันถึงที่อยู่และชอบนั่งสนทนากันในที่ลับอยู่เพียงลำพังเสมอ ๆ ทำให้บรรดาภิกษุมักน้อยลันโทษที่ทราบเรื่องนี้พากันตำหนิพระอุทายีต่าง ๆ นานา พร้อมทั้งได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงตำหนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งโรหิสัชชสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **สองต่อสอง** หมายความว่า ภิกษุกับภิกษุณี
๒. **ที่ลับ** หมายความว่า ที่ลับตาได้แก่ที่ซึ่งบุคคลขยิบตา ยักคิ้ว หรือผงกศีรษะขึ้นแล้ว คนอื่นไม่สามารถมองเห็นได้ และที่ลับหูได้แก่ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถได้ยินถ้อยคำที่พูดสนทนากันตามปกติได้
๓. **นั่ง** หมายความว่า เมื่อภิกษุหนึ่งนั่ง แล้วภิกษุหนึ่งไถ่ หรือนอนไถ่กัน ภิกษุหนึ่งต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุหนึ่งนั่ง แล้วภิกษุหนึ่งนั่งไถ่ หรือนอนไถ่กัน ภิกษุหนึ่งก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์หรือเมื่อภิกษุและภิกษุณีทั้งสองนั่งไถ่กันหรือนอนไถ่กัน ภิกษุหนึ่งก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุหนึ่งในที่ลับ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ที่ลับ ภิกษุสำคัญว่าเป็นที่ลับบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่ที่ลับบ้าง แล้วนั่งอยู่ด้วยกันกับภิกษุณีสองต่อสอง ภิกษุหนึ่งต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ไม่ใช่ที่ลับ ภิกษุสำคัญว่าเป็นที่ลับบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง แล้วนั่งอยู่ด้วยกันกับภิกษุณีสองต่อสอง ภิกษุหนึ่งต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ที่ลับ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโรหิสัชชสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

- | | |
|--|----------------------------|
| ๑. ภิกษุมีบุรุษรู้เพียงสาวอยู่เป็นเพื่อน | ๒. ภิกษุยืน ไม่ได้นั่ง |
| ๓. ภิกษุไม่ได้มุ่งว่าเป็นที่ลับ | ๔. ภิกษุหนึ่งคิดเรื่องอื่น |
| ๕. ภิกษุวิกลจริต | ๖. ภิกษุดันบัญญัติ |

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในโอวาทวรรค โดยทรงปรารภบุคคลสาเหตุ การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งโอวาทสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ว่าภิกษุณีพาศิยเห็นภิกษุผู้เถระทั้งหลายที่สั่งสอนพวกภิกษุณีแล้วได้รับลาภสักการะมีจีวร บิณฑบาต เป็นต้นเป็นจำนวนมาก จึงพากันไปสั่งสอนพวกภิกษุณีบ้าง แต่กลับถูกพวกภิกษุณีตำหนิ เพราะท่านแสดงธรรมให้ฟังเพียงนิดหน่อย จากนั้นก็ชวนสนทนาแต่เรื่องดิรัจฉานกถาจนหมดเวลาทุกครั้งไป

พระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้วจึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และทรงอนุญาตให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณีด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่ไม่ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี

ต่อมาพวกภิกษุพาศิยเห็นภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี ได้รับลาภสักการะมีจีวร บิณฑบาต เป็นต้น เป็นจำนวนมากอยู่อีก จึงไปสมมติกันเองนอกสีมาแล้วไปสั่งสอนพวกภิกษุณี แต่ก็ถูกพวกภิกษุณีตำหนิอีก เพราะท่านแสดงธรรมให้ฟังเพียงนิดหน่อย แล้วยังชวนสนทนาเกี่ยวกับเรื่องดิรัจฉานกถาอยู่เหมือนเดิม จึงเป็นเหตุให้พระองค์มีรับสั่งให้สงฆ์แต่งตั้งภิกษุผู้มีคุณสมบัติ ๘ ประการเท่านั้นให้เป็นผู้สั่งสอนภิกษุณี

๒. พระบัญญัติแห่งอถักถกตสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีในเวลาที่ดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระจูฬปันถกสั่งสอนพวกภิกษุณีอยู่จนมืดค่ำ ทำให้ภิกษุณีเหล่านั้นกลับเข้าเมืองไม่ทัน เพราะประตูเมืองปิดก่อน จึงพากันนอนอยู่นอกเมือง จนกระทั่งรุ่งเช้าจึงพากันกลับเข้าเมือง ทำให้พวกชาวบ้านที่พบเห็นพากันตำหนิติเตียน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุสั่งสอนภิกษุณีเมื่อดวงอาทิตย์อัสดงแล้ว

๓. พระบัญญัติแห่งภิกขุบัญญัติสิกขาบท ว่าด้วยการไปสั่งสอน ภิกษุณีถึงที่สำนัก พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ทรงปรารภเรื่องที่ว่า ภิกษุณีจักพึงเข้าไปสอนพวกภิกษุณีจักพึงเข้าไปถึงที่สำนัก ทำให้พวกภิกษุณีจักพึงเข้าไป เหล่านี้เข้าไปเป็นข้ออ้างไม่ยอมไปรับฟังโอวาทจากภิกษุทั้งหลายอีก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเข้าไปสั่งสอนภิกษุณีถึงในสำนัก

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภภิกษุผู้เถระทั้งหลาย ที่เดินทางไปเยี่ยมพระนางมหาปชาบดีโคตมีผู้เป็นไข้ถึงในสำนัก และไม่ยอมแสดงธรรม โปรดตามที่พระนางนิมนต์ เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุทั้งหลาย เข้าไปแสดงธรรมโปรดเฉพาะภิกษุณีผู้เป็นไข้ถึงในสำนักได้

๔. พระบัญญัติแห่งอำมิสสิกขาบท ว่าด้วยการสั่งสอนภิกษุณีเพราะ เห็นแก่อำมิส พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ว่า ภิกษุ จักพึงเห็นภิกษุผู้เถระทั้งหลายที่ได้รับแต่งตั้งให้สั่งสอนภิกษุณีแล้ว ยังมี ลากสักการะคือจิวร บิณฑบาต เป็นต้น เป็นจำนวนมากอยู่อีก จึงกล่าวหาว่าภิกษุ เถระเหล่านี้มิได้ตั้งใจสั่งสอนพวกภิกษุณี แต่สั่งสอนเพราะเห็นแก่อำมิสคือลาก สักการะเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุ กล่าวหาภิกษุผู้เถระว่าสั่งสอนพวกภิกษุณีเพราะเห็นแก่อำมิสคือลากสักการะ

๕. พระบัญญัติแห่งจิวรทานสิกขาบท ว่าด้วยการถวายจิวร พระองค์ ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งที่เที่ยวบิณฑบาตอยู่ในถนน สายเดียวกันกับภิกษุณีรูปหนึ่งเป็นประจำ จนรู้จักคุ้นเคยนับถือกัน ภิกษุและภิกษุณี ทั้งสองรูปนี้จะบอกกันและกันอยู่เสมอ ๆ ว่า ตรงโน้นมีคนใส่บาตร ตรงโน้นมีคนถวาย จิวร เป็นต้น และในเวลาทีภิกษุรูปนี้ได้รับแจกจิวรจากสงฆ์ ท่านก็จะมอบจิวรให้แก่ ภิกษุณีรูปนี้ทุกครั้ง ส่วนตัวท่านเองนั้นกลับครองจิวรเก่า ๆ อยู่ตลอดเวลา จึงเป็นเหตุ ให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุให้จิวรแก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายที่ไม่ยอมแลกเปลี่ยนจีวรกับภิกษุณี เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้สหธรรมิกทั้ง ๕ คือภิกษุ ภิกษุณี ลิกขมานา สามเณร และสามเณรี สามารถแลกเปลี่ยนจีวรกันได้

๖. พระบัญญัติแห่งจีวรสิพพนสิกขาบท ว่าด้วยการเย็บจีวรให้ภิกษุณี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีซึ่งมีความชำนาญในการตัดเย็บจีวร ได้ตัดเย็บและย้อมจีวรให้แก่ภิกษุณีรูปหนึ่งแล้วเขียนรูปตามจินตนาการไว้ตรงกลางจีวร โดยที่ภิกษุณีรูปนั้นมารู้ต่อเมื่อครองจีวรผืนดังกล่าวเดินตามหลังภิกษุณีทั้งหลายไปฟังโอวาทจากภิกษุสงฆ์ และถูกพวกชาวบ้านด่าหนิติเตียน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเย็บจีวรให้แก่ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

๗. พระบัญญัติแห่งสังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางร่วมกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชักชวนพวกภิกษุณีเดินทางไกลร่วมกัน ทำให้พวกชาวบ้านที่พบเห็นด่าหนิติเตียน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุชักชวนภิกษุณีเดินทางไกลร่วมกัน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุณีจะขอเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสวตธีรวัตรร่วมกับพวกภิกษุ แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมให้ร่วมเดินทางไปด้วย เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ ทำให้พวกภิกษุณีต้องเดินทางจากเมืองสาเกตไปกรุงสวตธีรวัตรเพียงลำพังเฉพาะกับพวกภิกษุณีด้วยกัน จนถูกพวกโจรปล้นและทำอันตรายในระหว่างที่เดินไปถึงหนทางเปลี่ยว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุชักชวนภิกษุณีเดินทางไกลร่วมกันได้ เฉพาะที่จะต้องผ่านเส้นทางที่น้ำหวาดระแวง และมีภัยน่ากลัวเท่านั้น

๘. พระบัญญัติแห่งนาวาภิรทาสกขาบท ว่าด้วยการโดยสารเรือลำเดียวกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ชักชวนพวกภิกษุณีเล่นเรือลำเดียวกัน ทำให้พวกชาวบ้านที่พบเห็นพากันตำหนิติเตียนว่า “เหมือนพวกเราภรรยาเล่นเรือลำเดียวกัน” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุชักชวนภิกษุณีโดยสารในเรือลำเดียวกัน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุไม่ยอมให้พวกภิกษุณีนั่งเรือข้ามแม่น้ำไปด้วยกัน เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ ทำให้พวกภิกษุณีต้องนั่งเรือข้ามแม่น้ำไปเพียงลำพังเฉพาะพวกภิกษุณีด้วยกันเท่านั้น จนถูกพวกโจรปล้นและทำอันตรายในขณะที่เรือแล่นไปถึงกลางแม่น้ำ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุชักชวนภิกษุณีโดยสารเรือข้ามฟากไปด้วยกันได้

๙. พระบัญญัติแห่งปริพาจิตสิกขาบท ว่าด้วยการฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุณีอุลลันทาไปพูดแนะนำตามตระกูลต่าง ๆ ให้จัดเตรียมภัตตาหารบิณฑบาตถวายแก่พระเทวทัต ทำให้พระเทวทัตมีภัตตาหารฉันอย่างอุดมสมบูรณ์ ตรงกันข้ามกับพวกชาวบ้านที่พากันอดอดและเบื่อหน่าย เพราะบางครั้งได้ตั้งใจจัดเตรียมภัตตาหารไว้ถวายพระเถระรูปอื่น แต่กลับมาถูกภิกษุณีอุลลันทามาพูดแนะนำให้จัดเตรียมถวายเฉพาะแก่พระเทวทัตอยู่เกือบตลอดเวลา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันภัตตาหารบิณฑบาตที่ภิกษุณีแนะนำให้จัดเตรียมไว้

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปเยี่ยมญาติ และในขณะที่พวกญาติกำลังเตรียมภัตตาหารถวายนั้น ภิกษุณีสรูปหนึ่งก็ได้ไปที่บ้านหลังนี้เหมือนกัน เมื่อเห็นพวกชาวบ้านกำลังจัดเตรียมภัตตาหารถวายภิกษุรูปนี้ จึงถือโอกาสพูดเป็นเชิงแนะนำให้พวกเขาจัดเตรียมภัตตาหารถวายภิกษุรูปนี้ซ้ำอีก ทำให้ท่านไม่กล้ารับประเคนภัตตาหาร เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติห้ามไว้ ในที่สุดท่านจึงอดอาหารไปตลอดวัน จึงเป็นเหตุให้พระองค์

๓๗๐

ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่พวกคฤหัสถ์
ปรารภไว้ก่อนได้

๑๐. พระบัญญัติแห่งโรหิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ พระองค์
ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีกับภิกษุณีผู้เคยเป็น
ภรรยาเก่าของท่าน มักจะไปมาหาสู่กันและกันถึงที่พักอยู่เสมอ ๆ และก็ชอบนั่ง
สนทนากันอยู่ในที่ลับเพียงลำพังอยู่เสมอ ๆ อีกเช่นเดียวกัน จึงเป็นเหตุให้พระองค์
ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนั่งในที่ลับกับภิกษุณีสองต่อสอง

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุจำพรรษาเป็นต้นเหตุให้บัญญัติ
สิกขาบทในโอวาทวรรคมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท และวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์
บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๘ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๔. โภชนวรรค

โภชนวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยเรื่องโภชนะ หรืออาหารอันเป็นของบริโภค
คือข้าวสุก ขนหมกumas (ขนมสด) ข้าวตู(ขนมแห้ง) ปลาและเนื้อ ตลอดจนอาหาร
อย่างอื่นที่ภิกษุรับประทานแล้วมีกำหนดระยะเวลาในการฉันไว้อย่างชัดเจน ซึ่ง
เมื่อก่อนโดยสรุปแล้วก็เป็นหมวดที่ว่าเรื่องอาหารนั่นเอง ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า
“โภชนวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทของวรรคนี้
ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับโภชนะหรืออาหารทั้งหมด

โภชนวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญ
ที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. อวสถปิณฑสิกขาบท (๘๐)

ว่าด้วยการฉันภัตตาหารในที่พักแรม

การพักแรมอยู่อาศัยเพื่อต้องการฉันภัตตาหาร ณ สถานที่พักแรมที่เขาจัดไว้สำหรับภิกษุหรือบุคคลทั่วไปนานเกินปกติ จนกลายเป็นเหมือนต้องการผูกขาดไว้เฉพาะตนเท่านั้น อาจถูกตำหนิตเดียยให้เสื่อมเสียได้ เพราะทำให้ภิกษุหรือบุคคลเหล่านี้นหมดโอกาสที่จะมาฉันหรือบริโภคหารดังกล่าวไปโดยปริยาย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสรวัดติจัดที่พักและอาหารไว้บริการแก่คนเดินทางเป็นประจำทุกวัน แต่พวกภิกษุจฬัพคิยก็กลับเข้าไปพักแรมอยู่ฉันภัตตาหาร ณ สมาคมแห่งนั้นเป็นประจำติดต่อกันถึง ๓ วัน โดยไม่ยอมกลับไปพักที่วัด เพราะคิดว่าได้รับความสะดวกสบายในเรื่องภัตตาหารและที่พัก และไม่ต้องเสียเวลาเดินทางกลับไปกลับมาอีกด้วย ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิตเดียยต่าง ๆ นานา และบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็ได้ตำหนิพวกภิกษุจฬัพคิยตามไปด้วย จากนั้นก็นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุจฬัพคิยมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุจฬัพคิยโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขานี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรมได้มือเดียว ถ้าฉันเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาท่านพระสารีบุตรเดินทางไปกรุงสรวัดติ และได้เข้าไปพักแรม ณ สถานที่พักแรมกลางทาง พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวได้นำภัตตาหารมาถวายท่านด้วยความดีใจว่านาน ๆ พระคุณเจ้าจึงจะผ่านมาที่นี่ แต่เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ท่านพระสารีบุตร

๓๗๒

เกิดเป็นไข้จนไม่สามารถจะออกไปจากที่พักแรมแห่งนั้นได้ วันรุ่งขึ้นพวกชาวบ้านก็ได้นำ ภัตตาหารมาถวายอีก แต่ท่านไม่รับประเคนโดยยอมอดอาหาร เพราะเกรงจะต้องอาบัติ ตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ และเมื่อท่านพระสารีบุตรเดินทางไปถึงกรุงสาวัตถี แล้วก็ได้เล่าเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ ซึ่งภิกษุเหล่านั้นก็ได้นำเรื่องนี้ไป กราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์ได้ทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วรับสั่งแก่ ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้พักอยู่ฉันภัตตาหารในที่ พักแรมเป็นประจำได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติ ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงอยู่ฉันภัตตาหารในที่พักแรมได้มือเดียว ถ้าเกิน กว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอาวาสถปิณฑสิกขาบท ที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควร ศึกษา คือ :-

๑. **ภิกษุไม่เป็นไข้ ... ภิกษุเป็นไข้** หมายถึง ภิกษุที่สามารถหลีกออกไป จากที่พักแรมนั้นได้ ส่วนภิกษุเป็นไข้หมายถึงภิกษุที่ไม่สามารถหลีกออกไปจากที่ พักแรมนั้นได้

๒. **ภัตตาหารในที่พักแรม** หมายถึง โภชนะ ๕ อย่าง อย่างใด อย่างหนึ่ง ที่เขาจัดไว้ที่ศาลา ที่มณฑป ที่โคนไม้ หรือที่กลางแจ้ง อย่างเพียงพอ โดย มิได้เจาะจงผู้ใด

ภิกษุไม่เป็นไข้พึงฉันได้มือเดียว หากรับประเคนเกินกว่านั้นด้วยคิดว่า “จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ หากฉันต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุฉันภัตตาหารในที่พักแรม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ไม่เป็นไข้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไข้บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่เป็นไข้บ้าง แล้วฉันภัตตาหารในที่พักแรมเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. เป็นไข้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไข้บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วฉันภัตตาหารในที่พักแรมเกินกว่านั้น ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นไข้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอวสธปิณฑสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเป็นไข้
๒. ภิกษุไม่เป็นไข้และฉันเพียงมือเดียว
๓. ภิกษุเดินทางหรือมาแล้วแฉะฉัน
๔. ภิกษุที่เจ้าของทานนิมนต์ให้ฉัน
๕. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาจัดไว้จำเพาะ
๖. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาไม่ได้จัดไว้อย่างเพียงพอ
๗. ภิกษุฉันภัตตาหารทุกชนิดยกเว้นโภชนะ ๕
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. คนโกชนสิกขาบท (๘๑)

ว่าด้วยการฉนคนโกชนะ

การที่ภิกษุหลายรูปรวมกันเป็นคณะไปเที่ยวออกปากขอภัตตาหารจากชาวบ้าน ไม่ว่าจะระบุชื่อหรือไม่ระบุชื่ออาหารก็ตาม อาจทำให้ผู้ถูกขออึดอัดลำบากใจ จนกระทั่งนำไปสู่การตินนินทาในที่สุดก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พระเทวทัตและคณะกำลังประสพกับความเสื่อมลาภ จึงพากันไปออกปากขอ ภัตตาหารจากตระกูลต่าง ๆ มาฉน ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิการกระทำของ พระเทวทัตและคณะต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมพวกสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงเที่ยว ออกปากขอภัตตาหารจากตระกูลต่าง ๆ มาฉนเล่า เพราะภัตตาหารที่ดีและอร่อย ๆ ใครก็ชอบก็พอใจเหมือนกันทั้งนั้น” ในขณะเดียวกันบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิ แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระเทวทัตมาสอบถาม เมื่อ ทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพระเทวทัตและคณะโดยอเนกประการ จากนั้นจึง ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนคนโกชนะ”^๑

^๑ คนโกชนะ คือ อาหารที่ได้มาโดยคณะ มี ๒ อย่าง คือ

๑. คนโกชนะโดยการนิมนต์ ได้แก่อาหารที่ทายกนิมนต์ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปให้ไปฉน ร่วมกัน หากภิกษุรับประเคนอาหารนี้พร้อมกันแล้วฉนพร้อมกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะ ฉนคนโกชนะ ถ้าแยกกันรับประเคนแล้วฉนพร้อมกัน ไม่ต้องอาบัติ

๒. คนโกชนะโดยการขอ ได้แก่อาหารที่ภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป พร้อมกันไปออกปากขอจาก ชาวบ้าน หรือแยกกันไปขอ รับประเคนพร้อมกัน หรือแยกกันรับประเคน เมื่อได้อาหารมา แล้วจะฉนพร้อมกันหรือแยกกันฉน ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนคนโกชนะ (วิ.อ. ๒/๒๑๗- ๒๑๘/๓๔๖-๓๔๗)

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาพวกชาวบ้านทราบว่ามีภิกษุเป็นไข้หลายรูปไม่อาจออกไปบิณฑบาตได้ จึงไปนิมนต์ภิกษุไข้เหล่านั้นไปฉันภัตตาหารร่วมกัน แต่ท่านไม่รับนิมนต์เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเป็นไข้ฉันคนโกชนะได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโกชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาพวกชาวบ้านปรารภจะทำบุญถวายภัตตาหารและถวายจีวรในสมัยจีวรกาล จึงไปนิมนต์ภิกษุทั้งหลายด้วยตั้งใจว่า “จะให้ฉันภัตตาหารและถวายจีวรให้ครอง” แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่รับนิมนต์เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโกชนะในสมัยที่ถวายจีวรได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโกชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ และสมัยที่ถวายจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๓

ต่อมาพวกชาวบ้านทราบ ว่า “ภิกษุทั้งหลายกำลังช่วยกันทำจีวร” จึงนำภัตตาหารมาถวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายฉันร่วมกัน แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่รับเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโกชนะในสมัยที่ทำจีวรได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโกชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายเป็นไข้ และสมัยที่ทำจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๔

ต่อมาพวกภิกษุเดินทางไกลไปร่วมกันกับพวกชาวบ้าน เมื่อใกล้จะถึงเวลาบิณฑบาตท่านจึงบอกพวกชาวบ้านให้หยุดรอก่อน จากนั้นจึงออกไปบิณฑบาต แม้พวกชาวบ้านจะนิมนต์ให้ฉันภัตตาหารร่วมกัน ณ สถานที่นั้น แต่ท่านก็ไม่รับนิมนต์ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโกชนะในสมัยที่เดินทางไกลได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโกชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายเป็นไข้ สมัยที่ทำจีวร และสมัยที่เดินทางไกล นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๕

ต่อมาภิกษุหลายรูปโดยสารเรือไปกับพวกชาวบ้าน เมื่อใกล้จะถึงเวลาบิณฑบาตท่านจึงขอให้พวกชาวบ้านนำเรือเข้าเทียบฝั่งก่อน จากนั้นจึงขึ้นฝั่งไปบิณฑบาต แม้พวกชาวบ้านจะนิมนต์ให้ฉันภัตตาหารร่วมกันในเรือ แต่ท่านก็ไม่รับนิมนต์ เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโภชนะในสมัยที่โดยสารเรือได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล และสมัยที่โดยสารเรือ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๖

ต่อมาเมื่อออกพรรษาพิจารณาแล้ว ภิกษุทั้งหลายเดินทางมาจากถิ่นต่าง ๆ เพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พวกชาวบ้านเห็นเป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญใหญ่ถวายภัตตาหารแก่ภิกษุที่มาจากถิ่นต่าง ๆ จึงไปนิมนต์ภิกษุเหล่านั้นให้ฉันภัตตาหารร่วมกัน แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่รับนิมนต์เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว ต่อมาได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโภชนะในมหาสมัยได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ และมหาสมัย นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๗

ต่อมาพระญาติร่วมสายพระโลหิตของพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ ซึ่งไปผนวชอยู่ในสำนักของอาชีวก ได้เข้าไปเฝ้าถวายพระพรพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐว่า “ประสงค์จะถวายภัตตาหารแก่นักบวชผู้เป็นเจ้าลัทธิทั้งหมด” ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสว่า “ถ้าท่านนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้มาฉัน โยมจึงจะจัดภัตตาหารถวาย” อาชีวกท่านนั้นจึงไปนิมนต์ภิกษุทั้งหลายว่า “ขอนิมนต์ภิกษุทั้งหลายไปฉันภัตตาหารของข้าพเจ้าในวันพรุ่งนี้” แต่ภิกษุทั้งหลายไม่รับนิมนต์เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้แล้ว

เมื่อเป็นเช่นนี้อาชีวกท่านนั้นจึงไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบทูลว่า “ท่านพระโคตมก็เป็นบรรพชิต ข้าพเจ้าก็เป็นบรรพชิต บรรพชิตควรจะได้รับภัตตาหารของบรรพชิต ขอท่านพระโคตมพร้อมกับภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพเจ้าเพื่อฉันในวันพรุ่งนี้”

ต่อจากนั้นพระองค์ทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันคนโกชนะในสมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันคนโกชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร สมัยที่เดินทางไกล สมัยที่โดยสารเรือ มหาสมัย และสมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งคนโกชนสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ฉันคนโกชนะ** หมายความว่า ภิกษุ ๔ รูปที่เขานิมนต์ด้วยโกชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วไปฉันร่วมกัน นี้ชื่อว่าฉันคนโกชนะ

๒. **นอกสมัย** หมายความว่า นอกเหนือไปจากสมัยทั้ง ๗

๓. **สมัยที่เป็นไข้** หมายความว่า ที่สุดแม้กระทั่งเท้าแตก ภิกษุคิดว่า “เป็นสมัยที่เป็นไข้” ฟังฉันคนโกชนะได้

๔. **สมัยที่ถวายจีวร** หมายความว่า เมื่อยังไม่ได้กรานกฐิน กำหนดเอาเดือนสุดท้ายแห่งฤดูฝน(ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เมื่อกรานกฐินแล้วกำหนดเวลา ๕ เดือน (ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔) ภิกษุคิดว่า “เป็นสมัยที่ถวายจีวร ฟังฉันคนโกชนะได้”

๕. **สมัยที่ทำจีวร** หมายความว่า เมื่อภิกษุกำลังทำจีวร ภิกษุคิดว่า “เป็นสมัยที่ทำจีวร” ฟังฉันคนโกชนะได้

๖. สมัยที่เดินทางไกล หมายความว่า ภิกษุคิดว่า “เราจะพึงเดินทาง ครึ่งโยชน์” พึงฉนฺคณโกชนะได้ เมื่อภิกษุนั้นไป พึงฉนฺคณโกชนะได้ แม้กลับมาถึงแล้ว ก็พึงฉนฺคณโกชนะได้

๗. สมัยที่โดยสารเรือ หมายความว่า ภิกษุคิดว่า “เราจะโดยสารเรือ” พึงฉนฺคณโกชนะได้ เมื่อภิกษุนั้นโดยสารไป พึงฉนฺคณโกชนะได้ แม้หากลับก็พึง ฉนฺคณโกชนะได้

๘. มหาสมัย หมายความว่า ในคราวที่มีภิกษุ ๒-๓ รูปเที่ยวบิณฑบาต พอเลี้ยงกัน เมื่อมีภิกษุรูปที่ ๔ มารวมด้วย บิณฑบาตไม่พอเลี้ยงกัน ภิกษุคิดว่า “นี้เป็นมหาสมัย” พึงฉนฺคณโกชนะได้

๙. สมัยที่เป็นภัตตาหารของสมณะ หมายความว่า ในคราวมีปริพาชก(นักบวชนอกพระพุทธศาสนา)จัดภัตตาหารถวาย ภิกษุคิดว่า “เป็นสมัยที่เป็นภัต ตาหารของสมณะ” พึงฉนฺคณโกชนะได้

ภิกษุรับรับประทานภัตตาหารที่เป็นคนโกชนะด้วยคิดว่า “จะฉนฺ” นอกเหนือ จากสมัยทั้ง ๗ ดังกล่าวนี้นี้ ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าฉนฺก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุฉนฺภัตตาหารที่เป็นคนโกชนะ มีลักษณะ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณี ศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. คนโกชนะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นคนโกชนะบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญ ว่าไม่ใช่คนโกชนะบ้าง แล้วฉนฺนอกสมัยดังกล่าว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ไม่ใช่คนโกชนะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นคนโกชนะบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วฉันนอกสมัยดังกล่าว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่คนโกชนะ แล้วฉันนอกสมัยดังกล่าว ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งคนโกชนสิกขาบทที่ ๒ มีช้อยกเว้น ๑๑ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุฉันในสมัย
๒. ภิกษุ ๒-๓ รูปฉันร่วมกัน
๓. ภิกษุหลายรูปเที่ยวบิณฑบาตแล้วประชุมฉันร่วมกัน
๔. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายเป็นนิตย์
๕. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายตามสลาก
๖. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในปักข์
๗. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในวันอุโบสถ
๘. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขาถวายในวันปาฏิบ^๑
๙. ภิกษุฉันภัตตาหารทุกชนิด ยกเว้นโกชนะ ๕ อย่าง
๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุดันบัญญัติ

^๑ วันปาฏิบ^๑ คือ วันขึ้น ๑ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำ ซึ่งเป็นวันที่อุบาสกอุบาสิกาคิดว่า วันอุโบสถ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำนั้น มีคนนิยมถวายภัตตาหารกันมาก ส่วนวันปาฏิบ^๑ คือ วันขึ้น ๑ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำนั้น มักจะมีคนถวายภัตตาหารกันน้อย การถวายภัตตาหารในวันปาฏิบ^๑นี้จึงเท่ากับช่วยให้ภิกษุสงฆ์ได้รับความสะดวกในเรื่องภัตตาหาร นอกจากนี้อุบาสกอุบาสิกาคิดว่า วันอุโบสถ คือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ หรือวันแรม ๑๔-๑๕ ค่ำ นั้น ภิกษุสงฆ์ท่านจะลงฟังปาติโมกข์ ทำให้ท่านมีศีลบริสุทธิ์ ดังนั้น ถ้าได้ถวายภัตตาหารในวันปาฏิบ^๑ คือ วันขึ้น ๑ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำ ก็จะได้บุญหรืออานิสงส์มาก (วิ.อ. ๓/๓๗๗-๓๗๘)

๓. ปรีมปรโกชนลิกขาบท (๘๒)

ว่าด้วยการฉนปรีมปรโกชนะ

การที่ภิกษุรับนิมนต์เข้าช้อนในวันและเวลาเดียวกัน นอกจากส่อให้เห็นถึงความมักมากของตนเองแล้ว ก็ยังจะทำให้ผู้นิมนต์เกิดความสับสน เสียความรู้สึกและเสื่อมศรัทธา จนกระทั่งอาจนำไปสู่การดำหนิตติเดียนให้เกิดความเสื่อมเสียก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาครศาสา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี นั้น พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พวกชาวบ้านจัดวาระหมุนเวียนกันรับเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์เป็นประจำ ทำให้ภิกษุสงฆ์ได้รับความสะดวกในเรื่องภัตตาหารเป็นอย่างดี

ในขณะนั้นชายกรรมกรผู้ยากจนคนหนึ่งคิดว่า “การมีโอกาสถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขนั้น ถือเป็นการทำบุญที่จะได้รับผลานิสงส์มาก ควรที่เราจะได้รับเป็นเจ้าภาพถวายภัตตาหารกับเขาบ้าง” จากนั้นจึงเข้าไปแจ้งความคิดของตนให้นายกิริปติกะผู้เป็นนายจ้างฟังว่า “กระผมต้องจัดภัตตาหารถวายภิกษุสงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข ขอท่านได้โปรดจ่ายค่าจ้างให้แก่กระผมด้วย” ซึ่งนายกิริปติกะผู้เป็นนายจ้างก็ได้จ่ายค่าจ้างให้เขามากกว่าปกติ เพราะตนเองก็เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์อยู่แล้ว

ต่อมาชายกรรมกรผู้ยากจนดังกล่าว ก็ได้เข้าไปเฝ้ากราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าถึงที่ประทับว่า “ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์โปรดรับภัตตาหารของข้าพระพุทธเจ้าเพื่อฉนในวันพรุ่งนี้เถิดพระเจ้าข้า” ซึ่งพระองค์ก็ได้ตรัสถามว่า “อุบาสก ภิกษุสงฆ์มีจำนวนมาก ท่านจงทราบเถิด” ชายกรรมกรผู้ยากจนก็ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ภิกษุสงฆ์จะมีจำนวนมากก็ไม่ใช่ไร ข้าพระพุทธเจ้าได้จัดเตรียมผลพุทธาไว้เป็นจำนวนมาก น้ำพุทธามีเพียงพอ พระพุทธเจ้าข้า” เมื่อทราบวาพระองค์ทรงรับนิมนต์โดยดูขณิภาพแล้ว ก็ได้กราบทูลลากลับไป

พวกชาวบ้านได้ทราบข่าวว่า ชายกรรมกรผู้ยากจนนิมนต์ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุขมาฉันภัตตาหารที่บ้านของตนในวันพรุ่งนี้ ต่างก็นำอาหารอันเป็นของควรเคี้ยวและควรบริโภคเป็นจำนวนมากไปให้ด้วยความเต็มใจและชื่นชมยินดี ซึ่งชายกรรมกรผู้ยากจนก็ได้กล่าวขอบคุณน้ำใจของเพื่อนบ้านเหล่านั้นด้วยความดีนตื้นใจ แล้วก็สาละวนอยู่กับการจัดแจงภัตตาหารและเสนาสนะอยู่ตลอดทั้งคืน

ส่วนภิกษุสงฆ์ก็ได้ทราบข่าวว่า “ชายกรรมกรผู้ยากจนคนนี้มีเพียงผลพุทราเท่านั้นที่ได้จัดแจงและเตรียมไว้” พอรุ่งเช้าจึงออกไปบิณฑบาตมาฉันก่อน แล้วรอเวลาที่ชายกรรมกรผู้ยากจนมารับ

เมื่อถึงเวลาชายกรรมกรผู้ยากจนคนดังกล่าวก็ให้เพื่อนบ้านช่วยไปเข้าเฝ้ากราบทูลภัตตาหารว่า “ได้เวลาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า ภัตตาหารเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าข้า” ซึ่งพระองค์ก็ได้เสด็จไปเสวยภัตตาหารที่บ้านของชายกรรมกรผู้ยากจนคนนั้นพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่

ชายกรรมกรผู้ยากจนถวายภัตตาหารด้วยความปิติยินดี แต่ก็ถูกภิกษุทั้งหลายปฏิเสธอยู่เป็นระยะ ๆ ว่า “จงถวายแต่น้อยเถิด อุบาสก” แม้กระนั้นเขาก็ได้กราบเรียนว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลายอย่าเข้าใจว่า ผู้นี้เป็นกรรมกรยากจนแล้วควรจะฉันแต่น้อยเลย กระผมได้จัดเตรียมภัตตาหารไว้อย่างเพียงพอ นอกจากนี้พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวก็ได้นำสิ่งของต่าง ๆ มาร่วมทำบุญอีกเป็นจำนวนมาก ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายโปรดฉันให้เพียงพอเถิด”

ภิกษุทั้งหลายได้พูดถึงเหตุผลที่ต้องฉันภัตตาหารแต่น้อยว่า “มิได้คิดว่าอุบาสกเป็นคนยากจน แต่พวกอาตมาได้ออกไปบิณฑบาตมาฉันตั้งแต่เช้าก่อนที่จะมาที่นี่ นี่คือเหตุผลที่พวกอาตมาขอให้ท่านถวายแต่น้อย” ทันทีที่ชายกรรมกรผู้ยากจนได้ฟังเช่นนั้นก็ได้กล่าวดำนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายรับนิมนต์เราไว้ก่อนแล้วจึงได้ไปฉันในที่อีกแห่งหนึ่งอีกเล่า เราไม่สามารถที่จะถวายภัตตาหารให้ท่านพอฉันหรืออย่างไร” ส่วนบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ได้ทราบเรื่องนี้ก็ดำนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนัปรัมปรโภชนะ”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งเป็นไขออกไปบิณฑบาตไม่ได้ เพื่อนภิกษุที่ทราบข่าวจึงได้นำอาหารบิณฑบาตมาถวาย แต่ภิกษุรูปนั้นเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉนัปรัมปรโภชนะตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว จึงได้ปฏิเสธไป เพราะมีอุบาสกคนหนึ่งมาแจ้งความจำนงค์ก่อนหน้าว่าจะนำภัตตาหารมาถวาย แต่ในที่สุดภิกษุผู้เป็นไขรูปนั้นต้องอดอาหารไปทั้งวัน เพราะอุบาสกคนดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างจนเป็นเหตุให้นำภัตตาหารมาถวายสายเกินกำหนดเวลาที่ภิกษุจะพึงฉันได้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วมีรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุที่เป็นไขฉนัปรัมปรโภชนะได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉนัปรัมปรโภชนะนอกสมัย สมัยในช้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข นี่คือสมัยในช้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาในช่วงสมัยของจิวรกาล พวกชาวบ้านที่ต้องการบุญก็จะนิมนต์นำภัตตาหารและจีวรไปถวายแก่ภิกษุทั้งหลายที่อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว จึงไปนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้ฉนัภัตตาหารแล้วจะได้ถวายจีวรให้ครองต่อไป แต่ภิกษุเหล่านั้นเกรงจะต้องเป็นอาบัติเพราะฉนัปรัมปรโภชนะตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว เนื่องจากมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งได้แจ้งความจำนงค์ว่าจะนำภัตตาหารมาถวาย จึงไม่รับพระเคนภัตตาหารดังกล่าว คงรับพระเคนแต่เพียงจีวรอย่างเดียวเท่านั้น หลังจากนั้นท่านได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันปรมปรโภชนะในสมัยที่ถวายจีวรได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะฉันปรมปรโภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่เป็นไข้ และสมัยที่ถวายจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๓

ต่อมาพวกชาวบ้านได้ทราบว่ ภิกษุทั้งหลายกำลังทำจีวร(กำลังช่วยกันตัดเย็บและย้อมผ้าไตรจีวร) จึงได้นำภัตตาหารไปถวาย แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่รับประเคน เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปรมปรโภชนะตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว เพราะมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งแจ้งความจำนงค์จะนำภัตตาหารมาถวายไว้ก่อนแล้ว หลังจากนั้นท่านได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วรับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ฉันปรมปรโภชนะในสมัยที่ทำจีวรได้” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะปรมปรโภชนะนอกสมัย สมัยในข้อนั้น คือสมัยที่เป็นไข้ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

การวิภักตภัตตาหารที่หวังว่าจะได้

ต่อมาเข้าวันหนึ่ง พระองค์พร้อมด้วยท่านพระอานนท์ได้เสด็จไปที่ตระกูลแห่งหนึ่ง พวกชาวบ้านได้นำภัตตาหารมาถวาย แต่ท่านพระอานนท์เกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปรมปรโภชนะตามที่พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้ว จึงไม่รับประเคน จนเป็นเหตุให้พระองค์ตรัสสั่งว่า “รับเถิด อานนท์” แม้กระนั้นท่านพระอานนท์ก็ยังไม่

รับประเคนพร้อมทั้งกราบทูลว่า “อย่าเลย พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์มีภัตตาหารที่หวังว่าจะได้อยู่แล้ว”

เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงตรัสว่า “อานนท์ ถ้าเช่นนั้นเธอจงวิกัปปัตตอาหารที่หวังว่าจะได้(ยกภัตตาหารที่รับนิมนต์ไว้ก่อนแล้วนั้นให้แก่ภิกษุอื่นไป) แล้วรับภัตตาหารนี้ไว้เถิด” จากนั้นจึงรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้วิกัปปัตตอาหารที่หวังว่าจะได้อยู่แล้วฉันปรมปรโภชนะ” ครั้นแล้วมีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายวิกัปปัตตอาหารที่หวังว่าจะได้ด้วยกล่าวว่า “กระผมถวายภัตตาหารที่หวังว่าจะได้นี้ให้แก่ภิกษุชื่อนี้”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปรมปรโภชนสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

ปรมปรโภชนะ หมายความว่า ภิกษุรับนิมนต์จากทายกคนหนึ่งไว้ก่อนแล้วว่าจะไปฉันโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่กลับไปฉันโภชนะ ๕ อย่างอย่างใดอย่างหนึ่ง ณ สถานที่แห่งอื่นนอกจากที่ตนรับนิมนต์ไว้ นี้ชื่อว่าปรมปรโภชนะ^๑

^๑ **ปรมปรโภชนะ** คือ อาหารของคนอื่นนอกเหนือไปจากอาหารที่มีผู้นิมนต์ไว้ก่อนแล้ว หมายความว่า ภิกษุรับนิมนต์ที่จะไปฉันอาหารเช้าหรือเพลที่บ้านของทายกคนหนึ่งไว้แล้ว แต่ท่านกลับไปฉันอาหารเช้าหรือเพลที่อื่นหรืออาหารเช้าหรือเพลของทายกคนอื่นก่อน จากนั้นจึงกลับมาฉันอาหารที่บ้านของทายกที่รับนิมนต์ไว้ในภายหลัง อาหารที่ภิกษุไปฉันมาก่อนนั้น ชื่อว่าปรมปรโภชนะ

ในกรณีที่ภิกษุมีความจำเป็นที่จะต้องฉันปรมปรโภชนะโดยไม่ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุรูปนั้นก็ต้องวิกัปป คือสละอาหารที่รับนิมนต์ไว้ก่อนนั้นให้ภิกษุรูปอื่นไปรับหรือไปฉันแทนให้เรียบร้อย หรือหากจะพูดให้ชัดเข้าก็คือภิกษุไม่ควรรับกิจนิมนต์ซ้อนกัน๒แห่งในเวลาใกล้เคียงกันนั่นเอง (กฺชา.อ. หน้า ๒๕๖)

ส่วนคำว่า “นอกสมัย สมัยที่เป็นไข สมัยที่ถวายเป็นจิ๋ว สมัยที่ทำจิ๋ว” ตลอดจนเกณฑ์ในการปรับอัตราในสิกขาบทนี้ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในคณโกชนสิกขาบทที่ ๒ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “คณโกชนะ” เป็น “ปริมปรโกชนะ” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปริมปรโกชนสิกขาบทที่ ๓ มีช้อยกเว้น ๑๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุฉันในสมัย
๒. ภิกษุวิกัปแล้วฉัน
๓. ภิกษุฉันบิณฑบาตที่รับนิมนต์ไว้ ๒-๓ แห่งรวมกัน
๔. ภิกษุฉันตามลำดับที่รับนิมนต์
๕. ภิกษุที่ชาวบ้านทั้งตำบลนิมนต์แล้วฉันในที่แห่งหนึ่งในตำบลนั้นเอง
๖. ภิกษุที่สมาชิกทั้งหมดของสมาคมนิมนต์แล้วฉันในที่แห่งหนึ่งในสมาคมนั้นเอง
๗. ภิกษุรับนิมนต์แต่บอกว่าจะรับภิกษา
๘. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขากวายเป็นนิตย
๙. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขากวายเป็นตามสลาก
๑๐. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขากวายเป็นในปัถะ
๑๑. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขากวายเป็นในอุโบสถ
๑๒. ภิกษุฉันภัตตาหารที่เขากวายเป็นในวันปาฏิบ
๑๓. ภิกษุฉันอาหารทุกชนิดยกเว้นโกชนะ ๕
๑๔. ภิกษุวิกุลจรีต
๑๕. ภิกษุตันบัญญัติ

๔. กาณมาตุสิกขาบท (๘๓)

ว่าด้วยมารดาของนางกาณา

การที่ภิกษุหลายรูปแวะเวียนกันไปบิณฑบาต ณ จุดใดจุดหนึ่งซ้ำแล้วซ้ำเล่า ผู้ใส่บาตรบางท่านอาจขึ้นชอบ ในขณะที่ผู้ใส่บาตรอีกหลายท่านอาจเกิดความอึดอัด และเบื่อหน่าย และเกิดความรู้สึกเสื่อมศรัทธาไปในที่สุดก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่อุบาสิกคนหนึ่ง เป็นผู้มิศรัทธาและชอบทำบุญใส่บาตรอยู่เสมอ ๆ นางมีบุตรสาวคนหนึ่งชื่อกาณาและแต่งงานแยกออกไปอยู่กับที่บ้านของสามี ต่อมาเธอได้กลับมาเยี่ยมมารดาและพักอยู่กับมารดาได้ระยะหนึ่ง สามีก็ส่งคนมาแจ้งข่าวให้เธอกลับ

เมื่อมารดาทราบว่าบุตรสาวจะกลับไปบ้านสามี จึงตื่นแต่เช้าเพื่อทอดขนม เป็นของให้บุตรสาวนำไปฝากบุตรเขย แต่ขณะที่ทอดขนมสุกนั้นเองก็มีภิกษุรูปหนึ่ง เดินบิณฑบาตผ่านมาถึงหน้าบ้าน นางจึงให้บุตรสาวนำขนมนั้นไปใส่บาตร เมื่อภิกษุรูปนั้นเดินออกไปแล้วก็ได้บอกภิกษุรูปอื่นต่อ ๆ กันไป ภิกษุรูปอื่น ๆ จึงเดินบิณฑบาต ผ่านมาที่บ้านของนางอีก ซึ่งนางก็ให้บุตรสาวนำขนมไปใส่บาตรแก่ภิกษุอีกหลายรูป จนกระทั่งขนมที่ทอดเพื่อให้บุตรสาวนำไปฝากบุตรเขยนั้นหมด ทำให้นางกาณาผู้เป็นบุตรสาวต้องพักอยู่กับมารดาไปอีกระยะหนึ่ง

ต่อมาสามีได้ให้คนมาส่งข่าวให้นางกาณากลับอีก และเหตุการณ์ก็เป็นไปในการทำงานเดียวกับที่ผ่านมาอีก จึงทำให้เธอต้องพักอยู่กับมารดาไปอีกระยะหนึ่ง จนกระทั่งต่อมาสามีได้ให้คนมาส่งข่าวอีกเป็นครั้งที่ ๓ ว่าให้นางกาณากลับ หากยังไม่กลับสามีก็จะมีภรรยาใหม่ แต่แล้วเหตุการณ์ก็เป็นไปเช่นเดียวกับสองครั้งที่ผ่านมา

นางกาณาทราบข่าวต่อมาว่าสามีของนางมีภรรยาใหม่แล้ว จึงเสียใจร้องไห้ เศร้าโศกเป็นอย่างมาก และขณะนั้นพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่บ้านของเธอ และเมื่อทรงทราบว่าเธอเศร้าโศกเสียใจ ก่อนเสด็จกลับจึงทรงแสดงธรรมโปรดทำให้เธอสามารถบรรเทาความเศร้าโศกเสียใจลงได้

ต่อมาพระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พักค้างแรมที่ฟ้อคำเกวียนกลุ่มหนึ่งกำลังเตรียมตัวกันแต่เช้าตรู่ เพื่อจะเดินทางจากกรุงราชคฤห์ไปค้าขายทางทิศตะวันตก ก็พอดีขณะนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งเดินบิณฑบาตผ่านมาตรงที่ฟ้อคำเกวียนกลุ่มนั้นกำลังเตรียมจะออกเดินทาง ฟ้อคำเกวียนคนหนึ่งเป็นอุบาสกเห็นเป็นโอกาสดีที่จะได้ทำบุญใส่บาตรก่อนออกเดินทาง จึงนำเสบียงส่วนหนึ่งที่เตรียมไว้สำหรับเดินทางออกมาใส่บาตร แต่เมื่อภิกษุนั้นเดินออกไปแล้วก็ได้ออกภิกษุรูปอื่นต่อ ๆ กันไปอีก ภิกษุหลายรูปได้แวะเวียนมารับบาตร ซึ่งฟ้อคำเกวียนผู้เป็นอุบาสกก็ได้้นำเสบียงออกมาใส่บาตรจนหมด จากนั้นจึงบอกเพื่อนฟ้อคำเกวียนให้ออกเดินทางล่วงหน้าไปก่อน ส่วนตนเองเมื่อเตรียมเสบียงเรียบร้อยแล้วก็จะออกเดินทางตามไปในภายหลัง

เมื่อฟ้อคำเกวียนผู้เป็นอุบาสกเตรียมเสบียงพร้อมแล้วจึงออกเดินทางตามไปเพียงลำพัง จึงถูกพวกโจรปล้นในระหว่างทาง พวกฟ้อคำเกวียนที่ออกเดินทางล่วงหน้าไปก่อนได้ทราบข่าวว่า ฟ้อคำเกวียนผู้เป็นอุบาสกที่เดินทางตามมาภายหลังนั้นถูกพวกโจรปล้น ต่างก็พากันดำหนิว่า “ทำไมพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงรับบิณฑบาตโดยไม่รู้จักประมาณ จนทำให้ฟ้อคำเกวียนผู้เป็นอุบาสกที่เดินทางตามมาภายหลังต้องถูกพวกโจรปล้น” และเมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนี้แล้วก็ได้นำไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบต่อไป

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และทรงปรารภเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในพระเรื่องนี้ว่า :-

“ทายกนำขนมหรือข้าวตุมมาปวารณาภิกษุผู้เข้าไปถึงตระกูล ภิกษุผู้ต้องการพึงรับได้เต็ม ๒-๓ บาตร ถ้าเกินกว่านั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ครั้นรับเต็ม ๒-๓ บาตรแล้ว เมื่อนำออกจากที่นั้นแล้วพึงแบ่งปันกับภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกามมาตุสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ... ภิกษุผู้เข้าถึงตระกูล หมายถึง ตระกูลทั้ง ๔ คือ ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ และตระกูลศูทร

๒. ผู้เข้าไปถึง หมายความว่า ภิกษุผู้เข้าไปถึงตระกูลเหล่านั้น

๓. ขนมหหรือข้าวตู หมายถึง ขนมหคือของกินอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาจัดเตรียมเพื่อส่งไปเป็นของกำนัล ส่วนข้าวตูคือของกินอย่างใดอย่างหนึ่งที่เขาจัดเตรียมเป็นเสบียงสำหรับเดินทาง

๔. ทายกนำมาปวารณา หมายความว่า เขานำมาปวารณาว่า “ท่านโปรดรับตามต้องการ”

๕. ฟังรับได้เต็ม ๒-๓ บาตร หมายความว่า ภิกษุฟังรับได้เต็ม ๒-๓ บาตร ถ้ารับเกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนึ่ง เมื่อภิกษุนั้นรับเต็ม ๒-๓ บาตรแล้ว ออกจากที่นั้นไปพบภิกษุรูปอื่น ก็พึงบอกว่า “กระผมรับเต็ม ๒-๓ บาตร มาจากที่นั้น ท่านอย่าไปรับตรงนั้นอีก” ถ้าพบภิกษุรูปอื่นแล้วไม่บอก ภิกษุรูปนั้นต้องอาบัติทุกกฏ แต่เมื่อบอกแล้ว ภิกษุรูปอื่นนั้นยังไปรับบาตรอีก ภิกษุรูปอื่นนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

๖. เมื่อนำออกจากที่นั้นแล้วพึงแบ่งปันกับภิกษุทั้งหลาย หมายความว่า ภิกษุพึงนำกลับไปแล้วแบ่งปันอาหารบิณฑบาตนั้นให้แก่ภิกษุเหล่านั้นด้วย

๗. นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น หมายความว่า นี่เป็นความถูกต้องในเรื่องนั้น

๓๕๐

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องการรับบาตรของภิกษุ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ของเต็มเกิน ๒-๓ บาตร ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่เต็มบ้าง แล้วรับอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ของยังไม่เต็ม ๒-๓ บาตร ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วรับอีก ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่เต็ม แล้วรับอีก ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งกามมาตุสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๑๒ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรับเต็ม ๒-๓ บาตร
๒. ภิกษุรับไม่เต็ม ๒-๓ บาตร
๓. ภิกษุรับของที่เขาไม่ได้จัดเตรียมไว้เพื่อส่งไปเป็นของกำนัล
๔. ภิกษุรับของที่เขาไม่ได้จัดเตรียมไว้เป็นเสบียงเดินทาง
๕. ภิกษุรับของที่เหลือจากที่เขาจัดเตรียมไว้ เพื่อส่งไปเป็นของกำนัลหรือเพื่อเป็นเสบียงเดินทาง
๖. ภิกษุรับของที่หายกลวายเป็นเหตุระงับการไปแล้ว
๗. ภิกษุรับของญาติ
๘. ภิกษุรับของคนปวราณา
๙. ภิกษุรับเพื่อภิกษุอื่น
๑๐. ภิกษุรับของที่ซื้อได้ด้วยทรัพย์ของตน
๑๑. ภิกษุวิกลจริต
๑๒. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. ปฐมปวารณาสิกขาบท (๘๔)

ว่าด้วยการบอกห้ามภัดตอาหาร ข้อที่ ๑

การฉันภัตตอาหาร ณ ที่แห่งหนึ่งเสร็จแล้วก็ควรจะถือว่าเป็นอันเสร็จ มิใช่ลุกจากที่นั้นแล้วยังฉันหรือนำภัตตอาหารเหล่านั้นกลับไปอีก ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง เพราะอาจทำให้ผู้ที่พบเห็นตำหนิติเตียนให้เสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์ฉันภัตตอาหารที่บ้านพราหมณ์คนหนึ่ง และเมื่อบอกพราหมณ์ว่าอิ่มแล้วก็ทำการอนุโมทนา ภิกษุเหล่านั้นกลับพากันไปที่ตระกูลญาติ ภิกษุบางรูปฉันภัตตอาหารซ้ำอีก บางรูปนำภัตตอาหารกลับไปวัด

พวกชาวบ้านที่ทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายฉันอิ่มแล้วยังต้องไปฉันที่เรือนอื่นอีก” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ได้ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภัตตอาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุหลายรูปได้ทราบข่าวว่า ภิกษุหลายรูปเป็นไขออกไปบิณฑบาตไม่ได้ จึงนำภัตตอาหารที่บิณฑบาตได้ไปถวาย แต่ภิกษุผู้เป็นไข้เหล่านั้นฉันภัตตอาหารได้เพียงนิดหน่อย ภิกษุทั้งหลายจึงนำภัตตอาหารที่เป็นเดนนั้นเททิ้งไป เสียงนกเสียงกาแย่งภัตตอาหารกันกินดังแข่งแซ่

พระองค์ทรงทราบจากท่านพระอานนท์ว่า “เสียนกเสียงการที่ดังเซ็งเซ้อยู่ นั้น เพราะแย่งอาหารบิณฑบาตอันเป็นเดนจากภิกษุผู้เป็นไข้ที่ภิกษุทั้งหลายนำมาเททิ้ง” แล้วจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่เป็นเดนจากภิกษุผู้เป็นไข้และภิกษุผู้ไม่เป็นไข้ โดยภิกษุทั้งหลายพึงทำภัตตาหารให้เป็นเดนด้วยการกล่าวอย่างนี้ว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดฉันแล้ว บอกห้ามภัตตาหารแล้ว เคี้ยวของเคี้ยว หรือของฉันที่ไม่เป็นเดน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปฐมปวารณาสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ฉันแล้ว** หมายถึงฉันโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยที่สุตแม้ฉันด้วยใช้ปลายหญ้าคาแตะ

๒. **บอกห้ามภัตตาหาร** หมายความว่า ลักษณะการบอกห้ามภัตตาหาร ประกอบด้วย (๑) ภิกษุกำลังฉัน (๒) ทายกนำโภชนะมาถวาย (๓) ทายกอยู่ในหัตถบาสน้อมถวาย (๔) ภิกษุบอกห้าม

๓. **ของที่ไม่เป็นเดน** หมายความว่า ลักษณะของที่ไม่เป็นเดนประกอบด้วย (๑) ของที่ภิกษุยังมีได้ทำให้เป็นของสมควรหรือกัปปิยะ (๒) ของที่ภิกษุยังมีได้รับประเคน (๓) ของที่ภิกษุยังมีได้ยกขึ้นส่งให้ (๔) ของที่อยู่นอกหัตถบาต (๕) ของที่ภิกษุยังมีได้ฉัน (๖) ของที่ภิกษุฉันแล้วบอกห้าม ลุกจากอาสนะแล้ว (๗) ของที่ภิกษุยังมีได้กล่าวว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” (๘) ของไม่เป็นเดนภิกษุเป็นไข้

๔. **ของที่เป็นเดน** หมายความว่า ลักษณะของที่เป็นเดนประกอบด้วย (๑) ของที่ภิกษุทำให้เป็นของสมควรหรือกัปปิยะ (๒) ของที่ภิกษุรับประเคนแล้ว (๓) ของที่ภิกษุยกขึ้นส่งให้แล้ว (๔) ของที่อยู่ในหัตถบาต (๕) ของที่ภิกษุฉันแล้ว (๖) ของที่ภิกษุฉันแล้วบอกห้าม แต่ยังไม่ลุกจากอาสนะ (๗) ของที่ภิกษุกล่าวว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว” (๘) ของที่เป็นเดนของภิกษุไข้

๕. ของเคี้ยว หมายถึงยกเว้นโภชนะ ๕ ยามกาลิก สัตตาหกาลิก และ ยาวชีวิก นอกนั้นชื่อว่าเป็นของเคี้ยว

๖. ของฉัน หมายถึงโภชนะ ๕ อย่าง ได้แก่ข้าวสุก ขนมสด ข้าวตู ปลา และเนื้อ

ภิกษุรับประเคนของเคี้ยวและของฉันด้วยตั้งใจว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้อง อาบัติทุกกฏ หากเคี้ยวหรือฉัน ต้องอาบัติปาจิตติยทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทภาษเนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุบอกห้ามกัดอาหารแล้วเคี้ยวของเคี้ยวหรือ ฉันของฉันที่ไม่เป็นเดน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ของที่ไม่เป็นเดน ภิกษุสำคัญว่าเป็นของไม่เป็นเดนบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นของที่เป็นเดนบ้าง แล้วเคี้ยวของเคี้ยว หรือฉันของฉัน ต้องอาบัติ ปาจิตติย

๒. ภิกษุรับประเคนยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวชีวิก เพื่อเป็นอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ หากฉันต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๓. ของที่เป็นเดน ภิกษุสำคัญว่าเป็นของไม่เป็นเดนบ้าง ไม่แน่ใจบ้างแล้วฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นของที่เป็นเดน แล้วฉัน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปฐมปวารณาลิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

๑. ภิกษุฉันของที่ทำให้ทำเป็นเดน
๒. ภิกษุตั้งใจจะให้ทำเป็นเดนแล้วฉัน
๓. ภิกษุรับไปเพื่อภิกษุอื่น
๔. ภิกษุฉันอาหารที่เหลือของภิกษุใช้
๕. ภิกษุฉันของที่เป็นยามกาลิกเป็นต้น
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. ทุติยปวารณาสิกขาบท (๘๕)

ว่าด้วยการบอกห้ามภัดดาหาร ข้อที่ ๒

ความแค้นเคืองคนอื่นที่ช่วยบอกกล่าวแนะนำในสิ่งที่ตนประพฤติไม่เหมาะสม แล้วคอยหาเรื่องกลั่นแกล้งหรือจับผิด เพื่อต้องการทำลายหรือเหยียดหยันว่าดีแต่แนะนำคนอื่น ตนเองก็มีความประพฤติไม่เหมาะสมเหมือนกัน ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ภิกษุ ๒ รูป เดินทางไกลไปกรุงสาวัตถีด้วยกัน แต่ภิกษุรูปหนึ่งประพฤติอนาจาร ภิกษุผู้เป็นเพื่อนจึงบอกแนะนำว่าไม่ควรทำอย่างนั้น ทำให้ภิกษุรูปนั้นแค้นเคืองใจมาก

เมื่อเดินทางถึงกรุงสาวัตถีแล้ว ภิกษุรูปที่ถูกดักเตือนแนะนำแะไปนัภัดดาหาร จากบ้านญาติมาพูดคะยั้นคะยอเพื่อนภิกษุผู้ดักเตือนแนะนำตนให้ฉันภัดดาหารดังกล่าว ทั้งที่ภิกษุรูปนั้นบอกว่าได้ฉันสังฆภัตมาจากสมาคมแห่งหนึ่งและก็ได้บอกห้ามภัดดาหาร ไปแล้ว แต่ภิกษุรูปนั้นก็ยังพูดคะยั้นคะยอให้ฉันจนได้ และเมื่อเห็นว่าภิกษุรูปนั้นฉัน แล้วกลับพูดว่า “ท่านดีแต่ว่ากล่าวแนะนำผม แต่ท่านเองกลับฉันโภชนะที่ไม่เป็นเดน ทั้งที่บอกห้ามภัดดาหารแล้ว” เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้จึงตำหนิ ภิกษุผู้แค้นเคืองรูปนั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุผู้แค้นเคืองรูปนั้นมา สอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอนุเคราะห์การ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ แต่ต้องการจะจับผิด จึงนำของเคี้ยวหรือของฉันที่ไม่เป็นเดนไปปวารณาภิกษุผู้ฉันแล้วบอกห้ามภัดดาหารแล้ว โดยกล่าวรบเร้าว่า ‘นิมนต์เกิดขอรับ ท่านจงเคี้ยวหรือจงฉันก็ได้’ เมื่อเธอฉันแล้ว ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทุติยปวารณาสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น ส่วนใหญ่ได้อธิบายไว้แล้วในนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งปฐมปวารณาสิกขาบทที่ ๕ แต่ก็มีเพียงบางศัพท์ที่ควรนำมาอธิบาย เช่น

ต้องการจะจับผิด หมายถึงภิกษุเพ่งเล็งว่า เราจะท้วง เราจะเตือน เราจะทักท้วง เราจะตักเตือน เราจะทำให้ภิกษุนี้ก่อเหินด้วยวิธีนี้ แล้วนำภัตตาหารไป ต้องอาบัติทุกกฏ หากภิกษุรับภัตตาหารไว้ตามคำของภิกษุรูปนั้นด้วยตั้งใจว่า “จะฉัน” ภิกษุผู้นำภัตตาหารไปต้องอาบัติทุกกฏ ถ้าภิกษุผู้รับนั้นฉันภัตตาหาร ภิกษุผู้นำไปต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน และเมื่อภิกษุผู้รับนั้นฉันเสร็จแล้ว ภิกษุผู้นำไปต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุผู้แค้นเคืองใจแกล้งภิกษุผู้ฉันภัตตาหารแล้วบอกห้ามภัตตาหารแล้วให้ฉันภัตตาหารที่ไม่เป็นเดน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. บอกห้ามภัตตาหารแล้ว ภิกษุสำคัญว่าห้ามภัตตาหารแล้ว นำของเคี้ยวหรือของฉันที่ไม่เป็นเดนไปปวารณา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่ได้บอกห้ามภัตตาหาร ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ภิกษุนำยามกาลิก สัตตหาลิก ยาวชีวก ไปเป็นอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุรับไว้ตามคำของภิกษุผู้นำไปนั้นด้วยตั้งใจว่า “จะฉัน” ภิกษุผู้นำไปต้องอาบัติทุกกฏ หากภิกษุผู้รับฉัน ภิกษุผู้นำไปต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๔. ยังมิได้บอกห้ามภัตตาหาร ภิกษุสำคัญว่าบอกห้ามภัตตาหารแล้วบ้างหรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังมิได้บอกห้ามภัตตาหาร ก็ไม่ต้องอาบัติ

๓๕๖

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทศปิยวารณาลิกขาบทที่ ๖ มีช้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุให้ทำเป็นของที่เป็นเดนแล้วให้
๒. ภิกษุให้ด้วยกล่าวว่า ท่านจงให้ทำเป็นของที่เป็นเดนก่อนจึงฉัน
๓. ภิกษุให้ด้วยกล่าวว่า ท่านจงนำไปเพื่อภิกษุอื่น
๔. ภิกษุให้ภัตตาหารที่เหลือของภิกษุผู้เป็นไข้
๕. ภิกษุให้ของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวซีวิก ด้วยกล่าวว่า ท่านจงฉันเมื่อมีเหตุสมควร
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. วิกาลโภชนลิกขาบท (๘๖)

ว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล

การฉันภัตตาหารภายในเวลานับตั้งแต่อรุณขึ้นไปถึงเที่ยงวัน แม้พระพุทธเจ้าจะยังมีได้ทรงบัญญัติลิกขาบทไว้ แต่ภิกษุทั้งหลายก็ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดสืบ ๆ กันมา เพราะภิกษุแต่ละรูปในสมัยต้นพุทธกาลนั้นต่างมีเป็นหมายในการบวชเพื่อปฏิบัติธรรม เพื่อบรรเทา ลดและละความทะยานอยากเสมอเหมือนกันหมดทั้งสิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์นำของควรเคี้ยวมาจากบ้านที่ไปฉันกลับมาที่วัดแล้วมอบให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันในเวลาวิกาล พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงได้ย้อนถามว่า “พวกท่านฉันหรือ” พวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์ก็ตอบว่า “ครับ พวกกระผมฉันเป็นประจำ”

เมื่อได้ทราบเช่นนี้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงดำหนิและโพนทะนาว่า “พวกภิกษุ สัตตรสวัคคีย์ฉันภัตตาหารในเวลาวิกาล ...” และแจ้งเรื่องนี้ให้บรรดาภิกษุผู้มั่งกน้อย สันโดษทราบ ซึ่งบรรดาภิกษุเหล่านั้นก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์มา สอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุสัตตรสวัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเคี้ยวของควรเคี้ยว หรือฉันของควรฉันในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวิกาลโภชนสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น ส่วนใหญ่ได้กล่าวไว้แล้วในนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์ แห่งปฐมปวารณาสิกขาบทที่ ๕ และทุติยปวารณาสิกขาบทที่ ๖ หากจะมีบางศัพท์ ที่แตกต่างกันและยังไม่ได้อธิบายไว้ก็คือคำว่า “วิกาล หมายถึงเวลาตั้งแต่เที่ยงวันไป จนถึงอรุณขึ้น” เท่านั้น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเคี้ยวของควรเคี้ยวหรือฉันของควรฉันในเวลา วิกาล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมา กล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. เวลาวิกาล ภิกษุสำคัญว่าเป็นวิกาลบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่า เป็นกาลบ้าง แล้วเคี้ยวของควรเคี้ยวหรือฉันของควรฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุรับประเคนยามกาลิก สัตตาหาลิก ยาวชีวิกไว้เป็นอาหาร ต้อง อาบัติทุกกฏ หากฉัน ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๓. กาล ภิกษุสำคัญว่าเป็นวิกาลบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกาล ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวิกาลโภชนสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุฉันของที่เป็ดยามกาลิก สัตตาคาลิก และยาวซีวิก ที่มีเหตุผลสมควร
๒. ภิกษุวิกลจรีต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. สันนิธิการสิกขาบท (๘๗)

ว่าด้วยการสะสมโภชนะ

การเก็บของควรเคี้ยวควรฉันตั้งแต่ภายหลังจากเที่ยงวันไปแล้ว ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะพึงกระทำ เพราะหากไม่เช่นนั้นความแตกต่างกันของภิกษุกับพรവാสนในส่วนนี้ก็คงไม่มีความหมายอะไร

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระเวฬุฐิสีสะ ซึ่งเป็นพระที่เกี่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร และเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านพระอานนท์ ได้นำข้าวสุกที่เหลือจากฉันแล้วไปตากแห้งเก็บรวบรวมไว้ แล้วนำเอามาแช่น้ำฉันเป็นอาหารในเวลาที่บิณฑบาตไม่ได้ เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกท่านพระเวฬุฐิสีสะมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระเวฬุฐิสีสะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเคี้ยวของเคี้ยวหรือฉันของฉันที่เก็บสะสมไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสันนิธิการสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น ส่วนใหญ่ได้กล่าวไว้แล้วในนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งปฐมปวารณาสิกขาบทที่ ๕ และทุติยปวารณาสิกขาบทที่ ๖ หากจะมีบางศัพท์ที่ควรนำมาอธิบายไว้ในที่นี้บ้างก็คือคำว่า “**ของที่เก็บสะสมไว้**” หมายถึงของที่ภิกษุรับประเคนในวันนี้และฉันในวันอื่น” เท่านั้น

ส่วนเกณฑ์ในการปรับอาบัติก็ได้กล่าวไว้เป็นส่วนใหญ่แล้วในเกณฑ์ในการปรับอาบัติในวิกาลโภชนสิกขาบทที่ ๗ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงเปลี่ยนคำว่า “**วิกาล**” เป็น “**ของที่เก็บสะสมไว้**” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสันนิธิการสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเก็บของที่เป็นยาวกาลิกไว้ฉันชั่วคราว
๒. ภิกษุเก็บของที่เป็นยามกาลิกไว้ฉันชั่วยาม
๓. ภิกษุเก็บของที่เป็นสัตตาคกาลิกไว้ฉันชั่วสัปดาห์
๔. ภิกษุฉันของที่เป็นยาวชีวกเมื่อมีเหตุผลสมควร
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. ปณัตติโภชนสิกขาบท (๘๘)

ว่าด้วยการออกปากขอโภชนะอันประณีต

การออกปากขอเครื่องอุปโภคบริโภคจากบุคคลอื่นบ่อยครั้งมากเกินไป ทั้งที่บุคคลเหล่านั้นมิได้เป็นญาติและมิได้ปวารณาไว้ นอกจากจะบ่งบอกถึงความไม่รู้จักพอของผู้ขอแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้ผู้ถูกขอนำไปพูดตำหนิหรือดูหมิ่นดูแคลนได้อีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปเที่ยวออกปากขอโภชนะอันประณีตจากชาวบ้านมาฉันอยู่ เสมอ ๆ ทำให้พวกชาวบ้านเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แม้บรรดา ภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือเนยใส เนยข้น น้ามัน น้าผึ้ง น้าอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุผู้มีหน้าที่ดูแลภิกษุผู้เป็นไข้ได้ทราบว่ “พวกภิกษุผู้เป็นไข้ที่ เคยออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉันได้รับความลำบากและอาการไข้กลับกำเริบขึ้นอีก เนื่องจากไม่อาจออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉันได้เหมือนเดิม เพราะเกรงจะต้อง อาบัติตามสิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติห้ามไว้” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วจึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้ออกปากขอโภชนะ อันประณีตจากชาวบ้านมาฉันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระ อนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ออกปากขอโภชนะอันประณีตเช่นนี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ามัน น้าผึ้ง น้าอ้อย ปลา เนื้อ นมสด นมส้ม มาเพื่อ ตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปณิโกชนสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น ส่วนใหญ่ได้กล่าวไว้แล้วใน นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งภัสสชสิกขาบทที่ ๓ แห่งปตตวรรคในนิสสัคคยักกัณฑ์ และวิกาลโกชนสิกขาบทที่ ๗ แห่งโกชนวรรคในปาจิตติยักกัณฑ์นี้ แต่มีเพียงบางศัพท์ ที่ควรนำมาจำแนกเพื่ออธิบาย คือ :-

๑. ไม่เป็นไช้ หมายถึงผู้ที่เว้นโกชนะอันประณีตแล้วก็เป็นอย่างสุกได้
๒. ผู้เป็นไช้ หมายถึงผู้ที่เว้นโกชนะอันประณีตแล้วจะเป็นอยู่ไม่สุก

อนึ่ง ภิกษุไม่เป็นไช้หากออกปากขอมาเพื่อตน ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ ครั้ง ที่พยายาม หากรับไว้ด้วยตั้งใจว่า “จะฉันของที่ได้นี้” ต้องอาบัติทุกกฏ และหากฉัน ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนีได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุผู้เป็นไช้และไม่เป็นไช้ขอปากขอโกชนะอัน ประณีตมาฉัน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะ ขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ไม่เป็นไช้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไช้บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นไช้ บ้าง ออกปากขอโกชนะอันประณีตมาเพื่อตนแล้วฉัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. เป็นไช้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไช้บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นไช้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งปณิโกชนสิกขาบทที่ ๙ มีช้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๔๐๒

๑. ภิกษุเป็นไข้
๒. ภิกษุผู้เป็นไข่ออกปากขอมาแล้วหายเป็นไข้จึงฉัน
๓. ภิกษุฉันโภชนะที่เหลือของภิกษุผู้เป็นไข้
๔. ภิกษุออกปากขอจากญาติ
๕. ภิกษุออกปากขอจากคนปวราณา
๖. ภิกษุออกปากขอเพื่อภิกษุอื่น
๗. ภิกษุซื้อมาด้วยทรัพย์ของตน
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. ทันทโปนสิกขาบท (๘๙)

ว่าด้วยการรับประทานอาหารนอกจากน้ำและไม่ชำระฟัน

การประเคนเป็นเครื่องกำหนดหมายให้รู้ว่า ทรัพย์สิ่งของที่นำมาประเคนนั้นถือเป็นการมอบให้ด้วยความเต็มใจ และจะเป็นเครื่องป้องกันมิให้ภิกษุทั้งหลายถูกกล่าวหาว่าหยิบฉวยหรือถือเอาทรัพย์สิ่งของของคนอื่นโดยที่เจ้าของยังมิได้มอบให้ได้เป็นอย่างดี

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตรรูปหนึ่ง ที่พักอาศัยประจำอยู่ในป่าช้า ท่านไม่รับภัตตาหารที่ชาวบ้านนำมาถวาย แต่จะถือเอาเครื่องเช่นตามป่าช้ามาฉัน ทำให้พวกชาวบ้านตำหนิว่า “ทำไมภิกษุรูปนี้จึงถือเอาเครื่องเช่นของพวกเรามาฉันเองเล่า” แม้บรรดาภิกษุมักน้อยสั่นโดยที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันตำหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระองค์ทรงทราบว่า ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าหยิบน้ำและไม่ชำระฟันมาใช้เอง เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายถือเอาน้ำและไม่ชำระฟันมาใช้เองได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดกลืนอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอ นอกจากน้ำและไม่ชำระฟัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งทนต์โปณสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ที่ยังไม่มีผู้ถวาย** หมายถึงของที่ยังมิได้รับประเคน

๒. **มีผู้ถวาย** หมายถึงของที่มีผู้ประเคนซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ๓ อย่าง คือ (๑) เขาถวายด้วยกาย ด้วยของที่เนื่องด้วยการ หรือด้วยการโยนให้ (๒) เขาอยู่ในหัตถบาส (๓) ภิกษุรับประเคนด้วยกายหรือของเนื่องด้วยการ นี้ชื่อว่ามิผู้ถวาย

อนึ่ง ภิกษุถือเอาด้วยตั้งใจว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ หากภิกษุเคี้ยวหรือฉัน ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ คำกลืน

๔๐๔

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องของเคี้ยวของฉัน ที่ภิกษุรับประเคนแล้วและยังมิได้รับประเคน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. อาหารที่ยังมิได้รับประเคน ภิกษุสำคัญว่ายังมิได้รับประเคนบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ารับประเคนแล้วบ้าง แล้วฉันอาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายให้ล่วงลำคอก่อนจากน้ำและไม่ชำระฟัน ต้ออาบัติปาจิตตีย์

๒. อาหารที่รับประเคนแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังมิได้รับประเคนบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ารับประเคนแล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งทนต์โปณสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุใช้น้ำและไม่ชำระฟัน
๒. ภิกษุหยิบยามหาวิกิตติ ๔ อย่าง (คุณ มูตร เถ้า และดิน) ฉันเองในเมื่อมีเหตุผลสมควรเพราะไม่มีกัปปิการกถวาย
๓. ภิกษุวิกุลจรีต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในโกชนวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และการเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งอาวสถปิณทสิกขาบท ว่าด้วยการฉันภัตตาหารในที่พักแรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพักฉันภัตตาหารติดต่อกัน ๓ วัน ณ สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสวตถิ ซึ่งจัดอาหาร

และสถานที่พักไว้สำหรับคนทั่วไป ทำให้พวกชาวบ้านพากันดำหนิด่าง ๆ นานา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุฉันภัตตาหาร ณ ที่พักแรมได้เพียงมือเดียวเท่านั้น

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระสารีบุตรไปพักแรมอยู่ ณ ที่พักแรมแห่งหนึ่ง พอวันที่ ๒ ท่านก็เป็นไข้หนัก และไม่ยอมฉันภัตตาหารตามที่ที่พักแรมจัดถวาย เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้เป็นไข้ฉันภัตตาหาร ณ ที่พักแรมติดต่อกันได้หลายมือจนกว่าจะหายจากการเป็นไข้

๒. พระบัญญัติแห่งคณโกชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันคณโกชนะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระเทวทัตและคณะ ซึ่งกำลังประสพกับความเสื่อม ไปเที่ยวออกปากขอภัตตาหารจากชาวบ้านมาฉัน ทำให้พวกชาวบ้านพากันดำหนิด่าง ๆ นานา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันคณโกชนะ (ภัตตาหารที่ภิกษุเป็นคณะไปออกปากขอมาฉันรวมกัน)

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๗ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกชาวบ้านนำภัตตาหารมาถวายภิกษุทั้งหลายที่เป็นไข้ แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่รับด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคณโกชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุที่เป็นไข้ฉันคณโกชนะได้

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกชาวบ้านนำภัตตาหารและจีวรมาถวายภิกษุทั้งหลายในสมัยที่ถวายจีวร ภิกษุเหล่านั้นรับเฉพาะจีวรแต่ไม่ยอมรับภัตตาหารด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคณโกชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันคณโกชนะในสมัยที่ถวายจีวรได้

พระอนุบัญญัติที่ ๓ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกชาวบ้านนำภัตตาหาร มาถวายภิกษุทั้งหลายที่กำลังทำจีวร แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมฉันด้วยเกรงจะต้องอาบัติ เพราะฉันคนโกธนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไข เพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันคนโกธนะในสมัยที่ทำจีวรได้

พระอนุบัญญัติที่ ๔ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเดินทางไกล ร่วมกับพวกชาวบ้าน แล้วบอกให้พวกชาวบ้านหยุดพักรอก่อนเพื่อจะได้ออกไปบิณฑบาต ทั้งที่พวกชาวบ้านที่เดินทางไกลร่วมกันนั้นได้ฉันภัตตาหารที่ได้จัดเตรียมไว้แล้ว แต่ท่านไม่ยอมฉันด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคนโกธนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันคนโกธนะ ได้ในระหว่างที่กำลังเดินทางไกล

พระอนุบัญญัติที่ ๕ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายร่วมโดยสาร เรือไปกับพวกชาวบ้าน แล้วบอกให้พวกชาวบ้านจอดเรือเทียบฝั่งเพื่อจะขึ้นไปบิณฑบาต ทั้งที่พวกชาวบ้านที่ร่วมโดยสารเรือไปด้วยกันนั้นได้ฉันภัตตาหารที่จัดเตรียม ไว้แล้ว แต่ท่านไม่ยอมฉันด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคนโกธนะตามสิกขาบทที่ ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ ภิกษุฉันคนโกธนะในระหว่างที่กำลังโดยสารอยู่ในเรือได้

พระอนุบัญญัติที่ ๖ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายมาจากถิ่น ต่าง ๆ เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าในเวลาที่ยกพรหมปาณาติบาตแล้ว ไม่ยอมฉันภัตตาหาร ที่พวกชาวบ้านนำมาถวายด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคนโกธนะตามสิกขาบทที่ทรง บัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุ ฉันคนโกธนะในมหาสมณียที่ภิกษุเดินทางจากถิ่นต่าง ๆ มาเข้าเฝ้าพระองค์ได้

พระอนุบัญญัติที่ ๗ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่ยอมฉัน ภัตตาหารที่อาชีวกผู้เป็นนักรบชนนอกพระพุทธศาสนาคนหนึ่งจัดเตรียมและฉันมันได้ไว้ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันคนโกธนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึง เป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันคนโกธนะที่อาชีวก จัดเตรียมมาถวาย เพราะถือว่าเป็นภัตตาหารของสมณะด้วยกัน

๓. พระบัญญัติแห่งปรมปรโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันปรมปรโภชนะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์ฉันภัตตาหารที่หนึ่ง แต่กลับไปฉันภัตตาหารอีกที่หนึ่ง แล้วจึงย้อนกลับมาฉันภัตตาหาร ณ ที่ที่รับนิมนต์ไว้ครั้งแรกอีก ทำให้พวกชาวบ้านตำหนิต่าง ๆ นานา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันปรมปรโภชนะ (รับนิมนต์ฉันภัตตาหาร ณ สถานที่หนึ่งแล้ว ไปฉันภัตตาหารอีกที่หนึ่ง แล้วจึงย้อนกลับมาฉันภัตตาหาร ณ สถานที่ที่รับนิมนต์ไว้ในคราวแรก)

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๓ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุผู้เป็นไข้รูปหนึ่งไม่ยอมฉันภัตตาหารที่เพื่อนภิกษุนำมาถวาย เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปรมปรโภชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ เพราะมีอุปาสกแจ้งความจำนงค์ที่จะนำภัตตาหารมาถวายไว้ก่อนแล้ว แต่วันนั้นอุปาสกมีความจำเป็นบางอย่างทำให้นำภัตตาหารมาถวายไม่ทันเวลาฉัน ภิกษุผู้เป็นไข้รูปนั้นต้องอดข้าว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้เป็นไข้ฉันปรมปรโภชนะได้

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกชาวบ้านนำภัตตาหารและจีวรมาถวายภิกษุทั้งหลายในสมัยที่ถวายจีวร ภิกษุเหล่านั้นคงรับเฉพาะจีวรแต่ไม่ยอมฉันภัตตาหารด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปรมปรโภชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันปรมปรโภชนะในสมัยที่ถวายจีวรได้

พระอนุบัญญัติที่ ๓ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายกำลังทำจีวรและมีชาวบ้านนำภัตตาหารมาถวาย แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ฉัน เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปรมปรโภชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ เพราะมีชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งได้แจ้งความจำนงค์ที่จะนำภัตตาหารมาถวายไว้ก่อนแล้ว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันปรมปรโภชนะในสมัยที่ทำจีวรได้

อนึ่ง ในเวลาเช้าตรู่วันหนึ่งพระองค์พร้อมด้วยท่านพระอาณนทีได้เสด็จเข้าไปบิณฑบาต ณ ตระกูลหนึ่ง พวกชาวบ้านได้นำภัตตาหารมาถวาย แต่ท่านพระอาณนทีไม่ยอมรับ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะฉันปริมปรโภชนะตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ เนื่องจากมีภัตตาหารที่หวังอยู่แล้ว แม้พระองค์จะมีรับสั่งให้ท่านพระอาณนทีรับภัตตาหารดังกล่าวได้ แต่ท่านก็ยังไม่ยอมรับ

เมื่อเป็นเช่นนี้พระองค์จึงตรัสสั่งว่า “อาณนที ถ้าเช่นนั้น เธอจงวิกัป(ยกภัตตาหารที่รับนิมนต์ไว้ก่อนแล้วให้แก่ภิกษุรูปอื่น) ไว้แล้วรับเถิด” ต่อจากนั้นพระองค์ทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายวิกัปภัตตาหารที่หวังว่าจะได้อย่างนี้ว่า “กระผมถวายภัตตาหารที่กระผมหวังว่าจะได้แก่ภิกษุชื่อนี้” แล้วฉันปริมปรโภชนะได้^๑

๔. พระบัญญัติแห่งกามมาตุสิกขาบท ว่าด้วยมารดาของนางกามา พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายแฉะเวียนกันไปบิณฑบาตที่บ้านมารดาของนางกามา ทำให้นางกามากลับไปที่บ้านของสามีล่าช้าเกินปกติ จนเป็นเหตุให้สามีของนางมีภรรยาใหม่ ในขณะเดียวกันก็มีภิกษุหลายรูปแฉะเวียนไปบิณฑบาตที่เกวียนของพ่อค้าเกวียนผู้เป็นอุบาสกคนหนึ่ง ซึ่งกำลังจะออกเดินทางไปค้าขายต่างเมืองกับพวกพ่อค้าเกวียนด้วยกัน ทำให้พ่อค้าเกวียนผู้เป็นอุบาสกต้องเสียเวลามาเตรียมเสบียงอีกแล้วออกเดินทางตามไปภายหลังเพียงลำพัง

๑ การวิกัปภัตตาหารในกรณีนี้ หากจะพึงเทียบเคียงกับกรณีที่ชาวบ้านนิมนต์ภิกษุรูปหนึ่งให้ไปรับบาตรที่บ้านของตนเป็นประจำทุกวัน ในระหว่างที่ภิกษุรูปนั้นเดินบิณฑบาตไปยังไม่ถึงบ้านที่จะต้องไปรับบาตรประจําวัน มีชาวบ้านนำภัตตาหารมาจะใส่บาตร หากภิกษุรูปนี้มีความประสงค์ที่จะรับภัตตาหารดังกล่าวเพื่อเป็นการสงเคราะห์ชาวบ้านคนนั้นให้ได้บุญ ก็ควรจะวิกัป(ยก)ภัตตาหารที่หวังจะได้ที่บ้านซึ่งจะต้องไปรับบาตรประจําวันให้แก่ภิกษุรูปอื่น แล้วจึงรับภัตตาหารที่ชาวบ้านใส่บาตรระหว่างทางนั้น. กรณีเช่นนี้สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายผู้ประสงค์จะเอื้อเพื่อต่อพระวินัยพึงศึกษาให้ประจักษ์แจ้ง

จนถูกพวกโจรปล้นในระหว่างหนทาง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุรับบาตรได้เพียง ๒-๓ บาตรเท่านั้น และภัตตาหารที่รับมานั้นต้องแบ่งให้เพื่อนภิกษุเหล้าอื่นด้วย

๕. พระบัญญัติแห่งปฐมปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ ๑ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุฉันภัตตาหารที่บ้านแห่งหนึ่งจนบอกห้ามภัต(อิ่ม)แล้ว เมื่อลุกจากที่นั้นแล้วยังไปฉันภัตตาหารที่บ้านอื่นอีก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันภัตตาหารจนบอกห้ามภัตแล้วไปฉันภัตตาหารต่อที่อื่น

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายนำภัตตาหารที่พวกภิกษุผู้เป็นไข้ฉันไม่หมดไปเททิ้ง เพราะไม่กล้าฉันภัตตาหารเหล่านั้นอีกด้วยเกรงจะต้องอาบัติเพราะบอกห้ามภัตแล้วยังจะมาฉันภัตตาหารเหล่านั้นตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้คนกาแย่งกันจิกกินอาหารเสียดังเชิงแซ่ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่เป็นเดนของภิกษุผู้เป็นไข้และไม่เป็นไข้ได้ โดยให้ภิกษุทำอาหารดังกล่าวให้เป็นเดนด้วยกล่าวว่า “ทั้งหมดนั้นพอแล้ว”

๖. พระบัญญัติแห่งทุติยปวารณาสิกขาบท ว่าด้วยการบอกห้ามภัตตาหารข้อที่ ๒ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งโกรธเคืองเพื่อนภิกษุรูปหนึ่ง ที่ชอบกล่าวแนะนำพร้าสอนมาตลอดทาง จึงแวะไปนำภัตตาหารที่บ้านญาติมาถวายเพื่อนภิกษุรูปนั้นซึ่งฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว โดยพูดคะยั้นคะยอจนเพื่อนภิกษุรูปนั้นยอมฉัน จากนั้นจึงพูดเย้ยหยันว่า “ท่านก็ดีแต่พูดแนะนำพร้าสอนคนอื่น ตัวท่านเองบอกห้ามภัตตาหารแล้วยังฉันอีก” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนำภัตตาหารไปถวายภิกษุที่ห้ามภัตตาหารแล้วฉัน เพื่อต้องการจะจับผิด

๗. พระบัญญัติแห่งวิกาลโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการฉันโภชนะในเวลาวิกาล พระองค์ประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดตำหนิโทษนะพวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ว่าฉันโภชนะในเวลาวิกาล จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันของควรเคี้ยวหรือของควรฉันในเวลาวิกาล

๘. พระบัญญัติแห่งสันนิธิการสิกขาบท ว่าด้วยการสะสมโภชนะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระเวฬุสสีสะซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านพระอานนท์นำข้าวสุกที่ฉันเหลือไปตากแห้งแล้วเก็บสะสมไว้ จากนั้นก็นำมาแช่น้ำฉันเป็นภัตตาหารในวันต่อ ๆ มา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเคี้ยวของควรเคี้ยวหรือฉันของควรฉันที่เก็บสะสมไว้

๙. พระบัญญัติแห่งปณีตโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการออกปากขอโภชนะอันประณีต พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เที่ยวออกปากขอโภชนะอันประณีตจากชาวบ้านมาฉันอยู่เสมอ ๆ ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิต่าง ๆ นานา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉัน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุผู้เป็นไข้ทั้งหลายมีอาการไข้กำเริบขึ้น เพราะไม่สามารถออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉันให้เหมาะแก่โรคได้ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติเพราะขอโภชนะอันประณีตมาฉันตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้เป็นไข้ออกปากขอโภชนะอันประณีตมาฉันได้

๑๐. พระบัญญัติแห่งทนต์โปณสิกขาบท ว่าด้วยการรับประทานนอกจาน้ำและไม้ชำระฟัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ กุฎาคารศาลา ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุลรูปหนึ่ง ซึ่งพักอาศัยอยู่ที่ป่าช้าเป็นประจำ ภิกษุรูปนี้ไม่ยอมฉันภัตตาหารที่พวกชาวบ้านนำมาถวาย แต่เที่ยวเก็บเครื่องเช่นตามป่าช้ามาฉัน ทำให้

พวกชาวบ้านพากันดำหนิว่า “ทำไมภิกษุรูปนี้จึงถือเอาเครื่องเช่นของพวกเราไปฉัน” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุฉันภัตตาหารที่ยังไม่มีผู้ถวาย (ประเคน)

ส่วน**พระอนุบัญญัติ**ในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุไม่กล้าหยิบน้ำและไม่ชำระฟันมาใช้ เนื่องจากเกรงว่าจะเป็นอาบัติเพราะฉันภัตตาหารที่ยังไม่มีผู้ถวายตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุหยิบน้ำและไม่ชำระฟันมาดื่มหรือใช้ได้โดยไม่ต้องอาบัติ

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุหลายรูปเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทในโภชนวรรคมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๖ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๕. อเจลกวรรค

อเจลกวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยนักบวชเปลือย ซึ่งเป็นนักบวชที่อยู่ในลัทธิของปริพาชก การเรียกชื่อนักบวชกลุ่มนี้ว่านักบวชเปลือยนั้น แม้จะยังไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด แต่ก็ไม่น่าจะหมายถึงการเปลือยกายเพียงอย่างเดียว คำว่า “เปลือย” ในที่นี้น่าจะหมายถึงความเปลือยเปล่าทางสาระแห่งการปฏิบัติธรรม หรือการปฏิบัติธรรมที่ไร้สาระมากกว่า อย่างไรก็ตาม การตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “อเจลกวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามเนื้อหาสาระของอเจลกสิกขาบทที่ ๑ ที่ว่าด้วยนักบวชเปลือยนั่นเอง

อเจลกวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. อเจลกสิกขาบท (๙๐)

ว่าด้วยนักบวชเปลื้อง

ความบังเอิญที่ตรงกันหลายครั้งเกินไป บางครั้งก็อาจทำให้บุคคลที่ชอบสงสัย หรือหวาดระแวงมองว่าเป็นเจตนาหรือความตั้งใจก็ได้ เพราะหากไม่อย่างนั้นความบังเอิญจะเกิดตรงกันหลายครั้งแก่บุคคลคนเดียวได้อย่างไร

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาศาสา นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระอนนทน์อมรับพระพุทธดำรัสนำของเคี้ยว ที่เหลือจากสงฆ์ไปแจกแก่ บุคคลทั่วไป ซึ่งในจำนวนคนที่มารับแจกนั้นมีนักบวชหญิงที่เรียกว่าปริพาชิกาหลายคน มารับแจกด้วย

ท่านพระอนนทน์ทำหน้าที่แจกของเคี้ยวรอบที่ ๑ ไปตามลำดับ โดยแจกให้ คนละ ๑ ชิ้น เมื่อแจกไปถึงลำดับของปริพาชิกาคนหนึ่ง ท่านแจกให้ ๒ ชิ้นด้วยเข้าใจ ว่าเป็นของชิ้นเดียว ทำให้ปริพาชิกาหลายคนถามเธอด้วยความสงสัยว่า “สมณรูปนี้ เป็นคู่รักของเธอหรือ” ซึ่งเธอก็ตอบว่า “ไม่ใช่ ท่านแจกให้ ๒ ชิ้น เพราะเข้าใจว่าเป็น ของชิ้นเดียวกัน”

แม้การแจกของเคี้ยวรอบที่ ๒ และ ๓ ก็ปรากฏว่าท่านพระอนนทน์แจก ของเคี้ยวให้แก่ปริพาชิกาคนเดิม ๒ ชิ้น ด้วยเข้าใจว่าเป็นของชิ้นเดียวอีก ทำให้ ปริพาชิกาหลายคนอดถามอีกไม่ได้ว่า “สมณรูปนี้เป็นคู่รักของเธอหรือ” แม้ปริพาชิกา คนนั้นจะตอบยืนยันอยู่เหมือนเดิมว่า “ไม่ใช่ ท่านแจกให้ ๒ ชิ้นเพราะเข้าใจว่าเป็น ของชิ้นเดียวกัน” แต่คำว่า “เป็นคู่รัก ไม่ใช่คู่รัก” ก็กลายเป็นถ้อยคำที่เหล่าปริพาชิกานำมาสนทนากันด้วยความสงสัย เพื่อหาคำตอบว่าความจริงเป็นอย่างไร

ในขณะเดียวกันภิกษุรูปหนึ่งก็ทำหน้าที่แจกของแก่คนทั่วไปอยู่ที่โรงอาหาร ท่านเอาข้าวสุกมาคลุกกับเนยใสทำเป็นก้อน ๆ แล้วแจกให้แก่คนทั่วไป บังเอิญท่าน แจกข้าวสุกคลุกเนยใสก้อนใหญ่กว่าปกติให้แก่อาชีวกคนหนึ่ง และในขณะที่อาชีวก คนนั้นถือก้อนข้าวสุกคลุกเนยใสดังกล่าวเดินกลับไป ก็ถูกพาอาชีวกผู้เป็นเพื่อนถามว่า

“ท่านได้ก้อนข้าวนี้มาจากไหน” ซึ่งอาชีวกคนนั้นก็บอกว่า “ได้มาจากที่เลี้ยงอาหารของคหบดีโล้นสมณโคดม”

พวกอุบาสกทั้งหลายที่ได้ยินพวกอาชีวกพูดเช่นนี้ จึงพากันไปเฝ้ากราบทูลพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า พวกอัญญเดียรถีย์ทั้งหลายกล่าวติเตียนพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์ ต่อจากไปนี้ขอพระคุณเจ้าทั้งหลายอย่าแฉกสิ่งของแก่พวกอัญญเดียรถีย์ด้วยมือของตนเองเลย”

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และเมื่อทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟังแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่อเจลก ปริพาชกหรือปริพาชิกา ด้วยมือตน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอเจลกสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. อเจลก หมายถึงชีเปลือยคนใดคนหนึ่งอยู่ในลัทธิปริพาชก
๒. ปริพาชก หมายถึงนักบวชชายคนใดคนหนึ่งอยู่ในลัทธิปริพาชก ยกเว้นภิกษุ และสามเณร
๓. ปริพาชิกา หมายถึงนักบวชหญิงคนใดคนหนึ่งอยู่ในลัทธิปริพาชก ยกเว้นภิกษุณี ลิกขมานาและสามเณรี
๔. ให้ หมายถึงภิกษุให้ด้วยกาย ด้วยของเนื่องด้วยกาย หรือด้วยการโยนให้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุแฉกของเคี้ยวหรือของฉันแก่อเจลก เป็นต้น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๔๑๔

๑. เดียรธีย์ (นักบวชนอกพระพุทธศาสนา) ภิกษุสำคัญว่าเป็นเดียรธีย์บ้าง ไม่แน่ใจบ้างหรือสำคัญว่าไม่ใช่เดียรธีย์บ้างแล้วให้ของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือของตนเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุให้น้ำและไม้ชำระฟัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ไม่ใช่เดียรธีย์ แต่ภิกษุสำคัญว่าเป็นเดียรธีย์บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่เดียรธีย์ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอเจลกสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

- | | |
|--|-------------------|
| ๑. ภิกษุใช้ให้ผู้อื่นให้ มิได้ให้ด้วยตนเอง | ๒. ภิกษุวางให้ |
| ๓. ภิกษุให้ของไล่ทาภายนอก | ๔. ภิกษุวิกุลจรีต |
| ๕. ภิกษุดันบัญญัติ | |

๒. อุยโยชนสิกขาบท (๙๑)

ว่าด้วยการส่งกลับ

การชักชวนบุคคลอื่นให้ไปเป็นเพื่อน หากไม่กล่าวแนะนำให้เป็นที่ยุติในสถานที่นั้น ๆ หรือไม่ยอมให้บุคคลนั้นได้รับประโยชน์อะไรบ้างเลย และยังคงมาพูดให้เป็นที่ยุติเสียอีก ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทคากยบุตรชวนภิกษุผู้เป็นสัทธืวาริกของพระพีชายให้ไปบิณฑบาตด้วยกัน แต่ท่านไม่ยอมแนะนำให้ทายกรู้จักหรือถวายอะไรเลย นอกจากนั้นก็ยังคงกล่าวไม่เหมาะสมบอกให้ภิกษุรูปนั้นกลับอีกว่า “ท่านจงกลับไปเถิด ผมพูดหรือนั่งอยู่กับท่านแล้วไม่สบายใจเลย ผมพูดหรือนั่งอยู่คนเดียวยังสบายใจกว่า”

เมื่อภิกษุรูปนั้นกลับมาแล้วก็ไม่สามารถจะไปบิณฑบาตที่ไหนได้ทัน จึงต้องอดอาหารไปทั้งวัน และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มั่งน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิท่านพระพระอุปนันทศากยบุตรต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระอุปนันทศากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดกล่าวชักชวนภิกษุว่า ‘ท่านจงมาเถิด พวกเราจะไปบิณฑบาตในหมู่บ้านหรือในนิคม’ แล้วให้ทายกถวายหรือไม่ให้ถวายแก่เธอ แล้วนิมนต์กลับด้วยกล่าวว่า ‘ท่านจงกลับไปเถิด พุดหรือนั่งกับท่านไม่ทำให้เราสบาย เราพุดหรือนั่งคนเดียวสบายกว่า’ มีเหตุผลเพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุยโยชนสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

นิมนต์กลับ หมายความว่า ภิกษุปรารภนาจะกระชีกกระชี่ ปรารภนาจะหยอกเย้า ปรารภนาจะนั่งในที่ลับ หรือปรารภนาจะประพุดิอนาจารกับมาตุคาม จึงกล่าวนิมนต์ภิกษุที่ตนเองชวนไปให้กลับอย่างนี้ว่า “ท่านจงกลับไปเถิด พุดหรือนั่งกับท่านไม่ทำให้เราสบาย เราพุดหรือนั่งคนเดียวสบายกว่า” ต้องอาบัติทุกกฏ เมื่อภิกษุรูปนั้นไปถึงระยะที่มองไม่เห็นหรือพุดไม่ได้ยินเสียง ภิกษุรูปที่นิมนต์นั้นต้องอาบัติทุกกฏ หากเธอไปพ้นแล้ว ภิกษุรูปที่นิมนต์นั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุชวนเพื่อนภิกษุไปบิณฑบาตด้วยกันแล้วส่งกลับ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๔๑๖

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วนิมนต์กลับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุทำเป็นโอรธ แล้วนิมนต์ภิกษุผู้ที่ตนชวนไปให้กลับ ต้องอาบัติทุกกฏ หรือนิมนต์อนุอุปสัมบันให้กลับ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ หรือนิมนต์อนุอุปสัมบันแล้วทำเป็นโอรธ แล้วนิมนต์ให้กลับ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุยโยชนสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุนิมนต์กลับด้วยคิดว่า เราสองรูปฉันด้วยกัน ภัตตาหารจะไม่พอ
๒. ภิกษุนิมนต์กลับด้วยคิดว่า รูปนั้นพบของมีค่าแล้วจะเกิดความโลภ
๓. ภิกษุนิมนต์กลับด้วยคิดว่า รูปนั้นเห็นมาตุคามแล้วจะเกิดความกำหนัด
๔. ภิกษุนิมนต์กลับด้วยสั่งว่า เธอจงนำข้าวต้ม ข้าวสวย หรือของเคี้ยวของฉันไปถวายภิกษุผู้เป็นไข้ ภิกษุผู้ตกค้างอยู่ หรือภิกษุผู้อยู่เฝ้าวิหาร
๕. ภิกษุไม่ประสงค์จะประพฤตินาจาร แต่มีธุระจำเป็นจึงส่งกลับ
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. สโกชนสิกขาบท (๙๒)

ว่าด้วยการเข้าไปแทรกแซงในที่ที่มีคน ๒ คน

การที่ภิกษุเข้าไปนั่งแทรกแซงเป็นบุคคลที่ ๓ ภายในห้องนอนที่สามีกับภรรยาอยู่กันเพียงลำพัง ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง และอาจถูกตำหนิติเตียนให้เสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ชายคนหนึ่งนิมนต์ท่านพระอุปัชฌาย์ไปรับภัตตาหารบิณฑบาตที่เรือน ของตน เมื่อภรรยานำภัตตาหารมาถวายแล้ว ชายคนนั้นก็นิมนต์ท่านให้กลับ แต่ภรรยา ของชายคนนั้นก็กลับนิมนต์ท่านให้อยู่ก่อน ท่านพระอุปัชฌาย์จึงเข้าไปนั่ง แทรกแซงในห้องนอนที่ชายคนนั้นและภรรยานั่งอยู่

ต่อมาชายคนนั้นก็นิมนต์ท่านพระอุปัชฌาย์ให้กลับอีกเป็นครั้งที่ ๒ และ ๓ แต่ภรรยาของเขากลับนิมนต์ท่านให้อยู่ต่ออีกเหมือนเดิม ในที่สุดชายคนนั้น จึงกล่าวดำหนิว่า “พระคุณเจ้ารูปนี้นั่งอยู่ในห้องนอนกับภรรยาของกรรม แม้จะ นิมนต์ให้กลับถึง ๓ ครั้ง แต่ท่านก็ยังไมยอมกลับ ท่านก็น่าจะรู้ว่ากรรมมีกิจมากและ มิจานที่จะต้องทำอยู่อีก”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษได้ทราบเรื่องนี้แล้วจึงดำหนิว่า “ทำไมท่าน พระอุปัชฌาย์จึงเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีคน ๒ คนเล่า” แล้วไปกราบทูล พระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌาย์มา สอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระอุปัชฌาย์โดย อเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีคน ๒ คน ต้องอาบัติ ปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสโกชนสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมา จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. มีคน ๒ คน หมายความว่า สตรีกับบุรุษอยู่ด้วยกัน โดยสตรีและ บุรุษยังไม่แยกออกจากกัน ทั้ง ๒ คนยังไม่ปราศจากราคะ

๒. **นั่ง** หมายความว่า ในเรือนใหญ่ ภิกษุหนึ่งละหัตถบาสนานประตุ (นั่ง ล้าบานประตุเข้าไปเกินกว่า ๒ ศอกครึ่ง) ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากเป็นเรือนเล็ก ภิกษุ นั่งล้ำตรงกลางห้องนอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีคน ๒ คน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ห้องนอน** ภิกษุสำคัญว่าเป็นห้องนอนบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่า ไม่ใช่ห้องนอนบ้าง แล้วเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีคน ๒ คน ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. **ไม่ใช่ห้องนอน** ภิกษุสำคัญว่าเป็นห้องนอนบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ห้องนอน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสโกชนสิกขาบทที่ ๓ มีช้อยกเว้น ๘ ประการ คือ

๑. ภิกษุหนึ่งในเรือนใหญ่ห่างจากบานประตุเข้าไปไม่เกินหัตถบาสน
๒. ภิกษุหนึ่งในเรือนเล็กไม่ล้ำตรงกลางเข้าไปถึงห้องนอน
๓. ภิกษุมีเพื่อนอยู่ด้วย
๔. ภิกษุหนึ่งในเรือนที่คนทั้งสองออกไปแล้ว
๕. ภิกษุหนึ่งในเรือนที่คนทั้งสองสร้างจากราคะ
๖. ภิกษุหนึ่งในที่ไม่ใช่ห้องนอน
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. รโหปฏิจันนสิกขาบท (๙๓)

ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง

การที่ภิกษุเข้าไปนั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงเพียงลำพัง แม้หญิงนั้นจะเป็นภรรยาของเพื่อน ก็ถือว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะสถานที่เช่นนั้นควรถือเป็นอโคจร ซึ่งมีแต่จะทำให้ถูกติฉินนินทาให้ได้รับความเสื่อมเสียเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัฏฐากยบุตรเข้าไปนั่งอยู่ในที่กำบังอันเป็นที่ลับกับภรรยาของเพื่อน ทำให้ชายผู้เป็นเพื่อนตำหนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าจึงนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของกระผมเล่า” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัฏฐากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิท่านพระอุปัฏฐากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งรโหปฏิจันนสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งทุติยสหเสยยสิกขาบทที่ ๖ แห่งมุลาวาทวรรคและโรหิสัชชสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโอวาทวรรค ในปาจิตตยิกัณฑ์นี้ แม้เกณฑ์ในการปรับอาบัติก็พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในอุทยโยชนสิกขาบทที่ ๒ นี้

๔๒๐

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโรหิณีสขลิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุหนึ่งในที่มีบุรุษรู้เพียงสาคนหนึ่งนั่งอยู่เป็นเพื่อน
๒. ภิกษุยืนไม่ได้นั่ง
๓. ภิกษุไม่ได้มุ่งให้เป็นที่ลับ
๔. ภิกษุนั่งคิดเรื่องอื่น
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. โรหิณีสขลิกขาบท (๔๔)

ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ

การที่ภิกษุเข้าไปนั่งอยู่ในที่ลับกับหญิงเพียงลำพัง แม้หญิงนั้นจะเป็นภรรยาของเพื่อน ก็ถือว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะสถานที่เช่นนั้นควรถือเป็นอโคจร ซึ่งมีแต่จะทำให้ถูกติฉินนินทาให้ได้รับความเสื่อมเสียเพียงอย่างเดียวอีกเช่นกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัฏฐากยกบุตรเข้าไปที่เรือนของชายคนหนึ่งซึ่งเป็นเพื่อนกัน แล้วเข้าไปนั่งอยู่ในที่ลับกับภรรยาของเพื่อนเพียงลำพัง ทำให้ชายคนนั้นดำหนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าจึงนั่งอยู่ในที่ลับกับภรรยาของกระผมสองต่อสองเล่า” และบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัฏฐากยกบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระอุปัฏฐากยกบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งรโหิณีสัชชสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์ ได้นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งทุติยสหเสยยสิกขาบทที่ ๖ แห่งมูสาวาทวรรค รโหิณีสัชชสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งโอวาทวรรค และโรหิฏจฉนฺนสิกขาบทที่ ๔ ในวรรคนี้ แม้เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร ก็พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วเช่นกัน

๖. จาริตตสิกขาบท (๙๕)

ว่าด้วยการเที่ยวสัญจรไป

การรับนิมนต์ฉันภัตตาหาร ณ ที่แห่งหนึ่งไว้ก่อนแล้ว ยังเที่ยวสัญจรไปในที่อื่น โดยปล่อยให้เพื่อนภิกษุและทายกที่จะถวายภัตตาหารต้องมาเสียเวลารอคอยตนเองเพียงรูปเดียว ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง และมีแต่จะถูกตำหนิติเตียนให้ได้รับความเสื่อมเสียโดยไม่อาจปฏิเสธได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรรับนิมนต์ฉันภัตตาหารที่บ้านของตระกูลอุปัฏฐากตระกูลหนึ่ง แต่ท่านกลับเที่ยวสัญจรไปตามตระกูลต่าง ๆ ทำให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายที่ได้รับนิมนต์ให้ไปฉันภัตตาหารร่วมกันต้องเสียเวลารอคอยอยู่เป็นเวลานาน แม้เพื่อนภิกษุเหล่านั้นจะบอกให้ทายกถวายภัตตาหารก่อนถึง ๓ ครั้ง ด้วยเกรงจะหมดเวลา ก่อนแต่ทายกก็บอกว่าต้องรอให้ท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาถึงก่อน แต่กว่าที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรจะมาถึงเวลาก็ได้ล่วงเลยไปมาก ทำให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายฉันภัตตาหารได้น้อย

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษได้ทราบเรื่องนี้แล้วจึงดำหนิว่า “ทำไมท่านพระอุปนันทศากยบุตรรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารแล้ว จิยังเที่ยวสัญจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนถึงเวลาฉันภัตตาหารอีกเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

๔๒๒

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌายะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิต่านพระอุปัชฌายะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เทียวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาตระกูลอุปัชฌายะของท่านพระอุปัชฌายะได้ส่งของควรเคี้ยวไปให้ท่านช่วยนำถวายสงฆ์ แต่ขณะนั้นท่านกำลังไปบิณฑบาต ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้ารับของควรเคี้ยวเหล่านั้นไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ พระองค์จึงมีรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายรับประเคนเก็บไว้ก่อนได้ แล้วให้รอนกว่าท่านพระอุปัชฌายะจะกลับมาถวายของควรเคี้ยวเหล่านั้นด้วยตัวของท่านเอง

แต่เมื่อท่านพระอุปัชฌายะกลับมาจากบิณฑบาตฉันภัตตาหารแล้ว ท่านยังไปเทียวสัจจรเยี่ยมเยียนตระกูลต่าง ๆ ต่ออีก โดยเข้าใจว่าพระองค์ทรงห้ามการสัจจรไปเยี่ยมเยียนตระกูลต่าง ๆ เฉพาะก่อนเวลาฉันภัตตาหารเท่านั้น และเมื่อท่านกลับมาในเวลาบ่าย ปรากฏว่าของควรเคี้ยวเหล่านั้นถูกส่งกลับคืนไปที่บ้านตระกูลอุปัชฌายะแล้ว บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิต่านไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปัชฌายะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิต่านพระอุปัชฌายะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว เทียวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาเป็นสมัยที่ถวายจีวร แต่ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าเข้าไปในตระกูลต่าง ๆ ด้วยเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็มีรับสั่งอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเข้าไปหาตระกูลทั้งหลายในสมัยที่ถวายจีวรได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีกัฏทาหารอยู่แล้ว เทียวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนฉันกัฏทาหาร หรือหลังฉันกัฏทาหาร นอกสมัยต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๓

ต่อมาภิกษุทั้งหลายมีความต้องการเข็ม ด้ายและมีด เพื่อนำมาตัดเย็บจีวร แต่ไม่กล้าเข้าไปในตระกูลทั้งหลาย เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ทรงมีรับสั่งอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเข้าไปหาตระกูลทั้งหลายในสมัยที่ทำจีวรได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

อนึ่ง มีกัฏทาหารอยู่แล้ว มีกัฏทาหารอยู่แล้ว เทียวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันกัฏทาหาร หรือหลังเวลาฉันกัฏทาหาร นอกสมัยต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร และสมัยที่ทำจีวร นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๔

ต่อมาภิกษุทั้งหลายเป็นไข้ และมีความต้องการกัฏทาหาร แต่ไม่กล้าเข้าไปหาตระกูลทั้งหลาย เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ทรงมีรับสั่งอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าไปหาตระกูลทั้งหลายได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดรับนิมนต์ไว้แล้ว มีภัตตาหารอยู่แล้ว ไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่ เทียบสัญญาไปในตระกูลทั้งหลายก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์ สมัยในข้อนั้น คือ สมัยที่ถวายจีวร สมัยที่ทำจีวร และสมัยที่เป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจาริตตสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รับนิมนต์ไว้แล้ว หมายถึง รับนิมนต์ฉันโภชนะ ๕ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง
๒. มีภัตตาหารอยู่แล้ว หมายความว่า ภิกษุมีอาหารที่รับนิมนต์ไว้แล้ว
๓. ภิกษุมีอยู่ หมายความว่า มีภิกษุที่อาจบอกลาก่อนเข้าบ้านได้
๔. ภิกษุไม่มีอยู่ หมายความว่า ไม่มีภิกษุที่อาจบอกลาก่อนเข้าบ้านได้
๕. ก่อนเวลาฉันภัตตาหาร หมายความว่า ภิกษุยังไม่ได้ฉันภัตตาหารที่รับนิมนต์ไว้
๖. หลังเวลาฉันภัตตาหาร หมายความว่า ภิกษุฉันภัตตาหารที่รับนิมนต์ไว้แล้ว โดยที่สวดฉันด้วยใช้ปลายหญ้าคาตะ
๗. ตระกูล หมายถึง ตระกูล ๔ คือ ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ และตระกูลศูทร
๘. เทียบสัญญาไปในตระกูลทั้งหลาย หมายความว่า ภิกษุก้าวเข้าอุปจารเรือนของผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏ ก้าวเท้าที่ ๑ ล้วงธรณีประศู ต้องอาบัติทุกกฏ ก้าวเท้าที่ ๒ ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๙. สมัยที่ทำจีวร หมายความว่า เมื่อยังไม่ได้กรานกฐิน กำหนดเอาเดือนสุดท้ายแห่งฤดูฝน(ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เมื่อกรานกฐินแล้ว มีกำหนดเวลา ๕ เดือน (ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔)

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องทีภิกษุเทียวสัจจรไป มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. รับนิมนต์ไว้แล้ว ภิกษุสำคัญว่ารับนิมนต์ไว้แล้วบ้าง ไม่แนใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ได้รับนิมนต์ไว้ แล้วไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่ เทียวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลาย ก่อนเวลาฉันภัตตาหารหรือหลังเวลาฉันภัตตาหาร นอกสมัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ ภิกษุสำคัญว่ารับนิมนต์ไว้บ้าง หรือไม่แนใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ได้รับนิมนต์ไว้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจาริตตสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๑๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุฉันในสมัย
๒. ภิกษุนอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วจึงไป
๓. ภิกษุไม่บอกลาภิกษุที่ไม่มีอยู่เข้าไป
๔. ภิกษุเดินไปตามทางผ่านเรือนผู้อื่น
๕. ภิกษุเดินไปตามทางที่ผ่านใกล้เรือน
๖. ภิกษุไปอารามอื่น
๗. ภิกษุไปสำนักภิกษุณี
๘. ภิกษุไปสำนักเดียรธีย์
๙. ภิกษุไปโรงฉัน
๑๐. ภิกษุไปเรือนที่เขานิมนต์
๑๑. ภิกษุไปในคราวมีเหตุขัดข้อง
๑๒. ภิกษุวิกลจริต
๑๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. มหานามสิกขาบท (๙๖)

ว่าด้วยพระเจ้ามหานามศากยะ

การออกปากขอสิ่งของจากคนอื่น ควรไตร่ตรองให้รอบคอบก่อนว่า เรามีสิ่งของที่จะให้ได้ในขณะนั้นหรือไม่ และไม่ควรจะไปกำหนดหรือคาดคั้นว่า ต้องหามาให้ได้ในเวลานี้หรือในเวลานั้น เพราะอาจทำให้ผู้ถูกขอเก้อเขินขัดเคืองใจแล้วดำเนินคดียื่นให้เสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แค้นเคืองพระเจ้ามหานามศากยะที่ทรงตำหนิพวกตนว่า “นุ่งห่มไม่เรียบร้อย อากัปกริยาก็ไม่เรียบร้อย ผิดธรรมเนียมของบรรพชิต” จึงคิดจะทำให้พระเจ้ามหานามศากยะ ซึ่งทรงปวารณาถวายเกสัช คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย แก่สงฆ์ตลอดพระชนมายุ ทรงเก้อเขิน จากนั้นจึงพากันเข้าไปหาพระเจ้ามหานามศากยะถึงพระตำหนัก และเอ่ยปากขอเนยใส ๑ ทะนาน ซึ่งพระเจ้ามหานามศากยะก็ได้รับสั่งว่า “ขอพระคุณเจ้าโปรดรอก่อน พวกคนงานกำลังไปเอาเนยใสที่คอก พวกเขานำมาให้ทันเวลา”

แม้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จะรู้ว่า “พวกคนงานกำลังไปเอาเนยใสที่คอกยังไม่กลับมา” แต่ท่านก็เอ่ยปากในทำนองนี้ติดต่อกันถึง ๓ ครั้ง ซึ่งพระเจ้ามหานามศากยะก็มีรับสั่งในทำนองนี้ถึง ๓ ครั้งเหมือนกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงกล่าวว่า “ถ้าท่านไม่ต้องการถวายแล้ว ปวารณาไปทำไม เมื่อปวารณาแล้วไม่ถวายก็ไม่มีประโยชน์อะไร” ทำให้พระเจ้ามหานามศากยะไม่ทรงพอพระทัยจึงทรงตำหนิว่า “เมื่อข้าพเจ้าขอร้องแล้ว ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงรอไม่ได้เล่า” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็ตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยเพียง ๔ เดือน เว้นไว้แต่ปวารณาอีก เว้นไว้แต่ปวารณาเป็นนิตย์ ถ้ายินดีเกินกว่ากำหนด นั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งมหานามสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุไม่เป็นไข้ พึงยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยเพียง ๔ เดือน หมายความว่า พึงยินดีการปวารณาเพียงคิลานปัจจัย

๒. แม้เขาปวารณาอีก พึงยินดีว่า หมายความว่า เราจะออกปากขอในเวลาที่เราเจ็บไข้

๓. แม้เขาปวารณาเป็นนิตย์ พึงยินดีว่า หมายความว่า เราจะออกปากขอในเวลาที่เราเจ็บไข้

๔. ถ้ายินดีเกินกว่ากำหนดนั้น หมายความว่า การปวารณากำหนดเภสัช ไม่กำหนดราตรีกัมมิ การปวารณากำหนดราตรีกัมมิไม่กำหนดเภสัชก็มี การปวารณากำหนดทั้งเภสัชทั้งราตรีกัมมิ การปวารณาไม่กำหนดเภสัชไม่กำหนดราตรีกัมมิ

๕. กำหนดเภสัช หมายความว่า เขากำหนดเภสัชไว้ว่า ข้าพเจ้าปวารณาด้วยเภสัชเพียงเท่านั้น

๖. กำหนดราตรีกัมมิ หมายความว่า เขากำหนดราตรีกัมมิไว้ว่า ข้าพเจ้าปวารณาในราตรีกัมมิเพียงเท่านั้น

๗. กำหนดทั้งเภสัชกำหนดทั้งราตรีกัมมิ หมายความว่า เขากำหนดเภสัช และกำหนดราตรีกัมมิไว้ว่า ข้าพเจ้าปวารณาด้วยเภสัชเท่านั้นในราตรีกัมมิเพียงเท่านั้น

๘. ไม่กำหนดเกสซ์และไม่กำหนดราตรี หมายความว่า เขาไม่ได้กำหนดเกสซ์และไม่กำหนดราตรีไว้

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุออกปากขอเกสซ์ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ในการกำหนดเกสซ์ ภิกษุออกปากขอเกสซ์อื่นนอกจากเกสซ์ที่เขาพิจารณาไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ในการกำหนดราตรี ภิกษุออกปากขอในราตรีอื่นนอกจากราตรีที่เขาพิจารณาไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. ในการกำหนดทั้งเกสซ์และกำหนดราตรี ภิกษุออกปากขอเกสซ์อื่นนอกจากเกสซ์ที่เขาพิจารณาไว้ในราตรีอื่นนอกจากราตรีที่เขาพิจารณาไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๔. ในการไม่กำหนดเกสซ์ไม่กำหนดราตรี ไม่ต้องอาบัติ

๕. เมื่อไม่มีความจำเป็นด้วยเกสซ์ภิกษุออกปากขอเกสซ์ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๖. เมื่อมีความจำเป็นด้วยเกสซ์อย่างหนึ่งภิกษุออกปากขอเกสซ์อีกอย่างหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๗. เกินกว่ากำหนดนั้น ภิกษุสำคัญว่าเกินกว่ากำหนดนั้นบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่เกินกว่ากำหนดนั้น แล้วออกปากขอเกสซ์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๘. ไม่เกินกว่ากำหนดนั้น ภิกษุสำคัญว่าเกินกว่ากำหนดนั้นบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่เกินกว่ากำหนดนั้น ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งมหานามสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุออกปากขอเกสส์ตามที่เขาพิจารณาไว้
๒. ภิกษุออกปากขอเกสส์ในราตรีตามที่เขาพิจารณาไว้
๓. ภิกษุออกปากขอเกสส์ว่า ท่านพิจารณาพวกอาตมาด้วยเกสส์เหล่านี้ และพวกอาตมาก็ต้องการเกสส์นี้และนี้
๔. ภิกษุออกปากขอเกสส์ว่า ราตรีที่ท่านพิจารณาผ่านไปแล้ว แต่เรายังต้องการเกสส์
๕. ภิกษุออกปากขอเกสส์จากญาติ
๖. ภิกษุออกปากขอเกสส์จากคนพิจารณา
๗. ภิกษุออกปากขอเกสส์เพื่อภิกษุอื่น
๘. ภิกษุออกปากขอเกสส์ที่ซื้อได้ด้วยทรัพย์ของตน
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. อวยุตตเสนาสิกขาบท (๔๗)

ว่าด้วยกองทัพนที่เคลื่อนขบวนออกรบ

สถานที่บางแห่งหรือกิจการบางอย่าง ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะไปหรือดู เพราะนอกจากจะไม่ใช่ไปเพื่อบรรเทาภิเลสให้เบาบางแล้ว ยังอาจเป็นเหตุให้ถูกดำเนินคดีจนให้เสื่อมเสียหรือได้รับอันตรายกลับมาอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันไปดูกองทัพนที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเคลื่อนขบวน

ออกไปรบ โดยถวายพระพรให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบ ว่า “พวกอาตมาต้องการมาเยี่ยมถวายพระพรมหาบพิตร” แต่พระองค์กลับทรงแนะนำว่า “ไม่มีประโยชน์อะไรเลยที่พระคุณเจ้าทั้งหลายจะมาเยี่ยมโยมผู้เฒ่าในการรบ ควรพากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคดีกว่า”

แม้พวกพลรบก็พากันดำหนิว่า “ไม่สมควรเลยที่พระคุณเจ้าจะมาดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกไปรบ” และแม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาลุงของภิกษุรูปหนึ่งป่วยอยู่ในกองทัพ จึงส่งข่าวให้ภิกษุผู้เป็นหลานชายไปเยี่ยมที่กองทัพ แต่ภิกษุรูปนั้นไม่กล้าไป เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ ซึ่งพระองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุไปในกองได้เมื่อมีเหตุผลที่สมควร จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อหนึ่ง ภิกษุใดไปดูกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ นอกจากมีเหตุผลที่สมควร ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุยยุตตเสนาสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **เคลื่อนขบวนออกรบ** หมายถึงกองทัพที่เคลื่อนออกจากหมู่บ้านแล้ว ตั้งค่ายพักแรมหรือเคลื่อนขบวนต่อไป

๒. **กองทัพ** หมายถึงช้าง ๑ เชือก และมีทหารประจำอยู่ ๑๒ นาย ม้า ๑ ม้า และมีทหารประจำอยู่ ๓ นาย รถ ๑ คัน มีทหารประจำอยู่ ๔ นาย พลเดินเท้ามี ทหารแม่นธนูประจำอยู่ ๔ นาย ฝึกหัดไปเพื่อจะดูกองทัพนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ยืนดู ในระยะที่พอมองเห็น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ พันวิสัยที่จะเห็นแต่พยายามดูจนเห็น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. **นอกจากมีเหตุผลที่สมควร** หมายความว่า ยกเว้นเมื่อมีเหตุผลที่ สมควรหรือจำเป็น

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ฝึกหัดไปดูกองทัพที่เคลื่อนออกไปรบ มีลักษณะ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณี ศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **กองทัพเคลื่อนขบวนออกรบ** ฝึกหัดสำคัญว่าเคลื่อนขบวนออกรบบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่ได้เคลื่อนขบวนออกรบบ้าง แล้วไปเพื่อจะดู นอกจาก มีเหตุผลที่สมควร ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ฝึกหัดไปเพื่อจะดูกองทัพแต่ละกอง ต้องอาบัติทุกกฏ หากยืนดูในระยะ ที่พอมองเห็น ต้องอาบัติทุกกฏ หรือหากอยู่พันวิสัยที่จะเห็น แต่พยายามดูจนเห็น ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. **กองทัพยังไม่ได้เคลื่อนขบวนออกรบ** ฝึกหัดสำคัญว่าเคลื่อนขบวนออกร บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่ได้เคลื่อนขบวน ออกรบ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งอุยยุตตเสนาสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุยืนดูอยู่ในอาราม
๒. ภิกษุดูกองทัพที่ยกผ่านมายังที่ที่ภิกษุยืน ที่ภิกษุนั่ง หรือที่ภิกษุนอน
๓. ภิกษุเดินสวนทางไปเห็น
๔. ภิกษุดูเมื่อมีเหตุผลที่สมควร
๕. ภิกษุดูเมื่อคราวมีเหตุขัดข้อง
๖. ภิกษุวิกลจริต
๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. เสนาวาสสิกขาบท (๔๘)

ว่าด้วยการพักแรมอยู่ในกองทัพ

สถานที่บางแห่งหรือกิจการบางอย่าง ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะพึงไปพักแรมหรือไปดู เพราะนอกจากจะไม่เป็นไปเพื่อบรรเทากิเลสให้เบาบางแล้วยังอาจถูกตำหนิตไยยืนให้เสื่อมเสียหรือได้รับอันตรายกลับมาอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ว่าภิกษุฉัพพัคคีย์มีธุระต้องเดินทางผ่านกองทัพจึงแวะเข้าไปพักแรมค้างคืนอยู่ในกองทัพนิดต่อกันกว่า ๓ คืบ ทำให้พวกพลรบตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่าไม่สมควรที่จะมาพักแรมค้างคืนอยู่ในกองทัพนิดต่อกันหลายคืบเช่นนี้ แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“เมื่อภิกษุมีเหตุผลจำเป็นต้องไปในกองทัพบก ภิกษุนั้นพึงพักแรมอยู่ในกองทัพบกได้เพียง ๒-๓ คืน ถ้าพักแรมอยู่เกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเสนาवासสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. เมื่อภิกษุมีเหตุผลจำเป็นต้องไปในกองทัพบก หมายความว่า มีเหตุผลจำเป็น หรือมีธุระจำเป็น

๒. ภิกษุนั้นพึงพักแรมอยู่ในกองทัพบกได้เพียง ๒-๓ คืน หมายความว่า ภิกษุพักแรมอยู่ได้ ๒-๓ คืน

๓. ถ้าพักแรมอยู่เกินกำหนดนั้น หมายความว่า เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงในวันที่ ๔ ภิกษุยังพักแรมอยู่ในกองทัพบก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุไปพักแรมค้างคืนอยู่ในกองทัพบก มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. เกิน ๓ คืน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง แล้วยังพักแรมค้างคืนอยู่ในกองทัพบก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. หย่อนกว่า ๓ คืน ภิกษุสำคัญว่าเกินบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่ายังไม่เกิน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเสนาवासสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุพักอยู่ ๒-๓ คืน
๒. ภิกษุพักอยู่หย่อนกว่า ๒-๓ คืน
๓. ภิกษุพักอยู่ ๒ คืน แต่ออกไปก่อนอรุณของวันที่ ๓ แล้วกลับมาพักอยู่อีก
๔. ภิกษุเจ็บไข้พักอยู่
๕. ภิกษุพักอยู่ด้วยฐานะของผู้เป็นไข้
๖. ภิกษุอยู่ในกองทัพที่ถูกข้าศึกล้อมไว้
๗. ภิกษุถูกใครคนใดคนหนึ่งรบกวน
๘. ภิกษุพักอยู่ในคราวมีเหตุขัดข้อง
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. อุบายรักษาสิกขาบท (๙๙)

ว่าด้วยการไปดูสนามรบ

สถานที่บางแห่งหรือกิจการบางอย่าง ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะพึงไปพักแรมหรือไปดู เพราะนอกจากจะไม่เป็นไปเพื่อบรรเทาภิเลสให้เบาบางแล้วยังอาจเป็นเหตุให้ถูกติฉินนินทาให้เสื่อมเสียหรือได้รับอันตรายกลับมาอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ว่าภิกษุฉัพพัคคีย์พากันไปพักแรมอยู่ในกองทัพได้ ๒-๓ คืน แล้วไปเที่ยวดูที่สนามรบบ้าง ที่พักพลรบบ้าง ที่จัดขบวนทัพบ้าง รวมถึงไปดูกองทัพที่จัดขบวนแล้วบ้าง ทำให้ทหารแมนธูยถึงลูกศรมาถูกภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งได้รับบาดเจ็บ

พวกชาวบ้านที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันซักถามเป็นเชิงเยาะเย้ยว่า “เป็นอย่างไร พระคุณเจ้า ท่านไปรบสนุกไหม ชนะหรือเปล่า” ทำให้ภิกษุรูปนั้นอับอายและเก้อเขิน แม้บรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ถ้าภิกษุพักแรมอยู่ในกองทัพ ๒-๓ คัน เทียวไปในสนามรบก็ดี ที่พักพลก็ดี ที่จัดขบวนทัพก็ดี ไปดูกองทัพที่จัดเป็นขบวนแล้วก็ดี ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุทยโยธิกสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **สนามรบ** หมายถึงสถานที่รบซึ่งปรากฏอยู่
๒. **ที่พักพล** หมายถึงกองช้างประมาณเท่านี้ กองม้าประมาณเท่านี้ กองรถประมาณเท่านี้ กองพลเดินเท้าประมาณเท่านี้
๓. **ที่จัดขบวนทัพ** หมายถึงกองช้างจงอยู่ทางนี้ กองม้าจงอยู่ทางนี้ กองรถจงอยู่ทางนี้ กองพลเดินเท้าจงอยู่ทางนี้
๔. **กองทัพ** หมายถึงกองทัพอันมีช้าง ๓ เชือกเป็นอย่างน้อย กองทัพม้าซึ่งมีม้า ๓ ม้าเป็นอย่างน้อย กองทัพรถซึ่งมีรถ ๓ คันเป็นอย่างน้อย และกองทัพพลเดินเท้าซึ่งมีทหารแมนธนู ๔ นายเป็นอย่างน้อย

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียะได้อธิบายเรื่องทีภิกษุไปดูสนามรบแล้วถูกยิงได้รับอันตรายบาดเจ็บ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุไปเพื่อจะดู ต้องอาบัติทุกกฏ ยืนดูในระยะที่พอจะมองเห็น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากพ้นวิสัยที่จะเห็นแต่ยังมองดูอีก ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ฝึกหัดไปเพื่อจะดูกองทัพแต่ละกอง ต้องอาบัติทุกกฏ ยืนดูในระยะที่พอจะมองเห็น ต้องอาบัติทุกกฏ หากพ้นวิสัยที่จะเห็นแต่ยังมองดูอีก ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุยโยธิกสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งอุยยุตตเสนา-สิกขาบทที่ ๘

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในอเจลกวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งอเจลกสิกขาบท ว่าด้วยนักบวชเปลื้อง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอนนท์แจกของเคี้ยวให้แก่ปริพาชิกานางหนึ่ง ๒ ชิ้นโดยบังเอิญทั้ง ๓ ครั้ง ทำให้ปริพาชิกาผู้เป็นเพื่อนถึงกับถามปริพาชิกานางนั้นว่า “สมณะรูปนี้เป็นคู่รักของเธอหรือ” แม้เธอจะตอบว่า “ไม่ใช่ แต่ท่านสำคัญว่าเป็นชิ้นเดียว” แม้กระนั้นพวกปริพาชิกาเหล่านั้นก็ยังสนทนากันว่า “เป็นคู่รัก ไม่ใช่คู่รัก”

ในขณะเดียวกันนี้ภิกษุอีกรูปหนึ่งก็ได้ปั้นข้าวสุกคลุกเนยใสแจกคนทั่วไปอยู่ที่โรงอาหาร บังเอิญอาชีวกคนหนึ่งได้รับแจกข้าวสุกคลุกเนยใสก้อนใหญ่กว่าคนอื่น ทำให้เพื่อนอาชีวกหลายคนสงสัยจึงถามว่า “ท่านได้ก้อนข้าวนี้มาจากไหน” อาชีวกคนนั้นกลับตอบว่า “ได้มาจากที่เลี้ยงอาหารของคหบดีโล้นสมณโคดม” ทำให้พวกอุบาสกที่ได้ยินคำพูดเช่นนี้ไม่พอใจ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุให้ของเคี้ยวหรือของฉันแก่นักบวชเหล่าอื่นด้วยมือของตน

๒. พระบัญญัติแห่งอุโยชนสิกขาบท ว่าด้วยการส่งกลับ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌายะบุตรชวน ภิกษุผู้เป็นสัทธิดาของพระพี่ชายรูปหนึ่งไปบิณฑบาตด้วยกัน แต่กลับไม่ยอมแนะนำให้ทายกถวายอะไรแก่ท่านเลย แล้วยังพูดไม่เหมาะสมในเวลาส่งกลับอีกด้วย ทำให้ภิกษุรูปนั้นต้องอดอาหารทั้งวัน เพราะหมดเวลาที่จะไปบิณฑบาตอีกแล้ว จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพูดไม่เหมาะสมในเวลาส่งเพื่อนภิกษุกลับ

๓. พระบัญญัติแห่งสโภชนสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปนั่งแทรกแซงในที่ที่มีคน ๒ คน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌายะบุตรเข้าไปนั่งอยู่ในห้องนอนกับภรรยาของเพื่อน แม้เพื่อนจะบอกให้ท่านกลับถึง ๓ ครั้ง แต่ภรรยาของเขากลับนิมนต์ให้ท่านอยู่ต่อไปถึง ๓ ครั้ง ทำให้เพื่อนคนนั้นตำหนิท่านพระอุปัชฌายะบุตรว่า “ทำไมพระคุณเจ้ารูปนี้จึงนั่งอยู่ในห้องนอนกับภรรยาของกระผม ...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเข้าไปนั่งแทรกแซงในตระกูลที่มีคนอยู่ ๒ คน (สามีกับภรรยา)

๔. พระบัญญัติแห่งรโหฏิจฉนสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ มีสิ่งกำบัง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌายะบุตรเข้าไปนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของเพื่อนเพียงลำพัง ทำให้เพื่อนคนนั้นตำหนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าจึงมานั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของกระผม...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคาม

๕. พระบัญญัติแห่งโรหิสัชชสิกขาบท ว่าด้วยการนั่งในที่ลับ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌายะบุตรเข้าไปนั่งอยู่ในที่ลับกับภรรยาของเพื่อน ทำให้เพื่อนตำหนิท่านว่า “ทำไมพระคุณเจ้าจึงมานั่งอยู่ในที่ลับกับภรรยาของกระผม...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง

๖. พระบัญญัติแห่งจาริตตสิกขาบท ว่าด้วยการเที่ยวสัจจรไป พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะรับนิมนต์ฉันภัตตาหารที่บ้านของตระกูลหนึ่งแล้วยังเที่ยวสัจจรไปตามตระกูลต่าง ๆ ทำให้เพื่อนภิกษุที่รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารร่วมกันที่บ้านของตระกูลดังกล่าวต้องเสียเวลารอคอยอยู่เป็นเวลานาน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่รับนิมนต์ไว้แล้วเที่ยวสัจจรไปในตระกูลอื่นก่อนฉันภัตตาหาร

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ มี ๔ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ตระกูลอุปัชฌาย์จากตระกูลหนึ่งให้คนนำของเคี้ยวไปถวายแก่สงฆ์ด้วยสั่งว่า “ขอมอบให้ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะจัดการถวายแก่สงฆ์ด้วย” แต่ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะฉันภัตตาหารเสร็จแล้วเที่ยวสัจจรไปตามตระกูลต่าง ๆ ด้วยเข้าใจว่า “พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามเที่ยวสัจจรไปเฉพาะก่อนเวลาฉันภัตตาหารเท่านั้น” ทำให้ของเคี้ยวดังกล่าวถูกส่งกลับคืนเพราะท่านกลับมาล่าช้า จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่รับนิมนต์ไว้แล้วเที่ยวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายทั้งก่อนเวลาฉันภัตตาหารและหลังเวลาฉันภัตตาหาร

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าเข้าไปในตระกูลต่าง ๆ ในสมัยที่ถวายจีวร จึงได้จีวรเพียงเล็กน้อย เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุเที่ยวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายในสมัยที่ถวายจีวรได้ไม่ว่าจะเป็นก่อนเวลาฉันภัตตาหารหรือหลังเวลาฉันภัตตาหารแล้วก็ตาม

พระอนุบัญญัติที่ ๓ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายกำลังทำจีวรแต่ไม่กล้าเข้าไปขอเข็ม ด้ายและมิดตามตระกูล เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเที่ยวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายได้ในสมัยที่ทำจีวรไม่ว่าจะเป็นก่อนเวลาฉันภัตตาหารหรือหลังเวลาฉันภัตตาหารแล้วก็ตาม

พระอนุบัญญัติที่ ๔ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเป็นไข้ไม่กล้าเข้าไปขอเภสัชในตระกูลทั้งหลาย เนื่องจากเกรงจะเป็นอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้อาการไข้กำเริบมากขึ้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้อนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้เที่ยวสัจจรไปในตระกูลทั้งหลายได้ไม่ว่าจะเป็นเวลาก่อนฉันภัตตาหารหรือหลังเวลาฉันภัตตาหารแล้วก็ตาม

๗. **พระบัญญัติแห่งมหานามสิกขาบท** ว่าด้วยเรื่องพระเจ้ามahanamasakya พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แค้นเคืองพระเจ้ามahanamasakya ที่ทรงดำนิพวกตนว่านุ่งห่มไม่เรียบร้อย และอาภักปิริยาภิไม่เรียบร้อย แล้วคิดหาทางที่จะทำให้พระเจ้ามahanamasakya ซึ่งได้ปวารณาวายเภสัชแก่ภิกษุสงฆ์ตลอดพระชนมชีพ ให้เก้อเขินให้ได้ จึงทำท่าเข้าไปขอเนยใสถึง ๓ ครั้ง เมื่อพระเจ้ามahanamasakya ตรัสว่า “ขอพระคุณเจ้าโปรดรอก่อน พวกคนงานกำลังไปนำเนยใสที่คอกมา ...” แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับพูดว่า “เมื่อท่านไม่ต้องการถวายเป็นปวารณาไปทำไม เมื่อปวารณาแล้วไม่ถวายจะมีประโยชน์อะไร” เมื่อเป็นเช่นนี้พระเจ้ามahanamasakya จึงทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “เมื่อข้าพเจ้าขอร้องให้พระคุณเจ้าโปรดรอก่อน แล้วทำไมจึงรอไม่ได้เล่า” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุยินดีการปวารณาด้วยปัจจัยเพียง ๔ เดือนเท่านั้น

๘. **พระบัญญัติแห่งอุยยุตตเสนาสิกขาบท** ว่าด้วยกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกรบ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันไปดูกองทัพที่พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเคลื่อนออกไปรบ โดยอ้างเหตุผลว่าต้องการไปถวายพระพรเยี่ยมพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่พระองค์กลับตรัสว่าพระคุณเจ้าทั้งหลายควรไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคดีกว่า จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุไปดูกองทัพที่เคลื่อนออกไปรบ

ส่วน**พระอนุบัญญัติ**ในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งไม่กล้าไปเยี่ยมลุงซึ่งเป็นทหารกำลังเจ็บป่วยอยู่ในกองทัพ เพราะเกรงจะเป็นอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติม สิก

ชาวพนัธอนุญาตให้ภิกษุไปในกองทัพที่เคลื่อนขบวนออกไปรบได้ หากมีเหตุผลที่สมควร

๙. พระบัญญัติแห่งเสนาวาสสิกขาบท ว่าด้วยการพักแรมอยู่ในกองทัพ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มีธุระต้องเดินทางผ่านกองทัพแล้วแวะเข้าไปพักแรมค้างคืนในกองทัพติดต่อกันเกินกว่า ๓ ค่ำ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่ไม่มีเหตุจำเป็นต้องไปในกองทัพ แล้วพักแรมอยู่ในกองทัพนั้นติดต่อกันเกิน ๓ ค่ำ

๑๐. พระบัญญัติแห่งอุโยธิกสิกขาบท ว่าด้วยการไปดูสนามรบ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันไปพักแรมอยู่ในกองทัพ ๒-๓ ค่ำ ในระหว่างนั้นได้ไปเที่ยวดูสนามรบบ้าง ที่พักพลบ้าง ที่จัดขบวนทัพบ้าง เป็นต้น จนเป็นเหตุให้ทหารแมนธูยงลูกศรมาถูกภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งได้รับบาดเจ็บ พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวก็พากันพูดเยาะเย้ยว่า “พระคุณเจ้าไปรบสนุกไหม ...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่ไปพักแรมอยู่ในกองทัพ ๒-๓ ค่ำนั้น ไปเที่ยวดูสนามรบ เป็นต้น

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า ท่านพระอุปัชฌาย์ทศกัณฐะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทในอเจลกวรรคมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๘ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๖. สุราปานวรรค

สุราปานวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยเรื่องสุรา ซึ่งเป็นสาระสำคัญของวรรคนี้ นอกจากนี้นัยว่าด้วยการใช้น้ำมือจิกัน การเล่นน้ำ และความไม่เอื้อเฟื้อต่อหลักคำสอน เป็นต้น ที่ภิกษุไม่ควรประพฤติปฏิบัติ ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “สุราปานวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสุราปานสิกขาบทที่ ๑ ซึ่งว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัยนั่นเอง

สุราปานวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑ สุราปานสิกขาบท (๑๐๐)

ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย

การดื่มสุราเป็นเหตุให้เกิดความกล้าในทางที่ไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมหลายอย่าง เริ่มตั้งแต่กล้าใช้จ่ายทรัพย์โดยมิได้คำนึงถึงความสิ้นเปลือง กล้าก่อการทะเลาะวิวาท กล้าที่จะทำความชั่วร้ายนานัปการ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นความกล้าในทางที่ไม่ดีทั้งสิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้ากำลังเสด็จจาริกจากแคว้นเจติผ่านกลุ่มคนต่าง ๆ เพื่อไปประทับ ณ หมู่บ้านภัททวดี นั้น กลุ่มบุคคลดังกล่าวได้กราบทูลให้ทรงทราบว่ “ที่ทำอัมพติดะซึ่งเป็นที่ตั้งอาศรมของชฎิลนั้น มีนาครุร้ายมากอาศัยอยู่ ขอนาครุร้ายอย่าทำอันตรายพระองค์เลย” แม้กระนั้นพระองค์ก็ยังคงเสด็จจาริกไปประทับอยู่ ณ หมู่บ้านภัททวดีโดยมิได้ทรงแสดงพระอาการปริวิตกต่อคำกราบทูลดังกล่าวแต่ประการใด

ส่วนท่านพระสาครตะซึ่งตามเสด็จไปนั้น ท่านได้แยกเดินทางตรงไปที่ทำน้ำอัมพติดะซึ่งเป็นที่ตั้งอาศรมของชฎิล แล้วเดินตรงเข้าไปที่โรงไฟที่นาครุร้ายตัวนั้นอยู่อาศัย ทำให้นาคดังกล่าวโกรธจึงบังหวนคว้นและพ่นไฟเข้าใส่ ซึ่งท่านพระสาครตะก็ได้บังหวนคว้นและเข้าเตโชกลืนพ่นไฟเข้าใส่บ้าง จนสามารถปราบนาครุร้ายตัวนั้นให้หมดฤทธิ์หมดเดชได้อย่างราบคาบ

ต่อมาพระองค์ได้เสด็จจาริกออกจากหมู่บ้านภัทวดีไปกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ พวกชาวกรุงโกสัมพีที่ทราบข่าวต่างก็ได้เตรียมถวายการต้อนรับด้วยความปีติโสมนัส พร้อมกันนี้ก็คิดเตรียมการต้อนรับท่านพระศาสดาซึ่งมีกิตติศัพท์ลือกระฉ่อนว่ามีฤทธิ์ปราบนาครุร้ายให้หมดฤทธิ์หมดเดชได้อย่างราบคาบ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เห็นเป็นโอกาสดีจึงแนะนำชาวกรุงโกสัมพีให้หาหัวเชื้อสุราอย่างดีซื้อกาโปติกะ ซึ่งมีสีแดงเหมือนแก่นกพิราบ ไว้ต้อนรับท่านพระศาสดา ซึ่งชาวกรุงโกสัมพีก็เตรียมการตามคำแนะนำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กันทุกครอบครัว

เช้าวันรุ่งขึ้นท่านพระศาสดาเข้าไปบิณฑบาตในเมือง พวกชาวกรุงโกสัมพีต่างก็นำหัวเชื้อสุราอย่างดีนั้นมาถวายและพูดคะยั้นคะยอให้ท่านดื่ม ซึ่งท่านพระศาสดาก็ทนคำพูดคะยั้นคะยอไม่ไหวจึงดื่มสุราจนเมาเดินโซเซออกมาล้มลงนอนกลิ้งไปกลิ้งมาอยู่ตรงประตูเมืองนั่นเอง

พระองค์เสด็จบิณฑบาตผ่านมาพบเห็นท่านพระศาสดาเมาอนกลิ้งไปกลิ้งมาเช่นนี้ จึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายช่วยกันพยุงท่านพระศาสดากลับไปที่พัก แล้วทรงดำหนิตานพระศาสดาโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราและเมรัย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสุราปานสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **สุรา** หมายถึงสุราที่ทำจากแป้ง สุราที่ทำจากขนม สุราที่ทำจากข้าวสุก สุราหมักแป้งเชื้อเหล้า และสุราที่ผสมเครื่องปรุงหลายชนิด

๒. **เมรัย** หมายถึงน้ำหมักดองดอกไม้น้ำหมักดองผลไม้ น้ำหมักดองน้ำผึ้ง น้ำหมักดองน้ำอ้อย และน้ำหมักดองที่ผสมด้วยเครื่องปรุงหลายชนิด

๓. **ดื่ม** หมายความว่า ภิกษุดื่มสุราโดยที่สุดแม้ดื่มด้วยใช้ปลายหูกาคาตะต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุดื่มสุราและเมรัย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. น้ำเมา ภิกษุสำคัญว่าเป็นน้ำเมาบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่ น้ำเมาบ้าง แล้วดื่ม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ไม่ใช่ น้ำเมา ภิกษุสำคัญว่าเป็นน้ำเมาบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วดื่ม ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ น้ำเมา ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสุราปานสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุดื่มยาตองที่มีสี กลิ่น และรสเหมือนน้ำเมา แต่ไม่ใช่ น้ำเมา
๒. ภิกษุดื่ม น้ำเมาเจือในแกง
๓. ภิกษุดื่ม น้ำเมาเจือในเนื้อ
๔. ภิกษุดื่ม น้ำเมาเจือในน้ำมัน
๕. ภิกษุดื่ม น้ำเมาเจือน้ำอ้อยดองมะขามป้อม
๖. ภิกษุดื่มยาตองอริฏฐะ (ยาที่ต้องด้วยน้ำมะขามป้อม เป็นต้น) ซึ่งไม่ใช่ น้ำเมา
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. อังคุลิปโตทกสิกขาบท (๑๐๑)

ว่าด้วยการใช้นิ้วมือจีกัน

การเล่นหรือกลั่นแกล้งกัน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานหรือตลกขบขัน โดยมิได้คำนึงถึงความพอเหมาะพอควร บางครั้งอาจนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน โดยที่ทุกฝ่ายก็คาดไม่ถึงได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้นิ้วมือจีภิกษุรูปหนึ่งในกลุ่มภิกษุสังครวคคีย์ให้หัวเราะ ซึ่งท่านก็หัวเราะจนเหนื่อยหายใจไม่ทันแล้วมรณภาพในโอกาสต่อมา บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะใช้นิ้วมือจี”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอังคุลิปโตทกสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

ใช้นิ้วมือจี หมายความว่า ภิกษุจี้ด้วยนิ้วมือ แม้อุปสัมบันประสงค์จะให้อุปสัมบันหัวเราะ แล้วใช้กายจับต้องกาย ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุใช้นิ้วมือจี้กันเล่น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาในที่นี้ เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง แล้วใช้นิ้วมือจี้ให้หัวเราะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุใช้กายจับต้องของที่เนื่องด้วยกายของอุปสัมบันบ้าง ใช้ของที่เนื่องด้วยกายถูกกายของอุปสัมบันบ้าง เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ
๓. ภิกษุใช้กายจับต้องกายของอนุปสัมบันบ้าง ใช้กายจับต้องของที่เนื่องด้วยกายของอนุปสัมบันบ้าง ใช้ของที่เนื่องด้วยกายถูกต้องกายของอนุปสัมบันบ้าง เป็นต้น ต้องอาบัติทุกกฏ
๔. อนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอังคุลิปิโตทกสิกขาบทที่ ๒ มีช้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะให้หัวเราะ จับต้องกายเมื่อมีเหตุจำเป็น
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. หัสสัมมสิกขาบท (๑๐๒)

ว่าด้วยการเล่นน้ำ

การเล่นบางอย่างที่ตนเองคิดว่าสนุกสนาน โดยมีได้คำนึงถึงความพอเหมาะพอควร อาจทำให้คนที่พบเห็นมองว่าไม่ควรก็ได้ หรืออาจเป็นเหตุนำไปสู่ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระนางมัลลิกาเทวีทรงเห็นพวกภิกษุสัตถรศว์คีย์กำลังเล่นน้ำกันอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี ด้วยความสนุกสนาน แล้วพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมีรับสั่งกับพระนางมัลลิกาเทวีว่า “นั่นพระอรหันต์กำลังเล่นน้ำกัน” แต่พระนางกราบทูลว่า “พระผู้มีพระภาคคงยังมิได้บัญญัติสิกขาบท หรือไม่อย่างนั้นภิกษุเหล่านั้นก็คงจะยังไม่รอบรู้พระบัญญัติก็ได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงดำริที่จะใช้อุบายอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าพวกภิกษุเหล่านี้เล่นน้ำกัน โดยที่พระองค์ไม่จำเป็นต้องเสด็จไปกราบทูลให้ทรงทราบ จากนั้นจึงมีรับสั่งให้นิมนต์พวกภิกษุสัตถรศว์คีย์มาพบ แล้วถวายน้ำอ้อยงบรูปละ ๑ งบ เพื่อให้เข้าไปถวายพระพุทธเจ้าด้วย

เมื่อพวกภิกษุสัตถรศว์คีย์นำน้ำอ้อยงบดังกล่าวไปเข้าเฝ้ากราบทูลถวายแด่พระพุทธเจ้าว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลมีรับสั่งให้น้ำอ้อยงบเหล่านี้มาถวายแด่พระองค์ พระพุทธเจ้าข้า” พระองค์จึงตรัสถามว่า “พระราชาทรงพบพวกเธอที่ไหน” ซึ่งพวกภิกษุสัตถรศว์คีย์มีความปิติยินดีเป็นอย่างมากที่จะได้กราบทูลเรื่องที่พวกตนมีโอกาสเข้าเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศลให้พระองค์ได้ทรงทราบ จึงพากันกราบทูลว่า “มหาบพิตร ทรงพบพวกข้าพระองค์ในขณะที่กำลังเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนานอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระพุทธเจ้าข้า”

ทันทีที่พระองค์ก็ทรงทราบ ว่า “พวกภิกษุสัตว์ตรสวัคคีย์เหล่านี้พากันไปเล่นน้ำในแม่น้ำจิริวติ” จากนั้นจึงทรงดำหนิพวกภิกษุสัตว์ตรสวัคคีย์โดยอนนการประการ จากนั้นจึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะเล่นน้ำ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งหัสสธัมมสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

เล่นน้ำ หมายความว่า ภิกษุประสงค์จะเล่นน้ำจึงดำลง ผุดขึ้น หรือลอยตัวไปในน้ำลึกพอท่วมหัวเข้า ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเล่นน้ำ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. เล่นน้ำ ภิกษุสำคัญว่าเล่นบ้าง ไม่แนใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ได้เล่นบ้าง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุเล่นน้ำตื่นได้ข้อเท้าบ้าง นั่งเล่นในน้ำบ้าง ใช้มือ ใช้เท้า ใช้ไม้ หรือใช้กระเบื้องตีน้ำบ้าง หรือเล่นน้ำซาวข้าว นำนม เปรียง น้ำย้อม น้ำปัสสาวะ หรือน้ำโคลนที่ขังในภาชนะบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ไม่ได้เล่นน้ำ ภิกษุสำคัญว่าเล่นบ้าง หรือไม่แนใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ได้เล่น ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งหัสสธัมมสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะเล่นน้ำ
๒. ภิกษุลงน้ำแล้วดำลง ผุดขึ้น หรือลอยตัวไปในน้ำเมื่อมีเหตุจำเป็น
๓. ภิกษุจะข้ามปาก จึงดำลง ผุดขึ้น หรือลอยตัวไปในน้ำ
๔. ภิกษุผู้ว่ายน้ำในคราวมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุวิกัลจริด
๖. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. อนาทรยสิกขาบท (๑๐๓)

ว่าด้วยความไม่เอื้อเพื่อต่อคำดักเตือน

ความไม่ใส่ใจที่จะรับฟังคำดักเตือนของผู้ที่ตักเตือนด้วยความเมตตาปรารถนาดี นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความอวดดีถือดีของตนเองแล้ว ยังจะทำให้พลาดโอกาสอันดีงามที่จะน้อมรับคำดักเตือนนั้นไปปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้นอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ โขสิตาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระฉนนะประพัตตินไม่เหมาะสม แล้วไม่แสดงความเอื้อเฟื้อที่จะรับฟังคำดักเตือนจากภิกษุทั้งหลาย มิหนำซ้ำยังประพัตติปฏิบัติตนอยู่เหมือนเดิมอีก บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ได้ทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิท่านพระฉนนะต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระฉนนะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระฉนนะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะไม่เอื้อเฟื้อ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอนาทรยสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ไม่เอื้อเฟื้อ** หมายถึงความไม่เอื้อเฟื้อ ๒ อย่าง คือ (๑) ไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคล (๒) ไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรม

๒. **ไม่เอื้อเฟื้อต่อบุคคล** หมายความว่า ภิกษุถูกอุปสัมบันดักเตือนด้วยพระบัญญัติ แล้วแสดงความไม่เอื้อเฟื้อด้วยกล่าวว่า “ผู้นี้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ถูกสงฆ์ดูหมิ่น หรือถูกสงฆ์ตำหนิ คำพูดของผู้นี้ไม่น่าทำตาม” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. **ไม่เอื้อเฟื้อต่อธรรม** หมายความว่า ภิกษุถูกอุปสัมบันดักเตือนด้วยพระบัญญัติ แล้วแสดงความไม่เอื้อเฟื้อด้วยกล่าวว่า “จะอย่างไร ธรรมข้อนี้พึงเสื่อม พึงสูญ หรือพึงอันตรธานไป” หรือว่าเธอไม่ประสงค์จะศึกษาพระบัญญัตินั้น จึงไม่เอื้อเฟื้อ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุแสดงความไม่เอื้อเฟื้อต่อคำดักเตือน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วไม่เอื้อเฟื้อ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุอันอุปสัมบันดักเตือนด้วยเรื่องที่ไม่ใช่พระบัญญัติ แล้วแสดงความไม่เอื้อเฟื้อด้วยกล่าวว่า “เรื่องนี้ไม่เป็นไปเพื่อความขัดเกลา ไม่เป็นไปเพื่อความกำจัด ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้นำเลื่อมใส ไม่เป็นไปเพื่อความไม่ก่อ(ไม่ก่อวิญญะ คือเพื่อนิพพาน) ไม่เป็นไปเพื่อปรารภความเพียร” ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุอันอนุอุปสัมบันดักเตือนด้วยพระบัญญัติหรือมิใช่พระบัญญัติ แล้วแสดงความไม่เอื้อเฟื้อด้วยกล่าวว่า “เรื่องนี้ไม่เป็นไปเพื่อความขัดเกลา ...” ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๕๐

๔. อนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอนาทริยสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้กล่าวว่า “อาจารย์ของพวกเราเรียนกันมา สอบถามกันมาอย่างนี้”
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. ภิงสาปนสิกขาบท (๑๐๔)

ว่าด้วยการทำให้ตกใจ

การเล่นหรือการกลั่นแกล้ง เพื่อให้ผู้อื่นตกใจแล้วร้องไห้ แม้จะทำได้ด้วยความสนุกสนานหรือตลกขบขัน แต่ก็ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะกระทำ เพราะอาจเป็นเหตุนำไปสู่ความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินโดยคาดไม่ถึงก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำการบางอย่างให้พวกภิกษุสตตรสวัคคีย์ตกใจจนถึงกับร้องไห้ ทำให้บรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำให้ภิกษุตกใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งภิกษุสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ทำให้ ... ตกใจ หมายความว่า อุปสัมบันต้องการจะทำให้อุปสัมบันตกใจ นำรูป เสียง กลิ่น รส หรือโณภูมัพพะเข้าไปใกล้ ภิกษุผู้ที่ถูกทำให้ตกใจนั้นจะกลัวหรือไม่กลัวก็ตาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. อุปสัมบันต้องการจะทำให้อุปสัมบันตกใจ จึงบอกทางกันดารเพราะมีโจร กันดารเพราะมีสัตว์ร้าย หรือกันดารเพราะมีปีศาจ ภิกษุผู้ถูกทำให้ตกใจนั้นจะกลัวหรือไม่กลัวก็ตาม ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ถูกทำให้ตกใจ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วทำให้ตกใจ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. อุปสัมบันต้องการจะทำให้อนุอุปสัมบันตกใจ จึงนำรูป เสียง กลิ่น รส หรือโณภูมัพพะเข้าไปใกล้บ้าง หรือบอกทางกันดารเพราะมีโจร ... เพราะมีสัตว์ร้าย เป็นต้น บ้าง อนุอุปสัมบันผู้ถูกทำให้ตกใจนั้นจะกลัวหรือไม่กลัวก็ตาม ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งภิกษุสิกขาบทที่ ๕ มีช้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๔๕๒

๑. ภิกษุไม่ต้องการจะทำให้ตกใจ นำรูป เสียง กลิ่น รส หรือโผฏฐัพพะ เข้าไปใกล้
๒. ภิกษุไม่ต้องการจะทำให้ตกใจ บอกทางกันดารเพราะมีโจร เป็นต้น
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. โขติกสิกขาบท (๑๐๕)

ว่าด้วยการก่อก่อไฟผิง

แสงสว่างช่วยบรรเทาความมืดให้เจือจาง ในขณะที่ความร้อนก็ช่วยบรรเทาความหนาวเย็นให้อ่อนตัวลง นอกจากนี้แสงสว่างยังช่วยแผดเผาหรือทำลายล้างสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตให้หมดไหม้หมดสิ้นไปได้อีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เกสภามฤคทายวัน เขตเมืองสุงสุมารคิระ แคว้นภักคะ ในฤดูหนาวนั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายก่อก่อไฟที่ขอนไม้ มีโพรงขนาดใหญ่ขอนหนึ่งเพื่อผิงไฟ ทำให้ผู้เฝ้าที่อยู่ในโพรงไม้ดังกล่าวทนความร้อนไม่ไหวจึงเลื้อยออกมาวิ่งไล่ภิกษุเหล่านั้น บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ จึงพากันดำหนิว่า “ทำไมภิกษุเหล่านี้จึงก่อก่อไฟผิงเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาภิกษุทั้งหลายที่มีหน้าที่ดูแลภิกษุผู้เป็นไข้ได้ทราบว่ อาการไข้ของภิกษุเหล่านั้นกำเริบขึ้น เพราะไม่ได้ผิงไฟให้ร่างกายอบอุ่น เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้ก่อไฟหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อไฟผิงได้ แล้วทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาเมื่อถึงเวลามืดคำภิกษุทั้งหลายต้องอยู่กันในที่มกลางความมืด เพราะไม่กล้าตามประทีปในที่อยู่อาศัย ไม่กล้าก่อไฟหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อไฟตามบริเวณสถานที่อยู่อาศัยหรือในเรือนไฟ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ก่อไฟหรือใช้ให้ก่อไฟเพราะมีเหตุผลที่สมควร แล้วทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้ ต้องการผิงไฟ ก่อหรือใช้ให้ก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควร”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งโชติกสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ไม่เป็นไข้ ... เป็นไข้ หมายความว่า ไม่เป็นไข้หมายถึงภิกษุผู้ไม่เป็นไข้เว้นจากไฟก็มีความสุข ส่วนเป็นไข้หมายถึงภิกษุผู้เป็นไข้แล้วเว้นจากไฟก็จะไม่มีความสุข

๒. ต้องการผิงไฟ หมายความว่า ต้องการให้ร่างกายอบอุ่น

๓. ไฟ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงอัคคี

๔. ก่อหรือใช้ให้ก่อ หมายความว่า ภิกษุก่อเองต้องอาบัติปาจิตตีย์ หรือใช้ให้ผู้อื่นก่อ ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าภิกษุผู้รับคำสั่งครั้งเดียวแต่ก่อไฟหลายครั้ง ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุก่อไฟเองหรือให้ผู้อื่นก่อไปเพื่อผิง มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ไม่เป็นไข้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไข้บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นไข้บ้าง ต้องการผิงไฟ จึงก่อหรือใช้ให้ผู้อื่นก่อไฟ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุผลที่สมควร

๒. ภิกษุเก็บดุ้นไฟที่ตกเข้าที่เดิม ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. เป็นไข้ ภิกษุสำคัญว่าไม่เป็นไข้บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นไข้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งโชติกสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเป็นไข้

๒. ภิกษุผิงไฟที่ผู้อื่นก่อไว้

๓. ภิกษุผิงไฟถ่านที่ไม่มีเปลว

๔. ภิกษุตามประทีป ก่อไฟหรือติดไฟในเรือนไฟเพราะมีเหตุผลที่สมควร

๕. ภิกษุผู้ก่อไฟในคราวมีเหตุขัดข้อง

๖. ภิกษุวิกลจริต

๗. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. นหานสิกขาบท (๑๐๖)

ว่าด้วยการสงนํานอกสมัย

สถานที่สาธารณะ เช่น แม่น้ำ ลำคลอง ถนนหนทาง เป็นต้น ที่บุคคลส่วนมากต้องใช้ร่วมกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษา และไม่ทำลายบรรยากาศของการใช้ร่วมกันหรือบุคคลอื่นที่กำลังรออยู่ให้เสียไป หากไม่อย่างนั้นก็จะเป็นคนเห็นแก่ตัว ซึ่งมีแต่จะถูกตำหนิตติเตียนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่ภิกษุทั้งหลายพากันไปสงนําน้ำในแม่น้ำตะโปทาอยู่จนมีดค่า โดยมีได้คำนึงว่าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมคัรฐทรงรอสงนํานพระเศียรอยู่ กว่าภิกษุเหล่านั้นจะสงนําน้ำเสร็จก็มีดค่า และกว่าที่พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมคัรฐจะได้สงนํานพระเศียรก็มีดค่ามากแล้ว ทำให้พระองค์เสด็จเข้าเมืองไม่ทัน เพราะประตูเมืองปิดก่อน จึงต้องประทับพักแรมอยู่นอกเมืองตลอดราตรี รุ่งขึ้นจึงเสด็จไปเฝ้ากราบทูลพระพุทธเจ้า ณ วัดพระเวฬุวัน ให้ทรงทราบแต่เช้า

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุเหล่านั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัตินาจิตดี”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาถึงช่วงปลายฤดูร้อนต้นฤดูฝน อากาศร้อนอบอ้าว แม้เนื้อตัวจะมีเหงื่อไหลเปียกชุ่ม แต่ภิกษุทั้งหลายก็ไม่กล้าสงนําน้ำ เพราะเกรงจะต้องอาบัตินาตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังมีเหงื่อไหลเปียกชุ่ม ทำให้จิรวและเสนาสนะเปอะเปื้อนเสียหาย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในสมัย สมัยในข้อนั้น คือ ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอ้าว นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาภิกษุทั้งหลายผู้มีหน้าที่ดูแลพวกภิกษุผู้เป็นไข้ได้ทราบว่ อาการไข้ของภิกษุเหล่านั้นกำเริบขึ้น เพราะกว่าจะได้สร้งน้ำก็ต้องรอถึงครึ่งเดือนตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จากนั้นจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในสมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และเดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอ้าว (๒) สมัยที่เป็นไข้ นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๓

ต่อมาภิกษุทั้งหลายทำงานเหม่อไหลเปียกซุ่มไปทั้งตัว แต่ไม่กล้าสร้งน้ำเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังเปียกซุ่มด้วยเหตุนี้ทำให้จ্বরและเสนาสนะเปราะเปื้อนเสียหาย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัตติปาจิตติย เว้นไว้แต่ในสมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครั้ง และ เดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครั้ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่ อบอุ่น (๒) สมัยที่เป็นไข (๓) สมัยที่ทำงาน นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๔

ต่อมาภิกษุทั้งหลายเดินทางไกล อากาศร้อนอบอ้าว เหงื่อไหลเปียกชุ่มไปทั้งตัว แต่ไม่กล้าสรงน้ำเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังมีเหงื่อไหลเปียกชุ่ม ทำให้จ্বরและเสนาสนะเปราะเปื้อนเสียหาย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัตติปาจิตติย เว้นไว้แต่ในสมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครั้ง และ เดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครั้ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่ อบอุ่น (๒) สมัยที่เป็นไข (๓) สมัยที่ทำงาน (๔) สมัยที่เดินทางไกล นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๕

ต่อมาภิกษุทั้งหลายกำลังทำจ্বরอยู่กลางแจ้ง ถูกลมฝุ่นพัดใส่เปราะเปื้อน ฝนก็ตกประปราย แต่ก็ไม่กล้าสรงน้ำเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังเปราะเปื้อน ทำให้จ্বরและเสนาสนะเปราะเปื้อนเสียหาย ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

เมื่อพระองค์ทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใด ยังไม่ถึงครึ่งเดือน อาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในสมัย สมัยในข้อนั้น คือ (๑) ท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง และ เดือนแรกแห่งฤดูฝน รวมเป็น ๒ เดือนครึ่ง เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่ อบอุ่น (๒) สมัยที่เป็นไข้ (๓) สมัยที่ทำงาน (๔) สมัยที่เดินทางไกล (๕) สมัยที่มีพายุฝุ่น นี่เป็นสมัยในข้อนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งนหนสิกขาบทที่ ๗ ที่ สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ยังไม่ถึงครึ่ง หมายความว่า หย่อนกว่าครึ่งเดือน

๒. อาบน้ำ หมายความว่า ภิกษุอาบน้ำถูตัวด้วยจُرณหรือดินเหนียว ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ ครั้งที่ถูตัว อาบน้ำเสร็จ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. สมัยที่ร้อน หมายถึงท้ายฤดูร้อน ๑ เดือนครึ่ง

๔. สมัยที่อบอุ่น หมายถึงเดือนแรกแห่งฤดูฝน ภิกษุพึงอาบน้ำได้ เพราะ ถือว่า ๒ เดือนครึ่งนี้เป็นสมัยที่ร้อน เป็นสมัยที่อบอุ่น

๕. สมัยที่เป็นไข้ หมายความว่า ภิกษุใดไม่ได้อาบน้ำจะไม่มีความสุข ภิกษุพึงอาบน้ำได้ เพราะถือว่าเป็นสมัยที่เป็นไข้

๖. สมัยที่ทำงาน หมายความว่า โดยที่สุดแม้การกวาดบริเวณ ภิกษุ พึงอาบน้ำได้ เพราะเป็นสมัยที่ทำงาน

๗. สมัยที่เดินทางไกล หมายความว่า ภิกษุคิดว่า “เราจะเดินทางครึ่ง โยชน์” พึงอาบน้ำได้ ภิกษุนั้นเมื่อจะไปพึงอาบน้ำได้ ไปแล้วก็พึงอาบน้ำได้ เพราะเป็น สมัยที่เดินทางไกล

๘. สมัยที่มีพายุฝุ่น หมายความว่า ภิกษุทั้งหลายถูกลมฝุ่นพัดใส่ประอะ เปื้อนหรือหยาดฝนถูกกาย ๒-๓ หยด ภิกษุพึงอาบน้ำได้ เพราะเป็นสมัยที่มีพายุฝุ่น

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุสงฆ์มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. หย่อนกว่าครึ่งเดือน ภิกษุสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเกินกว่าบ้าง แล้วอาบน้ำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในสมัย
๒. เกินกว่าครึ่งเดือน ภิกษุสำคัญว่าหย่อนกว่าบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเกินกว่า ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งนหนสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุอาบน้ำในสมัย
๒. ภิกษุอาบน้ำช่วงครึ่งเดือน
๓. ภิกษุอาบน้ำช่วงเกินกว่าครึ่งเดือน
๔. ภิกษุผู้ข้ามฝั่งจึงอาบน้ำ
๕. ภิกษุอาบน้ำในปัจฉิมชนบททุกแห่ง
๖. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุต้นบัญญัติ

๘. ทุพพัตถกถาสิกขาบท (๑๐๗)

ว่าด้วยการทำจีวรใหม่ให้เสียสี่

วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม หรือเครื่องใช้ไม้สอยอื่น ๆ หากไม่ทำให้เสียหรือทำตำหนิอะไรไว้เพื่อให้เป็นเครื่องสังเกต หากจำเป็นต้องนำไปเก็บไว้รวมกันเป็นจำนวนมาก ก็ย่อมเป็นการยากที่จะไปกำหนดจดจำได้ว่า วัตถุสิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นของใครกันบ้าง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีภิกษุและบริพาชกเป็นจำนวนมากเดินทางไกลร่วมกันจากเมืองสาเกตไปกรุงสาวัตถี แต่ในระหว่างทางถูกพวกโจรปล้นเอาจีวรและเครื่องนุ่งห่มตลอดจนสิ่งของต่าง ๆ ไป

ต่อมาเจ้าหน้าที่ในกรุงสาวัตถีจับพวกโจรเหล่านั้นได้พร้อมของกลาง จึงส่งข่าวไปให้ภิกษุทั้งหลายทราบเพื่อไปรับจีวรของตน ๆ แต่ภิกษุเหล่านั้นจำจีวรของตน ๆ ไม่ได้ ทำให้เจ้าหน้าที่ดำนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงจำจีวรของตนเองไม่ได้เล่า” ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้จึงนำไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วทรงปรารภเรื่องที่เกิดขึ้นนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุได้จีวรใหม่ พึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี่ ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สีเขียว สีตม หรือสีดำคล้ำ มาทำให้เสียสี่ ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี่ ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี่ ใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทพพัฒนกรณสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ใหม่ หมายถึงผ้าที่ยังไม่ทำพินทุกัปปะ
๒. ภิกษุพึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี หมายความว่า โดยที่สุดภิกษุพึงทำให้เสียสีแม้ด้วยใช้ปลายหญ้าคาและ
๓. สีเขียว หมายถึงสีเขียว ๒ อย่าง คือสีเขียวสำริด และสีเขียวใบไม้
๔. สีตม หมายถึงสีน้ำโคลน
๕. สีดำคล้ำ หมายถึงสีดำคล้ำอย่างใดอย่างหนึ่ง
๖. ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี หมายความว่าโดยที่สุดภิกษุไม่เอาปลายหญ้าคาและวัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาทำให้เสียสี แล้วใช้สอยจีวรใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องการทำจีวรใหม่ให้เสียสี มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ยังไม่ได้ทำให้เสียสี ภิกษุสำคัญว่ายังไม่ได้ทำให้เสียสีบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าทำให้เสียสีแล้วบ้าง แล้วใช้สอย ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ทำให้เสียสีแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังไม่ได้ทำให้เสียสีบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วใช้สอย ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าทำให้เสียสีแล้ว แล้วใช้สอย ก็ไม่ต้องอาบัติ

๔๖๒

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทพพัฒนกรณสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำให้เสียสืแล้วนุ่งห่ม
๒. ภิกษุห่มจีวรที่พินทุกับปะเสียหายไป
๓. ภิกษุห่มจีวรที่ทำพินทุกับปะไว้ แต่เก่าคร่ำคร่า
๔. ภิกษุห่มจีวรที่ไม่ได้ทำพินทุกับปะไว้ แต่เย็บติดกับจีวรที่ทำพินทุกับปะไว้
๕. ภิกษุนุ่งห่มผ้าปะ
๖. ภิกษุนุ่งห่มผ้าทาบ
๗. ภิกษุใช้ผ้าตาม
๘. ภิกษุวิกุลจรีด
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. วิกัปปนสิกขาบท (๑๐๘)

ว่าด้วยการวิกัปปจีวร

วิกัปปคือการฝากหรือการขอให้ภิกษุรูปอื่นร่วมเป็นเจ้าของในสิ่งของของตน ตามที่พระวินัยกำหนดให้ภิกษุที่รับสิ่งของส่วนเกินมาต้องปฏิบัติ หากภิกษุผู้วิกัปปนำสิ่งของนั้นไปใช้โดยที่ภิกษุผู้รับวิกัปปยังมีได้ถอนหรือมอบคืนให้ นอกจากจะถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมแล้ว ก็ยังจะต้องอาบัติอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอุปนัณฑกายบุตรนำจีวรอันเป็นส่วนเกินที่ได้รับมาไว้กับไว้กับภิกษุ สัทธิวิหาริกของภิกษุผู้เป็นพี่น้องกัน ต่อมาท่านกลับนำจีวรที่วิกัปปไว้นั้นไปใช้ โดยที่ภิกษุผู้รับวิกัปปยังมีได้ปัจจุทรรณ(ถอนการวิกัปปหรือนำจีวรที่รับวิกัปปไว้มามอบคืนให้)

ภิกษุผู้รับวิกัปจึงดำหนิว่า “ท่านพระอุปนันทศากยบุตรนำจิวรที่วิกัปไว้ไปใช้โดยพลการ” แม้บรรดาภิกษุผู้มกน้อยสนโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็ยังดำหนิและนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบอีกด้วย

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอุปนันทศากยบุตรมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระอุปนันทศากยบุตร โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดวิกัปจิวรด้วยตนเองแก่ภิกษุ หรือแก่ภิกษุณี หรือแก่สิกขมานา หรือแก่สามเณร หรือแก่สามเณรี แล้วใช้สอยจิวรที่ยังมิได้ปัจจุทรรณต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวิกัปปนสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. วิกัป หมายถึงวิกัป ๒ อย่าง คือ วิกัปต่อหน้า โดยภิกษุผู้ประสงคจะวิกัปนำจิวรที่จะวิกัปไปกล่าวต่อหน้าภิกษุผู้ที่ดินจะวิกัปจิวรให้ว่า “ข้าพเจ้าวิกัปจิวรผืนนี้แก่ท่าน หรือข้าพเจ้าวิกัปจิวรผืนนี้แก่ภิกษุณี” จากนั้นภิกษุผู้รับวิกัปพึงถามภิกษุผู้วิกัปว่า “ใครเป็นมิตรหรือเป็นเพื่อนของท่าน” ภิกษุผู้วิกัปพึงตอบว่า “ภิกษุชื่อนี้และภิกษุชื่อนี้” ต่อจากนั้นภิกษุผู้รับวิกัปพึงบอกแก่ภิกษุผู้วิกัปว่า “ข้าพเจ้าให้จิวรผืนนี้แก่ภิกษุเหล่านั้น จิวรผืนนี้เป็นของภิกษุเหล่านั้น ท่านจงใช้สอย จงสละหรือจงทำตามเหตุผลเถิด” และวิกัปกลับหลัง โดยภิกษุผู้ประสงคจะวิกัปตามวิธีนี้ยกจิวรที่ต้องการวิกัปขึ้นกล่าวว่า “ข้าพเจ้าให้จิวรผืนนี้แก่ท่านเพื่อวิกัป”

๒. ที่ยังมิได้ปัจจุทรรณ หมายความว่า จิวรที่ผู้รับวิกัปยังไม่ได้คืนให้หรือภิกษุผู้วิกัปใช้สอยจิวรโดยไม่คืนเคยกับภิกษุผู้รับวิกัปนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุนำจีวรที่ภิกษุผู้รับวิกัปยังมีได้ปัจจุธรรม์ (ถอนวิกัปหรือคืนให้) ไปใช้ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. จีวรยังมีได้ปัจจุธรรม์ ภิกษุสำคัญว่ายังมีได้ปัจจุธรรม์บ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าปัจจุธรรม์แล้วบ้าง แล้วนำไปใช้สอย ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุอธิฐานหรือสละจีวรที่วิกัปไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ
๓. จีวรปัจจุธรรม์แล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังมีได้ปัจจุธรรม์บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าปัจจุธรรม์แล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวิกัปปนสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุใช้สอยจีวรที่ผู้รับวิกัปคืนให้ หรือใช้จีวรด้วยความคุ้นเคยกับภิกษุผู้รับวิกัป
๒. ภิกษุวิกุลจรีต
๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๑๐. จีวरोปนิธานสิกขาบท (๑๐๙)

ว่าด้วยการซ่อนจีวร

การนำทรัพย์สินของของบุคคลอื่นไปซ่อน โดยอาจมุ่งหวังเพียงล้อเล่นให้เกิดความสนุกสนานหรือมุ่งหวังอย่างอื่นใดก็ตาม ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม และควรแก่การตำหนิเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์ไม่เก็บบาตรและจีวรของตนไว้ให้เรียบร้อย พวกภิกษุ จัณฑคีย์จึงเอาบาตรและจีวรเหล่านั้นไปซ่อน แม้พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์จะขอร้องให้ นำบาตรและจีวรมาคืน แต่พวกภิกษุจัณฑคีย์กลับหัวเราะด้วยความสนุกสนาน และ ยังไม่ยอมนำมาคืน พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์จึงพากันร้องให้ บรรดาภิกษุเหล่านั้นและ ภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ต่างพากันตำหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุจัณฑคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุจัณฑคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเอาบาตรหรือจีวร ผ่าปู้นึ่ง กล่องเข็ม หรือประคดเอวของภิกษุ ไปซ่อน ใช้ให้เอาไปซ่อน โดยที่ลุ่มๆมุ่นๆจะล้อเล่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งจีวรอปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบท วิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ประคดเอว หมายถึงประคดเอว ๒ ชนิด คือ ประคดเอวผ้า และ ประคดเอวไส้สุกร

๒. เอาไปซ่อน ใช้ให้เอาไปซ่อน หมายความว่า ภิกษุเอาไปซ่อนเอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากใช้ผู้อื่นให้เอาไปซ่อน ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุผู้รับคำสั่ง ครั้งเดียวแต่เอาไปซ่อนหลายครั้ง ภิกษุผู้สั่งต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียีได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเอาบาตรและจีวรของภิกษุอื่นไปซ่อน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **อุปสัมบัน** ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วเอาบาตร หรือจีวร หรือผ้าปูนั่ง หรือกล่องเข็ม หรือประคตเอา ไปซ่อน หรือใช้ให้เอาไปซ่อน โดยที่ สุดแม้มุ่งจะล้อเล่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. **ภิกษุเอาบริวารอื่นไปซ่อน** หรือใช้ให้เอาไปซ่อน โดยที่ สุดแม้มุ่งจะล้อเล่น ต้องอาบัติทุกกฏ หรือเอาบาตรหรือจีวรเป็นต้นของอนุอุปสัมบัน ไปซ่อน หรือใช้ให้เอาไปซ่อน โดยที่ สุดแม้มุ่งจะล้อเล่น ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. **อนุอุปสัมบัน** ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งจีวรอปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะล้อเล่น
๒. ภิกษุเก็บบริวารที่ผู้อื่นวางไว้ไม่ดี
๓. ภิกษุเก็บไว้ด้วยหวังจะส่งสอนแล้วคืนให้
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทในสุราปานวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งสุราปานสิกขาบท ว่าด้วยการดื่มสุราและเมรัย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ กรุงโกสัมพี ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระสาเกตดมหัวเชื้อสุราชื้อกาไปติดะที่ชาวกรุงโกสัมพีนามาดอนรับและพูดคะยันคะยอให้ท่านดื่ม เพราะชื่นชมที่ท่านมีฤทธิ์เดช ปรานาครุร้ายที่โรงบูชาไฟของชนวิญญูที่ท่าอัมพติดะลงได้อย่างสงบราบคาบ ซึ่งท่านพระสาเกตก็ดื่มจนเมาเดินโซเซไปล้มลงตรงประตูเมืองกรุงโกสัมพี จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุดื่มสุราและเมรัย

๒. พระบัญญัติแห่งอังคฺลปิโตทกสิกขาบท ว่าด้วยการใช้นิ้วมือจิกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุจฬพัคคีย์ใช้นิ้วมือจิกัภิกษุรูปหนึ่งในกลุ่มภิกษุสัตตสวัคคีย์ ทำให้ภิกษุรูปนั้นหัวเราะจนเหนื่อย หายใจไม่ทันแล้วมรณภาพลงตรงนั้นเอง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุใช้นิ้วมือจิกัน

๓. พระบัญญัติแห่งหัสสธัมมสิกขาบท ว่าด้วยการเล่นน้ำ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์เล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลและพระนางมัลลิกาเทวีทอดพระเนตรเห็น จึงมีรับสั่งให้พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ที่เล่นน้ำเสร็จแล้วเข้าเฝ้า แล้วทรงฝากน้ำอ้อยงบไปหานาไปกราบทูลถวายพระพุทธเจ้าว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลฝากมาถวาย” พระพุทธเจ้าได้ตรัสถามพวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ว่า “พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพบพวกเธอที่ไหน” ซึ่งพวกภิกษุสัตตสวัคคีย์ก็ได้กราบทูลว่า “พระราชาทรงพบพวกข้าพระองค์ขณะกำลังเล่นน้ำอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี พระพุทธเจ้าข้า” ทันทีนั้นเองพระองค์ก็ทรงทราบที่พวกภิกษุสัตตสวัคคีย์เหล่านี้เล่นน้ำ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเล่นน้ำ

๔. พระบัญญัติแห่งอนาถริยสิกขาบท ว่าด้วยความไม่เอื้อเพื่อต่อคำตักเตือน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โมลิตาราม ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระฉันนะประพฤตินไม่เหมาะสม แล้วยังไม่เอื้อเพื่อต่อคำตักเตือนของภิกษุผู้หวังดีทั้งหลาย มีหน้าซำยังประพฤตินอยู่เหมือนเดิมอีก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุต้องเอื้อเพื่อต่อคำตักเตือนของภิกษุผู้หวังดีทั้งหลาย

๕. พระบัญญัติแห่งภิกษาปนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ตกใจ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำให้พวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์ตกใจจนร้องไห้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำให้ภิกษุอื่นตกใจ

๖. พระบัญญัติแห่งโชติกสิกขาบท ว่าด้วยการผิงไฟ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ เกสภามฤตทายวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายก่อไฟที่ขอนไม้ใหญ่เพื่อผิงไฟในฤดูหนาว ภูเขาที่อยู่ในโพรงขอนไม้นั้นทนความร้อนไม่ไหวจึงเลื้อยออกมาไล่พวกภิกษุเหล่านั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุก่อไฟผิง

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๒ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พวกภิกษุผู้เป็นไข้ไม่กล้าก่อไฟผิง เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้อาการไข้กำเริบขึ้นหรือหายช้าผิดปกติ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้เป็นไข้ก่อไฟผิงได้โดยไม่ต้องอาบัติ

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พวกภิกษุไม่กล้าตามประทีปในเวลามืดค่ำ ณ ที่พักอาศัยบ้าง ตามบริเวณที่พักอาศัยบ้าง และในโรงไฟบ้าง เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุตามประทีปหรือก่อไฟในยามมืดค่ำได้ เพราะมีความจำเป็นหรือมีเหตุผลอันสมควร

๗. พระบัญญัติแห่งหนานสิกขาบท ว่าด้วยการสงนน้ำนอกสมัย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสงนน้ำในแม่น้ำตโปทาอยู่จนมืดค่ำ โดยมีได้คำนึงว่าพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐทรงรอสรงสนานพระเศียรอยู่ กว่าที่ภิกษุเหล่านั้นจะสงนน้ำเสร็จและกว่าที่พระองค์จะได้รอสรงสนานพระเศียรก็เป็นเวลามืดค่ำมากแล้ว ทำให้เสด็จกลับเข้าเมืองไม่ทัน เพราะประตูเมืองปิดก่อน จนต้องประทับพักแรมอยู่นอกเมือง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุสงนน้ำได้ ๑๕ วันต่อ ๑ ครั้ง

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๕ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่ยอมสงนน้ำในฤดูร้อน เพราะเกรงจะต้องอาบติดตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ โดยจำวัดทั้งที่เนื้อตัวมีเหงื่อเปียกชุ่ม ทำให้จ্বরและเสนาสนะเปราะเปื้อนเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุสงนน้ำได้ในสมัยที่ร้อนในสมัยที่อบอ้าวเฉพาะช่วงทำยฤดูฝน ๑ เดือนครึ่ง และในช่วงเดือนแรกของต้นฤดูฝน รวม ๒ เดือนครึ่ง โดยไม่ต้องอาบติด

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุผู้เป็นไข้ทั้งหลายมีอาการไข้กำเริบขึ้น หรือหายช้าผิดปกติ เพราะไม่ได้สงนน้ำ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบติดตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุสงนน้ำได้ในสมัยที่เป็นไข้ โดยไม่ต้องอาบติด

พระอนุบัญญัติที่ ๓ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่พวกภิกษุผู้ทำงาน แม้จะมีเหงื่อไหลเปียกชุ่มทั้งตัว แต่ก็ยังไม่ยอมสงนน้ำ เพราะเกรงจะต้องอาบติดตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังมีเหงื่อเปียกชุ่ม ทำให้จ্বরและเสนาสนะเปราะเปื้อนเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุสงนน้ำได้ในสมัยที่ทำงาน โดยไม่ต้องอาบติด

พระอนุบัญญัติที่ ๔ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเดินทางไกลท่ามกลางอากาศร้อนเหงื่อไหลเปียกชุ่มทั้งตัว แต่ก็ยังไม่ยอมสงนน้ำ เพราะเกรงจะต้อง

อาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังมีเหงื่อเปียกชุ่ม ทำให้จิวรและเสนาสนะเปื้อนเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุสงฆ์ได้อาบน้ำในสมัยที่เดินทางไกล โดยไม่ต้องอาบัติ

พระอนุบัญญัติที่ ๕ พระองค์ทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายกำลังช่วยกันตัดเย็บจิวร ถูกลมฝนพัดใส่เปื้อนและฝนก็ตกลงมาประปราย แต่ก็ยังไม่ยอมสงฆ์ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงจำวัดทั้งที่เนื้อตัวยังเปื้อนฝน ทำให้จิวรและเสนาสนะเปื้อนเสียหาย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุสงฆ์ได้อาบน้ำในสมัยที่มีพายุฝน โดยไม่ต้องอาบัติ

๘. พระบัญญัติแห่งทูปพณณกรณสิกขาบท ว่าด้วยการทำจิวรใหม่ให้เสียสี่ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุและปริพาชกพากันเดินทางไปกรุงสวตถิรวรรณ ในระหว่างทางถูกพวกโจรปล้นเอาจิวรและสิ่งของไป ต่อมาเจ้าหน้าที่จับพวกโจรเหล่านั้นได้พร้อมของกลาง จึงนิมนต์ภิกษุเหล่านั้นไปรับจิวรคืน แต่ท่านจำจิวรของตน ๆ ไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุทำดาหนหรือทำจิวรใหม่ให้เสียสี่ด้วยสี่ ๓ อย่าง คือสีเขียว สีดม หรือสีดำคล้ำ เพื่อให้เป็นเครื่องหมายกำหนดได้ว่าจิวรผืนไหนเป็นของตน เป็นต้น

๙. พระบัญญัติแห่งวิกัปปนสิกขาบท ว่าด้วยการวิกัปจิวร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรนำจิวรอันเป็นส่วนเกินที่ท่านรับมาไปมอบให้ภิกษุรูปอื่นร่วมเป็นเจ้าของ เรียกว่าทำวิกัป แต่ภิกษุผู้ที่ท่านขอให้เจ้าของร่วมนั้นยังมิได้มอบจิวรผืนดังกล่าวคืนให้ เรียกว่ายังมิได้ปัจจุทธรณ์คือยังมิได้ถอนหรือมอบคืนให้ ท่านพระอุปนันทศากยบุตรก็นำจิวรผืนนั้นมาใช้โดยพลการ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่วิกัปหรือขอให้ภิกษุรูปอื่นร่วมเป็นเจ้าของในจิวรอันเป็นส่วนเกินแล้วนำมาใช้โดยที่ภิกษุผู้รับวิกัปหรือรับเป็นเจ้าของร่วมยังมิได้ปัจจุทธรณ์คือถอนหรือมอบจิวรผืนดังกล่าวกลับคืนให้

๑๐. พระบัญญัติแห่งจิวรอปนินาสิกขาบท ว่าด้วยการช้อนจิวร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์ไม่ยอมเก็บบาตรและจิวรของตนให้เรียบร้อย พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงเอาบาตรและจิวรเหล่านั้นไปช้อน

แม้พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์จะขอร้องให้พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นำบาตรและจีวรมาคืนแต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับพากันหัวเราะด้วยความสนุกสนานและยังไม่ยอมนำบาตรและจีวรดังกล่าวมาคืน ทำให้พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์เหล่านั้นพากันร้องไห้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุนำบาตร จีวร ผ้าปูนั่ง กล่องเข็ม หรือประคดเอวของภิกษุอื่นไปซ่อน หรือใช้ให้คนอื่นเอาไปซ่อน แม้จะล้อเล่นก็ไม่ได้

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์และพวกภิกษุไม่ระบุชื่อเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทในสุราปานวรรคมากที่สุดฝ่ายละ ๓ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๖ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๗. สัปปาณกวรรค

สัปปาณกวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยสัตว์มีชีวิต ที่ภิกษุไม่ควรฆ่าหรือเบียดเบียน เพราะสัตว์มีชีวิตทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ล้วนแต่มีความรักและห่วงหาเหวนชีวิตของตนเองเสมอเหมือนกันทั้งสิ้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ตัดสินเป็นอันสิ้นสุดแล้วขึ้นมาพิจารณาใหม่ การปกปิดอาบัติชั่วหยาบ การอุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่ภิกษุไม่ควรทำอีกเช่นเดียวกัน

ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “สัปปาณกวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสัญญาจจสิกขาบทที่ ๑ และสัปปาณกสิกขาบทที่ ๒ ซึ่งเป็นเรื่องที่ว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์ และการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต ตามลำดับ

สัปปาณกวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. สัจจิจจสิกขาบท (๑๑๐)

ว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์

สัตว์มีชีวิตทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตาม ย่อมรักและหวงแหนชีวิตของตน และต่างก็ปรารถนาอยากจะมีชีวิตอยู่ยืนยาวนานให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้เหมือนกันทั้งนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่มีความจำเป็นอันใดเลยที่เราจะต้องไปชนฆ่าล้างผลาญหรือเบียดเบียนชีวิตของกันและกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องทีพระอุทายี ซึ่งสมัยที่เป็นคฤหัสถ์นั้นท่านเคยเป็นนักแม่นธนู มีความเชี่ยวชาญในศิลปะการใช้ธนู และเคยเป็นอาจารย์ของนักแม่นธนูทั้งหลายมาก่อน ไม่ชอบอึกาและรำคาญเสียงอึกาที่ชอบมาร้องอยู่ตามบริเวณที่พักอาศัยของตน ท่านจึงใช้ธนูยิงอึกาตกลงมาตายแล้วตัดหัวอึกาเสียบหลาวเรียงไว้เป็นจำนวนมาก

บรรดาภิกษุทั้งหลายรวมทั้งบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ ต่างก็ดำนิว่า “ทำไมพระอุทายีจึงจงใจปลงสัตว์มีชีวิตเล่า” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพระอุทายีมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพระอุทายีโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดจงใจปลงชีวิตสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสัจจิจจสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. จงใจ หมายความว่า รู้อยู่ รู้ดีอยู่ จงใจ ฝ่าฝืน ล่วงละเมิด

๒. สัตว์มีชีวิต หมายถึงสัตว์ดิรัจฉาน

๓. ปลงชีวิต หมายความว่า ตัดทำลายชีวิตดิรัจฉาน ตัดความสืบทอด ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. สัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์มีชีวิตบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วปลงชีวิต ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่สัตว์มีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ไม่ใช่สัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์มีชีวิตบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่สัตว์มีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสัจจจลิกขาบทที่ ๑ มีช้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่จงใจจะปลงชีวิตสัตว์
๒. ภิกษุไม่มีสติปลงชีวิตสัตว์
๓. ภิกษุไม่รู้ตัว
๔. ภิกษุไม่ประสงค์จะฆ่า
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. สัปทานสิกขาบท (๑๑๑)

ว่าด้วยการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต

สัตว์มีชีวิตที่อาศัยอยู่ในน้ำ บางประเภทสามารถมองเห็นได้ บางประเภทไม่สามารถมองเห็นได้ การดักน้ำมาดื่มหรือใช้ทำกิจธุระอย่างอื่นหากไม่พิจารณาให้รอบคอบ ก็อาจเป็นการเบียดเบียนหรือทำลายชีวิตสัตว์เหล่านั้นไปโดยไม่รู้ตัวก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า “น้ำมีสัตว์มีชีวิตอยู่” แต่ก็ยังบริโภค คือดื่มบ้าง ใช้ล้างบาตรบ้าง เอาบาตรใส่ข้าวต้มที่ยังร้อนแช่น้ำให้เย็นบ้าง อาบหรือลงไปลุยน้ำใน ตระพัง คือแอ่งน้ำบ้าง บ่อน้ำหรือหนองน้ำบ้าง ในสระโบกขรณีบ้าง บรรดาภิกษุ ผู้มักน้อยสันโดษที่เห็นพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กระทำอย่างนี้ จึงพากันดำหนิน้ำเรื่องนี้ ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้ยูน้ำมีสัตว์มีชีวิต ก็ยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสัปทานสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รู้ยู่ หมายความว่า ภิกษุรู้เอง หรือคนเหล่านั้นบอกให้ภิกษุนั้นรู้
๒. ภิกษุรู้ยู่ ว่า “น้ำมีสัตว์มีชีวิต” รู้ยู่ ว่า “สัตว์มีชีวิตจะตายเพราะการบริโภค” ก็ยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรู้หรือน้ำมีสัตว์มีชีวิตก็ยังบริโภคน้ำ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. น้ำมีสัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีสัตว์มีชีวิต แล้วยังบริโภค ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่มีสัตว์มีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ
๒. น้ำไม่มีสัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีสัตว์มีชีวิตบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วยังบริโภค ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่มีสัตว์มีชีวิต ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสัปตปาณกลีขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่รู้หรือน้ำมีสัตว์มีชีวิต
๒. ภิกษุรู้หรือน้ำไม่มีสัตว์มีชีวิต
๓. ภิกษุรู้หรือว่าสัตว์มีชีวิตจะไม่ตายเพราะการบริโภค
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. อุกโกฏนสิกขาบท (๑๑๒)

ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่

สิ่งใดก็ตามที่ได้รับการพิจารณาวินิจฉัยให้เป็นอันสิ้นสุดโดยธรรม โดยวินัย และโดยสัตตสุศาสน์แล้ว ไม่สามารถรื้อฟื้นขึ้นมาพิจารณาใหม่เพียงเพื่อให้ตรงกับความต้องการของตน หรือให้ตรงกับสิ่งที่ตนเองได้กล่าวขึ้นไว้ก่อนแล้ว เพราะการกระทำอย่างนั้นถือเป็นการทำลายพระธรรม ทำลายพระวินัย และทำลายสัตตสุศาสน์ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้แล้วนั่นเอง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พากันรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ได้ตัดสินไปแล้วอย่างถูกต้องขึ้นมา พิจารณาใหม่ โดยอ้างว่า “กรรมยังไม่ได้ทำ กรรมทำไม่ดี ฟังทำใหม่บ้าง กรรมนั้นยัง ไม่ได้ตัดสิน กรรมนั้นตัดสินไม่ดี ฟังตัดสินใหม่บ้าง” บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ ทราบเรื่องนี้ต่างพากันดำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วยัง นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทราบอีกด้วย

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ตัดสินไปแล้วอย่างถูกต้อง เพื่อพิจารณา ใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุกโกฏนสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมา จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รู้อยู่ หมายความว่า ภิกษุรู้เอง คนเหล่านี้นบอกให้ภิกษุนั้นรู้ หรือคนนั้น บอกให้รู้

๒. อย่างถูกต้อง หมายความว่า อธิกรณ์ที่ตัดสินโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตสุตสน์

๓. อธิกรณ์ หมายถึงอธิกรณ์ ๔ คือ (๑) วิวาทาธิกรณ์ (๒) อนุ- วาทาธิกรณ์ (๓) อาปตดาธิกรณ์ (๔) กิจจาธิกรณ์

๔. รื้อฟื้น ... เพื่อพิจารณาใหม่ หมายความว่า ภิกษุรื้อฟื้นโดย อ้างว่า “กรรมยังไม่ได้ทำ กรรมทำไม่ดี ฟังทำใหม่บ้าง กรรมนั้นยังไม่ได้ตัดสิน กรรมนั้นตัดสินไม่ดี ฟังตัดสินใหม่บ้าง” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุหรือพินอภิกษุขึ้นมาพิจารณาใหม่ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง แล้วรื้อฟื้นต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุกโกฏนสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรู้ว่า “กรรมนั้นทำไม่ถูกต้อง แยกกันทำหรือทำแก่ผู้ไม่สมควรแก่กรรม” จึงรื้อฟื้น

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. ทุจฺจุลลสิกขาบท (๑๑๓)

ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ

การปกปิดความผิดของตนเอง หรือการช่วยปกปิดความผิดของบุคคลอื่น ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควร เพราะนอกจากจะถือว่าเป็นการละเลยต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบแล้ว ยังเท่ากับช่วยกันสั่งสมความผิดให้หมักหมมมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปนันทศากยบุตรต้องอาบัติชื้อสญเจตนิกาสุกวิสัฏฐิ(จงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน) แล้วบอกแก่ภิกษุสัทธิวิหาริกผู้เป็นพี่น้องกันรูปหนึ่งว่า “ผมต้องอาบัติชื้อสญเจตนิกาสุกวิสัฏฐิ ท่านโปรดอย่าบอกใคร ๆ นะ”

ต่อมาภิกษุอีกรูปหนึ่งต้องอาบัติชื้อสญเจตนิกาสุกวิสัฏฐินี้เหมือนกัน แล้วขอสงฆ์อยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัตินั้น ซึ่งสงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสแก่เธอ และขณะที่เธอกำลังอยู่ปริวาสนั้นก็ได้บอกเรื่องนี้แก่ภิกษุสัทธิวิหาริกผู้เป็นพี่น้องกันรูปนั้นว่า “ผมต้องอาบัติชื้อสญเจตนิกาสุกวิสัฏฐิ จึงได้ขอสงฆ์อยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัตินั้น ซึ่งสงฆ์ก็ได้ให้ปริวาสแก่ผม ขณะนี้ผมกำลังอยู่ปริวาส ผมจึงบอกให้ท่านทราบ และท่านจงจำผมไว้ว่า ผมได้บอกให้ท่านทราบแล้ว”

ภิกษุรูปนั้นย้อนถามด้วยความสงสัยว่า “ภิกษุรูปอื่นที่ต้องอาบัติชื้อนี้ต้องทำอย่างนี้เหมือนกันหรือเปล่า” ซึ่งภิกษุผู้อยู่ปริวาสก็บอกว่า “ใช่ ต้องทำอย่างนี้เหมือนกัน”

เมื่อได้ทราบเช่นนี้ ภิกษุรูปนั้นจึงกล่าวว่า “ท่านพระอุปนันทศากยบุตรต้องอาบัติชื้อนี้เหมือนกัน แต่ท่านกลับบอกผมว่า ท่านโปรดอย่าบอกใคร ๆ นะ” ภิกษุผู้อยู่ปริวาสได้ย้อนถามว่า “ท่านช่วยปกปิดอาบัตินั้นไว้หรือ” ซึ่งภิกษุรูปนั้นก็ได้กล่าวว่า “ใช่ ขอรับ”

เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสจึงบอกแก่ภิกษุทั้งหลายให้ทราบ แล้วก็บอกกันต่อ ๆ ไป จนถึงบรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่ได้ทราบแล้วก็ดำหนิว่า “ทำไมภิกษุรู้้อยู่จึงปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุอื่นเล่า” แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น**พระบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ ปกปิดอาบัติชั่วหยาบของภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกฎจลลสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **รู้อยู่** หมายความว่า ภิกษุรู้เอง คนเหล่านี้นบอกให้ภิกษุนั้นรู้ หรือ ภิกษุผู้ต้องอาบัติชั่วหยาบนั้นบอกให้รู้

๒. **อาบัติชั่วหยาบ** หมายถึงอาบัติปาราชิก ๔ สิกขาบท และอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท

๓. **ปกปิด** หมายความว่า เมื่อภิกษุคิดว่า “ภิกษุทั้งหลายจะโจท จะดักเตือน จะขู่ จะบังคับ จะทำให้เก้อเขิน เราจะไม่บอก” พอตอดธุระ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อาบัติชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ แล้วปกปิดไว้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบบ้าง แล้วปกปิดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๒. ภิกษุปกปิดอาบัติไม่ชั่วหยาบของอุปัชฌาย์ ต้องอาบัติทุกกฏ หรือภิกษุปกปิดความประพฤติชั่วหยาบหรือไม่ชั่วหยาบของอุปัชฌาย์ ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อาบัติไม่ชั่วหยาบ ภิกษุสำคัญว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบบ้าง แล้วปกปิดไว้ ต้องอาบัติทุกกฏ

๔๘๐

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทูลจุลลิกขาบทที่ ๔ มีช้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุคิดว่า “สงฆ์จะบาดหมาง จะทะเลาะ จะขัดแย้ง หรือจะวิวาทกัน” จึงไม่บอก
๒. ภิกษุคิดว่า “สงฆ์จะแตกแยก หรือจะร้าวฉาน” จึงไม่บอก
๓. ภิกษุคิดว่า “ผู้นี้กักขะ หยาบคาย จะทำอันตรายแก่ชีวิตหรืออันตรายแก่พรหมจรรย์” จึงไม่บอก
๔. ภิกษุไม่พบภิกษุเหลืออื่นที่สมควร จึงไม่บอก
๕. ภิกษุไม่ต้องการจะปกปิด แต่ยังไม่ได้ออก
๖. ภิกษุคิดว่า “เขาจักปรากฏด้วยกรรมของตนเอง” จึงไม่บอก
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. อุณวิสติวสสสิกขาบท (๑๑๔)

ว่าด้วยการอุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี

การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้บุคคลผู้มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีบริบูรณ์ขึ้นไป เข้ารับการอุปสมบทเป็นภิกษุได้ ก็เพราะทรงเห็นว่าบุคคลที่มีอายุอยู่ในเกณฑ์นี้สามารถ อดทนต่อความเย็น ความร้อน และความหิวกระหาย เป็นต้น ได้เป็นอย่างดีนั่นเอง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่บิดามารดาของเด็กชายอุบาสีปรึกษาหารือกันว่า “เมื่อเราทั้งสองล่วงลับไปแล้ว เจ้าอุบาสีผู้เป็นบุตรของเราจะเป็นอยู่อย่างสบายโดยไม่ลำบากได้อย่างไร” ในที่สุดต่าง ก็มีความเห็นว่า “หากเจ้าอุบาสีได้บวชในสำนักของพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร

ก็จะเป็นอยู่อย่างสุขสบายโดยไม่ต้องลำบาก เพราะพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรมีลักษณะนิสัยดี ประพฤติเรียบร้อย บริโภคอาหารดี และนอนในห้องนอนมิดชิด”

เมื่อเด็กชายอุบาลีได้ยื่นคำสนทนาปรึกษาหารือของบิดามารดาเช่นนี้ จึงไปชวนเพื่อนอีก ๑๖ คนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกันให้ไปบวชด้วยกัน ซึ่งเพื่อนทั้งหมดก็มีความเห็นคล้อยตามคำชักชวนของเด็กชายอุบาลีทุกอย่าง จากนั้นจึงไปขออนุญาตจากบิดามารดาของตน ๆ และก็ได้รับอนุญาตเป็นอย่างดี เพราะบิดามารดาเหล่านั้นต่างก็มีความเห็นเหมือนกันว่า “เด็กพวกนี้มีความพร้อมใจกัน และมีความปรารถนาในสิ่งที่ดีงามเหมือนกันทุก”

ต่อมาเด็กชายอุบาลีและเพื่อน ๆ รวมทั้งหมด ๑๗ คน ได้พากันไปขออุปสมบทจากภิกษุทั้งหลาย และก็ได้รับการอุปสมบทสมปรารถนากันทุกคน แต่เพียงแค่เช้ามีดของคืนแรกนั่นเอง ภิกษุใหม่เหล่านี้ก็ทนความหิวไม่ไหวตื่นขึ้นมาร้องไห้ขอข้าวต้ม ข้าวสวย และของควรเคี้ยว แม้ภิกษุทั้งหลายจะบอกว่า “รอให้สว่างก่อน หากมีข้าวต้ม ข้าวสวย พวกเธอก็จะได้ฉัน หากมีของควรเคี้ยว พวกเธอก็จะได้เคี้ยว หากไม่มีก็ต้องไปบิณฑบาตมาฉัน” แม้กระนั้นภิกษุใหม่เหล่านี้ก็ทนหิวไม่ไหวร้องไห้จนอุจจาระปัสสาวะรดเสนาสนะเปรอะเปื้อนไปหมด

พระพุทธเจ้าทรงตื่นบรรทมแต่เช้ามีด และได้สดับเสียงร้องไห้ดังกล่าว จึงตรัสถามท่านพระอานนทว่า “เสียงเด็กร้องไห้มาจากไหน” เมื่อทรงทราบตามที่ท่านพระอานนทกราบทูลแล้ว จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุผู้เป็นพระอุปัชฌาย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้ว ทรงดำหนิพวกภิกษุผู้เป็นพระอุปัชฌาย์เหล่านั้นโดยอเนกประการว่า “ทำไมพวกเธอรู้อยู่จึงยังให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปีเข้ารับการอุปสมบทเล่า เพราะบุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ยังไม่อดทน ไม่อดทนต่อความเย็น ความร้อน ความหิวกระหาย สัมผัสจากเหลือบ ยุง ลม แดด สัตว์เลื้อยคลาน ค้างคาวร้าย คำที่ฟังแล้วไม่ดี ความรู้สึกทางกายที่เกิดขึ้นเป็นทุกข์ แสนสาหัส รุนแรง เผ็ดร้อน ไม่น่ายินดี ไม่น่าพอใจ แทบจะคร่าชีวิต”

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ อุปสมบทให้บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี บุคคลนั้นไม่เป็นอันอุปสมบท และภิกษุเหล่านั้นควรถูกตำหนิ ภิกษุนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุทฺตวิสสสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รู้อยู่ หมายความว่า ภิกษุรู้เอง ผู้อื่นบอกให้ภิกษุนั้นรู้ หรือบุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปีนั้นบอก

๒. ภิกษุตั้งใจว่า “จะอุปสมบทให้” แล้วแสวงหาคณะ อาจารย์ บาตรหรือจีวร หรือสมมติสีมา ต้องอาบัติทุกกฏ ตั้งญัตติจบ ต้องอาบัติทุกกฏ สวดกรรมวาจาจบ ๒ ครั้ง ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว สวดกรรมวาจาครั้งสุดท้ายจบ พระอุปัชฌาย์ต้องอาบัติปาจิตตีย์ คณะ(คู่สวด) และอาจารย์(พระอันดับ) ต้องอาบัติทุกกฏ ส่วนบุคคลที่เข้ารับการอุปสมบททั้งที่มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี ก็ไม่ถือว่าเป็นภิกษุ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษินียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุให้การอุปสมบทแก่บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. บุคคลอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ภิกษุสำคัญว่าอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี แล้วอุปสมบทให้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ หากไม่แน่ใจ แล้วอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าอายุครบ ๒๐ ปี แล้วอุปสมบทให้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. บุคคลอายุครบ ๒๐ ปี ภิกษุสำคัญว่าอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปีบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วอุปสมบทให้ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าอายุครบ ๒๐ ปี แล้วอุปสมบทให้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอนุวิสดีวิสสสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุสำคัญบุคคลอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี ว่าอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทให้
๒. ภิกษุสำคัญบุคคลอายุครบ ๒๐ ปี ว่าอายุครบ ๒๐ ปี จึงอุปสมบทให้
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. เกยยัสตถสิกขาบท (๑๑๕)

ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร

การที่ภิกษุรู้อยู่ว่าบุคคลกลุ่มนี้เป็นมิจฉาชีพ ประพฤติมิชอบ แล้วยังร่วมเดินทางไปด้วย ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีแต่จะถูกตักเตือนินทาให้เสื่อมเสีย หรืออาจถูกกล่าวหาให้เดือดร้อนหรือเสียหายได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่งขอร่วมเดินทางไปกับพวกพ่อค้าเกวียน ทั้งที่พวกพ่อค้าเกวียนเหล่านั้นได้แจ้งให้ทราบไว้ว่า “จะทำการบรรทุกของหนีภาษีจากกรุงราชคฤห์ไปทางทิศตะวันตก” แต่ภิกษุรูปนั้นก็ยังร่วมเดินทางไปด้วย ทั้งที่รู้ว่าพวกพ่อค้าเกวียนเหล่านั้นประพฤติตนเป็นโจรชนของหนีภาษี

เจ้าหน้าที่ศุลกากรรู้เบาะแสว่า “พวกพ่อค้าเกวียนเหล่านี้จะขนของหนีภาษีจากกรุงราชคฤห์ไปทางทิศตะวันตก” จึงตั้งด่านซุ่มจับพวกพ่อค้าเกวียนเหล่านั้นพร้อมทั้งบริวารของกลางทั้งหมด และเมื่อเห็นภิกษุรูปหนึ่งร่วมเดินทางมาด้วยจึงทำการ

ได้สวน แต่ไม่พบความผิดอะไร ก่อนที่จะปล่อยตัวไปจึงได้กล่าวว่า “พระคุณเจ้ารู้อยู่ แต่ทำไมจึงร่วมเดินทางมากับพวกพ่อค้าเกวียนขนของหนีภาษี ซึ่งทางการถือว่าเป็นพวกโจรขนของหนีภาษีเล่า”

เมื่อภิกษุรูปนั้นเดินทางไปถึงกรุงสวตตีแล้ว ก็ได้เล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบต่อไปจนถึงบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษ ซึ่งทุกท่านต่างก็พากันดำเนินการกระทำของภิกษุรูปนั้น พร้อมทั้งนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบอีกด้วย

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอนุเคราะห์ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับกลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร โดยที่สุตแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งเถยยัตถลิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **กลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร** หมายถึงพวกโจรผู้เคยทำการปล้นแล้ว หรือยังไม่เคยทำการปล้น ผู้ลักของหลวงหรือเลี้ยงภาษี

๒. **ชักชวนกัน** หมายความว่า ชักชวนว่า “พวกเราไปกันเถิดท่าน พวกเราไปกันเถิดท่านผู้เจริญ ไปกันเถิดท่านผู้เจริญ พวกเราไปกันเถิดท่าน พวกเราจะไปวันนี้ พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้” ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. **โดยที่สุตแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง** หมายความว่า ร่วมเดินทางผ่านละแวกหมู่บ้านหนึ่งซึ่งมีระยะทางชั่วไก่อินตก ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ละแวกหมู่บ้าน ในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ระยะกึ่งโยชน์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกาศนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุร่วมเดินทางไปกับพวกพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าว เป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ภิกษุสำคัญว่าเป็นกลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ชักชวนกันเดินทางไกร่วมกันโดยที่ลุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย หากไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่กลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ภิกษุชักชวน คนทั้งหลายไม่ได้ชักชวน ภิกษุต้องอาบัติ

๓. ไม่ใช่กลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ภิกษุสำคัญว่าเป็นกลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจบบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่กลุ่มพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งเถยยสัถตลิกขาบทที่ ๖ มีช้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเดินทางโดยไม่ได้ชักชวน
๒. คนทั้งหลายชักชวน แต่ภิกษุไม่ได้ชักชวน
๓. ภิกษุไปผิตเวลานัดหมาย
๔. ภิกษุผู้เดินทางกับพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจรในคราวมีเหตุขัดข้อง
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. สังฆวิธานสิกขาบท (๑๑๖)

ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม

การเดินทางร่วมกันระหว่างชายกับหญิง มีทั้งส่วนช่วยเหลือเกื้อกูลและป้องกันภัยให้แก่กันและกัน ในขณะเดียวกันก็อาจถูกเพ่งเล็งไปในทางเสื่อมเสียได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของชายกับหญิงที่ต้องเดินทางร่วมกัน และวัตถุประสงค์ของผู้เพ่งเล็งเป็นสำคัญ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่งเดินทางจากหมู่บ้านแห่งหนึ่งไปกรุงสวตถิ ในระหว่างที่เดินทางผ่านหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ท่านได้พบหญิงคนหนึ่งทะเลาะกับสามีแล้วหนีออกจากบ้านมาถามท่านว่า “พระคุณเจ้าจะไปไหน” เมื่อท่านตอบว่า “จะไปกรุงสวตถิ” หญิงคนนั้นก็กล่าวว่า “ดิฉันขอเดินทางไปกับพระคุณเจ้าด้วย” ซึ่งท่านก็บอกว่า “ไปเถิด น้องหญิง” จากนั้นก็ออกเดินทางไปกรุงสวตถิด้วยกัน

ต่อมาชายผู้เป็นสามีได้ออกตามหาเธอ พร้อมกับสอบถามชาวบ้านว่า “พบเห็นหญิงผู้มีรูปร่างลักษณะนี้บ้างไหม” พอผู้ชายคนหนึ่งได้แจ้งให้ทราบ ว่า “หญิงที่มีรูปร่างลักษณะเช่นนี้ได้เดินทางไปทางนี้กับบรรพชิตรูปหนึ่ง” จากนั้นจึงรีบออกเดินทางติดตามไปจนพบภรรยาของตนเดินทางไปกับภิกษุรูปหนึ่ง แล้วตรงเข้าไปจับภิกษุรูปนั้นทุบตีแล้วปล่อยตัวไป

“ภิกษุรูปนั้นไม่ได้ชักชวนดิฉันมา แต่ดิฉันเองเป็นฝ่ายขอร่วมเดินทางมา กับท่าน ภิกษุรูปนั้นไม่มีความผิด ท่านจงรีบไปขอขมาท่านเถิด” ซึ่งชายผู้เป็นสามีก็ได้ไปขอขมาภิกษุรูปนั้นที่กำลังนั่งบ่นถึงคราวเคราะห์ของตนอยู่ที่ใต้ต้นไม้ใกล้ ๆ นั้นเอง

เมื่อภิกษุรูปนั้นเดินทางไปถึงกรุงสวตถิแล้ว ก็ได้เล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลาย ฟังต่อ ๆ กันไปจนถึงบรรดาภิกษุผู้มั่งนอยสนโดษ ซึ่งต่างก็พากันตำหนิภิกษุรูปนั้นต่าง ๆ นานา แล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองคให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับมาตุคาม โดยที่ผู้สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสังฆวิธานสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ พึงเทียบเคียงกับนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสังฆวิธานสิกขาบทที่ ๗ แห่งโอวาทวรรค และเถยยัสถลสิกขาบทที่ ๖ แห่งสัปปาณวรรคนี้ แม้เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวารก็พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในสิกขาบททั้ง ๒ เช่นกัน

๘. อริฏฐสิกขาบท (๑๑๗)

ว่าด้วยพระอริฏฐะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค

ความเข้าใจหลักธรรมเพียงบางส่วน แล้วไปตีความหลักธรรมอีกหลายส่วน โดยที่ตนเองก็ยังมิได้ศึกษาและปฏิบัติให้เข้าใจอย่างประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริงแห่งสภาวะธรรมนั้น ๆ นอกจากจะมีได้เป็นไปเพื่ออนุรักษพระธรรมวินัยให้ดำรงอยู่ต่อไปด้วยความบริสุทธิ์ถูกต้องแล้ว ก็อาจเป็นการทำลายพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและบัญญัติไว้ให้มีความหมายคลาดเคลื่อนเบี่ยงเบนและหมดความหมายไปในที่สุดก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระอริฏฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่าเนื้อ ซึ่งเป็ภิกษุผู้คงแก่เรียน เป็นพระธรรมกถึก แต่ไม่ฉลาดและขาดความสำรวมในพระวินัย ต่อมาท่านเกิดทิฏฐิบาป

อันเป็นความเห็นผิดขึ้นในใจจนกระทั่งกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่า ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตราย ก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” และเมื่อถูกเพื่อนภิกษุทั้งหลายถามว่า “ท่านกล่าวอย่างนี้จริงหรือ” ท่านก็จะพูดว่า “เหมือนจะเป็นอย่างนั้น ...”

แม้เพื่อนภิกษุทั้งหลายจะบอกเตือนท่านด้วยความปรารถนาดีว่า “ท่านไม่ควรกล่าวอย่างนั้น เพราะเป็นการกล่าวดูพระผู้มีพระภาคโดยตรง และพระธรรมที่พระองค์ตรัสไว้ก็มีได้มีความหมายอย่างที่ท่านเข้าใจ” แม้กระนั้นก็มีอาจเปลี่ยนแปลงความเห็นของภิกษุอริยฐานะได้ และท่านก็ยังกล่าวยืนยันอยู่อย่างนั้นเหมือนเดิม เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกภิกษุอริยฐานะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุอริยฐานะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วจนกระทั่งว่า ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตราย ก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่’

ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า ‘ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวดูพระผู้มีพระภาค การกล่าวดูพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่อนอันตรายว่าเป็นธรรมที่ก่อนอันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริง’

ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยืนยันอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายฟังสวดสมณูภาสน์จนครบ ๓ ครั้ง เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณูภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละทิฏฐินั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอริยสสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **กล่าวอย่างนี้** หมายความว่า ภิกษุกล่าวว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนันตราย ก็หาสามารถก่อนันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่”

๒. **ภิกษุนั้น** หมายถึง ภิกษุผู้กล่าวอย่างนั้น

๓. **อันภิกษุทั้งหลาย** หมายถึง อันภิกษุเหล่าอื่น

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้เห็น ได้ยินภิกษุรูปใดกล่าวอย่างนี้ ฟังว่ากล่าวตักเตือนเธอได้ ๓ ครั้ง หากเธอยอมสละความเห็นอย่างนั้น เรื่องก็เป็นอันยุติ แต่ถ้าหากเธอไม่ยอมสละความเห็นอย่างนั้น ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

ต่อจากนั้นให้ภิกษุทั้งหลายนำตัวภิกษุรูปนั้นไปว่ากล่าวตักเตือนในท่ามกลางสงฆ์ได้อีก ๓ ครั้ง หากเธอยอมสละความเห็นนั้นได้ เรื่องก็เป็นอันยุติ แต่ถ้าไม่ยอมสละ ก็ต้องอาบัติทุกกฏอีก ๑ ตัว

กรรมวาจาสดสมนุภาสน์

เมื่อถูกว่ากล่าวตักเตือนในท่ามกลางสงฆ์ถึง ๓ ครั้งแล้ว เธอยังไม่ยอมสละความเห็นอย่างนั้น ภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาพึงสวดประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติจตุตถกรรมว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ติฏฐิปปาเซนนี้ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่อว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นธรรมก่อนันตราย ก็หาสามารถก่อนันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่’ ภิกษุนั้นไม่สละทิฏฐินั้น ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงสวดสมนุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ทิฏฐิบาปเช่นนี้ได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุชื่อนี้ว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนันตราย ก็หาสามารถก่อนันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่’ ภิกษุนั้นไม่สละทิฏฐินั้น สงฆ์สวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ท่านรูปใด เห็นด้วยกับการสวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้เพื่อให้สละทิฏฐินั้น ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

แม้ครั้งที่ ๒ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ฯลฯ

แม้ครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าก็กล่าวความนี้ว่า ฯลฯ

สงฆ์สวดสมณุภาสน์ภิกษุชื่อนี้แล้วเพื่อให้สละทิฏฐินั้น สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เมื่อภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาสดตังญัตติจบลง ภิกษุนั้นยอมสละทิฏฐินั้น เรื่องก็เป็นอันยุติ หากไม่ยอมสละก็ต้องอาบัติทุกกฏ หากสวดกรรมวาจาจบ ๒ ครั้ง ภิกษุนั้นยอมสละทิฏฐินั้น เรื่องก็เป็นอันยุติ หากไม่ยอมสละก็ต้องอาบัติทุกกฏ ๒ ตัว หากสวดกรรมวาจาจบ ๓ ครั้ง ภิกษุนั้นจะสละทิฏฐินั้นหรือไม่ยอมสละก็ตาม ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทันที

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุอุริฎฐะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมทำไม่ถูกต้องบ้าง แล้วไม่ยอมสละทิฏฐินั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้องบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอริยสัททปิณฑที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุยังไม่ถูกสวดสมณภาสน์
๒. ภิกษุผู้สละ
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุต้นบัญญัติ

๙. อุกขิตตสัมภโคสิกขาบท (๑๑๘)

ว่าด้วยการคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม

การคบค้าสมาคมกับภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงโทษ ทั้งที่ภิกษุนั้นยังไม่ยอมประพฤติ กลับตัวใหม่ ถือเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะอาจทำให้ถูกเพ่งมองว่าเข้าไปช่วยส่งเสริม ภิกษุนั้นให้มีกำลังมากขึ้น ซึ่งไม่เป็นผลดีทั้งแก่ตนเองและหมู่คณะแต่อย่างใดเลย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้อยู่ว่าภิกษุอริยฐานะถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม(ยกออกจากหมู่ จากชุมชนสงฆ์) และสงฆ์ยังไม่ยกเลิกโทษนั้น แต่ก็ยังคบหา อยู่ร่วมและนอนร่วมกับ ภิกษุอริยฐานะ ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพากันดำหนิแล้วนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ให้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้อยู่ก็ยังคงคบหาอยู่ร่วมหรือนอนร่วมกับภิกษุผู้กล่าวตู่อย่างนั้น ผู้ที่สงฆ์ยังมีได้ทำกรรมอันสมควร ยังไม่ยอมสละทวิภูฏินั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิกังค

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุกขิตตสัมโมคคสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิกังคนำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. ผู้กล่าวตู่อย่างนั้น หมายถึงภิกษุผู้กล่าวอย่างนี้ว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่”

๒. ผู้ที่สงฆ์ยังมีได้ทำกรรมอันสมควร หมายความว่า ภิกษุนั้นถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแล้ว แต่สงฆ์ยังมีได้เรียกกลับเข้าหมู่

๓. กับ ... ยังไม่ยอมสละทิฏฐินั้น หมายความว่า ร่วมกับผู้ที่ยังไม่ยอมสละความเห็นนั้น

๔. คบหา หมายถึงการคบหา ๒ อย่าง คือ (๑) การคบหาทางอามิส ได้แก่ภิกษุให้อามิสหรือรับอามิส ต้องอาบัติปาจิตตีย์ (๒) การคบหาทางธรรม ได้แก่ ถ้าภิกษุยกธรรมขึ้นแสดงหรือให้ยกธรรมขึ้นแสดงเป็นบท ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ บท ถ้าภิกษุยกธรรมขึ้นแสดงหรือให้ยกธรรมขึ้นแสดงเป็นอักษร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ อักษร

๕. อยู่ร่วม หมายความว่า ภิกษุทำอุโบสถ ปวารณา หรือสังฆกรรมร่วมกับภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๖. นอนร่วมกับ หมายความว่า ในที่มีที่มุงเดียวกัน เมื่อภิกษุผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรมนอน ภิกษุก็นอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุนอน ภิกษุผู้ถูกลงอุกเขปนียกรรมก็นอน ภิกษุที่นอนด้วยต้องอาบัติปาจิตตีย์ หรือนอนทั้ง ๒ รูป ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุลุกขึ้นแล้วกลับนอนอีก ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายเรื่องการคบหาภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **ภิกษุถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม** ภิกษุสำคัญว่าเป็นภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรมบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วคบหา อยู่ร่วม หรือนอนร่วม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม แล้วคบหา อยู่ร่วม หรือนอนร่วม ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. **ภิกษุไม่ได้ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม** ภิกษุสำคัญว่าเป็นภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรมบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ภิกษุที่ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุกขิตตสัมภะคสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรู้ว่าภิกษุนั้นไม่ได้ถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม
๒. ภิกษุรู้ว่าภิกษุนั้นถูกลงโทษลงอุกเขปนียกรรม แต่สงฆ์เรียกกลับเข้าหมู่แล้ว
๓. ภิกษุรู้ว่าภิกษุนั้นยอมสละภิกษุแล้ว
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. กัณฏกสิกขาบท (๑๑๙)

ว่าด้วยสมณทูตที่ซื้อกัณฏกะถูกสงฆ์นาสนะ

การคบค้าสมาคมกับสมณทูตหรือสามเณรที่ถูกสงฆ์นาสนะ ถือเป็นเรื่องที่ไม่สมควรทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะอาจทำให้ถูกเพ่งมองว่าเข้าไปช่วยส่งเสริมคนผิดให้มีกำลัง ซึ่งไม่เป็นผลดีแก่หมู่คณะและตนเองแต่อย่างใดทั้งสิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่สมณทูตซื้อกัณฏกะมีทักขิบาลเกิดขึ้นในใจว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนันตราย ก็หาสามารถก่อนันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่”

แม้ภิกษุทั้งหลายที่ทราบข่าวนี้แล้วเข้าไปสอบถามความจริง พร้อมทั้งดักเตือนเพื่อให้ปลดเปลื้องตน แต่สมณทูตซื้อกัณฏกะก็กล่าวหาว่า “เหมือนจะเป็นอย่างนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ... ” เมื่อเป็นเช่นนี้ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกสมณทูตซื้อกัณฏกะมาสอบถาม ซึ่งสมณทูตซื้อกัณฏกะก็ได้กราบทูลว่า “ดูเหมือนจะเป็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” และเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิการกระทำของสมณทูตซื้อกัณฏกะ จากนั้นจึงมีรับสั่งให้สงฆ์นาสนะสมณทูตซื้อกัณฏกะว่า “กัณฏกะ ตั้งแต่วันนี้เธอไม่พึงอ้างพระผู้มีพระภาคว่าเป็นศาสดา และเธอจะไม่มี การนอนร่วมกัน ๒-๓ คืนกับภิกษุทั้งหลายเหมือนสมณทูตเหล่าอื่นได้ เธอจงไปที่อื่น เธอจงไปให้พ้น”

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้เข้าไปสอบถามสมณทูตซื้อกัณฏกะที่ถูกสงฆ์นาสนะแล้ว โดยใช้เธอให้อุปฐากบ้าง คบหาบ้าง นอนร่วมบ้าง แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องแล้วก็ได้ดำหนิการกระทำของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ถ้าสมณทูตเทศกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาค แสดงแล้วจนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่ออันตราย ก็หาสามารถก่ออันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่’

สมณทูตเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนว่า ‘เธออย่าได้ กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสอย่างนั้น สมณทูตเทศ พระผู้มีพระภาคตรัสธรรมที่ก่ออันตรายว่าเป็นธรรมก่ออันตรายไว้โดยประการต่าง ๆ และธรรมเหล่านั้นก็สามารถก่ออันตรายให้แก่ผู้ช้องเสพได้จริง’

สมณทูตเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยัง ยืนยันอยู่อย่างนั้น สมณทูตเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนว่า ‘สมณทูตเทศ ตั้งแต่วันนี้เธอไม่ฟังอ้างพระผู้มีพระภาคว่าเป็นศาสดา และเธอ จะไม่มีการนอนร่วมกัน ๒-๓ คืนกับภิกษุทั้งหลายเหมือนสมณทูตเทศเหล่านั้นได้ เธอจงไปที่อื่น เธอจงไปให้พ้น’

อนึ่ง ภิกษุใดรู้อยู่ ก็ยังปลอมโยนสมณทูตเทศผู้ถูกสงฆ์นาสนะแล้ว อย่างนั้น ไซ้เธอให้อุบฺภูฏาก คบหา หรือนอนร่วม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกัณฐกสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. สมณทูตเทศนั้น หมายถึงสามเณร พวกภิกษุที่ได้เห็น ได้ยิน ฟังว่า กล่าวตักเตือนสมณทูตเทศนั้น (เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในนัยสำคัญในสิกขาบท วิภังค์แห่งอุกขิตตสัมโมคคสิกขาบทที่ ๙) ถ้าเธอสละได้ นั่นเป็นการดี ถ้าไม่สละ ภิกษุ

๔๕๖

ทั้งหลายฟังว่ากล่าวตักเตือนสมณทูตเช่นนั้นว่า “สมณทูต ตั้งแต่วันนี้เธอไม่ฟังอ้างพระผู้มีพระภาคว่าเป็นศาสดา และเธอจะไม่มีการนอนร่วมกัน ๒-๓ คืนกับภิกษุทั้งหลายเหมือนสมณทูตเหล่าอื่นได้ เธอจงไปที่อื่น เธอจงไปให้พ้น”

๒. **ผู้ถูกสงฆ์นาสนะแล้วอย่างนั้น** หมายความว่า สมณทูตถูกสงฆ์ทำให้ฉิบหายคือให้สึกบ้าง ไล่ออกจากสำนักบ้าง หรือยกออกจากหมู่บ้าง (สมณทูตที่ออกกัณฐกะถูกสงฆ์นาสนะด้วยการไล่ออกจากสำนัก)

๓. **ปลอบโยน** หมายความว่า ภิกษุปลอบโยนว่า “เราจะให้บาตร จีวร อุทเทส หรือบริขารแก่สมณทูตนั้น” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

อนึ่ง คำศัพท์สำคัญที่เหลือนอกจากนี้ ฟังเทียบเคียงกับที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งอุกขิตตัมโมคคสิกขาบทที่ ๙ แม้เกณฑ์ในการรับอาบัติก็ฟังเทียบเคียงกับนัยที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์ในการรับอาบัติแห่งสิกขาบทเดียวกัน หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “ภิกษุถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม” เป็น “สมณทูตถูกสงฆ์ลงนาสนะแล้ว” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งกัณฐกสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรู้อยู่ว่า “สมณทูตไม่ถูกสงฆ์นาสนะ”
๒. ภิกษุรู้อยู่ว่า “สมณทูตสละภิกษุณินั้นแล้ว”
๓. ภิกษุวิกลจริต
๔. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ๑๐ สิกขาบทในสัปปาณกวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. **พระบัญญัติแห่งสังขยจสิกขาบท** ว่าด้วยการจงใจปลงชีวิตสัตว์ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีใช้ธนูยิงอีกา แล้วตัดหัวอีกา มาเสียบหลาวเรียงไว้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุจงใจปลงชีวิตสัตว์

๒. **พระบัญญัติแห่งสัปปาณกสิกขาบท** ว่าด้วยการบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ รู้ว่าในน้ำมีสัตว์มีชีวิต แต่ก็ยังตักน้ำขึ้นมาดื่มบ้าง ล้างบาตรบ้าง เอาบาตรใส่ข้าวต้มร้อน ๆ ลงไปแช่ในน้ำบ้าง และเดินลงไปลุยน้ำเล่นบ้าง ทำให้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้พากันดำหนิแล้วกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุบริโภคน้ำที่มีสัตว์มีชีวิต

๓. **พระบัญญัติแห่งอุกโกฏนสิกขาบท** ว่าด้วยการรื้อฟื้นอธิกรณ์ขึ้นมาพิจารณาใหม่ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ว่า “สงฆ์ได้พิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ถูกต้องตามพระธรรมวินัยและสัตตสุตแล้ว” แต่กลับพากันรื้อฟื้นอธิกรณ์นั้นขึ้นมาพิจารณาใหม่โดยอ้างว่า สงฆ์ยังมิได้พิจารณาวินิจฉัยบ้าง หรือพิจารณาวินิจฉัยไม่ถูกต้องบ้าง บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิแล้วกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุรื้อฟื้นอธิกรณ์ที่สงฆ์พิจารณาวินิจฉัยถูกต้องตามพระธรรมวินัยและสัตตสุตแล้วขึ้นมาพิจารณาใหม่อีก

๔. **พระบัญญัติแห่งทฎฐุลลสิกขาบท** ว่าด้วยการปกปิดอาบัติชั่วหยาบ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌายะ-บุตรต้องอาบัติชื้อสัจเจตนิกาสุกกวิสัจฐิ(จงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน) แล้วขอรับรองเพื่อน

ภิกษุให้ช่วยปกปิดอาบัติของตน บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้จึงพากัน
ดำหนิแล้วกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติ
สิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุปกปิดอาบัติชั่วหยาบ(ปาราชิกและสังฆาติเสส)ของภิกษุอื่น

๕. พระบัญญัติแห่งอุณวิสตัสสิกขาบท ว่าด้วยการอุปสมบทให้
บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภ
เรื่องที่เด็กชายอุบาลีและเพื่อนรวม ๑๗ คน เข้ารับการอุปสมบททั้งที่มีอายุยังไม่ครบ
๒๐ ปีบริบูรณ์ แล้วไม่สามารถอดทนต่อความหิวกระหาย และความหนาวความร้อน
เป็นต้น จึงพากันร้องให้ถ่ายทอดจระบัสสาวะรดเสนาสนะเปื้อนไปหมด เมื่อ
พระองค์ทรงทราบเรื่องนี้จากท่านพระอานนท์แล้ว จึงทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท
นี้ห้ามมิให้ภิกษุผู้เป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทให้แก่บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปีบริบูรณ์

๖. พระบัญญัติแห่งเถยยัสตถสิกขาบท ว่าด้วยการเดินทางไกลร่วมกับ
พ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่
ภิกษุรูปหนึ่งรู้ว่าพ่อค้าเกวียนกลุ่มนี้บรรทุกของหนีภาษี แต่ก็ยังขออาศัยร่วมเดิน
ทางไปด้วย เมื่อเจ้าหน้าที่ศุลกากรซุ่มจับพวกพ่อค้าเกวียนกลุ่มนี้ได้พร้อมของกลาง
และสอบสวนแล้วทราบว่าภิกษุรูปนี้มีได้กระทำความผิดจึงดำหนิว่า “ท่านรู้ว่าพ่อค้าเกวียน
กลุ่มนี้บรรทุกของหนีภาษีเป็นประจำ ทำไมท่านจึงร่วมเดินทางมาด้วย” แม้บรรดา
ภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิแล้วกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ
จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเดินทางไกลร่วมกับ
พวกพ่อค้าเกวียนผู้เป็นโจร

๗. พระบัญญัติแห่งสังวิธานสิกขาบท ว่าด้วยการชักชวนเดินทางไกล
ร่วมกับมาตุคาม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่
มาตุคามคนหนึ่งทะเลาะกับสามีแล้วหนีออกจากบ้านมาพบภิกษุรูปหนึ่งกำลังจะ
เดินทางไปกรุงสาวัตถี จึงเอยปากขอร่วมเดินทางไปด้วย และเมื่อสามีของนางตามมา
พบเห็นเข้าจึงตรงเข้าไปทำร้ายภิกษุรูปนั้นด้วยเข้าใจว่า “ท่านเป็นผู้พาภรรยาของตน
หนีมา” เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้จึงพากันดำหนิและกราบทูลพระ

องค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุชักชวนมาตุคามเดินทางไกลร่วมกัน

๘. พระบัญญัติแห่งอริกฐสิกขาบท ว่าด้วยพระอริกฐะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พระอริกฐะผู้มีบรรพบุรุษเป็นพรานฆ่าเนื้อ มีทิฏฐิบาปเกิดขึ้นในจิตใจว่า “เรารู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว จนกระทั่งว่าธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นธรรมก่อนอันตราย ก็หาสามารถก่อนอันตรายแก่ผู้ช้องเสพได้จริงไม่” แม้เพื่อนภิกษุทั้งหลายจะบอกเตือนว่าไม่ควรกล่าวอย่างนั้น แต่ท่านก็ยังกล่าวยืนยันทิฏฐิของตนอยู่เหมือนเดิม จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แล้วรับสั่งให้ว่ากล่าวตักเตือนได้ หากไม่ยอมสละทิฏฐิบาปดังกล่าวก็ให้สวดสมณุภาสน์ด้วยญัตติจตุตถกรรม หากภิกษุรูปนั้นยังไม่ยอมสละทิฏฐิบาปดังกล่าวอีกก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๙. พระบัญญัติแห่งอุกขิตตสัมภอกสิกขาบท ว่าด้วยการคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์คบหาสมาคมกับพระอริกฐะที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรม เพราะไม่ยอมสละทิฏฐิบาปที่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค โดยทำอุโบสถร่วมกันบ้าง ปวารณาร่วมกันบ้าง หรือทำสังฆกรรมต่าง ๆ ร่วมกันบ้าง ทั้งที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ก็รู้ว่าสงฆ์ยังไม่ได้เรียกพระอริกฐะกลับเข้าหมู่(ยังไม่ยกเลิกการลงอุกเขปนิยกรรม) เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงพากันดำหนิและกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุคบหาภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนิยกรรมเพราะกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค

๑๐. พระบัญญัติแห่งกัณฐกสิกขาบท ว่าด้วยสมณูเทศชื่อกัณฐกะ ถูกสงฆ์นาสนะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ทำการปลอมโยน คบหา และนอนร่วมกับสมณูเทศ(สามเณร)ชื่อกัณฐกะที่ถูกสงฆ์นาสนะ(ไล่ออกจากสำนัก) เพราะเกิดทิฏฐิบาปขึ้นในจิตใจเช่นเดียวกับพระอริกฐะ เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงพากันดำหนิและกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุคบหาสมณูเทศที่ถูกสงฆ์นาสนะแล้ว

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทในสัปปาณกวรรคมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๘. สหธรรมิกวรรค

สหธรรมิกวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินั้น ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประพฤตินั้นไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสมของภิกษุทั้งหลายที่ประพฤตินั้นอยู่ร่วมกัน ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “สหธรรมิกวรรค” ก็เป็นการตั้งตามสาระสำคัญของสิกขาบททั้งหมดที่ประมวลไว้ในวรรคนั้นนั่นเอง

สหธรรมิกวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๒ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทกษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. สหธรรมิกสิกขาบท (๑๒๐)

ว่าด้วยการกล่าวตักเตือนผู้ร่วมประพฤตินั้นโดยชอบธรรม

การประพฤตินั้นไม่ถูกต้องและไม่เหมาะสม แล้วไม่แสดงความสนใจต่อคำตักเตือนด้วยความปรารถนาดีของผู้อื่น ถือเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะทำให้ตนห่างไกลจากการประพฤตินั้นแล้ว ก็ยังจะถูกดำเนินคดีให้เสื่อมเสียอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระฉันนะประพฤติดนไม่สมควร แล้วยังพูดเป็นเชิงโต้แย้งภิกษุทั้งหลายที่กล่าวเตือนโดยชอบธรรมว่า “กระผมจะยังไม่ศึกษาสิกขาบทนี้จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นพระวินัยธรก่อน”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงพากันดำหนิท่านพระฉันนะต่าง ๆ นานา แล้วกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระฉันนะมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิท่านพระฉันนะโดยอนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรม กล่าวอย่างนี้ว่า ‘กระผมจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นวินัยธร’ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ศึกษาพึงรู้ พึงสอบถาม พึงพิจารณา นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสหธรรมิกสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. โดยชอบธรรม หมายถึงสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้

เมื่อภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนด้วยพระบัญญัติโดยชอบธรรมอย่างนี้ ถ้าภิกษุนั้นกล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นพระวินัยธร ผู้เป็นบัณฑิต ผู้มีปัญญา ผู้เป็นพหูสูต ผู้เป็นพระธรรมกถึก” ก็ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ผู้ศึกษา หมายถึงผู้ใดใคร่สำเหนียก

๓. **ฟังสอบถาม** หมายความว่า ฟังสอบถามว่า “ท่านผู้เจริญ ลิกขาบทนี้เป็นอย่างไร หรือลิกขาบทนี้มีเนื้อความว่าอย่างไร”

๔. **ฟังพิจารณา** หมายความว่า ฟังคิด ฟังไตร่ตรอง

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องการกล่าวตักเตือนผู้ร่วมประพฤติธรรมโดยชอบธรรม มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง แล้วกล่าวอย่างนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. เมื่ออุปลัมบันว่ากล่าวตักเตือนด้วยเรื่องที่ไม่ใช่พระบัญญัติ ภิกษุนั้นกลับกล่าวว่า “เรื่องนี้ไม่เป็นไปเพื่อความขัดเกลา ไม่เป็นไปเพื่อความก่อกำจัด ไม่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้น่าเลื่อมใส ไม่เป็นไปเพื่อความไม่ก่อ ไม่เป็นไปเพื่อความปรารภความเพียร กระผมจะยังไม่ศึกษาในลิกขาบทนี้ ...” ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. เมื่ออุปลัมบันว่ากล่าวตักเตือนด้วยพระบัญญัติ หรือไม่ใช่พระบัญญัติ ภิกษุนั้นกลับกล่าวว่า “เรื่องนี้ไม่เป็นไปเพื่อความขัดเกลา ...” ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. อุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปลัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสหธรรมกิลิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุกล่าวว่า “เราจักรู้ จักศึกษา”

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. วิเลขนสิกขาบท (๑๒๑)

ว่าด้วยความยุ่งยากแห่งสิกขาบท

ความวิตกว่าเมื่อมีผู้รู้พระวินัยมากขึ้น จะทำให้ตนเองถูกชักจูงหรือขึ้นไต่งาย จึงพากันพุดดูหมิ่นพระวินัยว่าเป็นสิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ไม่มีประโยชน์อะไร ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและควรแก่การตำหนิติเตียนเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ได้ตรัสวินัยกถา ทรงพรรณนาคุณของพระวินัย ตรัสสรรเสริญการเรียนพระวินัย และทรงพรรณนาคุณของท่านพระอุบาลีโดยอเนกประการ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายพากันไปเล่าเรียนพระวินัยในสำนักของท่านพระอุบาลีกันเป็นจำนวนมาก

ตรงกันข้ามกับพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับเกิดความวิตกว่า “ถ้าภิกษุทั้งหลายรอบรู้พระบัญญัติในพระวินัย ก็จักชักจูงขึ้นนำพวกเราไต่งาย สมควรที่พวกเราจะดูหมิ่นพระวินัย” จากนั้นจึงกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า “สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ยกขึ้นแสดงเหล่านี้จะมีประโยชน์อะไร ย่อมเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยาก”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้จึงพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงดูหมิ่นพระวินัยเล่า” จากนั้นจึงไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใด เมื่อมีผู้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ กล่าวอย่างนี้ว่า ‘สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ยกขึ้นแสดงเหล่านี้ จะมีประโยชน์อะไร ย่อมเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยาก’ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดูหมิ่นสิกขาบท”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวิเลขนสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรนำมาศึกษา คือ :-

๑. เมื่อมีผู้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ หมายความว่า เมื่อมีผู้ใดผู้หนึ่งยกขึ้นแสดง ใช้ผู้อื่นให้ยกขึ้นแสดง หรือกำลังท่องปาติโมกข์อยู่

๒. กล่าวอย่างนี้ หมายความว่า ภิกษุกล่าวว่า “สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ยกขึ้นแสดงเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความรำคาญ เพื่อความลำบาก เพื่อความยุ่งยาก” แล้วกล่าวดูหมิ่นพระวินัยให้อุปสัมบันฟังว่า “พวกภิกษุที่เล่าเรียนพระวินัยนี้จะมี ความรำคาญ ลำบาก ยุ่งยาก ส่วนพวกภิกษุที่ไม่เล่าเรียนพระวินัยนี้จะไม่มีความรำคาญ ลำบาก ยุ่งยาก สิกขาบทนี้พวกท่านไม่ยกขึ้นแสดงจะดีกว่า ไม่ศึกษาจะดีกว่า พระวินัย จงอันตรายกันไป หรือภิกษุพวกนี้จึงเป็นผู้ไม่รอบรู้พระบัญญัติ” ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องความยุ่งยากแห่งสิกขาบทหรือการกล่าวดูพระวินัย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วดูหมิ่นพระวินัย ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุดูหมิ่นธรรมอย่างอื่น ต้องอาบัติทุกกฏ หากดูหมิ่นพระวินัยหรือธรรมอย่างอื่นให้อนุปสัมบันฟัง ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวิเลนสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะดูหมิ่น แต่กล่าวตามเหตุว่า “นิมนต์ท่านเรียนพระสูตร หรือพระอภิธรรมไปก่อน ภายหลังจึงเรียนพระวินัย”

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. โมหนสิกขาบท (๑๒๒)

ว่าด้วยการทำให้ผู้อื่นหลง

การทำความผิดแล้วอ้างว่า ไม่รู้ว่าเป็นความผิด หรืออ้างว่าเพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เอง ว่า การทำอย่างนี้เป็นความผิด ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และควรแก่การดำเนินคดีเตียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะทำให้ผู้อื่นสับสนหรือหลงประเด็นได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติไม่สมควรแล้วคิดอยู่ในใจว่า “ขอภิกษุทั้งหลายจงทราบ ว่า พวกเราต้องอาบัติเพราะความไม่รู้” แต่เมื่อภิกษุยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงแล้ว กลับกล่าวว่า “พวกกระผมเพิ่งทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ธรรมแก่นี้มาในพระสูตร อยู่ในพระสูตร มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน” เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้ แล้วจึงพากันดำเนินพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำเนินพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใด เมื่อภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ทุกกึ่งเดือน กล่าวอย่างนี้ว่า ‘กระผมพึงทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ทราบว่า ธรรมแม้นี้มาในพระสูตร มีอยู่ในพระสูตร มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน’ ถ้าภิกษุเหล่าอื่นจำภิกษุนั้นได้ว่า ‘เมื่อภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ ภิกษุนั้นเคยนั่งอยู่ ๒-๓ ครั้งมาแล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงมากครั้งยิ่งกว่า’

ภิกษุนั้นย่อมไม่พ้นเพราะความไม่รู้ แต่ภิกษุนั้นจะต้องอาบัติใด เพราะประพฤตินั้นเหมาะสมนั้น พึงปรับอาบัตินั้นตามธรรม และพึงยกโมหาโรปนกรรมขึ้นมาปรับเพิ่มให้งขึ้นไปอีกว่า

‘ท่าน ไม่ใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดี ที่เมื่อภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ ท่านไม่ใส่ใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี’ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะสร้างทำผู้อื่นให้หลงนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งโมหนสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

กล่าวอย่างนี้ หมายความว่า ภิกษุประพฤตินั้นสมควรแล้วคิดอยู่ในใจว่า “ขอภิกษุทั้งหลายจงทราบทั่วกันว่า พวกเราต้องอาบัติเพราะความไม่รู้” แต่เมื่อภิกษุยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงให้ฟังแล้ว กลับกล่าวเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายหลงประเด็นว่า “กระผมพึงทราบเดี๋ยวนี้เองว่า ธรรมแม้นี้มาในพระสูตร อยู่ในพระสูตร มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน” ต้องอาบัติทุกกฏ

ถ้าภิกษุเหล่าอื่นจำภิกษุรูปนี้ได้ว่า “เมื่อภิกษุยกพระปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่นั้น ภิกษุรูปนี้เคยนั่งฟังอยู่ ๒-๓ ครั้งแล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงว่าเคยนั่งฟังมากกว่านี้หรือไม่” ภิกษุรูปนี้จะพ้นจากอาบัติเพราะอ้างว่าไม่รู้ไม่ได้ ส่วนจะต้องอาบัติใด ก็ควรพิจารณาปรับอาบัติตามสมควรแก่ธรรม และพึงยกโมหาโรปนกรรมขึ้นมาปรับให้หนักเพิ่มขึ้นอีก

กรรมวาจาหลงโมหาโรปนกรรม

พระองค์ทรงแนะนำวิธียกโมหาโรปนกรรมขึ้นมาปรับอาบัติภิกษุผู้ประพฤติน่าสมควรแล้วพูดเพื่อต้องการให้ภิกษุทั้งหลายหลงประเด็นอย่างนี้ คือ ภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมว่า :-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เมื่อภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ ไม่ใส่ใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี ถ้าสงฆ์พร้อมกันแล้ว พึงยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับภิกษุชื่อนี้ นี่เป็นญัตติ

ท่านผู้เจริญ ของสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้เมื่อภิกษุยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงอยู่ ไม่ใส่ใจฟังให้สำเร็จประโยชน์ด้วยดี สงฆ์ยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับภิกษุชื่อนี้ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับภิกษุชื่อนี้ ท่านรูปนั้นพึงนั่งท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์ยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับภิกษุชื่อนี้แล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าขอถือเอาความนิ่งนั้นเป็นมติอย่างนี้”

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุประพฤติน่าสมควร แล้วกล่าวเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายหลงประเด็น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เมื่อสงฆ์ยังไม่ยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับ ภิกษุที่ทำให้ผู้อื่นหลงประเด็นนั้นต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสงฆ์ยกโมหาโรปนกรรมขึ้นปรับแล้ว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. กรรม(โมหาโรปนกรรม)ที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้องบ้าง แล้วทำผู้อื่นให้หลงประเด็น ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๓. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้องบ้าง แล้วทำผู้อื่นให้หลงประเด็น ต้องอาบัติทุกกฏ

๕๐๘

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งโมหณสิกขาบทที่ ๓ มีช้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุยังไม่ได้ฟังพระปาติโมกข์โดยพิสดาร
๒. ภิกษุฟังพระปาติโมกข์โดยพิสดารยังไม่ถึง ๒-๓ ครั้ง
๓. ภิกษุไม่ประสงค์จะทำผู้อื่นให้หลงประเด็น
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. ปหารสิกขาบท (๑๒๓)

ว่าด้วยการทำร้ายเพื่อนภิกษุ

การทำร้ายผู้อื่น ไม่ว่าผู้อื่นนั้นจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม ถือเป็นเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่พึงกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพราะขัดแย้งกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ว่าภิกษุหรือบรรพชิตไม่พึงทำร้ายผู้อื่น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธและไม่พอใจ แล้วทำร้ายพวกภิกษุสัตรสวัคคีย์จนร้องไห้ เมื่อภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วต่างก็พากันดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ ทำร้ายภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปหารสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

ทำร้าย หมายความว่า ภิกษุทำร้ายด้วยกาย ด้วยของที่เนื่องด้วยกาย หรือด้วยของที่โยนไป โดยที่สุดแม้ด้วยกลีบอุบล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุโกรธและไม่พอใจแล้วทำร้ายภิกษุด้วยกัน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง เมื่อโกรธและไม่พอใจแล้วทำร้าย ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุโกรธและไม่พอใจแล้วทำร้ายอุปลัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ
๓. อุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปลัมบันบ้าง เมื่อโกรธและไม่พอใจแล้วทำร้าย ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปหารสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุทำไปเพื่อป้องกันตัว
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๕. ตลัตตติกสิกขาบท (๑๒๔)

ว่าด้วยการเงื่อหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้าย

การใช้ร่างกายของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดของร่างกายก็ตาม หรือการใช้วัตถุสิ่งของอย่างอื่น แสดงทำที่ว่าจะทำร้ายผู้อื่น ก็ถือว่าเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะพึงทำอีกเช่นกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ว่าภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธและไม่พอใจเงื่อหอกคือฝ่ามือขึ้นทำที่ว่าจะทำร้ายพวกภิกษุสัตถรsvคคีย์ ทำให้พวกภิกษุสัตถรsvคคีย์เกิดความกัฬจvจvร้องไห้ เมื่อภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วต่างก็พากันดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดโกรธ ไม่พอใจ เงื่อหอกคือฝ่ามือให้ภิกษุ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งตลัตตติกสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

เงื่อหอกคือฝ่ามือ หมายความว่า ภิกษุเงื่อกาย ของที่เนื่องด้วยกาย หรือโดยที่สุดแม้ด้วยกลีบอุบล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเงื้อหอกคือฝ่ามือทำที่ว่าจะทำร้าย มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง เมื่อโกรธและไม่พอใจแล้วเงื้อหอกคือฝ่ามือขึ้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุโกรธและไม่พอใจแล้วเงื้อหอกคือฝ่ามือให้อุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ
๓. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งตลสัตติกสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำไปเพื่อป้องกันตัว
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. อมุลกสิกขาบท (๑๒๕)

ว่าด้วยการใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล

การกล่าวหาผู้อื่นให้ได้รับความเสื่อมเสียโดยปราศจากมูลความจริง ถือเป็นการกระทำที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง และสมควรที่วิญญูชนผู้เป็นบัณฑิตทั้งหลายจะได้แสดงความกล้าหาญด้วยการดำเนินบุคคลที่ชอบกระทำเช่นนั้นให้เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชน หากมิเช่นนั้นก็จะทำให้บุคคลผู้นี้กำเริบเลิกลาไปเที่ยวกล่าวหาใครต่อใครให้ได้รับความเดือดร้อนไปทั่ว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดใส่ความภิกษุเหล่าอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล เมื่อบรรดาภิกษุผู้มกน้อยสนโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์การ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น**พระบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“**ภิกษุใดใส่ความภิกษุด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์**”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอมุลสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ใส่ความ** หมายความว่า ภิกษุโจทเอง หรือสั่งให้ผู้อื่นโจท ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. **อาบัติสังฆาทิเสส** หมายถึงสังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ข้อใดข้อหนึ่ง
๓. **ไม่มีมูล** หมายความว่า ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้นึกสงสัย

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุพูดใส่ความภิกษุเหล่าอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วพูดใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุพุดใส่ความด้วยอาจารวิบัติ คือ ความประพฤดิเสียหาย ซึ่งเป็นอาบัติเล็กน้อย ได้แก่ถูลัจฉัย ปาจิตติย ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทพภาสิต หรือพุดใส่ความด้วยทฎฐิวิบัติ คือ ความเห็นที่คลาดเคลื่อนผิดไปจากพระธรรมวินัย โดยไม่มีมูล ต้องอาบัติทุกกฎ หรือพุดใส่ความอนุปสัมบัน ก็ต้องอาบัติทุกกฎ

๓. อนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฎ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอมุลสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุสำคัญว่าเป็นเรื่องจริง แล้วโจทเองหรือใช้ผู้อื่นให้โจท
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. สัญจิจจสิกขาบท (๑๒๖)

ว่าด้วยการจงใจก่อความรำคาญ

การกล่าวตอกล้อข่มขู่ผิดพลาดของบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา ถือเป็นการกระทำที่ควรแก่การตำหนิ เพราะเท่ากับเป็นการประจานบุคคลนั้นให้ได้รับความเสื่อมเสีย จนกระทั่งอาจถูกดูหมิ่นเกลียดชังไปในที่สุดก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พักพิวกุณฐิพคิยจึงใจก่อความรำคาญแก่พวกภิกษุสัตถรสวัคคิยด้วยการกล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ว่า สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบทแก่บุคคลผู้มีอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี พวกท่านอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี แม้จะอุปสมบทแล้ว แต่ก็คงจะยังเป็นอนุปสัมบันของพวกเราอยู่นั่นแหละ”

พวกภิกษุสัตว์ตรัสว่าศรัทธาที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดให้รำคาญใจอยู่เสมอ ๆ จึงร้องไห้ และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็ตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดจงใจก่อความรำคาญให้แก่ภิกษุด้วยหวังว่า ‘เธอจักไม่มีความผาสุกแม้ชั่วครู่ด้วยอุบายนี้’ ประสงค์เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสังฆกิจจสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. จงใจ หมายความว่า รู้อยู่ รู้ดีอยู่ จงใจ ฝ่าฝืนล่วงละเมิด
๒. ก่อความรำคาญ หมายความว่า ภิกษุกล่าวเพื่อก่อความรำคาญว่า “ท่านคงจะอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี อุปสมบทแล้ว ท่านก็คงจะฉันอาหารในเวลาวิกาลดื่มน้ำเมา และนั่งในที่ลับกับมาตุคาม” ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๓. ประสงค์เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น หมายความว่า ไม่มีเหตุผลอย่างอื่น นอกจากต้องการก่อความรำคาญ

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียีได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุจงใจก่อความรำคาญ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วจงใจก่อความรำคาญ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุจงใจก่อความรำคาญให้แก่อนุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. อนุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสังฆกิจสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุไม่ประสงค์จะก่อความรำคาญ จึงกล่าวว่า “ท่านคงจะอายุหย่อนกว่า ๒๐ ปี อุปสมบทแล้ว ท่านก็คงจะฉันอาหารในเวลาวิกาล ตื่นน้ำเมา และนั่งในที่ลับกับมาตุคาม ท่านจงรู้เถิด อย่าได้มีความรำคาญในภายหลังเลย”

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. อุปัสสูตติสิกขาบท (๑๒๗)

ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน

การแอบฟังเรื่องที่บุคคลอื่นสนทนากัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองหรือไม่ก็ตาม ถือเป็นการกระทำที่ไร้มรรยาท เข้าลักษณะสอดรู้สอดเห็น ไม่สมควรอย่างยิ่งที่ภิกษุทั้งหลายจะฟังกระทำเช่นนี้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีลดีงาม แล้วไปแอบฟังพวกภิกษุผู้มีศีลดีงามที่สนทนากันว่า “พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่มีความละอาย ไม่สมควรที่พวกเราจะไปทะเลาะกับภิกษุพวกนี้”

ภายหลังจากที่ได้ฟังเช่นนี้แล้ว พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงไปพูดต่อว่าพวกภิกษุผู้มีศีลตั้งถามว่า “ทำไมพวกท่านจึงกล่าวหาพวกผมว่าไม่มีความละอาย” เมื่อถูกย้อนถามว่า “พวกท่านได้ยืมมาจากไหน” จึงบอกว่า “พวกผมไปแอบฟังพวกท่านคุยกัน”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงไปยื่นแอบฟังพวกภิกษุผู้บำเพ็ญบารมีทะเลาะวิวาทสนทนากันเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดยื่นแอบฟังภิกษุผู้บำเพ็ญบารมี ทะเลาะ วิวาทกัน ด้วยตั้งใจว่า “เราจะฟังคำที่ภิกษุพวกนี้กล่าว” ประสงค์เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรอื่น ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอุปัชฌาสติสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. บาดหมาง ทะเลาะ วิวาทกัน หมายความว่า ผู้เกิดอธิกรณ์

๒. ยื่นแอบฟัง หมายความว่า ภิกษุเดินไปด้วยตั้งใจว่า “เราจักฟังภิกษุเหล่านี้แล้วจักโจท ดักเตือน ว่ากล่าวตำหนิ ให้สำนึก หรือทำให้เก้อเขิน” ต้องอาบัติทุกกฏ ยื่นในที่ที่จะได้ยิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ภิกษุเดินอยู่ข้างหลัง รีบเดินให้ทันด้วยตั้งใจว่า “จะฟัง” ต้องอาบัติทุกกฏ ยื่นอยู่ในที่ที่จะได้ยิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ภิกษุเดินไปข้างหน้า กลับเดินให้ช้าลงด้วยตั้งใจว่า “จะฟัง” ต้องอาบัติทุกกฏ ยื่นอยู่ในที่ที่จะได้ยิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เมื่อภิกษุอื่นปรึกษากันเดินผ่านมายังที่ที่ภิกษุยืน ที่ที่ภิกษุนั่ง หรือที่ที่ภิกษุนอน ต้องกระแอมให้รู้ตัว ถ้าไม่กระแอมหรือไม่ให้เขารู้ตัว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. อุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง แล้วยืนแอบฟัง ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ภิกษุยืนแอบฟังอนุอุปสัมบัน ต้องอาบัติทุกกฏ
๓. อนุอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอนุอุปสัมบันบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอุปัฏฐกสิกขาบทที่ ๘ มีช้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเดินไปด้วยหมายใจว่า “จักฟังคำของภิกษุเหล่านี้แล้ว จักงดจักเว้น จักระงับ จักปลดเปลื้องตัว”
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๙. กัมมปฏิपाหนสิกขาบท (๑๒๘)

ว่าด้วยการคัดค้านกรรมที่ทำถูกต้อง

การมอบหมายให้บุคคลอื่นไปร่วมประชุมแทน แล้วภายหลังกลับปฏิเสธ หรือคัดค้านผลการประชมนั้น โดยอ้างว่าได้มอบหมายให้ไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และควรแก้การดำเนินคดีเป็นอย่งยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติน่าสมควร เมื่อสงฆ์จะพิจารณาทำกรรม(ลงโทษ) แก่ภิกษุแต่ละรูป ก็ได้พากันคัดค้าน ต่อมาเมื่อสงฆ์ได้ประชุมพิจารณาเรื่องนี้อีก พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ติดการกระดัดเย็บจีวรอยู่ จึงมอบฉันทะให้ภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งไปร่วมฟังผล และสงฆ์ได้พิจารณาว่า “ภิกษุรูปนี้อยู่ในกลุ่มพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาเพียงรูปเดียว “ จึงทำกรรม(ลงโทษ)แก่เธอเพียงรูปเดียวก่อน

ภายหลังจากที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบผลการพิจารณาของสงฆ์เช่นนี้ จึงกล่าวคัดค้านว่า “พวกเราไม่ได้ให้ฉันทะเพื่อจะให้สงฆ์ทำกรรมแก่ท่าน ถ้าพวกเราทราบเช่นนี้ก็อย่ายอมให้ฉันทะไป”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้ จึงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์เมื่อให้ฉันทะเพื่อกรรมที่ทำถูกต้องแล้ว กลับดิเียนในภายหลังอีกเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนเกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดให้ฉันทะเพื่อกรรมที่ทำถูกต้องแล้ว กลับดิเียนในภายหลัง ต้องอาบัติปาจิตติย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกัมมปฏิพาหนสิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

กรรมที่ทำถูกต้อง หมายถึง อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติหุตยกรรม ญัตติจตุตถกรรมที่สงฆ์ทำโดยธรรม โดยวินัย โดยสัตตสุศาสน์ เมื่อภิกษุให้ฉันทะไปแล้วกลับติเตียนในภายหลัง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องการคัดค้านกรรมที่ทำถูกต้อง มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้อง ให้ฉันทะไปแล้วกลับติเตียน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ถ้าไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งกัมมปฏิพาหนสิกขาบทที่ ๙ มีช้อยยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรู้อยู่ว่า “สงฆ์ทำกรรมไม่ชอบธรรม แยกกันทำ หรือทำแก่ภิกษุผู้ไม่ควรแก่กรรม” จึงติเตียน

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๐. จันทอหัตถวาทมนสิกขาบท (๑๒๙)

ว่าด้วยการไม่ให้ฉันทะแล้วหลีกไป

การได้รับมอบหมายให้เข้าประชุมเพื่อร่วมพิจารณาวินิจฉัยเรื่องสำคัญบางอย่าง แล้วออกมาจากที่ประชุมโดยไม่แจ้งเหตุผลให้ที่ประชุมทราบ ถือเป็นการกระทำที่ไร้ มรรยาท และควรแก่การตำหนิเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่สงฆ์ประชุมกันด้วยกิจบางอย่าง แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ติดยึดการดัดเย็บจีวร ไม่อาจเข้าร่วมประชุมได้ จึงมอบฉันทะให้ภิกษุรูปหนึ่งเข้าร่วมประชุมแทน เมื่อสงฆ์ ตั้งญัตติว่า “สงฆ์ประชุมกันเพื่อประโยชน์แก่กรรมใด พวกเราจักทำกรรมนั้น” จากนั้น จึงพิจารณาเรื่องของภิกษุไปที่ละรูป แต่ภิกษุที่ได้รับมอบฉันทะดังกล่าวกลับคิดว่า “การที่สงฆ์พิจารณาเรื่องของภิกษุไปที่ละรูปอย่างนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะรู้ว่าสงฆ์จะ พิจารณาเรื่องของภิกษุรูปใดก่อน” จึงลุกออกไปจากที่ประชุมสงฆ์โดยมิได้มอบ ฉันทะ(ความยินยอม)ใด ๆ ทั้งสิ้น

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วจึงพากันตำหนิภิกษุรูปนั้น ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมภิกษุรูปนี้จึงลุกออกจากที่ประชุมโดยมิได้มอบฉันทะใด ๆ ทั้งที่สงฆ์ยังมีเรื่องที่จะต้องพิจารณาวินิจฉัยอยู่” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อ ทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใด เมื่อยังมีเรื่องที่ต้องวินิจฉัยในสงฆ์ ไม่ให้ฉันทะแล้วลุกจาก อาสนะจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งฉันทอทตวาคมนสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. เรื่องที่ต้องวินิจฉัยในสงฆ์ หมายถึง (๑) เรื่องที่โจทก์แจ้งไว้ แต่ยังไม่ได้วินิจฉัย (๒) เรื่องที่ตั้งฎัตติไว้แล้ว (๓) กรรมวาจายังสวดค้างอยู่

๒. ไม่ให้ฉันทะแล้วลุกจากอาสนะจากไป หมายถึง ภิกษุไปด้วยตั้งใจว่า “ทำอะไร กรรมนี้พึงเสียหาย จะพึงแยกพวกกัน พึงทำไม่ได้” ต้องอาบัติทุกกฏ กำลังละหัตถบาลที่ชุ่มนุมนุสสงฆ์ ต้องอาบัติทุกกฏ ละหัตถบาลไปแล้ว ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุไม่ให้ฉันทะแล้วลุกไป มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรมที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ไม่ให้ฉันทะแล้วลุกจากอาสนะจากไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. กรรมที่ไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งฉันทอทตวาคมนสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่า “สงฆ์จักมีความบาดหมาง ทะเลาะ ขัดแย้งหรือวิวาทกัน”

๕๒๒

๒. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่า “สงฆ์จักแตกแยก จักร้าวราน”

๓. ภิกษุจากไปด้วยคิดว่า “สงฆ์จักทำกรรมโดยไม่เป็นธรรม แยกพวกกัน
ทำ หรือทำแก่ภิกษุผู้ไม่ควรแก่กรรม”

๔. ภิกษุเป็นไข้จึงจากไป

๕. ภิกษุจากไปด้วยกิจที่จำเป็นของภิกษุผู้เป็นไข้

๖. ภิกษุปวดอุจจาระปวดปัสสาวะแล้วจากไป

๗. ภิกษุไม่ตั้งใจทำให้กรรมเสีย จากไปด้วยคิดว่าจะกลับมาอีก

๘. ภิกษุวิกลจริต

๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๑. ทัพพลิกขาบท (๑๓๐)

ว่าด้วยการถวายจีวรแก่พระทัพพมัลลบุตร

การมีมติเห็นร่วมกัน แล้วภายหลังกลับติเตียนหรือพูดว่า “มตินั้นไม่ถูกต้อง”
แล้วไม่ยอมรับมตินั้น ถือเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง และสมควรอย่างยิ่งที่วิญญูชนผู้
เป็นบัณฑิตจะพึงติเตียน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกฉัพพัคคีย์มีมติร่วมกับสงฆ์ให้ถวายจีวรของสงฆ์แก่ท่านพระทัพพมัลลบุตร
ผู้จัดแจงเสนาสนะและแจกภัตตาหารแก่สงฆ์ ซึ่งครองจีวรเก่ามาเป็นเวลานาน แต่
ภายหลังพวกภิกษุฉัพพัคคีย์กลับดำนิว่า “พวกภิกษุเหล่านี้ย่อมลากสงฆ์ไปตาม
ความคุ่นเคยกัน”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้ว จึงพากันดำนิพวกภิกษุ
ฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ร่วมกับสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน
ให้จีวรไปแล้วกลับดำนิในภายหลังเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุณีพัพคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุณีพัพคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดร่วมกับสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ให้จัวร์ไปแล้วกลับติเตียน ในภายหลังว่า ‘พวกภิกษุหนุ่มสาวที่เป็นของสงฆ์ไปตามความคุ้นเคยกัน’ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทัฬหสิกขาบทที่ ๑๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมา จำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **พร้อมเพรียงกัน** หมายความว่า มีสังวาสเสมอกัน และอยู่ในสมานสังวาสสีมาเดียวกัน

๒. **จัวร์** หมายถึงบรรดาจัวร์ ๖ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีขนาดพอที่จะวิกัปได้เป็นอย่างดี

๓. **ตามความคุ้นเคยกัน** หมายความว่า ตามความเป็นมิตร เป็นเพื่อน ไกลชิด ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์กันมา

๔. **ที่เป็นของสงฆ์** หมายถึงที่เขาถวาย ที่เขาบริจาคแก่สงฆ์

๕. **สาว** หมายถึงจัวร์ บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร โดยที่ลุดแมก่อนจรรณ ไม่สีฟัน หรือด้ายชายผ้า

๖. **ภายหลังกลับติเตียน** หมายความว่า เมื่อภิกษุให้จัวร์แก่อุปสัมบันที่สงฆ์แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ เป็นต้น แล้วภายหลังกลับติเตียน ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกาศนียได้อธิบายเรื่องการถวายจีวรแก่พระภิกษุผู้มีมลบุตร มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. กรรม(วิธีการที่สงฆ์มีมติให้จีวรฯ)ที่ทำถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ให้จีวรไปแล้วกลับติเตียน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ภิกษุให้บริวารอย่างอื่นไปแล้วกลับติเตียน ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ภิกษุให้จีวรหรือบริวารอย่างอื่นแก่อุปสัมบันที่สงฆ์มิได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ เป็นต้น แล้วกลับติเตียน ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ภิกษุให้จีวรหรือบริวารอย่างอื่นแก่อนุปสัมบันที่สงฆ์แต่งตั้งหรือไม่ได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่จัดแจงเสนาสนะ เป็นต้น แล้วกลับติเตียน ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. กรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ภิกษุสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำถูกต้องบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกรรมที่ทำไม่ถูกต้อง ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งทัฬหฬิกขาบทที่ ๑๑ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุติเตียนสงฆ์ที่มักทำไปด้วยความลำเอียงเพราะชอบเป็นต้นว่า “ลาภที่สงฆ์ให้แก่ภิกษุนั้นไปจะมีประโยชน์อะไร ท่านได้ไปแล้วก็จะเอาไปทิ้ง ไม่ใช่สอยในทางที่ชอบ”

๒. ภิกษุวิกลจริต

๓. ภิกษุดันบัญญัติ

๑๒. ปริณามนสิกขาบท (๑๓๑)

ว่าด้วยการน้อมลากที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล

การพูดชักชวนให้บุคคลที่เตรียมทรัพย์สิ่งของมาบริจาคแก่ส่วนรวม มาให้บริจาคแก่ตนหรือแก่บุคคลนั้นบุคคลนี้ ถือเป็นวิธีการฉ้อฉลที่ต้องการเอาของส่วนรวมมาเป็นของส่วนบุคคล จัดเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องและควรแก่การดำเนินคดีเป็นอย่างยิ่ง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่สมาคมแห่งหนึ่งในกรุงสาวัตถีจัดเตรียมภัตตาหารและจีวรไว้ถวายแก่สงฆ์เป็นประจำทุกปี แต่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ได้ไปพูดชักชวนและรับเข้าสมาคมแห่งนั้นให้ถวายจีวรแก่พวกตนจนเป็นผลสำเร็จ และเมื่อถึงเวลาที่สงฆ์มาฉันภัตตาหาร สมาคมจึงได้แจ้งให้สงฆ์ทราบ ว่า “ปีนี้ไม่มีจีวรถวายเหมือนเช่นทุกปีที่ผ่านมา เพราะได้ถวายจีวรแด่พระคุณเจ้าพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ที่มาพูดชักชวนไปหมดแล้ว”

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้ว จึงพากันดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานาว่า “พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รู้ถือว่าลากเหล่านี้เขาน้อมไปถวายแก่สงฆ์ แต่ทำไมจึงพูดน้อมมาเพื่อบุคคล(พวกตน)เล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรู้ย่น้อมลากที่เขาน้อมไว้เป็นของจะถวายสงฆ์ไปเพื่อบุคคล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปริณามนสิกขาบทที่ ๑๒ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **เป็นของจะถวายสงฆ์** หมายความว่า เป็นของที่เขากวายนหรือบริจาค แก่สงฆ์

๒. **น้อมไว้** หมายความว่า เขาเปล่งวาจาว่า “เราจะถวาย จะกระทำ” ภิกษุน้อมลากนั้นไปเพื่อบุคคล ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องการน้อมลากที่เป็นของสงฆ์ไปเพื่อบุคคล มีลักษณะ มุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณี ศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ลากที่เขา น้อมไว้แล้ว ภิกษุสำคัญว่าเขา น้อมไว้แล้วบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง แล้วน้อมไปเพื่อบุคคล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ แต่ถ้าสำคัญว่าเขา ไม่ได้ น้อมไว้แล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติ

๒. ลากที่เขา น้อมไว้เพื่อสงฆ์ ภิกษุน้อมไปเพื่อสงฆ์หมู่อื่นหรือเพื่อเจดีย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๓. ลากที่เขา น้อมไว้เพื่อเจดีย์ ภิกษุน้อมไปเพื่อเจดีย์อื่นเพื่อสงฆ์หรือเพื่อบุคคล ต้องอาบัติทุกกฏ

๔. ลากที่เขา น้อมไว้เพื่อบุคคล ภิกษุน้อมไปเพื่อบุคคลอื่น เพื่อสงฆ์ หรือ เพื่อเจดีย์ ต้องอาบัติทุกกฏ

๕. ลากที่เขา ยังไม่ได้ น้อมไว้ ภิกษุสำคัญว่าเขา น้อมไว้บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเขา ยังไม่ได้ น้อมไว้ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปริณามนสิกขาบทที่ ๑๒ มีข้อยกเว้น ๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุถูกทนายถามว่า “จะถวายที่ไหน” จึงแนะนำว่า “ไทยธรรมของพวกท่านพึงได้รับการใช้สอย ได้รับการปฏิสังขรณ์ หรืออยู่นานในที่ใด หรือท่านมีจิตเลื่อมใสในที่ใด จงถวายในที่นั้นเถิด”
๒. ภิกษุวิกลจริต
๓. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ๑๒ สิกขาบทในสหธรรมิกวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งสหธรรมิกสิกขาบท ว่าด้วยการกล่าวดักเตือนผู้ร่วมประพฤตินิยมโดยชอบธรรม พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภท่านพระฉนณะประพฤติไม่สมควร เมื่อภิกษุทั้งหลายกล่าวดักเตือน ท่านกลับกล่าวว่า “กระผมจะยังไม่ศึกษาในสิกขาบทนี้ จนกว่าจะได้สอบถามภิกษุรูปอื่นผู้ฉลาด ผู้เป็นพระวินัยธรก่อน” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุกล่าวเป็นเชิงไม่ใส่ใจต่อคำกล่าวดักเตือนของภิกษุทั้งหลาย

๒. พระบัญญัติแห่งวิเลชนสิกขาบท ว่าด้วยความยุ่งยากแห่งสิกขาบท พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เกิดความวิตกว่า “ถ้าภิกษุทั้งหลายรอบรู้พระวินัยมากขึ้น ก็จะมาชักจูงขึ้นนำพวกตนได้ง่ายขึ้น” จึงปรึกษากันว่าจะดูหมิ่นพระวินัยแล้วกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า “สิกขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ยกขึ้นแสดงเหล่านี้จะมีประโยชน์อะไร...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุดูหมิ่นสิกขาบท

๓. พระบัญญัติแห่งโมหนสิกขาบท ว่าด้วยการทำให้ผู้อื่นหลง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ประพฤติไม่สมควร แล้วคิดว่าพวกตนต้องอาบัติเพราะความไม่รู้ แต่เมื่อภิกษุทั้งหลายยกพระปาติโมกข์แสดงให้ฟังแล้วกลับพูดว่า “พวกกระผมเพิ่งทราบเดี๋ยวนี้เองว่า สิกขาบทนี้มาในพระปาติโมกข์ อยู่ในพระปาติโมกข์...” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์อนุญาตให้ลงโมหาโรปนกรรม แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่ประพฤติไม่สมควรแล้วแสวงงูตีให้ผู้อื่นหลงประเด้น

๔. พระบัญญัติแห่งปหารสิกขาบท ว่าด้วยการทำร้ายเพื่อนภิกษุ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธและไม่พอใจแล้วทำร้ายพวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์จนร้องไห้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ทำร้ายภิกษุอื่น

๕. พระบัญญัติแห่งตลสัตติกสิกขาบท ว่าด้วยการเงี้ยวหอกคือฝ่ามือขึ้น ทำที่ว่าจะทำร้าย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์โกรธและไม่พอใจจึงเงี้ยวหอกคือฝ่ามือทำที่ว่าจะทำร้ายพวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์ ทำให้พวกภิกษุสัตถรสวัคคีย์กลัวจนร้องไห้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำท่าเงี้ยวหอกคือฝ่ามือหรืออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งเพื่อทำร้ายภิกษุอื่น

๖. พระบัญญัติแห่งอมูลสิกขาบท ว่าด้วยการใส่ความด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุพูดใส่ความภิกษุอื่นด้วยอาบัติสังฆาทิเสสที่ไม่มีมูล หากมีเช่นนั้นต้องอาบัติปาจิตตีย์

๗. พระบัญญัติแห่งสัญญาสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจก่อความรำคาญ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงใจกล่าวว่า “พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์อุปสมบททั้งที่อายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี ...” ทำให้พวกภิกษุสัตถรวัคคีย์รำคาญและอึดอัดใจจนร้องไห้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุจงใจพูดก่อความรำคาญแก่ภิกษุอื่น

๘. พระบัญญัติแห่งอุปสสุตสิกขาบท ว่าด้วยการแอบฟังภิกษุทะเลาะกัน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทะเลาะกับพวกภิกษุผู้มีศีลดีงามแล้วไปแอบฟังภิกษุเหล่านี้ว่าจะพูดถึงพวกตนอย่างไรบ้าง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุไปแอบฟังภิกษุที่ทะเลาะกันว่าจะพูดถึงตนหรือคนอื่นอย่างไรบ้าง

๙. พระบัญญัติแห่งกัมมปฏิพาหนสิกขาบท ว่าด้วยการคัดค้านกรรมที่ทำถูกต้อง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มอบฉันทะให้ภิกษุฉัพพัคคีย์รูปหนึ่งไปเข้าประชุมแล้วกลับคัดค้านมติของสงฆ์ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่มอบฉันทะให้ภิกษุอื่นไปร่วมประชุมแล้วคัดค้านหรือติเตียนมติของสงฆ์

๑๐. พระบัญญัติแห่งฉันทอหัตตวาทมนสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ให้ฉันทะแล้วหนีไป พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มอบฉันทะให้ภิกษุรูปหนึ่งไปเข้าประชุมแทน แต่ในระหว่างที่สงฆ์กำลังพิจารณาวินิจฉัยเรื่องที่ควรพิจารณาอยู่นั้น ภิกษุรูปนี้กลับลุกออกจากที่ประชุมไปโดยมิได้แจ้งให้สงฆ์ทราบแต่อย่างใด จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษูลุกออกจากที่ประชุมโดยมิได้บอกแจ้งให้ทราบ ทั้งที่สงฆ์ยังมีเรื่องที่ต้องพิจารณาวินิจฉัยอยู่

๑๑. พระบัญญัติแห่งทัฬหสิกขาบท ว่าด้วยการถวายจีวรแก่พระ ทัฬหัมมัลลบุตร พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวก ภิกษุฉัพพัคคีย์มีมิตรร่วมกับสงฆ์ให้จีวรแก่ท่านพระทัฬหัมมัลลบุตร แต่ภายหลังกลับ ตีเตียนหาว่าสงฆ์ให้จีวรเพราะมีความคั่นเคยกัน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุม สงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่มีมิตรร่วมกับสงฆ์แล้วกลับมาตีเตียนกันในภายหลัง

๑๒. พระบัญญัติแห่งปริณามนสิกขาบท ว่าด้วยการน้อมลากที่เป็นของ สงฆ์ไปเพื่อบุคคล พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวก ภิกษุฉัพพัคคีย์ไปพูดชักชวนสมาคมแห่งหนึ่งที่กำลังจัดเตรียมภัตตาหารและจีวรไว้ ถวายสงฆ์ ให้นำจีวรมาถวายพวกตนจนเป็นผลสำเร็จ ส่วนภิกษุสงฆ์คงได้เฉพาะ จันภัตตาหารเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้าม มิให้ภิกษุพูดน้อมลากที่เขาเตรียมไว้ถวายสงฆ์มาเพื่อตนเองหรือพวกของของตนเอง

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า สิกขาบททั้ง ๑๒ สิกขาบท ในสหธรรมิก วรรคนี้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๑๑ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๑๐ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

๙. รตนวรรค

รตนวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยรัตนะ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภิกษุเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในขณะที่พระราชอาประทับอยู่กับพระมเหสีเพียงลำพัง ภิกษุเก็บทรัพย์ของศฤงคารที่ตกอยู่นอกเขตที่พัก ภิกษุเข้าบ้านในเวลาวิกาลโดยไม่บอกลาภิกษุ เป็นต้น

ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “รตนวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของอันเตปฐกสิกขาบทที่ ๑ ที่ว่าด้วยการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในขณะที่พระราชอาประทับอยู่กับพระมเหสีเพียงลำพัง ซึ่งถือว่าพระมเหสีทรงเป็นอิตถิรัตนะของพระราชอา และสาระสำคัญของรตนสิกขาบทที่ ๒ ที่ว่าด้วยการเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมไว้ ซึ่งถือว่ารัตนะคือทรัพย์สิ่งของนั่นเอง

อนึ่ง ลักษณะพิเศษของสิกขาบทบางสิกขาบทในรตนวรรคนี้ มีลักษณะคล้ายกับสิกขาบทในนิสสัคคียปาจิตตีย์ เพราะเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งของในทางที่ไม่เหมาะสม และเมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องทำลายหรือตัดวัตถุสิ่งของนั้นให้เหมาะสมก่อนแล้วจึงจะแสดงอาบัติคืนได้ เช่นเดียวกับภิกษุที่ล่วงละเมิดสิกขาบทในนิสสัคคียปาจิตตีย์แล้วต้องสละหรือวิกัปวัตถุสิ่งของนั้นก่อน จึงจะแสดงอาบัติคืนได้

รตนวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาษณีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. อันเตปรุสิกขาบท (๑๓๒)

ว่าด้วยการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นใน

การจะเข้าไปภายในบ้านของคนอื่น ควรจะได้ส่งเสียงหรือรอให้เจ้าของบ้านกล่าวเชื้อเชิญหรืออนุญาตก่อน ไม่ควรเดินเข้าไปโดยพลการ เพราะอาจถูกเพ่งมองว่า ถือวิสาสะมากเกินไป และอาจถูกดำเนินคดีจนให้เสื่อมเสียได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระอานนท์รับสนองพระพุทธดำรัสไปสอนธรรมแก่พระสนมของพระเจ้า ปเสนทิโกศล แต่ในขณะที่ท่านพระอานนท์เดินเข้าไปภายในเขตพระราชฐานชั้นในนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลกำลังประทับอยู่ภายในห้องบรรทมกับพระนางมัลลิกาเทวีเพียงลำพัง พระนางทอดพระเนตรเห็นท่านพระอานนท์กำลังเดินเข้ามา จึงรีบเสด็จลุกขึ้นทำให้ พระภุชชาติทรงอยู่นั้นหลุดเลื่อนลงมา เมื่อท่านพระอานนท์มองเห็นจึงหันหลังเดินทาง กลับไปวัดพระเชตุวัน แล้วเล่าเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายฟัง

เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้แล้วก็พากันดำหนิต่านพระ อานนท์ต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมท่านพระอานนท์ไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้าจึงเข้าไปในเขต พระราชฐานชั้นในเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระอานนท์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิต่านพระอานนท์โดยอเนกประการ แล้วตรัส โทษของการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในโดยไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ๑๐ ประการ คือ :-

๑. พระราชาประทับอยู่กับพระมเหสีในพระราชฐานชั้นในนี้ ภิกษุเข้าไปใน เขตพระราชฐานชั้นในนั้น เมื่อพระมเหสีทรงเห็นภิกษุแล้วทรงแยมพระสรวลให้ หรือ ภิกษุเห็นพระมเหสีแล้วยิ้มให้ พระราชาอาจทรงดำริว่า “คนทั้ง ๒ นี้ได้ทำอะไรกันแล้ว หรือจะทำอะไรกันแน่นอน”

๒. พระราชาทรงมีพระราชกรณียกิจมาก เมื่อเสด็จเข้าไปหาพระสนมคนหนึ่งแล้วก็ทรงลื้มพระสนมตั้งครมภ์เพราะการที่พระราชาเสด็จไปหา นั้น พระราชาอาจทรงดำริว่า “นอกจากบรรพชิตแล้ว ไม่มีใครอื่นจะเข้ามาในที่นี้ได้ คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๓. ถ้าของมีค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในพระราชฐานหายไป พระราชาอาจทรงดำริว่า “นอกจากบรรพชิตแล้ว ไม่มีใครอื่นเข้ามาในที่นี้ได้ คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๔. ถ้าความลับของทางราชการที่ปรึกษาในพระราชฐานชั้นในรั่วไหลออกไปภายนอก พระราชาอาจทรงดำริว่า “นอกจากบรรพชิตแล้ว ไม่มีใครอื่นจะเข้ามาในที่นี้ได้ คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๕. ภายในพระราชฐานชั้นในนั้น ถ้าพระราชโอรสทรงปรารถนาที่จะปลงพระชนม์พระราชบิดา หรือพระราชบิดาทรงปรารถนาจะปลงพระชนม์พระราชโอรส ทั้ง ๒ พระองค์อาจทรงดำริว่า “นอกจากบรรพชิตแล้ว ไม่มีใครอื่นที่จะเข้ามาในที่นี้ได้ คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๖. เมื่อพระราชาทรงเลื่อนข้าราชการคนใดคนหนึ่งให้ดำรงตำแหน่งสูงขึ้น พวกที่ไม่พอใจเรื่องนี้ก็จะคิดว่า “พระราชาทรงไว้วางพระทัยกับบรรพชิต คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๗. เมื่อพระราชาทรงลดตำแหน่งข้าราชการคนใดคนหนึ่งให้ต่ำลง พวกที่ไม่พอใจเรื่องนี้ก็จะคิดว่า “พระราชาทรงไว้วางพระทัยกับบรรพชิต คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๘. พระราชามีรับสั่งให้ยกกองทัพไปในเวลาไม่ควร พวกที่ไม่พอใจเรื่องนี้ก็จะคิดว่า “พระราชาทรงไว้วางพระทัยกับบรรพชิต คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๙. พระราชามีรับสั่งให้ยกกองทัพไปในเวลาอันควร แล้วมีรับสั่งให้ยกทัพกลับเสียในระหว่างทาง พวกที่ไม่พอใจเรื่องนี้ก็จะคิดว่า “พระราชาทรงไว้วางพระทัยกับบรรพชิต คงจะเป็นการกระทำของบรรพชิตเป็นแน่”

๑๐. พระราชฐานชั้นในเป็นสถานที่คับคั่งด้วยช้าง ม้า รถ และเป็นสถานที่มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะอันเป็นเหตุแห่งความกำหนัด ไม่เหมาะแก่บรรพชิต

ภายหลังจากที่ตรัสโทษของการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในโดยไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ๑๐ ประการแล้ว พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า ก้าวล่วงธรณีประตูเข้าไปในตำหนักที่บรรทมของพระราชาผู้เป็นกษัตริย์ที่ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ที่พระราชายังไม่เสด็จออก ที่นางรัตนะยังไม่เสด็จออก ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งอันเดปุรสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. กษัตริย์ หมายถึงกษัตริย์ผู้ประสูติมาดีทั้งฝ่ายพระมารดาและพระบิดา ทรงถือกำเนิดบริสุทธิ์ตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครด่าหนิชาติกำเนิดได้

๒. ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว หมายถึงผู้ที่ได้รับอภิเษกเป็นกษัตริย์

๓. ที่พระราชายังไม่เสด็จออกมา หมายความว่า พระราชายังไม่เสด็จออกจากตำหนักที่บรรทม

๔. ที่นางรัตนะยังไม่เสด็จออก หมายความว่า พระมเหสียังไม่เสด็จออกจากตำหนักที่บรรทม หรือทั้ง ๒ พระองค์ยังไม่เสด็จออก

๕. ไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า หมายความว่า ไม่ได้เรียกมาล่วงหน้า

๖. ธรณีประตู หมายถึงธรณีประตูตำหนักที่บรรทม

๗. ตำหนักที่บรรทม หมายถึงที่บรรทมของพระราชา ซึ่งเจ้าพนักงานจัดไว้ในที่ใดที่หนึ่ง โดยที่สุดแม็กกันด้วยพระวิสูตร

๘. ก้าวล่วงกรณีประตูเข้าไป หมายความว่า ภิกษุยกเท้าแรกก้าวข้ามกรณีประตูเข้าไป ต้องอาบัติทุกกฏ ยกเท้าที่ ๒ ก้าวข้ามกรณีประตูเข้าไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษานี้ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นใน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ยังไม่ได้รับแจ้ง ภิกษุสำคัญว่าได้รับแจ้งแล้วบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่ายังไม่ได้รับแจ้งบ้าง แล้วก้าวล่วงกรณีประตูเข้าไป ต้องอาบัติปาจิตตีย์
๒. ได้รับแจ้งแล้ว ภิกษุสำคัญว่ายังไม่ได้รับแจ้งบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าได้รับแจ้งแล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งอันเตปฐกสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุผู้ได้รับแจ้งแล้ว
๒. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ผู้อยู่ไม่ได้เป็นกษัตริย์
๓. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ผู้อยู่ยังไม่ได้รับอภิเษกเป็นกษัตริย์
๔. ภิกษุเข้าไปในที่ที่พระราชาเสด็จออกจากตำหนักที่บรรทมแล้ว
๕. ภิกษุเข้าไปในที่ที่พระมเหสีเสด็จออกจากตำหนักที่บรรทมแล้ว
๖. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ทั้ง ๒ พระองค์เสด็จออกจากตำหนักที่บรรทมแล้ว
๗. ภิกษุเข้าไปในที่ที่ไม่ใช่ตำหนักที่บรรทม
๘. ภิกษุวิกลจริต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๒. รตนสิกขาบท (๑๓๓)

ว่าด้วยการเก็บรัตนะที่เจ้าของลืมไว้

การเก็บทรัพย์สิ่งของของคนอื่นที่ทำตกหล่นหรือหลงลืมไว้แล้วนำไปคืนเจ้าของ อาจได้รับยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนดี ถ้าเจ้าของทรัพย์สิ่งของนั้นเป็นคนดีมีน้ำใจ หากตรงกันข้ามก็อาจถูกตำหนิติเตียนให้เสื่อมเสียได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งลงไปสรงน้ำในแม่น้ำอจิรวดี เสร็จแล้วขึ้นมาพบอุกถัพย์ ๕๐๐ กหาปณะของพราหมณ์คนหนึ่งทิ้งไปอาบน้ำในแม่น้ำอจิรวดีเหมือนกัน แต่เมื่อ อาบน้ำเสร็จแล้วรีบกลับไปบ้านโดยลืมอุกถัพย์ของตนไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้นเอง ภิกษุ รูปนั้นจึงเก็บอุกถัพย์จำนวนดังกล่าวไว้ด้วยตั้งใจว่าจะมอบคืนให้แก่พราหมณ์ผู้เป็น เจ้าของต่อไป

ต่อมาเมื่อพราหมณ์รู้ว่าตนเองลืมอุกถัพย์ จึงรีบเดินทางย้อนกลับไปที่พบ ภิกษุรูปนั้นกำลังเดินมาจึงถามว่า “ท่านเห็นอุกถัพย์ของกระผมบ้างไหม” ซึ่งภิกษุ รูปนั้นก็กล่าวว่า “นี่อุกถัพย์ของท่าน เชิญรับไปเถิดพราหมณ์” เมื่อพราหมณ์ได้รับ อุกถัพย์แล้วกลัวว่าจะต้องเสียค่าไถ่เช่นทั่ว ๆ ไป จึงกล่าวเฉไฉไปว่า “ทรัพย์ของ กระผมมี ๑,๐๐๐ กหาปณะ ไม่ใช่ ๕๐๐ กหาปณะตามที่ท่านนำมาคืนให้ แต่กระผม คงไม่คิดจะเอาเรื่อง เพราะเห็นว่าท่านเป็นภิกษุ...” แล้วรีบเดินหลีกไป

เมื่อภิกษุรูปนั้นเดินทางกลับไปถึงวัดพระเชตุวันแล้ว ได้เล่าเรื่องนี้ให้เพื่อน ภิกษุทั้งหลายฟัง และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิภิกษุ รูปนั้นต่าง ๆ นานาว่า “ทำไมภิกษุจึงเก็บรัตนะไว้เล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อ ทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติ ลิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาภิกษุทั้งหลายเห็นห่อเครื่องประดับของนางวิสาขามิคารมารดาที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ วัดพระเชตุวัน แล้วสาวใช้วางลืมไว้ แต่ก็ไม่กล้าเก็บไว้เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะในวัดที่อยู่แล้วเก็บรักษาไว้ด้วยตั้งใจว่า “เจ้าของจะมารับคืนเอาไป” จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในอาราม”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาภิกษุหลายรูปเที่ยวจาริกไปในกรุงพาราณสี แคว้นกาสิ ผ่านบ้านพักคนงานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี คนงานเหล่านั้นจึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลายให้ฉันภัตตาหารในวันพรุ่งนี้ ตามที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสั่งไว้ว่า “ถ้ามีภิกษุเที่ยวจาริกผ่านมาก็ให้จัดเตรียมภัตตาหารถวายด้วย” เมื่อทราบว่ภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์แล้ว คนงานดังกล่าวก็ถอดแหวนวางไว้แล้วจัดเตรียมภัตตาหารเกือบตลอดคืน รุ่งขึ้นเมื่อภิกษุมมาถึงที่พักจึงได้ประเคนภัตตาหารแล้วเรียนว่า “นิมนต์ท่านทั้งหลายฉันให้เสร็จแล้วค่อยกลับ กระผมขอตัวออกไปทำงานก่อน”

เมื่อภิกษุเหล่านั้นฉันภัตตาหารเสร็จมองเห็นแหวนของคนงานถอดวางไว้ จึงคิดว่า “ถ้าพวกเราไป แหวนนี้ก็จะหาย” จึงยื่นเฝ้าแหวนจนกระทั่งคนงานเลิกงานกลับมาถึงบ้าน และแจ้งเหตุผลที่ต้องอยู่รอให้คนงานทราบ จากนั้นจึงออกเดินทางจาริกต่อไปจนถึงวัดพระเชตุวันแล้วเล่าเรื่องนี้ให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายฟัง ซึ่งเพื่อนภิกษุเหล่านั้นก็ได้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บรัตนะในที่พักได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่ในอารามหรือในที่พัก อนึ่ง ภิกษุพึงเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะหรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะในอารามหรือในที่พักแล้วรักษาไว้ด้วยตั้งใจว่า ‘เจ้าของจะรับคืนไป’ นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งรัตนสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. รัตนะ หมายถึง แก้วมุกดา แก้วมณี ไพฑูรย์ สังข์ ศิลา ประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม แก้วตาแมว

๒. ของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ หมายถึง เครื่องอุปโภคบริโภคของมนุษย์

๓. ในอาราม หมายความว่า สำหรับอารามที่มีรั้วล้อม กำหนดเอาภายในอาราม สำหรับอารามที่ไม่มีรั้วล้อม กำหนดเอาอุปจารของอารามนั้น

๔. ในที่พัก หมายความว่า สำหรับที่พักที่มีรั้วล้อม กำหนดเอาภายในที่พัก สำหรับที่พักที่ไม่มีรั้วล้อม หมายถึงเอาอุปจารของที่พักนั้น

๕. อนึ่ง พึงเก็บ ... แล้วรักษาไว้ หมายความว่า ภิกษุพึงกำหนดหมายรูปพรรณหรือตำหนิแล้วเก็บรักษาไว้ แล้วประกาศว่า “ผู้ใดของหาย ผู้นั้นจงมารับเอาไป” ถ้าเขามาก็พึงถามว่า “สิ่งของของท่านเป็นเช่นไร” ถ้าเขาบอกรูปพรรณหรือตำหนิได้ถูกต้อง ก็พึงคืนให้เขาไป ถ้าบอกไม่ถูกต้องก็พึงบอกเขาว่า “ท่านจงค้นดูเถิด”

เมื่อภิกษุจะออกไปจากอาวาสนั้น พึงมอบรัตนะดังกล่าวไว้แก่ภิกษุผู้เหมาะสมในอาวาสนั้นแล้วค่อยจากไป ถ้าไม่มีภิกษุที่เหมาะสมก็พึงมอบไว้แก่คหบดีผู้เหมาะสมในที่นั้นแล้วค่อยจากไป นี่เป็นการทำที่สมควรในเรื่องนั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งรัตนสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเก็บหรือใช้ให้เก็บรัตนะ หรือของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ ในอาราม หรือในที่พัก แล้วเก็บรักษาไว้ด้วยตั้งใจว่า “เจ้าของจะมารับคืนไป”
๒. ภิกษุถือวิสาสะเก็บของที่สมมติว่าเป็นรัตนะ
๓. ภิกษุถือเอาไปเป็นของยืม
๔. ภิกษุเข้าใจว่าเป็นของบังสุกุล
๕. ภิกษุวิกลจริต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. วิกาลคามปเวสนสิกขาบท (๑๓๔)

ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล

การที่ภิกษุเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาล ย่อมเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยของผู้ที่พบเห็นอยู่แล้ว หากภิกษุไปชวนชาวบ้านพูดแต่เรื่องของชาวบ้าน ซึ่งเป็นเรื่องที่เรียกกันว่าติรัจฉานกถาด้วยแล้ว ก็อาจถูกตำหนิไปในทางเสียหายมากยิ่งขึ้นอีกก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาล แล้วนั่งจับกลุ่มพูดคุยกับพวกชาวบ้านในเรื่องติรัจฉานกถา ๒๘ เรื่อง คือ :-

- | | |
|---------------------|------------------|
| ๑. เรื่องพระราชา | ๒. เรื่องโจร |
| ๓. เรื่องมหาอำมาตย์ | ๔. เรื่องกองทัพบ |
| ๕. เรื่องภัย | ๖. เรื่องการรบ |
| ๗. เรื่องข้าว | ๘. เรื่องน้ำ |

- | | |
|---------------------|----------------------------------|
| ๙. เรื่องผ้า | ๑๐. เรื่องที่นอน |
| ๑๑. เรื่องพวงดอกไม้ | ๑๒. เรื่องของหอม |
| ๑๓. เรื่องญาติ | ๑๔. เรื่องยานพาหนะ |
| ๑๕. เรื่องบ้าน | ๑๖. เรื่องนิคม |
| ๑๗. เรื่องเมือง | ๑๘. เรื่องชนบท |
| ๑๙. เรื่องสตรี | ๒๐. เรื่องบุรุษ |
| ๒๑. เรื่องคนกล้าหาญ | ๒๒. เรื่องดรอคน |
| ๒๓. เรื่องทำน้ำ | ๒๔. เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว |
| ๒๕. เรื่องเบ็ดเตล็ด | ๒๖. เรื่องโลก |
| ๒๗. เรื่องทะเล | ๒๘. เรื่องความเจริญและความเสื่อม |

เมื่อพวกชาวบ้านได้ฟังพวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดกันแต่เรื่องนี้ ก็พากันดำหนิต่าง ๆ นานา แม้ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ ก็พากันดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาภิกษุหลายรูปเดินทางเพื่อไปกรุงสาวัตถี เมื่อเดินทางผ่านไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งก็เป็นเวลาเกือบมืดค่ำแล้ว พวกชาวบ้านจึงนิมนต์ให้เข้าไปในหมู่บ้านก่อน แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมเข้าไป เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ แล้วพากันออกเดินทางต่อไปท่ามกลางความมืด จึงถูกพวกโจรปล้นทำร้ายในระหว่างทาง และเมื่อเดินทางไปถึงวัดพระเชตวันแล้ว ก็ได้เล่าเรื่องนี้ให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายฟัง จากนั้นภิกษุทั้งหลายจึงไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุบอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาแล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งเดินทางเพื่อไปกรุงสาวัตถี และประสบปัญหาเช่นเดียวกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑ ซึ่งพระองค์ก็ได้ทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุบอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าไปหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๓

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัด แต่เพื่อนภิกษุไม่กล้าเข้าไปขอไฟในหมู่บ้าน เพราะเป็นเวลามืดค่ำแล้ว เกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงอนุญาตให้ภิกษุเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้เมื่อมีธุระรีบด่วน จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่บอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนเช่นนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวิกาลคามปเวสนสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **มีอยู่** หมายความว่า ภิกษุที่ตนสามารถจะบอกกล่าวแล้วเข้าหมู่บ้านได้มีอยู่
๒. **ไม่มีอยู่** หมายความว่า ไม่มีภิกษุที่ตนสามารถจะบอกกล่าวแล้วเข้าหมู่บ้านได้
๓. **เวลาวิกาล** หมายถึงเวลาเมื่อเที่ยงวันล่วงไปแล้วจนถึงอรุณขึ้น
๔. **เข้าหมู่บ้าน** หมายความว่า เมื่อภิกษุก้าวเท้าเลยเข้าเขตรั้วล้อมของหมู่บ้านที่มีรั้วล้อม ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุก้าวเท้าเข้าเขตอุปจารของหมู่บ้านที่ไม่มีรั้วล้อม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาล มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนามากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. เวลาวิกาล ภิกษุสำคัญว่าเป็นเวลาวิกาลบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นกาลบ้าง ไม่บอกกล่าวภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าหมู่บ้าน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นรีบด่วนที่สมควร

๒. กาล ภิกษุสำคัญว่าเป็นเวลาวิกาลบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นกาล ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวิกาลคามปเวสนสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๑๑ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุเข้าบ้านเมื่อมีเหตุจำเป็นรีบด่วนที่สมควร
๒. ภิกษุบอกกล่าวภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าไป

๓. ภิกษุไม่ได้บอกลาเพราะภิกษุไม่มีแล้วเข้าไป
๔. ภิกษุไปอารามอื่น
๕. ภิกษุไปสำนักภิกษุณี
๖. ภิกษุไปสำนักเดียรธีย์
๗. ภิกษุไปโรงฉน์
๘. ภิกษุเดินตามทางที่ผ่านหมู่บ้าน
๙. ภิกษุเข้าไปในคราวมีเหตุขัดข้อง
๑๐. ภิกษุวิกลจริต
๑๑. ภิกษุดันบัญญัติ

๔. สัจฉิขรสิกขาบท (๑๓๕)

ว่าด้วยการทำกล่อ่งเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น

การออกปากขอสิ่งของจากคนอื่น แม้เขาจะปวารณาไว้ก็ตาม หากขบ่อยเกินไปโดยไม่รู้จักคำว่าพอ นอกจากจะส่อให้เห็นถึงความโลภอยากได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุดของผู้ขอแล้ว ยังทำให้ผู้ถูกขอได้รับความลำบากเดือดร้อนนานัปการอีกด้วย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายออกปากขอล่อ่งเข็มจากนายช่างแกะสลักงาช้างคนหนึ่ง อยู่ตลอดเวลา คือภิกษุที่มีกล่อ่งเข็มขนาดเล็กก็ขอล่อ่งเข็มขนาดใหญ่ ภิกษุที่มีกล่อ่งเข็มขนาดใหญ่ก็ขอล่อ่งเข็มขนาดเล็ก ทำให้นายช่างไม่มีเวลาแกะสลักงาช้าง ขาดรายได้ครอบครัวเดือดร้อน พวกชาวบ้านที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นต่าง ๆ นานา แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษก็พากันตำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำกลองเข็มด้วยกระดูก ด้วยงา หรือด้วยเขา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเกณฑกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งสุจิฆรสิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **กระดูก** หมายถึงกระดูกชนิดใดชนิดหนึ่ง

๒. **งา** หมายถึงงาช้าง

๔. **เขา** หมายถึงเขาชนิดใดชนิดหนึ่ง

๕. **ทำ** หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ต้องอาบัติทุกกฏในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องตีกลองเข็มให้แตก(เกณฑกะ)ก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุทำกลองเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุทำกลองเข็มที่ตนทำค้างไว้ต่อจนสำเร็จ หรือใช้ภิกษุอื่นให้ทำกลองเข็มที่ตนทำค้างไว้ต่อจนสำเร็จ หรือภิกษุทำกลองเข็มที่ผู้อื่นทำค้างไว้ต่อจนสำเร็จ หรือใช้ภิกษุอื่นทำกลองเข็มที่ผู้อื่นทำค้างไว้ต่อจนสำเร็จ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือได้กลองเข็มที่ผู้อื่นทำเสร็จแล้วมาใช้สอย ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสุจิฆริลิกขาบทที่ ๔ มีช้อยกเว้น ๔ ประการ คือ :-

- | | |
|-------------------------|-------------------|
| ๑. ภิกษุทำลูกตุ้ม | ๒. ภิกษุทำตะบันไฟ |
| ๓. ภิกษุทำลูกถวิน | ๔. ภิกษุทำกลักยา |
| ๕. ภิกษุทำไม้ป้ายตา | ๖. ภิกษุทำฝักมีด |
| ๗. ภิกษุทำกระบอกกรองน้ำ | ๘. ภิกษุวิกัลจรีต |
| ๙. ภิกษุดันบัญญัติ | |

๕. มัญจปฐิสิกขาบท (๑๓๖)

ว่าด้วยการทำเตียงหรือตั้ง

การที่ภิกษุทำหรือมีสิ่งของต่าง ๆ ที่ส่อไปในทางหรุหฺรหฺรและฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นของความเป็นสมณะ บางท่านที่พบเห็นอาจขึ้นชมว่ามีบุญบารมี แต่ในทางตรงกันข้ามพระพุทธเจ้ากลับทรงดำหนิว่าเป็นโมฆบุรุษในเพราะสิ่งของเหล่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัฏฐากยบุตรกราบทูลพระองค์ให้ทอดพระเนตรเตียงนอนของตนที่มีเท้าสูงเกินปกติ ต่อจากนั้นพระองค์จึงมีรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงรู้จักโมฆบุรุษได้ก็เพราะที่อยู่อาศัย”แล้วทรงดำหนิท่านพระอุปัฏฐากยบุตรโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้จะทำเตียงหรือตั้งใหม่ พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วโดยนัยสุด นับแต่แม่แครงลงมา ทำให้เกินกว่ากำหนดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเจทนกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งมัญญปัฏฐสิกขาบทที่ ๕ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ใหม่ หมายถึงทำขึ้นใหม่

๒. เตียงและตั้ง หมายถึงเตียงและตั้ง ๔ ชนิด คือ (๑) เตียงและตั้งที่มีแม่แคร่สอดเข้าในขา (๒) เตียงและตั้งที่มีแม่แคร่ติดขา (๓) เตียงและตั้งที่มีขาตั้งก้ามปู (๔) เตียงและตั้งที่มีขาจรดแม่แคร่

๓. พึงทำให้มีเท้าเพียง ๘ นิ้วโดยนิ้วสุด นับแต่แม่แคร่ลงมา หมายความว่า เว้นระยะใต้แม่แคร่ลงมา ฝึกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำเกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติทุกกฏในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องตัด(เจทนกะ) ขาเตียงให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ฝึกษุทำเตียงและตั้งให้มีเท้ายาวเกินกำหนด มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ฝึกษุทำเตียงและตั้งที่ตนทำค้างไว้ต้องจนสำเร็จ หรือใช้ฝึกษุอื่นให้ทำเตียงและตั้งที่ตนทำค้างไว้ต้องจนสำเร็จ หรือฝึกษุทำเตียงและตั้งที่ผู้อื่นทำค้างไว้ต้องจนสำเร็จ หรือใช้ฝึกษุอื่นให้ทำเตียงและตั้งที่ผู้อื่นทำค้างไว้ต้องจนสำเร็จ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

๒. ฝึกษุทำเองหรือใช้ฝึกษุอื่นให้ทำเตียงและตั้งเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือได้เตียงและตั้งที่ผู้อื่นทำเสร็จแล้วมาใช้สอย ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งมัญญปัฏฐสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำเตียงและตั้งได้ขนาด
๒. ภิกษุทำเตียงและตั้งต่ำกว่าขนาด
๓. ภิกษุได้เตียงและตั้งที่ผู้อื่นทำเกินขนาดมาตัดให้ได้ขนาดก่อนแล้วใช้สอย
๔. ภิกษุวิกุลจรีต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

๖. ตูลนัทธสิกขาบท (๑๓๗)

ว่าด้วยการทำเตียงหรือตั้งห่มนูน

การที่ภิกษุทำวัตถุสิ่งของเครื่องใช้เกินขนาด อาจทำให้ผู้ที่พบเห็นกล่าวชื่นชม แต่ในขณะเดียวกันก็อาจถูกตำหนิว่าวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ดังกล่าวนั้นเหมือนกับของ คฤหัสถ์ผู้บริโภคมามากก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้คนอื่นให้ทำเตียงห่มนูนบ้าง ทำตั้งห่มนูนบ้าง ทำให้พวก ชาวบ้านที่พบเห็นพากันตำหนิว่า “ทำไมพวกสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงใช้คนอื่น ให้ทำเตียงและตั้งห่มนูนเหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคมามากเล่า” แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อย สันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็ตำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำเตียง หรือตั้งห่มนูน ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่า อุททาลนกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งตุลนัทธสิกขาบทที่ ๖ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายนั้น บางส่วนได้อธิบายไว้แล้วในสิกขาบทวิภังค์แห่งมัจจุปฐุสิกขาบทที่ ๖ ส่วนที่ควรนำมาอธิบายเพิ่มเติมในที่นี้ คือ :-

๑. **นุ่น** หมายถึงนุ่น ๓ ชนิด คือ (๑) นุ่นจากต้นไม้ (๒) นุ่นจากเถาววัลย์ (๓) นุ่นจากหญ้าเลา

๒. **ทำ** หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องรื้อ(อุททาลนกะ)เอานุ่นออกก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกาศนียได้อธิบายเรื่องการทำเตียงหรือตั้งห่มนุ่น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้น พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์ในการปรับอาบัติในมัจจุปฐุสิกขาบทที่ ๕ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงที่สิกขาบทนี้กล่าวถึงการการทำเตียงหรือตั้งห่มนุ่นเท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งตุลนัทธสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำสายรัดเข้าห่มนุ่น
๒. ภิกษุทำประคดเอวห่มนุ่น
๓. ภิกษุทำสายโยกบาตรห่มนุ่น
๔. ภิกษุทำถุงบาตรห่มนุ่น
๕. ภิกษุทำผ้ากรองน้ำห่มนุ่น
๖. ภิกษุทำหมอนห่มนุ่น

๗. ภิกษุได้เตียงหรือตั้งหมอนที่ผู้อื่นทำเกินขนาดมารื้อออกก่อนแล้วใช้
๘. ภิกษุวิกัลจรีต
๙. ภิกษุดันบัญญัติ

๗. นิสีทนสิกขาบท (๑๓๘)

ว่าด้วยการทำฝารองนั่ง

การที่ภิกษุมีหรือทำสิ่งของเครื่องใช้เกินขนาด บางครั้งอาจทำให้ผู้ที่พบเห็นกล่าวขึ้นชมบ้าง กล่าวตำหนิติเตียนบ้าง แตกต่างกันไปตามความรู้สึกที่หยาบและละเอียดอ่อนของผู้ที่พบเห็นแต่ละคนเป็นสำคัญ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบบว่าพระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้ฝารองนั่งได้ จึงพากันทำฝารองนั่งมีขนาดต่าง ๆ เมื่อนำไปปูเตียงหรือตั้งแล้วก็ห้อยข้างหน้าบ้าง ห้อยข้างหลังบ้าง บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษมาพบเห็นจึงพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้จะทำฝารองนั่ง พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบครึ่งโดยคืบสุด ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ชื่อว่าเจทนกะ”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพระอุทายีซึ่งมีรูปร่างสูงใหญ่ ภูผารองนั่งตรงเบื้องพระพักตร์ของพระองค์ พลังก็ดึงชายผารองนั่งข้างโน้นข้างนี้บ้าง พระองค์จึงตรัสถามว่า “ทำไมเธอจึงปูผารองนั่งแล้วดึงชายข้างโน้นข้างนี้เหมือนช่างทำหนังเก่าเล่า” ซึ่งพระอุทายีก็ได้กราบทูลให้ทรงทราบว่ “พระพุทเจ้าข้า พระองค์ทรงอนุญาตผารองนั่งสำหรับภิกษุเล็กเกินไป”

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงอนุญาตชายผารองนั่งเพิ่มได้อีก ๑ คืบ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุผู้จะทำผารองนั่ง พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบครึ่ง ชาย ๑ คืบ โดยคืบสุด ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเจทนกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งนีสถสิกขาบทที่ ๗ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

ทำ หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ต้องทำให้ได้ขนาด คือยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบครึ่ง ชาย ๑ คืบ โดยคืบสุด ถ้าทำเกินขนาดนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องตัด(เจทนกะ)ให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกานีโยได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุทำผารองนั่งเกินขนาด มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้น พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์ในการปรับอาบัติแห่งตุลนัทธสิกขาบทที่ ๖ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงเปลี่ยนคำว่า “เตียงหรือตั้ง” เป็น “ผารองนั่ง” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งนีสีทสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำผ้ารองนั่งได้ขนาด
๒. ภิกษุทำผ้ารองนั่งต่ำกว่าขนาด
๓. ภิกษุได้ผ้ารองนั่งที่ผู้อื่นทำเกินขนาดมาตัดให้ได้ขนาดก่อนแล้วใช้
๔. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ผ้าปูพื้น ผ้า màn เปลือกฟูกหรือปลอกหมอน
๕. ภิกษุวิกุลจรีต
๖. ภิกษุดันบัญญัติ

๘. กัณฑ์ปฏิจาทิสิกขาบท (๑๓๙)

ว่าด้วยการทำผ้าปิดฝี

การที่ภิกษุใช้วัตถุสิ่งของเกินขนาด อาจทำให้ผู้ที่พบเห็นมีความรู้สึกที่แตกต่างกันไป บางท่านอาจคิดว่าดี บางท่านอาจคิดว่าไม่ดี ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางจิตใจของแต่ละคนที่ละเอียดและหยابแตกต่างกันไป

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบบว่าพระองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ผ้าปิดฝีได้ จึงพากันทำผ้าปิดฝีชนิดต่าง ๆ ปล่อยห้อยข้างหน้าบ้าง ห้อยข้างหลังบ้าง แล้วเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพบเห็นก็พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้จะทำผ้าปิดฝี ต้องทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุด ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ ที่ชื่อว่าเจทนกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งกัณฐุปัจฉาทิสิกขาบทที่ ๘ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. **ผ้าปิดฝี** หมายถึงผ้าที่ทรงอนุญาตสำหรับภิกษุผู้อาพาธ คือ เป็นโรคฝีสุกใส โรคน้ำหนอง โรคน้ำเหลือง หรือโรคฝีดาษ ได้สะดือลงไป เนื้อหุ้มเข้าขึ้นมาเพื่อใช้ปิดแผล

๒. **ทำ** หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ พึงทำให้ได้ขนาดขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบสุด

ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำเกินขนาดนั้น ต้องอาบัติทุกกฏในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องตัด(เจทนกะ)ออกให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุทำผ้าปิดฝีเป็นต้น มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัตินั้น พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ในเกณฑ์ในการปรับอาบัติแห่งนีสัทนสิกขาบทที่ ๗ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงเปลี่ยนคำว่า “ผ้ารองนั่ง” เป็น “ผ้าปิดฝี” เท่านั้น

เมื่อนาปัตติวารแห่งกัณฐุปัจฉาทิสิกขาบทที่ ๘ ซึ่งมีข้อยกเว้น ๖ ประการ ก็พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งนีสัทนสิกขาบทที่ ๗ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เฉพาะเปลี่ยนคำว่า “ผ้ารองนั่ง” เป็น “ผ้าปิดฝี” เท่านั้น

๙. วัสสิกสาฎิกาลิกขาบท (๑๔๐)

ว่าด้วยการทำผ้าอาบน้ำฝน

สิ่งของที่ทำหย่อนหรือเกินขนาดหรือขอบเขตที่กำหนดไว้ เมื่อนำมาใช้แล้ว ก็จะทำให้เห็นว่าขาดความพอดี ไม่มีความสวยงาม และอาจกลายเป็นตัวตลกให้คนอื่นมองดูด้วยความขบขันก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบดีว่า พระองค์ทรงอนุญาตให้ใช้ผ้าอาบน้ำฝนได้ จึงพากัน ทำผ้าอาบน้ำฝนขนาดต่าง ๆ นุ่งปล่อยห้อยไปข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง แล้วเที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ เมื่อบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษพบเห็นก็พากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุผู้จะทำผ้าอาบน้ำฝน พึงทำให้ได้ขนาด ขนาดในข้อนั้น คือ ยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบสุด ทำให้เกินขนาดนั้น ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเจทนกะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งวัสสิกสาฎิกาลิกขาบทที่ ๙ ที่สิกขาบทวิภังค์ นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ผ้าอาบน้ำ หมายถึงผ้าที่ทรงอนุญาตไว้ให้ใช้ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน
๒. ทำ หมายถึงความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ต้องให้ทำให้ได้ขนาด คือ ยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบสุด ทำเกินกำหนดนั้น ต้องอาบัติทุกกฏใน

ขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตติย์เพราะได้มา ต้องตัด(เจตนกะ)ออกให้ได้ขนาดก่อนแล้ว จึงแสดงอาบัติคืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาชนีย์ได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนเกินขนาด มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำผ้าอาบน้ำฝนเกินขนาดที่ตนเองทำค้างไว้ ต่อจนสำเร็จ หรือภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำผ้าอาบน้ำฝนเกินขนาดที่คนอื่นทำค้างไว้ต่อจนสำเร็จ ต้องอาบัติปาจิตติย์

๒. ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำผ้าอาบน้ำฝนเกินขนาดเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ต้องอาบัติทุกกฏ แม้ได้ผ้าอาบน้ำฝนเกินขนาดที่คนอื่นทำไว้มาใช้สอย ก็ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งวัสลิกสาฎกสิกขาบทที่ ๙ ก็มีข้อยกเว้น ๖ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งกัณฐกฏิจฉาทิสิกขาบทที่ ๘ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “ผ้าปิดผี” เป็น “ผ้าอาบน้ำฝน” เท่านั้น

๑๐. นันทสิกขาบท (๑๔๑)

ว่าด้วยพระนันทะ

การใช้วัตถุสิ่งของหรือแต่งตั้งวัลยคลึงกับบุคคลอื่น บางครั้งก็ทำให้คนทั่วไปเข้าใจผิด จนนำไปสู่การดำหนิตีเดียวนว่าไม่ดูความเหมาะสมแห่งสถานะของตนเอง หรือไม่รู้จักสิ่งที่ควรและไม่ควรได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่ท่านพระนันทะ ซึ่งเป็นโอรสของพระมาตุจฉาของพระองค์ ท่านเป็นภิกษุที่มีรูปร่างสง่างาม นาดู น่าชม แต่ต่ำกว่าพระองค์ ๔ องคุลี และชอบห่มจีวรที่มีขนาดกว้าง และยาวเท่ากับจีวรของพระองค์ ทำให้ภิกษุทั้งหลายที่เห็นท่านเดินมาแต่ไกลเข้าใจว่า พระองค์กำลังเสด็จมาอยู่เสมอ ๆ จึงเป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายดำนิว่า “ทำไมท่านพระนันทะจึงห่มจีวรมีขนาดยาวและกว้างเท่ากับจีวรของพระสุคตเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกท่านพระนันทะมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำนิท่านพระนันทะโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดทำจีวรมีขนาดเท่าสุคตจีวร หรือใหญ่กว่า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ที่ชื่อว่าเจทนกะ ขนาดเท่าสุคตจีวร ในข้อนั้น คือ ยาว ๘ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดยคืบสุคต นี้เป็นขนาดเท่าสุคตจีวร”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งนันทสิกขาบทที่ ๑๐ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

ทำ หมายความว่า ภิกษุทำเองหรือใช้ผู้อื่นให้ทำ ต้องอาบัติทุกกฏในขณะที่ทำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์เพราะได้มา ต้องตัด(เจทนกะ)ออกให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

อนึ่ง เกณฑ์ในการปรับอาบัติตามพระบัญญัติแห่งนันทสิกขาบทที่ ๑๐ ก็มีนัยที่พึงเทียบเคียงกับนัยดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเกณฑ์ในการปรับอาบัติแห่งวัสสิก-สาฎกสิกขาบทที่ ๙ หากจะมีแตกต่างกันบ้างก็เพียงเฉพาะเปลี่ยนคำว่า “ผ้าอาบนั้น ฝน” เป็น “จีวร” เท่านั้น

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งนันทสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๕ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุทำจีวรต่ำกว่าขนาด
๒. ภิกษุได้จีวรที่ผู้อื่นทำเกินขนาดมาตัดให้ได้ขนาดแล้วใช้
๓. ภิกษุทำเป็นผ้าเพดาน ผ้าปูพื้น ผ้าม่าน เปลือกพุทหรือปลอกหมอน
๔. ภิกษุวิกลจริต
๕. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทในรัตนวรรค โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งอันเตปฐสิกขาบท ว่าด้วยการเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นใน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ทำนพระอานนท์ รับสนองพระพุทธดำรัสเข้าไปสอนธรรมแก่พระสนมของพระเจ้าปเสนทิโกศลถึงพระราชฐานชั้นในโดยมิได้รับแจ้งล่วงหน้า จึงเป็นเหตุให้พระองค์ตรัสโทษของการเข้าไปยังพระราชฐานชั้นใน ๑๐ ประการ แล้วทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในโดยมิได้รับแจ้งล่วงหน้า

๒. พระบัญญัติแห่งรัตนสิกขาบท ว่าด้วยการเก็บรัถนะที่เจ้าของลืมไว้ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งเก็บถุงทรัพย์ ๕๐๐ กหาปณะของพราหมณ์คนหนึ่งทีลืมไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำจิวดี โดยตั้งใจว่าจะเก็บไว้คืนเจ้าของ แต่พราหมณ์ผู้เป็นเจ้าของกลัวจะเสียค่าไถ่ให้แก่ภิกษุรูปนั้นเหมือนกับที่ต้องเสียให้แก่คนทั่วไป จึงกล่าวเฉฉไปว่า “ทรัพย์ของกระผมมี ๑.๐๐๐ กหาปณะมิใช่ ๕๐๐ กหาปณะ ตามที่ท่านมอบคืนให้” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเก็บเองหรือให้ผู้อื่นให้เก็บรัถนะคือทรัพย์

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๒ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไม่กล้าเก็บห่อเครื่องประดับของนางวิสาขาไมครมารดาที่สาวใช้ลืมนำไว้ที่วัดพระเชตุวัน เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุเก็บรัตนะคือทรัพย์สินที่มีผู้ลืมนำไว้ในอาราม(วัด)ได้ เพื่อมอบคืนให้แก่เจ้าของต่อไป

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายไปฉันทดาหารที่บ้านพักคนงานของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี แล้วไม่กล้าเก็บแหวนของคนงานที่ถอดวางไว้ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ต้องรอรออยู่นกระทั่งคนงานกลับมา จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุเก็บรัตนะ(แหวน)ที่เจ้าของลืมนำในที่พัก เพื่อมอบคืนให้แก่เจ้าของต่อไป

๓. **พระบัญญัติแห่งวิกาลคามปเวสนสิกขาบท** ว่าด้วยการเข้าหมู่บ้านในเวลาวิกาล พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลแล้วชวนพวกชาวบ้านสนทนากันแต่เรื่องตลกขบขัน จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาล

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๓ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุหลายรูปเดินทางเพื่อไปกรุงสาวัตถี แต่เมื่อเดินทางผ่านไปถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่งก็เป็นเวลาเกือบมืดค่ำแล้ว แม้พวกชาวบ้านจะนิมนต์ให้ท่านแวะเข้าไปในหมู่บ้านก่อน แต่ภิกษุเหล่านั้นก็ไม่ยอมแวะเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงออกเดินทางต่อไปท่ามกลางความมืด จนถูกพวกโจรปล้นทำร้าย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุบอกลาภิกษุก่อนแล้วเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางเพื่อไปกรุงสรวดี และประสบปัญหาเช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในพระอนุบัญญัติที่ ๑ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุบอกลาภิกษุที่มีอยู่แล้วเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

พระอนุบัญญัติที่ ๓ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุรูปหนึ่งถูกกัด แต่เพื่อนภิกษุทั้งหลายไม่กล้าเข้าไปขอไฟในหมู่บ้านเพราะเป็นเวลามืดค่ำแล้ว เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุที่มีกิจธุระจำเป็นรีบด่วนเข้าไปในหมู่บ้านในเวลาวิกาลได้

๔. พระบัญญัติแห่งสุจิณฺรสิกขาบท ว่าด้วยการทำกลองเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายออกปากขอให้นายช่างแกะสลักงาทำกลองเข็มให้ จนนายช่างไม่มีเวลาแกะสลักงาขายเลี้ยงชีพได้ ภรรยาและบุตรก็พลอยลำบากเดือดร้อนไปด้วย จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำกลองเข็มด้วยกระดูกเป็นต้น หากทำกลองเข้มนั้นก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องตีกลองเข็มให้แตกก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

๕. พระบัญญัติแห่งมัญจปีฐสิกขาบท ว่าด้วยการทำเตียงและตั้ง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระอุปัชฌาย์ทำเตียงนอนมีเท้าสูงเกินปกติ จึงเป็นเหตุให้พระองค์มีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงรู้จักภิกษุว่าเป็นโมฆบุรุษหรือไม่ก็ให้ดูที่วัตถุเครื่องใช้และที่อยู่อาศัย” จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุทำเตียงมีเท้าสูงได้เพียง ๘ นิ้วสุดท้ายหากภิกษุทำเตียงมีเท้าสูงกว่านี้ก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องตัดเท้าเตียงให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

๖. พระบัญญัติแห่งตุโลนฺทสิกขาบท ว่าด้วยการทำเตียงและตั้งหมอน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำเตียงหรือตั้งหมอน พวกชาวบ้านที่พบเห็นต่างดำหนิว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระ

ศากยบุตรจึงใช้ให้ทำเตียงหรือตั้งห่มนอนเหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโศกยามเล่า” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำเตียงหรือตั้งห่มนอน หากภิกษุรูปใดทำก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องรื้อนอนออกก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

๗. พระบัญญัติแห่งนีสันทิกขาบท ว่าด้วยการทำฝารองนั่ง พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพคัศยิทราบว่า พระองค์ทรงอนุญาตฝารองนั่ง จึงพากันทำฝารองนั่งขนาดต่าง ๆ แล้วนำไปปูเตียง ห้อยไปข้างหน้าบ้าง ห้อยไปข้างหลังบ้าง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุทำฝารองนั่งได้ยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบครึ่ง โดยคืบพระสุคต หากทำเกินกำหนดนี้ไปก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องตัดฝารองนั่งให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พระอุทายีซึ่งมีรูปร่างสูงใหญ่ กราบทูลว่า “พระองค์ทรงอนุญาตฝารองนั่งเล็กไป” จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุทำฝารองนั่งขยายขยายออกไปได้อีกด้านละ ๑ คืบ โดยคืบพระสุคต

๘. พระบัญญัติแห่งกัณทุปฏิจจาทิสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าปิดฝี พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพคัศยิทราบว่า พระองค์ทรงอนุญาตผ้าปิดฝี จึงพากันทำผ้าปิดฝีขนาดต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุทำผ้าปิดฝีได้ยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบ โดยคืบพระสุคต หากทำเกินกำหนดนี้ไปก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องตัดผ้าปิดฝีให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคืน

๙. พระบัญญัติแห่งวัสสิกสาฎกสิกขาบท ว่าด้วยการทำผ้าอาบน้ำฝน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพคัศยิทราบว่า พระองค์ทรงอนุญาตผ้าอาบน้ำฝน จึงพากันทำผ้าอาบน้ำฝนขนาดต่าง ๆ แล้วนั่งปล่อยชายห้อยไปข้างหน้าบ้าง ห้อยไปข้างหลังบ้าง เที่ยวไปตามที่ต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้กำหนดให้ภิกษุทำผ้าอาบน้ำฝนได้ยาว

๕๖๐

๖ คืบ กว้าง ๒ คืบครึ่ง โดยคืบพระสุคต หากทำเกินกำหนดนี้ไปก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ต้องตัดผ้าอาบน้ำฝนให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคิน

๑๐. พระบัญญัติแห่งนันทสิกขาบท ว่าด้วยพระนันทะ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องที่ท่านพระนันทะ ซึ่งเป็นโอรสของพระมาตุจฉา และเป็นภิกษุที่มีรูปร่างสง่างาม น่าดู น่าชม ชอบห่มจีวรที่มีขนาดเท่าจีวรของพระองค์ ทำให้ภิกษุทั้งหลายเข้าใจผิดอยู่เสมอ ๆ ว่าเป็นพระองค์ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุทำจีวรที่มีขนาดเท่าจีวรของพระองค์ (จีวรของพระองค์ยาว ๙ คืบ ด้านกว้าง ๖ คืบ โดยคืบพระสุคต) หากทำเกินกำหนดนี้ไปก็ต้องอาบัติ และจะพ้นจากอาบัติตามสิกขาบทนี้ได้ ต้องตัดจีวรให้ได้ขนาดก่อนแล้วจึงแสดงอาบัติคิน

อนึ่ง เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว สิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทในรัตนวรรคนี้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๕ สิกขาบท และวัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๔ สิกขาบท

จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า ในปาจิตติยกัมมัทธัมทั้ง ๔๒ สิกขาบทนี้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุด ส่วนภิกษุรูปอื่น ๆ เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทลดหลั่นกันไป กล่าวคือ :-

๑. พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๔๐ สิกขาบท
๒. พวกภิกษุหลายรูปเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๙ สิกขาบท
๓. ท่านพระอุปัชฌายะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๗ สิกขาบท
๔. ภิกษุรูปหนึ่งเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๗ สิกขาบท
๕. ท่านพระฉนณะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๔ สิกขาบท
๖. พระอุทายีเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๔ สิกขาบท
๗. พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๓ สิกขาบท
๘. พวกภิกษุสัตถสวัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๓ สิกขาบท
๙. ท่านพระอานนท์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๒ สิกขาบท

๑๐. พระเทวทัตเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๒ สิกขาบท
๑๑. ภิกษุ ๒ รูป เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๒ สิกขาบท
๑๒. ท่านพระจุฬปันถกเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๓. ท่านพระนันทะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๔. ท่านพระเวฬุริยสีสะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๕. ท่านพระสาครตะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๖. ท่านพระหัตถกศากยบุตรเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๗. ท่านพระอนรุทธะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๘. พระอริฏฐะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๑๙. พระเมตติยะกับพระภุมมชกะเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๒๐. พวกภิกษุชาวฝั่งแม่น้ำวัคคุมทาเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๒๑. พวกภิกษุผู้บวชใหม่เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท
๒๒. ภิกษุรูปหนึ่งเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท

ส่วนสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๙๒ สิกขาบท ในปาจิตติยกัณฑ์ วัดพระเชตุวันเป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุด ส่วนสถานที่อื่น ๆ เป็นสถานที่ที่พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทลดหลั่นกันไป กล่าวคือ :-

๑. วัดพระเชตุวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๖๗ สิกขาบท
๒. เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๘ สิกขาบท
๓. เขตเมืองอาฬวี แคว้นมคธ เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๖ สิกขาบท
๔. โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๔ สิกขาบท

๕. นิโครธาราม เขตกรุกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์
บัญญัติสิกขาบท ๓ สิกขาบท

๖. ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี เป็นสถานที่
ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๒ สิกขาบท

๗. กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ เป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑
สิกขาบท

๘. เกสภามฤคทายวัน เขตเมืองสูงสูมารคิระ แคว้นภคคะ เป็นสถานที่
ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๑ สิกขาบท

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า สิกขาบท ๙๒ สิกขาบทในปาจิตติยกัณฑ์นี้
พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๔๐ สิกขาบท ในขณะที่
ที่วัดพระเชดวัน เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงประชุม
สงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๖๗ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

บทที่ ๖

ปาฏิเทสนียกัณฑ์

ปาฏิเทสนียกัณฑ์ คือส่วนที่ว่าด้วยการแสดงคืน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับของเคี้ยวของฉัน จัดเป็นสิกขาบทที่มีโทษรองลงมาจากปาราชิก สังฆาติเสส อนินยต นิสัคคียปาจิตตีย์ และปาจิตตีย์ เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการแสดงคืนกับภิกษุผู้มีศีลาจารวัตรดีงาม แต่สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ในปาฏิเทสนียกัณฑ์นี้มีลักษณะแตกต่างจากสิกขาบทอื่น ๆ ก็ตรงที่ว่า พระองค์ทรงบัญญัติการแสดงคืนไว้ในพระบัญญัตินั้นเลย

ปาฏิเทสนียกัณฑ์ประมวลสิกขาบทไว้ ๔ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์และบทภาชนีย์
๓. เกณฑ์ในการปรับอาบัติและอนาปัตติวาร

๑. ปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๒)

ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

การรับสิ่งของจากบุคคลอื่นโดยมิได้คำนึงถึงความพอดี นอกจากจะทำให้บุคคลอื่นได้รับความลำบากเดือดร้อนแล้ว แม้นตนเองก็อาจถูกตำหนิติเตียนให้ได้รับความเสื่อมเสียได้เหมือนกัน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุณีรูปหนึ่งเที่ยวบิณฑบาตในกรุงสาวัตถี เมื่อกลับมาพบภิกษุรูปหนึ่งจึงนิมนต์ท่านให้รับภัตตาหารที่ตนไปบิณฑบาตมา ซึ่งภิกษุรูปนั้นก็ได้กล่าวว่า “ดีละ น้องหญิง” แล้วก็รับเอาภัตตาหารไปจนหมด ทำให้ภิกษุณีรูปนั้นต้องอดอาหารไปทั้งวัน

แม้วันที่ ๒ วันที่ ๓ และวันที่ ๔ เหตุการณ์ก็เป็นไปในการทำงานอีก ภิกษุณีรูปนี้ไม่ได้ฉันภัตตาหารติดต่อกันมาเป็นเวลา ๔ วัน จนหมดแรงล้มลงในขณะที่เดินสวนทางกับเศรษฐีคนหนึ่ง เมื่อเศรษฐีทราบเรื่องนี้จึงดำหนิว่า “ทำไมพระคุณเจ้าจึงรับอาภิสจากมือภิกษุณี ซึ่งเป็นมาตุคามหาสาภได้ยากเล่า” และเมื่อบรรดาภิกษุผู้มั่งน่อยสันโดษทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิภิกษุรูปนั้นต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเอง จากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ผู้เข้าไปในละแวกบ้าน เคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า ‘ท่าน กระผมต้องธรรม(อาบัติ) คือ ปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าดำหนิไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น’”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบทที่ ๑ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้ ส่วนใหญ่ได้อธิบายไว้แล้วในสิกขาบทต่าง ๆ ในปาจิตตยิกัณฑ์ที่ผ่านมา

อนึ่ง ภิกษุรับประเคนของเคี้ยวและของฉันไว้ด้วยตั้งใจว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันก็ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทภาษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้ คือ :-

๑. ภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นญาติบ้าง แล้วรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ แล้วเคี้ยวหรือฉัน ต้องอาบัติปาฏิเทสนีเย

๒. ภิกษุรับของเป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวซีวิก เพื่อเป็นอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๓. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉัน จากมือภิกษุณีผู้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ด้วยตั้งใจว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๔. ภิกษุณีผู้เป็นญาติ ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่ญาติบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นญาติ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งปฐมปาฏิเทสนีเยสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๑๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือภิกษุณีผู้เป็นญาติ
๒. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติสั่งให้ถวายไม่ได้ ถวายเอง
๓. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายโดยวางไว้
๔. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในอาราม
๕. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในสำนักภิกษุณี
๖. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในสำนักเดียรธีย์
๗. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีถวายในโรงอาหาร
๘. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ภิกษุณีนำออกมาจากบ้านแล้วถวาย
๙. ภิกษุรับยามกาลิก สัตตาหกาลิก ยาวซีวิก ที่ภิกษุณีถวายด้วยสั่งว่า เมื่อมีเหตุผล นิมนต์ฉันได้

๑๐. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่ลิกขมานาถวาย
๑๑. ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันที่สามเณรีถวาย
๑๒. ภิกษุวิกลจริต
๑๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๒. ทุตติยาปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๓)

ว่าด้วยการไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ

การปล่อยให้คนอื่นกล่าวขึ้นหรือคอยบงการโดยไม่ยอมห้ามปรามใด ๆ ทั้งที่รู้ว่าการกระทำเช่นนั้นไม่เหมาะสมและไม่ถูกต้อง อาจทำให้คนทั่วไปคิดว่าบุคคลเหล่านี้สมรู้ร่วมคิดกันอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารที่ตระกูลแห่งหนึ่ง แล้วปล่อยให้พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์มายืนบงการให้ถวายภัตตาหารแก่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำให้ภิกษุเหล่านั้นไม่ได้ฉันภัตตาหารตามที่คิดไว้

บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิว่า “ทำไมพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงไม่ห้ามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ผู้คอยบงการเล่า” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรับนิมนต์ฉันในตระกูล ถ้าภิกษุณีมายืนบงการในที่นั้นว่า ‘พวกท่านจงถวายแก่ที่นี่ ถวายข้าวสุกที่นี่’ ภิกษุเหล่านั้นพึงไล่ภิกษุณีนั้นออกไปด้วยกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงกลับไปตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายยัง

ฉันอยู่’ ถ้าไม่มีภิกษุแม้รูปหนึ่งว่ากล่าวเพื่อจะไล่ภิกษุณีนั้นว่า ‘น้องหญิง เธอจงหลีกเลี่ยงไปตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายยังฉันอยู่’ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงคืนว่า ‘ท่านทั้งหลาย พวกกระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนีเยะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคืนธรรมนั้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติแห่งทุติยปาฏิเทสนีเยสิกขาบทที่ ๒ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. บงการ หมายความว่า ภิกษุณีคอยบงการว่า “พวกท่านจงถวายเป็นที่ ถวายข้าวสุกที่นี่” ตามความเป็นมิตร เป็นเพื่อน ความใกล้ชิด เป็นผู้ร่วมพระอุปัชฌาย์อาจารย์กันมา นี่ชื่อว่าผู้บงการ

๒. ภิกษุเหล่านั้น หมายถึงพวกภิกษุที่กำลังฉัน

๓. ภิกษุณีนั้น หมายถึงภิกษุณีผู้บงการ

อนึ่ง ภิกษุเหล่านั้นพึงไล่ภิกษุณีนั้นไปด้วยกล่าวว่า “น้องหญิง เธอจงหลีกเลี่ยงไปตราบเท่าที่ภิกษุทั้งหลายยังฉันอยู่” ถ้าไม่มีภิกษุแม้รูปหนึ่งว่ากล่าว แล้วภิกษุรับของควรเคี้ยวควรฉันมาด้วยคิดว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนีเยะทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาขณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุไม่ห้ามภิกษุณีผู้คอยบงการ มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. มาตุคามผู้เป็นอุปสัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าเป็นอุปสัมบันบ้าง แล้วไม่ห้ามเธอผู้บงการ ต้องอาบัติปาฏิเทสนีเยะ

๒. มาตุคามผู้อุปสมบทในสงฆ์ฝ่ายเดียว ภิกษุไม่ห้าม ต้องอาบัติทุกกฏ

๕๖๘

๓. มาตุคามผู้เป็นอนุปลัมบัน ภิกษุสำคัญว่าเป็นอนุปลัมบันบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าเป็นอนุปลัมบัน ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งตติยปาฏิเทสนียสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีใช้ให้ถวายของของตน แต่ไม่ได้ถวายด้วยตนเอง
๒. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีถวายของของผู้อื่น ไม่ได้ใช้ให้ถวาย
๓. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่เขายังไม่ถวาย แต่ภิกษุณีใช้ให้ถวาย
๔. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารในที่ที่เขายังไม่ถวาย แต่ภิกษุณีใช้ให้ถวาย
๕. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่ภิกษุณีใช้ให้ถวายเท่า ๆ กันทุกรูป
๖. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่สิกขมานาถวาย
๗. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารที่สามเณรีถวาย
๘. ภิกษุรับแล้วฉันภัตตาหารทุกอย่าง ยกเว้นโภชนะ ๕
๙. ภิกษุวิกลจริต
๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ

๓. ตติยปาฏิเทสนียสิกขาบท (๑๔๔)

ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน

การทุ่มเทาในสิ่งที่ตนเองศรัทธาเลื่อมใส โดยมีได้ค้ำนึ่งว่า ตนเองมีกำลังและความสามารถเพียงพอที่จะทำเช่นนั้นได้หรือไม่ ย่อมนำความลำบากเดือดร้อนมาให้แก่ตนเองและบุคคลใกล้เคียงเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่สามีภรรยาตระกูลหนึ่งมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในภิกษุสงฆ์ แต่มีฐานะไม่ค่อยดี ตนเองยอมอดอดยากนำของเคี้ยวของฉันไปถวายภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอ ๆ ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิภิกษุเหล่านั้นว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงรับภัตตาหาร โดยไม่รู้จักประมาณเล่า”

เมื่อพระองค์ทรงทราบจึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ แล้วตรัสอนุญาตให้สงฆ์ สมมติตระกูลที่เจริญด้วยศรัทธา แต่ขาดแคลนทรัพย์ ให้เป็นตระกูลเสขะด้วยญัตติ- ทุติยกรรม โดยพระองค์ทรงแนะนำวิธีให้สงฆ์สมมติตระกูลเสขะดังต่อไปนี้

กรรมวาจาให้สมมติ

ในเบื้องต้นภิกษุผู้เป็นกรรมวาจาพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมว่า:-

“ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ตระกูลชื่อนี้เจริญด้วยศรัทธาแต่ ขาดแคลนทรัพย์ ถ้าสงฆ์พร้อมแล้ว พึงให้เสขสมมติแก่ตระกูลชื่อนี้ นี่เป็นญัตติดี

ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ตระกูลชื่อนี้เจริญด้วยศรัทธาแต่ขาดแคลน ทรัพย์ สงฆ์ให้เสขสมมติแก่ตระกูลชื่อนี้ ท่านรูปใดเห็นด้วยกับการให้เสขสมมติแก่ ตระกูลชื่อนี้ ท่านรูปนั้นพึงนิ่ง ท่านรูปใดไม่เห็นด้วย ท่านรูปนั้นพึงทักท้วง

สงฆ์ให้เสขสมมติแก่ตระกูลชื่อนี้แล้ว สงฆ์เห็นด้วย เพราะเหตุนี้จึงนิ่ง ข้าพเจ้า ขอถือเอาความนิ่งนี้เป็นมติอย่างนี้”

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะ เรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดรับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ เช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า ‘ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น’”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๑

ต่อมาพวกชาวบ้านนิมนต์ภิกษุทั้งหลายไปฉันภัตตาหาร ในขณะที่ตระกูลซึ่งได้รับสมมติเป็นเสขะก็นิมนต์ภิกษุอีกส่วนหนึ่งไปฉันภัตตาหารเช่นกัน แต่ภิกษุเหล่านี้ไม่รับนิมนต์เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ว่า “...ห้ามรับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะด้วยมือของตนแล้วเคี้ยวหรือฉัน” ทำให้บุคคลในตระกูลนี้ดำหนิเป็นเชิงน้อยใจว่า “พวกเราจะมีชีวิตอยู่ไปทำไม เพราะพระคุณเจ้าทั้งหลายไม่รับนิมนต์” และเมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินคำดำหนิดังกล่าวนี้อแล้ว จึงไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วตรัสอนุญาตให้ภิกษุที่ทลายกนิมนต์แล้วรับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะด้วยมือตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า ‘ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะเป็นธรรมที่น่าดำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น’”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติที่ ๒

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระประจำตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ ท่านเข้าไปที่ตระกูลนี้แต่เช้า ในขณะที่กำลังนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายนั้นท่านเกิดไม่สบายเป็นไข้ ตระกูลนั้นจึงนิมนต์ท่านให้ฉันภัตตาหาร แต่ท่านไม่รับเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ เนื่องจากตระกูลดังกล่าวนี้มีได้นิมนต์ไว้ก่อน ท่านจึงยอมอดอาหาร และเมื่ออาการไข้ทุเลาลงแล้ว ท่านจึงกลับไปวัดแล้วเล่าเรื่องนี้ให้เพื่อนภิกษุทั้งหลายฟัง ต่อมาภิกษุเหล่านั้นก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์ทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วตรัสอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นใช้รับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะด้วยมือตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน ไม่เป็นใช้ รับของเคี้ยวหรือของฉันในตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะเช่นนั้นด้วยมือตนเอง แล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า ‘ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะเป็นธรรมที่น่าดำหนิ ไม่เป็นสปปายะ กระผมของแสดงคินธรรมนั้น’”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งตติยปาฏิเทสนียสิกขาบทที่ ๓ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้เฉพาะที่ควรศึกษา คือ :-

๑. **ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ** หมายถึงตระกูลที่มีศรัทธาแต่ขาดแคลนทรัพย์ แล้วสงฆ์สมมติให้เป็นตระกูลเสขะด้วยญัตติทุติยกรรม ถ้าตระกูลนี้มีได้นิมนต์ไว้ก่อน ภิกษุก็ไม่ควรรับของเคี้ยวหรือของฉันจากตระกูลนี้ เพราะจะเป็นการเบียดเบียนตระกูลที่ขาดแคลนทรัพย์แต่มีศรัทธาให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน

๒. **ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน** หมายความว่า ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะไม่ได้นิมนต์ภิกษุนั้นไว้ล่วงหน้าเพื่อฉันภัตตาหารในวันนี้หรือพรุ่งนี้ แต่ที่ต้องนิมนต์เพราะภิกษุนั้นเดินผ่านเข้ามาถึงอุปัชฌาย์คาม นี้ชื่อว่าไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน

๓. **ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน** หมายความว่า ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะได้นิมนต์ภิกษุไว้ล่วงหน้าเพื่อฉันภัตตาหารในวันนี้หรือพรุ่งนี้ คือนิมนต์ไว้ก่อนที่ภิกษุนั้นจะเดินผ่านเข้ามาถึงอุปัชฌาย์คาม นี้ชื่อว่ารับนิมนต์ไว้ก่อน

๔. **ไม่เป็นใช้** หมายความว่า ภิกษุที่สามารถไปบิณฑบาตได้ตามปกติ ภิกษุไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน ไม่เป็นใช้ ถ้ารับไว้ด้วยคิดว่า “จะเคี้ยว จะฉัน” ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะทุก ๆ คำกลืน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทกษณียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง หรือสำคัญว่าไม่ใช่ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะบ้าง ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน ไม่เป็นไข้แล้วรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ

๒. ภิกษุรับของที่เป็นยามกาลิก สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก เพื่อเป็นอาหารต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อฉันก็ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๓. ไม่ใช่ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ ภิกษุสำคัญว่าเป็นตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะบ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าไม่ใช่ตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งตติยปาฏิเทสนียสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๑๓ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุรับนิมนต์ไว้ก่อน
๒. ภิกษุผู้เป็นไข้
๓. ภิกษุฉันของที่เป็นเดนของภิกษุผู้รับนิมนต์ไว้ก่อนหรือของภิกษุผู้เป็นไข้
๔. ภิกษุฉันอาหารที่เขาจัดไว้เพื่อภิกษุอื่น ๆ
๕. ภิกษุฉันอาหารที่เขานำมาจากเรือนไปถวาย
๖. ภิกษุฉันอาหารที่เขาถวายประจำ(นิตยภัต)
๗. ภิกษุฉันอาหารที่เขาถวายตามสลาก(สลากภัต)
๘. ภิกษุฉันอาหารที่เขาถวายทุก ๑๕ วัน (ปักชิกภัต)

๙. ภิกษุฉันอาหารที่เขาถวายในวันอุโบสถหรือวันพระ(อุโปสถิกัตถ)
๑๐. ภิกษุฉันอาหารที่เขาถวายในวันขึ้น ๑ ค่ำ หรือวันแรม ๑ ค่ำ (ปาฏิทิกัตถ)
๑๑. ภิกษุฉันยามกาลิก สัตตาคาลิก หรือยาวชีวิก ที่เขาถวายโดยบอกว่า “เมื่อมีเหตุจำเป็นก็ฉันมันได้”
๑๒. ภิกษุวิกัลจริต
๑๓. ภิกษุต้นบัญญัติ

๔. จตุตถปาฏิเทศนียสิกขาบท (๑๔๕)

ว่าด้วยการรับของเคี้ยวหรือของฉันจากทายกที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน

บุญกับบาปหรือความดีกับความชั่ว เป็นสภาวะธรรมที่มีลักษณะตรงกันข้าม เช่นเดียวกับบัณฑิตกับพาลหรือคนดีกับคนชั่ว หากต้องการจะทำบุญ ทำความดีหรือเป็นบัณฑิต ก็ควรละเว้นสภาวะธรรมที่มีลักษณะตรงกันข้ามไปด้วย เพราะสภาวะธรรมเหล่านี้มักจะเป็นอุปสรรคคอยขัดขวางกันและกันอยู่เสมอ ๆ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกทาสของเจ้าศากยจะไปแอบข่มขืนลักขโมยทรัพย์เจ้าหญิงศากยในระหว่างทางที่นำภัตตาหารไปถวายภิกษุผู้อยู่ในเสนาสนะป่า ต่อมาพวกเจ้าศากยออกติดตามจับกุมพวกทาสโจรดังกล่าวได้พร้อมของกลาง แล้วดำเนินภิกษุทั้งหลายว่า “ทำไมพระองค์เจ้าทั้งหลายจึงไม่ยอมบอกว่ามีพวกโจรอยู่ในอารามเล่า” แม้ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุใดอยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้จักว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัว เช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้อยู่ในเสนาสนะป่า พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวจึงนำภัตตาหารไปถวาย แต่ท่านไม่รับเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ และท่านก็ไม่สามารถออกไปบิณฑบาตได้จนต้องอดอาหาร ต่อมาท่านแจ้งเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ และภิกษุเหล่านั้นก็ได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วตรัสอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้รับของเคี้ยวหรือของฉันในเสนาสนะป่าด้วยมือตนเองแล้วเคี้ยวหรือฉันได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระอนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“อนึ่ง ภิกษุใดไม่เป็นไข้อยู่ในเสนาสนะป่าที่รู้จักว่าน่าหวาดระแวง มีภัยน่ากลัว เช่นนั้น ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองในอารามแล้วเคี้ยวหรือฉัน ภิกษุนั้นพึงแสดงคินว่า ‘ท่านทั้งหลาย กระผมต้องธรรมคือปาฏิเทสนียะ เป็นธรรมที่น่าตำหนิ ไม่เป็นสัปปายะ กระผมขอแสดงคินธรรมนั้น’

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

คำศัพท์สำคัญในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจุตตปาฏิเทสนียะ-สิกขาบทที่ ๔ ที่สิกขาบทวิภังค์นำมาจำแนกเพื่ออธิบายความหมายไว้ในที่นี้นั้น ส่วนหนึ่งได้อธิบายไว้แล้วในนัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์แห่งสาสังกสิกขาบทที่ ๗ ในปัตตวรรคที่ ๓ แห่งนิสัคคิกยกันท์ และสังฆวรรคสิกขาบทที่ ๗ ในโอวาทวรรคที่ ๓

แห่งปาจิตติยกัณฑ์ แต่ก็มีบางศัพท์ที่ควรนำมาอธิบายความหมายเพิ่มเติมไว้ใน
ที่นี่ คือ :-

๑. **ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน** หมายความว่า ถึงจะแจ้งแก่สหธรรมิกทั้ง ๕
ก็ถือว่าไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน แม้แจ้งในที่อื่น เว้นอาราม และอุปัชฌาย์แห่งอาราม ก็ถือว่า
ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน

๒. **รับแจ้งไว้ก่อน** หมายความว่า ผู้ใดผู้หนึ่งจะเป็นหญิงหรือชายก็ตาม
มาที่อารามหรืออุปัชฌาย์แห่งอารามแล้วบอกว่า “พระคุณเจ้า ทายกทายิกาจะนำของ
เคี้ยวหรือของฉันมาถวาย” ถ้าที่นั่นน่าหวาดระแวง ภิกษุพึงบอกว่า “น่าหวาด
ระแวง” ถ้าที่นั่นมีภัยน่ากลัว ภิกษุพึงบอกว่า “มีภัยน่ากลัว”

ถ้าเขาบอกว่า “ไม่เป็นไร ขอรับ เขาจักนำมาเอง” ภิกษุต้องบอกพวกโจรว่า
“พวกชาวบ้านจะเข้ามาที่นี่ พวกท่านจงหลบไป”

เมื่อภิกษุได้รับแจ้งด้วยข้าวต้ม ภัตตาหาร ของควรเคี้ยวหรือของควรฉัน
แล้วเขานำเครื่องบริวารข้าวต้ม ภัตตาหาร และของควรเคี้ยวหรือของควรฉันมาด้วย
นี้ถือว่าได้รับแจ้งไว้ก่อน หรือเมื่อภิกษุได้รับแจ้งเฉพาะตระกูล เฉพาะหมู่บ้าน เฉพาะ
สมาคม แล้วพวกคนในตระกูล ในหมู่บ้าน ในสมาคมนั้น นำของเคี้ยวหรือของฉัน
มาถวาย นี้ถือว่าได้รับแจ้งไว้ก่อน

เกณฑ์ในการปรับอาบัติ

บทาสนียได้อธิบายเรื่องที่ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันจากทายกที่ไม่ได้
รับแจ้งไว้ก่อน มีลักษณะมุ่งหมายเพื่อให้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาปรับอาบัติ ซึ่งจะ
ขอนำมากล่าวเป็นกรณีศึกษาไว้ในที่นี้เพียงบางตัวอย่าง คือ :-

๑. **ไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อน** ภิกษุสำคัญว่าไม่ได้รับแจ้งไว้ก่อนบ้าง ไม่แน่ใจบ้าง
หรือสำคัญว่าได้รับแจ้งไว้ก่อนบ้าง ไม่เป็นไร รับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเอง
ในอาราม แล้วเคี้ยวหรือฉัน ต้องอาบัติปาฏิเทสนียะ

๒. ภิกษุรับประเคนยามกาลิก สัตตหาลิก และยาวชีวิก เพื่อเป็นอาหาร
ต้องอาบัติทุกกฏ และเมื่อเคี้ยวหรือฉันก็ต้องอาบัติทุกกฏทุก ๆ คำกลืน

๓. ได้รับแจ้งแล้ว ภิกษุสำคัญว่าไม่ได้รับแจ้งไว้บ้าง หรือไม่แน่ใจบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ แต่ถ้าสำคัญว่าได้รับแจ้งไว้แล้ว ก็ไม่ต้องอาบัติ

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งจตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ :-

๑. ภิกษุที่ได้รับแจ้งไว้ก่อน
๒. ภิกษุผู้เป็นไข้
๓. ภิกษุที่ได้รับแจ้งไว้หรือภิกษุฉันของที่เป็นเดนของภิกษุผู้เป็นไข้
๔. ภิกษุรับของนอกอารามมาฉันในอาราม
๕. ภิกษุฉันรากไม้ เปลือกไม้ ใบไม้ หรือผลไม้ที่เกิดขึ้นในที่นั้น
๖. ภิกษุฉันของเป็นยามกาลิก สัตตหกาลิก และยาวชีวิก เมื่อมีเหตุจำเป็น
๗. ภิกษุวิกลจริต
๘. ภิกษุดันบัญญัติ

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท ๔ สิกขาบทในปาฏิเทสนียกัณฑ์ โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

๑. พระบัญญัติแห่งปฐมปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันจากมือภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่งรับภัตตาหารที่ภิกษุณีรูปหนึ่งไปบิณฑบาตมาติดต่อกัน ๔ วัน ทำให้ภิกษุณีรูปนั้นต้องอดอาหารติดต่อกันเป็นเวลา ๔ วัน จนหมดแรงล้มลงขณะเดินสวนทางกับเศรษฐีคนหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุรับของเคี้ยวหรือของฉันด้วยมือตนเองจากมือของภิกษุณีผู้ไม่ใช่ญาติ

๒. พระบัญญัติแห่งทุดิยาปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการไม่ห้าม ภิกษุณีผู้คอยบงการ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเวฬุวัน ทรงปรารภเรื่องภิกษุทั้งหลายรับนิมนต์ไปฉันภัตตาหารร่วมกับพวกภิกษุณีพคคีย์ที่บ้านตระกูลหนึ่ง แล้วพวกภิกษุณีพคคีย์มายืนบงการให้พวกชาวบ้านถวายสิ่งนั้นสิ่งนี้แก่พวกภิกษุณีพคคีย์ ทำให้ภิกษุทั้งหลายไม่ได้ฉันภัตตาหารตามที่คิดไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทนี้ให้ภิกษุไล่ภิกษุณีที่มายืนบงการออกไปจนกว่าภิกษุจะฉันภัตตาหารเสร็จ

๓. พระบัญญัติแห่งตติยาปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของเคี้ยวของฉันในที่ที่ไม่ได้รับนิมนต์ไว้ก่อน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน ทรงปรารภเรื่องภิกษุทั้งหลายรับของเคี้ยวของฉันจากสามีภรรยาตระกูลหนึ่งที่มีจิตศรัทธา เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์ แต่ขาดแคลนทรัพย์ ทำให้สองสามีภรรยาต้องยอมอดอยากเพื่อนำของเคี้ยวของฉันไปถวายเป็นประจำ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แล้วอนุญาตให้สงฆ์สมมติตระกูลเช่นนี้เป็นตระกูลเสขะ โดยประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรม จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากตระกูลที่ได้รับสมมติให้เป็นเสขะอีกต่อไป

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้มี ๒ เรื่อง คือ :-

พระอนุบัญญัติที่ ๑ พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุทั้งหลายไม่รับนิมนต์ฉันภัตตาหารจากตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุรับของเคี้ยวของฉันจากตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะได้ ถ้าเขานิมนต์ไว้ล่วงหน้า

พระอนุบัญญัติที่ ๒ พระองค์ทรงปรารภเรื่องภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระประจำตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นตระกูลเสขะ ต่อมาท่านเข้าไปที่ตระกูลนั้นแล้วเกิดไม่สบายเป็นไข้ ไปบิดนวดไม่ไหว แม้เขาจะนิมนต์ให้ท่านฉันภัตตาหาร แต่ท่านก็ไม่รับเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้ท่านต้องอดอาหาร จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์แก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้เป็นไข้รับของเคี้ยวของฉันจากตระกูลที่ได้รับสมมติเป็นเสขะและเคี้ยวหรือฉันได้ โดยไม่ต้องนิมนต์ล่วงหน้าไว้ก่อนก็ได้

๓. พระบัญญัติแห่งจตุตถปาฏิเทสนียสิกขาบท ว่าด้วยการรับของ
 เคี้ยวของฉันจากทายกที่ไม่ได้แจ้งไว้ก่อน พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ นิโครธาราม
 ทรงปรารภเรื่องที่เจ้าหญิงศากยะทรงนำภัตตาหารเสด็จไปถวายภิกษุทั้งหลายที่อยู่ใน
 เสนาสนะป่า แต่ถูกพวกทาสเจ้าศากยะดักปล้นทำร้ายในระหว่างทาง เมื่อพวกเจ้า
 ศากยะทรงติดตามจับกุมพวกทาสได้พร้อมของกลางแล้ว ทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นว่า
 ทำไมจึงไม่แจ้งให้ทราบก่อนว่าในอารามนั้นมีพวกโจรอยู่ จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรง
 บัญญัติสิกขาบทนี้ห้ามมิให้ภิกษุที่อยู่ในเสนาสนะป่ารับของเคี้ยวของฉันในอารามด้วย
 มือตนเองโดยมิได้รับแจ้งล่วงหน้า

ส่วนพระอนุบัญญัติในสิกขาบทนี้ พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุผู้อยู่ใน
 เสนาสนะป่าแล้วเป็นไข้ไม่สบาย พวกชาวบ้านที่ทราบข่าวจึงนำภัตตาหารไปถวาย แต่
 ท่านไม่รับเพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้ท่านต้อง
 อดอาหาร จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ผ่อนผันให้ภิกษุผู้อยู่ใน
 เสนาสนะป่าที่เป็นไข้ไม่สบายรับของเคี้ยวของฉันในอารามด้วยมือตนเองแล้วฉันหรือ
 เคี้ยวโดยไม่ต้องได้รับแจ้งล่วงหน้าก็ได้

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า ในปาฏิเทสนียกัณฑ์ทั้ง ๔ สิกขาบทนี้
 ภิกษุไม่ระบุชื่อเป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๓ สิกขาบท ส่วนวัดพระ
 เชตวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุด ๒ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าว
 มาแล้วโดยลำดับ

บทที่ ๗

เสขียกัณฑ์และอิทธิกรรมสมถกัณฑ์

เสขียกัณฑ์

เสขียกัณฑ์ คือส่วนที่ว่าด้วยเสขียวัตร ๗๕ ลิกขาบท ซึ่งเป็นลิกขาบทที่เกี่ยวกับเรื่องที่ภิกษุควรสำเหนียกหรือศึกษา ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพื่อให้ภิกษุปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องกิริยามารยาท เช่น การนุ่งห่ม การฉันอาหาร การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ เป็นต้น จัดเป็นลิกขาบทที่มีโทษรองลงมาจากปาราชิก สังฆาทิเสส อนินยต นิสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ และปาฏิเทสนียะ หากภิกษุไม่สำเหนียกหรือไม่ศึกษา ปฏิบัติตามก็จะต้องอาบัติทุกกฏ

อาบัติทุกกฏ หมายถึงอาบัติที่เกี่ยวกับการกระทำไม่ดีหรือประพฤติไม่ดี ถือว่าเป็นอาบัติเบาที่ภิกษุผู้ล่วงละเมิดแล้วสามารถพ้นได้ด้วยแสดงคืนกับภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลจารวัตรอันดีงาม

เสขียวัตร ๗๕ ลิกขาบทนี้ จัดรวมไว้ใน ๗ วรรค คือ ปริมณฑลวรรค ๑๐ ลิกขาบท อุชัคคิมิกวรรค ๑๐ ลิกขาบท ชัมภตกวรรค ๑๐ ลิกขาบท สักกัจจวรรค ๑๐ ลิกขาบท กพพวรรค ๑๐ ลิกขาบท และปาทุกวรรค ๑๕ ลิกขาบท สารสำคัญของแต่ละลิกขาบทในแต่ละวรรคมีดังต่อไปนี้

๑. ปริมณฑลวรรค

ปริมณฑลวรรค คือหมวดที่ว่าด้วยการนุ่งห่มให้เรียบร้อย ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุทุกรูปจะต้องสำเหนียกหรือศึกษาในการนุ่งห่มสบงจีวรให้เรียบร้อย ทั้งในขณะที่อยู่ในวัดและออกไปนอกวัดหรือเข้าไปในละแวกบ้าน ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “ปริมณฑลวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามสารสำคัญของลิกขาบททั้งหมดในวรรคนี้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการนุ่งห่มให้เรียบร้อยทั้งสิ้น

ปริมณฑลวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

สิกขาบทที่ ๑ (๑๔๖)

ว่าด้วยการนุ่งสบงไม่เรียบร้อย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นุ่งสบงไม่เรียบร้อย ปล่อยชายห้อยย้อยไปข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง พวกชาวบ้านที่พบเห็นจึงพากันดำหนิว่า “ทำไมพวกสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงนุ่งสบงปล่อยชายห้อยย้อยไปข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเล่า” แม้ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิแล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอนุเคราะห์ประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอันตราวาสก(สบง)ให้เรียบร้อย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุพึงครองอันตราวาสกให้เรียบร้อย คือ ปิดบริเวณสะดือและบริเวณขาภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ครองอันตราวาสกย้อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ คือ

- | | |
|--------------------------|--------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง | ๖. ภิกษุวิกลจริต |
| ๗. ภิกษุดันบัญญัติ | |

สิกขาบทที่ ๒ (๑๔๗)

ว่าด้วยการครองจีวรไม่เรียบร้อย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ครองจีวรปล่อยชายย้อยไปข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ... พระองค์
จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักครองอุตตราสงค์(จีวร)ให้
เรียบร้อย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุพึงครองจีวรให้เรียบร้อย คือ ทำชายจีวรทั้ง ๒ ให้เสมอกัน
ภิกษุใดไม่เฝ้าเพื่อ ครองอุตตราสงค์ย้อยข้างหน้าบ้าง ข้างหลังบ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๑๔๘)

ว่าด้วยการเดินเปิดกาย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเปิดกายไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท
นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักปกปิดกายให้ดี ไปในละแวก
บ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และ
ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินเปิดกายไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติ
ทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑-๒

สิกขาบทที่ ๔ (๑๔๙)

ว่าด้วยการนั่งเปิดกาย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเปิดกายในละแวกบ้าน... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้
เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักปกปิดกายให้ดี นั่งในละแวก
บ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งเปิดกายในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ คือ

- | | |
|----------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่จงใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุอยู่ในที่พัก | ๖. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๗. ภิกษุวิกลจริต | ๘. ภิกษุดันบัญญัติ |

สิกขาบทที่ ๕ (๑๕๐)

ว่าด้วยการเดินคคะนองมือคคะนองเท้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินคคะนองมือบ้าง คคะนองเท้าบ้าง ไปในละแวกบ้าน ...
พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวมดี ไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และ
ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินคคะนองมือบ้าง คคะนองเท้าบ้าง ไปใน
ละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑-๒

สิกขาบทที่ ๖ (๑๕๑)

ว่าด้วยการนั่งคะนองมือคะนองเท้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งคะนองมือบ้าง คะนองเท้าบ้าง ในละแวกบ้าน... พระองค์จึง
ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักสำรวมดี นั่งในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งคะนองมือบ้าง คะนองเท้าบ้าง ในละแวกบ้าน
ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งพระบัญญัติสิกขาบทที่ ๑-๓ และ ๕

สิกขาบทที่ ๗ (๑๕๒)

ว่าด้วยการเดินมองดู

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินมองดูที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง ในละแวกบ้าน ... พระองค์จึง
ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทอดจักษุลงไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินมองดูที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง ไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑-๓ และ ๕-๖

สิกขาบทที่ ๘ (๑๕๓)

ว่าด้วยการนั่งมองดู

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งมองดูที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง ในละแวกบ้าน ... พระองค์จึง ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทอดจักษุลง นั่งในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งมองดูที่โน้นบ้าง ที่นี้บ้าง ในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑-๓ และ ๕-๗

สิกขาบทที่ ๙ (๑๕๔)

ว่าด้วยการเดินเวกผ้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเวกผ้าไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่าเราจักไม่เดินเวกผ้าไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินเวกผ้าขึ้นข้างเดียวหรือทั้งสองข้าง ไปใน ละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑-๓ และ ๕-๘

สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๕๕)

ว่าด้วยการนั่งเวกผ้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเวกผ้าในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่นั่งเวกผ้าในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งเวกผ้าข้างเดียวหรือสองข้างในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔

๒. อุชชัคฌิกวรรค

อุชชัคฌิกวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยการหัวเราะ ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุไม่สำรวมกายวาจา เช่นหัวเราะเสียงดัง พุดเสียงดัง เดินโคลงกาย เป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า อุชชัคฌิกวรรค ก็เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบททั้งหมดในวรรคนี้ ซึ่งว่าด้วยการสำรวมกายและวาจาทั้งสิ้น

อุชชัคฌิกวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

สิกขาบทที่ ๑ (๑๕๖)

ว่าด้วยการเดินหัวเราะเสียงดัง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุจฬพัคคีย์เดินหัวเราะเสียงดังไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรง บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เดินหัวเราะเสียงดัง ใน ละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินหัวเราะเสียงดัง ไปในละแวกบ้าน ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัททลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุเพียงยิ้มแย้มเมื่อ มีเรื่องขบขัน” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๒ (๑๕๗)

ว่าด้วยการนั่งหัวเราะเสียงดัง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งหัวเราะเสียงดังในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งหัวเราะเสียงดังใน ละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งหัวเราะเสียงดังในละแวกบ้าน ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุเพียงยิ้มแย้มเมื่อมี เรื่องขบขัน” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๓ (๑๕๘)

ว่าด้วยการเดินตะโกนเสียงดัง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินตะโกนเสียงดังไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักเดินพุดเสียงเบา ไปใน
ละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และ
ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินตะโกนเสียงดังไปในละแวกบ้าน ต้อง
อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๔ (๑๕๙)

ว่าด้วยการนั่งตะโกนเสียงดัง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุจันพัคคิยนั่งตะโกนเสียงดังในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ
สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักนั่งพุดเสียงเบาในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งตะโกนเสียงดังในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๕ (๑๖๐)

ว่าด้วยการเดินโคลงกาย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเรายังไม่เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุไม่พึงเดินโคลงกาย พึงเดินประคองกาย ไปในละแวกบ้าน ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินโคลงกายไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณทลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๖ (๑๖๑)

ว่าด้วยการนั่งโคลงกาย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเรายังไม่นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอบัตไว้ด้วยว่า “ภิกษุไม่พึงนั่งโคลงกาย พึ่งนั่งประคองกาย ในละแวกบ้าน ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งโคลงกายในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๗ (๑๖๒)

ว่าด้วยการเดินแกว่งแขน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินแกว่งแขน ห้อยแขนไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินแกว่งแขนไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และปรับอบัตไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินแกว่งแขน ห้อยแขนไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ นี้ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๘ (๑๖๓)

ว่าด้วยการนั่งแกว่งแขน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งแกว่งแขน ห้อยแขนในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรง บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเราจักไม่นั่งแกว่งแขนในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และ ปรับอภัตติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งแกว่งแขน ห้อยแขนในละแวกบ้าน ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีช้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๙ (๑๖๔)

ว่าด้วยการเดินโคลงศีรษะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินโคลงศีรษะทำคอปับไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรง บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินโคลงศีรษะไปใน ละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินโคลงศีรษะทำคอปับไปในเสวณบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๖๕)

ว่าด้วยการนั่งโคลงศีรษะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุจฬพัคคิยั้งโคลงศีรษะทำคอปับในเสวณบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่นั่งโคลงศีรษะในเสวณบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งโคลงศีรษะทำคอปับในเสวณบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มี ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๙ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

๓. ขัมภตกวรรค

ขัมภตกวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยการสำรวมกาย ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุควรสำรวมระวังในการเดิน การนั่ง เช่นไม่เดินเท้าสะเอว ไม่นั่งเท้าสะเอว ไม่เดินคลุมศีรษะ ไม่นั่งคลุมศีรษะ เป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “ขัมภตกวรรค” ก็เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของแต่ละสิกขาบทในวรรคนี้นั่นเอง

ขัมภตกวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

สิกขาบทที่ ๑ (๑๖๖)

ว่าด้วยการเดินเท้าสะเอว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินเท้าสะเอวเข้าไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เดินเท้าสะเอวไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินเท้าสะเอวข้างเดียวหรือสองข้างเข้าไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๒ (๑๖๗)

ว่าด้วยการนั่งเท้าสะเอว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งเท้าสะเอวในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่าเราจักไม่นั่งเท้าสะเอวในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งเท้าสะเอวข้างเดียวหรือสองข้างในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๑๖๘)

ว่าด้วยการเดินคลุมศีรษะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชดวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินคลุมศีรษะเข้าไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เดินคลุมศีรษะไปในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิกังค

สิกขาบทวิกังคได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และปรับอบัดไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินคลุมศีรษะเข้าไปในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๔ (๑๖๙)

ว่าด้วยนั่งคลุมศีรษะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุจฬัพคิยน์นั่งคลุมศีรษะในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเราจักไม่นั่งคลุมศีรษะในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิกังค

สิกขาบทวิกังคได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และปรับอบัดไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งคลุมศีรษะในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๕ (๑๗๐)

ว่าด้วยการเดินกระโหรง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินกระโหรงเข้าไปในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรง บัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่เดินกระโหรงไปในละแวก บ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เดินกระโหรงเข้าไปในละแวกบ้าน ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๖ (๑๗๑)

ว่าด้วยการนั่งรัดเข้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่นั่งรัดเข้าในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งรัดเข้าด้วยมือหรือด้วยผ้าในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๗ (๑๗๒)

ว่าด้วยการไม่ให้ความสำคัญในบิณฑบาต

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉุฉัพคิยไม่ให้ความสำคัญในการรับบิณฑบาต ทำที่เหมือนจะทิ้ง ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจกัรับบิณฑบาตโดยเคารพ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ รับบิณฑบาตโดยไม่เคารพ ทำเหมือนจะทิ้ง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๘ (๑๗๓)

ว่าด้วยการไม่สำรวมในเวลาเย็นรับบิณฑบาต

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่สำรวมในเวลาเย็นรับบิณฑบาต มองดูทางโน้นบ้าง ทางนี้บ้าง เมื่อทากกำลังใส่อาหารลงในบาตร หรือเกลี่ยอาหารเสร็จแล้ว ก็ยังไม่รู้สึกตัว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตรขณะรับบิณฑบาต”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ขณะเย็นรับบิณฑบาตแล้วมองดูข้างโน้นบ้าง ข้างนี้บ้าง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัตถลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๙ (๑๗๔)

ว่าด้วยการรับแต่กับไม่รับข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกไปบิณฑบาตแล้วรับแต่กับไม่รับข้าว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่าเราจากรับบิณฑบาตพอเหมาะกับแกง”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “แกง หมายถึงแกง ๒ ชนิด คือ แกงถั่วเขียว และแกงถั่วเหลือง ที่ใช้มือหยิบได้ ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เลือกรับเฉพาะแกงมากกว่าข้าว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๑๒ ประการ คือ :-

- | | |
|-------------------------------|---------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุผู้รับแกงหลายอย่าง | ๖. ภิกษุรับของญาติ |
| ๗. ภิกษุรับของผู้ปวารณา | ๘. ภิกษุรับเพื่อผู้อื่น |
| ๙. ภิกษุซื้อมาด้วยทรัพย์ของตน | ๑๐. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๑๑. ภิกษุวิกลจริต | ๑๒. ภิกษุดันบัญญัติ |

สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๗๕)

ว่าด้วยการรับบิณฑบาตล้นขอบปากบาตร

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์รับบิณฑบาตจนล้นขอบปากบาตร... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักรับบิณฑบาตเสมอขอบปากบาตร”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ รับบิณฑบาตจนล้นขอบปากบาตร ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๖ ประการ คือ

- | | |
|-------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๕. ภิกษุวิกลจริต | ๖. ภิกษุดันบัญญัติ |

๔. สักกัจจวรรค

สักกัจจวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยมารยาทในการฉันอาหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุต้องสำรวมระวังในการฉันอาหาร เช่น การทำคำข้าว การมองดูโน่นดูนี่ในขณะที่ฉันอาหาร เป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “สักกัจจวรรค” เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของแต่ละสิกขาบทในวรรคนี้นั่นเอง

สักกัจจวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

สิกขาบทที่ ๑ (๑๗๖)

ว่าด้วยการฉันอาหารโดยไม่เคารพ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันบิณฑบาต(อาหาร)โดยไม่เคารพ ทำเหมือนไม่อยากจะฉัน ...
พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตโดยเคารพ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ฉันบิณฑบาตโดยไม่เคารพ ทำเหมือนไม่อยากจะ
ฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๒ (๑๗๗)

ว่าด้วยการฉันอาหารโดยไม่สำรวม

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันบิณฑบาต(อาหาร)พลางก็มองดูโน่นดูนี่ เมื่อเขาเกลี้ยอาหาร
เสร็จไปแล้ว ก็ยังไม่รู้สึกตัว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติใน
เพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักให้ความสำคัญในบาตรขณะฉัน
บิณฑบาต”

๖๐๔

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จันบิณฑบาตมองดูไปที่โน่นที่นี้ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๑๗๘)

ว่าด้วยการฉันอาหารเจาะลงในที่นั้น ๆ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันบิณฑบาตเจาะลงไปในที่นั้น ๆ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ
สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักฉันบิณฑบาตไปตามลำดับ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จันบิณฑบาตเจาะลงไปในที่นั้น ๆ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

๑. ภิกษุไม่จงใจ
๓. ภิกษุผู้ไม่รู้

๒. ภิกษุไม่มีสติ
๔. ภิกษุผู้เป็นไข้

- | | |
|-----------------------------------|--|
| ๕. ภิกษุชักให้ผู้อื่นจึงเว้าแหว่ง | ๖. ภิกษุชักเกลี้ยลงในภาชนะอื่นจึง
เว้าแหว่ง |
| ๗. ภิกษุชักแกงอ่อม | ๘. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๙. ภิกษุวิกลจริต | ๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ |

สิกขาบทที่ ๔ (๑๗๙)

ว่าด้วยการฉันทันกับมากกว่าข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันทันกับมากกว่าข้าว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ
สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเราจักฉันทันกับมากกว่าข้าวพอเหมาะแก่กับแกง”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และปรับ
อาบัติไว้ด้วยว่า “แกง หมายถึงแกง ๒ ชนิด คือแกงถั่วเขียว และแกงถั่วเหลืองที่ใช้
มือหยิบได้ ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ฉันทันกับมากกว่าข้าว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๑๒ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๙ ในขัมภตกวรรคที่ ๓ ต่างกัน
แต่เพียงเปลี่ยนคำว่า “รับ” เป็น “ฉันทัน” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๕ (๑๘๐)

ว่าด้วยการฉันอาหารขยุ้มลงแต่ยอด

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าเราจักไม่ฉันบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และปรับ อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ฉันบิณฑบาตขยุ้มลงแต่ยอด ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัททลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุกวาดตะล่อมข้าวที่ เหลือรวมเป็นคำแล้วฉัน” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๖ (๑๘๑)

ว่าด้วยการใช้ข้าวสุกกลบกับข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ใช้ข้าวสุกกลบแกงบ้าง กลบกับข้าวบ้าง เพราะอยากได้มาก ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ใช้ข้าวสุกกลบแกงบ้างหรือกับ ข้าวเพราะอยากได้มาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ใช้ข้าวสุกกลบแกงหรือกับ เพราะอยากได้มาก ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัททลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๔ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุผู้เป็นไข้” เป็น “เจ้าของกลบถวายไว้” และข้อ ๕ เป็น “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุมิได้มุ่งกลบเพราะโลภมาก” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๗ (๑๘๒)

ว่าด้วยการออกปากขอข้าวและกับข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ออกปากขอแกงบ้าง ข้าวสุกบ้าง มาฉันส่วนตัว ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระศาสดาจึงออกปากขอแกงบ้าง กับข้าวบ้าง มาฉันส่วนตัวเล่า ภัตตาหารที่ดีใครจะไม่พอใจและไม่ชอบเล่า” แม้ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูล พระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ออกปากขอแกงหรือข้าวสุก มาฉันส่วนตัว”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายที่มีหน้าที่ดูแลพวกภิกษุผู้เป็นไข้ได้ทราบว่ อาการไข้ของภิกษุเหล่านั้นกำเริบขึ้น เพราะไม่อาจขอกางและข้าวสุกมาฉันส่วนตัวได้ เนื่องจากเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข่ออกปากขอกางและข้าวสุกมาฉันส่วนตัวได้ แล้วทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็น**พระอนุบัญญัติ**ในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ออกปากขอกางหรือกับมาฉันส่วนตัว”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ ออกปากขอกางหรือข้าวสุกมาฉันส่วนตัว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๑๑ ประการ คือ :-

- | | |
|--------------------------|--------------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่จงใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุขอจากญาติ | ๖. ภิกษุขอจากคนปวารณา |
| ๗. ภิกษุขอเพื่อผู้อื่น | ๘. ภิกษุซื้อได้ด้วยทรัพย์ของตน |
| ๙. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง | ๑๐. ภิกษุวิกลจริต |
| ๑๑. ภิกษุดันบัญญัติ | |

สิกขาบทที่ ๘ (๑๘๓)

ว่าด้วยการมองดูบาตรของผู้อื่นเพื่อตำหนิ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่นเพื่อต้องการตำหนิ ... พระองค์จึง ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่มุ่งตำหนิ มองดูบาตร ของภิกษุเหล่าอื่น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ มองดูบาตรของภิกษุเหล่าอื่น เพื่อมุ่งตำหนิ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๔ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุผู้เป็นไซ” เป็น “ภิกษุเล็ดด้วยตั้งใจว่าจะ เต็มของฉันให้หรือสั่งให้เขาเต็มถวาย” และข้อ ๕ “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุไม่มุ่ง ตำหนิ” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๙ (๑๘๔)

ว่าด้วยการทำคำข้าวใหญ่

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำคำข้าวใหญ่ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น พระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เฝ้าเพื่อ ทำคำข้าวให้ใหญ่เกิน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

- | | |
|-----------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุฉันทของเคี้ยว | ๖. ภิกษุฉันทผลไม้ต่าง ๆ |
| ๗. ภิกษุฉันทแกงอ่อม | ๘. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๙. ภิกษุต้นบัญญัติ | ๑๐. ภิกษุวิกลจริต |

สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๘๕)

ว่าด้วยการทำคำข้าวยาว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทำคำข้าวยาว ... พระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระ บัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักทำคำข้าวให้กลม”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ทำคำข้าวยาว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๙

๕. กพพวรรค

กพพวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยมารยาทในการฉันอาหาร ซึ่งเป็นเรื่องที่ ภิกษุต้องสำรวมมารยาทในการฉันอาหาร เช่น การอ้าปากกรอคำข้าว การสอดมือ เข้าปาก การพุดคุยในขณะที่อาหารยังอยู่ในปาก เป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “กพพวรรค” เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของแต่ละสิกขาบทในวรรคนั้นนั่นเอง

กพพวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็น สำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนุาปัตติวาร

๖๑๒

สิกขาบทที่ ๑ (๑๘๖)

ว่าด้วยการอ้าปากรอกำข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง
ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์อ้าปากรอกำข้าว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นพระ
บัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่อ้าปากรอกำข้าวที่ยังไม่
ถึงปาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และ
ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ อ้าปากรอกำข้าวที่ยังไม่ถึงปาก ต้อง
อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัตถสรวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๒ (๑๘๗)

ว่าด้วยการสอดมือเข้าไปในปาก

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ
เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ขณะกำลังฉันภัตตาหาร สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ...
พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า ขณะกำลังฉัน เราจักไม่สอดมือ
ทั้งหมดเข้าไปในปาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ขณะกำลังฉัน สอดมือทั้งหมดเข้าไปในปาก ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัทลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๑๘๘)

ว่าด้วยการพูดคุยในขณะที่ข้าวยังอยู่ในปาก

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์พูดคุยทั้ง ๆ ที่ในปากยังมีคำข้าวอยู่ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่าขณะที่ในปากมีคำข้าวเราจักไม่พูดคุย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ พูดคุยขณะที่ในปากยังมีคำข้าวอยู่ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัทลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๔ (๑๘๙)

ว่าด้วยการโยนคำข้าวเข้าปาก

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉ้นโยนคำข้าวเข้าปาก ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉ้นโยนคำข้าว”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ โยนคำข้าวเข้าปาก ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๙ ประการ คือ

- | | |
|--------------------------|------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุฉ้นของเคี้ยว | ๖. ภิกษุฉ้นผลไม้ต่าง ๆ |
| ๗. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง | ๘. ภิกษุวิกลจริต |
| ๙. ภิกษุฉ้นบัญญัติ | |

สิกขาบทที่ ๕ (๑๙๐)

ว่าด้วยการฉันทกัณฐ์

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉันทกัณฐ์ฉันทกัณฐ์ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น พระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันทกัณฐ์”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และ ปรับอภัตติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ฉันทกัณฐ์ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

- | | |
|---------------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่ตั้งใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุฉันทอาหารเป็นก้อน | ๖. ภิกษุฉันทผลไม้ต่าง ๆ |
| ๗. ภิกษุฉันทแองอ่อม | ๘. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๙. ภิกษุวิกลจริต | ๑๐. ภิกษุต้นบัญญัติ |

๖๑๖

สิกขาบทที่ ๖ (๑๙๑)

ว่าด้วยการฉันอาหารทำกระพุงแถมให้ดูย

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารทำกระพุงแถมให้ดูย ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ฉันอาหารทำกระพุงแถมให้ดูย”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ฉันทำกระพุงแถมให้ดูยข้างเดียวหรือสองข้าง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัตถลลววรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุฉันผลไม้ต่าง ๆ” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๗ (๑๙๒)

ว่าด้วยการฉันอาหารสลัดมือ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารสลัดมือ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ฉันสลัดมือ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ฉันทอาหารสลัดมือ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุสลัดมือทั้งเศษอาหาร” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๘ (๑๙๓)

ว่าด้วยการฉันทอาหารโปรยเมล็ดข้าว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันทอาหารโปรยเมล็ดข้าว ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันทโปรยเมล็ดข้าว”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ฉันทอาหารโปรยเมล็ดข้าว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุทั้งเศษผงเมล็ดข้าวติดไปด้วย” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๙ (๑๙๔)

ว่าด้วยการฉันอาหารแลบลิ้น

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารแลบลิ้น ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ฉันแลบลิ้น”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ฉันอาหารแลบลิ้น ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๐ (๑๙๕)

ว่าด้วยการฉันอาหารทำเสียงดังจ๊ับ ๑

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารทำเสียงดังจ๊ับ ๑ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่ฉันทำเสียงดังจ๊ับ ๑”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ จันอาหารทำเสียงดังจ๊ับ ๆ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

๖. สรุสุรวรรค

สรุสุรวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยมารยาทในการฉันอาหารและการแสดงธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ภิกษุต้องสำรวมมารยาทในการฉันอาหารและการแสดงธรรม เช่น การเลียมือ เลียบาดร เลียร์มฝีปาก การแสดงธรรมแก่คนที่กัณร่ม คนที่ถือไม้พลอง เป็นต้น ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “สรุสุรวรรค” เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบททั้งหมดในวรรคนี้นั่นเอง

สรุสุรวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๐ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

๖๒๐

สิกขาบทที่ ๑ (๑๙๖)

ว่าด้วยการดื่มน้ำนมเสียดังซู้ด ๆ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พราหมณ์คนหนึ่งปรุ่่น้ำนมถวายแด่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายดื่มน้ำนมเสียดังซู้ด ๆ ภิกษุผู้เคยเป็นนักพ่อนรูปหนึ่งกล่าวว่า “สงฆ์ทั้งหมดนี้คงจะหนาวกระมัง”

แม้ภิกษุทั้งหลาย และบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษก็พากันดำหนิว่า” ทำไม ภิกษุรูปนี้จึงล้อเลียนสงฆ์” แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุผู้เคยเป็นนักพ่อนรูป นั้นมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุรูปนั้นโดยอเนกประการ แล้วรับสั่งแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุไม่พึงทำการล้อเลียนปรารภพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ภิกษุรูปใดทำ ต้องอาบัติทุกกฏ” จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็น พระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันน้ำนมเสียดังซู้ด ๆ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และปรับ อาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จันอาหารหรือดื่มน้ำนมทำเสียดังซู้ด ๆ ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีช้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมณทลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๒ (๑๙๗)

ว่าด้วยการฉันอาหารเสียมือ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารเสียมือ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้ เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเสียมือ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ฉันอาหารเสียมือ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมณทลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๑๙๘)

ว่าด้วยการฉันอาหารเสียบาตร

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารเสียบาตร ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้ เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเสียบาตร”

๖๒๒

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จันอาหารเสียบาตร ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุผู้กวาดข้าวสุกที่เหลือน้อยรวมกันแล้วฉัน” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๔ (๑๙๙)

ว่าด้วยการฉันอาหารเสีริมฝีปาก

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉุพคดียฉันอาหารเสีริมฝีปาก ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ฉันเสีริมฝีปาก”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จันเสีริมฝีปาก ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๕ (๒๐๐)

ว่าด้วยการใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เกสภามฤคทายวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มที่ปราสาทโกณฑ ทำให้พวกชาวบ้านพากันดำหนิว่า “ทำไมสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่มเหมือนคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเล่า” แม้ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือที่เปื้อนอาหาร”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และปรับอบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ จับภาชนะน้ำดื่มด้วยมือที่เปื้อนอาหาร ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุรับประเคนไว้เพราะคิดจะล้างเองหรือใช้ผู้อื่นล้าง” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๖ (๒๐๑)

ว่าด้วยการเทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เกสภพามฤคทายวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายเทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้านใกล้ปราสาทโกณฑ ทำให้พวกชาวบ้านพากันตำหนิ แม้ภิกษุทั้งหลายและภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิภิกษุเหล่านั้นโดยอเนกประการ จากนั้นจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ เทน้ำล้างบาตรที่มีเมล็ดข้าวในละแวกบ้าน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีช้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุเก็บเมล็ดข้าวออกแล้วเทน้ำล้างบาตร หรือขยี้เมล็ดข้าวให้ละลาย หรือเทน้ำล้างบาตรในกระโถนนำไปเทข้างนอก” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๗ (๒๐๒)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่ผู้กัณร่

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนผู้กัณร่ ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้ มักน้อยสันโดษที่พบเห็นจึงพากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนกัณร่”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาภิกษุทั้งหลายไม่ยอมแสดงธรรมแก่คนไข้ผู้กัณร่ เพราะเกรงจะต้อง อาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ทำให้พวกชาวบ้านพากันดำหนิต่าง ๆ นานา แม้ภิกษุทั้งหลายที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วรับสั่งอนุญาตให้ภิกษุ แสดงธรรมแก่คนไข้ผู้กัณร่ได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระ อนุบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไข้ผู้กัณร่”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่ง สิกขาบทที่ ๗ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ร่ หมายถึงร่ ๓ ชนิด คือ (๑) ร่มผ้าขาว (๒) ร่มเสื่อลำแพน (๓) ร่มใบไม้ที่เย็บเป็นวงผูกติดกับซี่” ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดง ธรรมแก่คนไม่เป็นไข้ผู้กัณร่ ต้องอาบัติทุกกฏ

๖๒๖

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๘ (๒๐๓)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถือไม้พลอง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่อง ที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนถือไม้พลอง ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น
ใช้ผู้ถือไม้พลอง”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และ
ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ไม้พลอง หมายถึงไม้พลองยาว ๔ ศอก ขนาดศอกของคน
สันฐานปานกลาง ยาวกว่านั้นไม่ใช่ไม้พลอง สั้นกว่านั้นก็ไม่ใช่ไม้พลอง” ภิกษุใดไม่
เอื้อเพื่อ แสดงธรรมแก่คนไม่เป็นใช้ผู้ถือไม้พลอง ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ
เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๙ (๒๐๔)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถือศีลตรา

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนถือศีลตรา... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่ เป็นใช้ผู้ถือศีลตรา”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ศีลตรา หมายถึงเครื่องประหารมีคมข้างเดียวบ้าง มีคมสองข้าง บ้าง” ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้ถือศีลตรา ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๐ (๒๐๕)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนถืออาวุส

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนถืออาวุส ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ใช้ผู้ถืออาวุส”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้ถืออาวุธ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

๗. ปาทุการวรรค

ปาทุการวรรค คือ หมวดที่ว่าด้วยเรื่องเชียงเท้าหรือรองเท้าไม้ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการแสดงธรรมและการถ่ายทอดจากระบัสสาวะที่ไม่เหมาะสม เช่น การแสดงธรรมแก่คนที่สวมเชียงเท้าหรือรองเท้าไม้ การแสดงธรรมแก่คนที่อยู่ในยาน การถ่ายทอดจากระบัสสาวะลงในน้ำ เป็นต้น

ส่วนการตั้งชื่อวรรคนี้ว่า “ปาทุการวรรค” เป็นการตั้งชื่อตามสาระสำคัญของสิกขาบทที่ ๑ ซึ่งว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมเชียงเท้า และสิกขาบทที่ ๒ ซึ่งว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า นั้นเอง

ปาทุการวรรคประมวลสิกขาบทไว้ ๑๕ สิกขาบท แต่ละสิกขาบทมีประเด็นสำคัญที่ควรศึกษาเหมือนกัน ๓ ประเด็น คือ :-

๑. ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติและพระอนุบัญญัติ
๒. นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์
๓. อนาปัตติวาร

สิกขาบทที่ ๑ (๒๐๖)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมเชียงเท้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนสวมเชียงเท้า(รองเท้าไม้หรือเกี้ยว)... พระองค์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไขผู้สวมเชียงเท้า”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข ผู้เหยียบเชียงเท้า สวมเชียงเท้า หรือสวมเชียงเท้าหุ้มสัน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๒ (๒๐๗)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนสวมรองเท้า ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไขผู้สวมรองเท้า”

๖๓๐

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ที่เหี้ยมรอนเท่า สวมรอนเท่า หรือสวมรอนเท่าหุ้มสัน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๓ (๒๐๘)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่อยู่ในยาน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นี้! พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุจวัพคีย์แสดงธรรมแก่คนที่อยู่ในยาน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไข้ผู้อยู่ในยาน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๒ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ยาน หมายถึง คานหาม รถ เกวียน เตียงหาม วอ เปลหาม” ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้อยู่ในยาน ต้องอาบัติทุกกฏ ถ้า ภิกษุอยู่ในยานเป็นต้นแล้วแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้อยู่ในยานเป็นต้นก็ไม่ต้องอาบัติ

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๔ (๒๐๙)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่อยู่บนที่นอน

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่อยู่บนที่นอน ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไซ้ผู้อยู่บนที่นอน”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไซ้ผู้อยู่บนที่นอน โดยที่สุดแม้ผู้ที่นอนบนพื้นดิน ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๔ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๕ (๒๑๐)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งรัดเข่า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่นั่งรัดเข่า ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท นี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไซ้ผู้นั่งรัดเข่า”

๖๓๒

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งรัดเข่าด้วยมือ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๕ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๖ (๒๑๑)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่โปกสีระชะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่โปกสีระชะ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไข้ผู้โปกสีระชะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ผู้โปกสีระชะ หมายถึงพนักไม้ให้เห็นปลายผม” ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้โปกสีระชะ ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๖ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมัททลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุให้เขาเปิดปลายผม แล้วจึงแสดง” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๗ (๒๑๒)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่คลุมศีรษะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่คลุมศีรษะ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็น ไข้ผู้คลุมศีรษะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “คลุมศีรษะ หมายถึงผู้ห่มผ้าคลุมตลอดศีรษะ” ภิกษุใดไม่ เอื้อเพื่อ แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้คลุมศีรษะ ต้องอาบัติทุกกฏ

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๗ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุให้เขาเปิดผ้าคลุม ศีรษะแล้วจึงแสดง” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๘ (๒๑๓)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งบนพื้นดินแล้วแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะ... พระองค์ จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

๖๓๔

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งที่พื้นดินจักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ นั่งบนพื้นดินแล้วแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งบนอาสนะ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๘ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๘ (๒๑๔)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะสูง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์นั่งบนอาสนะต่ำแล้วแสดงธรรมแก่คนที่นั่งบนอาสนะสูง แม้บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ต่าง ๆ นานา แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถามเมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงดำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้นจึงตรัสเรื่องในอดีตให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

สมัยหนึ่ง ภรรยาของคนจันทาล ในกรุงพาราณสี แพ้ท้องอยากกินมะม่วง แต่สามีบอกว่า “ขณะนี้ไม่ใช่ฤดูมะม่วง” แม้กระนั้นภรรยาก็พูดบเร้าว่า “ถ้าไม่ได้กินมะม่วง ดิฉันต้องตายแน่”

สามีพยายามคิดว่าจะไปหามะม่วงจากที่ไหนมาให้ภรรยากินได้ ในที่สุดก็คิดว่ามะม่วงของหลวงต้นหนึ่งมีผลทุกฤดู จากนั้นจึงไปทัดส่วนมะม่วงของหลวง แล้วปีนขึ้นไปแอบอยู่บนต้นมะม่วงที่ออกผลนอกฤดูดังกล่าว

แต่ยังไม่ทันที่คนจันทาลจะเด็ดมะม่วง พระราชาและพราหมณ์ปุโรหิตก็เสด็จมาถึงต้นมะม่วงดังกล่าว แล้วพระราชาประทับนั่งบนอาสนะที่สูงเรียนมนต์กับพราหมณ์ปุโรหิตที่นั่งอาสนะต่ำกว่า

คนจันทาลคิดว่า “พระราชาที่ประทับนั่งบนอาสนะสูงแล้วเรียนมนต์ คงไม่ใช่พระราชาผู้ทรงธรรม ส่วนพราหมณ์ปุโรหิตที่นั่งบนอาสนะที่ต่ำกว่าแล้วสอนมนต์แก่ผู้ที่นั่งอยู่บนอาสนะที่สูงกว่า ก็คงไม่ใช่ผู้ประพฤติธรรม แม้ตัวเราเองที่คิดจะลักมะม่วงของหลวงเพราะภรรยาเป็นต้นเหตุ ก็ไม่ใช่ผู้ประพฤติธรรม การกระทำเหล่านี้ล้วนแต่ตำราวมทั้งสิ้น”

เมื่อคิดได้เช่นนี้คนจันทาลจึงลงจากต้นมะม่วงมาเฝ้ากราบทูลพระราชาและพราหมณ์ปุโรหิตให้ทรงทราบ “พระองค์พร้อมด้วยพราหมณ์ปุโรหิต ต่างก็ไม่รู้orro และไม่เห็นธรรมด้วยกันทั้งคู่ ข้าพระองค์ขอตำหนิการได้ทรัพย์และการได้เกียรติยศด้วยพฤติกรรมเช่นนี้ เพราะนั่นเป็นวิถีชีวิตอันเป็นเหตุให้ตกต่ำ และเป็นการครองชีพโดยมิชอบ การครองชีพเช่นนี้ไม่มีประโยชน์อะไรเลย

ท่านมหาพราหมณ์รีบไปเสียเถิด คนเหล่านี้ยังรู้จักหุงหาญได้ ท่านอย่าได้ประพฤติอาชกรรมอันจะเป็นเหตุทำลายท่านเหมือนหมอน้ำแตกต่อไปเลย”

เมื่อตรัสเรื่องในอดีตให้ภิกษุทั้งหลายฟังจบแล้ว พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เรานั่งบนอาสนะต่ำ จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้นั่งบนอาสนะสูง”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ นั่งบนอาสนะต่ำ แล้วแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้นั่งบนอาสนะสูงกว่าต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๙ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัททลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๐ (๒๑๕)

ว่าด้วยการยืนแสดงธรรมแก่คนที่กำลังนั่งอยู่

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ยืนแสดงธรรมแก่คนที่นั่งอยู่ ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เรายืนอยู่จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ ไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ยืนแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้นั่งอยู่ ต้อง อาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๐ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๑ (๒๑๖)

ว่าด้วยการเดินแสดงธรรมแก่คนที่เดินไปข้างหน้า

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินอยู่ข้างหลังแล้วแสดงธรรมแก่คนที่กำลังเดินไปข้างหน้า ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราเดินอยู่ข้างหลัง จักไม่แสดง ธรรมแก่คนที่ไม่เป็นไข้ผู้เดินไปข้างหน้า”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๑ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินอยู่ข้างหลัง แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ ผู้เดินไปข้างหน้า ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๑ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๒ (๒๑๗)

ว่าด้วยการแสดงธรรมแก่คนที่เดินไปในทาง

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เดินอยู่นอกทางแล้วแสดงธรรมแก่คนที่เดินไปในทาง ... พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราเดินไปนอกทาง จักไม่แสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้เดินไปในทาง”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๒ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ เดินอยู่นอกทาง แล้วแสดงธรรมแก่คนที่ไม่เป็นใช้ผู้เดินไปในทาง ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๒ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัณฑลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๓ (๒๑๘)

ว่าด้วยการยืนถ่ายอุจจาระปัสสาวะ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ยืนถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง ... พระองค์จึงทรงบัญญัติ สิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราไม่ใช่ จักไม่ยืนถ่ายอุจจาระ หรือปัสสาวะ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๓ และ ปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้แล้วยืนถ่ายอุจจาระหรือปัสสาวะ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๓ มีข้อยกเว้น ๗ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๑ ในปริมัตถลวรรคที่ ๑

สิกขาบทที่ ๑๔ (๒๑๙)

ว่าด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงบนของเขียว

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ บ้วนน้ำลายลงบนของเขียว ... พระองค์จึง ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราไม่ใช่ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๔ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ไม่เป็นไขแล้วถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนน้ำลายลงบนของเขียว ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนึ่ง อนุาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๔ มีข้อยกเว้น ๘ ประการ เช่นเดียวกับที่ได้กล่าวไว้แล้วในอนุาปัตติวารแห่งสิกขาบทที่ ๔ ในปริมณฑลวรรคที่ ๑ ต่างกันแต่เพียงข้อ ๕ เปลี่ยนคำว่า “ภิกษุอยู่ในที่พัก” เป็น “ภิกษุถ่ายลงในที่ที่ไม่มีของเขียวแต่ไหลไปรดของเขียว” เท่านั้น

สิกขาบทที่ ๑๕ (๒๒๐)

ว่าด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะลงในน้ำ

ปฐมนิทานแห่งพระบัญญัติ

ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน นั้น พระองค์ทรงปรารภ เรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้าง ลงในน้ำ พวกชาวบ้านที่พบเห็นต่างพากันตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ทำไมสมณะเชื้อสาย พระศาสดาจึงถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงในน้ำเล่า”

แม้ภิกษุทั้งหลายและบรรดาภิกษุผู้มกน้อยสันโดษที่ทราบเรื่องนี้ก็พากันตำหนิ แล้วไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงมีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ และตรัสเรียกพวกภิกษุฉัพพัคคีย์มาสอบถาม เมื่อทรงทราบความจริงแล้วทรงตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยอเนกประการ จากนั้น จึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ไว้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือ บ้วนน้ำลายลงในน้ำ”

ปฐมนิทานแห่งพระอนุบัญญัติ

ต่อมาพวกภิกษุผู้เป็นไข้ไม่กล้าถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ เพราะเกรงจะต้องอาบัติตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระองค์ให้ทรงทราบ

พระองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ให้ภิกษุทั้งหลายทราบ แล้วตรัสอนุญาตให้ภิกษุผู้เป็นไข้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำได้ จากนั้นจึงทรงแก้ไขเพิ่มเติมสิกขาบทนี้ให้เป็นพระบัญญัติในเพราะเรื่องนี้ว่า :-

“ภิกษุพึงทำความเข้าใจว่า เราไม่เป็นไข้ จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ”

นัยสำคัญในสิกขาบทวิภังค์

สิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๕ และปรับอาบัติไว้ด้วยว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ แล้วถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏ”

อนาปัตติวาร

อนาปัตติวารในพระบัญญัติแห่งสิกขาบทที่ ๑๕ มีช้อยยกเว้น ๑๐ ประการ คือ

- | | |
|------------------------------|--------------------------|
| ๑. ภิกษุไม่จงใจ | ๒. ภิกษุไม่มีสติ |
| ๓. ภิกษุผู้ไม่รู้ | ๔. ภิกษุผู้เป็นไข้ |
| ๕. ภิกษุถ่ายบนบก แต่ไหลลงน้ำ | ๖. ภิกษุผู้มีเหตุขัดข้อง |
| ๗. ภิกษุวิกลจริต | ๘. ภิกษุมิจิตฟุ้งซ่าน |
| ๙. ภิกษุถูกเวหนาบีบคั้น | ๑๐. ภิกษุดันบัญญัติ |

บทสรุป

พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๗๕ สิกขาบทในเสขิยกัณฑ์ โดยทรงปรารภบุคคล การกระทำ สถานที่ และกาลเวลาไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ :-

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งปริมัททวรรค ว่าด้วยการนุ่งห่มให้เรียบร้อย พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ นุ่งสบงทรงจีวรไม่เรียบร้อย เดินและนั่งไม่สำรวม เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมระวัง หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งอุชัคคิยวรรค ว่าด้วยการหว่าระ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่สำรวมกายและวาจา เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมกายและวาจา หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งขัมภตกวรรค ว่าด้วยการเฝ้าสะเอว พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่สำรวมกาย เช่น ยืนและนั่งเฝ้าสะเอว เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมกายและวาจา หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งสักกัจจวรรค ว่าด้วยความเคารพ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารโดยไม่เคารพ ขาดความสำรวม เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุฉันอาหารด้วยความเคารพและสำรวม หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งภพพวรรค ว่าด้วยคำข้าว พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตะวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ไม่สำรวมใน

การฉันอาหาร เช่น อ้าปากรอคำข้าว เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์ บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมในการฉันอาหาร หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๐ แห่งสุสุวรรค ว่าด้วยการฉันการดื่มเสียดังชุด ๆ เป็นต้น ในสิกขาบทที่ ๑ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ โฆสิตาราม ทรงปรารภภิกษุทั้งหลายที่ดื่มน้ำนมเสียดังชุด ๆ ในสิกขาบทที่ ๒-๔ และ ๗-๑๐ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ฉันอาหารเสียมื้อ เป็นต้น ส่วนในสิกขาบทที่ ๕-๖ พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ เกสภพามฤคทายวัน ทรงปรารภเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายใช้มือเปื้อนอาหารจับภาชนะน้ำดื่ม เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๐ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมในการฉันอาหาร หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

พระบัญญัติในสิกขาบทที่ ๑-๑๕ แห่งปาฏกาวรรค ว่าด้วยเชียงเท้า เป็นต้น พระองค์ขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตวัน ทรงปรารภเรื่องที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์แสดงธรรมแก่คนที่สวมเชียงเท้าหรือรองเท้าไม้ เป็นต้น จึงเป็นเหตุให้พระองค์ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๕ สิกขาบทนี้ให้ภิกษุสำรวมในการแสดงธรรมให้เหมาะสม หากมิเช่นนั้นก็ต้องอาบัติทุกกฏ

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า สิกขาบท ๗๕ สิกขาบทในเสขิกัณฐีนี้ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์เป็นต้นเหตุให้บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๗๒ สิกขาบท ส่วนวัดพระเชตวันเป็นสถานที่ประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทมากที่สุดถึง ๗๒ สิกขาบท ดังที่ได้กล่าวมาแล้วโดยลำดับ

อธิกรณ์สมถกัณฑ์

อธิกรณ์ หรือ **อธิกรณ์** คือ ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นแก่ภิกษุทั้งหลาย หากไม่สามารถแก้ไขให้ยุติลงได้ ก็อาจทำให้ข้อขัดแย้งขยายวงกว้างออกไปกลายเป็นความแตกแยกกันเป็นฝักฝ่ายหรือเป็นลัทธินิกายไปในที่สุดก็ได้ อธิกรณ์ดังกล่าวนี้มี ๔ ประเภท คือ :-

๑. **วิวาทาธิกรณ์** คือข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายวิวาทกันในเรื่องพระธรรมวินัย เช่น ภิกษุกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่านี้เป็นธรรม นี่เป็นวินัย ในขณะที่ภิกษุอีกกลุ่มหนึ่งมีความเห็นว่านี้มิใช่ธรรมนี้มิใช่วินัย เป็นต้น

๒. **อนุวาทาธิกรณ์** คือข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหากันในเรื่องศีลวินัย อาจารย์วินัย ทัฎฐิวินัย หรืออาชีวะวินัย

๓. **อาบัติตาธิกรณ์** คือข้อขัดแย้งที่ภิกษุทั้งหลายโจทหรือกล่าวหากันในเรื่องอาบัติ คือ อาบัติปาราชิก สังฆาทิเสส เป็นต้น

๔. **กิจจาธิกรณ์** คือเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องสังฆกรรม คือ อปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ว่าทำอย่างนี้ถูก ทำอย่างนั้นไม่ถูก เป็นต้น

สมถะ คือการสงบหรือระงับอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นให้หยุดนิ่ง ไม่ให้แพร่ขยายลุกลามออกไป จนกระทั่งดับหรือยุติลงได้อย่างแท้จริงตามกระบวนการแห่งพระวินัยที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ สมถะดังกล่าวนี้มี ๗ ประเภท นับเป็นสิกขาบทที่ ๒๒๑-๒๒๗ คือ :-

๑. **สัมมุขาวินัย** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่พึงทำพร้อมหน้ากัน

๒. **สตินัย** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ประกาศสมมติให้เป็นผู้มีสติสมบูรณ์

๓. **อมุพหวินัย** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการยกประโยชน์ให้ว่าต้องอาบัติในขณะที่เป็นบ้า

๔. **ปฏินญาตกรณะ** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ดำเนินไปตามคำ
รับสารภาพของจำเลย

๕. **เยภุยยสิกา** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการที่ยึดถือปฏิบัติตามเสียง
ข้างมาก

๖. **ตัสสปาปิยสิกา** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการลงโทษแก่ผู้กระทำผิด

๗. **ติณวัตถารกะ** คือการระงับอธิกรณ์ด้วยวิธีการประนีประนอม

ดังนั้น จึงเป็นอันสรุปความได้ว่า อธิกรณสมณะ ก็คือวิธีระงับอธิกรณ์ ๔
ประเภท โดยใช้สมณะทั้ง ๗ ประเภทนี้มาเป็นรูปแบบในการระงับหรือตัดสินอธิกรณ์
ให้ยุติลงด้วยการยอมรับตามความเป็นจริงนั่นเอง^๑

^๑ ดูรายละเอียดเรื่อง “อธิกรณสมณะ” ใน วิ.จุ. (ไทย) ๖/๑๘๕-๒๔๒/๒๔๕-๓๖๙, และ
แสง อุดมศรี : พระวินัยปิฎก ๒, หน้า ๒๕๙-๓๐๘

บรรณานุกรม

ภาคภาษาบาลี

๑. วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ (ปจฺมภาค)
๒. วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ (ทุติยภาค)
๓. วินัยปิฎก มหาวคฺคปาติ (ทุติยภาค)
๔. วินัยปิฎก จุฬวคฺคปาติ (ทุติยภาค)
๕. วินัยปิฎก ปริวารปาติ
๖. สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสกปาติ
๗. สุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตกปาติ (ปจฺมภาค)
๘. สมณฺตปาสาทิกา วินยฺจกเถา (ปจฺมภาค, ทุติยภาค, ตติยภาค)
๙. กงฺขาวิตรณียจกเถา
๑๐. วินยตถมณฺฑุสา กงฺขาวิตรณีย อภินวฎีกา
๑๑. สารตถทีปนีฎีกา
๑๒. อุดฺตรวินิจฺจนยฎีกา
๑๓. สงฺขยาปกาสกฎีกา

ภาคภาษาไทย

๑. พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๑
๒. พระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ ภาค ๒
๓. พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค ๒
๔. พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ภาค ๒
๕. พระวินัยปิฎก ปริวาร
๖. พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺณาสก
๗. พระสุตตันตปิฎก ขุทฺทกนิกาย ชาตก ภาค ๑
๘. แสง อุดมศรี : พระวินัยปิฎก ๒ (เอกสารประกอบการบรรยายโรเนียว

เย็บเล่ม)

พระวิหิงปิฎก ๓

มจร.บรรณาคาร 300.00 บาท



2 010040 020010